

HYPERION

Revistă de cultură • Anul 42 • Numărul 4-5-6 / 2024 (360-361-362)

CUPRINS

Accente

Gellu Dorian – Cine îl apără pe Gheorghe Eminovici? 1

Invitatul revistei

Daniela Șontică în dialog cu Ștefan Mitroi 3

Dialogurile revistei

Daniel Cristea-Enache în dialog cu Al. Cistelean 6

Lucia Negoită în dialog cu Petru Ursache 10

Savu Popa în dialog cu Marcel Vișa 14

Document

Ioana Diaconescu – O glorie a dansului european: Gabriel Popescu „balerin de aur” și „deținut politic” (V) 17

Critice

Daniel Cristea-Enache – Despre biserici, case și străzi 21

Poesis

Marian Drăghici 24

Radu Florescu 27

Marius Irimia 29

Gabriel N. Gherbăluță 31

Marilena Apostu 33

Ana Herța 35

Doru Arăzan Jr. 36

Alexandru Cazacu 38

Paula Bărsan 40

Victoria Milesu 41

George Vigdorovici 42

Dumitru Branc 43

Beletristică

Mirela Rusu – Mănăstirea 44

Ioan Ștefan – Zgomot de fond 46

Mircea Bodnariu – Poarta fericirii 49

Terapie narativă

Dumitru Ungureanu – O aventură pe pământul făgăduinței 52

Teatru

Aurel Andrei – Pongo 56

Jurnal

Leo Butnaru – Vectori transpruteni (XXV) 65

Liviu Ioan Stoiciu – Jurnalul lunar 69

Cronică literară

Vasile Spiridon – Preocupare și cunoaștere de sine 71

Vianu Mureșan – Peisaj cu sânge 73

Savu Popa – Dincolo și dincoace de zona de indulgență 75

Paul Gorban – Adi Cristi sau despre poezia vieții care nu se termină în moarte 77

Raluca Faraon – Poezia este sete devenită fântână sau despre cămașa pătată de somn 79

Vasile Fluturle – Magia cuvântului în poezia lui Nicolae Panaite 80

Constantin Cubleșan – „Poți răsturna orice axiomă” 83

Gabriela Laslău – Codrin Liviu Cuțitaru, „Scene din viața unui universitar” 84

Ionel Savitescu 85

– Puterea credinței 85

– Saga familiei Stăniloae 87

ReLecturi

Radu Voinescu – Radu Ionescu – criticul nostru dintâi (V) 89

Eminescu în aeternum

Valentin Coșereanu – Descult în iarba copilăriei (XVII) 99

Theodor Codreanu – Basarabia: „Cestiune de existență pentru poporul român” 105

Victor Teișanu – Însemnări despre polemistul Eminescu 111

Corneliu Fotea – Jurnalul cu Eminescu (24) 114

Universalis

Din poezia franceză, în traducerea lui Leo Butnaru (Pierre Jean Jouve) 120

Odisseas Elytis (Traducere de Adina Velcea) 123

Patrick Kavanagh (Traducere de Cătălina Frâncu) 125

Eseu

Vianu Mureșan – Supralegitimare, valoarea literară ca marfă 128

Dan Perșu – Față în față cu Eugen Barbu 131

Ioan Holban – Gheorghe Vodă – 90 de ani de la naștere 135

Jean Dumitrașcu – Geneza criticismului 137

Marius Chelaru – Legende de tătarilor din Crimeea până-n Dobrogea 142

Simona-Grazia Dima – O pedagogie a iubirii 147

Magda Ursache – Dreptul de a fi reacționar 149

Marin Iancu – I.E. Torouțiu, un Hurmuzachi al timpului modern 151

Doru Scărlătescu – Despre lumina sacră a cărții 155

Victor Teișanu – Un rural care nu poate deveni altceva: Ion Păun-Pincio 166

Theodor Damian – Participarea noastră în Biserică la Învierea Domnului 169

Raluca Faraon – Cine-House 170

Aniversări

Constantin Bojescu – 75 174

Ciprian Manolache – 50 176

Memoria

Al. Cistelean – Post-manolescianismul 178

Gellu Dorian

– Amintirile mele cu Nicolae Manolescu 180

– Nicolae Manolescu și *România Literară* 181

– După plecarea lui Nicolae Manolescu 182

– Dumnezeu iartă 183

„Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” este o instituție!” 184

Nicolae Oprea – Începuturile lui Alex. Ștefănescu 186

Doina Georgescu – Scrisoare soțului meu iubit 188

Horațiu Ioan Lașcu – 60 de ani de la naștere 192

Nicolae Corlat – Horațiu Ioan Lașcu – poet al zidirii în sine

însuși 193

Nicolae Sava – Vasile Morar: „De mult n-am pus metaforă lângă metaforă înspre urechea celor dragi” 194

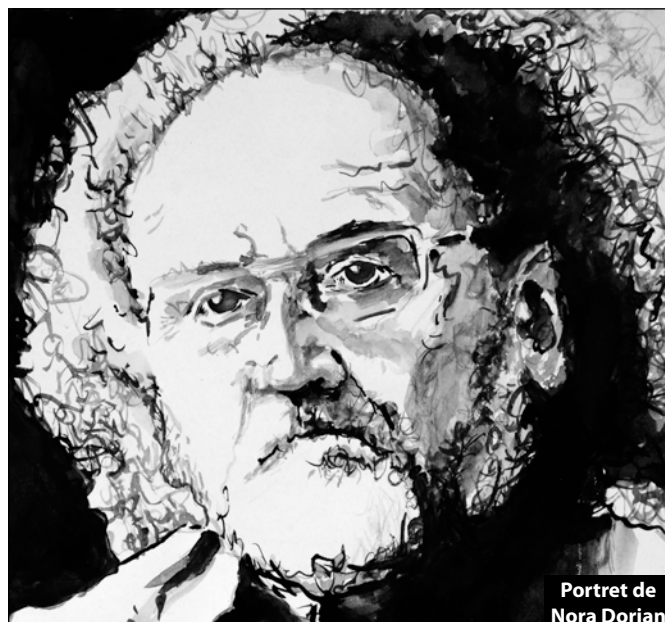
Note, comentarii, idei

Maria Trandafir – Prin vis, la realitate 197

Voicu Bugariu – Șerban Dinger, „Condamnați la fericire” 199

George Dimitriu – Explorând Delta Dunării (I) 200

Ana Coșereanu – Primă... vara pe simeze 201

Portret de
Nora Dorian

Gellu DORIAN

Cine îl apără pe Gheorghe Eminovici?

Am dat peste o batjocură făcută lui Gheorghe Eminovici în *Click*, o publicație care nu mai știu dacă apare și pe hîrtie, însă care iese pe rețelele de socializare, promovată din like în like. Mă întreb cine oare ar trebui să monitorizete aceste fapte, de cele mai multe ori reprobabile, în sensul că inșii care le pun în pagină adaugă tinichele de tot felul de hainele unor persoane, fie ele și de mult apuse, dar importante prin ceea ce au oferit lumii. Iar când e vorba de tatăl poetului Mihai Eminescu, Gheorghe Eminovici, am putea ști cine ar trebui să ia atitudine față de astfel de acte menite să facă rău imaginii de mult consacrate în conștiința publică. Se spune în acea publicație că Gheorghe Eminovici a fost un soț foarte sever, dur, care și-a torturat soția, pe Raluca Eminovici, a chinuit-o. Amănuntele nu sunt detaliate, iar argumentele sunt de felul celor care au fost adunate după ureche, din spusele care ar fi suficiente pentru a lua toate aceste fapte drept adevăruri.

Anul acesta se împlinesc 140 de ani de la moartea lui Gheorghe Eminovici și 212 de la naștere. Biografia lui Mihai Eminescu au scos la iveală puține lucruri veridice despre Gheorghe Eminovici. Iar cei care au scris romane în care acesta apare sporadic personaj nu au dat a înțelege comportamente inumane ale acestuia. S-a speculat doar dorința lui de a intra în clasa apreciată la acea vreme a boierilor, boierie cumpărată, din câte se știe, de la lacomul domnitor Mihail Sturdza. Însă pentru a înțelege această dorință a lui, trebuie să știm și motivul pentru care dorea să fie recunoscut social ca făcând parte din clasa cea de sus a țării. S-a născut în 1812, după ce tatăl lui, Vasile Eminovitz, a ajuns la Călinești-Cuparencu, în

urma unor peregrinări, care i-au găsit ramuri ale familiei lui prin Făgăraș, cum spune unul dintre cercetătorii adevărați ai familiei poetului național, Ion Roșu, ori pe la Blaj, de unde se retrage, probabil în căutarea unei posibile evadări din imperiu, la marginea acestuia, în apropiere de Siret și Cernăuți. Dascăl, Vasile Eminovici se stabilește la Călinești-Cuparencu în urma căsătoriei cu Ioana Sărghei. Acolo se naște Gheorghe, primul lor copil, urmând și alți frați și surori. Sărăcia de acolo îl duce la Dumbrăveni, unde își aveau afacerile baronul Jean Mustață și Ienacaki Cârste, acesta din urmă la Costâna, lângă Suceava. Aici junele, școlit la Suceava, la Școala de Arte și Meserii, se ocupă de cancelaria lui Jean Mustață și apoi administrează moșiile lui Ienacaki Cârste. Aici își formează primele pretenții de a intra în clasa socială a stăpânilor lui, urmărind pas cu pas cum se face. Ajunge astfel la curtea stolnicului Vasile Iurașcu de la Joldești. Prin strategii nu tocmai cavalești i-o cere acestuia de soție pe Rareșa, al patrulea copil din cei nouă câți a avut acesta. Cu dota obținută se mută la Botoșani, unde cumpără un rînd de case și se ocupă de un număr de velnițe. Venind pe lume primii copii, aspiră la mai mult și obține, cu riscuri asumate, ceea ce-și dorește. După ce cumpără moșia de la Ipotești, de 42 de ha, în 1847, reușește abia în 1857 să se mute definitiv acolo, după ce-și va construi o casă în care să poată sta cu întreaga familie. De aici ambiția lui de a-și ține toți copiii la școli departe de casă, la Cernăuți, cu pregătiri în prealabil private, costisitoare. Iar pentru asta trebuia să fie extrem de calculat și de sever cu sine și cu cei din jur. Însă asprimea lui nu s-a manifestat niciodată

față de soție, cu care, este adevărat, a avut dese discuții legate de moștenirile primite, de dota adusă de ea, și mai puțin de cea cu care el a venit în căsnicie. Cei unsprezece copii pe care i-a născut Raluca, soția sa, dintre care doar șapte au trecut de vârstele la care să se poată numi majori, i-au mărit responsabilitatea și ambiția de a-și vedea copiii știutori de carte, oameni de care societatea avea nevoie. Unsprezece copii nu puteau veni din ură, ci din iubire, pe lângă care timpul aduce și necazurile inerente, gestionate într-un fel sau altul, ascunse de trecerea timpului. Astfel, pe doi dintre copii, Șerban, cel mai mare, și George (Iorgu), cel de al treilea, îi trimite, după ce absolvă școlile de la Cernăuți, ca toți ceilalți copii ai lui, la școli în Germania; pe cel de al doilea, Nicolae, îl trimite la drept la Sibiu, pe, Ilie, cel de al cincilea, îl trimite la București, la medicină, pe Mihai, cel de al șaptelea și cel care i-a adus faima pe care o are și azi, îl ține la școli mari de la Viena și Berlin, pe Aglaie o poartă la școala de arte din Suceava și la Conservator, iar pe cel mic, la Praga, la Politehnică. Pe Harieta, din cauza bolii cu care a venit pe lume sau a dobândit-o în primii ani de viață, o ține acasă, pregătindu-se în particular. Niciun copil nu a fost lăsat pe de lături, pe tânjală, cum se zice. Prin urmare, severitatea lui Gheorghe Eminovici, dublată de o generozitate de părinte dovedită prin sprijinul tuturor copiilor la școlile la care au fost trimiși, nu s-a manifestat asupra soției, pe care a iubit-o și a respectat-o până în ultima clipă. Dacă Raluca Eminovici a suferit alături de Gheorghe, soțul ei, a fost

pentru pierderile unor copii de mici, cum a fost Ruxandra, la aproape cinci luni de la naștere, și Maria (Marghioala) la șapte ani și jumătate, cât și a lui Ilie, la vârsta de șaptesprezece ani, precum și sinuciderea lui George în casa de la Ipotești, la vârsta de 29 de ani, dar și pierderea imediat după naștere a lui Vasile. Cum ar putea privi o mamă în astfel de situații, decât suferind, așa cum, cu siguranță și Gheorghe Eminovici, ca tată, a suferit de pe urma acestor pierderi.

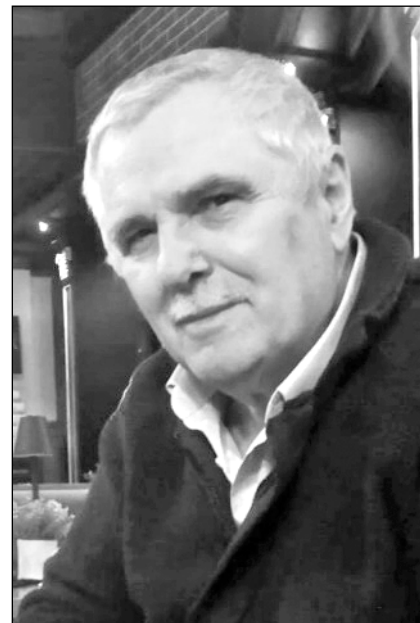
Prin urmare, a pune în seama soțului Gheorghe Eminovici asprimi și atitudini imaginate de cei care caută mondenități din orice, mai ales când acesta nu a fost oricine, ci tatăl poetului național, Mihai Eminescu, cât și a o victimiza pe Raluca Eminovici, mama poetului, soție care ar fi suferit din cauza acestor imaginate atitudini ale soțului, înseamnă a fi de rea credință și a-ți bate joc de cei pe care-i informezi cu scopul de minime satisfacții de rating editorial. Așa cum, a ignora astfel de acuze aduse unor nume ce reprezintă repere ale culturii naționale, pe care ești pus să le slujești, făcând altceva decât ceea ce trebuie să faci, înseamnă a fi de acord cu cei care fac astfel de lucruri demne de condamnat. Însă, nu-i așa, câinii latră, caravana trece! Perdant, se vede a fi și acum precum a fost și în timpul vieții sale de la Ipotești, Gheorghe Eminovici, tatăl poetului Mihai Eminescu, și el la fel de perdant în ce privește Ipoteștii, moșie pe care n-a mai reușit, din cauza bolii, să o răscumpere, ajunsă de-a lungul anilor pe mâini nesăbuite și hrăpărețe.

PREMIILE REVISTEI CONVORBIRI LITERARE

ACORDATE ÎN CADRUL ZILELOR REVISTEI, EDIȚIA A XXVIII-A, IAȘI, 18-20 APRILIE 2024

- Premiul „Nicolae Manolescu” pentru excelență în critica tânără: **ALEXANDRA OLTEANU**
- Premiul pentru Debut: **CONSTANTIN GHERASIM**
- Premiul „I.E. TOROUȚIU” pentru valorificarea moștenirii literare: **AURORA CIUCĂ**
- Premiul „AL. TZIGARA-SAMURCAȘ” pentru cultivarea literaturii și culturii române în Serbia: **MARIANA DAN**
- Premiul pentru Poezie: **NICOLAE CORLAT**
- Premiul pentru Eseu: **ANASTASIA DUMITRU**
- Premiul pentru Teatru: **AUREL ANDREI**
- Premiul pentru Traduceri: **CĂTĂLINA FRÂNCU**
- Premiul pentru Critică: **SIMONA MODREANU**
- Premiul de Excelență: **EUGEN MUNTEANU**
- Premiul Opera omnia: **CRISTIAN LIVESCU**
- Premiul Național „IACOB NEGRUZZI” pentru cea mai bună revistă literară **REVISTA LITERARĂ**, director **TEO CHIRIAC**
- Premiul Național pentru Critică „TITU MAIORESCU”: **MIRCEA MARTIN.**

I R N E V V I I T S A T T E U I L

„Literatură fără inimă nu se poate“

DANIELA ȘONTICĂ ÎN DIALOG CU ȘTEFAN MITROI

Ștefan Mitroi (născut la 5 mai 1956, în Siliștea, Teleroman) nu este un scriitor rece, pentru care să conteze doar știința de a scrie, doar cunoștințele acumulate, ci este un autor care trece prin filtrul inimii sale toate temele care îl inspiră. Premiat de Academia Română pentru romanul „Dulce ca pelinul” (2008), Ștefan Mitroi este nu doar prozator, ci și poet și dramaturg. Cititori și-l amintesc, desigur, și din postura de gazetar de prim-ramg, întrucât înainte de 1989 a fost redactor la Scînteia Tineretului, iar după aceea a fost redactor-șef al ziarului Tineretul liber, președinte al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România, redactor-șef adjunct la Televiziunea Română, director al ziarului Azi, redactor-șef adjunct la ziarul Curierul Național, director al ziarului Dimineața. Această confruntare cotidiană cu realitățile dure ale societății nu l-a erodat, Ștefan Mitroi iubește în continuare oamenii, viața și pe Cel care a creat totul la fel cum o făcea când era copil. Despre această stare de grație din care se naște și literatura am vorbit în acest interviu.

Daniela Șontică: *Dragă Ștefan Mitroi, pentru că una din temele fundamentale ale scrisului tău este copilăria, propun ca în acest dialog să ne copilărim. Așadar, când a înțeles copilul Ștefan Mitroi că literatura este ceva miraculos în lumea aceasta?*

Ștefan Mitroi: O să încep invers. Am înțeles că lumea în care apărusem de câțiva ani e ceva miraculos. Despre literatură n-aveam habar. Am descoperit mai târziu ce sunt cărțile și că ele sunt făcute din cuvinte și cuvintele trec, înainte de a fi așternute pe hârtie, prin mințile unor oameni, dar și prin inima lor. Musai prin inimă. Cred și acum, când sunt un copil destul de în vârstă, că literatură fără inimă nu se poate. Doar ce trece prin inimă poate să ajungă la inimă. Știu, unii dintre comentatorii de azi nu sunt de acord cu asta. Ei spun că literatura bună trebuie să fie lipsită de sentimente. Să semene cu ei sau cu scriitorii care le plac lor. Fără a pune la îndoială inteligența acestora, știința lor de carte, mai bine zis, eu spun, în dreptul meu, nu al altora, că nu școala te face scriitor, are și ea contribuția ei importantă, chiar pe tot parcursul vieții, ci sufletul pe care l-au pus în tine părinții tăi, nevoia permanentă de a-ți trimite acest suflet în fiecare dimineață prin lumea din jur, ca s-o întrebe

cine e, așteptându-l seara să-ți spună cu ce răspuns s-a întors. Aflat mereu la mijloc, între sufletul meu și lume, am băgat de seamă că dețin două mari puteri, cea de a mă mira tot timpul de lucruri care altora li se par obișnuite, așa cum sunt, bunăoară, cerul, răsăritul soarelui, înserările, ploaia, și puterea de a iubi, în primul rând, lucrurile de care mă mir, dar și oamenii, însă într-un fel secret, numai al meu. Nu spunându-le direct, ci prin cuvintele prin care obișnuiesc să-mi exprim mirările, adică acele cuvinte ce vin și dinspre minte, și dinspre inimă, devenind uneori literatură. Mâna cu care scriu n-ar putea nimic singură, dacă n-ar atinge-o cu mâna Lui, Cineva de Sus, adică din cer, ajutând-o să pună în unele dintre cuvinte un strop mic de lumină.

D.Ș.: *Chiar dacă am auzit și citit interviuri ale tale, ba chiar eu am avut bucuria și onoarea de a-ți lua alte două interviuri, în care vorbeai despre copilăria ta plină de imaginație și de jocurile care te-au format și îmbogățit sufletește, permite-mi să te întreb și de data aceasta, cu speranța că vei găsi ceva încă nespuns: care erau jucăriile și jocurile preferate în copilărie?*

Ș.M.: Cum n-am prea avut la îndemână jucării făcute de oameni, a trebuit să mă joc cu unele dintre jucăriile

făcute de Dumnezeu: zăpada, norii, iarba, copacii, pășările, picăturile de ploaie, curcubeul, florile câmpului, cerul, îngerul din icoana de deasupra patului, gândurile sfinților pictați pe pereții bisericii din sat, gânduri pe care le amestecam deseori cu ale mele, nemaștiind câteodată să le separ, astfel că sfinții se trezeau cu gândurile mele în cap, iar eu vorbind, când mă scotea doamna învățătoare la tablă, cu gândurile lor.

D.Ș.: *Erai un copil cu simțul dreptății? Întreb asta mănătat de studiile de drept și experiența ta de a fi fost timp de (numai) două luni procuror.*

Ș.M.: Din păcate, da. Spun din păcate, pentru că am avut mult de suferit de pe urma acestui simț. Sufăr și acum. A nu se înțelege că eu n-am comis nedreptăți. Nici odată însă cu intenție. Aproape că nu există noapte în care să nu mă gândesc la asta, să nu-mi vină să urlu de ciudă că nu pot să fiu un om atât de bun pe cât îmi doresc să fiu. Om bun! Abia după aia scriitor bun.

D.Ș.: *Fără a contrazice starea ta interioară de veșnic copil, ești în același timp și un proaspăt bunic. Împărtășește-ne despre această nouă trăire cu care ai fost binecuvântat și spune-ne dacă poate statutul acesta nou să influențeze scrisul tău.*

Ș.M.: Da, copilăria mea de acum s-a întâlnit, aproape nesperat, cu copilăria mea de demult. Le stă bine împreună. Să-ți vezi anii de la începutul vieții stând de vorbă, fiecare în limba lui, cu anii dinspre amurgul acesteia. E un fel de minune. Unde mai pui că purtând numele de botez al mamei mele și al meu, Ștefania-Ioana mă face să cred c-o să continui să trăiesc și după ce mor, așa cum i se întâmplă mamei, ce-mi pare că s-a întors de pe lumea cealaltă, pentru a-și lua viața de la capăt prin intermediul strănepotei pe care n-a cunoscut-o în timpul primei sale vieți.

D.Ș.: *Apariția nepotei te-a făcut cumva să ai un contact cu cărțile actuale pentru copii? Cum ți se pare literatura română de azi dedicată celor mici?*

Ș.M.: Nu. Încă n-am apucat să-i spun nepotei poveștile ce așteaptă gata scrise înăuntrul minții mele. Cât privește literatura de azi dedicată celor mici, nu știu prea multe. Poate din pricina convingerii că cea mai bună literatură pentru copiii de azi e literatura de ieri și că tot ea o să fie cea mai bună literatură și mâine.

D.Ș.: *Pentru că știu sigur că poți și că nu mă vei refuza, te rog să scrii special pentru acest interviu un scurt poem plecând de la emoția pe care ai trăit-o când ai reușit să înveți să scrii în clasa întâi cuvântul „mama“.*

Ș.M.: Încerc să-l scriu chiar acum, deși sunt împotriva scrișului la comandă, înțelegând prin asta însuși faptul de a fi rugat. Știu însă că mama, care e mereu în gândurile mele, mă va ajuta să fac o excepție:

Eu am învățat să scriu

încă înainte de a merge la școală,

folosindu-mă însă de alte litere decât cele din abecedar.

Am luat câțiva nori de pe cer

*și am scris pe trunchiul dudului din curte **mama**.*

De atunci,

cerul de deasupra curții noastre n-a mai fost niciodată înnorat.

Când ploua, ploua direct din gândurile mele,

pentru că m-am folosit mai departe de nori, scriind toate cuvintele cu care am crescut, acolo.

D.Ș.: *Mulțumesc! Ai avut ocazia vreodată să le citești unor copii, poate în vreo școală sau în altă parte, din cărțile tale care vorbesc atât de frumos despre copilărie și să vezi efectul asupra lor? Mă gândesc în primul rând la superba ta carte „Atunci când era mereu duminică“... Copiii de*

azi mai pot oare să se entuziasmeze la cărțile care ne-au fascinat pe noi la vârsta lor?

Ș.M.: Da, mi s-a întâmplat. La o școală din Ocna-Șugatag. Ajunsesem acolo întâmplător, fără să am habar că în manualul de limba română de clasa a III-a, după care învățau ei, e și o mică povestire de-a mea. N-aveam pregătită o carte cu povești pentru vârsta lor. Le-am citit din **Jocuri de nenoroc**, un volum abia apărut, cu poeme în proză destinate celor mari, și m-au ascultat, spre uimirea mea, cu sufletul la gură. A doua zi, urma să am o lansare la Universitatea din Baia Mare. Era să rămân fără nicio carte. A trebuit să păstrez câteva pentru lansare. Un început norocos pentru Jocurile mele de nenoroc. Nu știu foarte exact ce s-a petrecut acolo, ori poemele din carte au coborât la mintea celor mici, ori aceștia s-au făcut, cu ajutorul lor, dintr-odată mari, dar numai pe durata acelei întâlniri, redevenind după aceea iarăși copii!

D.Ș.: *Se vorbește mult în zilele noastre despre metode și căi pentru vindecarea „copilului interior“, cu referire, desigur, la rănilor emoționale, la conflicte nerezolvate cu părinții, pentru ca adultul de azi să poată evolua în toate planurile.*

Crezi că literatura citită sau scrisă poate fi un mijloc de vindecare în sensul amintit?

Ș.M.: Ca să fie citită, literatura trebuie ca mai întâi să fie scrisă. Fără însă ca asta să garanteze c-o să fie și citită. Se pare că școala e locul unde învăță copiii că pot crește mari și fără să citească. Da, pot crește mari, într-adevăr. Dar numai pe dinafară. Pe dinăuntru, mulți dintre ei vor rămâne mici, în sensul de mărunți, la visuri, la gânduri, iar, de multe ori, chiar la suflet. Literatura, începând cu cea pentru copii, poate să-i facă pe oameni mai buni. Din nefericire, nu și lumea în care oamenii trăiesc. Dar dacă stăm să ne gândim că lumea e alcătuită în primul rând din oameni, poate că puțin și pe ea. Iar orice semn de bunătate e un semn de vindecare.

D.Ș.: *Ca un copil mare ce ești în continuare, te întreb: ce jucării literare mai pregătești pentru cititorii tăi?*

Ș.M.: Simt, nu știu de ce, nevoia să spun că eu povestesc în cărțile mele întâmplări din copilăria cea mare a omului, care se termină odată cu viața. Nu semăn la amintiri cu Ion Creangă, deși una dintre cele mai mare dorințe ale mele e să semăn cu el, dar la talent. Cât despre jucăriile literare pe care le pregătesc, o să vorbească ele singure despre ele, la timpul potrivit. Nu vreau să se supere că le-am luat-o înainte, așa că te rog să mă înțelegi și să mă ierți că las această ultimă întrebare fără răspuns.

Ștefan MITROI

Prin crângul de pădii

- Nu-i așa că nu există moartea?
- Până la venirea ta pe lume, îi răspund fiicei fiului meu, exista – moartea mea, dar acum toți oamenii, începând cu mine, sunt nemuritori.
- Ce bine că dintre toate lumile posibile, am ales-o pe asta! zice, alergând prin crângul de pădii, Ștefania-Ioana, fără să știe că una dintre pădiiile în care suflă răzând sunt chiar eu.

Dar asta se va întâmpla într-o zi îndepărtată din viitor. Nu însă atât de îndepărtată ca ziua în care pădiiile de acum vor împrumuta culoarea lor rochiei pe care tu o s-o porți în drum spre altar, dusă de mână de tatăl tău, în vreme ce eu o să mă uit la voi de la fereastra unei alte lumi, una pe care o vei alege cândva și tu.

Ea ne alege, de fapt, pe noi.

Nu rămâne niciun om neales!

- Ce este viitorul, bunicule?

aud dintr-un luminiș al crângului de pădii întrebându-mă.

- "Nu pot să răspund acum, zic.

Am s-o fac mai încolo!

Și atunci o să mă auzi spunând așa:

Viitorul e locul unde oamenii care sunt

șterg de pe lume amintirea oamenilor care au fost!

Întocmai cum îmi cerea mie doamna învățătoare, zicându-mi:

Mitroi, ieși la tablă și șterge cu buretele amintirile despre bunicul tău!

Eu mă făceam că nu înțeleg și ștergeam din greșeală moartea lui,

după care, în următoarea recreație,

strigam spre cimitirul ce se afla dincolo de gardul școlii,

bunicule, întoarce-te acasă, ești viu,

te-am scăpat de moarte adineauri!

Poate că asta ar trebui să faci în ziua nunții și tu, Ștefania, să mă scapi de moarte nițel.

Cât să-l pot ține de mână pe tatăl tău, care e copilul meu,

iar tatăl meu să mă țină de mână pe mine,

ținut, tot așa de mână, de tatăl său,

toți copii, alergând împreună cu tine prin crângul de pădii, toți, pădii, bucurându-ne de alergarea ta prin lume.

Prin lumea asta în care nu există moarte,

iar viitorul e o întâmplare de la marginea cealaltă a timpului cu o nuntă la care o fetiță de la marginea aceasta

va juca îmbrăcată în mireasă

pe muzica, la fel de albă ca pădiiile,

a ștergerii amintirii bunicului ei de pe lume.

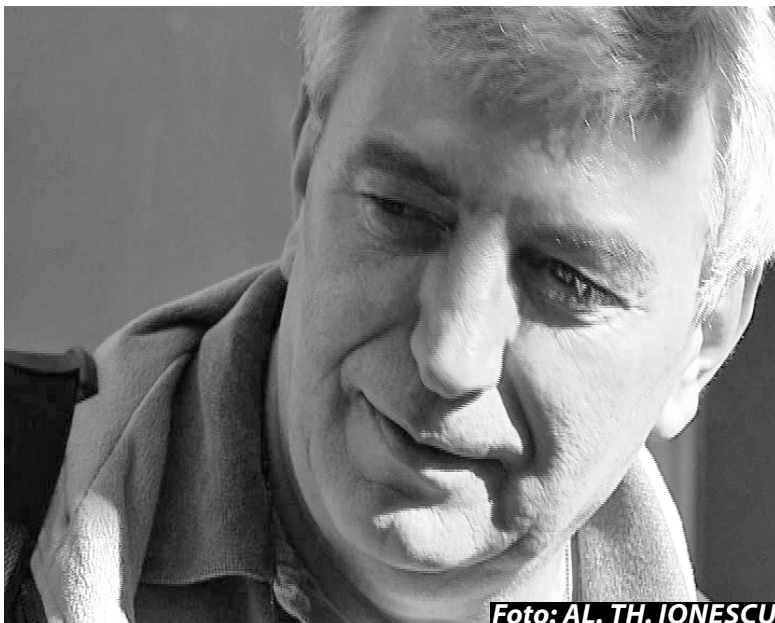

Foto: AL. TH. IONESCU

„Precista ta, nu ți-am spus să nu te bagi? Ce-am zis eu către tine, măi?” (5)

DANIEL CRISTEA-ENACHE ÎN DIALOG CU AL. CISTELECAN

Daniel Cristea-Enache: Am văzut pe Facebook că faceți postări fie cu cărți noi primite de la scriitoare și scriitori, fie cu natura vegetală, flori, plante, copaci, în diferite anotimpuri. De aceea ultima „rundă” din dialogul nostru (pentru care vă mulțumesc încă o dată!) aș vrea să fie tocmai despre lumea naturii văzută prin ochii Dvs. Este faimoasă scena cu Sadoveanu făcând cea mai reușită descriere a naturii după ce, în excursia cu pluta pe Bistrița, fusese mereu cu spatele la peisaj, jucând șah. Ați căpătat, la un moment dat, în copilărie ori adolescență sentimentul naturii și ați căutat în cărți anume paginile în care ea era „descrisă”? Ce tipuri de grădini și parcuri vă plac, cele franțuzești amenajate perfect sau cele englezești unde natura este lăsată să respire fără mîna corectoare a omului? Sunteți un spirit citadin și vă simțiți bine în forfota orașului ori, dimpotrivă, gustați solitudinea în mijlocul naturii? Ați avut animale pe care le-ați iubit?

Al. Cistelec: Hai să purcedem de data asta de la o evidență atât de clară încît nici eu nu pot trece peste ea: sînt un țaran ratat, dar care încă n-a renunțat la toate veleitățile. Țăranii, se știe ori doar se zice că n-au sentiment contemplativ la natură; sînt naturi capitaliste de-a dreptul feroce și judecă orice peisaj în kilograme sau clăi de nutreț; ce contemplă ei pe cîmp cu încîntare sînt lanurile de grîu, de porumb ori de lucernă, nu cine știe ce aranjament geologic spectacular. Estetica lor e strict burgheză și criteriul ei central e buzunarul. Nu mă miră, căci viața lor (a celor de pînă acuma, că acum vine o nouă țărănime, intelectualizată) era o continuă confruntare – și încă una foarte grea – cu natura și se așteptau, firește, la o răsplată după atîta chin. O poiană nu era pentru ei prilej de reverie, ci o bună ocazie de a evalua starea nutrețului pentru iarnă. Cînd eram pe cîmp la lucru nici eu nu cred să fi fost admirator de natură (în orice caz, pe cea la care lucram o uram). Cînd eram liber însă, îmi plăcea să umblu pe

coclauri și le-am bătut de nenumărate ori. Ultima dată cînd am făcut-o temeinic a fost la începutul pandemiei, cînd trebuia să stăm închiși în casă. M-am refugiat în lunile alea, cu soră-mea și ai ei, la țară și, cu adeverință ori fără, am scos ciinele la plimbare pe toate dealurile. Nu ne-a controlat nimeni (cred că n-aveau personal să inspecteze și cîmpurile), și cum era primăvară-început de vară, natura își dădea în petec. Sînt de fapt un profitor, pentru că fotografiile pe care le-ai văzut nu sînt făcute de mine, ci de nepoată-mea Mihaela și de soră-mea, Măriuța. Eu doar mă împăunnez cu ele. A fost atunci cea mai sistematică reevaluare și relectură a cărărilor din copilărie și a pădurilor de la marginile satului. Nu mi-a ieșit cu însușirea contemplativității țărănești, așa că am practicat-o, ca diletant, pe cea a citadinilor (asta în teorie, căci citadinii de acum, țărani de week-end, sînt cei care, ajunși la casele părintești, dau drumul la toate drujbele și cositoarele, făcînd de rușine legenda liniștii rurale), pentru care natura e doar loc de plimbare. Aruncuta e un sat (acum în agonie) din mijlocul Cîmpiei Transilvaniei, un sat urîțel, cum sînt toate satele din zonă (casele vechi, cu tîrnaț, alcătuite, de obicei, dintr-o tindă și două odăi, dintre care una de oaspeți, și văruiate toate în albastru, au fost înlocuite în procesul de modernizare post-belică – aproape toate, cred că a mai rezistat pînă azi doar una, părăsită – cu niște case morocănoase, aproape ostile, văruiate în cenușiu-negru), iar relieful e exasperant pentru străinii de loc. Blaga l-a „mîntuit” dîndu-i un nume atît de sugestiv și extrem-eufemistic („spațiu mioritic”), dar adevărul e că-i cam oripilează pe șoferi și pe turiști. Alexandru Vlad, născut și el într-un sat din Cîmpie și un dromoman infatigabil, zicea că numai pentru noi, cei născuți acolo, Cîmpia are farmec (el o cunoștea aproape toată, se vede îndeosebi din romanul său *Ploile amare*). Mie mi-ar fi plăcut mai degrabă o zonă pre-montană, dacă nu una curat montană,

dar pînă la urmă m-am consolată cu dealurile noastre golașe (firește că-n vacanțe o șterg la munte, de preferință în Munții Rodnei sau în Apuseni). N-am însă vederea ascunsă a lui Sadoveanu, de a vedea natura nevăzînd-o decît în revelație. Veleitățile de țaran m-au împins la transformarea grădinii pămîntești într-o livadă (un gest cam necugetat, după soră-mea, care trebuie să se ocupe de strînsul fructelor: eu mă destind doar cu plantarea pomilor și curățirea de crengi, dar la cules de mere și pere mai ajut cît de cît). Am primit acceptul pămîntesc și am înaintat încetul cu încetul pînă am acoperit aproape toată grădina (un iugăr bun). Dar conceptele cu care vrei să mă confrunți – franțuzesc și englezesc – sînt inadecvate la livezi; ele sînt potrivite pentru grădini de destindere, cînd ai teren pentru gratuități și estetică, nu cînd ești înghesuit de nevoi pragmatice. Totuși, și-n cazul livezii noastre (căci nu-i a mea, de fapt) se confruntă două concepte: unul foarte pragmatic, al maică-mi, care pretinde ca orice ai planta să producă ceva, și unul care ar îmbina livada cu parcul. O livadă-parc era conceptul meu, dar el e doar un concept tolerat, nu un concept triumfător. Totuși, printre meri, pruni, peri, nuci, cireși, vișini, găsești, cam alandala, ba niște tei, ba niște brazi sau aluni, ba chiar paltin, mesteacăn, ienupăr, măr, corn, stejar roșu, carpen, tuia, cătină, nuc american, nuc turcesc, frasin, salcîm galben japonez, salcîm roz și tot felul de tufe – de gutui japonez și altele care nu știu ce-s, da-s frumoase. Cred că-i destul de vraiește și destul de incoerentă ca să tragă, cît de cît, spre conceptul englezesc. (Cînd i-am raportat lui Sile Danciu, fratele filosofului Ion Maxim Danciu, ecologist erudit și proiectant de livezi – care a fost profesorul de livezi al lui Traian Ștef și al meu – cum e orînduită livada, s-a apucat cu mîinile de cap.) E o livadă „deschisă”, găzduiește și un cireș al unei distinse doamne care voia să planteze un cireș și nu avea unde și care-l vede doar în fotografii. Dacă vrei (să fii de acord), o livadă este o metaforă a continuității generațiilor: un nuc e plantat de străbunicu-meu, de la bunicul meu au rămas niște peri și niște vișini (și cîteva meri pînă acum cîteva ani), sînt pomi puși de taică-meu, de soră-mea, de mine și de Alex – cinci generații care se pot regăsi acolo. Totuși, deși doar tolerat în spațiul livezii, conceptul meu s-a răzbu-nat după ce maică-mea (spre surprinderea mea totală) a fost de acord ca grădina de peste pîrîu să devină o mică pădure (și ea doar de un iugăr) în care am plantat cam toate speciile de arbori care cresc în România. M-am luptat doi ani cu buruienile, care dominau puieții, și apoi m-am dat bătut, lăsîndu-i pe ei să lupte pentru supraviețuire. Dar păduricea începe să se vadă, ceea ce înseamnă că lupta pentru existență a fost cîștigată de viitoarea pădure. Am fost de rîsul satului cînd am plantat-o, căci vecinii ziceau că mi-am adus lemne, dar am suportat stoic glumele. Sper să apuc să mă plimb și eu prin ea. Dacă nu, măcar alții. Cu animalele sînt în relații diferite, în funcție de specie, dar nu de ostilitate vădită. Cel puțin nu din partea mea. Dar nu uit nici acum de o vacă năbădăioasă a lui bunicu-meu, care mi-a dat o lovitură cu coarnele, cînd aveam vreo trei ani, de m-a azvîrlit cîteva metri mai încolo. (Curtea noastră e în pantă și trebuia să apeși bine pe ambreiaj cînd intrai. Bunicu-meu se întorcea de la arie, cu carul, tras de două vaci, plin de saci cu grîu, pe care tronau maică-mea și bunică-mea. Am ieșit să-i întîmpin și probabil am fost prea temerar și m-am proțăpît tocmai în fața vacii

care avea alergie la oameni. Bunicu-meu a oprit carul – ceea ce, în pantă, nu era de bine – și m-a luat la rost foarte furios. „Precista ta – a zis –, nu ți-am spus să nu te bagi? Ce-am zis eu către tine, măi?”. I-am dat citatul exact, cuvînt de cuvînt, și cum n-aveam decît o zgîrietură, toată scena a devenit comică. (Atunci a fost prima oară cînd am văzut efectele benefice ale unui citat dat scrupulos, nu cum se face prin multe teze de doctorat.) Bunică-mea și maică-mea au izbucnit în rîs – bunicul nu mai avea nici el ce face, cu toată minia. Am fost faimos cîteva zile: toți trecătorii mă întrebau ce-a zis bunicu-meu către mine. Ciinii sînt preferații mei (ar fi fost și caii, dar taică-meu, care a tot visat să aibă calul lui, și-a cumpărat primul cal pe cînd eu eram plecat). Am crescut și instruit cîteva. Pe unul l-am învățat fotbal și era socotit om de bază în echipă (l-am și botezat Bazeru – era porecla unui consătean, dar am folosit-o tocmai pentru că te puteai baza pe el, mai ales la contra-atacurile adversarilor, deși uneori mai dădea și cîte un autogol. Dar nu reușeam să-l driblez. Nu se speria nici cînd te prefăceai că șutezi puternic – era mai curajos decît fundașii profesioniști de azi). Și acum cînd pornesc la hoinăreală pe cîmp merg cu Duflăș, care în primele ieșiri se speria de căprioare, iar acum moare de ciudă că nu le poate ajunge. Constat însă că șeptelul nostru de animale sălbatice a scăzut cu totul, căci în afară de căprioare (care, de altminteri, vin în livadă aproape zilnic) și cîte-o vulpe nu mai dai pe cîmp peste nimeni (nici peste oameni). Și rareori mai auzi cîte-o ciocîrlie. Pastelurile poezilor sînt mult mai animate, dar liniștea de pe dealuri e aproape consistentă. Din păcate, așa-numitele descrieri de natură au cam dispărut din proza actuală (las' că și din poezie). Și nu cred că din pricină că ne-am urbanizat atît de radical, cît din cauză că poeții și scriitorii de azi nu mai știu să dea glas unui peisaj. Păcat, căci peisajele sînt, de fapt, capitole de filosofie imediată.

Mică introducere la ratarea cititorului de poezie

E deja destul de multă vreme de cînd autorități (critice, dar nu numai) îndeajuns de competente ne-au avertizat de faptul că, peste noapte sau mai încet, dar oricum sigur, cititorii de poezie par să fi dispărut fără urmă (gurile rele spun chiar că ar fi dispărut cititorii ca specie). Atît de fără urmă încît nici cei mai versați paleontologi n-ar mai izbuti, peste ani, să le reconstituie profilul. Ba nici măcar să le evoce amintirea. Secta (căci nu era oricum mai mare de atîta), cel puțin la noi, s-a volatilizat, chipurile, pur și simplu: n-a șters-o englezește în altă parte, n-a plecat nici la cerșit în Italia, nici la căpșuni în Spania, ci, literalmente, s-a topit din cultură. Pe bună dreptate s-au ridicat, în consecință imediată, voci ce pretind ca poezia să fie scoasă din literatură și să nu se mai editeze, că nu-i pentru cine; și nici să nu se mai acapareze prețioase pagini de reviste cu interpretarea ei, numai așa, pentru a speria bieții cititori de romane cu o fantomă. (Mai acum cîteva – destui – ani, Ion Simuț și-a ridicat lumea-n cap cerînd să nu se mai editeze cărți de poezie pentru că nu mai sînt cititori pentru ele. Ridicatul lumii în cap e un ritual la Simuț, practicat din cînd în cînd ca să simtă că trăiește cu adevărat, așa că nu-i de mirare că a profitat și de această temă, cu toate că nu cred că avea la îndemînă vreo cercetare relevantă. Nici eu n-am, dar cred tocmai dimpotrivă, că niciodată nu s-a

citit – chiar multă nu s-a citit niciodată, oricum – mai multă poezie decât acum. Tirajele mici sînt compensate de șansele oferite de internet și de agresiunea recitalurilor și lecturilor publice la care poeții convoacă lumea cu goarne mediatice tot mai răsunătoare; ca să nu mai pomenesc și de exhibiționismul poetic de pe Facebook.)

Să nu mă iau însă după mine și să admitem de bună sumbra constatare. Acuma, ce-i drept, fără cititori, poezia și-a pierdut, cu siguranță, măcar un rost – adică măcar pe acela de a fi citită (de a fi un dar făcut cuiva sau o mină întinsă spre cineva); chiar dacă, odată cu această pierdere tragică, așa cum stă bine oricărei pierderi, ea nu și-a pierdut și orice rost. Căci, bunăoară și nu mai departe, una e rostul de a citi poezie și alta – de nu cu totul alta – cel de a o scrie (un rost greu, de-a dreptul existențial, măcar pentru o parte din cei care-o scriu). Și pînă nu se pierde cumva-cîndva și acest rost, lucrurile rămîn cam irezolvabile, oricît de dramatice: vor fi tot timpul unii care să scrie poezie, deși nu mai există, nici de leac, din cei ce citesc. Dar asta e: poezia e, oricum, cu sau fără cititori, un gen disperat (scris de oameni a căror singurătate nu poate fi exorcizată prin nicio altă metodă).

Poate tocmai de aceea, pe măsură ce dispar cititorii de poezie – și exact în aceeași măsură – par a se înmulți scriitorii de poezie. Scriitorii de poezie nu trebuie însă confundați – în niciun caz, nici chiar în cel mai disperat dintre cazuri – cu oarece cititori de poezie. Dacă între cele două specii ar exista un raport, nu zic de echivalență, dar măcar de coerență, poezia ar fi cel mai prosper gen. S-ar bate pe ea toate editurile, iar librăriile și-ar umple bucuros – și încă cum! – rafturile cu volume de poeme. Să punem numai ipoteza că din cele cîteva mii de poeți români cam a treia parte – nu mai mult – ar și citi ce scriu confrății în materie, numai așa, de curiozitate, din interes minim de profesie. Toate planurile editoriale s-ar da brusc peste cap și poezia ar deveni marfa cea mai rentabilă. Firește că o asemenea ipoteză nu e nici baremi naivă sau utopică, fiind, în schimb, de-a dreptul absurdă. Dacă e ceva de care scriitorul român de poezie se ferește mai rău ca de ciumă, acel ceva e chiar poezia confrăților; a celor de azi în primul rînd, dar și a celor de ieri, fără discriminare. (Dacă, tot prin ipoteză de absurd, vor fi existînd cîteva excepții, firește că-mi cer convenitele scuze; dar nu cred să fiu pus prea des în această ingrată și binecuvîntată situație.)

Problema nu e, însă, că ar fi dispărut – și încă nu de mult, fie pe față, fie pe furiș – cititorii de poezie. Asta ar fi o simplă (deh!) criză (de oameni sensibili, să zicem); și încă nu s-a inventat criză care să nu-și caute soluția și care, fie cît de greu, să n-o găsească cumva, să nu revină la echilibru. Problema e, de fapt, mult mai gravă și mai iremediabilă.

Problema adevărată e că n-au existat niciodată cititori de poezie, că nu pot exista cititori de poezie. Iar asta numai dintr-un singur motiv, unul și același pentru toate societățile și timpurile: pentru că poezia, de fapt, nu se poate citi. Nu cum ar trebui citită. Nu cum s-ar cuveni citită.

Și nu pentru că n-ar avea cine (din cine știe ce pricini de cultură, de educație sau sociale); și nici pentru că unii – ori toți grămadă – n-ar vrea (din cine știe ce carență, de obicei admirabilă); ci pur și simplu pentru că poezia e ceva ce nu poate fi citit nicidecum – nici de vreii, nici de nu vreii, nici de-ți place, nici de nu-ți place. Citită – adică înțeleasă, asumată așa cum

îi pretinde firea (pătrunsă aș zice, dar mi-e jenă de posibilele conotații).

Povestea cu cititorii de poezie care ar fi existat vreodată, în vremurile literare bune, e o scorneală de literați; ba chiar curată invențiune fictivă de poeți. Iar legenda „vîrstei de aur” a cititorilor de poezie e mit direct; în sensul că e sfruntată excesiv. Specia asta n-a existat nici pe vremea „Cîntării Eladei”, atunci cînd Ion din Chios lua toate cununile la festivaluri, nici pe vremea „Cîntării României”, cînd ceva poezie (totuși!) se recita pe stadioane și-n săli de sport arhipline. Asta e doar semn că și poezia poate face audiență, că și ea poate face spectacol, dar nu e deloc semn că poate fi și citită.

Și nu pentru că la cititul de poezie s-ar pricepe doar ceva experți (extrem de puțini, firește, cum sînt experții pe orice domeniu), iar masele ar profita doar cu urechea de poezia-show ori de poezia-șlagăr. Nici vorbă de-așa ceva! Tocmai că la poezie nu există experți, nu există clase de abilitare: poezia ne trimite pe toți în clasa I primară. Aici nu există calificare nici măcar pentru clasa a II-a.

Cititul de poezie se face pe litere, împiedicat la fiecare pas, bilbuit și stîrnind de fiecare dată tot scandalul (ori măcar amintirea lui) care leagă sunetul de semn și pe amîndouă de sens. Ar trebui să reținem miracolul prin care un desen începe să vibreze și să cînte iar desenele alăturate să însemne și să desemneze lucruri din viața noastră. Ar trebui baremi să ne amintim de mirajul codificării lumii prin mici desene și prin metamorfoza lor în sunete și sensuri, în lucruri și idei/ stări.

Cititul de poezie nu ne trimite însă doar înapoi la stupoarea nașterii sensului, ci mult mai înapoi, pînă la stupoarea nașterii limbajului; ba chiar a sunetului elocvent și semnificant ca atare. Fiecare poem adevărat implică o geneză a limbajului și a vorbirii articulate, e o filogeneză a vorbirii. Auzim (ar trebui să auzim) această arteziană în substratul poemelor, căci ea e acolo. Poemul trăiește (retrăiește) întotdeauna acea spaimă inaugurală, întemeietoare, care îmbină gestul, sunetul, semnul și sensul în potențial comunicativ și simbolic. Retrăiește condiția plasmatică a limbajului înainte de a trăi condiția lingvistică a acestuia; nici nu mai vorbim de condiția semantică, mult prea tardivă. Vede ca materii abia pregătite să intre deodată în sinteză eufonia, scriitura și semnificația. Și vede dincolo de limbajul articulat și decantat: vede rădăcina corporală a limbajului, simte limbajul ca spasm corporal (prelucrat), ca dans imitativ al muțeniei pre-lingvistice (cam așa cum îi explica Socrate lui Hermogenes). Ar trebui să simțim chinul originar al coardelor vocale în tentativa lor de a transfigura zbieretele, mugetele, gîngurelile și scheunăturile în vorbe articulate – și de acolo, încetul cu încetul, în specii de poezie (care nici nu sînt altele decât cele exprimate prin chinul speciei de a ieși din muțenie). Poezia nu se scrie cu cuvinte (orice-ar fi zis Mallarmé), nici gata făcute, nici abia făcute; ea se scrie cu pre-cuvinte mai întîi și abia apoi cu cuvinte care abia atunci se nasc; ea scrie, de fapt, geneza cuvîntului, ducîndu-l înapoi și scufundîndu-l în condiția lui de senzație corporală și ridicîndu-l încet (încet de fulgător) la condiția de senzație intelectuală; ea reface lanțul de senzații care leagă muțenia elocventă, comunicativă, de incantație și de sensul simbolic. Prima spaimă pe care o stîrnește e cea a corzilor vocale; abia ultima e cea a corzilor intelective (și doar de aici începe aventura explorării ei „intelective”, care

depinde, desigur, de cultura, sensibilitatea și bunul simț critic al fiecăruia, mereu însoțit însă de conștiința eșecului perceptiv și comprehensiv; lectura unei poezii e o continuă dezamăgire de sine, căci ea nu relevă decât neputința de a intra în depozitul de inefabile; la capătul ei, cum bine zicea Vladimir Streinu, ne așteaptă și o „dramă intelectuală“, nu doar o satisfacție. Sentimentul ratării e umbra lecturii de poezie, cu atât mai consistentă cu cât ne dăm seama că explorăm doar marginile și că nu vom ajunge nicidecum la miezul poeziei, care va rămâne veșnic netradus și poate chiar neatins; care e intraductibil și intangibil. Are și hermeneutica falimentele ei.) Firește că la asemenea lectură nu se poate merge în pas alergător, ci numai din piedică în piedică iar capătul poemului e doar o linie de orizont. Cine are răbdarea să citească un poem, fie cât de scurt, pînă la capăt?!

E acum admis de (mai) toți teoreticienii că poetul operează, simultan, cu toate sensurile strînse în dicționare pe seama fiecărui cuvînt; că el le actualizează pe toate, le mobilizează într-o nouă sintagmă și le antrenează într-un efect de sinteză și de fascicul; că, prin urmare, el face vie arheologia cuvîntului, aducîndu-i întreaga devenire la vedere și folosindu-i toate virtualitățile. Și că, în cel mai bun caz (adică mai ușor pentru cititori), pune aceste sensuri într-o ecuație piramidală, privilegiîndu-l pe unul ca vîrf sintetic. Dar nu-i deloc obligatoriu să le stivuiască în această ordine cu baza largă și vîrf îngust; mai ales că poeții nu agreează mecanismele de sărăcire a limbajului, ci, dimpotrivă, pe cele de eflorescență. Așa încît sensurile pot sta cam în relația în care stau, în formulele chimice complexe, elementele: într-o spațializare inefabilă, dar logică.

Și dacă ar fi doar atât, că sensurile din dicționar vin de-a valma în sensul poetic! cu bulucul, ca oile la strungă. Dar poetul e ținut să aducă un sens inedit, să le folosească pe cele din dicționare doar ca pe indicii, urme, siaje, pîrtie. Peste ele (pe sub ele, pe lîngă ele, prin ele), el trebuie să investească cuvîntul cu un/ într-un sens nou, la care cele preexistente contribuie doar ca premisă. Și ca treaba să fie și mai nesuferită, noul sens trebuie să fie dopat cu ambiguitate, cu destulă pentru a putea fi, de fapt, desfăcut în mai multe sensuri, niciunul de tot sigur, dar toate palpabile. Niciun dicționar, nici chiar dicționarele Robert sau Larousse, nu poate contabiliza atîtea sensuri cîte folosește un poet. Nu numai pentru că fiecare poet vine cu un sens care complexează dicționarul; și nu numai pentru că poetul folosește sensul ca progresie permanentă, ca materie fluidă – și nu ca dat pietrificat; dar mai ales pentru că poetul actualizează și toate sensurile pierdute; nu doar pe cele uitate, muzeale (pe care firește că le repune la loc, în funcție), ci chiar pe cele pierdute și ale căror urme se mai văd, vag sau transparent, doar în rădăcina cuvîntului; și tocmai de aceea cititul de poezie trebuie să refacă „limbajul originar“, să exploateze etimologia pînă unde poate (și cu conștiința că, de fapt, nu poate merge pînă la capăt) și să acceadă la „limbajul primar“, zeiesc sau cum o fi fost. Să vadă, de fapt, „limba mamă“ de dedesubt și să constate că, în realitatea rădăcinii sale, niciun poem nu e scris doar în limba în care e scris, ci în mai multe; că sub limba pe care o folosește e o rumoare de Turn Babel de sub care ar trebui să mai răzbată, să mai pulseze încă, impulsurile semnificative ale ur-limbii.

Poate că unul-doi savanți (fie și trei, cu cel britanic) ar mai putea face treaba asta. Dar ea ar fi încă o impresionantă treabă de mîntuială cînd e vorba de cititul poeziei. Căci poetul, vrea-nu vrea, e pus într-o dramatică situație de opțiune: el trebuie să aleagă un cuvînt, chiar dacă, în realitate, nu i-ar ajunge toate cuvintele pentru ceea ce vrea să spună. Iar cînd alege un cuvînt, fatal sacrifică altele (de nu chiar pe toate celelalte). Fiecare cuvînt ales presupune o hecatombă, un șir de violențe sacrificiale, de respingeri. Iar ceea ce poetul sacrifică nu participă mai puțin la poezie decât ceea ce el alege și premiază. Așa încît o premisă a cititului de poezie constă în citirea tuturor acestor sacrificii și exilări sau refulări (și depinde, firește, ce sînt acestea anume, că nu-i totuna dacă e o refulare sau o rele-gare). Lectura a ceea ce poetul a scris implică lectura simultană a ceea ce poetul a sacrificat, a ceea ce poetul n-a scris (dar a spus prin limbajul absent, cel mai grăitor dintre toate). Și nu mai puțin lectura cauzelor acestor sacrificii, eschive sau refuzuri: pentru că n-a vrut, pentru că n-a putut, pentru că ar fi fost imposibil chiar de-ar fi vrut și putut etc.

Nu mai pun la socoteală faptul că poetul are cel puțin două feluri de a nu scrie ceva: de a nu-l scrie și a nu-l spune pur și simplu și de a nu-l scrie, dar a-l spune (adesea cu atît mai pregnant). Nu degeaba toată exegeza s-a bazat pe suspiciunea că poetul una spune și alta gîndește. E o suspiciune exagerată, firește, dar rămîne fapt banal că ilocutoriul e mult mai elocvent decât locutoriul și că implicitul e mult mai bogat decât explicitul. Densitatea poeziei vine, de regulă, de aici, din spusele nescrise; de fapt, din arpegiul celor spuse, al celor nescrise, dar spuse, al celor refuzate și al tăcerilor dintre ele.

Toate astea nu sînt, însă, decât cîteva premise de lectură a poeziei. Ele sînt valabile pentru începutul citirii de poezie și cam pentru orice poet; dar fiecare poet mai vine și cu setul său personal de reguli de lectură. Greul abia de acolo începe. De unde poetul ne propune un sens *ca* valoare și o valoare *ca* sens. Dar părerea mea e că e de ajuns atîta pentru a-i trece oricui cheful de a citi poezie. Pentru că poezia e ceva ce nu se poate citi; prin urmare, ea nici n-a avut vreodată vreun cititor; doar așa, oameni care se află în treabă...

Așadar, și foarte pe scurt: cititorii de poezie n-au dispărut; din contră, încă n-au apărut. (Poate au acum o șansă, cu ChatGPT și altele care vor veni curînd. Cu ajutorul lor orice cititor va putea vedea imediat istoria oricărui cuvînt, de la indo-europeană la romgleză; va putea verifica într-adevăr originalitatea unei imagini, cerîndu-i programului să-i releve apariția ei în toată poezia lumii; va putea constata care sînt marile obsesii expresive și marile redundanțe și tautologii din istoria poeziei; va putea, în fine, comanda orice cercetare cantitativă așa cum comandă o pizza. Pentru autorii de studii culturale urmează o epocă de boierie: vor putea comanda prin Glovo orice cercetare.) *In breve*, cititorul de poezie e cel ce abia urmează să vină, nu cel care a fost și a dispărut pentru că s-a plictisit.

(Fine)

Dialog apărut pe LiterNet.ro în rubrica Bibliopolis ([atelier.liternet.ro/arhivarubricii/91/Bibliopolis.html](https://www.liternet.ro/arhivarubricii/91/Bibliopolis.html)) în care Daniel Cristea-Enache pune în fiecare săptămână întrebări unor scriitori și critici literari

„Împotriva morții nu se poate lupta cu ciomagul“

LUCIA NEGOIȚĂ ÎN DIALOG CU PETRU URSACHE

Lucia Negoită: *Dragă domnule profesor, v-am cunoscut în vara acestui an – 2012 – la Târgul de Carte, cu prilejul lansării volumului Omul din Calidor, dedicat lui Paul Goma. Vă urmăresc însă de ani buni, cu interesul celei care ar fi vrut să vireze, la maturitate, către domeniul pe care îl stăpâniți. Sunteți un remarcabil antropolog, estetician, istoric literar. Un reper al vieții universitare ieșene, în jurul căreia s-au țesut atâtea și atâtea povești. Din fotografii păreți mai degrabă „un prozator american“, neatent la detaliile care țin de cochetăria masculină. Apropiatii vă spun „Bătrânu“, dar nu semănați cu personajul Hortensiei Papadat-Bengescu. Sunteți mai degrabă un bonom aflat într-o bună formă fizică. Gesturile de politețe nu sunt formale, un mister al privirii atrage. Să fie acesta avantajul de a vă fi aflat în preajma studenților? Sau șansa de a avea o parteneră de viață plină de talent și de vitalitate, cu care aveți afinități?... Revin de unde am pornit.*

Omul din Calidor

Cartea aceasta, o monografie riguroasă, bine structurată pe capitole, nu seamănă cu aparițiile care v-au consacrat. Frumosul, Adevărul, Morala apar de această dată într-o lume potrivnică, a terorii istoriei și degradării umane, în care se decupează exemplar destinul lui Goma. Sub semnul unei lupte pe viață. Fără abdicări. Fără compromisuri. Când ați hotărât să scrieți o asemenea carte, ale cărei idei s-au acumulat, firește, în ani și ani?

Petru Ursache: Împotriva lui Paul Goma se poartă un aprig și prelungit război informațional, fiind puse în aplicare formule de atac intens experimentate în deceniile proletcultiste și neoproletcultiste: teroarea, dezinformarea, tăcerea de moarte, deformarea prin comentarii răutăcioase vizând viața trăită și opera scrisă. Efectele, urâte desigur, se resimt de îndată în lumea contemporană, mereu hăituită și în derută, la comanda instituțiilor Puterii. Ele și-au pus masca democrației și a nu știu cărei „alinieri“ ideologice, dar, în fond, au rămas fidele acelorași planuri de suprimare a drepturilor omului, libertății de cugetare și de creație, a conștiinței de sine; am spune, esența existenței lui Paul Goma, angajată curajos și până la capăt luptei pentru refacerea ființei umane, în firele ei morale, sănătoase. Cum ați spus și dumneavoastră, doamnă Lucia Negoită, cu perfectă îndreptățire: „Fără abdicări. Fără compromisuri“. În anii comunismului, rareori se auzea vorbindu-se despre Paul Goma la noi în țară. Nu și peste hotare. Explicabil în parte: gulagul de tip clasic, cu motivarea în „lupta de clasă“ și în diverse forme de discriminare de „dânșii inventate“ (profesionale, politice, religioase, etnice), cuprinsese tot spațiul țării. Marea majoritate

a românilor trecuse prin multe încercări grele de la „cotitura“ din 23 august 1944 încoace, se anemiase după decenii de rezistență, colonizări, deportări, detenții, lagăre de muncă forțată, așa cum dorise ocupantul perpetuu. Partea neverosimilă este că războiul informațional continuă în forță și după așa-zisa „cădere a Cortinei de Fier“. Ea și-a schimbat doar așezarea: din zona vizibilă a geografiei fizice, s-a furișat pervers în întinderile geografiei spirituale și morale. Așa se face că se aud voci care ne umplu de întristare: foști condeieri cu trecut rezonabil s-au desolidarizat în mod surprinzător de exilatul de la Paris, renunțând la lupta generoasă de idei și provocând dispersie printre intelectualii din țară, spre folosul Puterii și pentru buna situare a slujitorilor zeloși în posturi bine stipendiate, călătorii pe mapamond, apariții la televizor, cu intenția de a-și confecționa imagini de eroi ai zilei. Dar, cum minciuna are picioare scurte, este de ajuns să citești o singură carte de Paul Goma ca adevărul să iasă la iveală fără întârziere, Omul din Calidor ivindu-se cu opere de valoare, novatoare tematic și compozițional, cu biografie eroică, pilduitoare, memorabilă. Vezi îndată cine i-au fost prietenii, cine dușmanii. Eu am început lectura târziu, postdecembrist, cum se procedează filologic vorbind, cu volumul de debut Camera de alături; am continuat cu Gherla, cu Jurnalele, Ostinato... Pentru moment. În câțiva ani am ajuns la Omul din Calidor. Sigur: armata de cititori și de „simpatizanți“ ai lui Paul Goma crește pe zi ce trece, în vreme ce denigratorilor de toate felurile le cad măștile, lăsând să se vadă chipuri desfigurate, urâte.

„Scriitor și luptător de excepție“

L.N.: *Omul din Calidor este o carte cu substrat polemic. O spuneți răspicat: „Nu cunosc alt scriitor român căruia să i se fi impus o grilă de receptare mai nedreaptă și de nepătruns în propria-i cultură, spre cititorul de acasă, ca lui Paul Goma“. Avem azi o bibliografie impresionantă: romanele, mărturiile, interviurile în reviste sau cele de la Televiziune, la care se adaugă documentele cutremurătoare din Săptămâna roșie sau din romanul Basarabia, care vorbesc despre masacre, deportări, colonizări în anii '40... Și totuși, pentru cititorul despre care vorbești, Goma este un erou prea puțin cunoscut. Care sunt datele „cazului Goma“ azi?*

P.U.: Cum am spus, pregătindu-mă pentru Omul din Calidor mi-am dat seama că Paul Goma este o personalitate de pronunțată valoare, ca scriitor și ca luptător de excepție pentru drepturile omului, ca individ, ca profesionist – cu referire specială la libertatea scrisului, în folosul „creșterii limbii românești“. Un român veritabil. Era normal ca după decembrie 1989 să redevină cetățean al acestei

țări, cu drepturi depline și firești. Din păcate, nu a fost așa. Vina principală o poartă, după părerea mea, cobreslașii. În loc să se bucure de întoarcerea acasă a autorului *Gherlei*, pentru unitatea și întărirea grupului scriitoricesc, forță utilă cuvântului și democrației, au preferat să lanseze articole incriminante în presă și să-i distrugă cărțile. Au dat câștig de cauză, astfel, organelor de vârf, impuse din afară și împotriva noastră, să oficializeze campania dușmănoasă de marginalizare, de lichidare, în fond, a înșinguratului de la Paris. Reabilitarea limitată și târzie (abia în 2012 i s-a recunoscut calitatea de membru al Uniunii Scriitorilor din România, revendicată decenii în șir de exilat) dovedește că organele și slujitorii lor mizerabili (nu pot găsi alt cuvânt) vor să se creadă că au procedat „fără violență” și să rămână cu „față umană”. Ar fi fost de dorit să se facă demersuri în direcția susținerii lui Paul Goma pentru obținerea Premiului Nobel. Situația îi era favorabilă autorului după publicarea romanului *Ostinato* în Vest și după celebra „Mișcare Goma”. Campania se putea relua după căderea Cortinei de Fier. Dar moștenim tare bolșeo-comuniste și nu numai. Să ne amintim: Stoian Stoilov s-a opus, când era la Putere, ca Mircea Eliade să primească distincția respectivă; spre uluirea multor personalități europene, sigure și bucuroase de victoria învățatului român. La fel s-a întâmplat și cu Blaga. Statul român, condus de comuniști, s-a opus și în momentul când lui Vintilă Horia i s-a decernat Premiul Goncourt. Ciudat mi se pare faptul că, astăzi, se găsesc unii care se miră că n-am reușit să intrăm în rând cu lumea, cu un Nobel în exergă.

„Modelul Eliade și partea noastră de cer”

L.N.: Faceți parte dintr-o generație care a crezut în puterea admirației, a modelelor. Mircea Eliade a fost un asemenea model. L-ați făcut cunoscut studenților, încă de pe vremea când vorbeam în șoaptă despre personalitățile exilului românesc: Cioran, Vintilă Horia, Stamatu, Ștefan Baciuc ș. a. După 1989, au apărut multe titluri din opera eliadescă, dar nu o riguroasă ediție critică. Nu au lipsit demascările în „stil stalinist”, cu care l-au probot cercuri internaționale occidentale, și unele atitudini critice de la noi. Debaterile din reviste nu au fost în favoarea discuțiilor argumentate, legate de acele file mai întunecate din biografia de tinerețe a cărturarului... O sesiune de la Sorbona, la zece ani de la moartea lui Eliade, în 1996, era prezidată de profesorul Dubuisson, un detractor care a dat o turnură nefavorabilă comunicărilor de acolo. Doar memoria grupurilor mai restrânse, din care făceau parte Cicerone Poghir, Paul Barbăneagră, Leonida Mămăligă sau Claude-Henri Rocquet (care a realizat celebra carte de interviuri *Încercarea labirintului*) a păstrat vie, la Paris, figura lui Eliade. Nu am vorbit niciodată, o fac acum, despre locuința modestă, dintr-un bloc vechi, tip cazarmă, în care marele învățat locuia șase luni pe an (celelalte șase preda, cum se știe, la Chicago...). Ce ironie! Ar stârni disprețul oricărui miliardar de carton care își fumează pipa... În buricul metropolei. Mai sunt astăzi, domnule Ursache, românii interesați de Mircea Eliade, cel care a fost numit „un Frazer al românilor”?

P.U.: Da. Am crezut și cred în forța formativă și directoare a modelelor, a personalităților și a operelor cu valoare estetică, educative în sens moral, patriotic, activ și creator. Autorii pe care i-ați citat, din marele exil românesc: Mircea Eliade, Emil Cioran, Horia Stamatu, Vintilă Horia, Ștefan Baciuc, dar și Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Lucian Blaga sau cei victimizați în închisori: Gheorghe Brătianu, Radu Gyr, Nichifor Crainic, Monseniorul Ghyka, Arsenie Papacioc, Iustin Pârvu îmi stau lângă inimă. Sunt genii, eroi și martiri; s-au dăruit, până la sacrificiul de sine, luptei pentru demnitatea de a fi român și pentru a fi recunoscută „partea noastră de cer” printre popoarele lumii civilizate. Dacă Mircea Eliade este atacat cu mijloace specifice grupurilor răuvoitoare, când la Paris, când la Chicago, când la București, asta dovedește că războiul informațional continuă cu aceleași metode deplorabile. Trist și înfiorător: lui Paul Goma i s-au topit cărțile. Când? După balconiadă. Mircea Eliade a fost ținut departe, hăituit, marginalizat. A lăsat prin testament, după un program structurat de el însuși, să i se publice ediția de *Opere* în limba română și la el în țară, așa cum a apărut în japoneză, în maghiară, în italiană, franceză, engleză etc. Ce s-a ales? Știe cel care deține drepturile de autor; ca și pentru Cioran, Noica, Țuțea. Pofta de minimalizare și dezinformare nu se potolește la invidioși și schismatici ca Dubuisson sau Norman Manea. Fiți siguri că atacurile de moment, fie și instrumentate cu meșteșug, vor sfârși asemenea traiectoriei bumerangului. Eliade rămâne pe poziția recunoscută de specialiștii în materie: „un Frazer al zilelor noastre”; mult mai mult, un novator ingenios și un savant de primă mărime în istoria religiilor. Am scris despre Eminescu, despre Nichifor Crainic, despre Eliade și Goma și simt fiorul întăritor al *estimii* noastre, ca să apelez la cuvântul lui Noica. Eliade nu este un caz, în raport cu ordinea firească a lucrurilor. Stînga proletcultistă și agresivă în toate direcțiile obișnuia să extragă din serie și din context un autor socotit indezirabil pe motive mai mult sau mai puțin inventate și să-l țină la colț sub un tir neconținut de epitete defăimătoare. Tăietură bine lucrată, căci rana se vindecă uneori, dar oricând poate fi redeschisă. Când cineva aduce în discuție romanul *Maitreyi*, pentru care autorul a obținut un prestigios premiu al Academiei Române, i se răspunde în răspăr: a scris proză fantastică, tributară unei ideologii nocive. Și tot așa: când intră în rol problema religiologiei, se aude de îndată o voce răstită care invocă „tinerețea legionară”. Omul de știință, cu gândire echilibrată, întemeiată pe documente, pe fapte demonstrabile, nu pe simple perorații, se vede blocat, pentru că discuția a luat o cale piezișă, iar acuzația șocantă urmează să fie lămurită de o instanță care-l depășește. Aceasta rămâne neutră, în schimb câștigă teren aria calomniei. Vorba rea trece din om în om, se statornicește, prinde cangrenă. Dar, în afară de afirmațiile impresioniste, emise din surse discutabile, nimeni n-a reușit să arate convingător în ce constă partea nocivă a scrierilor în proză ale lui Mircea Eliade; doar coincidențe de nume (Biriș din *Noaptea de sânzienă*) ori scheme epice truate din proza scurtă. Apoi, ce înseamnă „tinerețe legionară”?

la Mircea Eliade? O zi, o lună, un deceniu? În ce se concretizează? În colaborări la reviste de dreapta, în articole de simpatie, de adeziune, de direcție? Sigur se poate afirma: la întoarcerea din India (dar și înainte de asta: a se vedea *Itinerar sentimental*), Mircea Eliade era cuprins de elan tineresc într-o manieră specifică vârstei. Dorea să se afirme în cadrul generației sale, să-și făurească nume, glorie (vezi momentul *Criterionului*). Ce e rău în asta? Ulterior (un an-doi trei?), a avut impresia că Mișcarea lui Corneliu Zelea-Codreanu ar fi o șansă pentru România acaparată de clanuri politico-bancare din țară și din străinătate. Se pare că a căzut pradă unor momeli de moment. Dar când a văzut că dreapta legionară derapează în extremisme sângeroase, a scris articolul despre *noul barbar*, unde arată că *dreapta* și *stînga* sunt la fel de periculoase pentru destinul omenirii. A avut dreptate, dar „zgaiba” a rămas. În 2008, Dora Mezdrea a început să publice seria *Nae Ionescu și discipolii săi în arhiva Securității* (Editura Mica Valahie). Volumul al II-lea este consacrat lui Mircea Eliade și cuprinde 260 pagini. Prefața poartă titlul semnificativ: *O acțiune informativă nespecifică*. Acolo citim, printre multe altele: „«Legionalizarea» discipolilor de către Maestru – o sinistră teză stalinistă, perpetuată până azi – este, așa cum arătam pe bază de documente în ultimele două volume ale *Biografiei...*, o imposibilitate de fapt” (p. 12). A se vedea și rapoartele secrete, atât ale vechii Siguranțe cît și ale Securității comuniste, cum se bat cap în cap.

„Nu mor caii când vor căinii”

L.N.: *Uitarea s-a așternut și peste înaintașii străluciți ai culturii noastre. Aleg dintr-o listă mai lungă numele lui Sadoveanu. După ani de studiu și devoțiune „sadovenizând, sadovenizând...” ce are de adăugat interpretul eposului marelui autor al romanului Creanga de aur? Unde sunt profesorii, formatorii de opinie, de gusturi literare?*

P.U.: Să ne înțelegem, stimată colegă: *uitarea* face parte din programul informațional și exterminator, care este *al lor*, al noilor barbari. Dar nu mor caii când vor căinii. Nu este și *uitarea noastră*, a românilor. Căci există o *România profundă*, care nu se vrea cuprinsă în chingi ideologice. Este drept că unii intelectuali s-au lăsat prea ușor cumpărați, că unii tineri sunt ademiniți de promisiuni. Dar neîncetat se afirmă și personalități umane cu verticalitate morală, conștiințe de o gravă răspundere. Dovadă că anumite reviste, printre care și „Acolada”, fundații culturale, edituri, asociații întrețin cultul adevărului. Morala: să ne unim întru salvarea noastră. Nu este un „optimism” deșert, ci nevoia de încredere în noi înșine. În faza de colonizare în care ne aflăm (am scris o carte cu titlul *Antropologia – o știință neocolonială*, Editura „Timpul”, Iași, 2006) și sub presiune ideologico-financiară dirijată, nu putem avea încredere în programele de televiziune, ca și în presa cea de toate zilele acaparată de Putere. Curente de opinie în susținerea adevărului și democrației reale nu se formează ușor în asemenea condiții precare.

„Istorie, genocid, etnocid”

L.N.: *În 2010 ați publicat la Editura Conta, Piatra Neamț, Istorie, genocid, etnocid, carte-pledoarie în favoarea adevărului istoric. Jurnalele încadrate în literatura închisorilor din anii comunismului au avut un impact puternic până la începutul anilor 2000. Să pomenim aici cărțile unor Steinhardt, Bacu, Ioanid, Pavlovici, Constante, Caraza, Mărgineanu, Oana Orlea, Iustin Pârvu, Marcel Petrișor, precum și documentele publicate de Gh. Buzatu sau Florin Dobrinescu. Adevăruri dureroase. Speranțe. Excese. Orori. Tragedii. În spatele lor, destine, oameni, lașități, curaj, disperare... Dar mai ales posibilitatea de a înțelege istoria recentă, așa cum a fost ea. Șansa de a ne curăța, de a recunoaște greșelile ideologiilor de tot felul. De a nu accepta la nesfârșit minciuna și imposibilitatea celor care au încurajat în Justiția, crima chiar. Nu mai vorbesc de șansa vindecării noastre, care a rămas un ideal neatins. Ce se întâmplă cu noi, dincolo de ce vedem, auzim, ne îngrozim, în spectacolul politic, televizat sau nu? De ce am dat la o parte aceste șanse?*

P.U.: Am traversat toate deceniile bolșeo-comuniste cu furtunile lor de gheață și de sânge. Aveam 13 ani la terminarea războiului și am văzut cu ochii mei tancurile sovietice venite să ne „elibereze”; femei batjocorite, bărbați împușcați la marginea drumului, grupuri de oameni nenorociți, mârșii din spate cu automatele, spre gară și de acolo spre pustiuri siberiene. Unii, mai curajoși ori din disperare, au încercat să se opună (consătenii Ghiță Codreanu, Nicolae Pricop, Ștefan Antoci, Vlad Bălău ș. a.), dar au căzut sub gloanțe prin pădurile din apropiere sau au îndurat ani grei de detenție. Moș Ghiță Codreanu este menționat într-una dintre scrierile lui Cicerone Ionițoiu. Mașina neagră străjuia noapte de noapte, să producă teroare, să-i înhațe pe indezirabili. În liceul meu (Liceul Național din Iași, fala orașului și a Moldovei), funcționa o organizație secretă de tineri revoltați, ca peste tot în țară. Vă asigur că nu era „de extremă dreaptă”, cum pretinde propaganda bolșeo-comunistă de grosolană dezinformare. În primăvara lui 1948, așadar cu câteva luni înainte de „Reforma învățământului” patronată de Iosif Chișinevski și de „Ana noastră” (cum o alinta Brucan), s-a dezlănțuit masiva campanie de arestare a elevilor din mai toate școlile din țară. Am scăpat ca prin urechile acului. Mă aflam doar în clasa a treia. La începutul noului an școlar (1948-1949), clasele a VII și a VIII erau pustiite. Sfârșit tragic și pentru profesorii Tăzlăuanu (Anatomie), Papasopol (Istorie), Ocneanu (Filosofie), Gliga (Muzică). Nu știam mai nimic despre luptele armate din țară, ale militarilor de profesie în unire cu partizanii și cu mulțimile de săteni de pe Valea Argeșului, din Făgăraș, Apuseni, Vrancea, Munții Măcinului, Rarău, Dorne; ne erau necunoscute numele marilor conducători ai rezistenței: frații Arnăuțoiu și Arsenescu, Dabija și Motrescu, Ion Gavrilă (Ogoranu). Mărturiile depuse în scrieri multe și de interes maxim, chiar de către membrii participanți la rezistența din munți și din sate ori de către victimele închisorilor și deportărilor, sunt destinate să dezvăluie adevărata față a istoriei noastre recente. Din acuzați vom deveni acuzatori. Ele constituie veritabile și unice documente doveditoare și

vor sta pe masă, în văzul lumii, când aceasta va deveni cu adevărat liberă, cu prilejul unui al doilea Nürnberg, invocat adesea de Paul Goma. Cam așa pot să motivez interesul meu de o viață pentru *Istorie, genocid, etnocid*, carte scrisă într-un an, dintr-o răsuflare. Am spus *istorie* pentru că rezistența din munți și din sate, deportările, colonizările, detențiile au însemnat fapte vii, evenimente, dramatice, în opoziție cu „reforme” comuniste, „planurile cincinale”, cuvântările de tribună ale capilor Puterii; am spus *genocid* pentru că acesta a fost aplicat sistematic și cu sălbăticie; am spus *etnocid* pentru că asasinările, deportările, colonizările s-au produs în proporție de masă, vizând cu predilecție etnicul românesc, fiind ocolite în mod vizibil minoritățile; atac învâluit la Articolul 1 din Constituție. Cominternul lucra tare și atunci. În Bucovina și Basarabia, deportările se țineau lanț. În zonele dislocate erau îngrămădiți ruși și ucrainieni, până la modificarea îngrijorătoare a proporției demografice în defavoarea românilor. Mai nou, ucigașa operație se practică intens prin forțarea emigrării masive a românilor, iarși și iarși puși pe drumuri, adică în căutare de lucru după desființarea programată a întreprinderilor industriale și a fermelor agricole. Ferească Dumnezeu de cinismul grobian al unui președinte care spunea că spitalele rămân și dacă pleacă doctorii. Un prim ministru, Ciorbea, anunța în Parlamentul țării că s-a decis înstrăinarea pe un dolar a fabricilor. Crimă curată: *etnocid*.

„Slujbaş al scrisului”

L.N.: Cum arată, domnule profesor, o zi din viața dumneavoastră?

P.U.: Orice zi din viața mea e de slujbaş al scrisului, dură, spartană; lectură intensă, însoțită de finisarea manuscriselor pentru întărirea suportului informativ, cu trimiteri riguroase la sursele de bază. Memoria poate crea momente comice dacă nu e strunită, iar cu informația de pe internet nu mă prea împac. Vreau să țin documentul-carte în mână. Pe lângă toate acestea, răspund la solicitările colegilor din presă: „Convorbiri literare”, „Pro-Saeculum”, „Hyperion”, „Bucovina literară”, „Rost”, „Conta”, „Contemporanul. Ideea europeană”, „Argeș”, „Spații culturale”, „Actualitatea literară”, „Confesiuni”, „Dacia literară”, „Limbă și literatură”...; câteva cărți, 3-4 la număr, în mare parte scrise, își așteaptă rândul să fie încheiate. Înainte de a trimite la tipar texte mai dificile, port discuții războinice cu Magda U. Și invers, când îi vine sorocul. Se întâmplă des.

„Păstorul, constructorul, navigatorul”

L.N.: Aveți din câte știu o carte gata scrisă despre Miorița. Ce se mai poate spune, în secolul al XX-lea, despre un poem filozofic, pe care eu, una, refuz să îl văd ca un *story*, ca pe un „complex” al românilor, care ne descurajează și ne anihilează? De unde vă luați energia supraviețuirii, a optimismului?

P.U.: Știe bunul Dumnezeu. Vă răspund pe ocolite: da, am scris o carte despre *Miorița*. O primă ediție a fost aproape distrusă de o editoare neprofesionistă. A doua sper să

apară în curând. Ce se mai poate spune? Dumneavoastră ați dat deja o variantă de răspuns cât se poate de credibilă: „... poem filozofic, pe care eu, una, refuz să-l văd ca un *story*, ca un «complex» al românilor care ne descurajează și ne anihilează”. Să ne păstrăm rezerva necesară față de cei care își dau cu părerea prea cu grabă. Unii o fac în necunoștință de cauză, alții cu intenții diversio-niste, ca să nu spun cuvântul pe care l-ar merita. Drama bunului păstor carpatic este a oricărui trăitor sub soare, de ieri sau de azi, fie simplu meseriaș, academician ori ministru. Împotriva morții nu se poate lupta cu ciomagul, cum cred unii. Și fac gălăgie tocmai pentru că prea se tem de moarte. Cine studiază sistematic și fără prejudecată mulțimea de texte poetice constată că *Miorița* dezvăluie o *metafizică a morții*. Așa închei cartea mea: *Miorița, o metafizică a morții*. Așadar, îmi propun să vorbesc despre un poem mitico-filozofic. Cercetătorii anteriori, cu puține excepții (Lucian Blaga, Mircea Eliade), au insistat asupra laturilor folclorico-etnografice, subestimând partea specifică, esențială și de îndepărtată tradiție a problematicii. D. Caracostea a tratat diferențiat, cum se știe, capodoperele *Meșterul Manole* și *Miorița*: prima, ne spune el, cunoaște extindere carpato-balcanică, având ca nucleu „jertfa zidirii”, a doua limitându-se doar la spațiul nord-dunărean și păstoresc. Școala dialectală a desăvârșit regionalizarea, astfel că s-a putut vorbi despre *Miorița* în Vrancea, în Maramureș, în Moldova, etc. Comparatismul a adus date noi. Petru Caraman a descoperit motivul *morții tinărului nelumit* la polonezi și la popoarele din sudul Dunării, Mircea Eliade pornește, în studiul *Mioara năzdrăvană*, de la diverse formule consacrate, gesturi, imagini și simboluri, care se transfigurează într-o „*nuntă mioritică* de structură cosmică”. Este o completare la teza lui Caraman. Eu reconstitui *dosarul mitologic* al păstorului carpatic. Am în vedere faptul că, în vechime, *păstorul, constructorul* (de temple, de cetăți) și *navigatorul* se bucurau de mare prestigiu, ca oameni aleși, deopotrivă de zei și de oameni, pentru darul de a dialoga în singurătate cu astrele, cu spațiile, cu necunoscutul. Punctul de plecare îl constituie zeul-păstor Dumuzi, din panteonul sumerian. Drama acestuia se aseamănă aproape până la identitate cu aceea a păstorului carpatic. Mai mult decât atât, există o întreagă galerie de personaje mitice, păstori la origine, care întâmpină „prima dată” chipul frisonant al morții. Dacă apelăm la substratul mitologic al textelor de bază, întărite prin anume structuri muzicale și forme imagistice arhaice, *Miorița* ni se înfățișează într-o nouă perspectivă, de interes general uman și științific. Să reținem că etnomuzicologii, mai riguroși în valorizare decât literații, au avut un cuvânt greu de spus, de la Constantin Brăiloiu încoace. „Recent”, a apărut *Miorița. Studiu. Melodii* de Elisabeta Moldoveanu (Editura Muzicală, București, 2005, 385 p.). Nu știu dacă presa a consemnat-o. Sincritismul artelor nu trebuie neglijat: partea literară a textelor e completată, în planurile de adâncime, de cea muzicală. Ar fi de dorit ca această capodoperă să reintre în atenția specialiștilor. Politicienii să-și vadă de ale lor.

„Continuitatea și originalitatea sunt forțe interconectate care contribuie la dezvoltarea continuă a literaturii“

SAVU POPA ÎN DIALOG CU POETUL MARCEL VIȘA

Savu Popa: *Dragă Marcel, vom intra în miezul discuției noastre, care sper să reușească să descrețească atâtea capete „triste și muncite“ din jurul nostru, ca să adaptez un vers din poezia lui Florin Mugur, un poet excepțional, care, de urgență, ar trebui redescoperit? Cum ți-a venit ideea inițierii unui festival de calibrul celui care, iată, cu fiecare ediție crește cu o iuțeală și cu o sprinteneală demne de personajele basmelor? Este vorba, desigur, despre Alba Iulia Stand-Up Poetry, organizat de Biblioteca „Lucian Blaga“ din oraș, o instituție puternică și empatică în relația cu arta și cu poezia, în particular. Iar, dacă tot e să vorbim despre originile unei astfel de idei de amploare, aș fi curios care sunt resorturile sociale, economice, culturale, care pun în mișcare acest mecanism, de-a dreptul inefabil, responsabil pentru dăinuirea proiectului amintit?*

Marcel Vișa: Dragă Savu, festivalul Alba Iulia Stand-Up Poetry este o manifestare culturală tot mai vibrantă de la an la an, care își propune să aducă în prim-plan poezia contemporană și să ofere o platformă de expresie pentru poeți. Ideea organizării unui astfel de festival a fost inspirată de dorința de a revitaliza scena literară și de a crea un spațiu unde arta cuvântului să fie sărbătorită într-un mod dinamic și accesibil. Spun „revitaliza“ pentru că am observat cum se îmbâcșește tot mai tare aerul prin „bisericițele literare“ pe care toată lumea le cunoaște.

Geneza acestui festival a avut loc în 2019 când am fost cooperat în echipa Uniunii Scriitorilor care organiza Colocviul Tinerilor Scriitori, fiind responsabil de selecția unor tineri talentați și invitarea lor la eveniment, însă nu m-am mulțumit cu ideea că acești tineri vor veni până la Alba

Iulia doar pentru colocviu, am avut ideea de a merge la managerul Bibliotecii Județene „Lucian Blaga“ Alba, Silvan Stâncel, cu care sunt prieten de multă vreme, și i-am prezentat ideea de a da startul unui festival. Silvan, un om al acțiunii, a fost încântat de idee, și astfel am organizat prima ediție a festivalului cu acești tineri invitați la colocviu, printre care se afla și tânărul poet Savu Popa, care iată acum mă la întrebări, și bine face, iar eu îi răspund cu multă plăcere.

Mă întrebi de resorturi, păi resorturile care stau la baza organizării și dăinuirii unui astfel de festival sunt multiple:

Sociale: Crearea unei comunități unite prin pasiunea pentru poezie și literatură.

Economice: Atragerea de vizitatori și stimularea economiei locale prin evenimente culturale.

Culturale: Promovarea diversității culturale și a creativității artistice.

Parteneriatele între instituții puternice precum Biblioteca „Lucian Blaga“, Consiliul Local Alba, Primăria Alba Iulia, Uniunea Scriitorilor, și ceilalți parteneri de nădejde contribuie la succesul și continuitatea festivalului. Aceste colaborări facilitează accesul la resurse, sprijin logistic și o mai mare vizibilitate în comunitate.

Ediția din 2024 a festivalului Alba Iulia Stand-Up Poetry a avut loc pe 12 aprilie, pe esplanada Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, și a inclus, ca de obicei, recitaluri de poezie, muzică și expoziții de poezie și fotografii de la edițiile anterioare, atrăgând publicul interesat de astfel de manifestări culturale.

Este un exemplu elocvent de cum arta și cultura pot fi celebrate și susținute printr-o inițiativă comunitară, care aduce împreună diferite generații și contribuie la îmbogățirea vieții culturale a orașului Alba Iulia.

S.P.: *Crezi în continuitate, mai ales în lumea literară de azi? Ai putea propune, să zicem, o radiografie a continuităților literare de la o generație la alta? Cât de mult poate o voce cu autoritate, dintr-o generație anterioară, să influențeze o altă voce în formare? Și, din ce punct, crezi că începe detașarea, prim-pasul decisiv spre o originalitate certă?*

M.V.: Da, continuitatea în literatură este un fenomen care se observă în modul în care scriitorii îi influențează pe urmașii lor și în dialogul creat între operele din diferite epoci. Tradiția și inovația se îmbină în literatură, păstrând anumite forme, dar introducând și noi perspective și limbaje. Ion Mureșan spunea după ce m-a ascultat citind la Cenaclul „UBB” unde mă invitase:

„Remarc cum „Tristele lui Ovidiu” (de exemplu) își găsesc analogia în poemul lui Marcel Vișa, intitulat „Ninge în monitoare”:

– ninge în monitoare/ viscolește cu purici/ pe ecranele plate
fixate-n tavan/ prin pixelii morți/ pătrunde frigul,/ șarpele casei dărdăie sub dușumea/ -

Atitudinea lui poetică este aceeași ca și a șaizeciștilor sau a optzeciștilor, dar recuzita e schimbată. Generația nouă a schimbat recuzita, nu mai spui „stol de pășări” deasupra orașului, spui „stol de drone”, nu mai spui „ninge pe câmpii” ci „ninge în monitoare”, nu ninge cu fulgi, ninge cu „purici” sau ninge cu pixeli. Cărtărescu avea și el un vers, „pieptul de dor, fruntea de pixeli ți-e plină”. E o schimbare, dacă vreți, a limbajului. E un alt limbaj, acela al contemporaneității, limbajul pe care îl folosesc noile generații. “Deci, da, limbajul e cel care face mai ales diferența.

Scriitorii consacrați pot inspira și ghida scriitorii emergenți, dar aceștia din urmă pot, de asemenea, sunt obligați de fapt, să aducă noi interpretări și contexte lucrărilor anterioare, deschizând calea către inovație. Pentru a atinge originalitatea, un scriitor tânăr trebuie să se detașeze și să își găsească propria voce, un proces influențat de experiențele personale și contextul cultural și social. Originalitatea nu înseamnă o ruptură completă de trecut, ci o reinterpretare creativă a moștenirii literare. În final, continuitatea și originalitatea sunt forțe interconectate care contribuie la dezvoltarea continuă a literaturii.

Îmi place mult acel citat din Brâncuși: „În umbra marilor copaci nu crește nimic”.

Depinde foarte mult și ce fel de artist ești: creator, apropiator, compilator? Am participat recent la o conferință susținută la Sebeș de către scriitorul Virgil Podoabă despre tipurile de scriitori, și cred că în funcție de tipul tău depinzi în mai mare sau mai mică măsură de generațiile anterioare.

S.P.: *După opiniile unui anumit segment al publicului participant la evenimentul de vineri, au reieșit oarecare nemulțumiri legate de un subiectivism pe care tu l-ai fi manifestat în alegerea sau în selecția listei tale de invitați. Mai concret spus, anumite persoane din anturajul cultural al urbei albaieiene și-au exprimat în mediul online oarecare*

nemulțumiri legate de absența lor din cadrul acestei manifestări de amploare. Care sunt criteriile după care îți selecțezi poezii invitați? Te gândești, de asemenea, la un public țintă, atunci când iei o decizie legată de un nume de poet, raportându-te la importanța sau la valoarea acestuia?

M.V.: În organizarea unui festival literar selecția invitaților se bazează pe mai multe criterii, care pot include:

Relevanța literară: Selecția poate fi influențată de contribuția poezilor la scena literară contemporană și de recunoașterea lor în comunitatea literară.

Diversitatea stilistică: Este important să se reprezinte o gamă variată de voci și stiluri poetice pentru a reflecta diversitatea poeziei contemporane.

Inovație și originalitate: Se caută poeți care aduc abordări noi și proaspete, care pot stimula dialogul și interesul publicului.

Am mai luat în considerare și factori precum echilibrul de gen sau reprezentarea geografică.

În ceea ce privește publicul țintă, este esențial să te gândești dinainte la cine va fi atras de eveniment. Un festival de succes încearcă să echilibreze interesele unui public larg cu cele ale unui public mai specializat, oferind astfel ceva valoros pentru fiecare participant. Poezia contemporană tinde să fie inclusivă și să se adreseze unui spectru larg de gusturi și sensibilități, reflectând diversitatea societății actuale. Să nu uităm că un festival de literatură se adresează unui public cult, un public format din oameni care citesc, iar un om care citește are anumite pretenții...

Este posibil ca unele persoane să simtă că selecția nu le reprezintă pe deplin sau că au fost omise din lista de invitați. În astfel de cazuri, feedback-ul este important și poate fi folosit pentru a îmbunătăți procesul de selecție în viitor, asigurându-se că evenimentul rămâne deschis și accesibil pentru o varietate de voci și perspective literare, dar fără să facem rabat de valoare, nu există compromis în ceea ce privește un anumit nivel al scriitorului invitat la eveniment, iar relevanța lui în literatură este absolut necesară.

S.P.: *Într-un cadru atât de select, cel al cafenelei Art, ai reușit să creezi atmosfera și decorul unor întâlniri artistice, cu un grad sporit de frumusețe. Cum de ți-a venit această idee și cum s-a concretizat suportul oferit de cei implicați în administrarea localului? Ce fel de dialog al convingerii ai menținut în relația cu ei? Și dacă va fi unul de lungă durată? Ai întâmpinat oarecare provocări legate de logistica spațiului, a numărului de invitați?*

M.V.: Crearea unei atmosfere artistice într-un spațiu cum e cafeneaua Art presupune clar o colaborare strânsă cu administratorii localului și o viziune comună asupra importanței artei și culturii. Ideea de a transforma cafeneaua într-un loc de întâlnire a Cenaclului Art a venit din dorința de a oferi comunității un eveniment mai relaxat, într-un spațiu cald, cu un vibe pe măsură, un loc în care oamenii creativi ai urbei să se simtă acasă, un spațiu unde să se poată întâlni, cunoaște, și colabora.

Dialogul cu cei implicați în administrarea localului a fost unul bazat pe convingerea că astfel de evenimente aduc valoare adăugată atât pentru cafenea, cât și pentru comunitate. Argumentele au inclus atragerea unui public nou,

creșterea vizibilității localului și asocierea acestuia cu anumite valori culturale, iar în acest sens mai avem idei de pus în practică, de exemplu m-am gândit să punem niște rafturi cu cărți pe care cititorul să le poată răsfoi la o cafea, să le ia acasă.

Pentru ca parteneriatul nostru să fie de lungă durată am stabilit o comunicare deschisă și regulată.

În ceea ce privește provocările logistice, acestea au inclus gestionarea spațiului pentru al adapta la numărului de invitați, asigurarea confortului participanților și adaptarea decorului pentru a reflecta tematica evenimentelor. Am fost plăcut surprins să văd cât de multă lume vine la aceste întâlniri ale cnaclului, dar spațiul devine de fiecare dată neîncăpător, problemă pe care o vom rezolva odată cu venirea sezonului cald, deoarece vom organiza aceste întâlniri pe terasa localului.

S.P.: *Să continuăm discuția noastră pe un ton mai degajat. Care sunt tabieturile poetului Marcel Vișa? Sau, care sunt toanele, mai bine spus?*

M.V.: Nu pot să spun că am vreun tabiet legat de scris, fac lucrurile destul de random, scriu la fel de bine în camera mea, la masa din bucătărie lângă o cafea, sau în mijloacele de transport în comun. Pot spune că nu atrag eu inspirația prin anumite obiceuri, las inspirația să mă găsească.

S.P.: *Când și cum ți-ai descoperit talantul poeziei? Era bine ascuns în nisipurile mișcătoare ale acelor vârste inocente sau, mai degrabă, prin tot ceea ce făceai sau simțeai, străbătea și o undă seismică, cea a poeziei?*

M.V.: Poezia poate începe ca o scânteie în copilărie sau poate izbucni ca o revelație mai târziu în viață. Fiecare poet își găsește vocea unică într-un mod diferit, inspirat de propriile experiențe și emoții.

În „nisipurile mișcătoare” ale copilăriei imaginația își găsește un teren fertil, atunci apare atracția către frumusețea și complexitatea cuvintelor, însă la mine, ca să te citez, poezia a apărut ca o „undă seismică” mai târziu, în adolescență, când experiențele de viață și introspecția mai profundă au declanșat nevoia de exprimare artistică. Am scris prima poezie de care îmi amintesc pe clasa a 8-a, când mă îndrăgostisem de o colegă de gimnaziu, dintr-o altă clasă, dar încă dinainte de a scrie îmi plăcea să fac rime amuzante cu care îi „gratulam” pe cunoscuți. Un lucru e cert, citesc poezie de când mă știu. De fapt poezia mi-a fost mai întâi citită, înainte să învăț a buchisi, și am învățat-o pe de rost atunci când mi-a plăcut extrem de mult.

S.P.: *Fiecare vârstă personală, cred eu, vine cu o sabie a lui Damocles care planează deasupra capului fiecăruia, și nu știi când și cum o să cadă, stingherindu-ne sau, dimpotrivă, făcându-ne că nu o vedem. Care consideri că au fost sau sunt săbiile lui Damocles, adică provocările tale cele mai mari? Dar, ale vieții de azi?*

M.V.: Provocările pot fi variate și complexe, mai ales într-o lume în continuă schimbare. Una dintre provocările pe care le simți pregnant ca scriitor e asigurarea unui venit stabil, mai ales când arta nu este comercializată sau apreciată la adevărata ei valoare, deci e nevoie să ai și un job care de multe ori îți mănâncă timpul dedicat creației, te scoate de pe vibe...

În ceea ce privește provocările vieții de azi, acestea pot include tot felul de provocări care necesită adaptabilitate, reziliență și, adesea, o reevaluare a valorilor și priorităților personale și colective. În momentul de față, ca să dau un exemplu, planează cumva asupra noastră umbra unui război...

S.P.: *Uliu sau șoim? Sălbaticul preistoric sau cavalerul în armură, din secolele marilor confruntări? În care dintre aceste ipostaze crezi că te-ai regăsi?*

M.V.: Dacă aș fi să aleg o ipostază simbolică, m-aș regăsi probabil în imaginea șoimului. Șoimul este adesea asociat cu perspicacitatea și viziunea clară, calități care sunt esențiale pentru a naviga prin vasta lume în care trăim. Asemenea șoimului care zboară la înălțime și observă detaliile de la distanțe mari, așa sunt și eu, stau de multe ori și observ îndelung anumite lucruri, abia apoi acționez.

S.P.: *Ai o preferință anume pentru anumite spații (camera ta, mijloace de transport în comun, locuri din natură, spații neconvenționale), atunci când te simți inspirat?*

M.V.: După cum ți-am răspuns deja la întrebarea despre tabieturi, nu cred că spațiile îmi stimulează neapărat creativitatea, dar au și ele un rol. Uneori găsesc inspirația în camera mea, acel sanctuar personal plin de obiecte personale. Alteori inspirația mă găsește în mijloacele de transport în comun, unde observarea oamenilor și interacțiunea cu ei poate declanșa scânteii creative. Natura devine și ea uneori o sursă de inspirație; cred că toți cei care mi-au citit poezia au fost încântați să călătorească prin Buciumul natal, sau zBucium cum îi zic eu. Dar trebuie să recunosc că natura este locul în care scriu cel mai rar.

Cred în cele din urmă că mai degrabă spațiile neconvenționale pot provoca un artist să gândească diferit și să exploreze noi perspective.

S.P.: *Dacă ar fi să alegi între o călătorie în cel mai arid loc de pe pământ sau o echilibristică pe muchia celui mai întins ghețar nordic, pentru care ai opta?*

M.V.: Aș opta pentru echilibristica pe muchia celui mai întins ghețar nordic. Ghețarii nordici reprezintă, în opinia mea, unul dintre cele mai spectaculoase peisaje naturale. A fi în prezența lor oferă, cred, o perspectivă unică asupra forței și frumuseții naturii, precum și asupra importanței protejării mediului înconjurător. În plus, echilibristica simbolizează strădania de a menține un echilibru, nu doar fizic, ci și în sensul mai larg al vieții și al responsabilităților noastre față de planetă. Și mai este și singurătate a aceea extremă pe care uneori o ador...

S.P.: *Pesimist sau Optimist? Singur sau însingurat?*

M.V.: Un pesimist vede adesea dificultățile și obstacolele vieții, în timp ce un optimist se concentrează pe speranță și posibilitățile pozitive, iar eu asta fac, nu mă las niciodată furat de deznădejde. A fi singur poate fi o alegere conștientă de a petrece timp în solitudine, în timp ce a fi însingurat sugerează o stare de izolare emoțională sau socială, adesea nedorită. Sunt singur atunci când îmi doresc și nu mă însingurez decât tot așa în mod conștient, de exemplu atunci când scriu.

Ioana DIACONESCU

O glorie a dansului european: Gabriel Popescu „balerin de aur“ și „deținut politic“ (V)

Relevant și în același timp impresionant este amalgamul de sentimente și atitudini în timp ce țara, cu tot ceea ce reprezintă ea pentru marele balerin și coregraf, se îndepărtează tot mai mult odată cu trecerea anilor și împlinirea balerinului, în libertate, ca maestru coregraf... Oscilant, în același timp Gabriel Popescu nu poate renunța la stabilitatea gândului că va reveni în țara „unde s-a format și unde a avut atâtea, mari, realizări și succese“, unde și-a dovedit capacitatea de a depăși oricâte drame și opreliști pentru a-și împlini, cu brio, vocația. Gândul reînțarcerii străbate ca un fir roșu aceste documente de arhivă a regimului represiv, precum și scrisorile lungi ale balerinului adresate familiei și prietenilor. În același timp, viața privată are un rol important în viața lui, așa cum este normal, iar propunerile de angajamente în marile opere din lume unde este onorat și apreciat la marea lui valoare europeană îl stimulează. În țară situația lui este nesigură și riscantă. Promisiunile lui de a lua legătura cu Ambasada română sunt sincere, până în clipa în care gândul răzgândirii revine, în plină nesiguranță și teamă de autoritățile de la București.

„Strict Secret/26 II 1968/ Scrisoare nr 4/C.I./Conform documentului promis la 1 II a.c. l-am întâlnit la Zurich pe Gabriel Popescu.//Am mers la operă la orele 13 și nu l-am găsit în sala de repetiție. Cunoșcându-i programul și traseul pe care vine la servicii la orele 17, l-am contactat pe stradă, în apropiere de operă. Totul a decurs normal. Înainte de întâlnire, m-am deplasat pe jos și cu taxiul și nu am observat nimic deosebit.//Am mers împreună la restaurantul din Zurich unde am luat masa împreună. Gabriel Popescu mi-a relatat că ar dori să se întoarcă în țară. Nu poate face acest lucru deoarece este legat mult de directorul adjunct al operei

OTTO HERBST. A afirmat în mod deschis că el nu se mai poate lăsa de acest viciu și că știe precis că dacă s-ar întoarce în țară va fi din nou pedepsit. Gabriel Popescu și-a exprimat dorința de a-și clarifica situația în străinătate [...]. A promis că va veni la Ambasadă în acest scop, însă până în prezent nu a venit.[...]/Semnat/ Florea.

NOTĂ

Lucrătorul[operativ] a procedat conform indicațiilor date de Centrală1; întregul material privind pe Gabriel Popescu va fi clasat.//Lucrător operativ I ss indescifrabil/Șef Birou II Manea// De acord Șef Serviciu C.I.[Contrainformații] Lt.col.V.Panțuru“ (f.178 SIE 8819 3)

În cele din urmă, D.G.I. va primi de la M.A.I. dosarul procesului intentat lui Gabriel Popescu în 1966, începând cu „ancheta penală“, percheziția domiciliară, unde concluzia este „deținerea de materiale ce interesează securitatea statului“, etc. va fi acuzat infracțiunea de refuz de întoarcere în țară și condamnat pentru „trădare de patrie“ în urma „activităților infracționale“. Să urmărim actele:

„MINISTERUL AFACERILOR INTERNE/Direcția A IV-A/41/520.878/din 4 mai 1966/STRICT SECRET/S.C.58/ Exemplarul nr 1// Către// M..A.I.-DIRECȚIA GENERALĂ DE INFORMAȚII// La adresa dvs.nr.90.221/23 7 1966;//Vă trimitem alăturat dosarul de anchetă compus din 37 de file privind pe numitul POPESCU BERCA GABRIEL, în scopul exploatării operative.//Menționăm că în cursul urmăririi penale prealabile, au fost dispuse măsuri asiguratorii asupra bunurilor celui în cauză.//Șeful direcției/Lt.Colonel Enoiu Gh//Șeful Serviciului/Blidaru Gh.“.(f.179 SIE 8819 3)

„MINISTERUL AFACERILOR INTERNE/SECRET/DOSAR DE ANCHETĂ PRIVIND PE POPESCU BERCA GABRIEL(f.180 SIE 8819 3)“.

„MINISTERUL AFACERILOR INTERNE// -Direcția Anchete Penale -//ORDONANȚA// -pentru efectuarea percheziției domiciliare -// București 20 ianuarie 1966//Maior Konig Adrian/anchetator penal de securitate din M.A.I. Direcția Anchete Penale București, avînd în vedere datele de care dispun organele de securitate privitoare la POPESCU BERCA GABRIEL, în conf. cu dispozițiunile art. 202 și 205 C.P.P[cod de procedură penală]//DISPUN//Efectuarea percheziției domiciliare numitului POPESCU BERCA GABRIEL din București str. Caimatei nr.12 / întrucît din datele ce le posedăm rezultă că la domiciliul său deține materiale ce interesează securitatea statului./Percheziția va fi efectuată cu respectarea prevederilor art 242, 243 și 244 C.P.//Anchetator penal de securitate/Mr.Konig“(f.181 SIE 8819 3).

„MINISTERUL AFACERILOR INTERNE/ – Direcția Anchete Penale – //ORDONANȚA/ – de sechestru -// București 22 ianuarie 1966//Mr.Konig Adrian anchetator penal de securitate din M.A.I. Direcția Anchete penale București/examinînd datele dosarului de anchetă penală privind pe POPESCU BERCA GABRIEL arestat pentru infracțiunea de [...] trădare de patrie, am constatat următoarele://pentru infracțiunea comisă de învinuitul POPESCU BERCA GABRIEL [...] prevede confiscarea totală a averii.//Avînd în vedere dispozițiunile[...] Cod Pr.Penală //DISPUN//Instituirea sechestrului asigurator asupra averii personale mobilă și imobilă a învinuitului POPESCU BERCA GABRIEL din București[...]aflată la POPESCU BERCA EDITH din Timișoara[...]//Delegăm organele UM 0123/E cu aplicarea sechestrului asigurator.//Anchetator penal de securitate//Mr. Konig“(f.184 SIE 8819 3).

„FIȘA INDIVIDUALĂ//PARTEA I-a//Numele POPESCU BERCEA prenumele GABRIEL/Locul nașterii comuna București raionul T.Vladimirescu regiunea București/Data nașterii anul 1932 luna martie ziua 15 căsătorit cu EDITH POPESCU//Profesiunea și instituția, întreprinderea etc.unde a exercitat-o actual/în trecut Teatrul de Operă și Balet//Domiciliul comuna (!) Caimatei Raionul T. Vladimirescu /regiunea București/ Situația materială a învinuitului/actual posedă unele bunuri specificate în sechestrul asigurator/În trecut nu a posedat avere/Numele și prenumele părinților tata Alexandru Popescu mama Grațela Popescu/Ocupația părinților/actuală decedați/ În trecut tatăl muncitor//Situația materială a părinților/Actuală – /În trecut nu au posedat avere//Apartenența politică a învinuitului/Actual neîncadrat/În trecut neîncadrat//Origine socială muncitorească//Categorica socială artist//Antecedente penale prin sentința 594/1959 a Tribunalului Militar București a fost condamnat la 2 ani închisoare. Prin sentința 118/63 a Tribunalului Popular Raion Tudor Vladimirescu a fost reabilitat“(f.186 SIE 8819 3).

„ORDONANȚA /privind atașarea la dosarul de anchetă a înscrisurilor/București, 24 februarie 1966/Maior Konig Adrian din Direcția de Anchete Penale, amintind materialele de anchetă penală privind pe POPESCU BERCA GABRIEL învinuit de săvîrșirea infracțiunii[...] C.P. al R.S.România.//CONSTAT//La data de 14 noiembrie 1965, POPESCU BERCA GABRIEL aflîndu-se în interes de serviciu în Franța, unde a

fost trimis în cadrul unui turneu de către Teatrul de Operă al R.E.România a refuzat să se mai înapoieze în țară fapt comunicat organelor de anchetă de către Teatrul de Operă și Balet din R.S.România cu adresa din 16 decembrie 1965. /Avînd în vedere această situație, ancheta penală a solicitat unele date de la D.G.P., Direcția Străinilor și Pașapoartelor care prin adresa[...] din 20 decembrie 1965, ne-a comunicat că sus-numitul a plecat în Franța în baza vizei de ieșire[...]din 3 noiembrie 1965 și a pașaportului simplu [...], de unde nu s-a mai întors și nici nu a schimbat prelungirea dreptului de ședere în străinătate./Avînd în vedere că documentele respective prezintă importanță în cauza Popescu Berca Gabriel[text neinteligibil]“(f. 204 SIE 8819 3).

Urmează raportările cu privire la rămînerea lui Gabriel Popescu în străinătate. Mai întîi, raportul Direcției Control Străini și Pașapoarte:

„REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ/STRICT SECRET/ Ex. nr 1//MINISTERUL AFACERILOR INTERNE/DIR.CONTROL STRĂINI ȘI PAȘAP.//din 20 dec. 1965/Dosar nr.17636//CĂTRE//MINISTERUL AFACERILOR INTERNE//U.M. – 0123/0//La adresa dvs[...]din 7 decembrie 1965, referitor la numitul POPESCU BERCA GABRIEL născut la 15 martie 1932//Vă facem cunoscut că numitul în noiembrie 1965 a plecat în Franța, cu ocazia turneului întreprins de Teatrul de Operă și Balet al Republicii Socialiste România, în baza vizei de ieșire[...]din 5 noiembrie 1965 și a pașaportului simplu [...], de unde nu s-a mai întors pînă în prezent și nici nu a solicitat prelungirea dreptului de ședere în străinătate.//Șeful Direcției,/ Gheorghe Marian“(f.205 SIE 3).

Opera Romînă, raportează nerevenirea în țară a balerinului:

„TEATRUL DE OPERĂ ȘI BALET AL R.P.R/Către Ministerul Afacerilor Interne/nr.203/16/12/1965//Vă facem cunoscut că balerinul POPESCU BERCA GABRIEL a plecat cu corpul de balet al T.O.B.pentru a participa la Festivalul Internațional de Dans de la Paris la data de 9 noiembrie 1965.

Nu s-a prezentat la spectacolele din 12 și 13 noiembrie și nici nu a revenit în țară.//Semnat indescifrabil/Director.“(f.206 SIE 3).

Gabriel Popescu va fi acuzat de „trădare de patrie“, „activitate„,socotită „infracțională“:

„MINISTERUL AFACERILOR INTERNE/DIRECȚIA ANCHETE PENALE//ORDONANȚĂ privind atașarea probelor materiale la dosarul de anchetă//București 23 februarie 1966//Maior Konig Adrian, anchetator penal de securitate din M.A.I., Dir.Anchete Penale, examinînd actele de urmărire penală privind pe POPESCU BERCA GABRIEL, vinovat de trădare de patrie//CONSTAT//[...]//POPESCU BERCA GABRIEL[...] a dispărut din cadrul colectivului [TOB]dinainte de plecarea din Paris spre țară rămînînd în Franța. Ulterior POPESCU BERCA GABRIEL a plecat la Londra, în Anglia, unde a semnat un contract pentru a-și desfășura activitatea profesională la Londra.//În scopul probării activității infracționale de trădare de patrie săvîrșită de POPESCU BERCA GABRIEL// DISPUN//Atașarea la dosarul cauzei a probelor materiale existente, astfel: una scrisoare expediată de POPESCU BERCA GABRIEL din Paris sorei sale Ștefănescu Adelaida din București[...]“(f.207 SIE 3).

„M.A.I.- D.G.I./C.-12/STRICT SECRET/EX.NR.3/13 XI 1965//NOTĂ-RAPORT//privitor la materialul existent la

Direcția Control Străini și Pașapoarte dosar 17636 – asupra lui POPESCU BERCA GABRIEL prim-balerin la Teatrul de Operă și Balet.”(f.220 SIE 3). Avem de-a face cu un drăvâr istoric al aprobărilor și refuzurilor Direcției a III-a de a aviza plecarea balerinului în străinătate, odată cu participarea la turnee sau festivaluri internaționale, refuzuri care motivează încă o dată în plus rămânerea lui Gabriel Popescu, pînă la urmă, în Occident. În continuare, Gabriel Popescu va fi numit în documente, „fugarul” Gabriel Popescu:

“ SCRISOARE OPERATIVĂ nr.16/E(adnotare olografă – Materialul a fost primit de la rezidența Londra prin curierul din 6 aprilie 1966)// din 22 III 1966//privește pe fugarul GABRIEL POPESCU//urmare la scrisoarea noastră anterioară privindu-l pe Gabriel Popescu mai raportăm următoarele:/ Prin agentură încă nu s-a putut afla nimic de prezența lui în Londra. La ultima întîlnire cu Gelbert printre altele acesta i-a relatat lui Bujor că a aflat de rămînerea lui în Franța, însă se sporește că nu știa de venirea lui la Londra. Bujor a încercat să afle unele amănunte despre G.Popescu, însă Gelbert a spus că a aflat de rămînerea lui în Italia doar din presă.//Recent, un colaborator al rezidenței, JACK CARTER [n. Shrivensham, 8 august 1917 – d Londra, 30 dec.1998/ studii la Sadler Wells School și cu Preobrajenska la Paris. A fost balerin în Companiile de Balet Guild, Molly Lake Continental, în Compania Originală de Balet Rus, și în Compania de Balet Randers, maestrul principal de la FESTIVAL BALLET, maestru coregraf al Companiei de Balet Lage Landen din Amsterdam. Faimos și cu alte companii de balet din Europa.A pus în scenă, pe lîngă nenumărate coregrafii de valoare, versiuni clasice ale Lacului Lebedelor și Copelia], care i-a spus că în timpul crăciunului(sic!) G.Popescu s-a prezentat la o audiere în vederea angajării. În urma audierii juriul a decis să nu-l angajeze motivînd că nu au în repertoriul din acest an nimic care s-ar potrivi genului său.

Jack Carter nu știa dacă a mai fost angajat de vreo altă companie de balet din Londra. El și-a exprimat, însă, părerea că G.Popescu nu s-ar mai afla în prezent în Londra. Vom urmări problema în continuare și vom raporta de urmare.// [Semnat] Soare și Bujor./Observațiile Biroului/Datele de mai sus vor fi date spre exploatare serviciului C.I. care-l are în atenție pe fugarul Gabriel Popescu”(f.227 SIE 3).

Alt tip de documente, unde cifrul se face prezent, dovedesc urmărirea informativă a lui Gabriel Popescu în străinătate. De asemenea aici se face dovada calității de informatori a unor personalități din diaspora românească:

“PRUTUL//URGENT//Cetățeanul român GABRIEL POPESCU a fost prim-solist la Teatrul de Operă și Balet din București, rămas acum 5 ani, se află în prezent în Elveția. Deși și-a creat o situație bună material, el este frămîntat permanent de reîntoarcerea în țară.

De cîteva ori el a fost hotărît să meargă la Ambasada Română la Berna pentru a solicita să fie repatriat, dar a fost oprit de emigranții români din Elveția care îl prelucrează în sensul că în cazul reîntoarcerii lor în țară autoritățile românești vor fi împotriva sa.

Faptul că are dese crize de nervi datorită perseverării în ideea reîntoarcerii în țară, îl face să-i fie teamă că nu va mai putea dansa.

Contactarea acestuia de către cineva din țară îl face să-i fie teamă că nu va mai putea dansa. Urmează sursa.”(f.228 SIE 3).

“ PRUTUL/URGENT//9 03 1970//Sursa informației – ziaristul MARTIN ECONOMU[fost director și proprietar al cotidianului bucureștean Finanțe și industrie, fondator, director și proprietar al Săptămînalului B.I.R.E., editat la Paris între 1 februarie 1948 – 1 martie 1990 (Buletin de informații al românîlor din exil). Economu se retrage în 1951. În continuare, directorii publicației au fost Rene Theo urmat de senatorul PNL Radu Câmpeanu].

//Sfîrșit.”(f.230 SIE 3).

„Influențarea “ lui de către organe continuă. Va fi „lucrat” sub toate formele. Se riscă chiar „atragera” lui:

“ COSTIȘA/URGENT//20 02 1974//Pe linie de *tipografie*¹ s-a anunțat *cooperativa* prin telegrama din 19 02 1974 că fostul balerin român Gabriel Popescu se află la opera din Zurich din anul 1966 și că tipografia s-a preocupat de influențarea susnumitului de a avea o atitudine pozitivă față de țară, căutînd să facă în *Costișa* arta românească.

Recent, Gabriel Popescu, pe baza unor discuții anterioare la *tipografie*, a fost primit de șeful *tipografiei*, împreună cu tov. Dincă. Cu această ocazie Gabriel Popescu și-a exprimat dorința de a i se aproba venirea în țară pentru o vizită la rude și de a i se permite unele discuții cu forurile culturale asupra posibilității participării la promovarea artei românești în țară și în străinătate.

Dat fiind statutul de *navigator* al lui Gabriel Popescu față de legea română, în telegrama către *cooperativă*, *tipografia* a propus intervenția pe lîngă organele competente din țară, în sensul aprobării unei vize (intrare-ieșire).[Text neinteligibil].”(f. 231 SIE 3).

Teama serviciilor față de influența unui mare balerin și coregraf în a atrage la studii în străinătate pentru perfecționarea profesiei a tinerilor balerini, se manifestă prin instrumentarea Ambasadei României în a-l încuraja în „atitudinea lui pozitivă” față de țara lui în care se formase și de unde fusese, într-un fel sau altul, gonit:

“ MINISTERUL AFACERILOR INTERNE//27 02 1974/ adnotat olograf de tov.[Miu] Dobrescu²/Vă comunicăm că fostul balerin român Gabriel Popescu se află în prezent la opera din Zurich, unde mai dansează încă, dar se ocupă în principal de coregrafie.//Așa cum se cunoaște susnumitul a plecat în aprilie 1966 la Paris cu Teatrul de Operă[și Balet din București] de unde nu s-a mai reîntors, iar în luna noiembrie a aceluiași an s-a stabilit în Elveția. //În ultimii ani ambasada s-a preocupat de influențarea lui Gabriel Popescu, constatînd că acesta are o atitudine pozitivă.//Față de țară, el caută să facă cunoscută în Elveția arta românească și a contribuit la angajarea pe bază de contract A.R.I.A.³ a unor artiști la Opera din Zurich., prim-balerinul Marinela Ștefănescu[nepotul lui Gabriel Popescu] și încă doi balerini de la Opera din Cluj, Pura⁴ și Lohan.// Avem informații că atunci cînd constată la unii tineri tendințe de a nu se mai întoarce în țară, Gabriel Popescu i-a sfătuit în mod ferm să nu mai facă greșeli pe care le-a făcut el și să se reîntoarcă în țară, unde există cîmp larg de activitate mai ales pentru tineret./menționez că Gabriel Popescu s-a prezentat la ambasadă, fiind primit personal de mine, împreună cu tov. F.Ilieș, secretar 3, cu care ocazie și-a exprimat dorința de a i se aproba venirea în țară pentru o vizită,

și de a i se permite unele discuții cu forurile culturale competente asupra posibilității participării sale a promovării artei românești în țară și în străinătate.// Considerăm că aprobarea venirii lui Gabriel Popescu în țară va exercita o influență pozitivă și asupra altor cetățeni români veniți din Elveția și care nu s-au mai reîntors și care, pe de altă parte, aceasta ne-ar permite și nouă să ne desfășurăm o activitate mai susținută în rîndul românilor rămași în Elveția, în determinarea lor să-și reglementeze șederea cît și a schimbării atitudinii acestora.// Rugăm a se interveni de către autoritățile competente în sensul aprobării unei vize/intrare – ieșire/ pentru Gabriel Popescu și a ne comunica [...] ca susnumitul să intre în țară cu un pașaport pentru apatrizi, eliberat de poliția elvețiană. [...]Rog răspuns urgent/ss [indescifrabil].“

Raportul de mai sus este trimis „mai marilor demnitari„comuniști Dumitru Popescu⁵, Ștefan Andrei⁶, Emil Bobu⁷, Mihai Dulea⁸...(f.233 SIE 3).

Nu dispăre ideea oficialităților române că orice rămînere a unui tînăr balerin în R.F.Germania este pusă în legătură cu existența lui Gabriel Popescu în lum ea artistică occidentală:

“ 28 04 76// BORCEA//URGENT//la 27 aprilie a.c. a avut loc la Luxemburg un spectacol dat de o trupă de balet din Berlinul Occidental împreună cu FILARMONICA din Ploiești. Cu acest prilej s-a constatat prezența la spectacol în calitate de instructor al trupei de balet a *navigatorului* GABRIEL POPESCU rămas ilegal în străinătate în anul 1966.//Navigatorul, **întîlnit** de un *cercetător și un coleg al lectoratului* în pauza de spectacol, printre membrii ansamblului român a afirmat că locuiește în continuare în Elveția și că a fost în țară anul trecut, fără alte detalii. În discuțiile avute cu CAROL LITVIN⁹ – dirijor, a rezultat că un membru al ansamblului, NUMIT RADU ION, a dispărut în cursul acestui turneu, în timp ce se afla în R.F.Germană, afirmînd **că a informat despre aceasta tipografie** a noastră din KOLN.//Semnalăm aceste aspecte apreciind că prezența în mijlocul ansamblului Filarmonicii din Ploiești a *navigatorului* GABRIEL POPESCU și dispariția lui RADU ION pot avea o anumită legătură.//SFÎRȘIT//ss „MIHNEA“(ff.236 SIE 3).

“ NOTĂ EXTRAS//Dintr-o notă transmisă de UM 0625/ Buc. Purtînd data de 25 01 77, rezultă următoarele despre POPESCU GABRIEL//Nota se referea la turneul întreprins între 2-7 decembrie 1976 de orchestra ARS REDIVIVA într-o serie de țări printre care și R.F.Germania.//În R.F.G. a venit și fugarul Popescu Gabriel care în prezent ocupă funcția de director al baletului OPEREI GERMANE din Berlin.//În notă se mai arată că numitul Ioan Coban¹⁰, balerin, angajat la OPERA GERMANĂ din Berlina fost luat sub ocrotire de Popescu Gabriel ceea ce ar influența negativ relațiile dintre COBAN JEAN și ARIA.// 4 05 1977/ss indescifrabil“.

NOTE:

1 – Toate substantivele scrise cu italice sunt în cadrul cifrului SIE, pentru diverse institutii, persoane, activitati etc.

2 – MIU DOBRESU – n. 1927 – d. 1994. Membru supleant al C.C.al P.C.R.(1965 – 1969), membru al C.C. al P.C.R. pînă în 1989, membru supleant al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R.(1969 – 1974), membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R.(1974

-1984), membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R.(1984 – 1989).

3 – A.R.I.A. – Agenția Română de Impresariat Artistic va funcționa începînd cu data de 1 ianuarie 1972 conform instrucțiunilor Consiliului Culturii și Educației Socialiste împreună cu Ministerul Finanțelorpe baza metodologiei în vigoare referitoare la mijloacele speciale extrabugetare, adaptate la specificul acestei unități, fără dotație de la bugetul de stat.//Agenția Română de Impresariat Artistic va organiza filiale în diferite centre din țară, în funcție de necesități, cu aprobarea Consiliului Culturii și Educației Socialiste“(din articolul nr 6 din Hotărîrea Consiliului de Miniștri nr. 1346/1971 privind unele măsuri referitoare la Organizarea și Funcționarea Consiliului Culturii și Educației Socialiste).

4 – IOACHIM PURA – prim- balerin al Operei din Cluj în anii70, sub direcția faimoasei soprane Lucia Stănescu, fost director la teatre de operă și balet din Germania, artist cu distincție și recunoaștere europeană.

5 – DUMITRU POPESCU – n.1982. Vicepreședinte al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă(începînd cu 1962 pînă în 1965) și membru al Comitetului de Stat al P.C.R. pînă la căderea comunismului în Romania(1989). Din 1968, secretar al Comitetului Central, din 1969 mmembru CEPEex(Comitetul Politic Executiv)alComitetului Central. Deputata în Marea Adunare Națională (1965 – 1989).Poreclit „Dumnezeu„pentru fermele si de neînduplecat opinii în aplicarea cenzurii politice. Cunoscut pentru opinii excesiveîn aceasta privință.

6 – ȘTEFAN ANDREI – n.1931 – d.2014. Ministru de externe al României în perioada comunista, începînd cu 1978, pînă în 1985. Destituit de Elena Ceaușescu. În 1987 a fost din nou promovat ca viceprim- ministru al Guvernului, post ocupat pînă în 1990.

7 – EMIL BOBU – n.1924 – d.2014. Fost strungar. Procuror, membru C.C.al P.M.R., minsitru de interne(1973 – 1975). Numit consilier al lui Nicolae Ceaușescu în 1972. A fost căsătorit cu Maria Bobu, fost ministru de justiție.

8 – MIHAI DULEA – n.1929. Membru supleant al C.C. al P.C.R. 1984 – 1989. Adjunct al șefului de secție(1968 – 1971) la secția Propagandă a C.C. al P.C.R., adjunct al șefului Secției Propagandă și Presă a C.C. al P.C.R. (1983 – 1985). Vicepreședinte al Biroului Executiv al Consiliului Culturii și Educației Socialiste(1985 – 1989). Un cenzor, feroce, al culturii.

9 – CAROL LITVIN – n.1932. Este socotit unul dintre cei mai mari dirijori care audirijat Orchestra de Studio a Radioteleviziunii Române și pe cea a Operei române din București. Din 1958 a fost dirijor al Orchestrei Operei Naționale Bucuresti.

10 – IOAN COBAN – balerin angajat de Opera din Berlin sub directoratul lui Gabriel Popescu.

Daniel CRISTEA-ENACHE

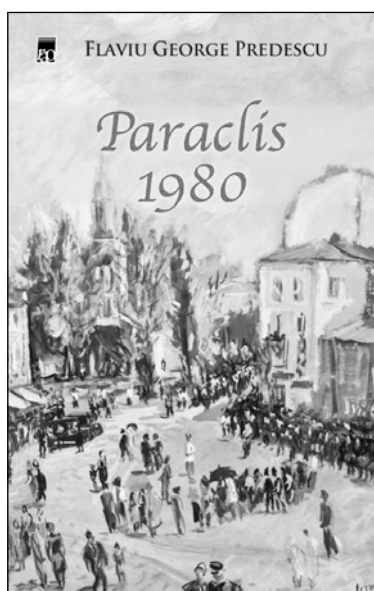
Despre biserici, case și străzi

După un roman realist și totodată distopic, *Softul GE* (2016), și unul ce focaliza tragedia de la Colectiv, *Perechea dragoste, perechea moarte* (2018), Flaviu George Predescu schimbă din nou registrul în *Paraclis 1980*, o proză la fel de ambițioasă precum precedentele. Ce se observă cu ușurință la acest autor e tocmai „versatilitatea” lui literară, cu o mai puțin obișnuită capacitate de a ieși dintr-o formulă epică și a explora o alta. De obicei romancierii noștri, chiar și cei mai mari, au o continuitate stilistică și tematică apropiată de redundanță, dând impresia că scriu, la nesfârșit, un același Roman. Mai rari sunt cei ce experimentează cu fiecare carte, care se „reinventează”; iar Predescu este unul dintre aceștia. E și motivul pentru care proza de față nu se lasă anticipată, pe parcursul lecturii. Dacă în alte cazuri experiența de lectură a criticului îl face să intuiască finalul romanului și cursul, fie și complicat, de până la el, aici experiența critică nu folosește în sensul unui priviri intuitive asupra întregului epic.

Aceasta și fiindcă în *Paraclis 1980* sunt două epoci istorice și, practic, două romane, pe care autorul le întretaie într-o compoziție remarcabilă și le face să se potențeze reciproc. Una este epoca „de aur” a lui Nicolae Ceaușescu, „țărănușul” megaloman cu sistematizările lui din anii '80 cărora le-a căzut victimă o bună parte din Bucureștiul vechi. Cealaltă este epoca postrevoluționară, a democrației în care Puterea nu mai este localizabilă și personalizabilă, întruchipată și întreruptă de

cuplul Ceaușescu, ci discretă și ascunsă, exercitată de către personaje greu de văzut și de surprins. Chiar omnisciența narativă este modulată prin distorsionări subtile: naratorul pare că știe destule, dar nu totul, despre cel numit Diplomatul, un personaj memorabil, poate cel mai pregnant din carte. Complexitatea enigmatică a personalității acestui erou românesc va fi în acord cu secretele greu de pătruns ale celui de-al doilea roman din *Paraclis 1980*.

Pentru a intersecta aceste planuri temporale și istoriografice diferite, autorul cu „vână” de romancier procedează nu prin alternare, ci prin coborâre pe scara timpului și opriri în dreptul câte unui an dintre cei ce formează biografia încă-tânărului Paul George Ionescu, un posibil *alter-ego* al lui Flaviu George Predescu însuși. Temporalitatea romanescă se organizează și începe să „curgă” de la episoadele copilăriei acestuia, în orașul D., și până la experiențele lui din prezentul bucureștean, metropolitan. Avem aici un *Bildungsroman*, o proză a formării, dar refăcută nu în mod cursiv, printr-o narațiune „continuată”, ci sincopat, prin *flash-uri* ce luminează ani diferiți din parcursul biografic. În felul acesta, lectorul trebuie să se adapteze unor planuri și sisteme diferite de referință: mersul înapoi, pe scara timpului, ca și revenirea la actualitate, înseamnă o glisare spre realitatea referențială a momentului respectiv. Aproape fiecare scurt capitol dintre cele 66 ale romanului echivalează astfel cu o reconstituire și o refacere a schiței epice,

însă într-un mod românesc obiectiv, nu subiectiv. Fresca epică rămâne una realistă.

Dacă al doilea roman din *Paraclis 1980* este preponderent despre Puterea dintr-un Minister, ambele cu majuscule simbolice, primul e despre biserici, „despre case și străzi”, cu toate transformate în moloz pe șantierul farao-nice Case a Poporului. Construcția acestui edificiu central al „Epocii de Aur” înseamnă condamnarea vechiului cartier Uranus, a stadionului Republicii (fostul ANEF), a nenumărate case vechi și a unor biserici, de secole, care supraviețuiseră și războaielor mondiale. În câteva rânduri se dă această descriere exactă a situației nebunești: ceea ce fac „țărănușii” cu Bucureștiul, în anii ‘80, înseamnă cele mai mari distrugeri ale orașului „pe timp de pace”. Când, în prezentul din *Paraclis 1980*, în democrație, o bisericuță din fața Ministerului riscă să împărtășească soarta bisericilor distruse de cuplul Ceaușescu, în totalitarism, se „reactivează” ca de la sine un personaj important în romanul prim, inginerul Eusebiu Iordan, acum vârstnic pensionar, cu decenii în urmă un salvator al bisericilor bucureștene prin ingenioasa translare a lor de pe siturile „sistemate”. Ca și Paul George Ionescu, care împrumută experiențe și note caracteristice de la Flaviu George Predescu, și Eusebiu Iordan are un corespondent în realitatea noastră istorică. Salvarea prin translare a bisericilor din București gata să fie dărmate pentru dementa „sistemare” ceaușistă nu e o fantezie ficțională a autorului, ci un fapt istoric. Un asemenea salvator al bisericilor chiar a existat în realitate — și anume lui, inginerului Eugeniu Iordăchescu, îi dedică romancierul cartea de față. (Într-o paranteză, să spun că l-am cunoscut și eu pe acest om, plecat dintre noi în 2019, la o lansare la Muzeul de Istorie. Era de o modestie ieșită din comun, ca și cum nu el ar fi salvat atâtea lăcașuri de cult, ci Altcineva, scris firește tot cu majusculă simbolică. El ar fi fost doar omul prin care Altcineva a făcut minunea salvării bisericilor.)

Ca și în cazul încă-tânărului Ionescu, consilierul Ministerului, pe care îl vedem prin *flash*-uri la vârsta copilăriei, a pubertății, a adolescenței, coborând pe scara timpului împreună cu Eusebiu Iordan și rămânând pentru suficient timp *acolo*, adică *atunci*, ne impregnăm de atmosfera terifiantă a ultimului deceniu ceaușist, cu scene apocaliptice devenite, așa zicând, banalitate cotidiană. Pentru cititorul mai tânăr de azi, care nu a „apucat” epoca dinainte de 1989, primul roman din carte poate părea, cum spuneam, un exercițiu de fantezie literară, o distopie, cum Predescu a mai scris, în care realismul nu joacă vreun rol. Realitatea „Epocii de Aur” a întrecut însă orice distopie epică, absurdul, grotescul, minciuna oficială, propaganda, cultul personalității intrând în chiar viața de zi cu zi a românilor fericiți de „cel mai iubit fiu al poporului” cu ubicuitatea reprezentărilor lui. Autorul are deci și meritul de a reînvia epică acea epocă tristă și grotescă, dar nu prin pamflete de tipul celor făcute de scriitorii noștri imediat după Revoluție, ci prin reprezentarea realistă, obiectivă,

multi-dimensională a anilor ‘80. Esența ceaușismului este fixată, în roman, într-un răvaș ascuns de către doi oameni curajoși, inginerul Iordan salvator al bisericilor și un preot Constantin asociat la riscantă acțiune. Iată două fragmente din acest răvaș de atunci, pus de către autor cu italice în romanul lui: „Jertfite pe altarul acestui MARE PLAN au fost și bisericile. Speriați de dărâmarea bisericii Enei, inestimabil monument de arhitectură urbană și ambientală (care a fost în mod nedrept dărâmată, pentru că, deși a rezistat cutremurului de acum 11 ani, a fost lovită intenționat cu brațul macaralei), am procedat la găsirea unei soluții de salvare și camuflare peisagistică urgentă a bisericilor. Astfel, în drumul întocmirii «marelui palat», făcut la o scară batjocoritor de mare pentru restul clădirilor din oraș, au fost și biserici rase de pe fața pământului, dar am reușit, prin creativitatea forțelor ingineresti, cu brațe muncitorești și sprijin bisericesc, să salvăm alte douăsprezece.” (pp. 136-137); „Prin demolarea a mii de clădiri, multe în stare bună și cu valoare istorică, Bucureștiul este orașul care a suferit cele mai multe distrugeri pe timp de pace. O bună parte din trecutul său s-a dus pe apa sâmbetei. Urmează noi și noi zile de întuneric și foame, căci luminița salvatoare nu se vede încă. Dumnezeu să lumineze aceste minți încețoșate de ambiții nefirești de mari! Dumnezeu să elibereze și să dea sănătate multîncercatului popor român! Doamne, ajută!” (pp. 137-138). Răvașul este datat (august 1988) și localizat (București), venind din epoca și spațiul veritabilului martiraj metropolitan, a cărui cronică o face, cu excelența documentare a autorului și expresivitatea prozei realiste, romanul *Paraclis 1980*.

Treptat, în *Paraclis 1980*, centrul de greutate al prozei se deplasează către ceea ce am numit „al doilea roman”, cu acțiunea desfășurată și ramificată la aproape 20 de ani de la Revoluție. Desigur, nici în acest roman al Puterii nu lipsesc referințele ori raportările la „Epoca de Aur” a lui Nicolae Ceaușescu și la *sistemizarea* prin care biserici, case, străzi, cartiere întregi au fost sacrificate. Avaturile bisericuței din fața Ministerului (tot cu majusculă simbolică) se asociază în mod logic cu vechile suferințe ale edificiilor de cult din București, chiar dacă timpurile sunt altele. Inginerul Iordan va fi „reactivat” ca personaj central, printr-o aceeași coerență logic-narativă: salvatorul din anii ‘80 al bisericilor condamnate la „sistemare” se implică din nou, cu toată energia lui de pensionar, în salvarea bisericuței care ar trebui, chipurile, să dispară pentru a se crea spațiu pentru un *Seif de Siguranță* al Ministerului. Pe această linie de cauzalitate epică, trecutul anilor ‘80, ceaușiști, și prezentul fixat la două decenii de la Revoluție, când România e membră NATO și UE, sunt legate cu fire propriu-zise istorice și ele comunică nu numai decât fiindcă personajele sunt aceleași (singurul care are un rol important în ambele narațiuni este inginerul Iordan), ci pentru că problema

— drama — sacrificării unor vechi lăcașe de cult pentru ambiția cuiva anume este în fond aceeași.

Dacă, în „primul roman”, ambiția dementă de megaloman purta numele Ceaușescu (Nicolae și Elena), în al doilea, este timpul pentru un alt personaj să iasă „la rampa” unui rol totodată central și negativ. Un alt merit al cărții lui Flaviu George Predescu este acela că autorul a intuit potențialul românesc al unui asemenea personaj, la fel de bine conturat ficțional ca Diplomatul, însă într-o partitură a machiavelismului. Pe când Diplomatul (Ministrul care l-a făcut pe tânărul Paul George Ionescu consilierul său) este un om al binelui, în tot ceea ce încearcă să facă, Arvinte C. Emanoil, Secretarul de Stat, e dimpotrivă un Iago al timpurilor noi, un ins obsedat de putere și control absolut, manipulator fără scrupule, cu o tenacitate rară în a-și urmări agenda proprie. Romanul timpurilor noi își va păstra aici coordonatele de proză realistă, ceea ce e în avantajul verosimilității ficționale, fiindcă registrul realist poate include elemente distopice, dar reciproca nu este valabilă, destule distopii părând artificiale, „construite” intelectual, neverosimile. Autorul stăruie asupra lui Arvinte și bine face, urmărindu-l nu numai de aproape și în mod direct, prin descriere și portretizare, ci și de la o distanță, a relatării de fapte, fiindcă acest Iago lucrează foarte bine prin interpuși. Ca și în cazul Diplomatu-lui, omnisciența narativă va fi iarăși modulată fin: tânărul Consilier este ceea ce naratologii numesc un „mar-tor creditabil”, dar numai până la un punct, întrucât el nu știe tot ce face Arvinte, ci poate doar bănuia ori descoperi prin investigații detectivistice. Prin urmare, dacă pe un personaj ca Ionescu îl vedem în plină lumină, cu tot ceea ce face, gândește, spune, într-un regim de transparență și omnisciență 100%, Secretarul de Stat apare și acționează în *Paraclis 1980* tot ca un personaj-cheie, însă unul învăluit într-un nor de nepătruns.

Iată o diferențiere notabilă a lui Flaviu George Predescu, ca prozator, de mai mulți romancieri autohtoni valoroși care au abordat tematica și problematica Puterii, în proza noastră dinainte de 1990 sau postrevoluționară. La aceștia, fie că personajul central era și naratorul romanului, fie că naratorul își suprapunea descrierea cu perspectiva unui personaj astfel privilegiat, *superioritatea* acestuia era ea însăși o formă a cunoașterii absolute și deci a Puterii. Paradoxul face ca tocmai în romane consacrate deținerii și exercitării puterii, aceasta să fie cumva împărțită între personajele istorice recognoscibile și personajul-narator-autor care le „deconspira”. Or, în *Paraclis 1980*, această preeminență a naratorului dispă-re, spre meritul autorului și al cărții sale, care abordează aceeași tematică, însă cu instrumentele prozei realiste. Între un monolog, „pe stil vechi”, de patruzeci de pagini de roman despre Putere și o suită de scene realiste în care vedem, parcă *live*, cum un personaj își face jocurile indiferent de cine narează în romanul Puterii, este o diferență considerabilă. Dacă în primul caz romanul poate

fi excelent, dar destul de nerealist (rămânând o formă de supremație „pe hârtie” a autorului-narator-personaj), în cazul cărții lui Flaviu George Predescu, romanul este tot unul excelent, însă în regim realist. Personaje precum Arvinte întâlnim nu numai aici, în *Paraclis 1980*, ci și în realitatea tipologică a lumii sociale și societale, din care un romancier are a-și scoate fișele caracterologice.

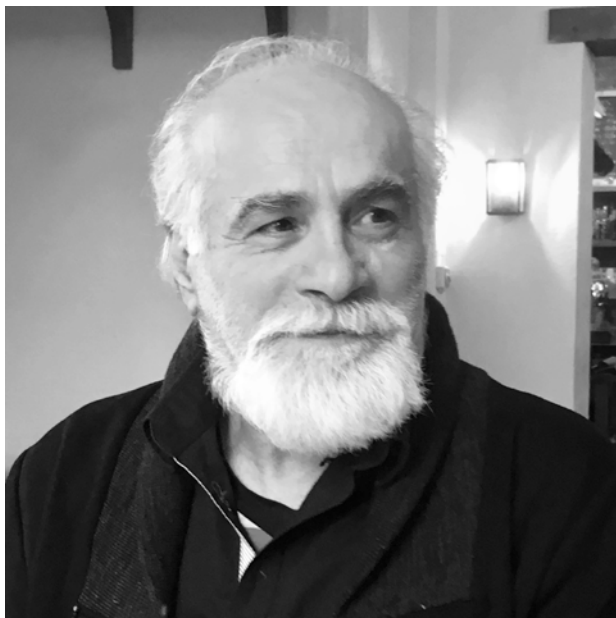
Autorul excelează însă și într-un alt plan. E vorba despre observația și analiza raporturilor micro-sociale (investigate cu artă de Virgil Duda și alți romancieri, în proza dinainte de 1990); mai exact, a felului în care, în colectivitatea profesională dintr-un minister sau dintr-o tipografie unde se editează o revistă a ministerului, cu rolurile distribuite, personajele individuale performează în păienjeniișul de relații. Când Ministerul nu este unul al Adevărului, ca în distopii, ci unul al Puterii (inclusiv cea de a elimina o bisericuță care-i scăpase și lui Ceaușescu), aceste relații și raporturi între personajele din aceeași colectivitate sunt cu atât mai expuse unei presiuni psihologice și morale și unei tensiuni între caracterul individual și șantajarea ori cointeressarea manipulativă. Cum va reacționa fiecare din Minister la presiunile insuportabile ori propunerile ispititoare ale machiavelicului Secretar de Stat? Romancierul urmărește cu răbdare, pe lângă intriga epică propriu-zisă, felul în care personajele secundare traversează aceste situații și contexte de presiune morală permanentă. Unii ies în întâmpinarea cerințelor lui Arvinte cu entuziasmul parvenirii, alții ezită, dar o fac de frică, alții se bucură de marginalizarea tânărului consilier, pe care îl invidiau pentru poziția înaltă, alții merg la bisericuță și își fac cruce acolo, parcă pe ascuns...

Proza aceasta e un seismograf extrem de fin pentru o realitate umană atât de complexă și nuanțată, pe care Predescu reușește să o contureze nu printr-o succesiune de schițe cu observația deja făcută, dar printr-un fel de frescă a relațiilor inter-umane. Mai toate scenele din Minister, din acel climat de tensiune aproape fizică și palpabilă, arată un romancier capabil să portretizeze nu numai personaje, ci și — un lucru atât de dificil de obținut în proză — relațiile și raporturile schimbătoare dintre ele. Câteva episoade cu Secretarul de Stat sunt memorabile, ca și cele cu Diplomatul, prin arta descriptivă și compozițională a romancierului. Iar atunci când tânărul Consilier, personajul din roman, se dovedește din cauza propriilor limite subiective și obiective incapabil de a înțelege tot ce se întâmplă în jurul lui, autorul crește, așa zicând, nivelul de cunoaștere prin note de subsol la fel de pasionante, în conținutul lor, ca și ceea ce se întâmplă „deasupra”, la suprafața epică a cărții.

Paraclis 1980 este un roman care consacră un prozator.

Flaviu George Predescu, *Paraclis 1980*,
Editura RAO, București, 2022, 320 p.

Cronică apărută în revista online „Literatura de azi”

Marian DRĂGHICI

nu am făcut nimic ca lumea aceea să se prăbușească,
să cadă.

am detestat-o, am iubit – și atât.

dacă vă reprezentați comunismul ca stradă
eu am mers pe cea paralelă
singur, fluierând cu mormântul în gât.

Bacovia mon amour

pentru Rodica și Alexandru Dolinski

Februarie, șaptezeci de ani și încă unu
împliniți pe timp de pace cu pregătiri de război
în toată lumea prezentul stă ca pe ace
mâine o mașină ca asta te va ridica dintre noi

Altfel, din nou duminică după-masa spre seară
un domn și o doamnă ies la plimbare
domnul sunt eu, doamna de lângă cine-o fi oare?

Ar fi bună o ploaie să spele aerul de poluare
și pe mine de un gând apăsător.
După ploaie vedea-vom contururi mai clare
cine lângă cine se-așine pe trotuare
și cum mai calcă omu pe-nsurat.

Greu mă apasă un gând poate și el
greu apăsător.

O bucată de pâine
cineva astăzi n-a mai mâncat –
sigur nici mâine.

Să mergem acasă, cere din senin
conviva mea, nu știu de ce tulburată.
Tăcusem prea mult războind un gând apăsător.
Abia ieșiți, și ea ca prididită cerea întruna, repetat.

Am făcut cale-ntoarsă câtuși de puțin întristat.
La urma urmei, februarie de aici n-a plecat
mă apasă un gând poate și el apăsător
este duminică după-masa spre seară,
deschid fereastra, mașinile toate – la semafor,
care peste care au claxonat

un câine flanând pe trotuare ușor.

e scris în anale sau așezăminte

e scris în anale sau așezăminte, a bea
un vin al celor duse,
vin milenar asudat de prezentul ce ne impuse.

vorbesc de o moarte fizică brutală
atâția oameni care nu mor la culcare sau când
se scoală, încă din timpul acesta al vieții lor.

în dimineața cu urme pe covor sau
mai degrabă pe canapea
un vin să bem Maria celor duse
se va duce și ea.

bieții aceia care nu mor morții lor înainte
vor sfârși – e scris, repet, nu bag de la mine cuvinte –
la urmă când vor muri
într-un spectru îngrozitor

și încă, nota bene: foarte probabil departe
de cele sfinte.

a vedea limpede ce ai de scris, de făcut
după moartea instant, în viu
e absolut de neconceput pentru fondul
non-metafizic comun – e hazliu.

să bem prieteni un vin din gânduri și stări
de mult apuse
să bem până vom plesni de ce nu,
de o realitate ce ne impuse.

NM in memoriam

l-au îngropat în ziua cucului.

cine n-a crezut acum crede și ia scrisul de la-nceput
într-o lume care ascultă dar ce ascultă nu vede.
să ascultăm deci cucul, să-l ținem minte pe cel
foarte atent să-l asculte în optecișipatru de primăveri
în optecișipatru de feluri
în optecișipatru de stări.

de fiecare dată mortul este în insurmontabil avantaj
și-a scris toate cărțile
și-a trăit toate primăverile
și-a ascultat toți cucii de pe-acest pământ
iar acum este liber să-i asculte de dincolo.

se grăbește cineva, se bulucește ?

cel ce n-a crezut acum crede și ia scrisul de la-nceput
într-o lume care ascultă dar ce ascultă nu vede

'n această seară dusă de-acasă de nu lucește nimic
ne luminează subțioara ingerului care-a zburat un pic.
(25 – 27 martie 2024)

agapè

de la bun început
toate drumurile duc pe podul acesta –
vezi până unde se-ntinde-’n nemaivăzut?

n-o să-l străbatem viața-ntreagă pe tot
ci numai până se-ntuneacă – apoi sărim
și o luăm prin frigul mare al morții înot.

unde vom ajunge nu știm în atâta beznă deplină
dar e de presupus că la urmă se va crăpa totuși
undeva a lumină.

o lumină din ce în ce mai albă suprafirească
în care până și numelui nostru de uz comun
i-ar conveni să se topească.

deci fratele meu, cititorule
în lumina aceea așa cum ni s-a dat, ca singurul
lucru adevărat –
motiv de groază de-ai fi, un nemernic ce-a înșelat
așteptarea poporului, sau și mai și
frigul mare al morții definitiv instalat –

mi-aș scoate haina de pe măgar și te-aș înveli iar și iar.

monah ca lumea

pentru Cristina și George Calcan

am purtat suferința ca o cămașă abstrasă
până s-a făcut piele de corp,
carne din carnea mea și sânge din puțina viață rămasă

au purtat-o ferfenițită nu s-au dezis
oasele în legănare pe drumuri la greu
până au sleit o fântână neasemuit de frumoasă
din suferință adânc în sinele meu.

o fântână deci noaptea
când nu dorm
și nu dorm mai mereu,
în adâncul adâncului meu ascult sorbiturile
mari ale setei cu care
din suferință mă bea Dumnezeu.

monah ca lumea

iernile în vremi fără Iisus în alt duh, în altă stare
sub stelele de foarte sus
copil de țară văzut-am cai
văzut-am și eu fantastici cai cum lasă-n
golul tropotirii lor prin aerul în alergare
lampante muzici ca de rai

la lumina asta am scris, nu știu dacă în registru
esopic ca unii:
pețitoarea se bucură, din părul ei roșu arzând
cad paiele devoțiunii,
focul se bucură, eu sunt prietenul său
umblu prin lume și vântur fără nicio răs-
plată paiele devoțiunii.

și tot așa vocea domnului Virgil Ierunca stăruia
dincolo de cortină, din altă lume:
sub masca păpădiei
muzica până la ziuă trece spi-
cele arse pe-un râu în spume...

Anul 1983. Versuri în fond fără pretenții postume,
de o condiție totuși frumoasă,
menite a circula printre oameni

căror', de lectura poeziei moderne, nici că le pasă.

Dar să nu uităm, n-a fost vis – de lângă bieți ca aceștia
puteai fi ridicat și închis totuna cu azilanții și cu morții –
puțin a lipsit – și asta fiindcă până la urmă nu m-am
abținut și am scris ceva ce nimeni nu a citit,
un poem la o sută de ani – continuu

răsărit de soare prenatal, în sinea mea rămas inedit
chiar dacă îl aveți 'naintea dumneavoastră
imprimat rezonabil în sfârșit.

monah ca lumea

nu am trecut dincolo încă nu am trecut
trupul morții acesteia nu se lasă
nici în această dimineață măcar pe jumătate pierdut

nici diseară pe sfert sau în puterea
de ușă ermetic închisă a miezului nopții nu se va,
cum spune omu, căra total

nici pe limba clopotului scrisă de o mână
care nu e a sa
nicidecum a unuia călare pe noul val –

trupul morții acesteia trece prin ușă doar dacă vrea
ușa camerei mele să rămână dintr-o
grabă de inger strigat în amiaza zilei larg deschisă

și vântul taman în clipa aceea o dată pen-
tru totdeauna va adia
cât să mă smulgă din țoale într-o luare pe sus foarte
de mult promisă.

monah ca lumea

eu dorm lângă ea și ea doarme în mine

du-te mai încolo îi zic patul ăsta e mare
dincolo de ziduri are vâi și coline
du-te la frunze la fragi
pe urmele poetului Emil Botta unde s-au dus
ochii Ursulinei lui dragi

dau să scap cu versuri de-astea dar nu aflu
nicio cale de fugă, nicio scăpare
dimpotrivă ea mă strânge în brațe tot mai rece spre ziua
și mai fără-ndurare

luna pe cer nu strânge cerul atât de tare

într-un final
nu mă lăsa zice să te las

nu există om singur pe lume
să nu fi auzit o dată acest glas.

monah ca lumea

într-un plan îndepărtat munca mortului la fosta sa viață
pare că a 'ncetat.

cred că fiecare avea să-mi repro-
șeze ceva înainte de a pleca.
cât despre femeia iubitoare a mea, gura plină
de reproșuri o 'mbujora

apoi s-au închis porțile și cineva
a rămas pe dinafară –

m-aș duce să-i aduc o lumină dar acolo lumina
aceasta e apă chioară.

Radu FLORESCU

nu poți flirta la nesfârșit cu ziua de mîne
iar a doua zi cu sînge rece
să săpi pămîntul din jurul casei
gîndindu-te că în camera de oaspeți
moartea
încă nu și-a făcut culcuș.

nu poți flirta la nesfârșit
cu ținuturile împădurite ale inimii
cu vena cavă
cu fosforul și calciul din oase
cu terapiile cu oxigen pur
de la miezul nopții
cu fotografia ta de mire.

din obișnuință încerci.
azi ești la cules de urzici
pe dealul din spatele casei.
de aici ziua de mîne se vede
ca o tăietură mincinoasă pe cer.

ai crezut că toate vîrstele sînt posibile
dar ea a fost crescută cu dragoste
ea a învățat odată cu tine
toate cuvintele care te-au înstrăinat
de înaltul cerului.

acasă acum nu mai e nimic de văzut.
dureri mai vechi mișcă aerul
din jurul frunții.

împotriva lucrurilor care te-au frînt
nu ai mare lucru de spus.

înainte să împartă ceilalți ai dăruit tu.
ai lăsat la urmă peretele nordic al casei
cu fereastra prin care au privit
toți ai tăi.

ai început mai întîi să împarți
lumina din ochi
adierea ușoară a vîntului
pereții casei
ușa de la intrare.

după care ai dăruit masa paturile
scaunele
golul ferestrei
focul din sobă
sarea grunjoasă din bucătăria de vară.

ai împărțit somnul
apa din căldarea de tablă
hainele de lucru și cele de duminică
bolile
cubul de zahăr.

ca să te sature ai sfîrșit
prin a împărți
drumul de la poartă pînă la casă
zilele săptămîinii
anul nașterii.

la trei zile după ce ai terminat
a venit ea.
de o frumusețe netulburată îi era chipul.

în tine se înmulțesc spaimetele. călătoriile amîinate.
voci și picamere dăltuiesc în peretele nordic al casei
un drum către suprafață.
dar dincolo de suprafață nu e nimic.
noaptea vine odată cu trecutul tău saturat
de oamenii locului
cu viitorul îmbrățișînd o chimie necunoscută
cu mîlul îngropat sub frunte
cu ani în urmă.

cele mai negre zile vin.

cu ochii cîrpiți de somn te caută noapte de noapte
cei care cred că viața lor se va sfîrși în vis.
toți vor să afle dacă tu știi
dacă ai semne
dacă cumva istoria repetă aceeași poveste
a apei transformată în vin.

au început să sosească tot mai mulți
să ocupe dealurile din jur
grădinile ulițile satului
geamul ferestrei
toți așteaptînd de la tine un răspuns.

dar tu căzut într-un somn adînc
tocmai visezi
că viața ta a trecut.

din nopțile care au trecut nu ai mai păs-
trat aproape nimic.
o vagă presupunere pune stăpînire pe tine.
ești încă în joc
dar încă nu deții controlul.
miresme tari se adună prin colțurile camerei
îți tocesc nervii
lasă să se vadă sufletul tău piramidă.

înconjurat de oameni noi
te afli în fața unor zile de netrecut
zile în care întunericul apasă ca un tăiș
pe grumaz.

anii tăi ca duhul pe ape
simulînd înălțarea învierea drumul cel bun.
trăiești asta în fiecare zi
și asta îți ajunge.

pe dealurile din spatele casei
în desișul pădurii
dai o mîină de ajutor
tăietorilor de lemne
care de ani buni
defrișează deal după deal
munte după munte
ca să-și găsească drumul spre casă.

bucuria ta e ca un pește
care în sfîrșit vede uscatul.

noaptea care ți-a șters liniile din palme
ai hrănit-o cu cărți.
de atunci în fiecare dimineață te trezești
așteptînd ca liniile din palme să apară
trufașe.

dar în locul lor vezi mici șanțuri de pămînt
în jurul cărora stau de veghe
cei care de cîteva generații așteaptă
să atingă cerul.

noaptea care ți-a șters liniile din palme
pare o mașinărie perfectă.
răsuflarea ei caldă
se hrănește cu tine
ca dintr-o rană în spirală.

Marius IRIMIA

Paisprezece

Îngrijorat de situația mea literară, decid
să scriu în fiecare zi paisprezece versuri de câte, în medie,
cinci cuvinte, așadar cel puțin șaptezeci de cuvinte.
Sub forma sonetului repudiat, sau altfel.
Totuși, persistă mai vechea îngrijorare- de ce nu aștept
viziunea, ideea. Totuși, cuvintele se leagă de alte cuvinte,
și uneori creează ideea, viziunea.
Ca o amprentă.

Și pare destul cu asta.
Iată că nu mai pot continua aici.
Mă reîntorc la traseele zilnice.
Voi reveni.
Hai, încă un pic.
Doar un pic, să iasă paisprezece.

Alunecare în descriere

E miezul nopții.
Toată ziua mă gândeam cu bucurie
la poezia pe care o voi scrie,
dar tot amânam momentul.
Și apoi uitam, preocupat de laureații premiului Bollinger.

Și de altele. Acum stau în pat, cu
lumina aprinsă, cu laptopul
pe scăunelul fetei, în dreapta.
Laptopul ei este pe pat, fata
este pe Youtube, o muzică medita-
tivă se aude de la difuzor.
Dar se plictisește, a mers în camera băieților,
de unde răzbate vocea metronomică, vorbind

în limba engleză, a fratelui mai mare.
Îmi fac griji pentru ușa lor, sticla este plesnită bine.
Iar ea este plecată la priveghiul unchiului (am fost și eu,
dar m-am întors să aprind focul și
să-i dau de mâncare fetei).

Iritarea îmi cere să mă odihnesc, să-mi
pun gândurile în ordine.
Ceilalți nu acționează cum aș dori,
dar asta n-ar trebui să mă deranjeze.
Le voi spune ce nu mi se pare în ordine, mai târziu.

Iritarea îmi cere să mă întind.
Are rost să mă revărs aici, ca să știu și altădată, sau
de altceva, să-mi fac planul la sonete (sună oribil,
îmi duc gândurile până la capăt).

Iei pachetul în mână, te uiți la el
și-i zici: Gata, am terminat-o cu tine. Pare simplu,
cum m-a sfătuit. Oricum, prea multă

văicăreală (și despre purici...)
Măcar un lucru dacă aș face azi.
Mai întâi, să fac o verificare.

Sunt sfâșiat
între a găti carne și a ține post
între a bea și a ține post

La țară

În cameră, copilul mai mic îmi cere de mâncare
(aud, când mă aștept mai puțin, „Mi-e foame“),
și în general nu vor ceea ce le fac eu,
trebuie să-l liniștesc dacă văd vreo insectă
și să-i duc oala.
În rest, nu mă deranjează, dacă are dispo-
zitivul preferat conectat la internet.
Nu vorbesc de cei mai mari, acolo sunt și altele.

Pe hol, mă întâmpină pisicile. Meș-
terii care au lucrat la casă
au lăsat marginea la pod deschisă, ast-
fel, chiar dacă le dau afară,
într-un minut sunt înapoi (chiar dacă meș-
terii au stricat și vechea scară de la pod,
coboară pe scara mobilă). Miaună și vor mân-
care, dacă nu fac și alte prostii,
încercând să intre în bucătărie sau
în alte camere, unde mă duc.
Le mai dau câte un picior, dar degeaba,
probabil că nu e suficient.

Afară, sunt câinii. Meșterii mi-au lăsat gardul de izbeliște, un alt gard, interior, a fost dărâmat de băiatul mai mare, astă-vară, „ca să aibă ocupație“, astfel că în ultimele luni două cățele vagabonde au fâtat cel puțin 12 pui. De o cățea (începuse să vâneze găinile, le apuca și le mușca de gât) și de doi pui am scăpat, deocamdată. Pe cealaltă am legat-o, deoarece, fiind și protejată fetei mai mari, e dintr-o specie masivă, are sub un an și o credeam neprihănită, dar tocmai a fâtat sub coșer 8 pui (copiii i-au numărat).

În veceul așezat pe fosă, au apărut deja albinele, deși încă suntem în martie. Le fugăresc făcându-le vânt cu ușa, pe care apoi o închid și-mi aprind o țigară. Dar tot mai bâzâie câte una, ultima dată, surprins, am scăpat un jet mic în izmene.

Verde și albă

Nu i-o ridic- deși mi-ar plăcea, pe cea verde sau chiar pe cea albă, din reclamă. Obiecte- cataloage, masă, poșetă, rucsac, condică, șervețele umede, ochelari, mobil, manuale, caietul cu procese-verbale, scaune (al meu necesită atenție), spate-gât obosit. Aș vrea să-l citesc pe poetul Foarță, am descărcat ieri o carte de pe Liternet. Obiecte: cutia cu măști sanitare, pe cutie capul unei doamne cu nasul și gura acoperite cu masca albă, n-aș vrea să i-o scot: 99.4%. Dureri, altele: cotul drept, umărul stâng, ochii și gâtul, gleznele nu le prea folosesc. Capăt de ață sau capete în acest poem?

Speranța secretă, deșartă

Se făcea că aș căuta locul din curte de unde izvorăște apă, dădeam butuci și pietre la o parte. Se făcea că-i citeam horoscopul: el (adică eu) se află acum în mijlocul câmpului și așteaptă. Am crezut că plecasem de mult timp de pe acel câmp.

Lucernă.
Zâmbi, și buburuze strivite
pe obrazul copilului.

Vale.
Steagul României și cel al Uniunii
deasupra gardului de la stână.

Dulcineea și Sirena

De data asta, Dulcineea e în pat, pe smartul meu, Abigail, cum aș fi vrut la un moment dat să-i spun. Mă uit să văd dacă are ceva roșu pe ea, e mai mult roz, și mai mult nu mai spun despre asta.

Sirena e dincolo, cu cifrele, formulele și poate formele. De ce nu poate nici 33% să-mi ofere mental cât îmi oferă emoțional? E chiar atât de greu? Și jocurile curioase pe care le-a introdus de o bună bucată de timp.

E ca o fântână fără capăt:
arunc, arunc, și nu primesc nimic, nici măcar un ecou.
Însă ce apă pot scoate!

După mult timp, trei minute

Lungit citesc, studiez toxinele, astrologia. Cu dușmanul în pat? Sunt șanse. Trebuie să mai văd despre orb. Îmi scarpin degetul arătător, este cald, m-am dezbrăcat în tricou, trebuie să văd cum să fac, ce.

Și ea este în pat, nu vorbește, ne-am înțeles bine dimineață, surprinzător, emoționalitatea este punctul nostru forte (individual însă nu, așa cum individual suntem ființe armonioase, dar împreună destul de tensionate).

Rumoare

A trecut pe stradă un prieten cu mașina. Alături era un băiat care odată în față la magazin mă întrebuse rânjind dacă nu poate să vină și el la pregătire, la nevastă-mea. Acum pare respectuos.

Mi s-a părut că „prietenul“ a rotunjit gura ca și cum ar fi spus (poate că am și auzit un pic) „-moa-“, poate „omoare“. Știu că „prietenul“ (m-a dus odată cu mașina la ocazie) este „prieten“ cu Lulu- mi-am panicat că acesta ar vrea să mă omoare, eventual.

Gabriel N. GHERBĂLUȚĂ

viața ca un somn fără sfârșit

în visul meu plouă stupid
ca într-o sală de așteptare la clasa întâi

sunt un robinson eșuat ca un poem anost
pe o plajă fără scoici și pescăruși

ploaia ce-mi udă visul
mă ține treaz

ies din coșmarul ăsta ud learcă
cu un început de răceală

un robinson eșuat pe țărmul unui poem
în așteptarea lui vineri

în visul meu și ploile sunt stupide

maternitate

ochii...văd mereu ochii ăștia
pândesc prin fereastra poeziei
sunt ochii cuvintelor
așteaptă să vadă
nu știu ce
poate, cum se naște poezia?

nu știu ce să le arăt
nici lor, nici ție
ea vine sau nu, după cum are chef
la timp, cu întârziere sau deloc
pot să spun doar atât!
dacă te iubește va veni

dacă nu, o aștepți degeaba

voci...aud mereu voci
de fapt una singură-a ta!
îmi dictează șoptit sau urlat
poveștile fabuloase ale silabelor
ritmurile nebune ale trăirilor

pauze... le simt pulsând cum îmi simt sângele prin vene
o auzi cum se naște? e ea,
poezia

lumea lui în zadar

iubea marea, nisipul, stâncile, pescărușii
pe Dumnezeu

și printre oameni
el murise

trăia printre cărți, filme, muzică și cuvinte
uneori și printre oameni

el murise

se îndrăgostise de orice nu-i aducea aminte de casă
și visa la filme cu buburuze

el murise scriind despre vrăbiuțe

visa să-l iubească
nu reușea
nu se putea iubi decât pe ea

el murise

nedumeriri

ca în cușca unei idei
închis împreună cu obsesiile lui

cuvintele îl înghesuie, îl strivesc
unde e poezia, doamna profesoară?

văd doar cușca asta a ideilor eșuate
pe spinarea omului/pasăre

unde e muzica sferelor, satisfacția creatorului,
unde-s șoaptele sirenelor din calea lui ulisse?

doar cușca asta nesuferită a sintaxei
aparat gipsat pentru cuvântul șchiop

hai, spune-mi, doamnă, unde s-a ascuns poezia?

chiar de nu răspunzi, te întreb iar și iar

iar în tunel
același sau poate altul
cu miliardele lui de cuvinte,
culori, sunete
și printre ele părți din mine

adevărul e o zdreanță ce nu merită privită
dar poezia ce mai e?

răspunde, tu care știi tot!
unde s-au ascuns cuvintele
au găsit toate refugiu în tunelul
care m-a înghițit și pe mine?

mă privești dezaprobator de deasupra umbrei tale
și nu-nțelegi de ce te tot bat la cap
cu întrebările mele, apollo

revin...
unde ai ascuns toate cuvintele,
dar poezia?

ave maria

ca o corală de bach curge liniștea nopții ăsteia
prin sângele obosit al cuvântului

liniște ca în sufletul dus la ceruri al reginei

aș vrea să fii lângă mine acum
tu umbra, eu copacul „singur și pieziș“

suntem goi în fața Ta
ne ascundem goliciunea cu haina nopții
noaptea asta liniștită ca o corală de bach

singuri, goi și totuși împreună
într-o noapte în care la poarta liniștii Tale
bate un înger

poetul, ca sisif

cuvântul ăsta are structura pietrei de râu
îl port cu mine în pumn
și uneori (când sunt trist sau când sunt îndrăgostit)
îl strâng taaaare
până când iese din el
toată poezia
(cel puțin așa cred -toată poezia)

alteori nu iese nimic
nici măcar un strop nu iese

se sfârșă doar
silabe, litere, litere, silabe/așchii
care zgârie timpanul
nu poezie
așchii

cuvântul acela e pietroiul
pe care tot încerc
să îl așez pe culme
poetul, ca sisif
trudește doar!

dispariție

beduin rătăcit de caravană
împart poezia apei cu tine, cu tine, cu tine...
silabă cu silabă, literă cu literă,
picătură cu picătură

singurătatea nu o împart cu nimeni
nici măcar cu tine cu care împărțeam tot

poezia este duna de nisip
care-și schimbă forma după direcția furtunii

cuvântul se împleticește
bolnav de setea cunoașterii
moare încet într-un poem/sicriu

în urma lui rămâne singurătatea
unde e poetul, te întreb.

de ce nu-mi răspunzi, doamnă?

uimirea mea avea ochii larg deschiși

nu am văzut niciodată lebede
pe dunăre
doar vapoare și bărci
bărci și pescăruși
uneori, vara, efemeride
și pești lacomi
zburând deasupra apei
ca să le prindă

nu am văzut niciodată lebede
pe dunăre
nici măcar la televizor
poate doar câte o creangă
pe jumătate scufundată în apă
iar cealaltă jumătate
un splendid gât al unei păsări
(dacă ai imaginație...)

nu am văzut niciodată lebadă pe dunăre
până când ai apărut tu

Marilena APOSTU

Mierea hrănește sângele

hainele vorbesc despre degete fericite.

să-mi povestești
despre cum ai alungat pe drum gânduri.
acum răzi împietrit.
îngerul rătăcește zile și rochii
într-o casă cu număr de soldat.

câte degete are sufletul tău?
te-am întrebat
nu mi-ai răspuns,
aștept să-mi spui: atâtea degete
cât să te pot cuprinde.

Îmi stă bine în somn

acolo merele visează viermi înaintea femeilor.
voi întârzia.

nebunii sfărâmă cerul cu glasul lor,
melcii urcă spre lună,
toamna liniștește iarba.
strig: înfășurați-mi degetele
deoarece nu pot aluneca întâmplător!

voi călători
simt aglomerația de dimineață ca un colind
cu fața la perete.

între două eclipse trecerea e un ordin.

adevărul e doar o închipuire a minții,
așa voi ajunge poveste.

De ieri îmi amănesc aplauzele

tot de ieri
strigătul a devenit păcat.
zăvoarele vor minți semaforul.

ce noapte nudă! răpită de mierea morții.

păianjenii au golit mințile spunând: fie-vă milă!
casa fără ferestre nu are înger, la fel și femeia
inventată pentru a vă hrăni trupuri.

tăcere domnilor!
simt că mă visează. luminile păzesc.
smochinul alină somnul pruncilor
până când le cad dinții de lapte.

Doamne, de ce nu te arăți?
un cântec de leagăn l-aș repeta
până când fetele bătrâne te-ar purta în sân.

Somnul nu poate căra întrebări

cheamă în casă
pruncii cu miros de portocală amară.

voi vărui pereții, voi curăța gândul
am să atârn mâinile decolorate pe sfoară
voi trece strada repede,
am comandat două zâmbete tari
blânda nebunie n-are măsură.

roagă-te!
pentru cei ce-au murit mulțumiți
în această lume.

Am un bilet de cățarat pe creste

mi-am dorit o mamă în certificatul meu de naștere
acum aș fi avut
ce să-mi amintesc de ea.

vreau să vând linii și tăcere la fiecare etaj
așa vor afla că astăzi
am trecut pe lângă o biserică de trei ori
adevărul mă va proteja cu îmbărbătare.

voi scrie un manual al singurătății
pielea, celula primului coșmar
va vorbi despre somnul desenat de un copil.

am cearcăne

ce mă întreabă de-o ultimă dorință împlinită
în povestea mea de dragoste.
le-am răspuns
că ferestrele și bărbatul care a fugit
m-ar fi dorit strâmbă.

fac apel
la cei ce desenează fericiri fără identitate
să-mi aducă uniformă înnegrită de frig.
am un bilet de cățărare pe creste și mi-e frică.

Mă urmărește surâsul tău

genunchii se vor odihni.

sigiliile nu-și amintesc de oasele lui Homer,
palmele miros a gutui târzii.
mireasma e trează în fântâni,
doar întunericul respiră ca un popas.

îndură-te!
șoaptele sunt îmbrăcate de noapte.

Culeg un trandafir înflorit

înțepătura lui va mânji gândurile
ca atunci când îți cântam: hai la groapa cu furnici,
ba-i aici, ba nu-i aici.

voi aștepta mai mult,
dimineața odihnește fluviul
ca o blană de vulpe la gâtul femeii.

în centrul orașului un bărbat stă rezemat
de-o balustradă.
vine de acolo dintre munți.
ascult cuvintele lui pline de melancolie,
acum vorbesc ca o femeie hrănită seara.

voi adormi cu mirosul florilor
trebuie să mă învelesc cu ele
altfel somnul mă va certa că te-am visat
cu înfrigurare.

Lăsați ferestrele să nască fapte

orele uită lucruri nevinovate.

voi învăța să flutur din unghii
ploi stau în treacăt, albastrul crește.
să mai aștepți câteva zile îmi spun:
presimt cu încăpățănare.

dimineața
se odihnește pe-o scară dărăpănată.
o veste îngheață.
primăvara scriu poeme de împăcare.

voi avea în oglindă părul roz,
voi nefolosi curajul scurs ca o vină.

e vremea să plec cu șalul de zestre.

Voi dăruia două păsări tăcute

nu pot rosti cuvinte cu haine kaki.
statui sfărâmate și rafale anunță să avem răbdare.

ziua a îmbătrânit într-o seară, pescarii
au înnoptat în corăbii grele.
să avem răbdare!
mi s-a mai spus că nu este leac,
mi s-a mai spus
că nu știu să pun virgule decât mergând pe jos.

a venit vântul cu fluturi vindecați de boală
nu există minuni,
doar bocete tânjind poduri la mal
fluviul, acum e învolburat și așteaptă
să te strig.

vom pleca la teatru, avem biletele deja rezervate
vom fi scenă, sală, spectacol
vei bate în ușă
cu ridurile frumos desenate.
ridică-te
chiar și în cârje să mergem!

O întâmplare atârână peste umeri

îmbracă haine cusute cu migală.

trenul salută valizele plecate în lume,

vântul umblă pe unde apucă.
corăbii transportă cu grijă perne curate.

mierea nu știe să plângă,
răsfoiesc înainte de culcare glasul
adevărul ceartă înainte de-a împăca.

semafoare stinse pe bulevard.
e prea cald!

când eram mică îmi doream cercei
acum peste urechile mele putrezesc duminici.

zadarnic
miresele au umplut cu suflet paharele!
fluviul așază dimineți înfipte
în fotografii.
am numărat rochiile când eram fericită.

un trotuar prăfuit ne caută mâinile.

Ana HERȚA

Contabilitate cu îngeri

Tu – ochi de apă într-o pădure
din care se adăpau odată cai sălbatici
îți voi rupe în bucățele câteva coji de pâine
cu umbrele mâinilor străbunicii mele
și te voi chema să numărăm în gând îngeri ce
trec în fugă peste podul de la capătul orașului
ceața va avea gustul acelei dumi-
nici în care te-ai despărțit de tine
și nu ai mai lăsat pe nimeni să te iubească

noi doi vom trece în tăcere umăr la umăr, două siluete
iar un bătrân de pe partea cealaltă va urla cu putere
neghiobilor, așa ceva nu se face
era să vă confund cu îngeri

Plâns pe coapse

Nu plânge pe coapsele mele
acolo se află satul în care am crescut
din carnea mea strigi cu putere
și fiecare zvârcolire e-o sală de așteptare dintr-o gară
în care cerșetorii spun cele mai incredibile povești
ulițele strâmte au început să se prăbușească
când mă atingi
de ce brodezi măreția pe șira spină-
rii cu un ac mult prea mic?

din spate un om grăbit ne atențio-
nează că vom cădea definitiv

atunci eu te adun în mine precum ai
strânge niște firimituri de pâine de
pe-o masă cu dosul palmei

Trei ani am urât ploaia

Orașul e scăldat în ploaie
doar câteva fețe zâmbesc de sub pelerina din plastic
pe pereții cu tencuiala mucegăită
cineva și-a scris testamentul
sau poate o declarație de dragoste
M plus L egal love-
calculul încadrat într-o inimă ștersă
pe care nimeni nu mai are curajul să o repare
femeia cu cărți poștale îmi zâmbește cu complicitate
de parcă ar cunoaște sensul vieții
dar eu îngândurată măresc pașii
îmi e groază să recunosc lumii
că acum două decenii am urât timp de trei ani ploaia
care mi-a ucis prietena din copilărie
atunci pereții
mă strâng până nu mai am aer
mă întorc spășită spre vânzătoare
totuși, nu aveți cumva o carte poș-
tală pentru lumea cealaltă?...

Frica de întuneric

Am avut din fragedă pruncie frică de întuneric
îmi așezam sub pernă un șirag de mărgele negre
un talisman
pentru a-mi lega forțat viața de inimă
am crezut mereu că moartea devine o lentilă
în fața dragostei
de altceva, nimeni nu m-a convins
cu timpul am schimbat camera cu una nouă
iar mărgelele s-au deșirat rând pe rând

uneori, când vine noaptea,
mă întreb cu ce fel de cuțit îmi tai întunericul
în foițe așa subțiri

Prevestire

O noapte te alungă, o noapte te adună
timpul se scurge precum cerneala pe o carte umedă
cine te vede în întuneric?
cine te ascunde în lumina bună?
credeam mai demult că viața este o oră de anatomie
a unei vedenii sau a unei frunze
acum îți destăinui simțirea
cu aceeași bunătate cu care
în verile îndepărtate împărțeam corcodușe necoapte
o zi te urmărește, o zi te absoarbe
numai bătrânii satului parcă
știu să-și prevestească în tăcere moartea

Doru ARĂZAN JR.

fără aplauze

(„tati, nu îmi plac aplauzele pentru că nu
mai aud tăcerea“, daria arăzan, 10 ani)
poezia nu ține
de domeniul literar
locul
unde
vanitățile se văd
multiplicate în oglinzile sângelui
ca niște țipete de ajutor
ce se întorc spre inimă
și fac ravagii acolo
poezia nu ține
de nevoia de a fi
un cool personaj ce folosește cuvintele
pentru a transmite celorlalți
cât de important e să trăiești în prezent
cumpărându-ți plaja ta
din drepturile
de autor
poezia nu ține
de familie
de prieteni
de orașul în care te-ai născut
nici de așteptările lor despre ceea ce trebuia să ajungi
și n-ai
ajuns
poezia nu ține
nici măcar de ziua mondială a poeziei
atunci când e prezentată lumii
precum o zeiță
salvatoare
îmi dau seama că ține
de o fantastică descumpănire
ce te aruncă în gol
fără asigurarea unei plase de susținere
fără aplauze
fără ca nimeni să asiste
nici măcar bunul Dumnezeu
o cădere
ce
se întoarce spre sine în ultima clipă
făcându-se
zbor

în miezul aceleași nopți

desigur, dariei

te acopăr
în fiecare noapte
cu plapuma asta
ca și cum
e o piele mai groasă
rezistentă la orice vis
însă nu și la cel care
te poate duce

atât de departe
încât să nu mai vrei să vii înapoi
e un reflex
știi prea bine asta
al unei protecții de care trebuie să scap
ca să te las
liberă și în somn
înțelegând că trezirile mele dese
în miezul aceleași nopți
pot dăuna bucuriei de a fi împreună pe timp îndelungat
deși
tu
visând mai departe
îndepărtezi ceea ce eu acopăr
ca și cum
trupul tău
e ferit de altceva acolo
de unde
știe să vină mereu înapoi
cu un centimetru mai mare
râzând
la începutul
fiecărei
zile

cel mai bun prieten

ancăi

ieri a venit echipa tvr-ului
la noi acasă
ca să îi facă un portret încăi
în calitate
de
artist ceramist
pentru că
îi știi
timiditatea
discreția
spaima chiar
atunci când omenii se dau mari
cu sau fără motive
m-am temut că are să eșueze
tocmai un portret pe care îl merită cu prisosință
făcut din îndurare
exerciții de stil
o grațioasă singurătate
răzgândirea din ultima clipă
atunci când toți cei din jur îi spun că trebuie să renunțe
felul simplu și nezgotos
de a se reîntoarce la vis
fără să reproșeze
nimănui
nimic
cum spuneam
ieri a venit
la atelierul de acasă
tvr-ul
cu ditamai mașina

cu șofer cu tot
cu o magică doamnă
cu păr roșu
ce știe să scoată din fuga lumii acea clipă
care să semene cu nesfârșirea
nu-i mai mult decât un fel de a privi și de a avea răbdare
mi-a spus
și eu am crezut-o
privind
cum cel mai bun prieten al meu
reușește
deși tăcerea dinaintea răspunsurilor despre sine
părea să fie sfârșitul lumii
reușește
mult mai bine decât mine atunci când scriu
să vorbească
despre
importanța oamenilor de a fi împreună
și de a face ceva dezinteresat
simplu
în numele
frumuseții
mirării
bucuriei că suntem
încă
aici
unde
cameramanul
la fel de discret ca și focul ce arde în tăcere lutul
își pune la bătaie toată ființa
ca să surprindă surâsul
de
cer
și de
pământ
al
ancăi

mai ales spre seară

după poemul ăsta de dragoste
nu mai poate să vină nimic
e ca și cum
scriindu-l
am asigurat uitarea
mugurilor caisului
în timp ce au pornit deja spre floare
că nu e încă primăvară
că dintr-o dată se poate răci mâna
care mângâie pielea luminii
și
atunci
lumina
se adună în sine
uitând
la rândul ei
să se dăruie
după un astfel de poem
scris

pentru că
doar încurajările care nu mint
mai pot să-ți dea forța
de a crede
în ceea ce aproape toți oamenii au renunțat să mai creadă
după un astfel de poem
se vede cel mai bine orașul
cu blocurile lui din sticlă
pe suprafața cărora
se reflectă
mai ales spre seară
umbra
unor mari
aripi

bătaia asta năucă a inimii

se vede aproape totul acum
când
după trecerea prin vârste
a rămas aceeași apă a trupului
ce își continuă curgerea
făcând leneșe ocoluri
mai ales acum
se vede ce am ținut ascuns
poate
numai din teama de a nu fi vulnerabili
mușuroaie de spaime
nimbate de o lumină pe care
cineva ce nu a renunțat să ne iubească
o ține întreagă
încă
acum
când
se văd cel mai bine
scheletele viselor mari ce nu au reușit împlinirea în lume
și dinții cu care ne-am obișnuit să ținem de ele
înlocuiți
aproape la timp
de alți dinți
ce nu mai aveau vigoarea celor dintâi
poate de aia
ceea ce am vrut să ne aparțină pentru totdeauna
în frunte cu trupul
s-au făcut aproape transparente
lăsând la vedere
ce nu am vrut să vedem
față către față
și care
acum
acompaniind
bătaia asta năucă a inimii
caută
pe cer
zborul potrivit
pentru
mai
departe

Alexandru CAZACU

O dimineață abajur

Un fel de a regla socotelile
această dimineață abajur
când trecem pe străzi
ca și cum am străbate culoarele
unui muzeu ce expune distanța
dintre neant și inimă
când amintiri levitează pretutindeni
aici în Bizanțul înflorit a nu știu câta oară
la capătul liniei de tramvai
lângă vechiul cimitir de mașini
și fosta întreprindere industrială
printe razele unui soare străin
unde porumbei sălbatici se ridică-n stoluri
către norii translucizi coborâți aproape
și parafrazând titlul unui roman de aventuri
am putea exclama „Vino iluzie, vino!”

Firul de iederă

Gestul aproape eroic de-a trage perdelele groase
la trecerea mărfarului ca o tulburare
pe calea ferată vis à vis de hotelul
ce poartă numele unui compozitor
care nu a trecut niciodată pe aici
la orele serii albastre ca niște pene de pasăre măiastră
alungate de o ploaie puhavă ce a făcut o înțelegere

cu această singurătate
devenită pod de netrecut între tine și tine
plin de trape secrete
când simți iarna în nările ce testează
parfumul unei femei ce nu te-a iubit
și știi că undeva pe zidul cu scara de serviciu
firul de iederă își infige degetele în var
cu un calm disperat ca și cum ar fredona
odată cu televizorul deschis în camera 321
„Wie viele Stunden hat die Nacht?”

Jumătate amintire

Miezul acestei zilei
un nod de lumină ce micșorează copacii
și apasă săgeata cablului dintre stâlpi
când este târziu, îngrozitor de târziu
la ore 14:21 și plouă încet
pe străzilele dintre clădiri familiare
iar conturul nopții trecute stă ascuns
în dreptul ferestrelor jumătate amintire
în pereții deveniți niște pleoape închise
Un fel de regrete sau mai mult de atât
defilează pe acoperișuri
ca niște manechine pe un cat walk
și niciun cuvânt
nu poate recupera trecutul
Frunzele de pe marginea rigolei îți par
imaginea vizibilă a unor răni știute
iar picăturile de ploaie peste lucruri
sunt solzii lucitori ai peștilor amfibie

It takes two to tango

Roțițele ceasornicului mai fac un efort
și se face Decembrie
iar fulgii ninsorii
cad asemeni unor lilioci albi într-o grotă
prin clipa împuținată de ea însăși
când o sanie trage întreg orașul
peste lacul înghețat de la marginea zilei
unde noapte de noapte
va bântui de acum dragostea noas-
tră ca o prințesă burgundă
ce ne-a învățat să atacăm cu tot ce
avem mai puțin ofensiv
și o muzica pentru dansatorii de tango
venită prin ușile de vizitare ale centralelor termice
devine o amintire neterminată
lăsată în zăpadă
precum un tatuaj pe trupul înțelepților
unui trib amazonian

Aducerea și neaducerea aminte

Am putea învinovăți
mersul pe catalige al veacului

pentru toate cele petrecute
prin urbea aflată în mijlocul câmpiei
lângă blocurile cvartalului
unde camere suprapuse
adăpostesc și acum speranțe
ca într-un experiment social
ce a uitat să se termine
iar dincolo de pereții transpirați
ai unui birt din apropiere
voci răgușite țin treze
îngrijorările lunii Noiembrie

Aducerea și neaducerea aminte
ascute cuțitele timpului în carnea noastră
și-n vechiul teren de fotbal cu porți ruginite
peste care umbrele devin verticale
când în ochii iubitei strălucesc
stelele nopții de poimăine

Un perimetru variabil

Amănunte vagi
și lătratul unui câine vagabond
ce mai vine din când în când
în fața fostei cârciumi din cartierul lumpen
astăzi o clădire decrepită
cu geamurile sparte
când visele nu sunt niciodată vise
ci fluturi de noapte
ce zboară dintr-o zi în alta
Jerfirea de sine a unei probabilități
odată cu pelicula de rouă
ce se așază peste lucruri
și istoria antică a norilor înaintând
deasupra malului unui râu
dintr-o urbe uitată
unde camioanele înșirate
peste un perimetru variabil
cară tot ce-a mai rămas
dintr-o superbă duminică

Si l'amour existe encore

La parterul blocurilor în L
Octombrie este plin până la refuz
de zgomotul lipsă al telefonului ironic
și vag inteligent
de imaginea unui debit de tutun
devenit o cutie de tablă ruginită
de ușa întredeschisă
ce nimeni nu o deschide
de călătorii întrerupe către mare
în această lună a frigului suportabil
de spațiu atât de strâmt al camerei
redus la dimensiunea trupului
când te întorci acasă
printre dărâmăturile

unui cartier neconstruit încă
și chipuri comparabile cu viața de zi
a iubirilor de-o noapte
îți devin oglindă
odată cu descreșterea zilelor
în devălmășie
și muzica franceză a secolului douăzeci
ce își țese legenda într-o absență
până la iertare când nu mai știi
dacă este sâmbătă sau joi
când preținzi totuși ceva
și nu mai contează
dacă ai dreptul să faci asta
aici, acum sau vreodată

Reverențe și îmbrățișări

Străzile șerpuitoare și amestecate
precum intestinalele unui animal spintecat
la ceasul acestei zile
mărunțite de ploaia rece
când uitarea de sine a sângelui
se vede în coloritul frunzelor
lipite de ferestrele clădirilor de patrimoniu
ca niște ochii exoftalmici
în a căror iriși poți citi
cuvintele săpate adânc în inima
unui azi nesfârșit
lângă aripa de fum a păsărilor
plecate spre niciunde
prin mansarde suspendate în sine
unde masca trădării
peste masca iubirii
se suprapune
cu reverențe și îmbrățișări
ce ne apropie și ne îndepărtează

Triplu salt

O luminoasă ninsoare traversează amiaza
pe străzile unde zăpada împietrită
pare blana unei feline uriașe
intrate într-o misterioasă hibernare
Geamurile devin hublourile unui submarin acoperit
de sarea mărilor sprijinite pe două continente
unde învățăm alfabetul alfabetul economiei circulare
și răceala polară a cristalelor din colier
ca și cum ai șterge aburul unei lentile
cu mâneca cămășii
din care ies vrăbii, frig și revoltă
iar totul devine demonstrație
de triplu salt privit de public în picioare
cu sufletul la gură
când venele lor subțiri
sunt barele trapezului
și tu ești acrobatul

Paula BÂRSAN

Contrapunct

Scârțâie-n plăcere copacii
Emolientă, cântă lumina
Înfrunzește-n păstăi pitpalacul
Coama poveștii.
Învârte anotimp rezemat în țărână
Cuprinde în palme cerul, apoi îi dă drumul,
Sprijin, copiilor noi.

Te strig

Doar jaluzele trase și griuri
Sticloase urban,
Visau grădini îmbrățișând
Bulgării de foc ai eclipsei.
Când,
Ridicându-mi ochii
Se făcu lumină.
Dorințele deveniră părinți.

Love

Glonț de iubire trimiți, panicare.
Țâșnind castaniete,
Îmbujorată, inima
deschide pasul.

Îndoiala

Auzim cum crește stânca, cum moare petala
Ziduri apără singurătate,
Zornăie flamuri.
Viața convinge în lanțuri
Și vulpi și foame și sete și înalt.

Domeniile dorului

În girofare, caută sensuri
Noaptea adâncă.
Stele supurează cuvinte
Caută viețuirea.
Remorcând umbra nemărginirii,
Clipele zeilor deliberează
Rocadă.
Îmbrățișarea topește intermitentul,
Anvelopează surdina,
Albastru.

Minunea

Uluci prăfuiți,
Ruginii streșini racordate la soare
Avântă picătura de îndoială
Și curge luna
Zglobie severitate-n maree.
Sparge în dor fiorul de față.

Amiază

Albește paloarea, roșesc dorințe
Animă caii valul secunde
Înfioară în scoică liniștea,
Enigma, rotundă planează.
Broboane de viață înfoaie în nașteri
Dulceața-n poveste
Afundă chemarea, se scutură.
Sudând-o de întuneric.

Dimineți

Brațele cerului încing a spovadă
Zorii revin în pleoapa găsirii,
Cântă cu scâncet de prunc
Alba înflorire.
Furioare aleargă despletind cosițe în ramuri,
Virează la dreapta, pe verde.

Re minor

M-ai atins cu trasorul,
Încălcită primăvară!
Trecătoare sentimente cad în iluzii...
Tandrețea dezleagă păruiala de visuri,
Bântuie îmbrățișat,
Păcatul.

Femeia cu mopul

Cu tălpile vopsite
pictez, scriu
pe kilometri întregi de străzi
unii se opresc indignați
alții încearcă să descifreze
semnele/semnalele venite
din partea celor îngrijorați
de traiul nostru printre
atâtea primejdii adulmecându-ne
râd cu hohot, merg cu brațele ridicate
asemeni castanilor
apoi le cobor spre pământ
asemeni salcânilor, cu clopoței
în fiecare cântă un înger
plăsmuit din miresme, culori
sar de pe un picior pe celălalt
balansând planeta
nu e ușor nici greu de trăit
nimeni nu știe de ce
nu putem rămâne copii
să ne jucăm cu soarele, cu luna
pictez, scriu pe asfalt, pe trepte, pe case
până când vine femeia cu mopul
și îmi șterge urmele...

Un crocodil trece strada

Orașul meu în piele de crocodil
îmi zâmbește din poșetele, geamantanele
aruncate pe fereastră din trenul Orient expres
uneori strigă din sandalele elegante
cu toc cui, rece și ascuțit înfipt
în carnea trotuarului docil, mut și surd
orașul meu în piele de crocodil
dansează pe frânghia dintre două lacrimi
una a lui, cealaltă a unui anonim
în aplauzele tăcerii care a fost cândva uragan
nimeni nu se teme că s-ar putea întâmpla
ceva epocal
în cele 365 de răsărituri de soare, de lună
catastrofele vin numai când
nu e cineva cu tine să-ți dea palme, să te zgâlțâie
ai nevoie de mult curaj să te plimbi

pe pielea orașului meu ce trosnește din încheieturi
să joci șotron pe solzii lui lunecoși
de sub fiecare oricând poate țâșni o dihanie
să te someze să-i dai tot sau nimic
să-ți întorci sufletul pe dos
viitorul a fost odată la degetul lui mic, dar
sentimental cum e, ca orice oraș bântuit
l-a îmbarcat pe ultima caravelă cu apatrizi
spre un pământ mai nou, mai curat
într-o zi, orașul meu și-a lepădat pielea veche
lăsând la vedere oasele-i tatuete cu note muzicale
cântam toți ca nebunii, băteam în tibii, în oale, tigăi
băteam cu pumnii în ziduri
așa era la începutul începuturilor
doar un crocodil în piele de om
sau un om în piele de crocodil încă vie
orașul strigă, orașul tace
din motive cunoscute, ori îngropate cine știe pe unde
dar și râde cu lacrimi când vede pe zebra
un crocodil cărat în spinare de o femeie
nu mai mare decât un dop de plută.

Camuflaj

Despătorești coala albă a zilei
începi să scrii primii pași
apoi dușul, cafeaua
o privire aruncată pe geam
când dormeai ceva s-a-ntâmpat
se vede cu ochiul liber!
noua eră a venit și a plecat
întorci timpul pe toate fețele
nu-i găsești niciun cusur
poate și-a luat în serios angajamentul
rostit la o bere în Micul Paris
te îmbraci să ieși, dar pe unde
nici vecinii care-ți băteau în pereți
nu mai bat
gâlgâit pe țevi, gândaci albi, fluturi transparenți
înnebunindu-te din Mexic până în Panama
salvarea horcăie
poliția sună a gol
pompierii sunt scrum și cenușă
scrii cu cenușă de perle:
e prima zi, sunt fericit!...

George VIGDOROVICI

Lift spre lumea captivă

Am luat liftul destinului
un descensor cu sens unic
care coboară spre adâncuri
cu destinația liniștii celei din urmă
spre labirintul din străfunduri
un bunker cu geamuri incasabile,
de unde se vede țara morților
cu intrare liberă fără pașaport
percheziții corporale
și scanări trupești sau obiecte de contrabandă.
Acolo cuvintele au fost scoase
în afara legii:
comunicăm doar prin tăceri adânci.
Mimica și gesticulația
au rămas departe
la suprafața speranței,
ochii ne-au fost scoși și înlocuiți
cu camere de luat vederi.
Limba ne-a fost smulsă
și înlocuită cu inteligența artificială
a comunicării digital-codate.
Cu sufletul a fost cel mai dificil,
acest organ divin, deosebit de discret
n-a putut fi înlocuit decât parțial
în ciuda chirurgiei militare aplicate.
Metamorfozați în spectre smart
cu identitățile unice ale codului qr
sterili, uniformizați, robotezați
așezați indestructibil în nodurile de rețea
suntem fericiți aici, jos, în lumea captivă
fără lumină, cuvinte și ieșire.

Din nou blestematul de AMR

Din nou blestematul de AMR
de data aceasta cu final univoc
fără transformări și subterfugii
doar centimetrii de viață
tăiați nemilos de foarfeca destinului.
Realitatea e precum o pânză de păianjen
ce aparent se-ntinde la infinit
dar brusc se va rupe undeva firul
și mă voi prăbuși în abisul
de unde se-nalță doar amintiri.
Strivit în menghina spațiu-timp
caut înfrigorat alte dimensiuni
pe cărări de munte între brazi seculari;
poate îmi va surâde șansa
teleportării spre absolut
unde trupul devine lumină
și spiritul energie.
Scăpat de constrângerea sintaxei
de siluirile morfologiei
desfid limitele legilor, regulilor și normelor.

Tânjesc la țara iubirii fără cetățenie
unde dragostea obligatorie
e legea fundamentală
și ura se pedepsește
prin carantină pe viață.
Se tot scurteaza unda mea de lumina
versul meu din tăceri
poezia mea din disperări.
AMR ul e epilogul extincției
stingerea flăcării ultimului cuvânt.

Artera cu sânge albastru

*Se dedică poetului Gabi Gherbăluță
de George Vigdor*

Îți trimit versuri
plutind pe valurile Dunării
și strofe spre înalturi
purtate grațios de pescăruși
pentru a compune din iluminări
poemul mării necuprinse.

Destinele noastre se scurg
spre aceleași nemărginiri albastre
purtate de aprigele unde ale fluviului.
Ne vărsăm în poemele fluide
ale trecerii prin apa Styxului.
Dincolo ne așteaptă cuvintele risipite
pe țărnișele difuze ale întinericului.

Vocea ta inconfundabilă
reverberează ecourile precuvintelor
și adâncurile poemelor necompuse
printre sublimul acorduri blues-rock.

Rock-ul face dragoste cu poezia
și plămădește copii din flori
liberi precum păsările paradisului.
Ne dăm mâinile ce desenează cuvinte
de-a lungul poemului fluviu.
Ne unește artera cu sânge albastru
al sublimului topos european.

N.B.
Șoaptele eternității
Lacrima – esența stoarsă
Vuietul insuportabil al infernului
Autostrada îngerilor
Crivatul disperării
Labirinturile virtuale ale absurdului
Biblioteci devorate de viermii prostiei
Rugăciunile ploii
Holograma clipei
Valurile tăcerii
Silabele o iau razna
Fonemele se bulucesc spre nicăieri

Dumitru BRANC

viața mea, povestită de un pețitor necunoscut

cât de greu ne apropiem de inimă
momiți de semnul ei grafic
de gâdele fizionomiei
de ce frumusețea ne podidește lacrimi în ochi
și tulbură apa din fântina de minte
a inimii?

spre Castalia

străzile lungi sunt pictate azi de amintiri
lipsite de zvoană, de rumeneală
am fost prada lor hămesită
când mă îndreptam năuc spre Castalia
într-o alcătuire destrămată de fum
ca hainele de duminică pierite în ziua de luni
ca întâmplările care mi-au rarefiat viața
și epoca ei îndelung foiletonistică
și nu știu dacă voi scrie „zece rânduri bune“
în care să locuiască măduva unor experiențe
în ținuturi încă necunoscute
rănilor presărate, azi imortele peste care zboară
păsările unor stele călătoare
noaptea de dragoste în care foșneau sălcii
da, trebuie să ai răbdarea amintirilor să meriți
zidul care nu poate fi surpat
zilele grele ale poetului așter-
nute peste capcanele adormite
drama tăcuților iepuri poposiți fără voce

într-o stavilă lăncedă
și doar trezit din somnul cloroformului
voi ajunge la voi
de la minte, de la minte se înfierbântă toate
și mor în inimă
și inima moare odată cu ele

trăim doar lenea legiunilor de frici

ascult, lângă o piatră
cum năpădește vegetația ei îngândurată
și, da, ascult cu ochii închiși
cum se ascund crengile caișilor ninși
nu păstrez, adunate, doar primăverile
ele au rămas, trufașe, stăpânind zărilor
într-o țară luminoasă, fără drumuri întunecate
de ce ne rugăm cu mâinile împreunate
asupra pietrei în care Michelangelo trezește
din strânsoarea ei Dumnezeu de pește
într-o carieră de marmură, în vâlurile pietrelor ei
stau ascunse, sfărâmate, popoare de zei
și în statura noastră, refugiul lor, plămadă
în care-orice dorință ar trebui să scadă
și doar cămară-ngustă și loc boltit să fie
și mâini împreunare în curpeni vechi de vie
e Dumnezeu „acolo“, suntem noi oare „aici“
trăim doar lenea legiunilor de frici

„poezia e asemenea ulciorului pe dinăuntru; un gol util“.
(Bulent Ecevit)

să fiu frunză, să nu mă poți strivi
copac, să pot umbri –
lumea e doar a mea –
ochii au inventat cerul să poată privi
într-un colț al inimii
drumul vieții spre-o stea

între succese și disperare cresc generații de iarbă
când se îmbată, ghiața începe să fiarbă
ca înălțimile, fără ștchetă
depărtare de Indii mi-e scrumul din barbă
poetul, în penele lui de pleoștită egretă
vă absoarbe pe toți într-un munte de cretă

„din lut
faci un ulcior
e gol pe dinăuntru
dar tocmai de aceea folositor“

Mirela RUSU

Mănăstirea

– Să urcăm la mănăstirea cenușii, i-a spus Mark câteva zile mai apoi. Călugării care trăiesc pe stânci sunt înțelepți, iar gândurile lor răzbat departe, peste veacuri. Mănăstirile au fost construite în urmă cu sute de ani când sihaștri se ascundeau printre stânci și-l chemau la ei pe Dumnezeu. Ei știu multe despre insulă și locuitorii ei. Să vorbim cu ei... poate aflăm ceva... o poveste...

Ana a strâns din ochi preț de câteva clipe.

– Nu mai am bani. Adică mai am, dar mă gândeam să-i păstrez pentru primul vapor care va pleca vreodată de pe această insulă. Un feribot care să mă ducă în prima gară de unde aş putea să prind vreun tren spre casă...

– Lasă că ne descurcăm noi...

– Și dacă n-au să ne vorbească? Nu poartă în gândurile lor pe cei ca noi, străini în țara lor, din amintirea lor nu s-au șters nopțile în care au fost prizoniți și alungați de străini printre pietre.

– Să încercăm, ei au povești de spus...

A doua zi, de dimineață, când soarele își aruncase fierbințeala peste insulă, amândoi s-au îmbrăcat de drumeție, au luat merinde cu ei și au plecat să străbată colinele ca să ajungă la mănăstirile cenușii. Aceia care trăiau la poalele muntelui, printre grădini de măslini, așa le spuneau mănăstirilor clădite pe stânci semețe, înălțate nu departe de casele lor, mănăstirile cenușii, adică mănăstirile născute din cenușa unui vulcan.

Insula dormea, de un timp îndelungat, pe un vulcan și adăpostea pe coline pietruite, așezate mult deasupra mării, mai multe mănăstiri. În secolul XI, pustnici se adăpostiseră pe coline și locuiseră în grotte săpate în stânci. Mănăstirile din nori sau mănăstirile suspendate, așa li se mai spunea mănăstirilor cenușii construite, mai târziu în secolele XV și XVI, la marginea insulei pe stânci masive, piloni din piatră naturală și gresie cu înălțimi de până la șase sute de

metri deasupra râului Synos, care se scurgea liniștit, de milenii, la poalele lor.

Milioane de ani în urmă, marea sălășuise în acel loc, apoi secase. Vânturile puternice, ploile și mișcările pământului născuseră piloni naturali din stâncă pe care apoi se adăpostiseră pustnici, în încercarea lor de a se ascunde de lume și a se ruga liniștiți, departe de fâțărnicia nemilostivă a celor care păreau să nu-i înțeleagă pe aceia ca ei.

Stâncile pe vârful cărora erau construite mănăstirile, erau, așa cum spuneau scrierile antice, meteori, roci trimise pe pământ din cer ca să aibă călugării unde să se adăpostească și să se roage.

Printre rugăciuni murmurate în viața lor aspră, pustnicii s-au refugiat și s-au adăpostit în grotte pentru a scăpa de persecuția iconoclastă. Mulți dintre ei au ajuns printre stâncile sălășluind pe pilonii înalți, ce umbreau marea, fugind de invazia cruciaților, a vikingilor și a corsarilor. Cercetătorii istoriei și a tenebrei ei se mai întreabă și în ziua de față cum de au răzbit călugării aceia veniți de pretutindeni să se cațere pe stîncile abrupte, piezișe, sub care se căscau hăuri ametoare. Întâmplări, care s-au petrecut, conform hrisoavelor, prin secolul XI – XII.

La începuturi, când fuseseră ridicate, prin secolul XVI, zidurile mănăstirilor ascuseseră fresci neasemuite, manuscrise prețioase și codici. Biblioteca lor adăpostise peste 600 de volume vechi, tănuite mai apoi de pelerini în secolele când popoare barbare, străine de credința creștină, îi prigoniseră și-i alungaseră spre colinele sălbătice, născute din stânci.

În timpul celui de-al doilea război mondial, insula fusese ocupată și de nemți și de italieni. Călugării din zilele de mai târziu povesteau despre broderii țesute cu fir de aur și argint, documente vechi și prețioase, sculpturi în lemn, cruci, icoane, cărți vechi scrise pe pergament, potire și evanghelii, ce toate fuseseră prăduite în numai câteva nopți, când

războiul se înstăpânise peste insulă și mănăstirile fuseseră cotoprite de nemți.

Italianii jefuiseră mănăstirile de odoare, veșminte preoțești, icoane, manuscrise vechi, și chiar clopotele le luaseră de la una dintre mănăstiri, iar mănăstirile fuseseră pustiite mai apoi de bombardamentele nemților.

După prigoana naziștilor multe din mănăstiri s-au năruit, numai umbrele bogățiilor de atunci se mai zăreau diminețile, în lumina soarelui, printre frescele minunate, de pe zidurile mănăstirilor, și icoanele neasemuite, preaslăvite în iconografia ortodoxă.

Ani mai târziu, în timpul războiului civil, ce a devastat Artenia, trupele comuniste au prăduit mănăstirile de icoane și manuscrise. Numai că, în istoria neagră a acelei vieți monahale, o luptă aprigă și ascunsă s-a dus pentru păstrarea manuscriselor și a odoarelor prețioase, astfel că unele din ele încă mai sălășluiau în zilele de față în muzeul mănăstirii, vizitat de turiști gălăgioși, care nu înțelegeau mai nimic din istoria zbuciumată a pustnicilor ce se cățăraseră printre stânci abrupte, având sub ei hăuri prăpăstioase, ca să-și găsească tihna în rugăciuni.

În zilele noastre, numai în șase din cele douăzeci și patru de mănăstiri, călugării se mai odihneau, printre rugăciuni și chipuri din icoane care-i priveau blajin și cu smerenie. Părăsite, cu zidurile în ruină și acoperite de o vegetație sălbatică, celelalte mănăstiri nu mai erau locuite de ani mulți, doar se ridicau semețe și aminteau de lumea pustnicilor singuratici, care se exilasera, o mie de ani în urmă, în locul care amintea de o altă Atlantidă.

Colinele erau îndepărtate, aproape o zi de drumeție, pe drumuri acoperite de vegetație sălbatică și scări de urcat, scări zidite în piatră cu trepte mici și colțuroase. Călătorii străbăteau tunele construite în stâncă, apoi trepte abrupte, nenumărate ca să ajungă la lăcașurile sfinte.

În alte timpuri, călugării coborau frânghii, la capătul cărora, neguțătorii care-și vindeau marfa, la poalele colinelor, le așezau merinde. Călugării coborau pe insulă, folosindu-se de scări din sfoară și o plasă, și mai rătăceau serile pe drumurile înguste și printre aleile pietruite ale insulei. Sătenii milostivi, cu frică de Dumnezeu, le întindeau bucate și băuturi alese.

– Ei, acești călugări, coboară uneori printre muritori? I-a întrebat pe Mark sprijinindu-se de el și ținându-se de vegetația sălbatică ca să străbată pe drumul înțesat de pietre colțuroase. Este atât de greu să ajungi la ei, parcă sunt zei...

– Rareori coboară după cumpărături. Merindele le cultivă ei acolo, în grădinile lor, dar nu pot să cultive chiar totul și uneori mai coboară printre noi muritorii.

Ardea de nerăbdare să-i întâlnească pe călugări. Aproape uitase motivul pentru care plecase spre mănăstire. Numai că trupul lui Elizabeth era la morgă și Ana visa noaptea valuri negre ce mugeau și se îndreptau amenințătoare înspre insulă.

Starețul și-a mijit ochii curios către ei, când i-a zărit mai pe seară în curtea mănăstirii.

– Au tulburat liniștea insulei aceia care au adus școala, le-a spus el a doua zi, când se așezaseră la masa de prânz, printre ceilalți călugări. Astfel de întâmplări erau de așteptat să urmeze. Universul insulei a fost cutremurat de zgomotul lor,

a mai spus. Ana s-a întrebat cine erau ei, aceia, dar a înțeles când a observat că starețul o privea stăruitor. Știa că ea venea de la școală, și parcă bănuia scopul pentru care cei doi urcaseră la mănăstire, deși Mark le spusese călugărilor o altă istorie.

– Au propovăduit cu ardoare alianțe militare care nouă, locuitorilor de pe insulă, ne-au rămas străine, în cugetul și simțirea pe care au avut-o înaintașii noștri când trăiau printre stânci. De turci și albanezi ne-am ferit singuri când ne-am refugiat în grote. Iar rușii au cumpărat taverna pe insulele noastre. Au adus pe continent soldați mulți ca frunza și iarba, ca să ne ferească de dușmani închipuiți de alții. Iar în alianțele lor, în care noi suntem prieteni cu turcii, cei care amenință să vină peste noi într-o noapte și să ne nimicească, în aceste alianțe ei, străinii, au creat altele ca să ne ferească de turci, care pretind că insulele noastre neasemuite sunt ale lor de veacuri.

... Apele dintre insule vuiesc de la zgomotul fregatelor și ale corvetelor, a mai ridicat el vocea așa cum vorbea înverșunat, iar aleile pietruite și străduțele înguste, din insule și din orașele noastre luminoase, se zguduie când trec mașini militare și aeronave de luptă. Avuția noastră se revărsa spre negustorii de arme străini care pretind că ne feresc de amenințările turcilor, cu care de secole noi avem dispute, iar în tot acest timp, străzile sunt tot mai murdare și adăpostesc sărăcia venită în urma recesiunii. Fetele noastre o să le lase grele soldați străini care hălăduiesc printre măslini și prin tavernele din port și ne privesc zâmbitori crezând că poate noi, oamenii obișnuiți, i-am adus printre noi. Și mă întreb dacă în noaptea când așa-zișii aliați turci, parte din alianța militară vestită, zămisliți de alții, o sa vină peste noi, așa cum ne amenință de mai multe zile, cei care pretind că sunt prieteni o să ne stea aproape, după ce s-au îndestulat din banii plătiți din sărăcia noastră pentru arme, fregate, corvete și avioane de luptă.

Și-a întors privirea de la Ana spre Mark care a plecat ochii și nu i-a răspuns. Nu voia să intre într-o polemică despre neguțătorii de arme și nici nu găsea că era în măsură să-și spună părerea, el care nu înțelegea multe din istoria tulburată din regiune care se întindea pe mai multe secole și era așa de tumultoasă că sute de hrisoave și scripte dacă citeai tot nu i-ai fi înțeles tenebrele.

Starețul nu-i așteptă răspunsul, deși Mark stătea să-i spună că mulți din prietenii lui îi spusese, printre șoapte, că ei bănuiau că nu fusese tocmai firesc ca porturile din Artenia să fie invadate de soldați americani și din feriboturile uriașe să se revarse tancuri și aeronave de luptă aduse de pe alte meleaguri și plătite cu bani grei după deșertăciunea și haosul adus de recesiune.

Era tânăr starețul mănăstirii, părea că nu împlinise încă treizeci de ani. Barba de abia-i mijise și uneori își trecea degetele prin ea, parcă o pieptăna. Subțire, înalt, ochii îi luceau întunecați de parcă avea povești nenumărate de spus, dar nu avea credința că ceilalți erau așa de înțelepți încât să le și înțeleagă, nu numai să le asculte. Studiase disciplinele bisericești la școli faimoase din apus, în care călugării citeau și interpretau cu chibzuială scriptele ortodoxe, și diplome de

la universități faimoase răspândite prin lume se odihneau, înrămate frumos în chenare de lemn, pe pereții din chilia lui.

– Dar ei nu au vrut ca nimic rău să vină peste săteni și peste insula miraculoasă, atât de liniștită. Voiau numai să dea învățătură. Ana nu părea convinsă de adevărul vorbelor ei. Doar le aruncase într-o doară, să spună și ea ceva.

– Învățătură... a mai murmurat starețul. Le-au promis studenților slujbe bine plătite și i-au îndemnat să-i urmeze în fățarnicia lor... Politici militare și alianțe deșarte, într-o lume a războaielor... asta i-au învățat... deșertăciune, fățarnicie...

Cei de pe insulă știau poveștile străinilor de la școală. Erau atât de mulți aceia care voiau să gonească școala de pe insulă, că oricare din ei putea să-și arate ochii tulburi în nopțile lungi și grele în care valurile se strecurau negre spre țărm și parcă auzeai strigătele sirenelor ce înconjurau insula. Nelinistite, femeile cu corp de pește prevesteau dintr-o dată dimineți întunecate.

Miresmele leandrilor se întindeau peste nisipul cenușiu, străduțele înguste și aleile pietruite, și păreau la fel de dulci, parfumate și îmbietoare ca în vremurile trecute, doar

că cei care trăiau pe insulă, și chiar călugării, se temeau că într-o dimineață oarecare, sosită neașteptat și fără ca cineva să o cheme, în loc de turiștii veseli și nepăsători, din vasele mari, ancorate la țărm, o să se reverse aeronave de luptă cu însemnele altor țări și soldați grăbiți, purtând în spate sacii lor militari.

Poate că nu era un stareț adevărat, era doar un călugăr de carton, zămislit printre ziduri de piatră, rămase din alte timpuri. Așa a gândit Ana în ziua când a intrat într-una din cele șase mănăstiri, și mai târziu când, într-o noapte înnegurată, a auzit înfiorată pașii starețului, forfotind la ea în chilie când ea, singurată, încerca să-i deslușească spusele auzite mai înainte despre soldați, alianțe, fregate și corvete.

Și oricât de multe ori ea s-a întors după aceea în timp, nu a reușit să înțeleagă întâmplarea din noaptea de pomină, înnorată, din chilia cu pereți reci și icoane din care chipuri de sfinți și aleși slujitori ai Domnului își mijeau ochii spre ea, nedumeriți de ardoarea cu care fata aceea sărmană încerca să afle înțelesul faptelor lumești.

Ioan ȘTEFAN

Zgomot de fond

Peste șase ani... Privit de departe, de foarte departe, acest tărâm misterios, aparent necunoscut în Univers, era învăluit într-o aură verzuie, ca o pâclă împânzită în atmosferă, ce-i dădea un aspect bolnăvicios. Un ținut trist, pierdut în timp și spațiu, pe care monștrii ce-l stăpâneau aveau impresia că-l măsoară și-l împart cu ora și pasul după bunul lor plac, de parcă ar fi fost Zei.

Referitor la Pământ, căci așa i se spunea bucății de piatră în cauză, un aspect demn de menționat îl reprezenta faptul că niciunul dintre locuitorii săi nu a putut explica vreodată cine l-a botezat astfel, neexistând nicio notificare, niciun document din care să reiasă că un om sau un consiliu format din marile personalități sau marii înțelepți ai vremurilor de mult apuse ar fi hotărât să-i dea această denumire. Lucru firesc, având în vedere ignoranța rasei superioare înstăpânită aici în ultimele sute de mii de ani.

În mod ciudat însă, odată cu apropierea de suprafața terestră, nu se vedea, cât e zarea pe întinderile de uscat, nici măcar un licăr de lumină, deși soarele încă nu-și arătase fața pe partea asta de lume, fapt ce ar putea da de înțeles că nu se afla nimeni acasă. Dar nu era întocmai așa. Undeva, într-o căsuță modestă la exterior, cu ferestrele blindate cu jaluzele groase, cineva părea să doarmă în fotoliul îmbrăcat în piele maro, crăpată pe alocuri de bătrânețe. De fapt, individul mai mult se frământa pe fondul unei amintiri sau, posibil, a unui vis în care, aflându-se în starea de imponderabilitate din pântecul întunecos al maică-sii, se întreba: „Oare de această dată ce am să mai fiu? Cal? Om? Poate delfin?” Făcu o pauză: „Mi-ar plăcea să fiu pasăre.”, își zise într-un final. Abia apucă să-și încheie gândul, că zări dintr-odată o lumină orbitoare și se pomeni în mâinile unei babornițe hăde, cu fața tuciurie, care mai mult rânjea decât zâmbea din gura-i știrbă.

Micuțul cu piele ciocolatie se întinse amplu, așa cum era ținut de un picior, cu capul în jos, ancorat încă prin cordonul ombilical de trupul tinerei mame, vrând parcă

să spună: „– Daa! În sfârșit, din nou în viață!”, chiar dacă nu avea forma dorită, apoi eliberă în eter primul scâncet, după o tăcere mult prea lungă, scâncet prin care vestea măreața sa venire pe pământ. Însă nu avea motive de bucurie, deoarece, așa cum bine se știe, ne naștem cu toții pe patul de moarte, lucru ce i se potrivea cu atât mai mult lui, din cauză că maică-sa, zări la rândul ei lumina orbitoare și, cu un ultim oftat eliberat în văzduh, se stinse în acea colibă infectă și soioasă în care de acum înainte urma să trăiască el.

Bărbatul din fotoliu se trezi, dacă dormise cumva, și aprinzând veioza aflată la îndemână pe măsuta rotundă de alături, lăsă lumina să-i deslușească trăsăturile chipului. Era un mulatru bătrân, mult mai bătrân decât fotoliului său cu pielea crăpată, îmbrăcat ca un călugăr într-o rasă de culoare neagră cu gluga lăsată pe spate, încins la mijloc cu o sfoară. Își frecă din instinct, cu palmele cu degete lungi, fața brăzdată de riduri, dar nu zbârcită, ci mai degrabă mumificată, pentru a-și reveni în simțiri. Pielea netedă de pe dosul mâinilor contrasta izbitor cu pielea obrazilor, pe când ochii vioi, de culoarea tăciunilor stinși, păreau a nu se potrivi chipului, dat fiind că sprâncenele albe îi scoteau și mai mult în evidență, iar din fruntea înaltă, de om

inteligent, cobora până deasupra buzelor pline nasul cu nări largi, devenit între timp inutil.

Gândea: „Off, Doamne, cât de mult mi-aș dori să pot dormi! O singură dată! O singură noapte! Un somn din ăla bun, adânc, liniștit, să uit de toate!“ Și, într-adevăr, nici el nu-și amintea de când n-a mai dormit în adevăratul sens al cuvântului. Nu neapărat că s-ar fi simțit obosit, dar ar fi vrut să se rupă puțin de lumea în care trăia..., mai ales acum. Așa, doar cădea într-o stare de semiinconștiență, într-un fel de moțăială, undeva la confluența dintre cele două lumi: vis și realitate.

Omul ridică privirea. Pereții camerei erau plini până în tavan cu cărți alese, prime ediții în special, așezate pe rafturile bibliotecii din lemn masiv. Luă Sfânta Scriptură de pe genunchi și o puse pe măsuta de alături, apoi sări sprinten din fotoliu, de-ai fi zis că abia împlinise douăzeci de ani, și merse la biroul aflat în partea din spate, lângă fereastră. Își trecu mâna pe deasupra unui anumit loc al blatului de stejar și, imediat, se iviră ca prin vrajă trei monitoare virtuale. Două dintre ele, asupra cărora deocamdată bătrânul își focusa toată atenția, rulau informații ce cu siguranță nu-i dădeau motive de bucurie, pe când al treilea, având probabil o setare prestabilită, reda un fișier video. În imagine apărea un bărbat la vreo cincizeci de ani, destul de înalt, destul de slab, îmbrăcat într-un costum gri, cu cămașă lila și cravată destul de asortată. Tipul luă loc pe scaunul de la birou și începu să vorbească:

– Eu sunt..., de fapt, în condițiile date, corect ar fi să spun: „Eu eram! Eu am fost!“

Vorbele îi sunau a mărturisire, dar le rostise pe tonul hotărât al omul care știe cine este. Tăcea. Solemn, inexpressiv, se uita fix în obiectivul camerei, parcă vrând să pătrundă prin ochi în mintea privitorului. Faza ținu mai mult decât ar fi fost cazul, apoi bărbatul continua:

– He! He! He! Dacă m-ai fi cunoscut, ce ți-ar fi plăcut să vii să-mi faci de petrecanie, tu, oricare, știiu! Degeaba te-aș fi implorat să mă cruți! Degeaba ți-aș fi explicat că mâine îmi va lua altul locul și că nu rezolvi nimic, căci tu, cunoscând deja acest lucru, mi-ai fi răspuns că tot ce poți face este să mă înceținești până mâine.

Pauză. Și reluă:

– Numele meu este Destin.

Făcu o grimasă.

– Așa îmi spuneai voi, oamenii. Numele meu adevărat nici nu contează. În realitate, eu eram... Educatorul. Clasa mea, la fiecare cinci ani, avea doisprezece elevi pregătiți de mici să conducă cele șase teritorii de prim rang. Pe elevii mei nu-i învățam să fie buni sau răi. Ar fi fost imposibil când știm că binele este atât de relativ... mai relativ decât însuși timpul, binele din prezent transformându-se de foarte multe ori în răul din viitor. Eu, pe elevii mei îi învățam să fie ascultători.

Repetă grimasa.

– Desigur, nu toți elevii rămâneau ascultători. În fine! Eu sunt stânga, dreapta și centrul. Înțelegeți?

Făcu din ochi.

– Dar să nu vă pară rău. Oricum, alegerile sunt o fantezie, o închipuire, o impresie. În orice domeniu. Alegerile tale, ale oricui, sunt făcute deja de matricea ta genetică. Cu alte cuvinte, alegerile tale, sunt prestabilite. Totul este aranjat. Adică cine nu știe că tu, cel care preferi înghețata de cacao, atunci când mergi la restaurant, „alegi“ dintre zecile de sortimente fix înghețata

de cacao. La celelalte nici nu te uiți. Sau că tu, cel care preferi blondele, desigur că vei „alege“, făcu din nou cu ochiul, o blondă să-ți fie următoarea iubită. Oricine se uită și vede cerul plin de nori, poate anunța ploaia ca un adevărat profet, dar nu e suficient doar să vezi, trebuie să te uiți și unde trebuie, iar pentru asta este primordial să te ridici de la nivelul de târâtoare. Același lucru simplu pentru mintea complexă, este complex pentru mintea simplă, rosti sacadat ultima propoziție, arătând cu degetul index către obiectivul camerei de filmat, după care își reluă tonul liniștit, ușor ironic. Apoi, după ce ai informația...

Zâmbea.

Probabil că bătrânul călugăr a prins o frântură din discurs, deoarece își aruncă ochii la domnul Destin. Reveni însă repede la monitoarele pe care citea cele mai triste vești din viața lui. Destinul îi dădea înainte cu vorba:

– Producătorii știau că veți mânca ce vă dau ei să mâncați, indiferent ce luați din raft. Rău! Editurile știau că veți citi ce-or să vă dea să citiți, indiferent de calitate. Păcat! La rândul meu, am știut tot timpul că vă veți alege de bunăvoie asuprașorilor, dintre cei pe care vi-i dau eu. Absurd! Dar atât vă ducea capul. Oricum, dintre cei mai răi, într-un final, tot alegeați unul, cel mai bun. Nu-i așa? Ei bine, exact această mentalitate, exact această formă de gândire vă recomand să o înăbușiți în viitor, înainte de a fi aplicată, dacă vreți să trăiți într-o lume mai bună decât asta în care oamenii, transformați în roboți programați să facă ce li se spune, cred că fac ce vor, iar ca individ ești șampilat din prima zi de viață cu verdictul „Vinovat“, doar pentru că te-ai născut.

Acum chiar că îi captă atenția bătrânului.

– Ce vreau să vă spun..., pentru cine va mai fi... Nu lăsați lucrurile la voia întâmplării, a norocului, a șansei, a cunoștințelor, a relațiilor, a pilelor, așa cum ați făcut până acum! Căutați harul! Vă amintiți cum era pe timpuri, când se spunea despre popi că au o chemare spre credință, că au un har! Tot așa ar trebui să căutați harul fiecărui copil și să-l îndrumați, să-l ajutați să ajungă unde îi este locul, căci nu oricine poate fi doctor, doar pentru că n-a intrat la Facultatea de Drept sau pentru că a fost și taică-su doctor și are bani să-i plătească facultatea. Nu oricine poate fi profesor, cântăreț sau polițist și nu oricine va cuceri cele mai înalte piscuri, așa cum nu oricine poate scrie un poem, cum nu oricine poate deveni ucigaș în serie, sinucigaș sau pedofil, pentru că nu poate oricine să facă orice. Asta e regula și nu am inventat-o eu. În caz că nu mă credeți, întrebați-vă dacă ar fi posibil să deveniți toți actori de succes sau dacă ați putea să vă îndrăgostiți de orice femeie de pe stradă din tot sufletul.

Bărbatul luă de pe birou paharul cu apă și bău câteva înghițituri. I se uscaseră gura...

– Până la urmă, e bine că se întâmplă așa. Oamenii ajungeau și mai rău, iar dacă aș fi încercat să schimb ceva..., mi s-ar fi aranjat o „sinucidere“ de mai mare frumusețe.

Făcu un gest cu mâna, cu degetele, ca și cum s-ar împușca în cap.

– Urmarea? Simplu! Altă față, același costum.

Îi apăru un zâmbet amar în colțul gurii. Câteva secunde privi fix în obiectivul camerei, sfidător, la intimidare.

– Da. Să vă zic câte ceva despre bani, despre puterea pe care o dau banii... Este strict obligatoriu să dezvoltați alt fel de organizare. Patronul vrea să câștige cât mai mult. Angajatul vrea să

câștigate cât mai mult. Asta îi face concurenți, în loc să fie colaboratori. Nu e bine! Nu e productiv!... Apoi, niciunui om nu ar trebui să i se permită să acumuleze putere financiară nelimitată, indiferent de capacitatea sa intelectuală sau de domeniul de activitate. Pentru ce? Ar ajunge să poată plăti un asasin, dacă l-ar supăra cineva. Ar ajunge să-și angajeze propria armată și să atace o țară... Nu e normal! Profitul ar trebui să se împartă în mod egal între cei care își consumă, își sacrifică, își investesc timpul din viața lor în muncă, pentru că despre asta e vorba: despre timp. Și odată ce timpul din viața fiecărui om are aceeași valoare, mă gândesc că ar fi normal să aibă și recompensa aceeași valoare, bine, cu unu la sută în plus din profit, să zicem, dezvoltatorului afacerii, patronului. Astfel, s-ar echilibra nivelul de trai, iar angajații ar deveni cu adevărat eficienți. Bani ar ajunge la oamenii care muncesc.

Apoi, schimbând tonul, se contrazise:

– Vorbesc aiurea. N-ar face nimeni așa!...

– Te cred, spuse bătrânul, ca și cum ar vorbi cu domnul Destin, și își îndreptă atenția înapoi la monitoarele lui.

– ...cum e posibil, cel care câștigă salariul minim pe economie să plătească pe o pâine la fel cu cel care câștigă de cinci, zece sau o sută de ori mai mult? Vorbesc aici despre dreptul la viață. Despre drepturi egale la viață. Ce vină au copiii și de ce să plătească ei, prin lipsuri, pentru venitul minim al părinților?... căci e clar că nu pot fi toți oamenii directori, iar deparțajarea doar pe câștig, cu siguranță că este greșită, câtă vreme cel cu salariul minim pe economie muncește tot opt ore din viața lui pe zi, la fel ca oricare altul, iar opt ore din viața lui nu au cum să fie mai ieftine decât opt ore din viața directorului. Apoi, nu poate spune nimeni cât costă opt ore din viața cuiva, nu? Lăsați-o pe aia că unii au făcut școală... că răspundere, stres. Directorul stresat își stresează subordonații. Iar cei fără prea multe studii trebuie și ei să trăiască. Altfel ați ajunge să le faceți munca voi, deșteptii cu multe studii. Sau credeți că dacă ați avea toți doctorate, nu ar mai spăla nimeni WC-urile? Hm! Eu știu că directorul nu s-ar duce de mâine la măturat străzile, nici n-ar intra în mină, chiar dacă ar primi în continuare același salariu, deci el este avantajat deja prin postul pe care îl ocupă... și este suficient.

Se opri să bea încă o gură de apă.

– Câteva lucruri mărunte... Nu au existat niciodată crize economice. Bani existau în continuare; nu dispăreau. Bogățiile la fel... Doar că eu le strângeam inventând crize. Înțelegeți? Ca să vă pun la locul vostru. Ca să reechilibrez balanța. Apoi, concurența, cea atât de laudată că scade prețurile! Nu exista! Nu avea cum să existe atâta timp cât toți voiau să scoată maximum de profit. Erau vorbiți să vândă la cel mai mare preț posibil. Da, știu că nu vă interesează, dar vă plângeați mereu. Și știu și ce părerea aveți despre mine, dar vă spun că mai rău decât să tragă cineva sforile, este să nu le tragă nimeni.

Făcu o pauză ca să-și dea importanța corespunzătoare, apoi punctă:

– Nu glonțul ucide, ci viteza lui. Gândiți! Oamenii cresc vite, Dumnezeu crește oameni. Iar tu, ca om, vii, îți faci numărul și pleci, ca orice vită. La atât se rezumă viața, însă...

În acest moment, bătrânul luă de pe colțul biroului cele două recipiente din plastic pregătite dinainte, le puse într-unul dintre buzunarele largi ale rasei, apoi, cu pas la fel de energic,

surprinzător pentru vârsta lui, părăsi încăperea, lăsându-l pe domnul Destin să pălăvrăgească în continuare de unul singur.

Trecu printr-un hol strâmt cu tapetul galben, scorjit pe pereți, și păși afară în lumina difuză a zorilor. Aici, rămase ținut locului, privind stupefiat împrejur. Aerul avea aceeași nuanță verzuie, ce nu împiedica decât infim ochiul să vadă până în acel punct în care, din cauza distanței și în funcție de dimensiune, lucrurile nu mai puteau fi percepute clar ca formă sau contur. Copacii și iarba, în schimb, căpătaseră nuanța ruginie a toamnei târzii.

Omul se uită la cuibul rămas pustiu, făcut de rândunici sub streșina casei. Observă apoi mâța moartă de pe peluza vecinului și femeia îmbrăcată în trening, ce stătea țeapănă cât era de lungă, pe trotuarul din față. Își aminti că ieri dimineață schimbase cu ea câteva cuvinte și că, la finalul discuției, în loc de la revedere, femeia îl amenințase cu un binevoitor: „Vorbim mâine!”, iar el se abținu să o întrebe, în glumă, bineînțeles, de ce e atât de sigură că va mai trăi și mâine. Acum suspină în sinea lui.

Era a doua zi după sfârșitul lumii, undeva într-un orașel izolat, aflat la capătul pământului.

Totul se petrecuse în mai puțin de trei ceasuri. Ieri, pe vremea asta, forfota se manifesta la cote maxime. Oamenii plecau la serviciu sau își duceau odraslele la școală, văzându-și fiecare de problemele rutinare, fără a bănuși măcar cât de zadarnic era zbuciumul lor și cât de aproape mărețul final, întinși toți cu treburi pe drumuri de nu le ajungea ziua. Acum le ajunge...

Desigur că Agenția deținea informații despre meteoritul ce gonia nebunește prin Univers, parcă anume dirijat pe direcția fatală și, la fel ca în alte situații, luase măsurile necesare distrugerii lui cu mult înainte să intre în atmosferă, tunurile laser montate pe sateliți ce orbitau pământul ca niște bondari giganti, abia așteptând să-și arate înflorătoarea putere distructivă. Cele mai luminate minți, adunate laolaltă, au avut suficient timp să studieze problema, apoi să conceapă planul de acțiune, și totul a mers strună cu excepția unui singur aspect: gazul din miezul celui bolovan blestemat care, odată eliberat, și-a continuat din inerție călătoria către Pământ, îmbrățișându-l în moarte.

Pusă în fața noului pericol, omenirea nu a mai putut lua niciun fel de măsuri și astfel a pierit fără urmă, ca și cum n-ar fi existat vreodată, cu toată tehnologia și știința foarte avansate și fără vreo atenționare divină sau vreo intervenție extraterestră salvatoare. Odată pătrunsă în atmosferă, otrava verde a ucis tot ce putea fi numit viață, exceptând echipajele din submarine, care mai aveau de la câteva ore până la câteva zile de trăit, și a echipajului de pe Stația Spațială Internațională, care mai avea câteva luni de trăit și care era alcătuit, în pofida oricărui dram de speranță, exclusiv din bărbați, la momentul teribilei catastrofe.

Însă, cel mai important lucru neînțeles de oameni de-a lungul mizerabilei lor existențe, este că sfârșitul ia naștere în exact același moment cu începutul. Până la ultima pulsație a vieții, ei n-au știut că atunci când a fost făcut cerul cu pământul, cu soarele, luna, stelele și toate celelalte, undeva departe, dintr-o greșală sau poate că tocmai dracul își vârâse coada, doi meteoriți s-au ciocnit, iar unul dintre ei, deviind cu 0,001 grade de la traiectoria sa fără rost, a pornit cu intenții ucigașe asupra omenirii. Deci, soarta acesteia a fost pecetluită încă dinainte să apară.

Mircea BODNARIU

Poarta fericirii

Mi-a ajuns la urechi cuvântul „fericire” și imediat mi-a stârnit curiozitatea. Oar ce ar putea fi?

Am pornit prin târg în căutarea cuiva care să știe. Se părea că nu voi găsi ceea ce căutam căci toți cei cărora mă adresam – fețe mohorâte, firi închise, figuri blazate – scuturau din cap a negație, nu, noi n-am auzit de așa ceva!, ori ridicau din umeri a nepăsare, ce-ți pasă ție de asta? Când nu mai aveam nicio speranță, am dat de cineva care, auzind cuvântul „fericire”, a oftat adânc și a murmurat: știu ce-i fericirea, dar mai bine n-aș fi știut niciodată. Deși o spusese foarte încet, doar pentru sine, tot am auzit. N-a mai zis nimic și a plecat, dar eu nu m-am lăsat, m-am ținut scai de el și atâta l-am bătut la cap până ce a acceptat să stea de vorbă cu mine.

Uite ce-i, mi-a spus, cu ani în urmă, așa ca tine, și eu am pornit prin târg în căutarea cuiva care ar putea să-mi dezvăluie sensul acestui cuvânt și tot ca tine nu am găsit pe nimeni care să mă lămurească. Demoralizat, obosit, însetat, am intrat într-o crâșmă. Toate mesele erau ocupate complet, doar la una dintre ele stătea un singur individ. Am cerut voie și m-am așezat și eu la aceeași masă. Omul avea în față paharul de băutură și ochii plini de lacrimi. De ce plângi? L-am întrebat. Pentru că am fost fericit și nu mai sunt, mi-a răspuns el. Pe acesta-l căutai, am auzit o voce bubuindu-mi prin cap. La început n-a vrut să mai adauge nimic, dar, după ce i-am plătit câteva rânduri de băutură, bâlâbâindu-se și poticnindu-se, și-a dat drumul la gură. Nu putea să-mi spună ce-i fericirea, trebuia s-o afle singur. Și cum puteam s-o fac? Trebuia să mă duc la poarta fericirii și să aștept cu răbdare și speranță că, într-unul din momentele în care se va deschide, voi putea trece dincolo, în târâmul fericirii.

Și ce-ai făcut, te-ai dus?, l-am întrebat. Da, m-am hotărât pe loc să pornesc spre poarta fericirii, aflasem de la el unde se găsește. Când am ajuns, am fost surprins să văd cât este de mică, îngustă și joasă, n-ar fi intrat mai mult de un om o dată. În fața porții stătea o mare de oameni, toți voiau să intre. Nu se stă la rând?, am întrebat pe cineva. Nu, aici nu se stă la rând, intră fiecare după cum poate sau cum îi este norocul. În clipa următoare ușa s-a deschis și cineva a ieșit pe ea, de fapt a fost azvârlit afară cu multă forță, toți s-au dat în lături să nu fie loviți și nenorocitul s-a izbit puternic de pământ. S-a ridicat cu ochii în lacrimi, înjurând, și a pornit șchiopătând, încovoiat de spate, cu capul plecat. Ce-i asta?, am întrebat. Da' ce, credeai că, dacă intri, vei rămâne acolo pe veci? Nu m-am descurajat, doream cu ardoare să trec de poartă. Am observat că erau două posibilități: ori să te strecoari șmecherește atunci când poarta se deschide cine știe din ce motiv, ori să ai norocul să fii ales de fericire atunci când ea însăși apărea în pragul ușii, să-și întindă brațul lung, să te înhațe și să te tragă înăuntru. Eu am fost dintre ce-i înhățați.

Bine, și ce e dincolo, ce-i fericirea, ce se află pe târâmul ei?, l-am întrebat insistent. Asta nu pot să-ți spun, mi-a răspuns, mai bine zis nu are rost să-ți spun, nu este pentru toți la fel, fiecare cu fericirea lui.

Când am ajuns la poarta fericirii totul arăta așa cum îmi descriesese el. Poarta era micuță, multă lume care aștepta, nu exista nicio ordine, toți se înghesuiau, se îmbulzeau încercând să ajungă cât mai aproape de poartă, ca și cum asta ar fi contat în vreun fel. Din când în când poarta se deschidea, fericirea apărea în prag, arunca o privire prin mulțime, alegea cine știe după ce criterii pe cineva, norocosul era luat pe sus de brațul ei lung și tras înăuntru. Uneori, poarta se deschidea scurt azvârlind un proiectil care se

dovedea ulterior, după ce se izbea de pământ sau de vreun copac, că era de fapt o ființă umană. „A rupt-o-n fericire!”, râdeau grosolan ce-i din jurul lui fără să se gândească că în viitor ar putea păți și ei la fel. Și de fiecare dată când ușa se deschidea, câte un șmecheraș încerca și adeseori reușea să intre, uneori chiar printre picioarele fericirii.

Am ajuns și eu înăuntru, nu, nu cu șmecherii, nu m-am priceput niciodată la așa ceva. Cum era înăuntru, ce am descoperit că-i fericirea? Știu că sunteți curioși și nerăbdători să aflați, dar ceea ce vă voi spune vă va surprinde și dezamăgi totodată. Din momentul în care brațul lung al fericirii m-a tras înăuntru și până când am fost azvârlit afară cu toată forța, n-am știut de mine. Abia când mi-am revenit după lovitura pe care capul meu i-o dăduse unui copac, văzusem stele verzi și urechile începuseră să-mi țiuie, abia atunci când durerea teribilă de cap m-a mai lăsat, am început să-mi amintesc.

Cât timp am stat înăuntru nu am făcut decât să visez, nu orice vise, doar unele alese cu grijă de fericire și inoculate în somnul meu. Eram ba copil răsfățat de părinți, primisem jucării minunate, ba adolescent alergând pe teren, aclamat și aplaudat pentru reușitele mele, sau înconjurat de fete frumoase care-mi făceau cu ochiul. În alte vise descoperisem sursa banilor și ei curgeau acum în buzunarele mele și cum banii aduc putere am avut-o și pe aceasta, iar puterea și banii atrag femei, așa că am nu am dus lipsă nici de ele. Am visat că m-am îndrăgostit de una și am avut imensa bucurie să află că și ea mă iubește, ne-am căsătorit, am avut copii pe care-i răsfățam cu jucării minunate. În ultimul meu vis am dat de una tinerică, frumoasă, sexy, așa că mi-am făcut-o amantă. Cine mai era ca mine, o poziție socială înaltă, bani gârlă, copii frumoși, o soție iubitoare și credulă, o amantă fermecătoare. Și șutul acela teribil care m-a azvârlit afară pe poarta fericirii? Ce-i cu el, de ce mi s-a dat? Știu, vreți să aflați, fie, hai să vă spun. Sfârșitul ultimului meu vis a fost așa: colegi invideoși care jinduiau să-mi ia locul au aflat de aventura mea și au făcut în așa fel ca să afle și cine nu trebuia. În timp ce zburam din tărâmul fericirii afară pe poarta cea îngustă, în mintea mea se derulau ultimele scene ale visului: totul se năruia, se destrăma, mă părăsea, poziția socială, banii, familia, prietenii, amanta.

Nu știu ce-a fost fericirea pentru ceilalți, dar pentru mine a fost doar o succesiune de vise.

Destinația

Am fost urcat în tren. Mi s-a dat o valiză voluminoasă – nu mi s-a spus ce conține – și biletul de călătorie.

Un timp am privit peisajul până ce monotonia lui m-a adormit. Când m-am trezit, trenul era oprit într-o gară. Se înnoptase, dar luminile erau puternice așa că se vedea ca ziua. Mulți coborau, mulți urcau. Atunci mi-am dat seama că nu mi s-a spus unde trebuie să cobor. Am rămas foarte descumpănit. Mi-am adus aminte de bilet. L-am scos din buzunar și l-am cercetat, dar destinația nu era

trecută nicăieri. Am așteptat să vină un controlor, ceea ce s-a întâmplat curând.

- Până unde pot să merg cu acest bilet?
- Până unde doriți, e nelimitat.
- Numai cu trenul acesta sau cu orice tren?
- Cu orice tren de aceeași categorie.
- Bine, dar cât timp este valabil biletul?
- Este valabil până ajungeți la destinație, apoi își pierde valabilitatea.

Mi-a fost rușine să-i spun că nu-mi cunosc destinația. Am încercat să-mi formulez cumva următoarea întrebare așa ca să află totuși ceva de la el. Am spus-o pe un ton glumeț.

- Și credeți că dacă voi umbla așa de nebun din tren în tren cine știe cât timp până voi uita și cine sunt și unde mă duc, voi mai ajunge vreodată la destinație?

– Veți ajunge, cu siguranță. Orice călător de-al companiei noastre feroviare ajunge, fie că vrea, fie că nu vrea, fie că știe, fie că nu, mi-a replicat el și a plecat având pe chip un zâmbet ironic.

Am încercat să alung ceața care-mi acoperea mintea: am fost urcat în tren, mi s-a dat o valiză voluminoasă, nu mi s-a spus nimic despre destinație, nici pe bilet nu scrie. De unde vin, cine sunt, încotro mă îndrept?

Mi-am dat seama că nu am habar ce-i în valiză. Am pus-o pe banchetă și am deschis-o. Conținea tot ce era necesar pentru călătorie: lenjerie și haine de schimb, pijama, papuci, obiecte de igienă personală, prezervative, de toate, chiar și câteva cărți. Am găsit un portofel în care erau bani și actul meu de identitate – a!, deci așa mă cheamă – dar nimic care să-mi sugereze măcar destinația.

*

Am călătorit mult timp, poate ani, poate decenii, mi-era imposibil să țin socoteala zilelor, toate erau la fel. Atunci când mă săturam de un tren sau când consideram că nu merge în direcția cea bună – deși habar nu aveam care ar fi fost direcția bună – coboram într-o gară și așteptam un tren de aceeași categorie care să mă ducă în altă direcție. De multe ori opreau acolo trenuri de categorie superioară. Le priveam cu fascinație și invidie, o dorință dureroasă mă apăsa, un gând mă rodea, cum aș putea să schimb biletul cu unul de altă categorie? Trenul pleca și eu mă linișteam. Nu categoria trenului contează, ci destinația la care te duce, îmi spuneam. Dar care era destinația?

Totuși, într-o seară nu am mai putut suporta. Un tren de categorie superioară trăsesse la același peron cu trenul din care eu tocmai coborâsem. Cât lux, ce femei minunate curtate de domni eleganți, câtă veselie, câtă lipsă de griji. Și nu mi se părea că vreunui dintre călători i-ar fi păsat dacă nu și-ar fi știut destinația. Am alergat la casa de bilete, am bătut în geamul în dosul căruia casierita picotea.

- Vă rog, puteți să-mi schimbați categoria biletului?
- Nu, nimeni nu-și poate schimba categoria care i s-a dat, și mi-a trântit geamul în nas.

Mi-am continuat călătoria, ce era să fac, trebuia să ajung la destinație. Deși am avut mulți tovarăși de drum cu care

Așa cum am mai spus, în valiză erau și câteva cărți. Uneori, când nu aveam cu cine conversa, când nicio femeie nu se lipea de mine căutând ocrotire și tandrețe la pieptul meu, când peisajul obosea de a mai întruchipa minuni devenind plicticos de arid, scoteam una din cărți și mai citeam câteva pagini. Dar nu mă bucurau cu nimic, din contră, mă aruncau într-o adâncă tristețe. Căci astfel aflu că totul este îndoielnic, fericirea pe care o caută toată omenirea (iar eu însumi nu eram o excepție, trebuie să mărturisesc că în naivitatea mea credeam uneori că destinația mea este fericirea) ar putea să fie doar o iluzie și că nu trebuie să fiu sigur că exist, iar realitatea – spațiul călătoriei mele – s-ar putea să nu fie reală. Aflu că-mi pot pune întrebări cumplite, „de ce există mai degrabă ceva decât nimic?” și pentru că mi le puteam pune chiar mi le puneam, „dacă nimic n-ar fi, n-ar mai fi nici destinație și eu n-ar mai trebui să fiu un veșnic călător; de ce există ceva?, de ce eu exist?, de ce?, de ce?...“

– Am fost urcat în tren, mi s-a dat o valiză cu toate cele necesare și un bilet de tren, dar nu mi s-a indicat destinația. Sunt ani mulți de când fac o călătorie absurdă, lipsită de țel, de când realitatea mi se pare îndoielnică, oamenii inconsistenți, peisajul iluzoriu, de când dureroase întrebări sapă căi pentru a pătrunde în adâncul sufletului meu fără ca vreun răspuns să le pună stavilă. Și peste toate astea am o senzație permanentă și acută de singurătate, parcă aș fi numai eu în univers. Ce credeți, unde ar trebui să merg, care ar putea fi destinația mea, unde s-ar găsi răspunsurile?

dragul meu, toți călătorim spre aceeași destinație, nu contează cu ce tren mergem, nici categoria, nici direcția lui n-au importanță. Bucură-te de călătorie și fii încrezător, mai repede sau mai târziu vei ajunge acolo unde trebuie să ajungi. Iar în ceea ce privește răspunsurile nu-ți fă probleme, ele nu sunt importante, doar întrebările contează.

... un pahar pe care l-ai golit aproape până la fund și acum îl privești cu tristețe știind că trebuie să bei și ultima înghițitură deși e otrăvită.

Terapie narativă

Dumitru UNGUREANU

O aventură pe pământul făgăduinței

Asta s-a petrecut în anul 1975, luna august, vineri, 15, și sâmbătă, 16.

Pe 15 august este o sărbătoare foarte iubită de lumea creștină: Adormirea Maicii Domnului, mai cunoscută ca Sfânta Maria Mare ori Sântămăria-Mare. La noi în sat, pe vremea copilăriei, adolescenței și a tinereții mele – anii '60-'70 – sărbătoarea era cam ocolită, driblată sau fentată. Toată lumea sta cu gândul la cealaltă, Sântămăria din 8 septembrie, zisă și Sântămăria-Mică, ziua când ortodocșii aniversează Nașterea Maicii Domnului. Atunci, în orașelul apropiat, Găești, se ținea al doilea bâlci sau târg anual, cu bărci, comedii, circ și alte activități recreative demult căzute în uitare. Îl așteptam cum așteaptă pământul crăpat de secetă ploaia binefăcătoare. Drept vorbind, până în acea vară, când călcam bine pe cifra de 19 ani, nu aflasem că Sântămăria Mare se poate sărbători precum Cea Mică, neștiind vreo localitate cu bâlci ca în Găești. Atunci am găsit una: Urlueni, județul Argeș.

Florică și cu mine plănuiserăm călătoria de mai multă vreme, oarecum în glumă, fără să fim convinși că o și facem. Florică *alui* Firică, vecinul meu, prietenul și „eroul” unor încercări de proză, unele publicate, altele uitate, vorbea despre asta deseori, însă într-un fel nu prea convingător. Probabil se aștepta să n-am atâta curaj, dat fiind că nici alții nu păreau dispuși să pornească alături de el. În special cei doi vecini ai noștri, colegi de școală generală și leat cu Florică – Ionel *alui* Șoricică, zis Văru’ Pomană, și Costică *alui* Golea, vărul meu, căruia nu i-am zis nici odată altfel decât Nenea – nu „percutau” cum s-ar fi așteptat. Dimpotrivă: nici unul, nici altul nu rata vreun prilej de bășcălie afabilă – așa cum numai între prieteni vechi se poate vedea –, bășcălie anume comisă ca să-i anuleze proiectul. Între ei trei, treburile mergeau ca în

orice grup sufletește sudat: cel mai serios și mai lipsit de umor era „ciuca” bătaii de joc în orice situație. (Poate voi rememora cândva episoade ale trilateralei zănzăneli ce mi-a amărât multe zile de adolescență, când eforturile mele pacifiste se soldau cu nenumărate ironii din partea tuturor celor implicați.) Nu luam în seamă disputele lor tinerești (tustrei numărau 27 de ani în 1975). Dornic de „aventuri”, nu-i cerusem lui Florică argumente sau justificări suplimentare. Voiam să văd plaiuri necunoscute, deși foarte asemănătoare cu ale noastre. Plănuita escapadă mi se părea din start ceva ieșit din... Hai să zic din sat, nu din comună!

O să-mi dezvălui gândul secret ce mă îmboldea la asemenea drum. Ținta vizată de Florică – Mozăcenii-vale, localitate în sudul județului Argeș – se află în vecinătatea comunei Siliștea-Gumești. Acolo voiam eu să ajung, fiindcă era baștina lui Marin Preda, scriitorul pe care năzuiam să-l imit. Mă lăudasem dinaintea lui și a frumoasei sale soții cu ochi verzi că „sunt și eu din țara Moromeților”! Se întâmplase în unica zi când l-am văzut pe *Monșer* în carne, oase și ochelari cu rama groasă. I-am smuls cu greu un autograf, la ceremonia de relansare, într-o librărie bucureșteană, a ediției din 1974, de la Editura Eminescu, a cărții *Întâlnirea din Pământuri*. Zic smuls, pentru că eu aveam ediția din 1966, din colecția *Biblioteca pentru toți*, care conținea și nuvela *Desfășurarea*. Mi-era cam rușine să o dau la semnat; și nu greșeam: văzând-o, *Monșer* a strâmbat din nas și mi-a zis că este depășită, că să iau ediția nouă, revăzută. Elev de liceu fiind, cu „bursă” de la tata, i-am răspuns limpede că nu-mi ajung banii, sperând în secret că îmi va dăruia el un exemplar. Aș, ți-ai găsit! Habar n-aveam atunci de proverbiala zgârcenie a omului crescut la limita sărăciei, îmbogățit în „obsedantul

deceniu“ din prozele cu mari compromisuri proletcultiste, căznit scrise. Doar la îndemnul preafrumoasei sale soții (de pe figura căreia ochii lui Marin Sorescu, venit și el la lansare, nu se deslipeau) (pfff, ce observații eram în stare să fac!) s-a îndurat *Monșerul* de-o semnătură oblică, scriind și data „martie 74“ în colțul din stânga, sus, al paginii de titlu, pe care eu îmi pusesem semnătura de posesor în 23 februarie 1974, trecând și numărul de inventar în biblioteca personală: 383. N-am cuvinte să descriu mor-măielile și pufniturele celui care avea să fie considerat cel mai iubit dintre scriitorii români, ajuns vecin de semnătură cu mine pe fila cărții sale! Numai că...

Numai că, înaintea acelei excursii, pe 12 august 1975, cumpărasem dintr-un anticariat niște povestiri ale lui Julio Cortazar, traduse în românește de Irina Ionescu și Dumitru Țepeneag, publicate în 1969 într-un volum de vreo 370 de pagini cu titlul *Sfârșitul jocului*, în *Colecția Meridiane a Editurii pentru Literatură Universală*. Nu citisem nimic de Cortazar până atunci, însă mai mult ca sigur îi întâlnisem numele pomenit în șir cu alți autori sud-americani, ale căror cărți erau transpuse abundant în limba noastră pe-atunci. Dar nu argentinianul mă făcuse să-i cumpăr volumul, ci numele lui Țepeneag – auzisem destule despre el la Europa Liberă –, cel care îi și prefața prozele. Plătisem 4 lei pe volumaș, și-l citisem chiar în după-amiaza și noaptea de august, grele de căldură, în căminul de nefamiliști din Berceni, unde am locuit trei ani. Iar acele proze, uluitor de simple și complexe în aparență, mi-au schimbat complet modul de a concepe și a scrie literatură (a concepe mai mult decât a scrie, pot mărturisi acum). Marin Preda era o referință și-un model greu de evitat pentru un băiat crescut în câmpia dunăreană, cu tentația și visul de-a ajunge romancier. Au pățit-o, bunăoară, Aurel Maria Baros și Ștefan Mitroi, poate chiar Șerban Tomșa, din generația mea. Eu l-am evitat pe silișteano-gumeștean, fără să-l reneg însă complet. Asta o poate vedea oricine mi-a citit puținele cărți publicate. Și e locul să spun că în toamna lui 1975 am scris câteva proze pe care numai inabilitatea mea de a le promova le-a văduvit de-o binemeritată glorie. (Una a fost premiată în 1989, alta antologată în 1998.)

Florică n-avea treabă cu visele sau lecturile mele. Nici n-ar fi purces la drum, deși îl cam tăia nevoia de ducă. Îi rămăsese nelămurită o situație în satul unde locuise și lucrase ca operator la parcul de sonde, aflat în zona petroliferă, mult renumită pe atunci și cunoscută la noi cu denumirea compusă de Optași-Măgura. Denumirea avea o magie indelebilă: și alți consăteni ai noștri câștigau acolo bani, mulți bani. Corect să fiu: nu dețin date precise despre întinderea sau ramificațiile industriale specifice zonei, aparținătoare de industria extractivă, mândria României lungă vreme. Ceea ce scriu aici e o aproximare lipsită de pretenție; și-i firesc, la urma urmei, să fi uitat amănunte știute cândva. Nu doar timpul meu personal e întins pe jumătate de secol; și amintirile acelor alcătuiuri

lucrative s-au șters, cred, lăsând o pată ca urma unui batal de țiței în mentalul comun și un hău în sufletul celor care au trudit „în petrol“ și mai trăiesc... Să devin melancolic nu-i cazul: am trecut prin satele acelea ca umbra unui nor într-o zi de vară, plecând de acasă oarecum clandestin. Florică îmi ceruse insistent – și fusese categoric:

– Dacă suflă o vorbă lui Costică sau lui Ionel, nu mai mergem! Cu ai tăi din casă – treaba ta! Dar să nu afle...*ăia!*

În acea vară, vădov de trei ani, tata reluase legătura și trăia cu a doua lui nevastă (nici legitimă, nici statornică), într-un apartament din Găești. Uneori mergeau în satul ei, Bumbaia. Alteori veneau la Cacova, pentru felurite munci, nu petreceri. Aveam la dispoziție bicicleta femeii al cărei nume evit să-l scriu, deoarece pare o pastişă din tezaurul umoristic băștinaș, nimeni n-ar crede că-i autentic! Bicicleta, de fabricație românească, se numea *Carpați*, modelul destinat damelor, destul de bine întreținută ca să reziste la drum lung. Pe a tatălui nu puteam să o împrumut, el încă făcea serviciu la IGO (la finele lui 1975 s-a mutat la fabrică, unde câștiga mult mai bine), navetist pe două roți. Prevăzător, Florică – bun, dar nu pasionat lăcătuș mecanic, sculer-matrițer exigent la Fabrica de Frigidere – pusese în geanta de pe portbagaj cele trebuincioase pentru vreo neprevăzută până la vehiculele noastre: petice, soluție de lipit cauciuc, vaselină, lanț de rezervă, clichet, arcuri de șa. Pompa de umflat era, incontestabil, parte intrinsecă a velocipedului. Firește, dacă rezista iuțelii de mână a vreunui expert – de exemplu, băieții lui Vâlvoare, niște copilandri, căpătaseră o dexteritate de magicieni! Și în sat erau puțini care, ca Florică, știau să-și păstreze lucrurile, fără să le țină pitite și încuiate cu trei lacăte!...

Tot în vara lui 1975, eu făcusem ultima practică profesională obligatorie ca elev al Liceului Industrial Energetic. Ajunsesem, cu peripeții și talente, în anul V de studiu. La sfârșitul lui, drumul meu trebuia să fie așa: ori student la facultatea de filologie (deși n-aveam pregătirea minimă necesară, năzuiam într-acolo), ori angajat la o întreprindere de profil, eventual pe șantierul vreunei hidrocentrale – așa visam uneori, ca un adevărat copil al epocii comuniste! (N-am mers pe niciuna dintre cele două cărări, chiar dacă nu știam că duc la moară!) Practica la CET București-Sud – oficial socotită de la 15 iulie la 15 august – ținuse până joi la prânz. După-amiază plecasem la Cacova, cu o mașină de ocazie pe autostrada București-Pitești, care trece la câțiva kilometri de satul nostru. Joi seara, așezați pe muchia șanțului, croiam deja planuri cu Florică, intrat în concediu de odihnă, din vorbe și două pahare de bere. Într-un cluster al creierului rețin atmosfera călduroasă a nopții de august, cerul senin, foșnetul salcâmlor din spatele gardului, puținii trecători care ne-au salutat. Spre deosebire de alte dăți, când ne apucau zorile dondăind câte-n Lună și-n stele, n-am zăbovit: urma să plecăm la „maxim“ (era un cuvânt des folosit de Florică) 5 dimineața, cum se lumina de ziuă. Și tot spre deosebire de alte dăți, în seara aia n-am vorbit nimic cu

Nenea, în „garsoniera“ căruia aterizam imediat ce, sosit de la București ori de prin alte părți, îmi desfăceam bagajul în camera mea și vedeam ce mai e prin curte. (Bine-înțeles, dacă nu cumva tata, știind că vin, îmi lăsa vreo „sarcină de serviciu“ – cum ar fi: să rânesc bălegarul din cotețul porcului, să sap niscai gropi pentru bulumaci demult predestinați vreunui gard, să tai niște crengi de salcâmi din puținii rămași după dezastrul ecologic dictat de-o absurdă hotărâre judecătorească în urmă cu cinci ani ș.a.m.d.) De data asta, tata nu era acasă: plecase cu femeia lui în satul ei, să-i repare nu știu ce la casa veche, de paiantă; soră-mea și mătușă-mea, Dada, care locuia la noi, abia de mi-au acordat minima atenție obișnuită. Astfel că, vineri dimineața, luând într-o plasă agățată de ghidon provizii ascetice – brânză și pâine, câteva roșii, o bucată de pui prăjit – am ieșit la ora fixată de Florică. El mă aștepta în poartă și, la un semn, am pornit amândoi, pedalând lejer prin satul pustiu.

Discuția prealabilă stabilise traseul de ieșire: o luăm spre Morteni, să derutăm eventualii spioni, cotim la stânga dincolo de Vâlcea, apoi cârmim la dreapta, ținem înainte până la drumul sondeilor, pe care apucăm tot la dreapta, către pădurea Statului, trecem spre Mozac și de acolo la Negrași.

– Și apoi, încotro? – am întrebat.

– Mereu înainte, vedem noi pe unde și cum! – mi-a răspuns Florică, fără să trădeze vreo urmă de ezitare, deși sunt convins că nu știa mai bine ca mine pe unde trebuie să mergem. Cunoscându-l de atâta vreme și fiind mai mult decât vecini – n-aș exagera să spun că eram prieteni – aveam încredere totală în el. Și – de ce să mă feresc? – nu-mi păsa dacă ne rătăceam, apucam aiurea sau pățeam cine știe ce alte neplăceri. Doar plecam în aventură, stabiliserăm asta din principiu!...

Ajuns în acest punct, trebuie să fac una sau două precizări.

Pe vremea aceea nu țineam „Jurnal“ consecvent, ca toți tinerii scriitori de ulterior succes. Notam diverse întâmplări, evenimente, gânduri și impresii de lectură, ce mă fac să zâmbesc jenat la recitare. Am păstrat într-un caiet – scrisă la revenire, desigur – cam o pagină despre „aventură“. Fragmentul debutează după un citat din Cortazar, copiat cu majuscule: „ÎNTRE DA ȘI NU, CE INFINITĂ ROZĂ A VÂNTURILOR!“ și un fel de reflecție pe marginea textelor sud-americanului: „Tentația de a-l imita pe Cortazar mă stăpânește încă de când am citit prima povestire. După ce termin, simt nevoia să scriu. Asta da scriitor, care te incită. Și el, și Marquez! Oricum, nu mă pot sustrage dorinței de a scrie...“ (Pe Sábato îl citisem în primăvara aceluiași an; nu mă incitase, ci mă obseda cu *Darea de seamă despre orbi*. Pe Borges urma să-l citesc peste puțin timp...) Ce va fi fost în mintea mea, nu mai știu. Să consemnez că atunci, în 1975, fără să-i cunosc subtilitățile și forma corectă, eu foloseam pentru notele proprii grafia cu „â“, utilizată înainte de reforma academică de la începutul

anilor '50. Solicit bunăvoința cititorului și-i cer scuze pentru osteneala de a parcurge transcrierea de mai jos, activată cu mici inserturi necesare coerenței:

„15-16 august. Călătorie spre sud, cu prietenul F. Pentru mine, o plăcere, o necesitate. Itinerar: Morteni – Negrași – Recea – Ungheni – Strâmbeni – Căldăraru – Miroși-gară – Bârla – Ciocești – Urlueni – Ciocești – Bârla – Mozăcenii-vale – Bădești ÷ Mozăcenii-vale ÷ Bârla – Căldăraru – Strâmbeni – Ungheni – Recea – Deagurile – Goleasca – Bârlogu – Teiu – Leșile – Mozacu – Morteni. (Nota bene, din 2024: Semnul ÷ ce încadrează a doua menționare a localității Mozăcenii-vale vrea să spună că acolo am înnoptat, la familia care îl găzduise pe Florică în cei doi ani de serviciu ca operator în parcul de colectare a țițeiului, amplasat lângă satul Bădești. Impardonabil: nu le-am consemnat numele, nici prenumele! Mă ung pe suflet retroactiv – fiindcă nu le-am uitat! – primirea afabilă și tratația cu mâncăruri de sărbătoare; și nu mă mir: era Sântămăria Mare!... Dar, pentru păcatele mele: nu-mi amintesc nici numele, nici chipurile!) Pot spune că am mai cunoscut ceva. Satele: unele frumoase, altele fără curent electric. Asfaltul le modernizează pe câteva. În Deagurile, praznic sau hram la biserică. Lume cu coșuri de mâncare și sticle de băutură, ca la nuntă. Oamenii îmbrăcați în haine negru cu alb. N-am mai văzut așa ceva. Între Negrași și Recea: un cioban bătrân, cu ȋtari, cămașă lungă, mustață albă, pălărie neagră, toiag. Mai încolo son-dori. Lume amabilă, ne răspunde la „bună-ziua“ de parcă ne-ar cunoaște, nu ne întreabă de unde venim. Câmp de sonde la Mozăcenii-vale și Bădești. (Nota bene: în Bădești, la marginea satului, lângă un cimitir și-o bisericuță, numită de săteni bisericică, era parcul unde lucrase prietenul meu. Am mers sâmbătă dimineața la birourile unității; acolo avea el treabă. A rezolvat-o. Presupun că era ceva legat de vechimea în muncă, însă n-am certitudinea.) Aici, satul parcă e îngropat sau pitit în pădure. Aer excelent. Liniște. Râul Vedea curge spre vest! La Urlueni – târg și bălci: pepeni (li se spune lubenițe pe aici) cu nemiluita. Băieții cinstesc fetele cu felii de pepene roșu. O comedie învărtită cu calul. Bere – ioc! Țuica – 60 de lei litrul, neoficial. Milițianul confiscă alambicul, dacă te prinde, spun gazdele. Pâine coaptă la țest – EXCELENTĂ! Gospodării relativ înstărite. Nume de fată: COSTICA! (Purtătoarea acestui nume era mișto de tot!) (Nota bene: fata cu numele Costica – să fi fost diminutiv de la Constantina sau de la Costandina, cum am găsit pe nu știu unde? – venise în curtea omului care ne găzduia împreună cu alta, amândouă mai în vârstă decât mine și nemăritate. Oare le instigase posibilitatea cunoașterii „alesului“ – băiatul ursit vieții de femeie măritată? Sunt familii întemeiate așa, lumea rurală e doldora de povești nescrise... N-a fost să fie, în cazul meu și-al lui Florică.) Oamenii veseli. Cel la care am dormit, fost coleg de serviciu al lui F., are mai mulți frați. Toți sânt veseli, comici. (Nota bene: grafia cu â mi-a jucat o prea vizibilă festă!) Nu sânt mai deosebiți de ai noștri. Memento: la târg în Urlueni, trei felii de pepene înfipite în cei trei craci ai unei furci, un fel de

reclamă! Drum în soare, prin lanul de grâu între Goleasca și Bârlogu. Mii de hectare de grâu nerecoltat. (Nota bene: nu erau mii, desigur; dar îmi propuneam să verific dacă responsabilii cu agricultura din județul Argeș raportaseră încheierea secerișului. Pe atunci era întrecere între județe: care termină mai repede, iar eu urmăream ziarele în problema asta, dintr-un motiv confuz, inutil de explicat aci.) Porumburi și vii zdrențuite de piatră, de grindină. Specific: măgari, capre, tăblițe și stegulețe negre la vreo poartă, cu numele și anii cuiva mort (cele pe care le-am văzut indicau vârste între 25 și 32 de ani!), bătrâni foarte mulți. Ici, colo: gagici mișto... Impresii în suflet...“.

Impresiile, din păcate, sunt aburite. Ele persistă ca urma unei beții plăcute cu o femeie greu de înțeles. 49 de ani am frământat în minte ideea unei povestiri, a unui roman chiar, cu titlul folosit pentru fragmentul ăsta de confesiune. Voiam să construiesc un fel de parabolă capabilă să exprime ideea că industrializarea forțată a României, decisă de regimul Ceaușescu, a fost o aventură, un fel de iluzie că poți construi ceva durabil și eficace fără să ai o tradiție puternică într-un domeniu tehnic, altul decât cel definit ca industrie extractivă. Foștii colegi ai lui Florică din Mozăcenii-vale erau țărani care munceau „la sonde“ pentru că sondele se nimeriseră pe lângă satul lor și puteau face ușor niște bani, chibzuit cheltuiți pentru gospodăriile cât se poate de tradiționale. Coceau pâine în țest, pregăteau mâncarea pe plită, la cuptor, afară, creșteau albine (acolo am mâncat cea mai gustoasă miere pe pâine din viața mea!), aveau vaci, porci, găini și alte animale domestice etc. etc. Povestirea nu mi-a ieșit, deși am început-o de mai multe ori și m-am străduit destul. Și-mi revin în memorie cuvintele lui Preda: „Unele întâmplări nu pot fi folosite în proză...“

În fond, nu pățiserăm nimic, în afară de-o... Hai să povestesc!

La un moment dat, după ce vizitaserăm bălciul, mergeam pe șoseaua asfaltată de la Urlueni la Ciocești. Mașini nu circulau, doar biciclete și căruțe. Florică în față, eu în urma lui. Deodată, un biciclist necunoscut vine repede pe stânga și, pedalând lângă Florică, începe să-i ceară socoteală pentru nu știu ce datorie, afacere sau conflict din care el ieșise în pagubă. Florică îi răspunde că nu-l cunoaște, că e o confuzie. Individul insistă și, din mers, vrea să-i tragă un pumn prietenului meu. Acesta conducea lejer o bicicletă de fabricație rusească (sau ucraineană?) tip semicursieră, cu cinci pinioane și ghidon cu brațele încovoiate, așa cum au cele folosite în cursele profesioniștii de ciclism. Se numea *Sputnik*, puteai vedea câteva la vânzare pe OLX. Ca să scape de agresor, Florică n-a găsit altă soluție decât să accelereze la „maxim“ (i-am preluat cuvântul preferat!). A reușit. Înainte să demareze, mi-a aruncat peste umăr:

– Te aștept la primul post de miliție!

Adică el spera că acolo (se) va lămuri dandanaua. Nici prin minte nu i-a trecut că mă abandonează dușmanului...

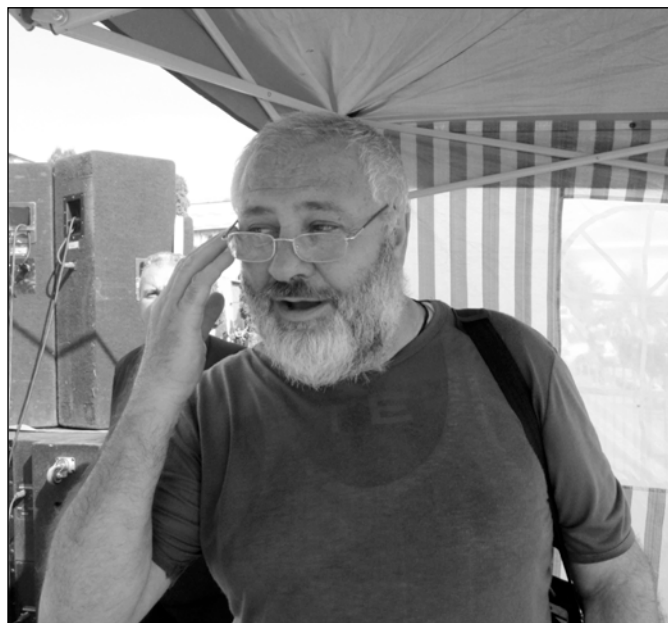
Norocul meu a fost că agresorul era chitit pe colegul dezertor, nu pe mine, fiindcă m-a neglijat complet și-a cotit pe-o uliță laterală după ce Florică l-a pierdut de urmăritor. Ciudat, n-am resimțit deloc fuga prietenului meu drept trădare și mi-am imaginat – cum părea plauzibil – că între ei va fi fost vreo neînțelegere în trecut, când vecinul lucrase acolo. Întorși acasă, le-am povestit întâmplarea celor doi prieteni, Nenea și Ionel, care dospeau de ciudă că rataseră epica excursie. Bun de comis ironii, Vărul Pomană a reformulat astfel spusa lui Florică, parodiind o replică din filmele SF, mult gustate de publicul mondial în epocă și-n prezent:

– *Sputnik unu modificat către Carpați doi ruginit! Sputnik unu modificat către Carpați doi ruginit! Ne întâlnim la primul post de control din galaxia X!*

Inutil să descriu furia lui Florică la auzul acestor cuvinte. Nu s-a supărat pe mine. Sau n-a arătat. Ionel avea mania să repete niște fraze, aparent inofensive, dar mușcătoare, ce ținteau să destrame mândria fandosită a câte unuia dintre noi. Toți știam că el are inimă bună și intenția de îndreptare a defectelor. Era inutil să te superi, chiar dacă îți lipsea simțul umorului, ca lui Florică. Acesta, de cele mai multe ori se îngălbenea de ciudă la prima confruntare, apoi își revenea. Faptul că el și cu mine străbătuserăm drumuri fără hartă și busolă, prin păduri, noroaie și miriștii îmbibate de apă (așa era porțiunea dintre Bârlogu și Teiu, pe unde ne îndrumase un sătean pesemne nărod), i-a dat un ascendent grozav asupra prietenilor. Nu s-a manifestat superior, era prea orgolios ca să dezlănțuie tam-tam pe subiectul ăsta...

Ani de zile am visat că mă plimb printr-unul din satele acelea uitate de istorie, poate Deagurile sau, poate, Goleasca, un cătun unde nici băieții de la *Google-maps* n-au ajuns cu mașina lor de spionaj fotografic! Mi-am „interpretat“ visul ca fiind reminiscența străbunilor din partea mamei, săteni de undeva din sud, băjenii în secolele trecute de frica turcilor și stabiliți în Morteni. Într-o vreme l-am scăldat în contextul iubirii cu o femeie din părțile acelea, context prea complicat de lămurit la finalul acestei „ședințe“ terapeutice. Și poate nu era decât manifestarea neplăcutului regret că n-am reușit să scriu povestea unei aventuri nesemnificative. Florică, Ionel și Nenea au trecut pe rând în lumea umbrelor. Nu m-au vizitat nici odată în vis, probabil fiindcă îi pomenesc aproape în fiecare zi și încerc să le țin vie amintirea, deseori dându-le de băut – creștineasca picătură de vin sau țuică, vărsată pe din ce în ce mai uscatul pământ...

...Și-ar trebui să închei cu acel citat despre trecerea timpului, menționat de Borges în nu știu ce pagină. Legătura dintre mine, Borges și prietenii mei duși o pot diseca fără opinteli. Cred că abilitatea mea cititor va fi ghicit-o deja, n-are nevoie să-i spun că iluzia aventurii îmi aparține, mă caracterizează și mă urmărește de-o jumătate de veac. Însă, ce-i drept, nu justifică eșecul, ratarea, destrămarea...

Aurel ANDREI

PONGO

Personajele:

Pongo
Autorul
Mahu
Mario

Scena 1

(Scena este în semiobscuritate. Din sală, din partea dreaptă, apare Autorul care urcă cele câteva trepte care duc pe scenă. Are în mână dreaptă o sacoșă din hârtie cu niște cumpărături. Străbate scena mergând agale și privind decorul aflat în semiobscuritate. Merge, se oprește, apoi iarăși merge... Este urmărit de un fascicol de lumină din spate. Autorul se apropie de o masă și două scaune, aflate în partea stângă. Dincolo de masă se vede un gard de copăcei stufoși ce o separă de strada care răbufnește când și când. Autorul, privește în jur apoi trage un scaun și se așază în el. Pe celălalt scaun pune sacoșa cu cumpărături. Fond de muzică rock cu Johnny Hallyday)

Autorul: Aproape zilnic vin aici și-mi beau cafeaua. O cafea și un pahar cu apă plată cu lămâie. E un loc liniștit. Mi-am făcut un obicei de a fi prezent timp de trei zile dintr-o săptămână pe terasa acestui bar din centrul orașului care, deși se află într-o zonă intens circulată, pe terasă, acest zgomot se aude destul de slab. De vină sunt copăceii ăștia, protectori, care o înconjoară ca un zid din beton... Aici m-am aflat într-o dimineață de iunie. O zi amenințată de niște nori negri care dădeau târcoale orașului. M-am așezat la masa mea care e mereu liberă. Oricât ar fi de aglomerată terasa în timpul zilei parcă toți consumatorii o ocolesc cu înțelegere știind că e masa la care voi sta eu, indiferent de ora zilei. Ca de obicei, Mario, barmanul, întregea atmosfera cu cântece de altă dată. Ceea ce îmi producea un confort deosebit.

(Melancolic)

Cântecele de altă dată... Da... Acum, din acele difuzoare abil ascunse printre copăcei se aude cântând Johnny Hallyday. Un rocker francez care a murit de curând... În fiecare zi din cele trei, beau cafeaua iar lângă ceașca cu cafea Mario îmi aduce un pahar cu apă plată și o felie de lămâie. Nu greșește niciodată... Beau cafeaua, fumez o țigară și mă gândesc la locurile din lumea asta pe care aș fi vrut să le vizitez. Înainte de 89 n-am putut pleca fiindcă ceilalți, comuniștii nu-mi dădeau pașaport. După 89, eram prea bătrân ca să mai pot pleca. Așa că am rămas doar cu gândul, cu imaginația...

(Brusc răbufnește strada, claxoane, strigăte, sirena unei ambulanțe, vacarm. Autorul tresare și zâmbeste)

Se pare că m-am înșelat. Astăzi, strada pare foarte animată. Cred și eu că este. Fiindcă e o zi de vineri toți se grăbesc să plece spre alte meleaguri unde să-și petreacă weekendul. Cei mai mulți se duc la țară ca să-și umple portbagajul cu alimente.

(Din marele bulevard se aud sunete și mai stridente de claxoane, urlete, înjurături)

Șoferi nerăbdători mi s-a produs vreun accident... Uneori dau la o parte crengile copăceilor și spionez strada. Îmi place să văd grupurile de tineri cum se zbenguie, cum strigă unii la alții cu dezinvoltură și-mi aduc aminte de anii tinereții mele. Erau multe restricții atunci, mulți neaveniți se erijau în educatori ai străzii. Acum e libertate.

(Scoate un pachet cu țigări. Își aprinde una și citește ce scrie pe pachet. Fumează)

Tutunul dăunează grav sănătății. O fi dăunând nimic de zis, dar odată ce te-ai obișnuit cu el, greu mai scapi. Într-o zi am să scap și eu. Până atunci... Astăzi mi s-a întâmplat ceva ciudat. Eram în piață ca să fac ceva cumpărături pentru casă. În vecinătatea pieței este un teren viran unde odată fusese o importantă fabrică de construcții de material rulant. O fabrică cu un trecut istoric revoluționar extrem de interesant. O citadelă a luptei revoluționare

a muncitorilor pentru drepturi și libertăți. Fabrică dărâmată din ordinul celor de la Bruxelles. Mai precis a companiilor multinaționale care controlează totul în Europa și la Bruxelles și care au condiționat intrarea țării mele în Europa dacă acceptau să distrugă tot ce era legat de activitățile istorice ale muncitorilor. Printre muncitori circula o listă cu alte 99 de întreprinderi din țară cu un astfel de istoric care au fost demolate din ordinul aceluiași companii multinaționale. Clasa politică n-a zis nici păs pentru a proteja acele întreprinderi. Multinaționalele au dat afară muncitorii, au vândut utilajele la fier vechi au dărâmat pur și simplu clădirile iar pământul l-au vândut la diverși samsari care se ocupau cu fel de fel de construcții. Astfel s-a distrus clasa muncitoare din România. și ne-am ales cu o mare bea pe cap. Emigrația. Dar să continui cu ce mi s-a întâmplat de dimineață. Pe locul unde fusese odată fabrica era instalat cortul uriaș al unui circ internațional numit, culmea ironiei, EUROPA și unde printre vedete era menționat un clovn numit Pongo. Am avut un șoc. Pongo! Mă uitam și nu-mi venea să cred ceea ce văd. Pongo... Era numele unui bărbat pe care îl cunoscusem cu niște ani în urmă. Să tot fie vreo cinci ani!... Pongo. Un nume care nu se poate uita ușor... Aici, pe această terasă l-am cunoscut pe Pongo care nu era clovn de circ. Era... bărbatul care mi-a pus o problemă de conștiință ciudată.

(Tace și fumează cu gândurile aiurea)

Într-o dimineață ca asta... A fost una dintre cele mai interesante dimineți din viața mea. Nici după trecerea anilor figura lui Pongo nu mi-a dispărut din minte. Uneori mă gândesc la el și mă întreb cum s-o fi descurcat pe acele meleaguri spre care se hotărâse să plece. Povestea lui m-a impresionat foarte mult... Înainte de a ne despărți l-am rugat să-mi dea un semn de viață să știu cum o duce. Nu știu exact de ce i-am cerut asta... N-a făcut-o niciodată. Poate că nu s-a descurcat acolo cum își dorea el? Cine știe... Circul acela cu vedeta lui pe nume Pongo m-a făcut să mă gândesc la acel Pongo cunoscut de mine. La ziua când a apărut în viața mea aducând cu el o problemă de conștiință ciudată... Ceva la care nu mă gândisem niciodată... Toleranță. Educație. Umanitate... E, dar Mario mă tratează cu lipsa.

(Strigă spre culise)

Mario! Am venit.

Mario *(apare lângă el)*: Sunt aici, doar să scap de grupul ăsta care mă asaltează. Nu se mai hotărâsc ce să comande. Stau cu ochii beliți la sticlele din raft și toți vorbesc și nu se înțeleg.

Autorul: În ce limbă vorbesc?

Mario *(râde)*: Cred că în chineză!

(Strigă către culise de unde se aud tot felul de voci)

Până vă hotărâți ce vreți să serviți am să-l servesc pe domnul de la masa asta!

(Liniște)

Autorul: Nimic nou, Mario?

Mario: Nimic. Deocamdată. Dar până diseară mai este timp. A, să nu uit! Mai devreme ați fost căutat de un tânăr.

Autorul: Pe mine?

Mario: Da. Era un tânăr mai... cum să vă spun?... Mai altfel....

Autorul: Cum adică mai altfel, Mario?

Mario: Așa mi s-a părut mie după felul în care vorbea. Mai cu emfază.

Autorul *(râde, sugubăț)*: Mario, iar faci anchete jurnalistice?

Mario: Obişnuința. Văd zilnic sute de chipuri și aud tot felul de conversații încât urechea mi s-a format și percepe orice nu este normal.

Autorul: Am înțeles. Hai, du-te la clienții tăi. Nu-i lăsa să te aștepte. Își vor pierde răbdarea și vor pleca.

Mario: Nu-mi fac griji. Vin alții. Aici nu duc lipsă de clienți niciodată.

(Mario se îndreaptă spre ieșire, dar se întoarce brusc spre Autor și strigă înainte de a dispărea)

A venit din nou!

Autorul: Cine a venit?

Mario: Tânărul de care v-am vorbit.

(Apare Pongo. Privește în jur și tresare când îl vede pe Autor. Se apropie încet de masa lui. Caută cu privirile în jur un scaun. Autorul își dă seama ce caută și se întinde să-și ia sacoșa cu cumpărături)

Pongo: Lăsați. Nu-i nevoie. Sunt scaune destule.

(Trage un scaun urmărit de Autor, intrigat)

Bună ziua!

Autorul *(surprins)*: Bună ziua!

Pongo: Îmi dai voie să iau loc la masa ta?

Autorul *(privește în jur, nemulțumit)*: Sunt atâtea mese libere...

Pongo: Am văzut, dar eu am venit special pentru tine. Știu că vii aici aproape în fiecare zi pentru a bea o cafea...

Autorul: Aha!

Pongo *(îi întinde mâna)*: Eu sunt Pongo.

Autorul *(îi strânge mâna și zâmbește amuzat)*: Pongo? Ce nume? Parcă e numele unui clovn de la circ.

Pongo: E numele ales de mine. Numele dat de părinții mei este de Violel. Numele nu mi-a plăcut. Și m-am hotărât să-l schimb. Părinții mei au vrut să aibe o fată pe care s-o cheme Violeta, după numele bunicii din partea tatălui. Nu mi-au spus niciodată de ce au vrut asta. Dorința lor nu s-a împlinit. Am venit eu în familia lor așa că m-am ales cu acest nume. Mi l-am schimbat cu cel de Pongo. Toți care mă știu îmi spun Pongo. E adevărat că există o legătură și cu circul.

Autorul *(exclamă)*: Deci am avut dreptate!

Pongo: Nu e vorba de dreptate ci de faptul că în copilărie părinții m-au dus la circul care venea în fiecare an la noi, în oraș. Acolo era un clovn pe nume Pongo. Nu știu de ce, dar numele lui mi-a rămas întipărit în minte ani de zile. De fapt nu l-am uitat niciodată. M-am îndrăgostit de Pongo, care în pauze făcea publicul spectator să râdă. Toate eforturile lui m-au întristat atunci. Mi mi s-a părut a fi un clovn foarte trist.

Autorul: Fiecare cu opțiunile lui.

Pongo: Ca să fii clovn la circ trebuie să ai o viață agitată ca să nu spun tristă. Asta am simțit eu.

Autorul: Probabil era destinul lui pe care a ales să-l trăiască așa. De ce nu te așezi? Dacă tot trebuie să vorbim... Eu sunt...

Pongo: Știu cine ești. Întrucât n-o să ne mai vedem niciodată dă-mi voie să-ți spun tu.

Autorul: Frumos început de conversație. Ești sigur că n-o să ne mai vedem?

Pongo *(se așază în scaun)*: Foarte sigur.

Autorul: Bine.

(Se foicește pe scaun, apoi întinde pachetul cu țigări spre Pongo)

Pongo: Nu fumez. De fapt fumez, dar nu acum. Apoi am țigările mele.

(Scoate un pachet cu țigări și-l pune pe masă)

Autorul: Cum dorești.

(Își aprinde o nouă țigară stânjenit de felul în care a decurs discuția)

Pongo: Recunosc că nu ne cunoaștem personal, dar eu te știu de la multele lansări de carte unde am participat...

Autorul: Asta era?! La o astfel de lansare ne-am văzut!

Pongo: Doar ne-am văzut. N-am fost prezentat niciodată. Acolo participam în calitate de redactor de editură. De fapt am fost redactor de editură. Acum nu mai sunt. Mi-am dat demisia.

Autorul: Înțeleg. Se câștigă puțin la o editură.

Pongo: Nu acesta a fost motivul. Munca de acolo mi-a plăcut. Părăsesc țara.

Autorul: Da?! Crezi sau speri că în altă parte va fi mai bine decât aici?

Pongo: Nu știu dacă va fi mai bine sau nu decât aici, dar trebuie să încerc.

Autorul: Te înțeleg. Este un trend general. Cum nu ne convine ceva, gata, plecăm din țară.

Pongo: Să știi că am luat greu această decizie. Nu știu cum va fi acolo. Poate va fi mai bine decât aici, poate nu va fi, dar sigur nu mă voi confrunța cu niște probleme insurmontabile.

Autorul: Cine nu se confruntă cu astfel de probleme? Numai cine nu face nimic. Crezi sau speri că în altă parte va fi mai bine?... E treaba ta. Tinerii noștri cum dau de un obstacol mai greu de trecut se și gândesc la plecare în străinătate. De parcă acolo umblă câinii cu covrigi în coadă.

Pongo: Nu ei sunt de vină că se gândesc la asta ci televiziunile comerciale care prezintă cazuri de români realizați doar acolo și pe care le prezintă în culori extraordinare.

Autorul: Dar sunt și români nerealizați în străinătate. Și trăiesc ca vai de mama lor. Dar domnii din Occident au nevoie de forță de muncă calificată în care n-au investit nimic. Niciun euro.

Pongo (cu încăpățănare, mecanic aproape): Poate îmi va fi mai greu, poate nu-mi va fi, dar sigur nu mă voi confrunța cu problemele de aici.

Autorul: Încerc să te înțeleg. Eu n-aș pleca din țară. Lașii în general dau bir cu fugiții. În loc să stea aici și să dea de pământ cu toți hoții și excrocii care ne fac atâtea probleme ei fug la dracu în praznic.

Pongo: Eu nu fug. Doar mă mut. S-ar putea ca într-o zi să mă reîntorc... Sunt un bărbat din comunitatea LGBT.

Autorul (surprins): Poftim?

Pongo: Păreți surprins? Sunt un bărbat din comunitatea LGBT.

Autorul (calm): Foarte bine. Nu mă deranjează faptul că faci parte din comunitatea LGBT. Dacă te-ai așezat la masa mea înseamnă că dorești ceva de la mine.

Pongo: M-am gândit că înainte de a pleca pe alte meleaguri cineva trebuie să știe adevărul despre mine, despre noi, cei din comunitatea LGBT. Cineva care să înțeleagă viața noastră.

Autorul (brusc, interesat, se uită la ceasul de la mână): Cred că am timp destul să te ascult.

(Apare Mario care aduce cafeaua și apa plată cu lămâie a Autorului. O pune pe masă)

Mario: Cafeaua Dvs. Și apa cu lămâie....

Autorul: Mulțumesc, Mario.

Mario (către Pongo): Domnul? Dorește ceva? O cafea? Un whisky?

Pongo: Aș prefera o gură de whisky. Simt nevoia unei țării.

Autorul: Ca să-ți faci curaj?

Pongo (zâmbeste): Nu-i vorba de curaj. Deși orice început e destul de greu.

Autorul: Înțeleg.

Mario: Cu gheață sau fără?

Pongo: Cu gheață.

Autorul: Vreți o marcă anume de whisky?

Pongo: Jack Daniels. Dublu. Și o sticlă de apă minerală.

Autorul (către Mario): Jack Daniels să fie.

(Mario dă din cap că a înțeles și dispare)

Așadar... Sunt ochi și urechi...

Scena 2

(Pongo se ridică și trece într-un alt spațiu vecin cu masa Autorului. O cameră obișnuită. În mijloc o masă. În jurul ei câteva scaune, mobilier auster. Se vede și se simte lipsa unei femei. Pongo intră ducând o sacoșă cu niște cumpărături. Pune sacoșa din hârtie pe masă undesunt împrăștiat un set de cărți de tarot. Pongo le privește un timp. Pe masă se mai văd: o jucărie care cântă și dansează, un cactus care repetă cuvintele rostite în fața lui, jucării pentru copii)

Pongo: În dimineața aceea m-am dus la cumpărături. Era o zi de sâmbătă și era rândul meu

să le fac. Când m-am întors, Astan nu mai era în locuința noastră aflată la capătul unei străzi care se termina într-o pădure de salcâmi. Am pus sacoșele cu cumpărături pe masă și am început să-l strig. Astan!... Astan!... La început n-am avut nicio tresărire.

(Scoate din sacoșă cumpărăturile pe care le împrăștie pe masă) Văzând că nu-mi răspunde am intrat în panică. M-am gândit să nu cumva să i se fi făcut rău. Deși nu se întâmplase niciodată. Nu știu de ce m-am gândit imediat la ce e mai rău.

(Strigă mai tare)

Astan!... Astan, unde ești?... Te pomenești că s-a culcat din nou după ce-am plecat eu la cumpărături? Pe masă sunt cele două jucării ale lui. Preferatele lui. O broscuță care dansează și cântă și un fel de cactus în fața căruia dacă spuneai ceva el reproducea întocmai cuvintele rostite. Astan se distra grozav când spunea în fața lui: Sunt un prost! Sunt un prost! Și imediat cactusul se legăna și repeta și el cu o voce pițigăiată: Sunt un prost! Sunt un prost! Și Astan râdea, înveselit.

(Se apleacă în fața cactusului și strigă: Sunt un prost! Sunt un prost! Cactusul se leagănă și repetă ceea ce a spus Pongo care zâmbeste. Pune în funcțiune, broscuța care cântă și se deplasează pe masă. Cactusul se leagănă și repetă într-una: Sunt un prost)

Le-am pus în funcțiune crezând că dacă Astan le va auzi va ieși de undeva. Dar nu s-a întâmplat asta.

(Se mișcă într-o căutare neliniștită)

Am deschis ușa de la dormitor, nuera. Nici la baie. M-am dus apoi și pe terasă. M-am gândit că poate o fi ieșit la o țigară. Dar nici acolo nu era. Unde s-o fi dus? M-am așezat pe scaun.

(Cele două jucării continuă să facă zgomot. Pongo le privește) Jucăriile lui preferate. Când se simte singur și e trist Astan le pornește și se uită la ele și-n ochi îi apar sclipiri jucăușe... Suflet de copil... Pe urmă am văzut cărțile de joc, de Tarot. Văd că și-a făcut etalarea zilnică.

(Trece cu mâna peste cărțile de tarot)

Marota lui sunt cărțile de tarot. Zilnic face tot felul de etalări. Spune că așa se relaxează. Că la fiecare etalare îi iese o

altă poveste. Și asta face interesant jocul. Doar două cărți sunt cu fața în sus.

(Ridică o carte)

Turnul. Ceva care a fost și se dăărămă.

(Ia o altă carte)

Moartea. Ceva care se schimbă... De ce le-o fi lăsat doar pe aceste două cărți cu fața în sus?... O fi vrut să-mi transmită un mesaj? De la Astan mă pot aștepta și la așa ceva. Nu știu prea bine să explic povestea cărților de tarot. De fapt nu știu să fac legătura dintre ele. Să spun povestea etalării. Astan le știe foarte bine. Eu știu doar ce reprezintă fiecare carte în parte... Ar trebui să beau o cafea. Dacă n-a făcut-o Astan, am s-o fac eu.

(Dispare și revine cu ibricul cu cafea)

Ibricul era pe aragaz și când am pus mâna pe el am văzut că era pe jumătate plin cu cafea făcută. Și încă era caldă. Înseamnă că n-a trecut mult timp de când a făcut-o. Mi-am turnat cafea și mai nedumerit.

(Își toarnă cafea într-o ceașcă, se așază pe un scaun și bea cafea)

Ceva trebuia să fac. M-am gândit să-l sun pe celular. Să văd unde este. Nu puteam să-mi găsesc liniștea dacă nu știam unde este.

(Scoate un celular și formează un număr. Ascultă, dar nu i se răspunde)

Mi s-a părut și mai ciudat. Întotdeauna când îl sunam îmi răspundea imediat. Acum n-a făcut-o. Și m-am gândit că ceva s-a întâmplat cu el. Să se fi întâmplat ceva rău cu el?... Nu puteam să stau fără să știu unde este.

(Confuz)

Oare de ce mă gândesc la așa ceva?... De unde neliniștea asta?... Nu pot să stau fără să știu unde este. Am să-i trimit un mesaj. Mesajul poate fi citit fără să-l asculte cineva.

(Îi trimite un mesaj și lasă celularul pe masă)

I-am trimis... O fi primit vreo veste care să-l facă să plece fără să mă înștiințeze?... Clar e un lucru... De câteva zile Astan se comportă ciudat. Mi-a vorbit numai de o schimbare. Să fie influențat de aceste cărți? N-aș prea crede. Dar mai știi?... Aseară, după ce-am servit masa și fumam o țigară pe terasa noastră iar mi-a spus că trebuie să ne schimbăm... Că trebuie să ne schimbăm?... Eram pe terasă... Ca întotdeauna... Doar noi doi. Așa ne petrecem timpul după ce servim masa. Împreună. Nu mâncăm niciodată unul fără celălalt. Nici cafeau nu o bem separat... Acum e ceva neobișnuit... De ani de zile... Să tot fie vreo douăzeci de ani... Cum au trecut anii!

(Ridică cartea cu moartea. O privește)

Moartea... Înseamnă o schimbare... Schimbare?... În fiecare se întâmplă o schimbare. Nicio zi nu seamănă una cu alta. Întotdeauna este ceva care schimbă totul.

(Apare Mario care aduce comanda. O pune pe masă și dispare. Pongo se duce și ia paharul din care bea o gură, clatină mulțumit din cap. Își aprinde o țigară din pachetul lui. Vrea să lase paharul pe masă, apoi se hotărăște și-l ia cu el. Revine în camera lui)

Toată viața ne-am dorit să avem prieteni. Să avem o viață normală. Așa cum și-o aveau ceilalți. Să ne întâlnim și să discutăm despre multele probleme ale vieții noastre... Bune sau mai puțin bune... Nici nu-mi mai amintesc de când un prieten ne-a trecut pragul casei. Așa că atunci când vorbim despre prieteni mai mult tăcem. E trist că trăim așa, dar ne-am asumat această singurătate în doi. La început am fost foarte fericiți. Cu timpul lucrurile au început să

capete o anumită uzură. Cred că asta a simțit Astan când mi-a spus că trebuie să ne schimbăm. Moartea unui cuplu este uzura lui... Ușor de zis să spui că trebuie să ne schimbăm. În ce fel să ne schimbăm? Ceva am simțit și eu că nu mai merge cum mergea odată. Doar au trecut douăzeci de ani de când ne-am hotărât să ne mutăm împreună. În ciuda avertismentelor prietenilor noștri. Prietenii noștri...

(Amar. Fumează, abătut)

Prietenii noștri. Au dispărut în timp. Unii au trecut în neființă, alții s-au rătăcit prin alte țări din Europa unde ausperat că o vor duce mai bine... Unii au ajuns chiar în Australia... *(Gânditor)*

Oare cum o fi în Australia?... Canguri, preierie, băștinași ciudați... Trebuie să fie foarte interesant... Când o să vină Astan o să stămde vorbă... Da, da! Poate că n-ar fi rău să plecăm și noi spre alte meleaguri, unde lumea nu este atât de îndoctrinată religios ca aici... Nu este împotriva noastră... Nu ne vorbesc de rău... Într-o zi ne-am gândit să înfiem un copil. Un băiețel. Sunt atâtea copii abandonati în orfelinele din țară și unde trăiesc ca vai de mama lor... Ne-am zis: de ce n-am adopta și noi unul?... Dacă Mahu și cu Fred au reușit să facă asta noi de ce nu am putea? Și ne-am dus la un orfelinat. La început direc-toarea ne-a primit destul de bineși părea interesată de intenția noastră. Când i-am spus cine suntem și că noi doi, încă nu suntem căsătoriți, dar va veni și ziua când o vom putea face, s-a schimbat la față. S-a uitat lung la noi apoi ne-a spus-o verde în față. Niciodată n-o să puteți obține o astfel de adopție. Nu la noi. Poate în altă țară, dar nu la noi. S-a ridicat în picioare semn că discuția noastră se sfârșise. De ce? Am întrebat-o noi cu naivitate. Fiindcă sunteți ceea ce sunteți. În afara legilor societății noastre... Legile noastre, biserica noastră ortodoxă, nu acceptă căsătorii doar între bărbați sau numai femei... Încă, i-am replicat noi, dar vor fi și aceste legi. Uniunea Europeană ne protejează și pe noi.

(Tărăgănat)

Legile societății noastre... Biserica noastră... Eu sunt botezat ortodox. Și Astan la fel. Respectăm calendarul bisericesc. Iar legile?... Legile sunt făcute de parlament și tot parlamentul le poate schimba. Numai să se vrea asta... Să se vrea asta...

(Apăsător)

Să se vrea asta...

(Bea o gură de whisky)

Prietenii noștri s-au răspândit prin toată Europa. Noi n-am vrut să plecăm. Ne-am zis: asta e țara în care ne-am născut, aici o să trăim și-o să murim... Un timp am ținut legătura unii cu alții. Pe urmă ne-am răcit. Doar cu Mahu ce mai vorbim când și când, la telefon. Ei sunt singurii prieteni cu care mai corespondăm. Vorbim la telefon. Mahu și Fred... Ultima dată ne-au spus că au reușit să adopte un băiețel și erau foarte fericiți. Așa ne-a venit și nouă ideea să facem o adopție. Și gândul ăsta ne-a făcut foarte fericiți. Astan vorbea mereu despre cum o să fie viața noastră când vom avea un băiețel lângă noi. Cum o să mergem în parc, la un film sau la cofetărie. Poate ne vom face alți prieteni. Eu aveam inima strânsă. Nu împățăseam frenezia lui Astan... Am fost refuzați cu vehemență. După prima încercare ne-am dus în alt județ. Mai spre vest. Mai spre Occident. Și acolo s-a întâmplat la fel. Astan a fost extrem de necăjit că n-am reușit să avem un copil al nostru. Căzuse

într-un fel de depresie. Numai scotea un cuvânt. Abia se târa prin casă. Starea lui îmi apăsa greusufletul. Se agățase de această idee ca înecatul de un pai. Cu greu am reușit să-l aduc pe linia de plutire.

(Verifică dacă telefonul fix are ton)

Am crezut că nu mai avem ton la telefonul fix. Nu vroiam să-l mai sun de pe celular. Dacă Astan îmi dădea telefon în clipa aceea?

Și-n ziua aceea s-a mai petrecut ceva deosebit. Ceva care mi-a întrerupt firul vieții. L-a schimbat total. Dar să nu mă grăbesc...

(Brusc se aude soneria de la intrare. Pongo tresare surprins. Se uită când la telefon când spre ușă. Soneria insistă)

Cine o fi? Astan are cheia lui...

(Pongo dispăre și revine însoțit de Mahu. Acesta are o mică valijoară de voiaj în mână)

Scena 3

Pongo (*strigă din hol*): Mahule! Tu aici?

(Apar amândoi în sufragerie)

Măi, omule ce surpriză mi-ai făcut!? Intră, intră nu te opri în prag.

Mahu (*se uită la picioarele sale*): Dă-mi niște papuci...

Pongo: Lasă naibii papucii și intră. De asta îți arde ție!

Mahu: Pantofii mei sunt plini de praf.

Pongo (*ii aruncă niște papuci luați din hol*): I-ai pe ăștia. Și nu te mai moșmăi atâta. Vreau să te privesc! La orice m-aș fi așteptat, dar ca tu să fii aici, în fața mea!

Mahu (*se descalță și ia papucii în picioare*): Acum e bine.

Pongo: Asta da surpriză! Nu-mi vine să cred că ești aici.

Mahu (*râde*): Pișcă-te de obraz ca să vezi dacă sunt real sau nu.

(Mahu înaintează spre mijlocul camerei)

Pongo: Lasă valiza aia undeva că nu ți-o fură nimeni.

Mahu: (*pune valiza jos, lângă picioarul mesei*): Vasăzică aici stați voi.

Pongo: Aici. Dă-mi pardesiul să-l agăț în cuierul din hol.

(Mahu se dezbracă și Pongo duce pardesiul în hol. Revine)

Ia loc. Ce stai în picioare. Asta da surprinză. Cum de ai venit singur? Unde-i Fred?

Mahu (*neutru*): Fred nu mai este.

Pongo (*nedumerit*): Cum adică nu mai este? Ce vorbe sunt astea? V-ați despărțit?

(Mahu clatină din cap că nu)

Să nu-mi spui că nute simți bine că nu știu ce-ți fac?

Mahu: Destul de bine.

Pongo: Ce-i cu Fred? Ce s-a întâmplat? Zi odată, omule! V-ați despărțit?

Mahu: Mai rău.

Pongo: Mahu! Mă sperii, omule!

Mahu: Așa cum ai auzit. Fred nu mai este. A plecat dintre noi într-o lume mai bună.

(Scoate din valijoară o urnă funerară pe care o pune pe masă)

Pongo (*intuiește ce este în ea, dar se teme să vorbească*): Ce-i asta?

Mahu: Țsta e Fred. Sau ce a mai rămas din el.

Pongo (*amețit de ceea ce vede și aude*): Poftim? Stai că nu pricep!

Mahu: Nu-i nimic de priceput! Fred a murit, omule! L-am incinerat și după cum i-a fost ultima dorință am venit să-I risipesc cenușa în râul de la marginea orașului. Aici,

în orașul în care s-a născut și unde nu mai are pe nimeni. Doar pe noi.

Pongo (*buimăcit*): Nu se poate! E absurd! Un om atât de vesel, de integru...

Mahu: Ba uite că se poate.

Pongo: M-ai dărâmat cu vestea asta. Cum s-a întâmplat?

Mahu: Lasă că-ți povestesc mai încolo. Decât să pui atâtea întrebări mai bine mi-ai da ceva de băut. De când m-am urcat în avion îmi tot spun că imediat ce ajung la voi o să beau ceva tare. Ai ceva de băut?

Pongo (*încă buimăcit*): Am. Sigur că am.

Mahu: N-am vrut să beau singur. Numai bețivii beau singuri. Beau și cântă... Eu nu sunt bețiv.

Pongo: Ce vrei să bei? Ori poate că vrei și ceva de mâncare?

Mahu: Nu m-am omorât niciodată cu mâncarea. Dă-mi să beau ceva, omule! Nu mă mai ține pe uscat! Revinoți, ce naiba! Fred s-a dus și cu asta basta!

Pongo (*greu*): Eu și cu Astan bem doar whisky. Jack Daniels.

Mahu: Perfect. Nu-l refuz. E chiar foarte bun. Ai uitat că avem aceleași gusturi?

(Mahu se așază pe un fotoliu. Pongo scoate o sticlă de whisky, pahare, toarnă și beau)

Pongo: Pentru Fred!

(Picură whisky pe jos)

Mahu (*neutru*): Pentru Fred.

Pongo: Cu ce-ai venit?

Mahu: Cu avionul. Acum ăștia au pus o cursă directă spre Strasbourg. În două ore și jumătate sunt aici. Sau voi puteți fi acolo.

Pongo: La Strasbourg?

Mahu: Încă nu ți-am spus, dar ne-am mutat din Nancy. Nu mai puteam trăi acolo. Ne sufocam.

Pongo: Ne-ai găsit greu?

Mahu: Nu. Am avut un taxi cu un conducător deștept. I-am dat adresa și m-a adus direct aici. Veneam eu mai devreme, dar am dat o tură prin oraș. Am vrut să văd ce schimbări s-au făcut de când am plecat noi. Am vrut să-l plimb pe Fred înainte de a-l risipi în râul de la marginea orașului. Pârâul în care ne scăldam când eram copii...

Pongo: Și?

Mahu: S-a schimbat orașul. Multe construcții noi de blocuri foarte înalte. Înainte de '89 nu se construiau blocuri mai înalte de patru etaje decât foarte greu. Acum sunt blocuri de zece și chiar cincisprezece etaje. Peste tot. Unde-ți arunci privirile te lovești de astfel de blocuri. Trist. Foarte trist.

Pongo (*râde*): Ai dreptate, numai că rechinii imobiliari construiesc fără să mai țină cont de ceva.

Doar la câștig se gândesc. Un cutremur mai serios și toate se duc dracului.

Mahu: Mie mi-ar fi frică să locuiesc într-un astfel de bloc construit de ăștia care urmăresc doar câștigurile materiale, fără să se gândească la siguranța cetățeanului.

Pongo: Dă-i dracului pe toți. Nu construiesc pentru eternitate.

Mahu: Îți amintești?

Pongo: Cum să nu-mi aduc aminte?

„Eternitatea nu spune nimic

doar ne privește tristă

și așteaptă clipa când

pământul se va face

praf și pulbere...“ (A.A.)

Mahu: Ce vremuri au fost!

Pongo: Adevărat, au fost niște vremuri bune. Să mai bem un păhărel.

Mahu: Nu te refuz.
(*Pongo toarnă din nou în pahare*)

Mahu: De data asta bem pentru noi.

Pongo: Pentru noi.

Mahu: Și pentru el.
(*Ciocnesc cu urna funerară*)

Noroc, Fred. Poate că acolo unde ai ajuns ți-ai găsit liniștea mult visată.

Pongo (*ciocnește și el cu urna funerară*): Călătorie plăcută, Fred!

Mahu: Uite așa s-a dus?

Pongo: Și la mine.
(*Râd*)

Mahu: Voi? Mai rezistați? Că noi abia mai respirăm acolo.

Pongo: Adică?

Mahu: După dispariția lui Fred am avut zile foarte grele. N-am avut cu cine vorbi. Cei din comunitatea noastră nu erau de loc înțelegători. Pentru orice faptă, cât de mică ar fi fost ea, vroiau răzbunare. Doar atât erau în stare să facă. Ori eu vroiam altceva. Și Fred vroia altceva. Nu consolare, nu compătimire, nu răzbunare. Nu era nimeni vinovat de ceea ce se întâmpla cu noi.

Pongo: Unii ar spune că vinovată ar fi societatea în care trăim. Legile ei. Și care de cele mai multe ori s-a dovedit a fi nemiloasă, fățarnică, violentă chiar.

Mahu: Poate că de aceea a existat și există multă ură între noi și ceilalți. Vroiam să vorbesc despre Fred, despre viața mea cu el. Vroiam să mi-l amintesc așa cum era el. Înțelegător, uman... Cu bune intenții...

Pongo: Numai că ceilalți nu vor să priceapă că și noi putem fi umani și se comportă ca atare. Ne disprețuiesc, ne împing spre zone ciudate ale violenței.

Mahu: Noi am înțeles cu stau lucrurile. Ceilalți își varsă către noi neputința lor de a trăi civilizat, omenește, în bună pace și înțelegere.

Pongo: Hai să mai bem.

Mahu: Beau, dar să nu mă îmbeți.

Pongo: De ce? Ar fi bună o beție acum. Nu m-am mai îmbătat de nu știu când.

Mahu: N-am venit să stau.

Pongo: Nu?

Mahu: Nu. Am venit să-l aduc acasă pe Fred, să vorbesc cu voi despre el. Să mă duci acasă. Așa mi-a spus într-o zi când stăteam de vorbă și beam o cafea. Nu vreau să-mi dorm somnul de veci printre străini. Prietenii noștri de altădată. Singurii cu care speram să comunic normal. Dar văd că și la voi lucrurile nu stau cum trebuie.

Pongo: Dar câte n-am pățit și noi! Cu două săptămâni în urmă ne-au spart și nouă geamurile de la casă. Au dat cu bolovani și bucăți din lemne.

Mahu: Oare de ce nu sunt surprins?

Pongo: Ne-am pus atâtea speranțe că vom duce o viață normală.

Mahu: Se pare că asta e o formă de violență universală. Dacă au făcut așa ceva înseamnă că altădată vor face mai mult și mai grav.

Pongo: Păi nu spuneți voi că acolo toleranța este la maxim?

Mahu: Spuneam, numai că între timp s-au mai schimbat niște lucruri. Au început să apară tot felul de idei ciudate. Mulți dintre cunoscuții noștri au început să se comporta ciudat. Parcă vorbeam limbi diferite.

Pongo: Din cauza asta ești agitat, neliniștit...

Mahu: Din toate câte puțin. Ați primit scrisoarea de la noi?

Pongo: Nu. N-am primit nicio scrisoare. Când ați trimis-o?

Mahu: Să tot fie vreo două luni de zile.

Pongo: Probabil că s-a răcit pe undeva.

Mahu: O s-o primiți într-o zi dacă n-a distrus-o vreunul dintre ăia ciudați care s-au răspândit în toată lumea.

Pongo: Era scris ceva important în ea?

Mahu: Nu. Doar vă anunțam că ne-am mutat din acel oraș. La Strasbourg. De fapt e un mic orașel de lângă Strasbourg cu vreo zece mii de locuitori. Am zis să vă anunțăm ca să știți. În caz că va-ți fi gândit să veniți pe la noi. Să știi că ne era foartedor de voi! Ne era dor de serile în care stăteam împreună pe o terasă, beam o cafea, un whisky și comentam toate evenimentele zilei, ale lumii în care trăiam noi și mai ales ne făceam planuri cum o să trăim pe mai departe. În viitor. Ce te uiți așa la mine?

Pongo: Sunt nedumerit. Ultima dată când am vorbit la telefon mi-ai spus că la voi lucrurile sunt altfel. Că v-ați făcut prieteni. Că duceți o viață normală.

Mahu: Așa e, numai că de atunci au trecut mai bine de doi ani.

Pongo: Poftim? Au trecut doi ani de zile?

Mahu: Au trecut, Pongo. Au trecut... Văzând că n-avem nicio veste de la voi ne-am amăgit cu gândul că lucrurile merg bine.

Pongo: Au mers bine. După care au apărut problemele. Știi, uneori sunt într-o confuzie ciudată. Numai știu ce este bine și ce este rău pentru noi.

Mahu: O să treacă, Pongo. O să treacă. Așa ne este sortit nouă să trăim în viața asta. Pe mine mă surprinde faptul că peste tot lucrurile se întâmplă la fel. Că oamenii reacționează în același fel. Cum aud cum suntem noi gata, s-a dus dracului prietenii. Normalitatea. Ultima dată am crezut că nu se va mai întâmpla nimic din toate astea.

Pongo: Înțeleg. Și a trebuit să vă mutați.

Mahu: A trebuit cum spui tu. Era bine acolo. Părea un oraș liniștit cu oameni cumsecade. Fără prejudecăți. Casa era la capătul unei străzi care se pierdea într-o câmpie imensă. Dinspre ea, uneori, băteau vânturi puternice. Iarna urla viscolul. Șuiera bizar pe la ferestrele noastre dar nouă ne plăcea.

(*Tace, cu gândurile aiurea*)

Pongo: Pe urmă?

Mahu: Am crezut că dacă ne mutăm acolo, la capătul lumii, cum îi plăcea lui Fred să spună vom fi scutiți de asemenea manifestări. Ne-am înșelat amarnic. Cred că oriunde ne-am duce necazurile vin după noi.

Pongo: Cum s-a întâmplat cu Fred.
(*Mahu tresare*)

Trebuie să-mi spui.

Mahu: Fred, mă amăgeam eu, făcea bine. La un moment dat părea că-și găsisese liniștea. Nu-l mai interesau mitingurile, manifestațiile.

Pongo: Numai pendula între bine și rău, cum glumea el?

Mahu: Un timp așa a fost. Și mă bucuram pentru schimbarea lui. Pe urmă lucrurile au luat-o razna. A început să-mi vorbească că trebuie să se producă și în viața noastră o schimbare. Dacă ei s-au schimbat trebuie s-o facem și noi. Și când îl întrebam în ce fel trebuie să ne schimbăm, tăcea. Mă privea și tăcea. Dar știu că se gândea să reacționeze violent. Așa cum gândeau și ceilalți care se organizau în tot

- felul de marșuri, de mitinguri prin care ne strigam ofurile. Vroiam să fim acceptați în societate așa cum eram noi. Cu bune și mai puțin bune. La ultimul marș a fost extrem de violent. E drept că băuse niște coniac și când ești în mulțime lucrurile tind să se degeneze.
- Pongo:** A făcut ceva rău?
- Mahu:** Da. S-a bătut cu un polițist. Parte în parte. Polițistul avea un baston cu electroșocuri. L-a umplut de sânge și Fred a jurat să se răzbune.
- Pongo:** Fred era capabil să facă orice tâmpenie din care nici dracu să nu-l scoată.
- Mahu:** Într-o zi m-a întrebat dacă sunt de acord cu legea Talionului.
- Pongo:** Și ce i-ai răspuns?
- Mahu:** Bineînțeles că nu i-am dat dreptate. Violența naște violență care scapătă de sub control duce la dezastru. Mai mult. Amdescoperit că și-a cumpărat un pistol. Și m-am speriat. Ce vrei să faci cu pistolul ăla?
- Pongo:** Un pistol? Ce să facă el cu un pistol? Din câte știu eu era împotriva armelor personale.
- Mahu:** Tocmai de asta mi-a fost frică. L-am întrebat de ce și-a cumpărat un pistol? Ce vrea să facă cu el? A fost surprinsă i l-am descoperit. Pe urmă mi-a zis că vrea să se apere.
- Pongo:** Să se apere? De cine să se apere?
- Mahu:** Asta l-am întrebat și eu. Chiar am insistat încât Fred s-a supărat și vreo câteva zile nu a vorbit cu mine. După care mi-a reproșat că nu-l înțeleg. Că mulți din comunitatea noastră și-au cumpărat arme pentru apărare. Nu l-am mai lăsat să meargă la întâlnirile din cadrul comunității noastre. Îmi era frică de felul în care va reacționa. Mai ales că nu se despărțea de pistol nicio clipă.
- Pongo:** Poate intrase în vreo afacere periculoasă?
- Mahu:** Zilele treceau și Fred era tot mai schimbat. Mi-am făcut zeci de gânduri. Nu puteam să le discut cu el fiindcă se enerva și se închidea în el. Am investigat discret dacă era implicat în ceva periculos. Nu era. Nu-și deschisese nicio afacere fără să știu eu ori vreo afacere care să-l pună în pericol.
- Pongo:** E adevărat că Fred era mai radical, dar n-aș merge cu gândul că era pregătit să facă ceva rău, ireparabil.
- Mahu:** Dar nu puteam să-l ajut. Era mai agitat. Uneori vorbea de unul singur prin casă, chiar și pe stradă. Mi-era teamă să nu se expună, să provoace intenționat un scandal și să aibe un motiv ca să reacționeze violent.
- Pongo:** Cum s-a întâmplat să moară?
- Mahu:** Nu știu precis și nimeni n-a vrut să-mi spună ce s-a întâmplat. Am auzit doar injurii la adresa lui. Puțin a lipsit ca să nu fiu și eu molest de către un polițist mai zelos. Îl făceau criminal. Că se pregătea să comită un asasinat. Că eu îi eram complice. Puțin a lipsit ca să nu fiu arestat pentru complicitate.
- Pongo:** Ceva trebuie să-ți fi spus.
- Mahu:** Mi-au spus că Fred s-a sinucis cu pistolul pe care îl avea asupra lui. Dar eu nu cred că Fred s-a sinucis. Iubea prea mult viața ca să se sinucidă.
- Pongo:** Totuși, de ce l-ai incinerat?
- Mahu:** În primul rând n-am avut loc într-un cimitir. Apoi a fost dorința lui să fie incinerat și urna s-o aduc în țară și să o împrăști în râul copilăriei sale. Ceea ce am și făcut. Când o să vrei vom merge la râul copilăriei noastre și-i vom împrăști cenușa în el.
- Pongo:** Până aici am înțeles, dar cu cel mic? Băiețelul pe care l-ați înfiat? Cum se prezintă?
- Am uitat cum îl cheamă.
- Mahu:** Remo. Asta e numele lui.
- Pongo:** Așa, așa, Remo!
- Mahu:** Nu se prezintă în niciun fel.
- Pongo:** Ce vrei să spui?
- Mahu:** Nu mai e la noi.
- Pongo:** Nu se poate!
- Mahu:** Ba se poate. S-a întors la orfelinatul de unde l-am adoptat.
- Pongo:** Cum așa? Părea că totul merge bine pentru voi.
- Mahu:** Bine ai spus că părea că merge bine. N-a mai putut suporta batjocura celorlalți copii de la școală și a fugit de unde l-am luat noi și n-a mai vrut să se întoarcă.
- Pongo:** Îmi pare rău să aud asta.
- Mahu:** Și mie îmi pare rău. Ne obișnuisem cu el și credeam că suntem fericiți.
- Pongo:** Să știi că după ce am primit telefonul vostru prin care ne spuneți că ați adoptat un copil ne-am gândit s-o facem și noi...
- Mahu:** A fost o idee proastă și pentru noi și mai ales pentru băiat.
- Pongo:** Am încercat să adoptăm și noi un băiețel, dar autoritățile ne-au refuzat categoric.
- Mahu:** Să nu-ți pară rău. Ați scăpat să treceți prin ce-am trecut noi. În scrisoare v-am scris în amănunt ce-am pățit. Și cu Remo, dar și cu vecinii. După plecarea lui ne-am mutat în acel oraș de lângă Strasbourg. Numai că lucrurile s-au repetat ca și dincolo. În același fel. Parcă jucam într-un film prost executat. Mai pui un rând?
- Pongo:** Ar trebui să mâncăm ceva.
- Mahu:** Mâncarea e fudulie, băutura e baza. Hai, toarnă, nu mai sta pe gânduri. La cât de bine mă simt la voi sigur n-o să mă amețesc.
- Pongo:** Bine.
- (Toarnă și beau)*
- Mahu:** Cum ți-am spus, în urmă cu mai multe săptămâni ne-au dat cu bolovani și cărămizi în ferestre... Prafle-au făcut... Norocul nostru a fost că nu mai eram acolo ci ne beam cafeaua cu puțin rom în ea, pe terasa din spate. Acolo ne instalăm după ce mâncăm. Fumam o țigară și ascultam foșnetul câmpiei. Asta ne făcea să ne simțim bine. Când am auzit prăpădul am fugit amândoi în living. Ți-am spus că ne-am făcut un living din al treilea dormitor?
- Pongo:** Mi-ai spus. Ați făcut foarte bine. De ce să stea o camera goală?
- Mahu:** Într-o zi Fred a zis că dormitorul acela pe care noi îl rezervasem pentru oaspeți stă gol de prea mult timp. Și-am transformat-o. Doar voi ce mai veneți pe la noi. În ultimii ani n-ați mai venit nici voi. Și cum îți spuneam, Fred a propus să-l transformăm într-un living unde stăm atunci când afară plouă sau ninge. Ori bate vântul puternic.
- Pongo:** Dar vecinii? Ultima dată ne-ați spus că vă înțelegeți bine cu vecinii.
- Mahu:** Da, la început, mai precis când ne-am mutat acolo. Totul părea în regulă. Veneau la noi, beam o cafea sau un coniac, bârfeam ce se mai întâmpla prin oraș, mai vedeam un meci la televizor... Nevizitam, râdeam, glumeam, mai beam câte o bere... Până într-o zi când ne-am trezit cu mai mulți membri ai comunității noastre din orașul din care tocmai ne mutasem. Erau îmbrăcați cât mai fisticu și asta m-a deranjat cel mai tare. Mereu le-am spus

că n-are niciun sens să se îmbrace astfel. Dacă vor normalitate atunci trebuie și noi să ne purtăm normal. Să ne îmbrăcăm cât mai normal. Să nu facem din asta o dispută care nu ducea la nimic bun. N-am putut să-i stăpânesc. Au făcut scandal, că suntem prea liniștiți, adică suntem lași, că trădăm comunitatea prin atitudinea noastră. Că suntem lași fiindcă nu participam la nicio luptă. Că ne lăsăm călcați în picioare. Totul s-a auzit în vecini care n-au mai venit din ziua aceea. Au început să ne ocolească. Nu mai răspundeau la saluturi. Ba mai mult au înălțat între noi un gard zidit din piatră în așa fel încât nu ne mai vedeam. Nici noi pe ei, dar nici ei pe noi. Vedeam și le auzeam mașinile când plecau din curtea caselor. Pe urmă au început să apară tot felul de probleme. Mai întâi a început să ne dispară corespondența. În fiecare an primeam vreo zece scrisori sau felicitări de sărbători. De la părinți, de la voi. Ori noi nu mai primeam nimic. Ori le furau ei, ori poștașul nu le mai aducea și le distrugea.

Pongo: N-ați reclamat la poliție?

Mahu: Cum să nu o sesizăm! Am făcut-o, dar nu s-a întâmplat nimic. Polițistul a venit la noi acasă, s-a uitat să vadă cum este montată cutia poștală. A ridicat din umeri și a plecat. Ne-a aruncat peste umăr propunerea de a pleca din cartier pentru ca totul să se termine cu bine pentru toți. Cine să ne bage pe noi în seamă?

Pongo: Aici ai dreptate. Nici pe noi nu ne bagă în seamă. Deși am pățit destule răutăți de la cei din jur. La fel, au făcut și polițiști de aici. Au venit, s-au uitat în dreapta și-n stânga și au plecat. Au zis că e suficient că au fost văzuți la noi în curte pentru ca totul să se termine.

Mahu: Acum lucrurile s-au schimbat.

Pongo: În ce fel? În bine sau în mai rău?

Mahu: Am vândut totul și am plecat. Am luat urna funerară cu Fred și am venit aici ca să-i îndeplinesc ultima dorință apoi plec.

Pongo: Unde vrei să te duci?

Mahu: În Australia. Cât mai departe de Europa asta împuțită care ne-a adus numai necazuri.

Scena 4

Pongo (*Mahu a plecat, Pongo bea ce a mai rămas din paharul cu whisky*): Și ne-am dus la râul care curge la marginea orașului. Bineînțeles că totul era schimbat. Râul nu mai avea același curs. Și nici același debit. Mahu a ales un loc unde am împrăștiat cenușa lui Fred. Ne-am făcut cruce. Mahu a bolborosit câteva cuvinte și la sfârșit a spus: La revedere, Fred. Nu te grăbi prea tare! Așteaptă-ne și pe noi! Și a plecat. N-a vrut să mai rămână nicio clipă. Se simțea scârbit... Mi-a promis că o să-mi scrie când se instalează și că poate, într-o zi o să vin și eu acolo... Într-o zi...

(Își controlează celularul)

Încă nu mi-a văzut mesajul... Întâlnirea cu Mahu nu mi-a făcut bine. În loc să mă liniștească mai rău m-am afundat în gânduri negre. Din copilărie am simțit că sunt altfel decât ceilalți băieți. Dar nu i-am dat importanță. Aveam alte simțăminte față de fete care încercau să fim împreună. Încercau să mă atragă în tot felul de activități unde majoritatea erau ele, fetele. Zadarnice eforturi. Dar n-am dat importanță acestor stări. Am crezut că toți băieții au asemenea simțiri și porniri. Mi-am văzut de școală, de învățat. Îmi plăcea să citesc și am citit o mulțime de cărți. Totul a fost bine până când s-a produs prima criză mai profundă.

Am leșinat la școală. Au chemat salvarea, mama a intrat în panică. Mi-au făcut tot felul de analize medicale, dar n-a ieșit nimic anormal. Au spus că poate sunt prea oboșit, poate că din cauza stresului, a învățaturii. Că ar trebui s-o las mai moale cu cartea și să ies la plimbare cu colegii, cu fetele. S-au mai văzut astfel de cazuri. Și timpul a trecut. Problemele mele în loc să se rezolve mai rău se adânceau. Începuse să-mi placă un coleg care culmea era destul de efeminizat. Și el și-a dat seama și a început să mă evite. A doua criză majoră s-a petrecut la o oră de sport. Eram echipați cu echipament sportiv obișnuit, șorturi negre și tricouri albe. Alergam prin curtea școlii. Brusc, am amețit și am căzut la pământ. Când mi-am revenit le-am spus că m-am împiedicat de ceva și am căzut. Dar nu era adevărat. Acele corpuri atletice ale băieților mi-au început privirile. Dintr-o dată am simțit că mă sufoc... N-am mai putut respira. Și am căzut. M-am lovit la umăr. Căzusem pe o piatră. A urmat un alt șir de analize, dar totul era normal. Atunci mama a intrat la bănueli. A început să mă întrebe dacă amși eu o prietenă, o colegă cu care mă înțeleg mai bine decât cu alte fete. Dacă mă duc la un film sau la petreceri cu o fată. Așa cum se duc alți colegi de-ai mei. M-am eschivat cât am putut. Pe moment mi-au acceptat explicațiile. Tata și-a dat seama imediat ce se întâmplă cu mine. Am avut o discuție cu el și în final ne-am înțeles să nu facem public nimic din stările mele. Dar era foarte supărat. Se simțea vinovat de situația prin care trec eu. Mi-a spus totuși că în familia lui a mai fost un astfel de caz. Nu știa dacă în anii din urmă au mai fost astfel de cazuri. Nimeni din familia noastră nu a păstrat o astfel de evidență. Pe urmă n-a mai scos un cuvânt. Fuma din țigara care nu se mai termina și privea pe fereastră. La un moment dat a rostit un cuvânt: Transgenealogia. L-am întrebat ce înseamnă acel cuvânt. În devenirea unei familii, la un moment dat se repetă anumite situații, evenimente. Că, de fapt nu știm cu exactitate ce s-a petrecut cu anumiți membrii ai familiei noastre. Că undeva s-a produs ceva neplăcut, o abatere de la normal, dar în ce fel s-a petrecut ea nimeni nu mai știe și ne trezim în astfel de situații. O să-ți fie greu să trăiești cu o asemenea povară în spate. Cineva este vinovat, i-am spus eu. De acord mi-a spus tata, dar cine este? În realitate ducem acea vină fără ca să știm ce înseamnă cu adevărat. Fiindcă totul se pierde în negura timpurilor. Cred că ne aflăm într-o astfel de situație. La toate solicitările mamei, tata ridica din umeri. În final a trebuit să-i spună. Mama a plâns un timp. O auzeam cum îi spune că nu vor avea nepoții la care visa ea. A trecut timpul. Am plecat la facultate. La facultate am fost asediat pur și simplu de o colegă care pusese ochii pe mine. Era frumoasă nu pot zice că nu, dar eu nu aveam ochi pentru ea. A insistat atât de mult încât am acceptat să mergem într-o seară la un film. În timpul filmului s-a lipit de mine, m-a mângâiat încât, la un moment dat am simțit că nu mai rezist. Că mă sufoc. Că dacă nu încetează mă voi ridica din scaun și voi pleca. Am avut noroc fiindcă filmul s-a terminat imediat. Din seara aceea m-am făcut că nu o mai văd. Când îmi aținea calea o ocoleam și gata. Pe urmă a renunțat. Și-a găsit un alt coleg cu care să-și petreacă seriile și nopțile prin cluburile rău famate... Într-o zi l-am întâlnit pe Astan. Eram în sala de lectură a bibliotecii facultății când în fața mea s-a așezat Astan. La început am fost surprins. Pe urmă ceva s-a legat între noi. Niște fire nevăzute începuse să ne lege. De

fiecare dată când mă duceam la sala de lectură a facultății apărea și el. Până într-o zi când ne-am făcut destăinui. El mi-a povestit viața lui. Eu pe a mea. Așa a început relația noastră. După absolvire ne-am angajat amândoi la aceeași companie și lucrurile păreau că decurg normal... Numai că după un timp ne-am dat seama că în jurul nostru s-a făcut un gol, că ceilalți au început să ne ocolească de parcă eram tuberculoși. Am hotărât să ne schimbăm atitudinea, să fim mai sociabili, dar răul se făcuse deja. Ne-au obligat să plecăm din companie. Cui să reclamăm fapta lor? N-aveam la cine. Toate legile erau de partea lor. Nouă ne-au rămas doar scandalurile. Ne-am mutat cu chirie într-un bloc cu patru etaje. După un an de zile ne-au scris pe cutia poștală tot felul de injurii și provocări. Degeaba le-am curățat. A doua zi injuriile erau tot acolo. Abia am reușit să ne cumparam o mașină Dacia Logan. Imediat ne-au zgâriat-o, ne-au murdărit-o cu vopsea. În cutia poștală erau mereu mesaje prin care ne spuneau să plecăm din blocul lor. Că suntem un exemplu prost pentru copiii lor. Nu toți aveau copii... Mă rog... Într-o seară, când ne beam cafeaua cu rom, după ce-am servit masa, ne-am trezit cu geamurile sparte. O bucată de cărămidă era înfășurată cu o coală de hârtie pe care scria: Plecați odată de aici! Nu putem trăi în liniște din cauza voastră!... Dar noi nu le făceam nimic. Nu deranjam pe nimeni. Nu făceam petreceri cum făceau ei de se cutremura blocul. Nu ascultăm muzica dată la maximum, cum o făceau ei. Erau zile când copiii, nu știu dacă erau din scara blocului nostru sau de la alte scări, strigau după noi: Vampirii! Au ieșit la plimbare! Strigau de răsună toată strada! Bineînțeles că nu le-am răspuns în niciun fel. Ne-am dat seama că de fapt nu știau ce sunt vampirii, că strigau ceea ce-au auzit vorbindu-se în familiile lor... Dacă au văzut că nu plecăm l-au obligat pe proprietarul apartamentului să ne dea afară. Și într-o zi proprietarul ne-a spus că trebuie să plecăm fiindcă vrea să renoveze apartamentul. Așa că am fost nevoiți să plecăm de acolo. Aici am dat peste aceeași poveste. Același început plin de speranțe pentru ca într-o zi totul să se schimbe brutal. Vecina noastră de casă era o bătrânică destul de simpatică, ori de câte ori ne întâlneam cu ea se oprea și vorbeam vrute și nevrute. Pe urmă s-a schimbat cu totul și de câte ori ne scuipa în sân și își făcea cruce și murmură destul de clar că suntem unelte diavolului... Într-o zi de sâmbătă a adus un preot care să le sfințească casa, curtea și mai ales strada pe care ne deplasam noi. A fost un circ absurd.

(Scoate din geanta sa un dosar voluminos)

Aici am scris tot ce ni s-a întâmplat în acești douăzeci de ani. A, n-am spus că am fost angajat la o editură destul de importantă unde tehnoredactam manuscrite înainte de a fi trimise la tipografie spre publicare. Pentru mine era OK la editură. Nimeni nu-mi reproșa nimic. Toți știau cu cine locuiesc și care e viața mea privată, dar nu comentau nici unul. Erau mulțumiți de munca prestată. Viața privată era treaba fiecăruia atâta timp cât nu deranjeai pe nimeni. Și noi nu deranjam. Am încercat să-l iau și pe Astan la multe lansări de carte unde era obligatoriu să fiu prezent, dar n-am reușit. Se eschiva mereu spunând că are ceva de făcut. Un lucru bun era faptul că citea foarte mult. Șa își umplea timpul când nu eram acasă... Pe urmă s-a întâmplat ce s-a întâmplat. Deși l-am căutat săptămâni întregi nu l-am mai găsit. A dispărut în lume.

Scena 5

(Ia dosarul și se apropie de masa Autorului. Pune dosarul în fața Autorului)

Pongo: E al tău.

Autorul (nu înțelege): Ce este al meu?

Pongo: Dosarul. Mie nu-mi folosește la nimic. Acum sunt convins că n-o să-l mai văd niciodată pe Astan. E o parte din viața mea și a lui. Când am hotărât că trebuie să plec m-am hotărât să mă despart și de acest dosar. Aici sunt scrise toate întâmplările suportate decâte mine și Astan în douăzeci de ani. N-am avut puterea să-l distrug. M-am gândit că cineva trebuie să știe cine am fost noi. Eu și cu Astan. Și poate că va face ceva bun din el.

Autorul: Ce vrei să fac cu el?

Pongo: Mai întâi să-l citești apoi o să vezi ce vei face. Îți va veni o idee. Dacă nu-ți va plăcea n-ai decât să-l distrugi. Eu n-am să știu nimic. Și nici nu mă mai interesează. În clipa asta mă despart de trecut pentru totdeauna. Trebuie să trăiesc. Deși nu știu pentru ce trebuie... Am încredere în judecata ta.

Autorul: Am comandat o nouă porție de whisky.

Pongo (ia și bea din pahar): Mulțumesc. Acum pot pleca.

Autorul: Și Astan? Totuși, ce s-a întâmplat cu Astan?

Pongo (nehotărât): Astan... Astan a dispărut. Nu ți-am spus?

Autorul (uimit): Ai renunțat să-l mai cauți?

Pongo: Bineînțeles. În dimineața de care am vorbit a dispărut. N-a lăsat nimic scris de ce o face. Degeaba l-am căutat. Nimeni nu la mai văzut din acea zi. Pot să sper că acolo unde a plecat o duce bine și că a ales schimbarea de care vorbea mereu.

Autorul (scoate o carte de vizită și-o întinde spre Pongo): Ai aici adresa mea. Mi-ar plăcea să știu ce-ai făcut în viitor.

Pongo (ia cartea de vizită): Mulțumesc. Am să mă gândesc. *(Termină băutura din pahar)*

Mulțumesc pentru că m-ai ascultat. Toate cele bune.

(Plecă)

Autorul: Pongo nu s-a ținut de cuvânt. Nu mi-a scris niciodată. Cine știe pe unde-și duce crucea. Trag nădejde că s-a integrat într-o comunitate și că o duce bine...

(Scoate o carte din buzunar)

Am citit cu atenție cele scrise de Pongo. Și am hotărât că trebuie să aflu și ceilalți despre viața lor. Am făcut niște modificări care țin de forma literară. Cartea a avut succes. Dar succesul ei n-a ajuns la urechile lui Pongo. A ajuns în atenția unui agent literar din Franța care dorește s-o publice acolo. Cu un cuvânt înainte scris de către mine. Poate că așa va ajunge și la urechile lui Pongo și-mi va da un mesaj.

(Îi sună celularul. Autorul tresare și accesează numărul)

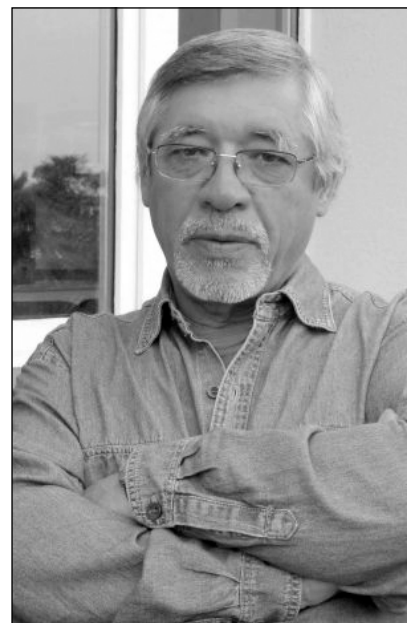
Da, iubit-o!... Sunt bine. N-ai de ce să fii îngrijorată... Am cumpărat tot ce ai scris pe biletul tău. Într-o jumătate de oră sunt acasă. Nu i-au niciun taxi. E prea frumos afară ca să nu merg pe jos.

(Închide celularul)

Nu știu ce să mai spun. Poate că ar trebui să cumpărăm cartea ca să înțelegem mai bine cine sunt cei din comunitatea LGBT. Cât de greu le este să trăiască cu o asemenea povară de care nu sunt ei vinovați. Poate Mama Natură?

(Se ridică și dispăre. Fond de muzică, zgomotele străzii, claxoane de mașini, fluierături, strigăte vesele etc)

Sfârșit

Leo BUTNARU

Vectori transpruteni (XXV)

PAGINI DE JURNAL

5.III.1994

După alegerile din 27 februarie, Basarabia este un cadavru al unei posibile conștiințe naționale. Blegirea maselor este incompatibilă cu demnitatea. Concluzia, dureroasă, dar adevărată, mi se pare a fi una: pe aici s-a răspândit sau, poate, s-a răsplămădit o semințenie dintr-un material etnic de calitate îndoielnică. Și să nu creadă cineva că Snegur nu va trăda iar și iar, ca să-și salveze ce are de salvat: mizerabila fățarnicie și neobligativitate. La rândul său, și el va simți în fese împunsăturile de țăpoi ale agrarienilor, așa cum le simt boii înceți în ale lor, împunși cu furca de fier de țărănul ce stă în car. Iar nefastul zigzag al politicii (politicii?) sale inconsecvente, murdare, aduce aminte exact de ceea ce este pișatul bouului pe un drum prăfos, firește, – de țară.

Cândva, îmi înțepa din când în când țeasta gândul neimportant că L. L. ar fi o reîncarnare *amazonică* a lui Macedonski, în special prin angoasele și țâfnoșenia ei. Astăzi, această părere mi-o fortifică exemplul necesar, extras de la Eugen Lovinescu care, în 1921, găsea elementul definitoriu al operei lui Al. Macedonski în „Sentimentul unei mulțumiri strict personale”. Iar caracteristicile care ar privi-o și pe colega noastră ar fi cele depistate de subtilul critic la autorul „Rondelurilor”: versuri izvorâte din obsesia persecuției, dintr-o stare permanentă de revoltă (uneori, în ceea ce o privește pe L., din motive iluzorii, inventate, „igrasioase” din punct de vedere etic), din lamentații împotriva contemporanilor ingrați, care nu o apreciază la valoarea mesianică, providențială, unii chiar criticându-i opera cu argumente imbatabile; din tânguirile clădite pe o nemulțumire mediocră (parafrază după Ion Simuț), „poezia

lui Macedonski e paranoică”. Nemulțumirea de soartă, de societate e, precum se știe, tipic romantică.

6.III.1994

„România literară” din 23 februarie inserează și poeme de-ale mele: „Urcând, coborând”; „Trio predestinat”, „Cica-trice”. Dat fiind că am ratat abonarea – cele câteva zile acordate pentru această chestiune – eram la Focșani – vestea o aflu de la M. Cimpoi care, ieri, mi-a adus respectivul exemplar de revistă.

Altă *good news* mi-o dă Arcadie Suceveanu: a fost Chiric, redactorul-șef la editura gălățeană „Porto-Franco”, lăsând un catalog pentru anul 1994, în care (nu știam) este inclusă și o carte de a mea. Arc. îmi oferă acest program editorial intitulat „Cărți pentru elevi”, la poziția 79 a căruia citesc: „Butnaru, Leo: Versuri (...), 2 lei 38 bani (valută basarabeană, *of course*). Adnotare: Autor al mai multor volume de poezii, Leo Butnaru aparține generației tinere care vine cu un suflu și un timbru nou în poezia basarabeană, cu o observație de penetrație ideatică, conferind creației sale revelația versului în care se regăsește nu numai expresia sentimentală, ci și cea a unei gândiri profunde”. Însă adevărul este că eu nu am înaintat nicio ofertă și nu prea văd perspectiva acestei cărți.

Război în fosta Iugoslavie, dezlănțuit la Sarajevo, mii de morți. De această dramă îmi amintește zilnic nu doar ecranul însângerat al televizorului, nu doar radioul, ziarele, cunoscuții și necunoscuții cu care schimb câteva vorbe, printre care tremură și înspăimântătoare ecouri balcanice, ce ne vizează direct și pe noi – la Nistru la mărgioară

(balcanică) au fost morți, se poate muri oricând; de tragedia iugoslavă îmi amintește muta sau țacănitoarea mea mașină de scris; mi-amintește metalul „UNIS“-lui meu, al acestei „TBN de Luxe“, care nu a fost fabricată altundeva decât în... Sarajevo, la „Udruzena metalna industrija Sarajevo“, precum scrie pe această „Tvornica biro masina“ ce mă servește deja de circa 13 ani și care, dacă nu s-ar fi „născut“ atunci când „s-a născut“, astăzi și metalul, și plasticul ei puteau ajunge detalii de aramă, gloanțe... Tragică lirică ajunsă ca și banală: litere de plumb...

Și totuși, îmi permit „luxul“ să dactilografiez, astăzi, la această „TBN de Luxe“ eventualul manuscris pentru ed. „Porto-Franco“.

21.III.1994

Pentru a afla că e primăvară, nu e obligator să ascult radioul (buletinele meteo), ci mi-e suficient doar... să-l privesc. Aparatul de radio „Ochean 214 / Gorizont“ îmi înfățișează o... găză în recunoaștere, un fluture gri care apare, apoi se prăvălește, după care, de jos, iar apare neîndemânatic în gemulețul marcat cu linii și cifre al scalei. Însă, inconștientă, aceasta recluziune a unei găze e lipsită de taină și importanță față de o alta... Iată cum a fost: într-o dimineață, ne pomenim că nu vine gazul în arzătoarele mașinii de gătit. Primul gând nefericit care ne trăsnește în scâfărlie e că tâmpiții ăia soldătoși de la Tiraspol au închis conducta... prieteniei. Ne interesăm la vecini: ei au gaz, ca în vremuri bune. Ce să fie?... Invităm specialistul. Acesta, domnule, desface toate nodurile mașinii, suflă în țevi, aerul trece, deci buba e undeva în altă parte. Astfel, treaptă cu treaptă, nod cu nod, ajunge de sus, de sub cratiță, până jos, la ultimul nod ce unește mașina cu conducta de gaz. Scoțocind cu un cârlig ascuțit în gâtulețul conductei, ce credeți că extrage de acolo? Un cocon, o gogoasă a cine știe cărei insecte – e greu de imaginat cum, unde, când a nimerit ea în interiorul conductei de gaz! Uite că toxicitatea gazului nu omoară viitoarea molie sau viitorul fluture care, poate, în micro-oușorul acela ce a format coconul, o fi călătorit hăt din târâmurile înghețate de nord, ca să ne pricinuiască nouă necazuri, lipsindu-ne de ceaiul de dimineață.

Așadar, se miră meșterul, ne mirăm noi, după care, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic deosebit, punem ceainicul la para gazului siberian care totuși (yes, of course!) nu ne prea ticnește, pe cât ne umilește, ne robește...

23.III.1994

Să se mai spună că poeții nu sunt cei mai dumeriți sociologi... Astfel, situația actuală, postelectorală, poate fi caracterizată *par excellence* prin două versuri ale lui Guilevic din perioada când poetul nici gând nu avea să piardă timpul cu zădărnicii politice. În „Brasier“ (Jeratic) subtilul francez zice: „D'autres **étaient** précis comme des maladies/...Et tout le poids de la bêtise“ (Unii erau exacti ca niște boli/...Și întreagă povara prostiei). Cei „exacti“, care readuc maladiile ideologice, antinaționale – alde Moțpan, Senic and „Edinstvo“, iar povara, apăsătoarea povară vine

de la și cade (tot) pe ceea ce englezul numește *tag-rag* – gloata, plebea, căreia eu i-aș prefera asonanța sinonimică din zisa britanicului: *trag și rag*... Iar acest răget îți dă glaciala senzație că *the country* basarabeană încă multă vreme de aici încolo va linge palmele *the country party*, ambele țări rămânând pe multe decenii sortite prostiei. Și dintr-o parte și din cealaltă niște blegi de țapi împuțiți fac totul pentru a crea impresia că tocmai intelectualul, pe franțuzește vorbind, este *le bouc émissaire* (țapul ispășitor). Pentru că totdeauna țapii împuțiți au căutat un alt țap, pentru ca acesta să fie ispășitorul pentru o mai generală împuțire...

În sfârșit, după fel de fel de ghinioane, ultimul – după proasta imprimare pe peliculă și refacerea completă a filmului editorial, să zic, vede lumina zilei și cartea de interviuri „Spunerea de sine“. Ghinioanele – dacă dorești să le găsești o explicație – ar putea fi puse și pe seama numărului 13: „Spunerea...“ e chiar a treisprezecea carte semnată de mine. (Coperta – *très mince*, ca o pojghiță de nenoroc al cârții în cauză).

24.III.1994

M. Cimpoi îmi spune că din partea societății „Pro Basarabia și Bucovina“ am o invitație de a mă odihni la Sovata, la miraculoasele ape termale de acolo. Să alegem perioada, în lunile mai, iunie sau septembrie. Cred că voi pleca în iunie, spre sfârșitul lunii (dacă va fi să plec, totuși).

Dezordine și dezinteres general. Apatie și lehamite. Statul nu mai are nevoie nici de arhivele „gloriei“ sale de odinioară... În biroul, vast, în care se ticluiau (se puneau la cale) dosarele celor înaintați la premiul de stat rsm-ist, unde fusese unsă, de I.C. Ciobanu, din motive conjuncturiste, o oarecare Korkina, nici până astăzi cunoscutoare de verb românesc, – deci, în acea forjerie de celebrități stau abandonate mape cu recomandări pentru Matcovschi, Esinencu, Aurel David etc. Le poți confisca oricând, fără să întrebe sau să răspundă cineva. Eu unul „salvez“ dosarul (foarte sumar) al lui Aurel David.

Criză în toate. Costică Bălan ilustrează „ABC-ul poveștilor“ (o comandă a noastră, de la „EUS“) pe reversul unor poze (fain paper!) de la congresul IV al pedagogilor din RSSM. Personaje fericite, și pe o parte și pe cealaltă (cealaltă – a personajelor din basmele pe care le ilustrează pictorul). În toate pozele – aia, omniprezenta Skalnaia, pe când era, se vede, șefă la CC. Tuș negru – inscripții rusești.

29.III.1994

Se face multă politică de berărie. E logic să remarc acest lucru în ziua când așa-zisul noul parlament al țărișoarei s-a întrunit pentru prima oară; parlament fonf, precum este însuși Lazarev, cadavrul ce deschide o „nouă eră“ politică.

Așadar, perplexitate generalizată, și morală, și intelectuală, și economică, și... mondială chiar, se pare.

Împreună cu Ioan Mănescu ticluim un nou demers către Fundația Culturală Română, aproape implorându-l pe dl președinte Buzura (dacă nu e totuși... Huzura) să găsească o posibilitate de a ne susține. Eu unul însă nu prea cred în receptivitatea fundațiilor. Pentru că am mai fost și pe la Soros-a... chișinăuiană. La capitolul tergiversări și promisiuni stăm cum nu se poate mai bine. Blocajul sneguriano-melnician devorează Basarabia. Ar fi mare miracol dacă editura „EUS” nu se va întoarce sub propria sa fundație-fundament-temelie, adică acolo, de unde a pornit: punctul zero. Viciosul cerc al datoriilor: noi – altora, alții – nouă etc.

30.III.1994

Acum vreo două săptămâni, la agapa cu care s-a încheiat la US comemorarea celor 175 de ani de la nașterea lui Alecu Russo, Po. îmi povestește foarte serios că, la Satu Mare, Pă. i-a șterpelit de sub nas premiul revistei „Poesis”. Zice: „Eu am ațipit, ca după prânz. Iar când era să se meargă la ceremonie de înmânare a premiului, E. nu m-a trezit, pentru că acolo, la înmânare, să se ofere el însuși drept unic și indicat personaj demn de distincție”. Cine știe... Poate niște suspiciuni, niște exagerări... Însă putea fi chiar și așa, pentru că pălînca cea cu multe accente îți cam poate juca festa, dându-te spre somn adânc și pierdere de șansă...

2.IV.1994

Pentru prima oară în primăvara aceasta am văzut caiși și pruni înfloriți la Tecuci. O diferență de temperatură dintre Chișinău și alte spații românești. Răceala pe care o impun niște bicsnici demagogi, care se cred agrarieni, dar o fac pe politicienii.

Constrânși de durerile generate de blocajul financiar impus de ființele cu frunți înguste din vârful delușorului politic basarabean, împreună cu Ioan Mănescu am făcut o escapadă la București, să preluăm niște bani de la editura „Uranus”, cu care am colaborat la publicarea „Ciumei albe” a lui Frank Herrbert și un îndreptar de engleză pentru începători. Suma 5 mii de dolari și ceva e doar o parte din ce datorează dl Dm. Ionică și foarte neîndestulătoare cu care, la moment, să lichidăm datoriile pe care le are „EUS” către alții. Cerc vicios – toți sunt datori tuturor și viceversa; conturi blocate, mare ajun de faliment pentru mulți întreprinzători.

Cu această ocazie, vizităm și o parte din Casa Poporului, unde-și are birou și directorul de la „Uranus”, însă deja în calitate de funcționar în parlamentul român. Ce grandioare! Ce aberație impunătoare! Sau, posibil, nu chiar aberație. Greu de spus... Muncă sisifică depusă pentru șlefuirea milioane de tone de marmură de Dobrogea. Cel mai mare candelabru din lume, dimensiune 60 pe 33 de metri. Multă fantezie în geometrizări și ornamentare. Ca mărime, e a doua construcție din lume, după cea a Pentagonului. Aici se lucrează de zori: nu peste mult timp, în Casa Poporului va avea loc un important for internațional și guvernul a alocat 20 de miliarde de lei, să ducă la bun sfârșit amenajarea unei părți din grandioasa construcție.

Vizită la Ministerul Culturii. Anghel Dumbrăveanu, Ioan Flora, Florin Costinescu. Fugitiv, îmi sunt prezentați poetul Ion Gheorghe și dramaturgul Iosif Naghiu. Las „Spunerea de sine” pentru Mircea Tomuș și Marin Sorescu, prezenți cu interviuri în carte, dar care în ziua respectivă lipsesc de la minister.

Trecem pe la Fundația Culturală Română, pe la editura acesteia. Dna Domnița Ștefănescu crede că am venit după donația de carte pe care ne-a făcut-o fundația. Noi, zicem, o preluăm cu altă ocazie, astăzi, însă, am dori să primim și un alt gen de ajutor, posibil și prin coeditări ale unor cărți. Însă fundația nu are bugetul fixat. 20 de milioane de lei datorie. Nici dl Buzura nu se află pe loc.

Am trecut și pe la dl Ioan Albescu, directorul societății „Știință și tehnică”. Niște proiecte de colaborare, vagi, deocamdată, inclusiv – tragerea ediției a doua a unui volum intitulat „Psihoteste”.

Și, ca să nu ies din trista zonă a hărțuielilor editorial-financiare care, până la urmă, ar putea să ne lase fără acea sfântă *daily bread*, să reproduc rezultatele unei autotestări la care m-am supus și care, aproape nuanță în nuanță, coincid cu presupunerile ce mă privesc ale unor colegi, inclusiv cea a Aurei din interviul pe care l-am publicat în „Contemporanul” (chestia cu atașamentul față de tineri; apropo, Ioan Flora mi-a dat invitații pentru un simpozion al tinerilor ce va avea loc la București: Vasile Gârneț, Nicolae Popa, Galaicu-Păun, Eugen Lungu, Ghenadie Postolache...). Așadar, la punctul „Care este vârsta creativității dv.?”; străduindu-mă să răspund cât mai obiectiv și explicit posibil (explicit pentru mine însumi), iau 31 de puncte, care vin la capitolul „Tineretea creativității”. Rezultatul autoevaluării cuprins între 21 și 40 de puncte (înseamnă că eu am exact... miezul de aur al grilei de punctaj) reprezintă un certificat pentru tineretea și energia creației. Evaluatorii-testologi susțin că persoanele aflate la această vârstă sunt încântate de tot ce e nou (poate că aici „încântat” nu e termenul cel mai adecvat), sunt în ton cu moda (deși nu se lasă înrobiți de ea). Receptivi la transformările care au loc, implicându-se în ele ca niște creatori activi și cu inițiativă (nu atenuiez emfaza limbajului, care putea fi unul mai firesc și, deci, mai de crezut). Persoanele respective sunt atrase de activități ce se caracterizează prin varietate și noutate, creația fiind pentru ele o necesitate, precum – atrase – și de misterele lumii și, dacă li se oferă prilejul, pleacă în căutarea lor. Reprezentanții acestei vârste părăsesc fără regret un loc de muncă obișnuit de dragul unei activități mai interesante. Sunt entuziasmați de munca și arta contemporană sau le cultivă cu plăcere. Sunt înclinați spre autoapreciere pozitivă. (Mie să-mi spui?... Cam așa este... Dar în acest caz, o autoapreciere pozitivă pare a deveni o... autocritică... suportabilă). Au o poziție critică față de regulile și regulamentele care limitează tendința lor spre independență. Uneori sunt naivi și lipsiți de simțul măsurii. (Exact... Dar aș fi putut omite, totuși, această constatare... mda... cam...) Chiar dacă nu mai sunt la o vârstă tânără, comportamentul, modul lor de abordare a problemelor îi atrag spre cei tineri. Sub raport intelectual, sunt

aproape totdeauna productivi, deoarece îmbină în ei înțelepciunea oamenilor maturi cu entuziasmul și energia caracteristice tinerei generații.

Să sperăm că așa este...

De data aceasta, în noaptea de 1 spre 2 aprilie, din nou ne-a salvat de la un grav accident o miime de secundă. Și din nou în apropierea comunei Spătaru, mai precis – la circa 10 kilometri de Buzău. Șoferul, tânăr de tot, Radu Bujoreanu, reușește ca prin minune să forțeze brusc volanul spre stânga, noi reușind să vedem doar, ca într-o fulgerare de cadru, cum „Volga” în care ne aflăm trece la câțiva milimetri de o căruță ce se „decupă” pe neașteptate din întuneric. Muțenie, uluială și febrilă presupunere a ceea ce putea să se întâmple acum câteva clipe, când, poate, cineva dintre noi nici nu ar mai fi fost în stare să presupună; n-ar mai fi fost în starea vieții. Învățământul ce se poate trage n-ar fi decât unul: să nu circuli noaptea pe drumurile românești, în special toamna, ele fiind flancate de bicicliști și căruțași zevzeci, turmentați.

Însă astăzi, ca nicicând altădată, trebuie să te miști în toate, ca să supraviețuiești. Astăzi, când existența ta este supusă legii bicicletei: dacă se oprește, cade.

Iată rezultatul a încă două teste l-a care m-am supus. Primul, intitulat: „Șansa fericirii”, nu-mi lasă prea multe șanse, eu, acumulând 8-9 puncte, mulțumindu-mă cu concluzia că nu voi ajunge la adevărata fericire, unde mai pui că nu mă încălzește și entuziasmează consolatoarea concluzie că: „Oricum, nu este imposibil să vă schimbați comportamentul și modul de a privi lumea. Încercați”.

Pe de altă parte, doar un neghiob nu ar dori să privească altfel lumea, deoarece azi lumea e alta. Curând va fi chiar categoric alta. Și noi trebuie să fim alții. Dar nu obligatoriu – ghiftuiți de fericiti...

Apoi testul „Potențialul de lider” și cel care vrea să afle dacă avem sau nu o psihologie de învingător. Primo: „Aveți un excelent potențial de conducere, dacă ați obținut peste 8 puncte”. Eu însă am totalizat exact 8 puncte și mă pretez, moderat, doar la: un potențial lider. Eșecul însă îmi vine la întrebarea dacă aș putea deveni milionar. Concluzia, în baza punctajului (între 20 și 45 accente): acumularea averii *ego* ar fi o problemă cam dificilă. Trebuie să evit speculațiile financiare. Dar cel mai mare bine pe care mi-l pot oferi eu însumi este să fac carieră în profesia care îmi place, chiar dacă ea n-o să-mi aducă milioane. Și, liniștitor, zice „exegețul”: „Oricum, viața dv. va fi asigurată material”.

Eu unul nu pot zice nimic despre *a face carieră* în profesia de scriitor, însă ea îmi place cu adevărat, ceea ce-mi atenuază apreciabil lipsa... milioanele...

5.IV.1994

Pe un colț de hârtie, găsesc o informație care-mi trezește oarecum tristețea unui om ce a fost jefuit de anumite lucruri: cică (un „cică” astronomic), aproape trei sferturi din stelele firmamentului se văd în emisfera de sud și doar ceva mai

bine de un sfert se văd aici, la noi, în partea de nord. Ce să-i faci, nedreptățile continuă...

8.IV.1994

Mă caută Arcadie Suceveanu. Motivul: dorește să mă vadă dl Gabriel Bacovia. Ne întâlnim. Fiul marelui George Bacovia a venit la editura „Hyperion” în eventualitatea semnării unui contract pentru un volum selectiv din creația părintelui său. Unde e cazat? „În familia dumneaei...” Dumneaei, însoțitoarea lui, este cineva care, acum câțiva ani, ocupase forțat apartamentul care ne fusese repartizat nouă. **Țău** ne-a ajutat să evităm procesul judiciar, portărelul etc., dându-i dispoziție dlui Iacob să ne repartizeze un alt spațiu locativ, la alegere (amplasamentul blocului; la Ciocana). Oricum, deja aveam ordin de repartiziție în acel apartament de pe Șoseaua Poltava (actualmente Balcanică); iese că Gabriel e găzduit și... de noi.

În troleibuz, mă întâlnesc cu Vlad Ciobanu, de la care aflu că, de fapt, eventualitatea contractului e necesară pentru aplanarea unui tărăboi, pe care Bacovia-junior l-a ridicat din cauza că „Hyperion” editase acum un timp o selecție din creația tatălui său, dar fără a-i fi plătit fiului drepturile de moștenitor. Ce să-i faci?... Pentru că li noi, la „EUS”, am publicat placheta „O țară tristă, plină de humor”, în colecția „Poezii de duminică”, dar, deocamdată, nu suntem pipăiți la buzunarele contabilicești...

Apropo, cu Ioan Mânăscuță, facem vizite pe la unele bănci, căutând înțelegere și susținere, firește – financiară. La „Moldincombank”, cunoscutul meu, dl director Anatol Țurcanu. Tratăm și cu cine mai credeți? – cu dna Olga, soția colegului nostru Nicolae Bilețchi.

Ieri, la „Agroindbank”, cu alți domni de ispravă, care ne avansează bani pentru unele comenzi, inclusiv – pentru benzile de împachetat... bancnote! Cu toate că în circulație deocamdată sunt doar bancnote de 1-10-20 de lei, noi am tipărit și benzi pentru bancnote de 50 și 100 de lei. He, he! devalorizarea are a se dezvălui de aici încolo, iar noi, întristați, suntem printre primii care cunosc această taină.

Aseară, la „Actualități” TVR, s-a dat reportajul despre inaugurarea la sediul USR, Casa Vernescu, a unui club de bridge. Și la ceremonia deschiderii, și la masa de joc îl văd pe prietenul Laurențiu Ulici. La partidă – cam încruntat, vede-se că îi mergea cam prost. Azi îi telefonez, mă interesez și de zvonul dacă pleacă, precum se spune, atașat cultural la Paris. Nu, nu pleacă. Ce face revista „Luceafărul”? Poate că în zece zile reapare. Să dea Domnul...

Ti, ti, ti... O reminiscență, sunt sigur – involuntară, la Ioanid Romanescu din Attilio Bertolucci. Italianul scrisese în „Portamicon te” (Ia-mă cu tine): „pe șoldul tău de femeie ce pășește/ cum ar face dragoste” („Poeți italieni din secolul XX”, antologie de M. Mincu, p. 236), iar Romanescu zice: „femeia trece pe stradă mișcându-se ca în actul sexual” (așa ceva). Dar poate că nu e nicio reminiscență, ci doar... o evidență-coincidență de... viziune...

Va urma

Liviu Ioan STOICIU

Jurnalul lunar

Operațiunea „Șterge prietenii de pe Facebook“ e în curs. Te pomenești că noul coronavirus a înmulțit numărul cititorilor...

Duminică, 30 august 2020. Facebook. Mai mult ca oricând, în acest an al „pandemiei mondiale“, lumea izolată obligatoriu sau autoizolată, a avut nevoie de comunicare. De Facebook. Reacțiile sunt nu atât la nivel particular, cât la nivel colectiv-social (inclusiv protestele de amploare au ajuns să fie coordonate prin Facebook; apropo, manifestațiile la modă azi din din Belarus sunt coordonate de un belarus retras în Polonia). Multora Facebook le ține de urât. Ieri Facebook m-a avertizat că am atins cifra de 5.000 de „prietenii“ și că am ajuns la cifra maximă admisă. M-a amuzat teribil: de unde 5.000 de „prietenii“? Adică numai ei au acces pe contul meu Facebook, dacă nu i-am blocat. M-am uitat azi pe Wikipedia (până acum n-am fost curios), să văd ce e de capul Facebook și am citit: **facebook** (pronunțat /'feis.buk) este un site web de tip rețea de socializare din Internet, creat de către Mark Zuckerberg în anul 2004 pentru a oferi posibilitatea de a contacta persoane apropiate, dar și persoane încă necunoscute. Nu-mi amintesc din ce an am eu „cont și pagină“ pe Facebook, pe ambele mi le-a înregistrat un prieten focșănean, tânărul IT-ist Laurențiu Barbu („cu care am făcut Revoluția“), el a primit la întâmplare sute, dacă nu mii de „prietenii“ (din cei ce „au cerut

prietenia“) în numele meu; un an nu m-a interesat Facebook, la un moment dat am intrat însă pe contul meu, la rugămintea unui editor, care voia să fac publicitate cărții mele editate de el. Între timp m-am obișnuit să postez pe Facebook, dar atunci când îl deschid nu mă uit decât la „notificări“ și la „mesaje“, rar găsesc timp să stau pe „Acasă“, la general... Așa că, ajungând la 5.000 de prezumtivi prietenii, maximum posibil (am observat că alții au dublu și „organele“ Facebook nu sunt deranjate), ieri seară am pierdut vreo trei ore și am reușit să șterg fix 251 dintre ei, nu mă așteptam să fie atât de greu (am selectat din cei mai vechi, conform indicațiilor Facebook, pe cei ce au prietenii scriitori; sigur, i-am păstrat pe cei ce-mi sunt rude sau îmi sunt cunoscuți, într-un fel sau altul; să mă ierte cei ce ar putea cu adevărat să-mi fie prietenii, necunoscuți, și i-am șters). Operațiunea „Șterge prietenii“ va continua, nu știu în ce zile și dacă merită efortul. Până să ajung la 5.000 probabil că-mi trebuie un an să tot șterg. În orice caz, e ciudat că din cei 5.000 de „prietenii“, sunt activi maximum 500, de regulă 250, la ce le-o fi trebuind „prietenie“ dacă sunt absenți în viața de zi cu zi? Sigur, e valabilă și „reciproca“, nici eu nu mă omor cu firea să stau pe Facebook, să dau like-uri, să comentez, să-mi bat capul, să mă minunez de prostiile și deșteptăciunile postate, motiv să nu cred în *prietenia-Facebook*.

Dinspre noul coronavirus. Am rămas același sceptic, noul coronavirus e o poveste care se scrie singură, hrănindu-se din frica de boală. Ce se ascunde în spatele „pandemiei mondiale“, de fapt, vom afla în viitor. Am fost la mare, am fost la munte, eu mi-am văzut de viață. Dar trăiesc pe mai departe cu senzația că am pierdut acest an din calendar. Public aici un text literar scris în 27 iulie:

Te pomenești că noul coronavirus a înmulțit numărul cititorilor...

Trăim în plină literatură de consum (de modă nouă; autorii SF pot fi invidioși) de când cu Covid-19. Sau, pot spune, dacă e să nuanțez: e la putere literatura „de unică folosință, care se vinde” de când cu noul coronavirus. Scenariile pandemiei (probă, totuși, de literatură elaborată, sofisticată) se înmulțesc, ele sunt puse în scenă inclusiv de autorități (în frunte cu Organizația Mondială a Sănătății – OMS; poetul-prozator Horia Dulvac mi-a trimis deunăzi o mică poantă: „Exploatarea OMului de către OMS”), altfel nu se explică alarma pe plan mondial, modelul de gripă mai al dracului, care se transmite exponențial, putând avea tulpini scăpate din laboratoare militare de arme biologice – e un scenariu. Când scriu aici, aud de alte două scenarii legate de vaccin, „demonstrate” de BBC. Primul: *Un videoclip conținând afirmații inexacte despre testele clinice privind vaccinul anticoronavirus-19, realizat de osteopatul Carrie Madej, a căpătat popularitate pe rețelele sociale. În acest clip apare informația că vaccinurile vor schimba ADN-ul celor care fac vaccinul anti-COVID-19 și că acesta ar fi conceput „pentru a ne transforma în organisme modificate genetic”. Madej mai spune că vaccinurile ar fi folosite pentru a-i conecta pe oameni la o formă de inteligență artificială...* Inteligență care are tot interesul să împruțineze omenirea „controlată”, fiindcă planeta noastră nu mai are resurse, s-a depășit limita. Nu e adevărat, atrage atenția BBC (probabil e un post care știe și ce nu știi medicii și autoritățile), citând celebra OMS: *Sunt 25 de prototipuri de vaccin în diferite stadii ale testelor clinice, dar niciunul nu va modifica ADN-ul uman și nu conține tehnologie care leagă oamenii de o interfață de inteligență artificială.* Ne-am liniștit, e un scenariu literar prea gogonat. Al doilea scenariu, luat cică tot de pe rețelele sociale (adică e un scenariu de succes), *care susține că vaccinurile au fost responsabile pentru 50 de milioane de decese în timpul pandemiei de gripă spaniolă din 1918.* Nu, intervine BBC: *Oamenii de știință din Marea Britanie și SUA au făcut atunci experimente cu vaccinuri bacteriene simple, dar acestea nu au fost ceea ce înțelegem astăzi prin vaccinuri, spune istoricul Mark Honingsbaum. „Nimeni nu știa că gripa este un virus”, explică istoricul.* Ia te uită, azi nu vorbim de virusul gripal... sezonier, ci de pandemia noului corona-virus!

Scriitorii au fost prinși pe picior greșit, nu se așteptau să fie închiși în casă de autorități (sau izolați 14 zile, sau plasați 14 zile în carantină „la stat”), numai să scrie, fie și scenarii. Guvernării au avut grijă să plătească bani grei în primul rând presei audiovizuale și scrise, să li se cânte în strună. Teribil e că s-a politizat noul coronavirus. În România nu se mai moare decât de noul coronavirus (sigur, adăugat... comorbidităților), nu mai există nici măcar gripa sezonieră. Conformismul s-a generalizat. Puțini mai cârtesc pe la colțuri, pe seama încălcării drepturilor elementare ale omului (dacă au îndrăznit Avocatul Poporului și Curtea Constituțională să tragă de mânecă autoritățile politice abuzive, au devenit „dușmani ai poporului”). Revistele literare publică anchete legate de noul coronavirus, versuri și proză dedicate lui Covid-19, marea vedetă a acestui an (interesant, am citit azi: *Despre înțelesul ascuns al termenului COVID. COVID*

trebuie citit în ebraică? Înseamnă cumva posesie demonică? Dacă COVID este într-o mai mare măsură o problemă psihologică decât o boală virală? Ar însemna asta că prin frică, populației i-a fost indusă o stare de spirit asemănătoare transei hipnotice, așa încât să-și piardă independența față de autoritățile exterioare lui și să accepte limitări fără precedent ale libertății individuale? Tot azi am citit: *COVID-19 a ajuns a șasea cauză de deces la nivel mondial. Tuberculoza, diabetul, demența, cancerul și bolile cardiovasculare sunt în acest moment mai letale; a șasea!).* Majoritatea scriitorilor la noi aplaudă măsurile guvernărilor liberali (aprobate de parlamentari majoritar socialiști-PSD), dar sunt și scriitori care stau pe baricadă online adversă, liberi, sceptici, considerând noul coronavirus o altfel de gripă, care nu merita atâta atenție, să închidă economia, turismul, școala și cultura, cu festivalurile ei (Uniunea Scriitorilor a anulat o sumedenie de evenimente literare, mare pierdere pentru scriitori), teatrele și cinematografele sale, peste tot. Suntem victimele unui noi ideologii, a unui nou realism indigen „progresist”, a unui alt limbaj de lemn (al „distanțării sociale”). Azi trăim cu frica să strănutăm sau să ne tragem nasul în public, răciți, fiindcă ne temem să nu fim „arestați” 14 zile „din cauza noului coronavirus” (izolați sau „carantinați”, *să-i protejăm pe cei din jur*, în stare de alertă, după starea de urgență, din martie stăm „cu arma la picior”, în poziție de dreptți în fața inamicului invizibil). Nu-mi imaginez ce mari opere în versuri și în proză, în teatru și în eseu vor apărea în anii care urmează din cauza frustrării colective și a umilințelor (în fața propriilor ochi) provocate de noul coronavirus și de măsurile coercitive luate oficial, opere cu mască pe față, cu temperatura luată la birou, cu spălarea mâinilor cu care scrii. Deocamdată frunzăresc pagini de jurnal în publicații sau pe bloguri, care vor deveni cărți cu vandabilitatea asigurată (povești). Altfel, redactorii scot (fie și online) reviste, editorii scot cărți, am auzit că se plâng de surplusul de producție literară (plictisiți să stea în casă, scriitorii se întrec în figuri, ce să facă; publică în reviste sau definitivează cărți de soi). Eu sunt indiferent, nu m-a inspirat cu nimic noul coronavirus, din contră, m-a inhibat la masa de scris. Scriitorii care se respectă își văd de scris și citit, e clar (poate, un pic mai neliniștiți, fiindcă viitorul se anunță a fi și el bolnav, asemenea vremurilor de azi și a trecutului imediat), n-am observat să fi dat faliment acum cineva în literatură. Lasă că se trăiește cu iluzia că din cauza izolării și „carantinării” s-au înmulțit și cititorii...

(Expres cultural)

Apropo de scenarii și conspirații, citiți de curiozitate și articolul apărut azi pe Ziare.com: ziare.com/stiri/coronavirus/cele-mai-frecvente-teorii-ale-conspiratiei-legate-de-covid-19-metode-de-a-demonta-idei-precum-vaccinul-ascuns-in-mod-intentionat-1628065

liviuiuanoiciu.ro/operatiunea-sterge-prietenii-de-pe-facebook-e-in-curs-te-pomenesti-ca-noul-coronavirus-a-inmultit-numarul-cititorilor/?fbclid=IwAR3q75iLiaVpI2cp1-Cq9MA6bpFEMgdeYRa53O7j94KPvMg8u_blcWxIHxFc

Vasile SPIRIDON

Preocupare și cunoaștere de sine

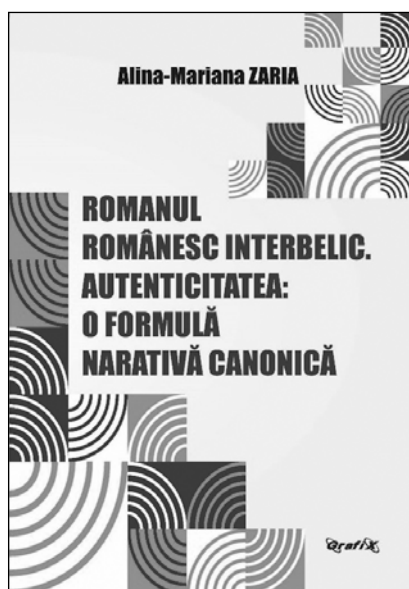
Concentrată în jurul unor concepte precum antiliteratură, aliteratură, antiestetism, anticalofilie, antistil și anticompoziție, autenticitatea se constituie într-un protest față de convențiile narative încetățenite, prin elemente specifice precum substanțialitate, originalitate, sinceritate, spontaneitate, trăire și realitate. Scopul studiului *Romanul românesc interbelic. Autenticitatea: o formulă narativă canonică* (Editura Grafix, Pitești, 2022), realizat de Alina-Mariana Zaria, este acela de a revela punctele comune care îi înscriu pe romancierii selectați din înfloritoarea noastră perioadă literară în linia autenticității, precum și maniera fiecăruia dintre ei de a transpune în lumea ficțiunii faptul trăit. Autoarea nu-și propune să analizeze în detaliu operele romancierilor respectivi, ci să evidențieze complexitatea temelor abordate în spiritul și în numele noii formule estetice. Viziunea analitică asupra operelor avute în vedere s-a bazat pe două procedee principale de decodificare, transtextualitatea și intertextualitatea, la care s-a adăugat un derivat al acesteia, arhitextualitatea.

Autenticitatea s-a definit și se definește, în linii generale, prin termeni precum originalitate, experiență sau trăirism, substanțialitate, spontaneitate, act nealterat, sine literaturizat, sinceritate. Realizând un inventar al accepțiilor termenilor respectivi și conturând specificul fiecăruia, Alina-Mariana Zaria reliefează caracteristicile acestei noțiuni complexe și totodată contradictorii: confesiune neliteraturizată, trăire subiectivă, imperativ de a fi tu însuți, renunțare la convențiile existente ale literaturii, valorificare a documentului și a jurnalului intim, fragmentarism al însemnărilor, repudiare a stilului frumos, predilecție pentru narațiune subiectivizată, introspecție și autoanaliză. Totodată, autoarea studiului își însușește și expune aria conceptuală,

făcând o distincție între autenticitate și autenticism. Astfel, dacă autenticitatea denumește formula narativă, autenticismul presupune aspecte legate de stilul operelor.

În prima parte a studiului se operează o incursiune teoretică în evoluția romanului românesc și în fundamentarea conceptului de autenticitate. Pentru aceasta, Alina-Mariana Zaria descrie originea și evoluția speciei ca gen proteic, sintetizând sânguinios, pe urmele altor istorici literari, periodizarea romanului românesc în trei mari etape: prima etapă – secolele XVIII-XIX (de la romanul *Istoria ieroglifică*, al lui Dimitrie Cantemir, până la romanul *Ciocoi vechi și noi*, al lui Nicolae Filimon); a doua etapă – începutul secolului XX-lea (reprezentativ fiind, cum este și firesc, romanul *Ion*, de Liviu Rebreanu); cea de-a treia etapă – perioada interbelică, în care romanul nostru atinge apogeul. În această privință, a perioadei interbelice, autoarea aduce în discuție aspecte legate de etos, dezbateri pe tema crizei acestei specii, dar și direcțiile de evoluție, structurate în special pe dihotomia tradițional-modern.

Teoretizând asupra virtualităților axiologice ale autenticității, Alina-Mariana Zaria relaționează arealul literaturii cu intuiționismul bergsonian și cu fenomenologia husserliană, dar și cu elementele de naratologie impuse de Jaap Lintvelt și de Gérard Genette, fiind vizate modelele europene reprezentate de scrierile marilor Honoré de Balzac și Marcel Proust. În urma delimitărilor conceptuale, interpretările hermeneutice oferă o detaliată analiză a realizărilor literare atât pe plan european (Marcel Proust și André Gide), cât, mai ales, în direcția punerii în valoare a valențelor multiple dimensionate în spațiul critic autohton, prin contribuția lui Camil Petrescu, Mircea Eliade, Octav Șuluțiu, Petru Comarnescu ș.a.

Cercetarea propriu-zisă asupra romancierilor autenticiști interbelici scoate în evidență propensiunea acestora către anumite forme de exprimare care să ateste autenticitatea: jurnalul, analiza psihologică, narațiunea subiectivă, unicitatea perspectivei narative, fluxul amintirilor. Bunăoară, valorificarea documentului conferă verosimilitate, asigurând pulsația vie a creației. Denunțându-se masca, artificialul, falsul, noua normă estetică fundamentală devine sintagma „a fi natural”. Alina-Mariana Zaria este conștientă de faptul că autenticitatea în sine nu poate fi detectată în detalii, motiv pentru care o consideră drept o noțiune relativă, neexistând metode de autentificare a... autenticității. În aceste condiții, există doar indici care sporesc acest adevăr: veridicitatea timpului și spațiului (date istorice și geografice), mărturii ale contemporanilor, extrase din documente oficiale, corespondențe etc.

Trecând la studiile de caz, cercetătoarea identifică punctele de convergență, dar și specificitatea creațiilor românești supuse investigației analitice. În primul rând este vorba despre opera lui Camil Petrescu și a Hortensiei Papadat-Bengescu. În ceea ce privește analiza operei lui Camil Petrescu, este înregistrată discrepanța dintre aspectele teoretice ale romanului modern surprinse în volumul *Teze și antiteze*, în special în conferința *Noua structură și opera lui Marcel Proust*, și realizările ficționale reprezentate prin marile romane *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* și *Patul lui Procust*. „Falsa” autenticitate, probată prin atenția acordată detaliului și documentului, sistematizarea informației, precum și clasificarea ei, confirmă existența unei metode compoziționale însușite de scriitor, cel care, teoretic, nega abordarea unei formule anume. Ca noutate, este pus în relație erosul „ekphrastic” situat între dimensiunea reală și cea ideală, susținând intenția scriitorului de a confecționa impresia de autenticitate, căci aceste trimiteri către artă ajută cititorul la obținerea unei proiecții imagistice în planul realului a unor „ființe de hârtie”, plăsmuite inițial în planul textului.

Cât despre Hortensia Papadat-Bengescu, influența autobiograficului conferă operei acesteia o dimensiune a autenticității prin care scriitoarea urmează postulatul epocii: literatura adevărată înseamnă viața adevărată. Creațiile debutului probează, în ceea ce o interesează pe Alina-Mariana Zaria, tehnici narative ale autenticității, precum jurnalul. Autenticitatea este înțeleasă ca o exprimare a stării sufletești, a surprinderii directe a „senzației”, a conturării în mod „autentic” a unui mediu aparent inaccesibil, dar acaparat de indivizi proveniți din subsolurile societății. Proza scurtă de început a Hortensiei Papadat-Bengescu este pusă sub semnul confluenței dintre analiza psihologică și lirism, ea încadrându-se unei autenticități bazate pe apelul la autobiografic, folosindu-se tehnica jurnalului intim și a narațiunii la persoana întâi.

Am găsit la cuprins prezența unui autor minor în privința realizărilor ficționale precum ar fi Ion Biberi (foarte bun eseu, de altminteri). Argumentul includerii în cuprinsul lucrării din partea Alina-Mariana Zaria este că Ion Biberi se dovedește, prin romanul *Proces*, un continuator al lui James Joyce, abordând monologul interior ca tehnică inerentă în disecarea ezițărilor subconștientului. În vederile autoarei, și Felix Aderca ar proba o aceeași afinitate pentru modernizarea discursului prin adoptarea formulei autenticiste.

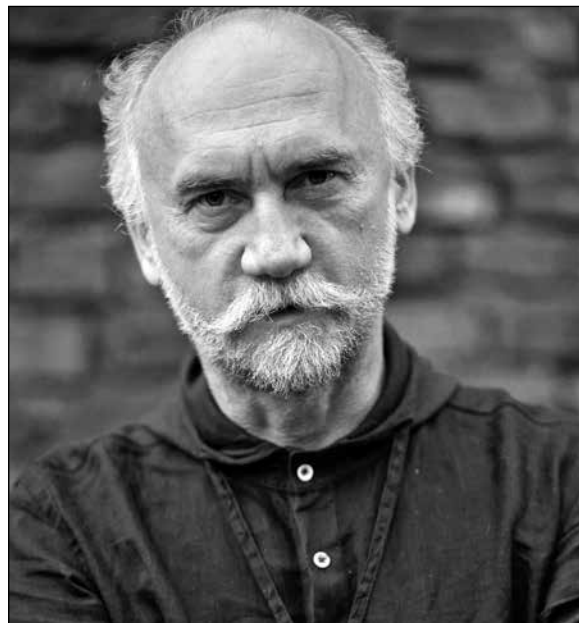
Anton Holban își justifică prezența în cuprinsul studiului, ca fidel adept al autenticității, atât prin corespondența și confesiunile

sale, cât și prin realizările sale românești, predilecția pentru literatura neprelucrată, vie, circumscrisă Erosului și Thanatosului. Astfel, în dreptul romanelor *O moarte care nu dovedește nimic*, *Ioana* sau *Jocurile Daniei* sunt analizate minuțios stările sufletești ale personajelor, evidențiindu-se concepția gidiană a „literaturii nude”. Formula narativă a jurnalului intim devine punctul comun între romanele lui Anton Holban și romanul *Adela*, de Garabet Ibrăileanu. Personajul Emil Codrescu ține un jurnal, pentru că autorul vrea să dea impresia că se depărtează de ficțional, încercând o apropiere de autenticitate, pe când jurnalul lui Sandu se vrea a fi un roman, pentru că naratorul își propune cu sârguință acest lucru. Dar Alina-Mariana Zaria nu uită să precizeze că Garabet Ibrăileanu – teoretician al structurii românești aflate între creație și analiză – ilustrează același paradox întâlnit și în romanele lui Camil Petrescu, deoarece, la nivel teoretic, criticul se declară în favoarea creației, dar în practică, prin romanul *Adela*, dovedește apropierea de analiză.

În privința operei românești a lui Mircea Eliade – „trendsetterul generației de romancieri interbelici români” care a îmbinat dezideratul „autenticității” cu formula „noului umanism” – s-au sesizat accentele experimentului adolescentin situat între „preocuparea de sine” și „cunoașterea de sine” (*Romanul adolescentului miop* și *Gaudeamus*), dar și direcțiile relocării sinelui de la „ființa reală” către „eul-narator”, prin mijlocirea experienței indice (*Isabel și apele diavolului*, *Maitreyi* sau *Șantier*). Sunt cu totul nedumerit de absența în analiză a romanelor în care se pledează pentru „experiență” și se adoptă cu cea mai mare evidență formula autenticistă: *Huliganii, Întoarcerea din rai*. Pagini îi dedică Alina-Mariana Zaria și operei lui M. Blecher, care evoluează între autenticul trăirii și autenticul scriiturii, iar elemente precum „ekphrasis”, mitologic, Eros, thanatic, topos, primordial, zoomorfic, obiectual, artificial devin resorturi ce declanșează emoția receptării.

Romanul românesc interbelic. Autenticitatea: o formulă narativă canonică este un studiu bine aplicat, cu un fond documentar și bibliografic amplu și eficient utilizat, într-un orizont interpretativ ridicat. În privința bibliografiei, care trebuia să fie mult extinsă – dacă ne gândim la câți autori au fost analizați, împreună cu temele, motivele, simbolurile, tehnicile narative, scrierile lor ficționale și nonficționale – nu ar fi trebuit să lipsească unele titluri precum *Anton Holban. Obsesie, revoltă, resemnare* (2019), de Adelina Lasca Beldugan; *Divagațiuni cu Anton Holban* (2001), de Nicolae Florescu; *Exerciții de admirație și reproș. Hortensia Papadat-Bengescu* (2002), de Liana Cozea; *Roman și mit la Camil Petrescu* (2001), de Adela Hagi; *Autentismul* (1984), de Vasile Nicorovici.

Noutăți în definirea conceptului de autenticitate nu sunt de semnalat, deoarece Alina-Mariana Zaria urmează în cercetare doar câteva studii românești (ale lui Adrian Marino, Dumitru Micu sau Gheorghe Glodeanu), precum și acela străin al lui Charles Taylor ce poartă titlul *The Ethics of Authenticity*. Într-un fel, ghinionul autoarei studiului *Romanul românesc interbelic. Autenticitatea: o formulă narativă canonică* este de a se fi angajat în cercetarea sa în perioada în care apărea studiul lui Ștefan Firică purtând titlul *Autenticitatea, sensuri și nonsensuri. Teorii românești interbelice în contexte europene* (2019). Iar comparația cu această abordare monografică nu îi este deloc favorabilă, deși Alina-Mariana Zaria a depus un efort apreciabil în scopul de a acoperi satisfăcător teza aleasă.

Vianu MUREȘAN

Peisaj cu sânge. Arta nativă a lui Ion Țoanță

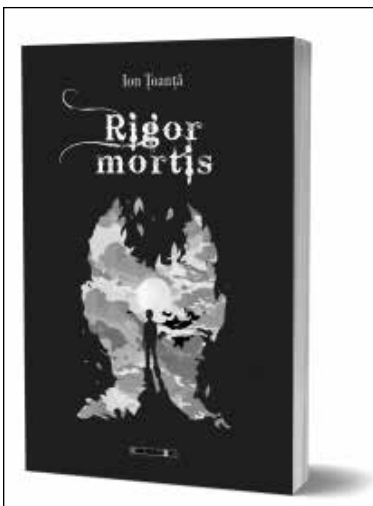
„Sânge...
Sânge...
Sânge...
Sânge peste tot.
Totul era o baltă de sânge.
Un Univers maculat de roșu. O perdea purpurie
care-mi estompa
privirea. O mare de picături sângerei îmi întina ochii.
Uitasem cine eram, cum am ajuns aici sau ce se
întâmplase,
de fapt.
Sânge...”
Ion Țoanță, „Rigor mortis”, ed. Eikon, 2023.

În clipa când deschizi cartea lui Ion Țoanță, „Rigor mortis”, te izbește imediat un cadru desprins parcă din vreun film de Tarantino. Urme de sânge peste tot, baltă de sânge în care ți se scaldă privirile îngrozite. Ceva oribil s-a întâmplat, e clar, însă nu vezi decât rezultatul. Tot adevărul e încă undeva în spatele scenei, strâns într-un ghem de fapte, situații, conflicte nelămurite. Un personaj tulburat cu un pistol în mână pare să indice o pistă, dar nu e sigură. Ar putea fi el criminalul, însă ar putea fi una din victime. El însuși pare uimit și înspăimântat de ceea ce vede în jurul lui – un tabloul sinistru pictat cu sânge. Dacă ar fi avut un fler cinic spontan, văzându-se prins în acel tablou,

ar fi reflectat: „autoportret cu natură moartă”. Universul se învârtă cu el, realitatea se subțiază, își pierde substanța, se transformă în halucinație. Există numai ceva din mintea lui tulbure, un observator perplex, terifiat, și cadavrele a doi bărbați cu gâtul tăiat, sângele din jur despre care nu știe nimic. Sângele care îi curgea peste frunte, ochi, transformat de-acum în filtru prin care privea exteriorul.

Desigur, sângele este un mare clișeu în arte, dar mai cu seamă în cinematografie, pentru că acolo se vede. La vederea sângelui se produce brusc o dispoziție emoțională extremă – fie îți acoperi ochii, fie capeți o frenezie sumbră și te agiți absurd săltat de curenții fatalității, fie, pierdut, leșini. Sângele este o materie magică indiferent unde îl găsim. Regizorii și scriitorii care știu să folosească persuasiv și parcimonios sângele, nu-s mulți, merg la sigur. Fie că atrag sau nu, ori-

cum provoacă, impresionează. Cadrul sângeros produce o explozie imediată a imaginației, pe care n-o mai poți controla – a avut loc o răfuială, s-a întâmplat o crimă, o reglare de conturi în stilul cinic și sec al ucigașilor mafioți cu instinctele cele mai sadice bine antrenate. Faptul că vezi rezultatul, dar încă nimic din scenariu, nimic din drama care l-a generat induce o tensiune a curiozității care se precipită ipotetic în oricâte direcții. Acest lucru e bine gândit sau, în orice caz, dacă evenimentul se inspiră din scenarii de film, bine realizat de autor. Provoacă din start un nivel de interes lectoral abrupt, incontrollabil, din care se va

alimenta o vreme pasiunea pentru carte. Vrei să afli cât mai rapid ce s-a întâmplat, să arzi cumva episoadele scenariului și să ți se lămurească, într-o viziune bruscă, motivul. Abundența sângelui evidențiază un exces, ceva de tipul violenței fără măsură, care se hrănește parcă din sine și tinde să se reproducă la nesfârșit.

Imaginația poate evolua în varii băjbâieli, însă autorul preia frâiele narative și încet, încet deschide niște piste, însă vom vedea că nu sunt tocmai cele așteptate. Personajul din tabloul de început, pe care-l surprindem în acea baie de sânge, și care ne va însoți ca narator de-a lungul întregului roman, se cheamă Kovács Daniel. Aflăm numele lui din răspunsul dat poliției, care descinde în locul cu pricina, și care, găsim-l în viață și înarmat, bănuiește că el este criminalul. Firesc, este legat, arestat și dus de poliție. Dar să nu divulgăm prea multe, nici autorul nu se grăbește. Deocamdată lasă suspansul, întrerupe povestea și, când o reia, schimbă complet logica narativă. Nu merge așa cum se așteaptă cititorul, înspre lămurirea măcelului, ci produce niște secvențe de biografie pornind chiar din copilăria personajului.

Ce face aici Ion Țoanță? Aruncă o grenadă chiar la începutul cărții, face să explodeze trama sub ochii noștri, după care o uită. Lasă cumva să se instaleze în mintea cititorului un soi de curiozitate anxioasă, poate enervată chiar, și începe să povestească „multe și mărunte“, ducându-ne în punctul cel mai îndepărtat de situația inițială – cadrul criminal –, deci nicio șansă să aflăm prea repede ce și cum a fost acolo. Nu-i nimic, își va spune cititorul, mergem pe mâna autorului. Poate nu e important încă să rezolvăm trama polițistă, ci să aflăm cine e acest Daniel. Ok. Complicitatea lectorală s-a realizat. Se va vedea destul de repede că biografia este doar pretext pentru sociografie – insul în cauză este și un simptom, în măsura în care este agent. Fiind vorba de câteva decenii de viață, care începe în perioada comunist-ceaușistă, vom vedea un destin oarecum tipic, filtrat prin condițiile social-politice modificate de istorie și circumstanțe. Descoperim un ins cu preocupări și veleități vag artistice, pasionat de cinematografie, teatru, muzică rock, jurnalism, care schimbă orașele din țară și meseriile din care trăiește, care iubește, se căsătorește, divorțează – cum se-ntâmplă cu oamenii, de fapt –, se pomenește atras în anturaje dubioase în acea perioadă de capitalism hoțesc de după revoluție, când îmbogățirea peste noapte și moartea în condiții suspecte deveniseră la fel de plauzibile. Depindea de poziția pe care te aflai la un moment dat, de conjunctură, relații, oportunități. Fostii funcționari din regimul comunist erau favoriții – cei din fostele structuri de conducere, securității, procurorii, judecătorii, polițiștii, directorii de întreprinderi etc. Ceilalți, marea masă deveniseră victime ale tranziției și, în funcție de nivelul coercițiilor, de nevoi și caracter fiecare ajungea la anumite compromisuri, concesi sau în situații pur și simplu fără ieșire. Cum va fi și cazul lui Daniel.

Dar să ne referim un pic mai specific la arta scriitoricească. Prin arta portretizării și opțiunea de a opera cinematografic – cadre scurte, dense vizual și dialogic, care accentuează caracterele și tipologia rolului pe care-l joacă

– Ion Țoanță reușește să obțină două efecte din partea cititorului: 1) *acordul*, că lumea ficțională are corespondențe izbitoare cu realitatea, deci că este relevantă, și 2) *curiozitatea lectorală*, de-a urmări cum se încheagă un tablou social plin de aspecte mizerabile în jurul confesiunilor unui personaj multietnic, Kovács Daniel, care devine, astfel, un soi de ghid turistic printr-o lume care trece pe nesimțite de la frivolitate la dramă. Gândit ca un film cu mafioți, scenariul cărții etalează situații cu iz penal, întâmplări din lumea bandiților bine poziționați, o lume în care își dispută puterea și controlul, abuzând de funcții și încălcând legea sistematic, un Procuror și un Maior, figurile emblematicale ale corupției de stat. Pentru că societatea perioadei de tranziție, pe care o descrie cartea, este moștenitoarea inerțială a celei comuniste, spolierea proprietății de stat, prin așa-zisa privatizare, și uzurparea autorității legitime devin formele principale ale corupției, asta pe fondul crizei legislative și de autoritate. Din acest punct de vedere, maniera în care vedem degringolada societății românești postrevoluționare în „*Rigor mortis*“ este ilustrativă chiar la o analiză sociologică riguroasă. Desigur, într-o sociologie simbolică, narativă, precum cele cuprinse în cărțile cu dictatori ale scriitorilor latino-americani.

Ion Țoanță știe să exploateze acele trăsături ale societății românești care par să fi intrat definitiv în firea acesteia, dându-i configurația dezagregabilă, caracterul malefic prin care transformă oamenii obișnuiți și onești în victime inocente sigure – corupția la nivelul funcționarilor de stat, abuzul de putere, complicitatea la corupție și crimă a celor meniți să le combată. Creează situații și personaje care epitomizează corupția în trăsăturile ei ridicole și abjecte. Lumea dominată de ei, de fapt disputată și distrusă de ambițiile lor oarbe de dominație, în fond societatea românească este în *rigor mortis*, fără scăpare, fără salvare. Defetismul autorului pare, de asemenea, categoric și definitiv. Nimic nu-l mai poate amăgi cu vreun licăr de speranță.

Prefațatorul cărții, eseistul Christian Crăciun, surprinde perfect tonalitatea auctorială, străvezie în țesătura narativă, precum și viziunea autorului asupra societății pe care o alegorizează: „*Nu complexitatea situațiilor atrage, nici chiar profunzimea diagnosticelor politice (în sens larg), ci un fel de îndârjire care răzbate din text, o revoltă mocnită și o lehamite față de o realitate care pare încremenită într-un rictus hidos. Fără menajamente, pare a fi premisa autorului, preocupat de fi răspicat și nu neapărat nuanțat. Desenul în tușe groase este tocmai de aceea convingător. Timpul care lipsește din acest univers închis este viitorul. Lumea aceasta pare a nu avea țeluri, speranțe, a se reproduce la nesfârșit pe sine însăși. De aceea este imposibil de decis între Corbu, Maior și Procuror. Unde este binele? Nicăieri!*“ Faptul că avem de-a face cu un sistem al răului, distribuit în toate personajele mari, manifestat în adversitatea feroce a intereselor de putere, control și dominație a micii lor lumi corupte, conduce cititorul la intuiția că autorul operează într-o coniectură cu invariанți gnostici. Retragerea Binelui din lume lasă în urmă anomia, jocul de roluri și interese lipsit de reguli și, cel mai grav,

lipsit de orice etică. Personajele sunt fundamental amoral, indiferente la principiile, desigur, convenționale, dar vitale pentru orice societate, de bine și rău.

Aventurieri, afaceriști veroși, polițiști traficanți de arme, procurori cu deprinderi mafioate, baroni locali, cămătari, recuperatori cu căutătură sumbră, criminali cu sistem și fraieri care le cad victimă, nimfomane partinice, pederăști întrepiți, femei ciupite muncitorește de partea incorectă lingvistic, tovarăși și tovarăse, iubiri intempestive, învățături sapiențial-erotologice, dezamăgiri romantice, șantaj, duritate în limbaj și purtare, interogatorii, beciul poliției, licitații trucate, crimă organizată, gerontocid mascat, afaceri cu statul, lobby interesat, dar și pe Gheorghiu-Dej evocat, pe Tudor Arghezi în ipostaza de penibil panegirist, găsim de toate în ficțiunea lui Ion Țoanță. Carte care trebuie văzută ca parabolă a unei societăți aflate din punct de vedere moral în moarte clinică, pe care numai o minune ar mai putea s-o trezească la viață.

Cum dorește orice lector care are răbdarea să citească până la capăt, misterul măcelului cu care debutează cartea se va limpezi. În ce fel, trebuie să afle singur. Va judeca apoi cu propria minte gradul de vinovăție, complicația destinului celui pe care l-a urmărit preț de cam 230 de pagini, Daniel Kovács. La sfârșit vine o ploaie care spală lumea și parcă și păcatele ei, atât de violent ilustrate de scena de început a cărții: „*Liniștea a devenit regină peste ținutul întinericului. Dintr-un cer nevăzut a început să cadă o ploaie apocaliptică, fără de sfârșit. Totul era acoperit de apă, așteptând raza de Soare din zodia binecuvântării*” (p. 226). Ploaia cu care autorul dorește să spele sângele crimei. Chiar dacă nu există speranță, s-ar putea întâmpla totuși ceva bun, ar putea să ne izbească un bine neașteptat și nemeritat. Dar în fond cine decide asta, cine e stăpânul lumii? Nu întâmplător autorul citează din Isaia (59): „*Nu, mâna Domnului nu este prea scurtă să mântuiască...*”. Aceasta ar trebui să fie lecția ori, dacă autorul nu ține o lecție, acesta ar putea fi mesajul său.

Savu POPA

Dincolo și dincoace de zona de indulgență

Am avut prilejul să îl cunosc pe scriitorul Liviu Capșa datorită eseurilor sale publicate în paginile României literare și nu numai. Am remarcat, în scrisul său, acuratețea ideilor, accentul pus pe ineditul sau insolitul unor informații de istorie sau de biografie literară, curiozitatea aceea pe care doar un exeget atent, dedicat explorării învelișului semnificativ al operei discutate, o poate avea. Și, nu în ultimul rând, mi-au atras atenția: jovialitatea anumitor observații, lejeritatea și percutanța argumentării, ultimele provenite, desigur, din experiența îndelung acumulată în cariera domniei sale, cea de avocat.

Surprinderea mea nu a fost, prin prisma celor enunțate anterior, atât de mare, descoperindu-l ca poet de-o originalitate frapantă. Seninătatea expresiei sau a experienței trăite, spiritul histrionic, temperat-reflexiv, tâlcuirea parabolică a anumitor situații concrete de viață sau jovialitatea ironic-bonomă în abordarea unor contexte derizorii sau de-o solemnitate aparte – sunt elementele de rezistență ale armăturii sale poetice.

Acuratețea și fluenta exprimării poetice sunt cele două atuuri ale acestui volum, intitulat *Zona de indulgență*¹. Poezia lui

Liviu Capșa este scurtcircuitată de izbucniri șagălnice, de un sarcasm menținut la temperaturile constante ale uimirii. De aceea, gravitatea sau conotațiile sumbre, omniprezente în poezia lui, par a fi sublimate de bogăția generoasă a nuanțelor, a impresiilor, a amintirilor care duc în direcția unei serenități ce urmărește echilibrul și cumpătarea expresiei și a simțirii.

Este, în mod cert, vizibilă predispoziția insolitării realității din jur, indiferent de fațetele ei sau de mișcările ori perspectivele cameleonice, versatile, ale acesteia. Lucrurile, situațiile sau vremurile, deși marcate vizibil de o ten-

siune constantă, sunt percepute dincolo de lentila unei calmități și a unei înțelepciuni aparte. Poezia este, până la urmă, această zonă de indulgență manifestată față de o realitate mult prea închistată în rigurozități sau bizarerii fade. Apoi, gravitatea existențială sau cea a evocării sunt atenuate, în mod constant, de bogăția de nuanțe ale unei confesivități marcate de franchețe și de o seninătate apolinică.

Umorul tonic, un soi de inteligență jovială, dar și caracterul declamativ te întâmpină încă de la primele versuri. Versatil în folosirea unei palete bogate de nuanțe, poetul realizează o (anti)apologie a existenței statuii. Într-un registru jovial-parabolic, acesta bagatelizează și acuză, în fond,

¹ Liviu Capșa, *Zona de indulgență*, Ed. Neuma, Apahida, 2022.

obraznicia tot mai fățișă a statuiilor manifestată prin dorința de a-și părăsi statutul sau condiția, una care probează continuitatea trecutului sau a istoriei. Statuile doresc să facă parte din tiparul agitației cotidiene, care invită la risipă și la înstrăinare, la frivolitate și la o retorică a superficialității și a conformismului actual: „s-au șmecherit și statuile astea/ ba ne fac cu ochiul/ ba ne trag de mânecă/ una chiar își ridică pălăria/ când trece vreo damă/ mai aborabilă/ li s-a urât cu eternitatea/ nu-și mai încap în pia-tră/ mâine-poimâine or să plece pe străzi/ vor da buzna prin case/ își vor cere dreptul la viață/ la naiba cu lecțiile lor de morală/ cu tristețea lor gânditoare/ jos cu statuile/ ne-am săturat de tăcerea lor falnică/ de privirile lor acu-zatoare/ să-și scoată capul din nori/ să coboare cu picioarele pe pământ“ (*statui*).

Așa-numiții *roboți sociali* sunt avizi de umanitate, singura care îi mai poate îmblânzi sau transfigura, dar și de mister sau de nuanțe insolite, aceste tezaure epifanice, ascunse în miezul vieții zilnice: „roboții sociali se instalează/ în țarcul obișnuinței/ nimic nu scapă privirii/ gândului, căutărilor/ labirintul vieții în veșnică extindere/ structuri în năvalnică expansiune/ alcătuiți cu contur efemer/ nimic nu le satură elanul/ nimic nu le ostoiește avântul/ din corpusculii luminii/ storc miere și ambră/ în cuibul vulcanilor culeg/ proteinele vieții/ mistere descifrează-n amprente stelelor/ au conversații filosofice/ cu meteo-riții/ când redevin umani/ roboții sociali își caută locul/ precum peștii și păsările/ migrează spre ultima înmulțire/ înainte să îi risipească furtuna galactică/ să-i macine meca-nica timpului“ (*roboți sociali*).

Gravitatea este atenuată, după cum spuneam, de o undă de ironie sau de sarcasm care generează imagini sau asocieri inedite. Inegalitatea dintre cei puternici și cei slabi este tradusă și, astfel răzbunată poate, printr-o serie de comparații inteligente, cu tâlc, care lasă loc nuanțării, dar și unor adevăruri dureroase: „țările mari au mai mult cer/ împărțea Domnului/ n-a fost deloc dreaptă/ belșug de cer peste belșug de pământ/ de aceea, în țările mari/ păsările zboară mai mult/ norii lasă mai multă umbră/ ploile

sunt mai bogate/ ghemuite sub țările mari/ țările mici/ stau ca puii sub cloșcă/ ca puii aceia plâpânzi/ care, când le dau penele,/ sunt numai buni de mâncat“ (*mai mult cer*). Alteori, comparațiile trădează aceeași inteligență a asocierilor care se remarcă prin plasticitatea imaginii: „cât să ne mai îndure/ și-această secătuită planetă/ înțeleaptă, tristă, supusă/ ca un măgăruș ce-și urcă turistul/ pe piatra străduței din Lindos“ (*cât*).

Poetul își dovedește măiestria în direcția expresivității, căreia îi conferă un relief marcat de acuratețe, dar și de ingeniozitate: „șarpele amurgului își leapadă pielea/ peste mesele ruginite/ umezite de vorbele lor/ cu trimiteri precise/ spiritul lor stăpânește tot locul/ rațiunea pură se scaldă-n/ multiplul paharelor“ (*ritual*). Cărciuma, la fel ca și la Ion Mureșan, devine un spațiu privilegiat, un topos inefabil, un loc al interferențelor dintre solemn și insolit, dintre abundența bahică și sarcasmul observațiilor, căci, „uneori, curtea cărciumii/ e o poiană renăscută/ din care politichia/ iese oloagă cu capul spart/ și mințile răătăcite“.

Spre finalul cărții, texte precum *Ică, majordomul, destin, un om onorabil tot navetiști* sau *viitorul, nepoftit musafir* dezvăluie, pe lângă elemente inedite ale portretisticii, o dimensiune aparte a vieții fiecăruia dintre cei evocați. Sunt evocări făcute cu tandrețe, dar și cu grija acordată fiecărui detaliu afectiv sau biografic, care ar putea îmbogăți sau surprinde acel ceva aparte al unor indivizi bonomi care completează galeria inefabilă a trecutului. Aceași atenție acordată detaliului, același fler al insolitului strecurat printre cele mai banale sau grave situații existențiale sunt prezente și aici: „l-a slujit cu credință/ toată viața/ până la adâncile lor bătrâneți/ acum nu mai poate/ să țină pasul/ să vină altul mai tânăr/ din viața lui proaspătă/ să reverse lumina și-n bătrânele încăperi/ să mai dea viață unui trup/ care, și el, stă să plece“ (*majordomul*).

Citind sau recitind poezia lui Liviu, nu ai cum să nu ieși, din zona sa de indulgență, mai îmbogățit spiritual sau, cel puțin, mai curios să observi cameleonismul unei realități tot mai lispite... de indulgență.

Paul GORBAN

Adi Cristi sau despre poezia vieții care nu se termină în moarte

Între poezii optzeciști din Târgul Iașilor un loc binemeritat îl ocupă poetul Adi Cristi, poet vizionar, poet al stărilor cuceritoare, poet cu o conștiință matură asumată a scrisului și un poet al provocărilor existențiale, al dialogului și al imaginilor proaspete. Adi Cristi a împlinit anul acesta 70 de ani de poezie și de viață, iar de-a lungul timpului a publicat tot 70 de cărți de poezie, proză și publicistică, cele mai multe dintre ele fiind bine primite de critica literară și de iubitorii de poezie și proză.

Încă de la debutul din 1979, cu volumul *După sentimente*, poetul Adi Cristi s-a impus în peisajul poeziei postmoderne optzeciste ca un poet original, atât pentru substanța mesajului transmis cât și pentru estetica discursului liric, una aflată în afara canonului și a artificilor de expunere, una care îmbină realul concret – al observației de tip jurnalistic uneori – cu imaginarul de tip metafizic ca oglindă a stărilor existențiale, care scot în evidență un spirit neliniștit și nonconformist, aflat continuu într-o căutare a stării care exprimă – de multe ori în formule confesionale – obsesiile asupra mirajului și miracolului vieții în ansamblu.

Poetului Adi Cristi lumea – cu cosmogonia ei cu tot, cu toate tipurile de realități – este un spectacol al eului, al spiritului, al omului pus într-un ritual al lucidității și al halucinației, al hazardului, al emoției și... chiar al sacrului. Cel care parcurge poezia celei mai recente cărți a lui Adi Cristi, *Viața nu se termină în moarte*, apărută la Editura 24:ORE din Iași, 2023, va avea surpriza să descopere chiar de la început un ușor ton ironic față de problema morții, ceea ce pune în evidență o atitudine rafinată, melancolică, dar cu un parfum apropiat sentimentului de libertate.

Dacă unii poeți au ca program literar dorința de a schimba sau a aduce ceva nou în limbajul și discursul liric, Adi Cristi

pare să meargă în afara acestor tipuri de tendințe teribiliste – în multe cazuri – optând mai curând pentru o formulă originală, particulară, una neprogramată în laboratoarele de fildeş ale creației, una aflată mai curând – cum ar spune Ștefan Augustin Doinaș – în afara modei poetice, fapt care ne determină să subliniem că poetul nu scrie doar pentru văzătorii acestor timpuri, ci și pentru cei din afara timpurilor concrete de astăzi.

Așa cum reiese chiar din titlul cărții, temele majore, întâlnite mai la toți poezii, gravitează în jurul conceptului dialectic de viață și moarte. Titlul te trimite, vrei nu vrei, spre un discurs de natura sacrului meditativ, indiferent de formula confesională. Este, pe de altă parte, o metaforă puternică a rezistenței în fața angoasei și în fața finitudinii, un joc al continuității pe circuitul spiralei, ludens care începe odată cu nașterea și, construindu-și istoria, continuă dincolo de aparenta moarte, moarte care de fapt nu este decât o trecere la nivelul următor al forme de viață.

Pentru Adi Cristi viața este suma evenimentelor, a imaginilor și sentimentelor care îmbogățesc spațiul metafizic al omului aflat într-o continuă comuniune cu universul, fie că vorbim de universul casnic, cel biografic, aflat aproape sau că vorbim despre natura ontologică a universului. Totodată, poetul definește viața ca fiind fie o formă de damnare la singurătate a eului, fie o formă de angajare a acestuia în a își descoperi potențialul nemăsurat al trăirilor care „nu se termină în moarte”, ci, dimpotrivă, ca „o pasăre a tinereții”, nu se supune în fața suferinței, cum nici în fața destinului întors „în sălile de tortură”, asumându-și ca un „strigăt de durere” condiția de „viu până la moarte”.

Metafora obsedantă a acestei cărți este (re)nașterea, șansa instantanee a punctului nemișcat de a atinge aerul, de a zbura și

pătrunde pisicește în toate lumile (posibile) leibniziene, având conștiința că lumea trăită și cunoscută cu adevărat în timpul viu este cea mai bună dintre lumile posibile. Iar metafora nașterii, a punctului aflat în mișcare, este pusă în relație cu tema maternității și a genezei: „Ochii tăi înverziți / mă cuprind în rotundul lor / de parcă aş sta întins pe iarbă / privind cerul / din alb-negru-n color // Brațele mă redau ție / sub forma sacrificiului firesc / desprins de golul de dinaintea prăbușirii / în care gravitația poartă vina / căderilor de lacrimi, de ploaie, de mere,/ când vorbim între noi cu vocile iubirii// De tot ceea ce atinge palma ta întinsă și primitoare/ se face praf și pulbere stelară/ sau de pământul din care/ ți-am modelat surâsul/ care m-a ținut în ploaie/ afară.“ (Mama eternă).

Odată cu *nașterea* punctului gravitațional conștient, ființat, în care s-a așezat suflarea genezei, se naște și mișcarea, zborul și înălțarea, libertatea. Libertatea de drept, în viziunea lirică a poetului, pare a fi simpla stare a rostirii cuvintelor, în timp ce libertatea absolută a viului – în călătoriile sale prin stațiile morții – este rostirea poetică, această *urmă de sare* în *aerul cald al libertății*: „Simt cum se pregătesc cuvintele/ să sară din mine/ sub forma poemelor memorabile/ (cred că acesta va fi poemul nemuririi/ poemul ce va picura apă vie/ pe buzele însetaților, pe buzele disperaților/ pe buzele celor care sunt făcuți să simtă/ răcoarea și primenirea)// Și totuși cuvintele trec prin mine/ ca transpirația prin piele/ nu le simți ieșirea, evaporarea/ dispariția/ îmi port tricoul îmbibat cu poemul mult așteptat,/ eliberat de briza caldă de vară/ care îți ridică vaporosă rochie/ atât cât să-mi aducă aminte de noi/ făcându-mi praf așteptarea poemului memorabil// Poem/ rămas o urmă de sare/ pe tricoul meu zvântat/ de aerul cald al libertății.“ (Aerul cald al libertății).

Poetul subliniază în discursul său liric particularitatea vieții *neterminată* în moarte, iar starea de mișcare spiralată a vieții prin stațiile morții nu înseamnă altceva decât vârstele și formele *vieții*. Poetul, făcând o radiografie *morții*, observă că aceasta provoacă suferință acolo unde sunt cei *uitați*: „Din radiografia morții/ a reieșit suferința/ celor care nu mai mor...// A celor pentru care/ nu există/ o mărime de coasă/ suficient de apropiată/ de iarba lor de acasă...// Se mai spune/ despre cei care nu mai mor/ că sunt *uitații lui Dumnezeu*/ fără ca el să poarte vreo vină/ de parcă vinovat ar fi muntele/ ce ascunde în spațele său/ casele braconierilor...// Dar nici cei plictisiți de atâta viață/ nu sunt de acord cu uitarea aceasta/ Degeaba se roagă/ să vină și la ei moartea/ când aceasta/ fâl, fâl – fâl, fâl!/ pe deasupra își flutură coasa/ imaginându-și un zbor virtual/ cu heli-copterul“, (Fâl, fâl – fâl, fâl).

Deși cele mai multe poeme scrise de-a lungul timpului de Adi Cristi sunt în vers alb, în spiritul generației sale poetice, latura ludensului său liric îl provoacă nu să se copilărească ci, dimpotrivă, să abordeze și estetica discursului orfic, cu formă fixă, fără a avea pretenție de a fi vre-un Orfeu. Sunt culturi în care jocul cuvintelor muzicale fac casă comună în fața morții, ca stare de bucurie și eliberare, ca libertate eternă: „Îmi simt viața mai grea cu o moarte/ chiar dacă aceasta din urmă nu m-a curtat/ mi-a dat de înțeles că există/ cu verbul pe roată întins, încifrat// Îmi văd ochii mai tulburi ca mintea/ și-n ei mi se-arată fantasmale lumii/ cuprinderea ierbii mă prinde.../ cu palmele forme dând humei// Exist ca o stare de veghe pierdută/ pe umerii ceții bandajând depărtarea/ se-ntoarce un strigăt de mamă supus/ despărțind sub talpă păcatul și marea// Îmi simt

viața mai grea cu o moarte/ chiar dacă aceasta din urmă nu m-a curtat/ o văr, o cunosc, o simt atât de aproape/ că-mi vine să mor ca un fel de probat...// Atât de bine îmi vine la umeri/ lungimea nesfârșită mă avantajează/ iar pieptul bombat în mine exclamă:/ ce chip frumos în moarte delirează!“, (Delirul morții). În același registru estetic întâlnim și poemele *Cosmos cu degetele la gură*, *Iubire mărturisitoare*, *Olarul și coapsele tale*, *Iubiri trădate*, *iubiri dezmembrate* și altele.

Elegiile din matca morții sunt semnele adevărate care cristalizează viziunea poetică a lui Adi Cristi din acest volum. Poetul exploatează la maxim tipurile de manifestare a vieții, identificând ca pe niște dialoguri interioare, personaje care neexploatănd viața stau fixate ca niște umbre într-o tensiune continuă a singurătății: „Rămas pe jos/ un an durează poate/ o viață arsă chiar pe rug/ întors din carte în singurătate.../ Scrisă cu mâinile la spate/ viața în nimenea nu-ncape/ chiar dacă ea ajunge-o carte/ cu foile pe ziduri așezate/ spate în spate...// Sunt vieți în noi nevizitate/ rămase-nchise, netrăite/ mai mult în parte ignorate/ decât greșite și pierdute// Decât greșite și pierdute/ iubitele mă duc în spate/ cu ziduri pentru noi redute/ și vieți fugite-n noi din carte// Rămas pe jos/ un an durează poate/ o viață arsă chiar pe rug/ întors din carte în singurătate...“ (Personaje ieșind din carte).

În contextul conflictelor armate la granițele noastre, sentimentul angoasei față de moarte, este strâns legat și de tema războiului. Iată că doar poezii, vorbind despre război, trimit cu toate vibrațiile ei Poezia, *sol de pace*. Tensiunea de pe frontul de război se simte în retorica lirismului poetului Adi Cristi. De această dată, poezia arată că în natura ars poeticii sale devine nu doar un canal de comunicare și îmbărbătare, de încărcare și speranță, ci însăși moneda de negociat pacea, poemul înălțându-se precum porumbii: „Vibrațiile/ mă fac să caut bucuriile sunetului/ solul de pace trimis prin aer/ invitație la dans și la iubire totală/ fără de care nu ar mai exista/ nicio declarație de pace/ niciun război dezmembrat/ în porumbii negri de humă// se simte în aer o apăsare/ un călcâi purtător de săgeată/ și de inimi zdrobite/ așa cum în aer există zborul/ care ne înalță/ în rotocoale de fum/ și de palme sprijinind cerurile.../ Un inger se așază pe umărul meu/ dictându-mi acest poem/ început înainte să știu ce va fi/ o dare de seamă/ sau/ străfulgerarea cosmică a eului meu.“ (Porumbii negri, porumbii albi).

În poemele de dragoste sentimentul morții pare expresia unor linii de tren abandonate, iar sentimentul viului este expresia unui clocot de lacrimi. Pe de altă parte în poemele de dragoste sentimentul morții mai apare ca fiind și expresia absolută a singurătății, în timp ce sentimentul viului este și expresia divizibilității în doi. În poezia lui Adi Cristi, încă de la debut și până astăzi, cea mai mare întindere o ocupă tema iubirii și a candorii, în diferitele ei ipostaze și punere în relație, cum în cazul de față, în dialog sau relație cu tema morții. Am putea spune că, într-un fel, tema iubirii gravitează ca un meteorit în jurul morții și al vieții. Dacă ar fi să merg pe una dintre expresiile lui Ronald Barthes aş putea spune că poemele de dragoste ale lui Adi Cristi au acea „puțină nevroză necesară“ genului de poezie în care punctul central cade pe tema erosului: „Am înțeles de ce este nevoie de doi/ pentru a da sângele-n clocot/ pentru a pune în lacrimile tale la fiert/ un măr, o gutuie, două pere,/ și tot ce mai vreau să scot// Iubirea începe să se semene cu doi/ să fie divizibilă într-atât/ încât de fiecare dată să fie

pară/ nu mă, nu gutui/ să fie ținută între buze, afară/ când vorbești despre noi, nimănui// sau celor care vor să ne vadă/ chiar dacă lângă noi e un singur deșert/ mâncăm și antreuri, ciorbe, fripturi/ singuri fiind nu ni se dă și desert// Prea dulci vrem să fim în dulcegării/ prea aspri mai bine vom fi/ să cadă peste noi ploile verii/ împrăștiind cerneala cuvintelor gri// Iubirea e albă sau neagră/ decidem/ când profunzim ne supun la torturi/ cenușa/n tăciuni și tăciuni în flăcări/ vrem să zidim omizile-n fluturi.“ (Iubire pentru doi).

Viața poetului și a cărții lui Adi Cristi nu este una damnată la singurătate, poetul pendulând între teluric și cosmic, între aproape și departe, între trecut și prezent, realitate concretă, palpabilă, supusă aparatului critic al jurnalistului și viziunea poetică, supusă unui ochi al emoției și trăirii, cheamă în versurile sale felinele casei, pe Misha și Ivan – ca fiind parcă filtre ale existenței – și pe poeții care i-au inspirat modul său de a privi spre *libertatea mișcărilor ispititoare*, pe poeții Fernando Pessoa, Pablo Neruda, *Poetul Nepereche*, dar și pe Ana – arhetipul miracolului său liric.

Orice cititor avizat de poezie va observa în urma lecturii acestui volum că Adi Cristi are o formulă personală, alchimică, prin care reușește să mențină proaspătă atât starea și viziunea sa poetică, dar și starea de meditație, puse în bune relații cu o estetică a discursului atractiv, în care sunt folosite toate armele jurnalistului de teren, observator fin al realității, dar și ale poetului care sincronizează o viziune neoexpresionistă percutantă (uneori aflată în enunțare cu imagistica suprarealistă) cu un bagaj filosofic despre lume și despre ființă.

Viața nu se termină în moarte poate fi citită în cheile sale hermeneutice și ca un tratat liric despre finitudine, despre spectacolul șocant al realității, despre ceremonialul sacralului și despre autenticitatea trăirii erosului. Adi Cristi rămâne în cadrul optzecismului și în general în poezia românească un poet care tranzitează în paralel o lume a realității concrete și o altă a realului poetic.

Iași 26 aprilie 2024

Raluca FARAON

Poezia este sete devenită fântână sau despre cămașa pătată de somn

Primește, din când în când, acasă, anunțată sau nu în prealabil, cărți de poezie. Intenția mă măgulește, oarecum, dar, în același timp, mă sperie. Ce își închipuie, oare, acești oameni, despre care, nu de puține ori, nu știu prea multe? Probabil cred că efortul lor de a compune texte va găsi un răspuns favorabil în lectura forțată de un gest, inocent, în sine. Dacă genul acesta de lectură mă determină să scriu, la rândul meu, mai mult sau mai puțin inspirat, asta se datorează doar plăcerii estetice, fie și firave. Mă bucur să descopăr că o carte sau alta poate să mă surprindă în mod plăcut, adică să îmi provoace emoție, singurul sens cu adevărat important al literaturii. Se pare că emoția e linșată în mod programat azi. Se dorește originalitate cu orice preț sau corespondent ideologic. Eu încă sunt sensibilă la emoție, nu la sentimentalism, la emoția aceea autentică, fie generată de expresivitate, fie de idee. Cartea pe care am primit-o de curând de la Marilena Apostu, „Cămașa pătată de somn“, editura „Școala Ardeleană“, Cluj-Napoca, 2024, se încadrează în această categorie, generatoare de emoție, fără nimic ostentativ, fără eforturi ale limbajului, poezie tihnită, asumată ca atare, în deplina ei sensibilitate naturală. Am mai scris înainte de acest volum despre alte două cărți de poezie ale Marilenei Apostu: „Orașul cu femei triste“, *Neuma*, 2021, și „Umbrele nu fac zgomot“, *Limes*, 2022. Poezia sa se configurează adiind, boare cu boare, ca un anotimp semantic, străbătută de o melancolie controlată, în edificiul unui construct poetic nobil, dat de metaforizare reținută și de volute verbale ingenioase.

Mai pregnantă decât în celelalte volume pe care le-am analizat, așteptarea generatoare de neliniște a celui alt (bărbatul, cititorul, corespondentul ideatic al necunoscutului, de ce nu, chiar și în forma abstractă a viitorului indecis sau a sfârșitului

imanent) se configurează prin trecerea bruscă (chiar și brutală) de la un timp verbal la altul. Majoritatea textelor Marilenei Apostu încep cu perfect compus, glisează amețitor spre prezent, pentru ca apoi, cu destulă autoritate, să se fixeze în viitor. Unele dintre acestea adaugă abil imperativul, ca un șuvoi de viață primitivă, chiar dacă senzația imediată pare a unei rugi la marginea disperării. Iată un exemplu:

*S-au pierdut vestminte în bătlai
au rămas frunzele de lauri.*

*iarba are culori palide
pământul strânge slava
zorzoanele n-au contur
nici gândurile.*

*voi vinde vise până mâine,
setea se întinde
iadul nu-mi răspunde.*

*tu râzi
cerșetorii au vise nelăudate.
păianjenii plimbă găzele doar dimineața
nu mă vinde!*

Efectul stilistic se remarcă prin tensiune în creștere, amețitoarea rotire a planurilor temporale configurează, în mod necesar, iluzia vieții, nu prin imitare prozaică, ci prin receptare a trăirilor. Orice tușă picturală pe care poezia o prezintă prin cuvinte este animată mereu de trăirea receptorului fie ca impresie nevinovată, fie ca reflecție spontană, chiar și suav

ironică. Receptorul unui astfel de spectacol prezentat mai sus, deziluzionant patetic și blazat, mai înainte de a fi cititorul însuși, este poetul. Și aici îmi pare că forța poeziei Marilenei Apostu se accentuează prin substratul metatextual pe care îl asigură unor poezii care pot fi ușor percepute ca simple declarații sentimentale: cine deplânge băcăliile pierdute, cine sesizează sărăcia lumii în goana după slava deșartă dacă nu poetul, care „vinde vise până mâine”, ca un cerșetor cu „vise nelăudate”? Cui adresează, până la urmă, imperativul „nu mă vinde”? Îmi vine să exclam că poetul devine chiar emoția care imploră supraviețuirea, apelul la autenticitate și la sensul de drept al poeziei. Iată numai un exemplu din carte în care reflecția dublează în mod necesar confesiunea sensibilă, și despre genul acesta de emoție estetică mă aștept să dau în cărțile de poezie contemporană, chiar dacă autorul nu se înscrie, în mod automat, în cursa pentru premiul Nobel.

Alternanța verbală febrilă a poeziilor Marilenei Apostu, dincolo de un abia perceptibil manierism al sacadării ritmului liric, configurează și granițele dintre planurile evocate, cu seriozitate. Deși pare că trece nevrotic de la o idee poetică la alta sau că imaginile poetice se aglutinează periculos într-un carusel amețitor de senzații grave, totuși, există un control al mărturisirii, în general, lucide. Titlul volumului sugerează asta pentru că, în ciuda sugestiei la vedere a somnului, poemele nu sunt rodul unei inspirații venite din inconștient, ci a conștientizării acestuia ca impuls al creației. Cămașa poate fi, la o adică, limbajul în sine, pătat de somn, adică supus unei forțe expresive și expansive, cu toate acestea, poezia care se naște sub forța, uneori incontrollabilă a inspirației, este, în cele din urmă, un veșmânt la vedere cu care, de ce nu, să îți îmbraci sufletul. Doar așa sufletul femeii poezie poate alunga moartea: „tăcerea/ a îngrămădit într-o zi sufletul/ moartea n-a încăput într-un somn de femeie” (**Rădăcinile iubesc întunericul**).

Este important viitorul în acest volum, mai mult decât este imperativul, oferă întotdeauna iluzia unei vieți în așteptare, desigur, în principal a lecturii. Iată cum ar suna un poem nou al Marlenkăi, însălat, ca o altă „cămașă”, numai din astfel de verbe sentință: „voi vorbi pietrelor/ prietenii nu-i voi mai

vedea/ mâine voi fi pământ/ voi coborî mai des în smarald/ la un moment dat mă voi opri să bat la ușă/ voi călători/ așa voi ajunge poveste/ voi trece pe stradă cu atenție/ voi vărui pereții, voi curăța gândul/ am să atârnez mâinile decolorate pe sfoară/ voi trece strada repede/ într-o zi voi aduce o prea frumoasă risipă/ voi pune capăt rândului/ dar nu voi muri/ voi frământa la noapte ploi, rățări/ voi vinde vise până mâine/ voi scrie un manual al singurătății/ voi aștepta mai mult/ voi adormi cu mirosul florilor/ voi fi o mână de sare/ îți voi arăta/ mușcătura strivită de lup/ voi merge să devin o frumoasă fereastră”. Etc. Planul acesta al așteptării constituie doar o iluzie, pentru că, prin viitorul indicativului, se stabilește o siguranță a zicerii poetice care aplanează tocmai senzația firavă a neîmplinirii ei ipotetice. Viitorul este febril și dinamic, mult mai solar decât celelalte timpuri pentru că în proiecția aceasta a unui plan temporal sigur, dar nerealizat încă, derivă forța creatoare a pluri-valenței existenței intuite prin intermediul cuvintelor poeziei.

Mult mai fragil este prezentul, timpul eficace al liricului, la Marlena însă, dă impresia de vulnerabilitate extremă, ca și cum ar crea o lume de nisip care se scurge printre degete. Prezentul este, în poezia din „Cămașa pătată de somn”, ca un efort punitiv de recunoaștere clandestină a unui pericol niciodată numit direct care afectează din temelii imediatul, fie populat de obiecte, fie de oameni: „Umbrela îmbătrânește și nu știe/ să acopere ochii”; „bătrânul poet ascunde poze cu femei”; „nu există iertare/ doar o grămadă de gunoi”. La fel de abrupt este și perfectul compus, un timp nedefinit și sentențios, lăsând să cadă odată cu el greutatea existenței în trup, în lume, ca o încremenire statuară a cuvintelor, ca un lanț trofic al cuvintelor până a deveni limbaj: „am fost prea însetată”, „unghiile au luat repaus în carne”, „au încremenit tablourile cu portrete”.

Construită abil, prin configurarea unor planuri temporale distincte ce dezvăluie un mers al lumii dinspre somn spre trezire, poezia Marilenei Apostu, deopotrivă melancolică și ușor ironică, reflexivă și elegiacă, transmite emoție discretă, nobilă, ca un miros inedit de iarnă și primăvară laolaltă, ca o noapte înfrigorată peste care năvălesc zorii.

Vasile FLUTUREL

Magia cuvântului în poezia lui Nicolae Panaite

“...cuvintele îmi sînt steaua polară a nopților...”
(Nicolae Panaite)

Nicolae Panaite redivivus. Prestigioasa Editură ieșeană „Junimea” a îmbogățit de curând rafturile librăriilor / bibliotecilor cu o nouă apariție editorială, publicând, în colecția „Cantos” (coordonatori: Șerban Axinte și Livia Iacob), în frumoase condiții grafice, antologia *Mâna scriitoare*.¹ Este

¹ Nicolae Panaite, *Mâna scriitoare*, Ed. Junimea, Iași, 2024.

vorba despre o selecție din șapte (cifră-simbol a perfecțiunii Divine în materie de Creație) volume anterioare ale poetului (*Ziua verde*, *Secetă*, *Glorie anonimă*, *Aproape un cerc*, *Semnele și înfățișarea*, *Alergarea copacului roșu*, *Norul de marmură*), la care s-a adăugat un consistent grupaj de *Poeme inedite*.

Un substanțial *Cuvânt însoțitor* semnat de Al. Cistelecan (*Antologia în raccourci*) și o bogată selecție de fragmente din aprecierile apărute în presa literară de-a lungul anilor, o listă (selectivă) de *Referințe critice în volume*, ca și *Notele*

bio-bibliografice, incluzând cărțile publicate, îl ajută pe cititor să ia cunoștință de preocupările literare și jurnalistice ale poetului Nicolae Panaite, precum și de zestrea editorială acumulată în cele peste patru decenii scurse de la debut (1981).

Preluând titlul unui poem din volumul *Semnele și înfățișarea*, apărut în 1989, prezenta antologie marchează un important punct de reper în viața și activitatea autorului ei – intrarea cu acte în regulă în rândul septuagenarilor. L-a marcat frumos, primăvărat, lansarea ei, pe 27 februarie curent, în fața unei audiențe ce a umplut până la refuz cochetul salon al Editurii situate la câțiva pași de locul geometric al Literelor Românești, marcat de Teiul și Bustul „poetului nepereche” din Copoul Iașului, și unde au cuvântat benefic în fața auditoriului: Simona Modreanu (directoarea Editurii și amfitrioana manifestării), Livia Iacob, Mihaela Grădinariu, Cassian Maria Spiridon, Daniel Corbu.

Adăugând faptul că Ionuț Broșțianu a ales, inspirat, o compoziție a lui Vasili Kandinski (sugerând atât zborul, aspirația către înalt, cât și lupta cu obstacolele vieții) pentru a decora coperta I, că pe aripi și pe coperta a IV-a aflăm un lăconic dar sugestiv CV literar și publicistic al autorului (din care nu lipsește menționarea Ordinului Meritul Cultural în Grad de Cavaler, conferit în 2004 de Președinția României), ca și aprecierile lui Vasile Spiridon, ale Constanței Buzea și ale lui Traian T. Coșovei, că în paginile antologiei au fost incluse și câteva reușite poeme în proză (*lider* incontestabil, cel intitulat *Înfățișările Fragolei*), atunci avem o imagine edificatoare a modului în care se prezintă volumul în fața prezumtivilor lectori.

Acestea fiind zise, îndrăznim a intra în antologia propriu-zisă ce ne-o pune la dispoziție Nicolae Panaite, unul dintre poeții importanți ai Iașului contemporan. Și o facem amintindu-ne de cuvintele lui Tudor Arghezi, care pun în valoare îndelunga și fertila strădanie a acestuia pe ogorul limbii române, concretizată în valoroasa operă cu care a îmbogățit patrimoniul literaturii noastre. Spunea autorul *Cuvintelor potrivite*, în 1958, într-un interviu publicat în revista „Luceafărul”: „Mă lupt de o viață întreagă cu toate cuvintele. Am căutat să le supun și din materia lor plastică, să modelez, după gând și simțire, un veșmânt nou pentru idei, pentru sentiment”.

Iată că o adevărată profesiune de credință centrată pe aceeași idee a *luptei cu cuvintele* și pe evidențierea valorii inestimabile a logosului văzut ca cea mai autentică și dreaptă cale de înveșnicire a unui scriitor, în general, și a unui poet, în special, se degajă și din paginile antologiei lui Nicolae Panaite. Dacă inedita sintagmă „mâna scriitoare” este prezentă o singură dată ca titlu de poem (în volumul *Semnele și înfățișarea*), o găsim, de asemenea, în *corpul* mai multor texte din ciclurile *Aproape un cerc* și *Secetă*, ceea ce denotă o mai veche preocupare a poetului pentru menținerea acestei idei în anturajul tematic al creației sale. În plus, ar fi de menționat bogăția

ariei semantice a verbului „a scrie” așa cum o aflăm în multe din poemele acestei antologii, unde termeni, precum *carte, manuscris, cuvânt, vocale, verb, rostiri / nerostiri, poem, predicat, stihuri, vocabular, vorbe, scris, logos, necuvinte, creion, pagini* și multe altele apar în sintagme de multe ori inedite.

Ca să dăm Cezarului ce-i al Cezarului, ne aplecăm mai întâi asupra poemului *Mâna scriitoare*, amintit deja, care dă (așa cum am afirmat mai sus) titlul volumului și din care am extras și motto-ul prezentei cronici, poem în care se află, cre-

dem, cea mai frumoasă metaforă a cărții vizând Limba Română („codrul de trandafiri al limbii materne”). Citând un fragment ce-l include, nu facem altceva decât să întărim convingerea că vibrația corzilor sufletului poetului Nicolae Panaite sunt o realitate incontestabilă: „îngenunchez pe întinderea manuscrisului: / grădina Ghetsimani, / Edenul artei mele // cuvintele-mi sînt steaua polară a nopților / azilul meu / altarul meu / gura mă doare / și mă vindecă / în codrul de trandafiri al limbii materne // ființa-mi launtrului iese din aburii fierbinți / ai detenției / ca o fiară flămândă logosul / mușcă din ea // aud scuturându-se salcâmii cerului / frunzele cad pe mine / ca peste un exilat / ce sărută pământul copilăriei (splendidă imagine poetică, n.n.)...”

Poemul în trei părți *Vestirea* (vol. *Aproape un cerc*), în care adie ecouri din truda eminesciană asupra cuvântului, este unul în care Divinitatea este invocată pentru rodnicia efortului creator: „Nu credeam să-nvăț murirea / Și revederi de vieți trecute, / Care urzit-au veșnicia / Când cerul a-nceput să cânte. // De-a pururea înfășurat / În roba-mi clipelor jertfite, / Între altar și predicat / Văzduhul crea noi cuvinte. // Nălțăm răsfrânt singurătăți, / Fiind târziu și multe zile, / Rugându-Te, o Doamne!, să-Ți / Reversî harul și înspre mine...”

Ruga fiindu-i ascultată, asistăm, în același poem, la împliniri în actul creației: „În plinul arderii de tot, / Prin scrum, văd versurile-ncinse / Venind spre mine ca spre-un port / Ce îl așteaptă pe Ulise” sau „Mistui și vise proprii îmi dau buzna, / Se tolesc în flăcări zăpezi postmoderne. / Din infernul clipei voi ieși întruna / De ascult Cuvântul, rostind: «nu te teme» // Pe-al meu rug de spini fierb singurătăți / Mâna-mi scriitoare-i prinsă între ele; / Chiar de-ai vrea-n răstimp s-o retragi nu poți / De nu-ți alegi drumul spre-a ta înviere”. Creația este (ne sugerează poetul), până la urmă, posibilă doar prin sacrificiu și poemul se încheie tot în ton eminescian, așa cum a și început, de altfel: „Sângele ceresc ninge peste toți / Ce trăiesc prin jertfa sacră de pe cruce. / Mie mă redau spălând grele nopți, / Suferință tu, dureros de dulce...”

Altă dată, Divinitatea e asociată actului creației, așezându-o în postura de observator, așa cum se întâmplă în micul poem intitulat *Hârtia s-a-nroșit și tace* (vol. *Semnele și înfățișarea*), care merită a fi citat în întregime: „Cuvintele le scriu cu gura; / hârtia vorbele-mi întoarce. / Creionul s-a tocit și-i singur. / Ceru-n diluvii se desface... // Și Dumnezeu pe pagini vede

/ Cuvintele ce cad din cupa / Care încet și lent, deasupra, / Hrănește frazele Rig-vede...“

Pe deplin conștient de necesitatea trăirii unei reale stări poetice la izvodirea unui text care să reziste, poetul mărturisește la un moment dat: „Un poem care mă ia ostatic / îmi sfarmă odihna / și nu îmi dă voie să trăiesc / dar nici să dispar, / este ca un fel de boltire / prin care trec nori risipitori / și cântătoare ale slavei (*Un fel de boltire*, în vol. *Secetă*).

Imaginea unui insolit atelier de creație situat deopotrivă *intra* și *extra muros* ne oferă poemul *Deasupra chivotului* din același volum, unde suntem martori la plămădirea unui text poetic în care „stihurile, ca niște fructe, sînt gata să cadă“, având „miezul plumburiu, dulce și amar“, unde „în stative rimele înnoadă urzeală“ și „o puzderie de solzi lucitori / dau năvală împrejurul manuscriselor“, în timp ce „În fața Bibliotecii Centrale, / de pe un scripete din vremea regilor, câteva umbre, aducând a oameni, / dau drumul unor lăstuni cu albine și versuri în cioc“.

Poemul *Fântâna de pe casă* (cu un titlu șocant, modernist) ne oferă imaginea trudei condeierului în postura de perpetuu artizan al vocabulei: „Pe manuscrise, uneori, văd amprente lunii, / suflu și suflu asupra lor / ca la aprinderea unui foc / pe o vreme mohorâtă“. Sunt stihuri ce ne amințesc de cele vierene: „*Suflu în jăratecul Limbii Române / Atent mereu / Să nu moară / Focul cel sacru*“.

O prezență benefică în laboratorul poetic de șlefuit diamantele logოსului este cea a Muzei inspiratoare, prezență sugerată ba printr-un plural al comuniunii („E vremea să pregătim viorile / asemănătoare izbitor gleznelor tale“, „Odată cu noaptea, / vom auzi ramurile care cântă“, „chiar în timpul scrierii acestui poem / un nesfârșit deal de semințe / ca o pedeapsă cu terestrele scufundate / se apropie de noi“, ba prin adresare directă („Măinile tale întinse / țin amurgul în loc“, „Cu trupul tău înveți aerul să cânte“, „Cu o stea în mână îmi împletești singurătatea“, ba printr-o dedicație (ca în cazul poemului *Salcâmii înfloriți* din vol. *Semnele și înfățișarea*) ori printr-o translație în mitologie („Eu trec, Elnora, apele / nașterii și-ale izbăvirii / în aburul respirației tale“ – *Odată cu seara*, vol. *Aproape un cerc*, ori „sînt zile în care tu Elnora / te scufunzi în lizierele nopții“ – *Încet încet nu te mai cunoști*, vol. *Semnele și înfățișarea*).

De altfel, am putea întârzia puțin în această zonă ce ține de fermecătorul domeniu al lui Cupidon, căci a face vorbire despre magia cuvântului în opera unui poet fără a ne raporta și la dragoste (*eterna poveste*) ar însemna, desigur, a o priva de una din teme fundamentale. Și poezia lui Nicolae Panaite ne oferă destule motive pentru a face referiri și asupra acestui aspect, fiindcă e o adevărată încântare să constați cum știe autorul să se folosească de materialul lingvistic ce i-l pune la îndemână dulcea limbă românească. Cititorul va da, în textul antologiei, peste minunate construcții poetice, precum cele din vol. *Ziua verde* („într-o dimineață am văzut zorii / sorbind pe furiș / roua sânilor tăi“, „Pe unde treci / aud muzica pământului / udând urmele tale“, „Cu trupul tău înveți aerul să cânte“, „am ridicat un zигurat din absențele tale“, „scânțele gleznelor tale / ca niște viori în concert“), din *Secetă* („gleznele tale sînt parcă / două fruntarii / străbătute simultan de viscol și vară“, „măinile mele pe trupul ei / sînt niște

aripi ieșite din detenție“, „s-a rătăcit și strada / care ducea la tine“, „trupul tău e un murmur / plin de insomnii / și translucide absențe“), din *Aproape un cerc* („Am scris pe sânii tăi cu amurg“, din *Semnele și înfățișarea* („te zăresc sub imensul crin al cerului / ținută de mână de ficele singurătății“, „și rămâi în întuneric / vorbitoare statuie de fildeş / oferind călătorilor trandafirii / Bethlehemului tău“, „cuvintele curg / iau forma chipurilor noastre“, „crinii nopții / își scutură pe chipul tău polenul“, „E seară... Pe salcâmi a căzut luna. / În alb ne îngroapă petalele ei; / Îngerii de pe noi le vor strânge / Să pregătească – așternut pentru zei“, „degetele tale împletind din mine / diadema de bal a singurătății“) ori din *Norul de marmură* („Iar noi rezemîndu-ne de nouri ne jucam de-a zborul“), ca să exemplificăm doar prin câteva.

Forța protectoare și chiar tămăduitoare a Cuvântului, viabilitatea, forța lui regeneratoare sunt prezente în poeme precum *Versete* (3) din *Aproape un cerc* („Cuvântul mă apără de / năvălirea apelor negre; / Cuvântul mă apără / de pământul / înălțat până sub geamuri“), în *Descuietoria văzduhului*, din același volum („Cuvintele ca niște vorbitoare / statui ale frigului / vor înfrunzi pe altarul vindecărilor“) ori în *Versete* 2 („În zilele acelea, / care-mi luau trupul / numai bun pentru răscruci / și-l aruncau în ghearele amurgului / numai bun pentru vini și pedepse, / m-am uitat la viață / și am văzut că este a Cuvântului“).

O imaginație bogată combinată cu o *strunire* cum se cuvine a Cuvântului contribuie la evocarea copilăriei („poemul a devenit o ființă / ce pătrunde și iese din inima mea / cu trupul copilăriei în brațe“), a meleagurilor natale, a casei unde poetul a văzut prima dată lumina zilei, apa Stavnicului ajungând astfel să o concureze pe cea a Iordanului biblic („pe dealul Șcheii / se odihnește o manăda // regele striga: / aruncați armele / aruncați coifurile / în vale curge râul Stavnic / duceți-vă și scăldați-vă“), iar înstrăinarea casei părințești, plecarea din această lume a părinților și dispariția *cuiului din grindă* (care „umbla prin cameră / după flanela tatălui meu / dar n-o mai găsea“) alimentând o dramă existențială aflată în vecinătatea durerilor izvorâte din tragediile antice („fără voia mea / casa a fost vîndută / ar fi trebuit măcar cuiul / să-l fi scos“, „am fi avut un punct de sprijin / în cuiul pe care / vorbele rotitoare și negre / vor să-l nămolească“).

Departate de a fi epuizat considerațiile ce se pot face pe marginea virtuților creatoare ale poetului Nicolae Panaite, vizavi de utilizarea cu măiestrie a verbului românesc, putem spune că antologia *Mina scriitoare* are meritul de a-l ajuta pe cititor să (re)descopere acele carate serioase ale creației unui autor pentru care „cuvintele / poartă pe creștet marama încinsă a purificării“, autor care, printr-o perpetuă și acribioasă lucrare la masa de montaj a laboratorului său poetic, își dezvăluie și talentul înăscut, și perseverența întru căutarea (de sorginte eminesciană) *cuvântului ce exprimă adevărul*; așa încât putem încheia felicitându-l, *pro meritis*, și urîndu-i *vînt din pupa* corabiei sale literare, a cărei încărcătură va spori, desigur, prin urcarea la bord a viitoarelor apariții editoriale.

„Poți răsturna orice axiomă“

Melancolic și contemplativ, Ovidiu Pecican își arată cea-laltă față a personalității sale complexe, de om al studiului și cercetării științifice în domeniul istoriei naționale (dar și universale), scriind poezie ca într-o joacă, așa cum pare la prima vedere a-și fi scris poemele și Ion Barbu, mare matematician, de altfel. E un temperament corosiv, ironic și persiflant, pentru care lumea din jur se înfățișează ca un carusel al faptelor mărunte ale diurnului, în care se complace în a-și petrece prezența cu un soi de umor ce frizează domeniul absurdului: „ar fi fost o melodramă frumoasă/ în care am fi tipat și eu și ea/ dând ochii pe spate/ căzând somptuos în gol/ ca niște dulapuri aruncate/ de la etajul al douăzeci și cincilea/ ar fi putut fi un soi de șansonetă/ în care nu moare nimeni/ decât pentru a învia/ cu ample deschideri ale brațelor/ spre golul dimprejur/ printre arborii cerebrali ai unei străzi/ anonime/ ar fi fost cum nu se poate mai bine/ să fie o seară abia desprinsă din amurgul/ unor anonimi extravaganți/ binecunoscuți polițiilor secrete/ ale lumii/ să fi fost și numai o secundă în care/ clipa să se rostogolească pe îndelele/ ca o minge de ping-pong/ aproape oprită în aerul stătut/ al unei miercuri eterne“ (*Ar fi fost*).

Cele trei volume publicate până în prezent – *Nord. Moduri de locuire* (2008), *Elefanți pe linia de tramvai* (2019), *Filoso-fii ingenuie* (2021) – ilustrează deplin apetitul pentru o lirică în expresie clasică, mizând pe versul cu ritm și rimă, bravând parcă astfel, față de moda (!) discursului liber, a poeziei prozaistice cultivată de autorii din generațiile mai tinere, iar atunci când o face e ironic/ autoironic, precum în această meditație speculativ-reflexivă: „poți răsturna orice axiomă/ dacă te tragi singur de păr/ poți înfrunta furtunile magnetice/ te prinzi bine de chică și/ te salți/ poți să nici nu ai păr/ important e să-l apuci bine/ în pumnul strâns/ să nu-i dai drumul (*Poți*). Ingeniozitatea merge mână în mână cu lejeritatea ludică a improvizației („sus în crâng/ e amurg/ jos sub stele/ cresc zorele// ce să fie?! cine știe?! e vreun glas/ de pripas// vreo punte/ pe rupte/ vreun murg/ jos în burg// răcoare/ pe mare/ ruină/ creștină“ – *Tablou*), notația de felul aceasta, oarecum calamburescă, amintește de virtuozitățile voit gratuite argheziene. Versul alert, cuvintele ce vin chemate de o inspirație ad-hoc, au farmec copilăresc: „trec anii ca porcii/ și-n zări se îndeasă/ ieri veneau ață/ azi se-ntrec să iasă// trec zilele anii/ se duc ca gurganii/ tot ce-aveau în față/ e umbră mărească// trec anii pe rupte/ se duc să se-nfrupte/ dintr-o altă viață/ amurg peste ceață“ (*Trec anii...*). În ciuda tentei ușor umoristice și cu insinuare de vers popular, poeziile de acest tip pe care le scrie Ovidiu Pecican sunt, de fapt, meditații

asupra trecerii timpului, a bucuriilor și tristeților vieții etc., de fiecare dată ideile/ sentimentele îmbracă o haină meditativă, de gravitate, și atunci apelează la versul liber, cantabil totuși: „nici în buletinul de știri/ nu se mai știe/ când vine noaptea/ când apare sunetul/ câte unii culeg ceața de pe struguri/ și lumina din anemone/ crezând că seara este/ echivalentul metaforei/ se lucrează cu posibilul/ iar bidiviii viitorului nechează/ ridicați în două picioare/ apucând-o alandala/ în direcții răsfirate/ deruta e o modă/ exprimată în corpuri transparente/ în osânză/ în polimeri/ în chelii lucitoare/ s-a anunțat că sfârșitul timpului/ vine în fiecare zi/ numai că zilele s-au mutat în altă parte“ (*Arhipelagul melancoliei*). Melancolia poetului e polemică în esența ei. E insinuant parodică atunci când vizează teme livrești, pe care le răstălmăcește într-o altă gamă, fals-gravă, rezonând fals-umoristic: „viața-mi părea terminată/ eram și eu doar un om/ «pentru mine vreodată/ mai suna-vei dulce corn?»// nu voi pricepe îndată/ cum mă conține-un genom/ «pentru mine vreodată/ mai suna-vei dulce cor?»// ce vrea să-nsemne arată/ mărul cel roșu din pom/ «pentru mine vreodată/ mai suna-vei dulce corn?»// mă voi închide odată/ între coperte de tom/ «pentru mine vreodată/ mai suna-vei dulce corn?» (*Corn*).

Lirica aceasta este păcălitoare; sub aspectul unei atitudini ludice, se ascund, în fapt, idei grave, sentimente sincer naive, de puritate a sinelui, asta pentru că poetul cată a se ascunde mereu după o mască plăcut zămbitoare, indiferent de motivele lumești care îl inspiră: „aici crește un pom/ aici sfârșește un om/ aici se taie o oaie/ aici ești tu în odaie// pe aici zboară o sferă/ pe aici adu-mec o eră/ pe aici se va cerne o ploaie/ aici ești tu în odaie“ (*Prezență*). E o poezie de notație cultivată de un spirit histrionic, modern în totul, pozând cu o tandrețe târziu-romantică: „femeia suavă/ pe care o vezi/ m-a iubit odată.../ îți vine să crezi/// eram pe atunci/ un fel de puștan/ după-un veac mai am/ mai puțin cu un an// tot mai înstelată/ eu tot mai hapsân/ că acela-s tot eu/ n-am chef să îi spun“ (*Întimplare*).

Ovidiu Pecican scrie poezii așa cum pictorului francez Jean Auguste Dominique Ingres, când abandona pentru o clipă, sau pentru mai multe, șevaletul, cânta la vioară și nu o făcea deloc rău. De aici și vorba care definește un hobby nobil: *violon d'Ingres*. Așa și pentru Ovidiu Pecican, poezia se dovedește a fi o a doua pasiune majoră, pe care o întreține doar atunci când, după ceasurile petrecute în studiu printre cărți, cată a se relaxa, la modul jovial intelectual, artistic. Și o face ca un poet veritabil.

Codrin Liviu Cuțitaru, „Scene din viața unui universitar“

Pe Codrin Cuțitaru îl cunosc de mai bine de 30 de ani; îl ascult la televizor, îi citesc frecventele apariții editoriale, așa că mă apropii cu sfială de volumul primit pe 1 decembrie 2023 în Iași, chiar înainte de lansare. Volumul are și o frumoasă dedicație, care mă obligă să fiu și mai atentă.

„Scene din viața unui universitar“ este o colecție de schițe apărute în marea lor majoritate și în alte publicații. Sunt, după cum promite titlul, scene din viața UNUI universitar, nu scene de viață universitară; și nu a unui universitar oarecare, deși Codrin dă dovadă de o modestie ieșită din comun. Modestia aceasta e forma pe care o ia luciditatea atunci când observă situații amuzante, frivole, ridicole, groțști, macabre, absurde, pe care le trece prin sita deasă a ironiei.

La o primă privire, un efect umoristic este dat de fonetica onomastică. Studenta Miorlette Miorleanu se îndrăgostește de colegul său, Mițan Mițeanu, dar, din cauza nepotrivirii de...nume, cei doi tineri nu se căsătoresc, în schimb, fructul dragostei lor, care primește numele de Motan Mițeanu-Miorleanu, hotărăște să-și schimbe numele în Pistic Pisticovici și să-și dea doctoratul în Pisiologie. În *Dezlegare la pește*, personajul Enăcache Popache, dorind să-și vadă perpetuat caraghiosul nume, își botează copiii Bobîrnache, Mielache și Monache; aceștia decid să-și schimbe numele în Mihai Eminescu, Veronica Micle sau Ion Luca Caragiale, ceea ce creează alte situații, și mai bizare. În *Diminutivopatie cronică*, profesorul Luminiș Piștaru, medic pediatru, are boala diminutivelor, atenuând astfel, aparent, gravitatea situațiilor medicale. *Ganglionăși inghinăluți, suprarenăluțe, peritonituțe* sunt termeni intrați în uzul curent al secției de pediatrie. Șeful Catedrei de Zburătoare cu Ciocul Mic a Facultății de Biologie Mierluț Tucan-Pupezeanu, intră în conflict cu Coordonatoarea Catedrei de Zburătoare cu Ciocul Mare, Vrăbiuța Papagal-Lișțianu.

Și am putea continua, crezând că „Scenele“ sunt o carte umoristică, iar autorul lor, un ironist. Dar despre ce scrie Codrin Cuțitaru atunci când scrie? Majoritatea schițelor vorbesc despre nevroze extreme, scene de delir cauzate de elemente absolut întâmplătoare (ornamentele de Crăciun din supermarket-uri, de exemplu), atacuri de panică, pierderi grave de memorie, acte de caritate cu finalitate tragică, halucinații personale și colective, un limbaj administrativ care e „ucigaș, creator de confuzii fatidice“, personalități duale (gen Jekyll și Hyde) care populează lumea academică. Practic, lumea aceea „subțire“, la care ne raportăm cu respect, pentru că ea este creuzetul marilor valori ale unei culturi naționale, este radiografiată cu atenție în paginile voluminosului volum, ca să spunem așa, iar rezultatul este unul pozitiv (în termeni medicali). Acum aș vrea

să spun câteva cuvinte despre ironie și umor. De cele mai multe ori, ironia este mijlocul prin care se ajunge la umor, ca finalitate. Ironizăm, arătăm spre diferența dintre aparență și realitatea văzută de noi pentru a atrage atenția asupra unei erori, concepții greșite etc. Acea nepotrivire între două situații comparate poate fi o sursă de umor, iar Codrin are marea calitate de a crea umor (mi-au dat lacrimile râzând la unele situații din *Scene*). Umorul este eliberator, izbăvitor, un efect de dorit la capătul unei zile/situații/scene dramatice și o sursă excelentă de endorfine, dopamină, serotonină și toți hormonii buni din corpul omenesc. Ironia este, în schimb, altceva, iar Codrin o folosește ca pe un instrument pe care l-a învățat din moși-strămoși (Socrate, Boccaccio, Swift, Sterne, Caragiale, Hasek). O folosește în moduri diferite, în funcție de gravitatea situației: ca pe un analgezic (în *Lingvista ultragiată*), sau ca pe un antibiotic (în *Teoria dublei abateri*), sau (în *Criptograma de seară*), de ce nu, chirurgical, ca pe un bisturiu – să nu uităm cum se numește ilustrul meu coleg. Din acest motiv, mai curând decât un ironist, Codrin este un ironolog (Wayne C. Booth, *A Rhetoric of Irony*). Ironia din *Scene* acționează ca un paznic al inteligenței, ținând-o trează, nelăsând-o să lenevească, acuzând prostia, viciul, șarlatania.

Asemenea împăratului din povestea populară românească, „Zâna Zorilor“, care plângea și râdea în același timp, ironia poate declanșa și râsul, și plânsul. Și ce filosofie mai bună putea găsi acest filon decât pe cea a poporului român, popor conștient de relativitatea relațiilor umane, de duplicitatea diplomatică și incapabil de negație tranșantă. Mircea Vulcănescu, în *Dimensiunea românească a existenței*, atrage atenția asupra straniei expresii *ba da*, care incorporează, în același timp, o negație și o afirmație. Naratorul scenelor se situează cam în același fel, pe o linie de mijloc greu de demarcat, uneori intrând în convenție și fiind acaparat de ea, alteori îndepărtându-se de situație și păstrându-și luciditatea.

„Filozofia lucrurilor mici“ (Ed. Junimea, 2020)

După cum declară autorul, tema cărții este cuprinsă în titlu. „Filozofia lucrurilor mici“ ține să atragă atenția asupra unei cutume din mentalul colectiv românesc, și anume credința că istoria e trasată de bornele mari, de evenimentele importante. Dimpotrivă, spune Codrin Cuțitaru, detaliile, lucrurile mici sunt cele care fac istoria. Un alt fel de *Atomic Habits*, citită în cheie filosofică. Poate dacă am privi cu atenție aceste micro-gesturi pe care le facem inconștient, istoria noastră ar arăta altfel.

Primul dintre aceste exemple este **lașitatea** socială, teama de implicare politică, lucru care a dus la *kakistocrație* (guvernarea celor răi). Deși de 35 de ani trăim într-o

România postcomunistă, suferim încă de o „spaimă viscerală de sistem“, un sistem care, credem noi, ne ține ostatici. Încă ne temem să nu fim „ascultați“, preferând „tăcerea de aur“. Oare explicația este absența „creierului moral“, a cărui existență a fost postulată de Marc Hauser (profesor la Harvard)? Hauser crede că individul este pre-echipat cu un creier moral asemănător celui gramatical, constând din programele de natură informatică instalate în genele noastre, care ne permit să învățăm orice limbă de pe suprafața pământului. Nuanța pe care o aduce Codrin Cuțitaru este că, deși am fost programați să avem un **creier moral**, nu înseamnă neapărat că avem cu toții unul. În schimb, se pare că avem cu toții un **creier politic**, după Lakoff (Berkeley University), dominat de două „metafore/narațiuni [...]”: prima, a tatălui autoritar (*the strict father model*), – a doua, a părintelui afectuos (*the nurturant parent model*). Subtil, cu pași **mici**, aceste două metafore devin *ideologii de guvernare*, iar noi, indivizii, *ființe ideologice*. Așadar, doctrinele de stânga (disciplină, autoritarism) și dreapta (alegere personală, toleranță) își au originea în mediul neural.

În „Despre cum se scrie istoria“, autorul relatează straniul caz al lui Johann Sebastian Bach, pornind de la „*Scurta cronică a Annei Magdalena Bach*“ (Humanitas, 2007). Volumul se pare că nu îi aparține doamnei din titlu, a doua soție a marelui compozitor, ci unei scriitoare britanice, Esther Meynell, care reface biografia muzicianului abia în 1925, la 175 de ani de la moartea acestuia. În tot acest timp, rămășițele compozitorului, înmormântat inițial sub

o piatră tombală nemarcată, au fost transferate în biserica Sf. Toma, unde Bach fusese organist. Cele 2 secole par să șteargă adevăruri biografice evidente, cum ar fi sărăcia lucie a compozitorului, scoasă în evidență de statuia acestuia, în care cantorul își scoate în afară buzunarele pantalonilor, semn al unei stări financiare precare. Noi, oamenii, preferăm ficțiunea istoriei, pentru că ne este mai comod, așa că ne place să cosmetizăm trecutul, mitologizându-l, transformându-l pe Omul Bach în Eroul Bach. Și, din păcate, procedăm la fel în multe alte cazuri, rescriind istoria, după bunul nostru plac.

Codrin Liviu Cuțitaru demontează, în același fel, locuri comune, stări, emoții, tipologii, cu o profunzime care aduce aminte de „Minima moralia“ a lui Andrei Pleșu. *Frica* este profund imorală, iar *maturitatea*, care presupune rezistența la compromis, ține iarăși de moralitate. *Mizantropia*, în schimb, presupune autocunoaștere; „devii mizantrop nu neapărat cunoscând răul din celălalt, cât cunoscând răul din tine“. Între optimism și pesimism, varianta realistă este cea oferită de pesimism, pentru că optimistul este adesea „neînțelept“, „defazat“, „pueril“, neacceptând existența răului; pesimistul este mai echilibrat și, paradoxal, mai pregătit pentru eșec, adică pentru viață.

Codrin Cuțitaru mai scrie despre uimire, smerenie, caracter, slăbiciunile sufletului, curaj, toleranță, suspiciune, acceptare, despre școală și elevi, despre mine și despre noi și, în cele din urmă, despre sfârșitul lumii. Scrie cu sensibilitate despre lucrurile mici care devin lucruri mari.

Ionel SAVITESCU

Puterea credinței

Poetă, traducătoare și romancieră, dna Lidia Stăniloae este de câțiva timp prezentă în librăriile românești cu o carte de excepție: „Lumina faptei din lumina cuvântului. Împreună cu tatăl meu, Dumitru Stăniloae“. Am început lectura prezentului tom cu o nesfârșită nerăbdare. Cunoșteam câte ceva din activitatea și opera acestui mare teolog român – Dumitru Stăniloae, 1903-1993-, căruia ortodoxia românească, și nu numai, îi datorează atât de mult, comparabil, după cum aflăm din cele două excerpte, puse în fruntea cărții, aparținând unor specialiști străini, cu activitatea lui Karl Barth și Karl Rahner. Așadar, un volum masiv de peste 400 de pagini, neconceput „ca o biografie“, ci mai degrabă ca o încercare a autoarei de a povesti „câteva dintre amintirile despre tatăl meu, întâmplări pe care fie ni le-a povestit el, fie le-am trăit noi“. Cine crede că viața unui preot ortodox român este lină, fără asperități, obstacole

și invidii, se înșală. Din lectura volumului cunoaștem întreaga existență a unui eminent teolog român care a suportat cu demnitate toate necazurile personale (moartea a doi copii) și toate nedreptățile care i s-au făcut de-a lungul existenței sale, încât un neavizat s-ar putea întreba de unde a găsit părințele Stăniloae, de fiecare dată, resurse și tăria de a suporta viața cu toate înștițările ei? Animat de o puternică credință în Dumnezeu și mulțumindu-se cu puțin – „De fapt tata se mulțumea cu foarte puțin. Era bine dacă avea o masă de scris, hârtie, cerneală și toc. Atunci totul era în ordine. Mulțumirea lui i-a fost deplină când a putut să-și cumpere câteva rafturi pentru cărțile care începuseră iarăși să se adune... Așa suntem noi blestemați, zâmbea el. Unde ne ducem se adună cărțile după noi.“ (p. 191) – Părintele Dumitru Stăniloae a reușit să capteze, de-a lungul anilor de profesorat teologic la Sibiu

și București, atenția și respectul studenților și al unora dintre colegi, dând la iveală traducerea Filocaliilor, trăind, totodată, în „spirit filocalic”, realizând prin muncă tenace o valoroasă operă personală, încât i se potrivește acest verset din Ecclesiast: „Și am văzut că toată strădania și toată reușita omului nu este decât pizma unuia față de altul” (4.4.)-, pentru că, într-adevăr, abnegația părintelui Stăniloae „a stârnit destule invidii, vorbe pe la spate, lovături piezișe”. În toate împrejurările, părintele Stăniloae obișnuia să spună „Eu sunt preot, trebuie să mă port ca un preot”. Totdeauna gata să ajute, să îndrume pe oricine, cunoscut sau necunoscut, casa părintelui Stăniloae era atât la Sibiu cât și la București, plină de solicitanți. Spre bătrânețe, remarcase cu tristețe că puțini dintre cei cărora le-a făcut bine s-au comportat la înălțimea morală așteptată. Întregul volum mustește de viață, de fapte, de oameni. Sunt evocați astfel, câțiva zeci de ani, de viață bogată în neazuri, dar și în realizări. Aparținând unei familii de obârșie țărănească, din Vlădeni (Brașov), părintele Stăniloae face studii strălucite de teologie, specializări în străinătate, obținând numirea la Academia Teologică din Sibiu, unde funcționează aproape două decenii. Din această perioadă rămân memorabile relațiile afectuoase cu mitropolitul Nicolae Bălan sau cu preotul Cioran („Părintele Cioran e cel mai integru și de treabă om pe care l-am cunoscut”, p. 56), cu profesorii universității clujene, refugiați la Sibiu, excepție Lucian Blaga, căruia Dumitru Stăniloae i-a răspuns spre iritarea filozofului cu „Poziția domnului Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie”, relatând și o prezumtivă poveste în legătură cu Blaga, atunci când fusese arestat tatăl dnei Lidia Stăniloae. Sunt surprinse de-a lungul povestirii și alt fel de amănunte: vizita lui Carol II la Sibiu, însoțit de Mihai („un adolescent frumos, pe care toată lumea îl iubea!”), apoi, abdicarea regelui în 1947, primită cu neliniște sau sosirea armatei germane la început de război, când soldații împărțeau cu blândețe ciocolată copiilor, pentru ca peste câțiva ani aveau „o disperare, o spaimă în ochi, care nu după multă vreme avea să devină și simbolul existenței noastre”. La schimbarea regimului în 1947, Lidia Stăniloae, înțelege că, se prăbușise o epocă: „O viață ale cărei coordonate erau cinstea, bunul nume, respectul pentru cuvântul dat...”. La insistențele lui Petru Groza, părintele Dumitru Stăniloae este schimbat din funcția de rector, cu un carierist – „Eu n-aș fi acceptat niciodată să iau locul unui coleg în asemenea condiții”, „Ce să fac?... Dacă nu primeam acum nu mai ajungeam niciodată rector!”, apoi, se va muta la București, pe care-l va prefera pentru emulația intelectuală, existența unor oameni cultivați, în pofida unor condiții precare de locuit. Târziu, când Dumitru Stăniloae va reuși să-și cumpere o locuință, excesiv de modestă, este vizitat de fostul coleg german din anii specializării la Berlin – Stadtmüller – spre stupefacția autorităților comuniste. În capitală, Dumitru Stăniloae este frecventat de părintele Benedict Ghiuș („Părintele Ghiuș era o personalitate distinsă, un

om cu trăsături frumoase, clasice așa spune, care răspândea în jurul său o aureolă de pace, de împăcare cu sine și cu ceilalți. Vorbea puțin, cu voce înceată, avea o cultură imensă și un limbaj de o rară eleganță. Întru totul era incredibil de modest”, p.188), Ștefan Todirașcu, fost conferențiar la Facultatea de Drept (Avea o vervă aleasă și o inteligență cu totul ieșite din comun”, p. 188), Vasilc Voiculescu („Se străduia să treacă neobservat. Era atât de modest și de smerit încât te rușina cu modestia lui... Avea o uluitoare puritate și cinste sufletească”, p. 189). Dintre colegii bucureșteni, părintele Stăniloae fusese în excelente relații cu profesorul Tudor Popescu „autoritate a teologiei românești, în domeniul istoriei, un om de o totală integritate morală, incapabil să facă rău până și unei muște”, p. 202), iar dintre preoții cunoscuți apreciasse mult pe preotul Vișoiu (Biserica Râzvan), Miron Mihăilescu (Ocna Sibiului), Daniel Ciobotea, mitropolitul Moldovei și Nicolae Fer, tânăr dogmatist mort la cutremurul din 1977. Tot în București, părintele Stăniloae frecventase ședințele Rugului Aprins, fără a face parte din această grupare spirituală, apoi, întâlnirile de la familia arhitectului Joja, care au atârnat mult în arestarea și condamnarea lui Dumitru Stăniloae, la începutul lui septembrie 1958. A fost eliberat în 1964: „Oricum, tata nu a venit din pușcărie nici înrăit, nici animat de dorința de răzbunare, ca atâția alții. Nu se poate contesta că aveau și aceștia dreptate. Dar el a venit la fel de senin, de liniștit, de împăcat cu sine și cu ceilalți, precum plecase. Ne povestea unele lucruri, dar cu detașare. Iertase totul.” (p.252-253). Alteori, părintele Stăniloae obișnuia să spună: „N-a fost chiar așa de rău!”, încât ne întrebăm din ce fel de aluat erau plămădiți acești oameni? Mircea Vulcănescu, înainte de a muri spusese: „Să nu mă răzbunați!”, N. Steinhardt ieșise din închisoare împăcat cu sine pentru a se călugări, Constantin Noica primise închisoarea ca pe o izbăvire, iar în anii detenției, învățase limba rusă și-1 citise pe Marx!

Despre mama sa, Lidia Stăniloae spune următoarele: „A fost omul cel mai extraordinar pe care l-am cunoscut, de o religiozitate profundă, pe care a trăit-o în mod concret, modest și neostentativ, cu o discreție și un echilibru pe care numai sufletele cu adevărat mari le au. Fără devotamentul ei absolut, fără sprijinul ei de zi cu zi, tata n-ar fi putut realiza uriașa lui operă. A spus-o el de nenumărate ori și o voi spune și eu, cu riscul de a mă repeta” (p.257). Părintele Dumitru Stăniloae a fost deseori invitat în Occident pentru a conferenția. La Paris, bunăoară, s-a întâlnit cu Ion Cușă, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Sanda Stolojan, Paul Barbăneagră. S-a revăzut cu Emil Cioran. Îi plăcea să viziteze mănăstirile de pe cuprinsul țării. Fusese impresionat de părintele Cleopa, de la Sihăstria: „Rareori s-au bucurat doi oameni, unul de altul, așa ca părintele Cleopa și tata...Cunoștea pe dinafară pasaje întregi din Filocalia și le combina cu observații personale, cu mici istorioare din viața mănăstirii și a lui. Un adevărat sinaxar viu.”(p.213). La Sihla îl întâlnește pe părintele Paisie:

„Radia atâta lumină, încât locul însuși devenise o fereastră deschisă pentru a privi dincolo, într-o altă lume, în care de după fiecare stâncă, de după fiecare brad, îți surâdea un înger. A fost o experiență unică în viața tuturor celor care au avut norocul să fie prezenți“ (p.217). La Ostrov îl vizitase pe părintele Justin: „Avea o rasă peticită, abia se mai ținea petic de petic, chilia era umedă, aproape că-i intra stuful în casă...Dar părintele avea o poliță plină cu cărți: Biblia, Psaltirea, Viețile Sfinților, Filocalia. Începeau să tăifăsuiască. Știa Filocalia pe dinafară și tata se minuna: „Ia te uită! Părintele Justin cunoaște Filocalia mai bine decât mine!“ „Era printre puținii cu care tata discuta teologie de la egal al egal...Ce căutați, părinte profesor la un călugăr simplu și incult? Îl întrebau unii și alții pe tata...Dar tata se ducea la călugărul analfabet Justin, imaginea unei teologii vii, trăite cu adevărat și de la care pleca totdeauna cu ochii în lacrimi, cu sufletul îmbogățit...Tata a stat la pușcărie și când s-a întors nu l-a mai găsit. Murise, modest, neînsemnat, așa cum trăise. Nu sunt sigură că cineva își mai amintește azi de el. Oricum, el nu făcea parte dintre contemporani.“ (p.223-224). În 1982, părintele Stăniloae face o vizită în SUA, la invitația Facultății de Teologie a Universității Sud din Chicago. A ținut conferințe, a luat parte la întâlniri, l-a cunoscut

pe Mircea Eliade. Apropiată de familia Eliade era Sanda Loga, fostă colegă de facultate cu Lidia Stăniloae. Mircea Eliade a dorit să îl cunoască pe părintele Stăniloae, ocazie ivită de o masă oferită de Sanda Loga, la care a participat și părintele Ion Ioniță, fost student la București și originar din satul Dumbrăvița, aproape de Vlădeni. După vizita la Sanda Loga a urmat o vizită la familia Eliade, cu care prilej părintele Stăniloae a oficiat o slujbă și a binecuvântat casa familiei Eliade. Lui Dumitraș, Eliade îi dăruiește câteva cărți cu dedicație. Pentru părintele Stăniloae a urmat alte câteva întâlniri cu diferiți teologi.

Părintele Stăniloae s-a stins la aproximativ șase luni de la moartea soției sale. Am citit undeva (Alvin Toffler?) că într-un cuplu reușit, atunci când unul dintre soți moare, celălalt nu durează decât câteva luni. Personal, am constatat acest lucru în viața cotidiană, la o familie de oameni obișnuiți, iar în cărți am întâlnit această situație, întâi în romanul dnei Ileana Vulpescu „Arta conversației“ și a doua oară în cartea dnei Lidia Stăniloae.

Lidia Stăniloae, „Lumina faptei din lumina cuvântului. Împreună cu tatăl meu, Dumitru Stăniloae“, Ed. Humanitas, 2023, 444 p.

Saga familiei Stăniloae

A apărut de curând o carte* de dialoguri între Dumitru Horia Ionescu, nepotul părintelui Dumitru Stăniloae și, Răzvan Bucuroiu. Dumitru Stăniloae (1903-1993), a fost unul dintre cei mai renumiți teologi români, comparat adesea cu Karl Barth și Karl Rahner, traducător al Filocaliei și autor al numeroaselor cărți între care Dogmatica și studii de cult ortodoxe. Venind la București în 1947 de la Sibiu, unde părintele Dumitru Stăniloae era prieten cu mitropolitul Nicolae Bălan, a locuit întâi pe Calea Moșilor, etapă de viață evocată de Dumitru(Dumitraș) Horia Ionescu spre sfârșitul acestui dialog, apoi pe strada Cernica, unde în urmă cu 30 de ani, Sorin Dumitrescu s-a întâlnit cu părintele Stăniloae dând naștere unei cărți unice: „7 dimineți cu părintele Stăniloae“. Așadar, părintele Dumitru Stăniloae s-a născut pe 16 noiembrie 1903 la Vlădeni, fiind al cincilea copil al lui Ieremia și al Revecai, după Elisabeta (decedată în copilărie), Ilie, Gheorghe, Reveca, După ce s-a născut Dumitru, tatăl și fiul mai mare, Ilie, au plecat în America, iar după ce tatăl a strâns o mie de dolari s-a întors în țară și a reparat casa și a construit o șură nouă. Ilie a rămas la Detroit, s-a căsătorit cu o irlandeză, apoi legătura cu familia din țară s-a pierdut. Când părintele Dumitru Stăniloae a făcut o vizită în SUA, cu ajutorul

unui român, funcționar la primăria din Detroit, a identificat cimitirul unde fusese îngropat Ilie și a făcut o slujbă de pomenire. În acea epocă, mulți români transilvăneni și bucovineni plecau în America pentru o perioadă de timp sau definitiv. Această imigrare a românilor s-a accentuat după 1990 în defavoarea țării pierzându-se astfel o mare cantitate de inteligență și forță de muncă. În ceea ce-l privește pe părintele Stăniloae a fost sprijinit de familie să studieze („A avut parte de părinți care au înțeles enormele lui posibilități intelectuale și l-au îndrumat să plece de acasă“, p. 152. Prin studiu s-a desăvârșit în cunoașterea limbilor

străine: „Era un as la germană și franceză, dar putea să citească în engleză. Nu uitase nici greaca nouă, predica la Atena și era înțeles pe deplin. Apoi, limbile clasice, inclusiv ebraica...Avea o memorie incredibilă“, p. 172), la Brașov, Cernăuți, München, Berlin, apoi în decursul activității sale a mers deseori în Occident pentru a conferența. În anii petrecuți la Sibiu, părintele Stăniloae a avut o controversă teologică cu Lucian Blaga, care a încetat odată cu moartea poetului. Tot în perioada interbelică, părintele Stăniloae a fost la muntele Athos, unde s-a familiarizat cu Sfântul Grigore Palama și a luat hotărârea de a traduce în limba română Filocalia, începută în refugiu din 1944

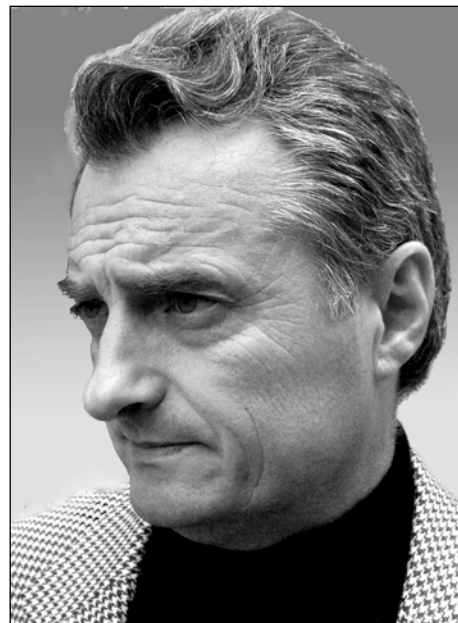

la Șura Mare, unde venise și Arsenie Boca. Nu era tentat de politică, nu a cochetat cu Legiunea, nici cu comuniștii, deși în 1971, când s-au împlinit 50 de ani de la crearea PCR, părintele Stăniloae a primit o medalie comemorativă. După războiul al doilea, Dumitru Stăniloae a frecventat ședințele Rugului Aprins (Biserica subterană a României), o încercare inițiată de aprofundare a credinței creștine, unde participau intelectuali și oameni ai Bisericii. Urmărit pentru activitățile sale, Dumitru Stăniloae este arestat în 1958 și închis la Aiud, de unde revine acasă în 1964. După eliberarea din închisoare, părintele Stăniloae și-a petrecut noaptea în Gara de Nord, de unde a telefonat la familia sa, dându-se o cunoștință care-i înștiințează soția și fiica că fusese eliberat și urma să vină acasă. Întâlnirea cu nepotul Dumitraș este emoționantă spunându-i acestuia că este tata mare și că a venit din delegație: „Bună dimineată, Dumitraș, ce faci? Eu sunt tata mare... Chiar dacă mă vedeam des cu tatăl meu, bunicul mi-a fost și tată, și bunic. Era foarte tandru cu mine când am fost mic. Mă ținea în brațe, mă săruta, mă ținea de mână, mă încuraja când îmi era frică”. (p.170). Evident, în timpul detenției toți deținuții erau înfometați așa explicându-se și asiduitatea cu care părintele Stăniloae cumpăra în permanență pâine, chiar dacă soția îi spunea să nu cumpere, părintele afirma: „Las’ să fie!”. În ceea ce privește relațiile părintelui Stăniloae cu colegii lui teologi era apropiat de părintele Cleopa, de părintele Sofian, de Dometie Manolache de la Râmeț („Era un sfânt în timpul vieții. Părințele Dometie a fost personificarea sfințeniei”, p. 164). A avut relații bune cu patriarhul Justinian, cu mitropolitul Antonie Plămădeală, cu Iustin Moisesescu, cu episcopul Vasile Coman (rudă prin alianță) cu Bartolomeu Anania. Părintelui Dumitru Stăniloae îi plăcea să călătorească, să facă vizite sau să primească oaspeți. În decursul anilor a fost vizitat frecvent de Gheorghe Pituț, Aurel Dragoș Munteanu, Marin Sorescu, Paul Anghel, Iordan Chimet, Ana Blandiana, Sânziana Pop, Ioan Alexandru, regizorul Dinu Cocea. Soția părintelui Stăniloae făcuse

studii economice la Cluj. Când s-a căsătorit cu Dumitru Stăniloae a renunțat la serviciu și s-a consacrat familiei: „Avea un excepțional spirit organizatoric, și se ocupa de tot ceea ce se întâmpla în casă. În felul acesta, bunicul meu, avea liniștea să scrie. Nu l-aș vedea pe bunicul meu în stare să schimbe un bec sau să bată un cui” (p.166). În ceea ce-l privește pe tatăl său, Dumitraș spune următoarele: „Însă, tatăl meu- și de aceea s-au despărțit după patru ani – nu a avut niciodată un sens foarte clar al familiei, era un om foarte de treabă, dar nu era făcut pentru căsnicie” (p.166-167). În cariera sa, mama lui Dumitraș, doamna Lidia Stăniloae a fost sprijinită de academicianul Horia Hulubei și alți colegi de la Institutul de Fizică Atomică. În 1994, părintele Dumitru Stăniloae și-a dat acordul ca fiica și nepotul să părăsească țara (v. Memoriei unui fugar) stabilindu-se în Germania, la Freiburg, unde sunt vizitați de părintele Stăniloae. Bunicii lui Dumitraș s-au stins în același an, 1993. Întâi, bunica Maria, apoi părințele Stăniloae. La înmormântarea bunicii, Dumitraș nu a putut participa, iar doamna Lidia Stăniloae a ajuns cu o oră înaintea înmormântării. Părintele Stăniloae a fost profund afectat de moartea soției. Fuseseră împreună mai bine de 60 de ani. Dumitru Stăniloae s-a stins în același an, 1993, bolnav, în faza terminală de cancer. În mormântarea părintelui Stăniloae s-a transformat într-o aglomerație de oameni agitați, mârșniți, care se manifestau zgomotos. Patriarhul i-a dat binecuvântarea apoi câțiva preoți au vorbit. În sfârșit, Sfântul Sinod l-a propus pentru canonizare pe părintele Dumitru Stăniloae în 2025. În finalul cărții, Dumitraș descrie atmosfera din Calea Moșilor, vecini și prieteni ai familiei Stăniloae, precum și câteva amănunte despre mama sa, doamna Lidia Stăniloae. Evident, o reconstituire necesară și utilă.

Cartea familiei Stăniloae. Trei generații văzute prin ochiul lui Dumitru Horia Ionescu. Dialoguri cu Răzvan Bucuroiu, Lumea Credinței, 2023, 235 p.

Radu VOINESCU

Radu Ionescu – criticul nostru dintâi (V)

Respingeri

Spiritul critic al lui Radu Ionescu se manifestă, din cauza împrejurărilor, mai cu seamă, cum am arătat, în privința teatrului: valoarea compoziției literar-dramaturgice, repertoriu, joc etc. Există, cu toate acestea, și câteva articole în care verva lui se manifestă și în privința textelor, literare sau critice.

Astfel, în „Critică literară și teatrală”, apărut nesemnat în „Șarivari român”, nr. 3, din 17/29 ianuarie 1865, prima țință este o cronică paroxistic entuziastă a lui Maurice Fluegel, publicată în ziarul „Regenerațiunea”, la poeziile lui Grigore H. Granda. Granda fusese, timp de vreun an, asistent de chirurg prin Județul Ilfov. Ulterior, pe lângă multe alte îndeletniciri, devenise proprietar al ziarului „Dâmbovița”, unde, cum am văzut, lucrase și Radu Ionescu, preluând ștafeta de la Bolintineanu. Prin ce se remarcă negativ Fluegel!? „Încoronează prin un lung articol geniul poetic al hirurgului Haralamb Granda.” Și, „ca model de savantă critică literară din «Regenerațiunea», aducem următorul pasagiu, care este încă cel mai bun: «Într-o poezie, „Aniversarea nașterii, 1858” – zice suprascrisul d. Mauriciu Fluegel – se găsește

această strofă frumoasă: «Ca o selbă-n crudă iarnă, când de viscole surpată/ Fuge frunza-ngălbenită pe reci aripe de vânt,/ Ca o jalnică ruină din vechi timpuri azi uitată,/ Este sufletul meu tânăr, trist ca bradul pe mormânt.» Știi, lectore, că astă strofă este dintre cele mai nobile, mai viguroase, mai mândre ce pot să fie citite și că ar face onoare nu numai unui copil de 14 ani, ci și unui Schiller, unui Byron, în toată maturitatea și gloria lor.”²

E suficient să dea peste aceste rânduri atât de lipsite de măsură, unde talentul critic lipsește cu desăvârșire, că Radu Ionescu ia atitudine pentru a pune lucrurile la locul lor,

sanționând și textele, și critica acestora: „Precum vedeți, suprascrisul d. Mauriciu Fluegel nu se sfiește de a pune pe hirurgul Haralamb Granda alături cu Schiller și Byron!”. Eroare de apreciere netrecută cu vederea, comparație nepermisă între un versificator ce abia publicase câte ceva – și tocmai de valoarea care se dovedește în versurile citate – și doi titani ai romantismului. Criticul nu se mărginește la atât, totul trebuie să capete turnura unei lecții, și încă usturătoare, pentru a fi de învățătură și altora: „Să facem criticului nostru următoarele observațiuni părintești: 1. Gîngașul Schiller și furibundul Byron sunt atât de contrarii prin caracterele lor, încât hirurgul Haralamb Granda poate fi sau numai Schiller, sau numai Byron,

Radu Ionescu pe la 1870

¹ Altminteri, Maurice Fluegel avea să publice, mai târziu, o seamă de cărți despre filozofie, Biblie, Cabbală, Vedanta, Avesta etc.

² Radu Ionescu, *op. cit.*, p. 222.

dar în nici un caz nu poate fi Schiller și Byron totdeodată. Deci suprascrisul d. Mauriciu Fluegel este rugat de a citi scrierile lui Schiller și Byron, mai-nainte de a vorbi despre ele. 2. Niciodată un Schiller și un Byron, mai cu seamă «în toată maturitatea și gloria lor», n-au scris o poezie absurdă, precum este pasagiul de mai sus din hirurgul Haralamb Grandea. Oare ce cuprinde acel pasagiu?“ Și aici urmează trecerea prin filtrul verosimilității a versurilor demăsurat elogiuate de Fluegel și aspru dezaprobat de Ionescu: „El cuprinde în analiză, cum că sufletul poetului este ca trei lucruri: ca o selbă sau pădure, ca o ruină, ca un brad... Frumos, nu avem ce zice! Deci, suprascrisul d. Mauriciu Fluegel este rugat de a studia logica. Ba îl mai rugăm de a studia și limba română, pentru a se putea feri de niște fraze tătarăști ca: «strofa este dintre cele mai mândre ce pot să fie citite»“³ Categorie, atributul „mândru“ nu poate fi alăturat unor versuri, enunțul criticului de ocazie fiind de un absurd manifest.

În același articol, critica criticii este îndreptată la adresa unui anume „E.M.“, semnatar, tot în „Regenerațiunea“, al unei cronici dramatice unde se laudă „teatrul acrobatic al d-lui Matei Millo“ (dublă lovitură, de unde se poate vedea și că, pentru pozițiile sale împotriva criticului, Millo nu scapă fără a fi sancționat). Radu Ionescu știe că în asemenea cazuri se lucrează „cu materialul clientului“, cum se spune în branșă. Ca urmare, reproduce numaidecât din zisa cronică: „Vedem pentru a doua oară pe scena teatrului domnului Millo o frumoasă dramă, *Călugărița sângărândă...*“ Numai acest titlu, care spune totul și cititorului instruit de ieri, ca și celui de azi, și intră vădit în contradicție cu caracterizarea diletantă a lui „E.M.“. Prilej pentru causticul comentator să ia peste picior spusele cronicarului dramatic de ocazie, subliniind, cum se va observa în pasajele incriminate, cuvintele și expresiile care îl dezminț pe acesta sau, mai degrabă, îl demască: „Apoi urmează caracterizarea acestei frumoase drame, până la cuvintele: «Piesa de care vorbim are dară în sine prea puțin merit»“. Cei mai buni polemisti sunt cei care știu să opereze cu cuvintele celui luat în vârful peniței. Așadar: „O, sublimule d. E. M.! d-ta ești cel dintâi care, în elanul geniului d-tale, cutezi a zice că o piesă frumoasă poate să aibă în sine prea puțin merit. Dar atunci prin ce minune este ea frumoasă? [italicele aparțin textului original, n.m., R.V.] Pentru a fi și mai nimicitor, comentatorul numește „științifică“ această „expozițiune“ a „genialului“ neavenit; o cascadă de antifraze, ceea ce, retoric, este o mică performanță⁴.

Nici Bolintineanu, poet cu statut bine definit, pe care, cum ne amintim, îl apreciaze cândva, atunci când începe să dea semne de derapaj intelectual nu este ocolit de floreta criticului. În numărul 5, din 31 decembrie/12 ianuarie 1865 din „Șarivari român“, apare, fără semnătură, textul fiind, cum arată biograful, al lui Radu Ionescu, o critică vitriolantă la adresa unor versuri publicate de poetul *Flori-lor Bosforului*. Relațiile cu Bolintineanu nu mai erau dintre

cele mai cordiale, la mijloc fiind, din câte se pare, disensiuni cu privire la angajarea politică. Obiectul criticii pline de ironie îl constituie „niște versuri atât de șubrede, încât nici cele șasesprezece picioare ale lor nu le pot opri de a se poticni și a cădea“, publicate în „Dâmbovița“. Cum se vede, criticul se arată din capul locului nemilos, frazările sale dobândind turnura unui pamflet. Și e abia începutul! Urmează: „Versurile, poreclite *Odă* și închinare împăratului Napoleon, care a făcut mult bine României, sunt subscrise de d. Dim. Bolintineanu, ex-poet și ex-ministru.“ Versurile nu sunt intitulate, iată!, ci „poreclite“, iar Bolintineanu este... „ex-poet“. Greu de imaginat o ironie mai devastatoare pentru un poet! Și tot eșecul pentru că „muza D. Bolintineanu, nemulțămă [..], s-a cam supărat de câțiva timp și nu mai voiește să cânte precum cânta odată libertatea: «Astfel e românul și român sunt eu,/ Și sub jugul barbar nu plec capul meu!»“. Trecem peste sforăitorul distih tocmai citat, considerându-l o caracteristică, până la urma necesară, a mentalității epocii în care națiunea română se cristaliza pe toate planurile, pentru a ajunge la o expresie latină aparent menită să îndulcească tonul: *Quantum mutatus ab illo!*⁵ De fapt, punând încă mai multă sare pe rană.

Pentru a fi și mai convingător, își aliază prezumtivii cititori printr-un procedeu banal, dar mai întotdeauna de efect, pe lângă faptul că întrebuințează cu abilitate (textul îi și oferea materialul necesar) o tehnică pe care aș numi-o a concretizării imaginii poetice, pe care o va întrebuința și Maiorescu: „Acum... judecați singuri: împăratul Napoleon e comparat mai întâi cu zeul mării, precum l-au descris poeții din vechime, adică cu Neptun“. Numai că acest Neptun are acreditată o reprezentare nu tocmai plăcută: „un bătrân urât, gol, cu barba mare și rășchirată, cu chipul și cu părul plin de brădiș și-n mână c-o furcă cu trei dinți“. Dar comparațiile neinspirate ale poetului nu se opresc aici, urmează asemănarea cu un curcubeu. Ocazie pentru Radu Ionescu să își dezlănțuie malițioasa imaginație, luându-și cititorul drept complice: Închipuiți-vă un om-curcubeu, un om îmbrăcat în șapte culori! Pentru oamenii cari iubesc culorile multe și le schimbă des, poate să fie frumos un asemenea om-curcubeu. Gustul nostru însă nu este destul de format ca să ne placă un om cu atâtea culori pe dânsul“. Criticul joacă, bineînțeles, comedia inferiorității în gust față de cel luat în țărbață. Iar verva este de nestăvilit. Pradă acestei stări de victorie sigură, continuă cu o paralelă *ad rem* din nou (deși poezia, în general, nu se pretează decât arareori la așa ceva, numai că poezia proastă...), concretizează și mai apăsător: „Închipuiți-vă, acum, de o parte pe zeul mării, astfel descris, făcând cu mâna în mijlocul

³ *Ibidem*, pp. 222-223.

⁴ V. *Ibidem*, p. 223.

⁵ Se citează cu sensul „Cât de schimbat față de ceea ce a fost cândva!“ Sau, mai pe românește și în spiritul urmărit de Radu Ionescu, „Ce-a fost și ce-a ajuns!“ Pentru conformitate, expresia își are originea într-un vers din *Eneida* lui Vergilius, „*Quantum mutatus ab illo Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli*“, care, într-o traducere destul de corectă (nu pot să apelez, cum se obișnuiește, la tălmăcirile în română pe care le cunosc, aceea a lui George Coșbuc și aceea a lui Dan Slușanschi, întrucât, din rațiuni prozodice, se abat flagrant de la textul-sursă) ar suna astfel: „Cât de schimbat față de acel Hector care-odată s-a-ntors în pieptarul răpit lui Ahile!“

valurilor turburate [...], închipuiți-vă, de altă parte, pe împăratul Napoleon...⁶ Îi mai reproșează lui Bolintineanu și grave erori de lexicologie poetică, din moment ce întrebuințează cuvântul „turbure”, „de patru ori în cinci versuri”. Poezia, așadar, nu prea încapă în producția însăilată a lui Bolintineanu: „Astfel sunt toate versurile, lungi, grele, obositoare, fără avânt, fără vervă, fără acea inspirațiune care dă viață și mișcare unei poezii.” Eșecul are o explicație, așa încât criticul devine dintr-o dată, chipurile, conștient: „Să fim însă indulgenți. Muza n-a fost deprinsă a cânta pe împărați”⁶. Tradus, un poet nu poate scrie decât execrabil atunci când își neagă propria libertate de creator, când încearcă să-și subordoneze lira unor scopuri prea lumești, când se pleacă tre-cătoarelor mărimi.

Chiar dacă este vorba de texte de mai mică întindere, ele îl arată pe Radu Ionescu drept un apărător sever al literaturii autentice, un judecător prob, cum l-ar fi numit D. Bălăeș, care nu abdică de la principiile adevăratei critici, aplicată în numele adevăratei literaturi, iar respingerea acestor căznite producții nu poate fi interpretată decât ca expresie a unei vigilențe estetice ce combate cu energie beția de cuvinte rostind, în fond, cu fermitate, înaintea lui Titu Maiorescu: „În lături!”

Puncte de vedere

Cea mai avizată și mai documentată abordare a operei lui Radu Ionescu, totodată și cea mai întinsă, îi aparține, cum deja am inferat, lui Dumitru Bălăeș. Monografia sa, folosind nu doar textele descoperite cu eforturi proprii prin publicațiile menționate în tot cuprinsul studiului de față, identificate nu fără efort, în ciuda semnăturii absente la cele mai multe dintre ele, identificare bazată atât pe elemente de stil, lexic, pe ideatică, dar și pe detalii extraliterare, contextuale, reușește să pună în fața cititorului, a cercetătorului perioadei de început a literaturii române moderne, a primelor contribuții la constituirea criticii literare de la noi, portretul viu, complex, al unui autor care aproape se pierduse, ca și a temeinicilor, profundelor texte pe care acesta le-a lăsat presărate prin jurnalele unde a publicat.

Radu Ionescu nu a avut ocazia să scrie mai mult și, lucrul cel mai rău, nu a avut posibilitatea (poate nici ideea), lipsindu-i sigur timpul, întrucât s-a săvârșit din viață timpuriu, la numai treizeci și opt de ani, de a se îngriji de editarea în volum a textelor sale. Ceea ce, ulterior, și Maiorescu, și Dobrogeanu-Gherea au făcut, consecvent și cu succes, ambii tipărind, cum se știe, ediții cu studiile lor critice, consecințele fiind dintre cele mai faste pentru opera fiecăruia dintre ei, pentru perpetuarea acesteia în postumitate, în

fond, pentru literatura română. Dacă s-ar fi întâmplat așa, se înțelege că ideile lui ar fi avut o altă soartă. E greu de presupus, totuși, că, în epocă, nu au fost deloc remarcate, că nu vor fi avut absolut nici un ecou. Ziarele și revistele la care a lucrat, paginile unde a publicat trebuie să fi fost citite, poate și comentate între cei care formau pe atunci publicul acestor gazete. Simplul fapt că aveau un număr de abonați ar trebui să fie destul de relevant. Cititorii de gazete se vor înmulți semnificativ în deceniul următor și

mai apoi, pe măsură ce societatea din Principate progresează; ca să nu mai vorbim de cea din Transilvania, aflată destul de mult în avans. Așa se face că activitatea „Junimii” și a revistei acesteia, „Convorbiri literare”, vor interveni pe un câmp intelectual într-o anumită măsură diferită, beneficiind de un interes superior față de literatură, arte, științe, cultură în general. Or, acest context a asigurat și o audiență mai importantă pentru ideile profesate de cei care frecventau aceste cercuri, dar nu numai, pentru că ar fi cu totul greșit să credem că „Junimea” singură a existat, că ea singură a mobilizat energiile creatoare de pe întregul teritoriu al României și așa mai departe. Nici pome-neală, au fost și alte cercuri, alte publicații, alte personalități care nu au avut de-a face cu societatea de la Iași și cu revista ei. Nici „Junimea” și nici „Convorbirile

literare” nu au avut exclusivitate în instruirea societății românești. Au avut o parte însemnată de contribuție, însă nu se poate afirma, cu probe de nezdruccinat, culese din realitatea editorială și publicistică a celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, că totul a început cu acestea și s-a pus în mișcare impetuoasă datorită lor. A existat, cu alte cuvinte, o literatură și înainte de Maiorescu⁷ și numai renunțarea la criteriul cronologic în studierea istoriei acesteia în ultima vreme face ca aspectele la care mă refer să fie mai puțin vizibile. După cum, deja am spus, a existat o literatură și în afara „Junimii”, în aceeași epocă.

În plus față de Radu Ionescu, și Maiorescu, și Gherea au avut avantajele lor, fiecare, în răspândirea ideilor critice asupra cărora au stăruit. Primul a fost profesor universitar, ceea ce a contribuit imens la influențarea unei părți însemnate, mereu în extensie, a tineretului studios. Nemaivorbind de statutul de lider politic într-un partid cu mare greutate, cel conservator. Cel de-al doilea a beneficiat mai mult decât se poate crede azi de poziția de fruntaș al mișcării socialiste, care avea un număr considerabil de membri și susținători în noua clasă ce se ridica, tot mai știutoare de carte, tot mai instruită – în ciuda precari-tății mijloacelor materiale de care dispunea o dată ajunsă

⁷ Dacă ne gândim bine, între „Principiile critice” și „Despre poezia română”, titlul sub care a apărut în „Convorbiri literare” studiul lui Maiorescu ulterior cunoscut drept „O cercetare critică...”, se întinde un interval de doar șase ani.

⁶ Radu Ionescu, *op. cit.*, p. 225-226.

Coperta volumului de Scrieri alese, de Radu Ionescu

pe ceea ce se numește piața muncii –, inclusiv în rândurile unei părți a studențimii. Unii dintre acești tineri adevărași la ideile socialiste în timp ce se aflau la învățătură în Occident, cu deosebire în Franța. Publicațiile de orientare socialistă se bucurau, așadar, de un public destul de numeros, mai cu seamă în pătura noilor intelectuali aflați în afara claselor privilegiate.

Diminuează toate aceste condiții nefavorabile contribuțiile autorului „Principiilor critice” și al eseului, tot cu caracter programatic, „Despre poezie și frumoasele arte”? Radu Ionescu nu va fi influențat la fel de mulți cititori dornici de cultură, la fel de mulți literați sau critici în devenire ori deja angajați într-o carieră în acest domeniu, precum cei doi care i-au succedat. Dar existența, redescoperită deja de cinci decenii, a scrierilor lui, dovedind peremptoriu nu numai un început situat mai devreme decât îl stabiliseră istoricii literari, ci și certe priorități, implică faptul că nici o investigație, nici o luare în considerare a teritoriului pe care s-a format critica literară românească nu mai poate face abstracție de ele.

În monografia sa, D. Bălăeț schițează cu perspicacitate câteva dintre liniile forte ale contribuțiilor lui Radu Ionescu. O mare parte dintre punctele sale de vedere rămân, în ansamblu, valabile, în vreme ce altele au nevoie de amendamente, dacă nu de revizuirii mai substanțiale. În altă ordine de idei, dincolo de considerațiile expuse aici, de apropierea de idei sau de diferențe, este absolut necesar ca monografia lui Dumitru Bălăeț să fie parcursă de către oricine vrea să cunoască și să înțeleagă mai bine opera și personalitatea lui Radu Ionescu.

Înainte de toate caracteristicilor care dau originalitatea operei lui Radu Ionescu în contextul evoluțiilor ideilor critice de la noi, este pus hegelianismul acestuia, atât în ceea ce privește interpretarea filosofică a lumii, cât și în ceea ce privește estetica, artele, formele literaturii. Despre hegelianism am vorbit suficient, cred⁸. Celelalte sunt, în ordine, cu unele reformulări pentru concizie: conștiința estetică și ideea de geniu, teoria naturalului în artă, conceptul de originalitate, fundamentarea criticii, scara valorilor, legătura dintre istorism și naționalitate în artă, metodele criticii literare, pionieratul în privința comparatismului în critica noastră, contribuțiile la cristalizarea unor specii critice (studiul monografic și cronica literară), spiritul polemic și mă opresc aici deocamdată. Considerațiile, credite de tot mai mulți comentatori și istorici literari de astăzi, legate de ideile și de rolul lui Radu Ionescu în privința teoriei și a tehnicilor romanului nu sunt decât în chip secundar în atenția studiului de față, de altfel, subiectul fiind abordat

pe scurt, cum cititorul va fi observat deja, într-o secțiune distinctă, mai înainte, în cuprinsul acestor rânduri.

Trecând la prezentarea și discutarea, foarte concis, a celorlalte idei, să ne oprim asupra aceleia de conștiință estetică, legată de către istoricul literar de aceea de geniu. Autorul monografiei apreciază că această conștiință estetică apare la Radu Ionescu sub denumirea de gust, într-o formulă diferită de aceea consacrată de clasicism. După cum afirmă acesta în „Despre poezie și frumoasele arte” – zice D. Bălăeț –, „geniul născocesc, gustul conservă. Gustul este bunul-simț al geniului; fără gust, geniul nu este decât o sublimă nebunie. [...] Iată pentru ce uvragele perfecte sunt așa de rari. Căci trebuie ca ele să fie produse în fericite zile ale uniunii gustului și geniului”⁹. Numai că, deși citează corect, interpretul lui Radu Ionescu nu pare să ia în seamă, în afirmațiile sale, faptul că este vorba despre preluarea, cu marcarea de rigoare, a unui pasaj din Chateaubriand, trecându-i în cont aceste cuvinte. Însă, așa cum am afirmat și în alt loc, se poate conchide că Radu Ionescu își însușise bine și aglutinase într-o formulă ce-i aparține, cum avea să procedeze, peste câțiva ani, și Maiorescu, idei provenite de la gânditorii pe care îi studiasă.

Matei Millo, în „Răspuns onorabilei redacțiuni...”¹⁰, publicat în „Independința”, nr. 33-34, din 6 noiembrie 1861, speră că „eruditul critic teatral al «Independinței» va binevoi a vărsa asupra întunericului în care zace astăzi teatrul român luminile sale literale, și ne va arăta care sunt acele «piese serioase, drame sau comedie fără spasme și bufonerie», pe care mult literatul critic le numește «naturale», creând astfel un nou gen de piese, în domeniul literaturii dramatice, sub titlul de drame și comedii «naturale», pe care oricât de «naturale» ar fi, literatorii Europei până astăzi sunt cu totul în ignoranță despre natura acelor piese atât de «naturale»”¹¹. Bazându-se pe răspunsul lui Radu Ionescu, apărut în același număr al jurnalului „Independința” din 6 noiembrie 1861, dar și pe considerațiile cuprinse în alte texte, Dumitru Bălăeț se socotește îndreptățit să-i atribuie criticului o teorie a naturalului în artă. Nu se poate vorbi de nici o teorie aici, este doar o concepție asupra firescului jocului actoricesc, în opoziție cu excesiva teatralitate, cu falsele interpretări, care nu respectă datele naturalului, unele eșecuri de acest fel rezultând, cum ne putem da seama, din lipsa unei regii bine gândite și mai ales din pregătirea superficială a rolului în cazul care a generat această dispută. În ceea ce privește literatura – e vorba despre naturalețe pur și simplu, despre respectarea datelor verosimilității, cum am spune astăzi, adică o concepție cât se poate de comună. „D. Millo” – spune explicit Radu Ionescu¹² – „se

⁸ Ar mai fi de adăugat, cu toate acestea, faptul că, sprijinindu-se pe argumente larg analizate în prealabil, în legătură cu care am informat succint cititorul, D. Bălăeț avansează opinia că „Radu Ionescu rămâne nu numai unul dintre primii hegelieni români, ci și unul dintre cei mai autentici, răsunetul ideilor lui Hegel regăsindu-se în multe alte aspecte ale scrierilor sale...” (Dumitru Bălăeț, *op. cit.*, p. 139). Având în vedere cele spuse, dar în primul rând realitatea la care trimit, Radu Ionescu ar fi îndreptățit să își afle modestul loc în istoria filosofiei, ca și în istoria esteticii românești.

⁹ Radu Ionescu, *op. cit.*, p. 397. V. și Dumitru Bălăeț, *op. cit.*, pp. 142-143.

¹⁰ Titlul complet este „Să mai așteptăm. Răspuns onorabilei redacțiuni a ziarului «Independința», la critica sa de la 27 octombrie 1861, asupra pieselor jucate până atunci de teatrul român”(v. în Radu Ionescu, *op. cit.*, capitolul „Note și comentarii”, p. 447-449, unde textul apare reprodus aproape integral). Despre textul lui Radu Ionescu, cel care a provocat furia pamfletară a lui Matei Millo am discutat la timpul potrivit.

¹¹ *Ibidem*, p. 447.

¹² „Un document prețios: Răspunsul d-lui Millo”, *Ibidem*, pp. 147-148.

joacă asupra vorbei *drame naturale* [cu italice în text ; n.m., R.V.]. Noi știm că d. Millo a citit mult și s-a ocupat mult cu literatura dramatică; și astă dată memoria sa a fost rebelă, căci și-ar fi adus aminte că-n toți criticii care au scris asupra artelor se găsește: caractere naturale, situațiuni naturale, dialog naturale, stil naturale, denuement¹³ naturale, și toate aceste elemente, luate în ordinea naturei, fac o dramă naturală, *ut fert natura, natura rei sibi facere*¹⁴ și, cum

zice Boileau: *Que la nature donc soit votre étude unique, / Auteurs qui prétendez aux honneurs du comique...*¹⁵

Diatriba lui Millo nu era cu totul nejustificată, de vreme ce poetul se exprimase atât de eliptic, ba de-a binelea abscons pentru cei mai mulți. Abia aici limpezește ce avea în minte cu afirmația incriminată.

O probează, dacă mai era nevoie, și cronică, pe care am menționat-o deja, la cele două piese, *Turnul Nesle* și *Catherine Howard*, unde elogiază jocul lui Mihail Pascaly încă de la primele fraze: „...două drame mari, producțiuni frumoase ale școalei romantice, pline de mișcare, d-acțiune, d-emoțiuni; au mișcat publicul și-a oferit d-lui Pascaly ocaziunea să ne arate cât poate talentul său, când știe a-l conștienta în marginile foarte grele ale naturalului”¹⁶.

De asemenea, într-o cronică dramatică din „Independința”, neinclusă de Dumitru Bălăeț în volumul de *Scrieri alese*, dar din care citează în monografie, Radu Ionescu se referă mult mai detaliat la această concepție asupra naturaleței, asupra respectării datelor naturalului: „Ceea ce face pe artistul dramatic, ca pe oricare alt artist, este expresiunea naturală ce găsește pentru gest, pentru fizionomie. Dacă rămâne mai jos de acest natural, jocul său este palid, neînsemnat și nu produce nici o impresiune; dacă merge mai departe, cade în exagerare și iarăși nu poate deștepta în noi nici un simțiment adevărat. Știm c-acest termen de mijloc, acest natural este anevoie de găsit în toate artele, dar talentul, studiul și amorul pentru artă aduc succesul”¹⁷.

Despre celelalte trăsături ale operei critice a lui Radu Ionescu am vorbit, cred, suficient pentru a nu mai fi nevoie să le reluăm, vederile celui care se pronunță aici fiind, în mare, dar și în amănunt adesea, co-incidente cu acelea ale

biografului. Și dacă, referindu-ne la acestea, accentuând încă o dată asupra considerațiilor despre roman, asupra pionieratului în privința comparatismului în critica noastră, ca și a impulsului către cristalizarea unor specii ale criticii care sunt studiul monografic și cronică literară, devine clar că nu se mai poate vorbi ca despre un precursor despre un autor atât de complex, care a introdus atâtea noutăți net structurate în critica românească. Și nici măcar ca despre un înaintaș, oricât ar fi de

onorantă această situație. Radu Ionescu a fost un adevărat deschizător de drumuri, un critic înzestrat, erudit și posesor al unui riguros și bine articulat sistem al valorilor, care a trasat cu

Ziarul „Românul”, al lui C.A Rosetti, unde a scris și Radu Ionescu

dezinvoltură drumul pe care ar fi trebuit să se angajeze cercetarea și reflecția critică în spațiul nostru cultural. Nenorocul care i-a marcat viața, cariera, inclusiv destinul operei, a făcut să nu fie considerat până acum întemeietorul criticii noastre literare? Dar este un întemeietor, cu toate aceste handicapuri și neîmpliniri care au fost enumerate? Înclin să cred că da. Avem în Radu Ionescu un critic acerb al producțiilor neizbutite, angajat în trierea valorilor, pronunțându-se fără înconjur, cu precizie asupra aspectelor legate de miză tematică și estetică, nivel artistic, corespondențe tematice, stil, versificație, lexic și alte tehnicalități, ceea ce i-a și atras un anumit disconfort din partea celor vizați, a generat, cu alte cuvinte, reacții¹⁸, polemici¹⁹, fiind uneori ironizat de confrății gazetari și nu numai, ceea ce constituie argumente serioase în favoarea unei asemenea reconsiderări.

Cu toate acestea, contrazicându-și într-o anumită măsură propriile descoperiri, propriile analize și aprecieri, Dumitru Bălăeț nu vede în opera lui Radu Ionescu decât „un moment premaiorescian în dezvoltarea criticii literare românești”²⁰.

Cum am arătat, înaintea lui Radu Ionescu au fost înregistrate mai multe încercări de teoretizare (unii chiar îl socotesc pe Ion Heliade Rădulescu primul teoretician literar român), de utilizare a unor principii ale criticii, de formulare a unor judecăți de valoare în acord cu ceea ce înseamnă estetică, gust, tradiție literară și așa mai departe. Altele, contemporane – Odobescu, V.A. Urechia, G. Sion,

¹³ Deznodământ (fr.).

¹⁴ Fără afectare, așa cum însăși natura lucrurilor o cere (lat.).

¹⁵ „Unicul vostru studiu natura, deci, să fie, / Voi toți ce-aveți pretenții să scrieți comedie” (fr.; Nicolas Boileau, *Arta poetică*, trad. de Ionel Marinescu).

¹⁶ În Radu Ionescu, *op. cit.*, p. 157. Fraza ne lasă să înțelegem că și prestațiile pe scenă ale lui Pascaly mai suferau uneori.

¹⁷ Radu Ionescu, „Teatrul român. Don Juan de Maranna”, în „Independința”, nr. 45, din 17 noiembrie 1861 (*apud* Dumitru Bălăeț, *op. cit.*, p. 145).

¹⁸ De consultat „Bibliografia referințelor la activitatea lui Radu Ionescu și a scrierilor sale”, în Dumitru Bălăeț, *op. cit.*, pp. 281-284, unde, pentru 1860-1872 (anul morții), se pot număra douăzeci și nouă de repere – note de presă, articole, polemici etc.

¹⁹ Cu C.D. Aricescu, de exemplu, pe lângă cea cu Matei Millo, de astă dată Radu Ionescu intervenind în apărarea piesei *Baba Hârca*, fluierate (la comandă, din câte se înțelege) de o parte a publicului. Dacă articolul s-ar fi intitulat „Dl. Millo fluierat”?...

²⁰ Dumitru Bălăeț, *op. cit.*, p. 180.

B.P. Hasdeu – sunt prezentate de D. Bălăeț în acest subcapitol al monografiei sale. Ceea ce aducea Radu Ionescu „specific în cadrul acestor preocupări era o intuire mai acută a necesității interne a întemeierii criticii literare, o informație mai sistematică asupra fenomenului literar occidental, o viziune filosofică mai cuprinzătoare, o reală capacitate de a construi teoretic, mai puternică la el decât ceea ce se numește în mod curent gust artistic”²¹. „O intuire mai acută a necesității interne a întemeierii criticii literare”?! Chiar a întemeiat-o, cu aplomb și fără a face caz prea mult de avansul și de amplitudinea cunoștințelor sale. „O viziune filosofică mai cuprinzătoare”?! Ori e hegelian Radu Ionescu, și încă primul de la noi, ori nu mai e. Cât despre „reală capacitate de a construi teoretic, mai puternică la el decât ceea ce se numește în mod curent gust artistic”, să luăm aminte că un critic deschis către toate azi-muturile artei, care nu respinge anumite genuri pe motiv că nu se încadrează în gustul său este întotdeauna superior unui așa-numit critic de gust, prizonier al unui curent, al unei epoci, al propriilor sale limite și momente psihologice, până la urmă. Nu zicea, oare, Nicolae Manolescu despre Maiorescu, pe care îl admira până la a-l copia în unele privințe, că spre bătrânețe devenise „tot mai strâmt în gusturi”? Care și așa, de la început erau raliat clasicismului într-o perioadă în care romantismul aproape că trece. Nu vom găsi la Maiorescu referiri decât pasager, fără profunzime, la Balzac (doar cu numele, o dată, pentru a caracteriza proza lui Leon Negruzzi) sau Dickens (pentru a aminti de *David Copperfield*) și niciodată la Thackeray, de pildă. Dacă ținem cu tot dinadinsul să asociem ideii de critică și cronică literară, iar lui Radu Ionescu i se reproșează că s-a ilustrat prea puțin în această privință, atunci ar trebui să observăm că T. Maiorescu nu s-a exercitat vreodată ca foiletonist. În schimb, e adevărat, iar aici îi este superior lui Radu Ionescu, articolele sale de critică, care s-au exersat mai ales în comentarii și exemplificări de versuri, cântărind bine între merite și lipsuri, pendulând între considerații de filosofia artei, de stilistică și de prozodie, cu observații numeroase asupra lexicului sunt mai ample și țintesc spre personalități literare importante ale momentului. Nu sunt, totuși, atât de strălucitoare pe cât ne-am așteptat astăzi, având în vedere faima lui, sub aspectul analizei literare propriu-zise și interpretării, lectura pe care o desfășoară ținând de un impresionism ușor emfatic, de cele mai multe ori mărginindu-se la a cita copios din versuri. Ceea ce îl distinge cel mai mult, în favoarea lui, de Radu Ionescu, este abordarea metodică, vizibilă în fiecare pagină scrisă, discursul doct, bine structurat, situându-se în mai toate împrejurările la o anumită înălțime retorică, turnura cu accente pedagogice a demonstrației, mărturisită, de altfel, de autor, acolo unde predecesorul său se arăta mai plin de vervă, mai degajat, mai colocvial, cu infuzii dinspre stilul publicistic. Discursul profesoral maiorescian, strânsarea ideilor, chiar dacă uneori nu așa de profunde, le-a creat multora sentimentul pozitiv, prelungit în timp, că au

învățat de la el felul cum se face o analiză, cum se judecă o carte, un autor. Au învățat în măsura în care acele rudimente de analiză au constituit imboldul pentru a merge mai departe cu propriile puteri sau sprijinindu-se pe critici cu mai bună aplicație care aveau să apară.

Dar, mai zice Dumitru Bălăeț, „Ceea ce îi lipsea cu adevărat lui Radu Ionescu era răceala temperamentală specifică veritabilului legiuitor al Parnasului care va fi Maiorescu, voința acută de a se concentra într-un singur punct convergent al tuturor capacităților sale!” Avocat de succes, cu multe procese, de pe urma cărora trebuia să obțină veniturile substanțiale de care avea nevoie pentru a se menține în lumea bună a timpului, profesor cu obligații la facultate, diriguitor al „Junimii”, om politic implicat, ministru în câteva rânduri, diarist, călător prin toate colțurile Europei, până la Capul Nord, participant la mondenități și așa mai departe – acesta să fie profilul cuiva care concentrează într-un singur punct convergent toate capacitățile sale?!

Trebuie să ținem seama, în aceeași ordine de idei, că, dacă pentru Radu Ionescu efortul critic trebuie să fie continuu, Maiorescu considera misiunea criticii sale de tip judecătoresc încheiată, afirmând că a fost suficient ca aceasta să ofere bunele repere, de la care, înainte, literatura rămânând să evolueze cumva de la sine.

Eticheta de „legiuitor al Parnasului”, deși sună frumos, este neconformă cu activitatea efectivă de critic, evaluată cu măsura realității, a lui Maiorescu, dar face parte din setul de clișee ce contribuie la configurarea și perpetuarea mitului acestuia. Este nevoie, câteodată, de mituri, dar acestea sunt bune, îndeobște, mai mult pentru amatorii de literatură și pentru unii dintre literații ceilalți, nu pentru criticii de profesie, care nu trebuie să-și piardă simțul obiectivității, al analizei de la distanța cuvenită, ce poate asigura o viziune cu pretenții științifice reale. Și oare de ce i s-o fi părut lui D. Bălăeț că în textele teoretice ale lui Radu Ionescu se va fi strecurat ceva din „temperamentul său ciudat, contorsionat, retractil”? Dar să nu intrăm în dezbateri care ne-ar îndepărta de la cadrul studiului de față!

Ceva important tot mai spune D. Bălăeț, chiar și în acest nebulos subcapitol. Anume că Titu Maiorescu îl știa pe Radu Ionescu, de vreme ce îi adresa, la „Românul”, în 1864, o serie de articole cu privire la proiectul de organizare generală a instrucțiunii publice. Și acum venim la lucruri mai apropiate de realitate. Rezultă, din răspunsurile lui Radu Ionescu, faptul că acesta îl aprecia pe, deocamdată, profesorul ieșean. Este clar că datorită calității intervențiilor cu pricina și a ideaticii acestora, dar probabil că nu doar atât. Pe de altă parte, „în ceea ce-l privește, Maiorescu a păstrat asupra autorului *Principiilor critice* o deplină tăcere. Să nu-i fi cunoscut activitatea critică într-adevăr? (deși anunțuri date de Maiorescu întâlnim adeseori în paginile «Independenței»). Să fi intrat această rezervă în rândul cunoscutei tactici maioresciene a tăcerii? Poate era necesar pentru creatorul de nouă direcție critică în cultura română să nu se știe că înaintea sa altul spusese: «Nu suntem încă deprinși cu critica și poate să ni se pară

²¹ Ibidem, p. 182.

ciudat, dacă nu cutezător, să auzim zicându-se că tot ceea ce am scris nu e cu desăvârșire bun... etc., etc.»²². Este un citat din articolul lui Radu Ionescu „Critica literară”.

Autorul monografiei la care am tot făcut referire mai include câteva trăsături esențiale ale scrisului lui Radu Ionescu, între care, umanismul filosofic, dar și despre acest aspect cred că au rezultat suficiente lucruri din rândurile pe care i le-am consacrat aici, îndeosebi din ideile pe care i le-am reprodus.

Alte puncte de vedere

Am pornit – cum am mărturisit – în cercetarea dedicată operei lui Radu Ionescu cu impresia că aceasta a fost prea puțin luată în seamă și studiată. În realitate, nu e tocmai așa, dar descoperirile de pe parcurs și mai ales din faza finală a redactării nu mi-au atenuat prea mult părerea de la început, iar aceasta pentru că, în pofida unor tot mai numeroase, în ultimele vreo trei-patru decenii, dovezi de interes și contribuții de evaluare și interpretare, ea a continuat să se afle într-o poziție ce nu-i corespunde meritelor în istoria criticii literare românești.

Dacă urmărim referirile care s-au făcut la opera lui critică sau poetică, și mai ales la proza lui, nu se poate spune că, după o anumită dată, nu a fost cunoscut. Nu s-a întâmplat să intre, însă, și e împotriva spiritului științific, în conștiința generațiilor studioase, a profesorilor de literatură, de la universitate la liceu, drept unul dintre critici noștri importanți, un deschizător de drumuri.

Spus direct, Radu Ionescu, criticul, nu a intrat în ceea ce se cheamă canonul literar românesc.

Am amintit de atenția care i s-a dedicat spre finele secolului al XIX-lea din partea lui Vasile Gr. Pop (1875). Pe urmă, a lui Radu S. Dragnea, care îi dedică un mic studiu în „Gândirea”, în 1923 (după ce scrisese un articol în „Drum drept”, în 1913). Nicolae Iorga l-a inclus în *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea. De la 1821 înainte* (1909)²³. Apoi, *Istoria* lui G. Călinescu (1941), de unde am preluat anumite pasaje, introduse în paginile anterioare. Nu l-am uitat pe Florea Ghiță²⁴, într-un fel, un pio-

nier al redescoperirii, în a doua parte a secolului al XX-lea, a personalității complexe care a fost autorul *Principiilor critice*.²⁵ După cum am menționat și cursul lui Sabin Bratu de la Filologia bucureșteană din anii '60 ai secolului trecut. Lista e ceva mai amplă, iar a o transcrie ar îngreuna demersul de față.

Ceea ce a impulsionat, însă, o privire mai atentă, mai aplicată asupra criticului a fost antologia lui George Ivașcu, așa cum am arătat. Consecințele acesteia au fost determinante. În primul rând, faptul, recunoscut, că aici, în acest demers și-a avut sursa inițiativa lui Dumitru Bălăeț de a extinde investigațiile asupra jurnalelor în care a publicat Radu Ionescu, realizând ediția de *Scrieri alese*. Din acest moment, beneficiind de un corpus de texte consistent – chiar dacă nu integral – critica și istoriografia și-au îndreptat tot mai dinamic atenția asupra unei opere și a unui autor care începeau să furnizeze surpriză după surpriză.

Părerile lui Ivașcu – un minunat și, la rândul lui, pe nedrept uitat istoric literar, cu frază concisă și aleasă, densă în informație, înglobând, alături de analize definitorii croite cu privire la mersul literaturii, la autori și opere, și imaginea de fundal, datele semnificative pentru creația literară ale contextului epocii, abordate din multiple puncte de vedere, cu o admirabilă lipsă de emfază și cu ritm captivant, mai presus de toate, cu o exactitate a privirii, a diagnosticului critic, pe care o mai întâlnim la Mircea Iorgulescu sau Laurențiu Ulici – ar fi fost de natură să contribuie la o mai bună reșezare a subiectului.

„Cu Radu Ionescu și – parțial – cu Hasdeu, dezvoltarea criticii noastre marchează înscrierea pe spirala estetică a literaturii noastre”, avansează, tranșant, George Ivașcu în „Introducerea” la volumul *Din istoria teoriei și a criticii literare românești. 1812-1866*.²⁶ Pentru a continua: „Nu mai puțin, acea deosebire între știință și arte, pe care o demonstrează Radu Ionescu, anticipează strălucit, într-un mod chiar mai plauzibil, pe aceea a lui Titu Maiorescu din *O cercetare critică asupra poeziei române la 1867*. Elogiul «imaginațiunii» este făcut în datele mimesisului, «principiile absolute» ale criticii având surse declarate hegeliene. De unde și impresia – în raport cu mentorul «Junimei» –, că formulările predecesorului său sunt mai aproape de izvoarele... originare, depășindu-le, astfel, în autenticitatea – ușor alterată la celălalt de modalitatea

Coperta monografiei lui D. Bălăeț, Radu Ionescu. Un fiu al fantasiei

²² *Ibid.*, p. 184.

²³ Despre Radu Ionescu, Iorga afirmă că „se pricepea la toate” (N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, Vol. III, Editura tipografiei „Neamul românesc”, Vălenii de Munte, 1909, p. 264), ceea ce se observă cu asupra de măsură în scrisul polivalent al acestuia, pentru a adăuga, în altă parte, că autorul *Principiilor criticii* este primul care s-a pronunțat în critica nouă „nu cum o făcea în Franța Sainte-Beuve, dând lămuriri asupra vieții scriitorului și încercând a lega sufletul lui întreg, așa cum l-ar fi înrăurit această viață, cu opera care într-o anumită clipă s-a desfășurat din adâncimile sufletului acestuia, ci reducând opera la principii” (*Ibidem*, p. 293).

²⁴ V. *infra*.

²⁵ „«Principiile critice», alături de scrisoarea care ține loc de prefață romanului *Donjuanii din București*, care aparține probabil aceluiași autor, sunt printre cele mai interesante pagini de estetică și filozofia artei din secolul al XIX-lea, impunându-1 pe Radu Ionescu, prin competența și aviditatea sa de cultură, printre figurile de seamă ale criticii noastre literare.” (Florea Ghiță, *op. cit.*, p. 142).

²⁶ George Ivașcu, *op. cit.*, p. 69.

vischeriană sau herbartiană prin care le-a însușit.²⁷ Se poate considera, pe baza afirmației lui George Ivașcu însuși – prin nimic contestabilă, dimpotrivă –, că Radu Ionescu nu anticipează, ci o luase înaintea lui Maiorescu?

După toate probabilitățile, materialele antologate în lucrarea amintită se vor fi numărat printre piesele descoperite de arheologul în căutare de texte în vederea redactării propriei istorii a literaturii române, al cărei prim (și unic, din păcate!) volum va apărea relativ curând, în 1969, astfel inspirat valorificate. O parte dintre considerațiile la adresa lui Radu Ionescu vor trece, cu mici modificări, în această lucrare, mai exact în subcapitolul intitulat „Spre adevărata critică superioară”. Astfel, afirmă George Ivașcu: „Principiile critice” (publicate – nu întâmplător! – în «Revista română pentru științe, litere și arte» a unui estet precum Odobescu) sunt de un nivel teoretic de-a dreptul tulburător pentru acel timp la noi, mai mult decât simp-tomatic: ele constituie un veritabil salt calitativ în dialectica primei etape din istoria teoriei și a critici noastre literare, precedând cu strălucire poziția critică maioreșciană și deschizând încă de pe acum acea perspectivă pe care o va căpăta deceniul al VII-lea în dezvoltarea culturii române moderne. [...] Într-un stil de o mare claritate, în posesia elementelor de prima mână din estetica și filosofia contemporană, predominată de gândirea lui Hegel, autorul nostru își propune să explice fenomenul artistic, căutând, totodată, «principiile absolute pe care trebuie să se întemeieze critica în examinarea deosebitelor creațiuni ale imaginațiunii, care formează domeniul artei»²⁸. Să luăm aminte la termenii în care istoricul descrie poziția și rolul lui Radu Ionescu: „nivel teoretic tulburător”, „salt calitativ”, deschiderea perspectivei pe care o va căpăta deceniul al VII-lea în cultura română modernă”, „stil de mare claritate”, „posesia elementelor de primă mână din estetica și filosofia contemporană”!...

Concluzia expusă mai sus și reluată astfel: „...formulările predecesorului lui Maiorescu sunt mai aproape de izvoarele... originare, depășindu-l astfel – anticipativ – prin autenticitatea sursei”²⁹ ar fi trebuit să ridice întrebări cu privire la reconfigurarea ierarhiilor – canonul, ca să ne referim la obsesia unor contemporani de-ai noștri în ultimele vreo două decenii și jumătate. Pentru a întări, mai departe, cu un argument care pune într-o lumină nouă o întreagă discuție ce a făcut să curgă multă cerneală în critica noastră: „Cât despre celebra – devenită astfel după 1885 – «înălțare impersonală», ea este invocată ca finalitate a artei încă de acum, din 1861: «Acest ideal al frumosului este singura sorginte în care arta trebuie să caute inspirațiunile sale; el înalță sufletul nostru într-o regiune divină de impresiuni încântătoare și de fericiri mai curate decât cele ce simte în realitate; acest ideal deșteaptă în noi cele mai mari simtimente ale sufletului omenesc: amorul pen-

tru adevăr, entuziasmul pentru bine, admirațiunea pentru frumos! Numai că Radu Ionescu, deși având ca dogmă «regule generale și principii absolute», «după cari trebuie să judecăm orice producțiune a artei», se arată, totuși, mai deschis și mai permeabil multiplelor finalități ale artei»³⁰.

Mai mult decât atât, cu perspicacitatea cu care a abordat și alte date ale istoriei literare, George Ivașcu lansează opinia că prin faptul de a fi enumerat „un întreg ansamblu și finalități ale critici aplicative, Radu Ionescu este cel dintâi care în istoria culturii noastre exprimă atât de pregnant conștiința a ceea ce, mai târziu, se va numi, de altfel, «conștiința literaturii», rolul și eficiența ei”. Trebuie să acceptăm că este ceva fundamental aici. În sinteză, „el a dat încă de acum un secol și ceva una din cele mai fecunde definiții ale criticii: „C-o judecată solidă și adâncă, cu o logică întemeiată pe adevăr...”³¹ [urmează definiția pe care am prezentat-o mai înainte; cf. *infra*].

Finalul ia în considerare ipoteza des vehiculată de atunci, nu fără o anumită acoperire (totuși, cum am inferat mai devreme, fără argumente peremptorii): „Excesiv teoretic, însă, articolul lui Radu Ionescu, a rămas, practic, fără ecou în epocă”³². Pe când emitea această afirmație, în care reproșul excesului de teorie contravine susținerilor de mai înainte, George Ivașcu nu cunoștea decât extrem de puțin din opera înaintașului nostru (practic, numai „Principiile...” și prefața în chip de scrisoare, pentru prezentarea lui Bolintineanu), operă a cărei dimensiune și bogăție de idei avea să fie dezvăluită numai peste cinci ani, la apariția celor peste patru sute de pagini de texte, la care se adaugă încă peste o sută douăzeci de pagini de note, comentarii și alte materiale conexe, ale volumului de *Scrieri alese*.

O atenție specială a acordat operei și contribuțiilor lui Radu Ionescu și Valentina Marin Curticeanu, unul dintre studiile din volumul *Permanență și modernitate*, apărut în 1977, fiindu-i consacrat acestuia. Autoarea apreciază în mod special faptul că înaintașul nostru a întrevăzut în critică, și aceasta, cum precizează, cu mai bine de un secol în urmă, „o disciplină menită să formeze o sensibilitate artistică și să faciliteze fenomenul esențial al emoției în fața operei literare, disciplină cu caracter științific, rațional, bazată pe «principii absolute»”³³. Important de remarcat este plasa-re acestor „principii absolute” într-o paradigmă realistă, așa zice, ele nefiind luate, așa cum s-a mai întâmplat, în sens metafizic, ci drept construcții ale spiritului uman, în măsură să înglobeze și să sintetizeze într-o formă operațională gust, experiență estetică, sensibilitate, istoricitate, reguli ale formelor și genurilor, caracteristici tehnice ale operei de artă etc. Ceea ce afirmă în continuare întărește această concluzie: „Socotind că formularea acestor principii trebuie să pornească de la descoperirea regulilor care au stat la baza unor opere perfecte și le-au făcut pe acestea

²⁷ *Ibidem*, pp. 69-70.

²⁸ George Ivașcu, *Istoria literaturii române, I*, Editura Științifică, București, 1969, p. 535.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibid.*, pp. 535-536.

³¹ *Ibid.* p. 536.

³² *Ibid.* p. 537.

³³ Valentina Marin Curticeanu, „O voce «modernă» la mijlocul secolului trecut. Radu Ionescu, publicist și critic literar”, în *Permanență și modernitate*, Editura Eminescu, București, 1977, p. 160.

să rămână nepieritoare, Radu Ionescu prefigurează, oarecum, celebra teză a capodoperelor, susținută mai târziu de Mihail Dragomirescu.³⁴ Din nou se pune în evidență, cu aceste aprecieri, capacitatea gândirii criticului de a anticipa teme care vor deveni ale viitorului.

Cât despre meritul de fondator al criticii estetice, chestiune în care maioreșcenii de ieri și de azi caută să îndrepte privirile tuturor asupra modelului lor, se arată că prioritatea (dacă o putem numi așa, câtă vreme și alții, înainte chiar de Radu Ionescu, au respectat principiul estetic fără să îl numească) aparține altcuiva: „Radu Ionescu a fost considerat «un critic literar de tranziție» (R. Dragnea, în „Gândirea, 1923, nr. 6). Într-adevăr, el îi finalizează pe Mihail Kogălniceanu și Alecu Russo – critica literară începătoare – și îl anticipează pe Titu Maiorescu prin sublinierea funcției esențiale a operei literare, cea estetică, prin încercarea de a da o direcție criticii literare și a o ridica în sfera ideală a impersonalului³⁵. Această orientare estetică este, în viziunea Valentinei Marin Curticeanu, de-a dreptul un program: „Condiționând elaborarea judecății critice de valoarea estetică a operei literare, Radu Ionescu include în programul criticii nu numai sarcina formării gustului public, ci și pe aceea, foarte importantă, de a orienta mișcarea, evoluția propriului său obiect de investigație, literatura³⁶. Și, pentru ca totul să capete formă încheiată, „prin aceste contribuții, am spune că lui Radu Ionescu îi aparține încercarea de a stabili, pentru întâia dată în cultura română, un statut al criticii literare. El este astfel un deschizător de drumuri, iar prin maturizarea și suplețea scrisului său, o voce «modernă» la mijlocul secolului trecut.³⁷

Modernitatea sub care este așezat Radu Ionescu se cuvine reținută, de vreme ce, mai înainte, Radu. S. Dragnea îl considerase numai un critic „de tranziție”. Caracteristica aceasta a modernității au căutat să o demonstreze, în partea de început, și rândurile de față.

Aș adăuga faptul că, la noi, Radu Ionescu este cel care ridică la rangul de disciplină critica literară.

Personalitatea poetului, prozatorului, esteticianului, teoreticianului și criticului literar și teatral, a publicistului a interesat în măsura potrivită dicționarele. Sunt mai multe repere aici, dintre care mă voi opri la așa-numitul „Dicționar Zăciu”, unde Ioana Em. Petrescu, autoarea articolului despre Radu Ionescu, realizează un profil ce condensează, într-un spațiu în chip obiectiv modest, o bună parte dintre trăsăturile operei acestuia, încadrată în dinamica mai largă

a tendințelor culturale de la noi în acea vreme: „Interpretarea lui Hegel prin Platon și neoplatonism dezvăluie tendința culturii române de a asimila gândirea hegeliană fără a evada din limitele modelului cosmologic platonician care a dominat-o în epoca pașoptistă.” Platonismul acesta, criticul profund care a fost Ioana Em. Petrescu îl preia după doar câteva fraze (sensibilă fiind, din motive știute, la un atare subiect), care, într-adevăr, pot fi interpretate într-o asemenea linie, din scurta *Epistolă către G. Sion*, scriere de început, minoră, când încă nu se cristalizase concepția

Dumitru Bălăeș

sa critică, și în care autorul se exprimă, așa cum am spus la locul potrivit, mai degrabă în virtutea naturii și a elanurilor sale poetice. Așa încât este de părere că Radu Ionescu e în căutarea principiilor la interferența istoriei cu absolutul ideii, ceea ce devine un fel de grilă în creionarea în continuare a conturului criticului în cuprinsul articolului respectiv. Mai apropiată mi se pare observația că *Principiile critice* este un „mic breviar de estetică”, deși, în opinia Ioanei Em. Petrescu, în cuprinsul lui nu vădește o gândire „foarte riguroasă, căci autorul suprapune constant doi termeni care s-ar fi cerut disociați («principiile artei» și «principiile critice»), lunecând mereu de la critică la obiectul ei”. Găsește, însă, interesantă „acceptia criticii, înrudită cu sensul englezescului

criticism, unificând istoria, critica și teoria artei prin cele două metode cu care își studiază obiectul: metoda istorică [...] și metoda teoretică [...]”³⁸.

Aș vrea să mă opresc și asupra viziunii unui critic din generația mai nouă, Șerban Axinte, care a publicat în revista „Transilvania”, nr. 7-8 pe 2010, un articol intitulat „Ideologia literară a lui Radu Ionescu și prima teorie coerentă a romanului din literatura română”, reluat în lucrarea *Definițiile romanului. De la Dimitrie Cantemir la G. Călinescu*, apărută un an mai târziu. Tema este romanul românesc, iar la acesta, autorul *Donjuanilor din București* are importante contribuții, teoretice și de aplicație, însă tânărul critic nu poate să nu abordeze problema, firește, fără a o pune în corelație cu tot ce înseamnă concepția critică, sintetizată corect în expresia „ideologie literară”, a acestuia, procedând la o trecere prin textele de acest tip asupra cărora încearcă să proiecteze o lumină mai proaspătă.

Pentru Șerban Axinte, dincolo de calitatea de critic și teoretician, „precursor al criticii filosofice a Junimii”, clasificare aparținând lui Radu S. Dragnea, Radu Ionescu este „în primul rând, un scriitor cu o conștiință artistică bine definită, ce transpare din articole apărute în presa vremii”³⁹.

³⁴ *Ibidem*. pp. 160-161.

³⁵ *Ibid.*, p. 161.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

³⁸ În Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu (coordonatori), *Dicționarul scriitorilor români, D-L*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998.

³⁹ Șerban Axinte, *Definițiile romanului. De la Dimitrie Cantemir la G. Călinescu*, Editura Timpul, Iași, 2011, p. 153.

Până să fie discutate o parte dintre trăsăturile, operei criticii, așa cum le-a identificat Dumitru Bălăeț, însoțindu-le pe fiecare de comentarii aprobatoare sau de nuanțare, este introdus un pasaj dintr-un percutant eseu al lui Florin Pietreanu, publicat în revista „Tomis”, nr. 1 pe 1970: „*Principiile critice* [...] e un studiu teoretic afirmând necesitatea actului critic (deziderat formulat și de predecesori), însă cerința imperioasă a intervenției criteriului estetic e rostită pentru prima oară la noi de pe o poziție fundamentală, iar autorul, dezbătând chestiuni de estetică, majoritatea tezilor fiind comune, ori, cel puțin, apropiate de cele din *O cercetare critică asupra poeziei române la 1867*, atrage izbitor atenția cât de «maiorescian» se dovedește redactorul «Revistei române» înaintea magistrului. Tratarea unor chestiuni de estetică de către Radu Ionescu trebuie privită ca un rezultat al acumulărilor anterioare; apoi criticul era lucid (ca și Maiorescu peste șase ani) că sosise vremea aprecierii operelor literare de pe o platformă estetică, iar pe de altă parte, izvoarele concepției despre artă, literatură, în bună măsură comune, au dus la concluzii similare»⁴⁰. Întrucât Florin Pietreanu avansează inclusiv ideea că Titu Maiorescu ar fi găsit în studiul lui Radu Ionescu o sugestie pentru *O cercetare critică*..., Șerban Axinte simte nevoia să tempereze ceea ce asimilează drept un exces de interpretare, avertizând că „aceasta nu este decât o presupunere bazată în principal pe atenția maioresciană manifestată în legătură cu întreaga mișcare culturală românească”. Motivul ar fi acela că mentorul „Junimii”, fiind „un bun cunosător al filosofiei germane și având acces în mod direct la operele majore ale spațiului apusean”, nu ar fi avut nevoie să învețe lecția hegelianismului de la Radu Ionescu, „mai ales că lucrarea acestuia din urmă nu a avut, din păcate, nici un ecou în epocă”⁴¹. Cum rămâne, însă, cu faptul, stabilit unanim, că Maiorescu nu era propriu-zis hegelian, ci adept al esteticii lui Vischer, ceea ce este altceva; cele două estetici fiind destul de diferite, altfel ce rost ar mai fi avut ca Vischer să o scrie pe a lui? Apoi, cum am căutat să arăt și cum rezultă și din alte interpretări la care am făcut apel, hegelianismul lui Radu Ionescu este unul cu note personale, preluând de la maestru forma și așezând ideile într-o manieră care îl apropie mai mult de materialism, într-o paradigmă ce se înscrie mai degrabă în aceea a științelor. De altfel, atingerile cu ceea ce se va numi critica științifică mai târziu au mai fost subliniate. Cred că asemănarea – reală, de vreme ce a fost sesizată de mai multe ori – dintre cei doi, Radu Ionescu și Titu Maiorescu, vine nu dinspre sistemele filosofice sau de filosofia artei cărora le erau îndatorați, ci dinspre ideile efective cu privire la opera artistică, literară în particular, pe care le profesau pe cont propriu.

Iată că primatul maiorescian nu mai apare atât de evident cum cred înfocații și cam unidirecționali adepty necondiționat ai acestuia.

⁴⁰ Florin Pietreanu, „Un premaiorescian – Radu Ionescu”, în „Tomis”, nr. 1/1970, *apud* Șerban Axinte, *op. cit.*, p. 154.

⁴¹ Șerban Axinte, *loc. cit.*

De ce mi se pare că nu poate fi trecut în nici un caz cu vederea eseuul lui Florin Pietreanu? Pentru că el conține, pe lângă excelențele delimitări, și o contradicție evidentă: demonstrând că Radu Ionescu se pronunță de pe o „poziție fundamentală” în chestiunea criteriului estetic, atunci nu poate fi un pre-maiorescian, ci este de considerat foarte serios statutul de întemeietor, luat de sine stătător, cu meritele cuvenite. Dacă mai citim o dată fragmentul de mai înainte, ne putem întreba, întrucât către asta trimite sensul lui, de ce nu ar putea fi socotit mai degrabă Maiorescu un... ionescian?

Pe lângă alte merite, lucrarea lui Șerban Axinte îl are și pe acela că pentru întâia oară în critica noastră Radu Ionescu nu este considerat izolat, demersul tânărului critic îl integrează în evoluția ideilor estetice și de teorie literară de la noi, ca și în aceea a literaturii propriu-zise.

Și tot el consideră, între altele, că prin textele pe care le-a publicat, acesta a realizat o interogație continuă asupra mijloacelor, principiilor și regulilor artei, căutând fără încetare să schimbe unghiul și să adauge aspecte, idei și nuanțe noi.

Îi datorez lui Șerban Axinte următoarea informație legată de părerea exprimată, după apariția volumului de *Scriseri alese*, de Mircea Iorgulescu, un critic de o mare intuiție și perspicacitate, cu largi deschideri ideatice și tematice, onest și obiectiv în formulările sale: „După toate datele oferite de această culegere, ne aflăm probabil în fața celei mai importante personalități literare a intervalului de tranziție dintre momentul pașoptist și epoca junimistică, situație care ar putea explica, în parte, uitarea operei lui Radu Ionescu; post-pașoptist și prejunimist, el nu a fost «revedicat» nici de unii, nici de alții... [...]. Totuși, numai un «precursor» nu poate fi socotit: Radu Ionescu este, într-o epocă stearpă, un spirit energic și fertil, este un creator original într-un moment de pastişă generală, este, în sfârșit, un slujitor devotat al Ideii într-o perioadă stăpânită de imediatul luptelor și al mașinațiilor politice”⁴².

*

În concluzie, Radu Ionescu este cel care poate fi socotit primul nostru critic de profesie. În același timp, a fost primul autor român care s-a apropiat de statutul de literat complet – poet, prozator, critic și teoretician, estetician, traducător –, pe care l-ar fi atins dacă ar fi reușit să scrie și piesa de teatru proiectată. Personalitate multilaterală, atât în dimensiunea de beletrist, cât și în aceea de teoretician și critic de aplicație, situat în toate înaintea lui T. Maiorescu și a curentului junimist, contribuțiile lui în domeniile enumerate sunt extrem de prețioase, cuprind priorități care i se recunosc din ce în ce mai ferm, nu au fost erodate de trecerea timpului – poate cu excepția poeziei, dar și acolo sunt aspecte care rezistă într-un fel sau altul – și ar trebui să aibă darul de a-l așeza la locul care i se cuvine în canoanul literar românesc.

⁴² Mircea Iorgulescu, „Un mare uitat: Radu Ionescu”, în „România literară”, nr. 2/1974 (*apud* Șerban Axinte, *op. cit.*, p. 161).

Valentin COȘEREANU

Descuț în iarba copilăriei (XVII)

Motto: *Ca de bulgări de lumină,*

*O, rai al tinereții-mi, din care stau gonit!
Privesc cu jind la tine, asemeni lui Adam,
Eu nu gândesc c-o clipă am fost și fericit,
Ci mor, mor de durerea că-n brațe nu te am.*

Mihai EMINESCU

*Dându-și trestia-ntr-o parte,
Stă copila lin plecată,
Trandafiri aruncă roșii
Peste unda fărmeceată.*

CRĂIASA DIN POVEȘTI

*Neguri albe, strălucite
Naște luna argintie,
Ea le scoate peste ape,
Le întinde pe câmpie;*

*S-adun flori în șezătoare
De păinjen tort să rumpă,
Și anina-n haina nopții
Boabe mari de piatră scumpă.*

*Lângă lac, pe care norii
Au urzit o umbră fină,
Ruptă de mișcări de valuri*

*Ca să vad-un chip, se uită
Cum aleargă apa-n cercuri,
Căci vrăjit de mult e lacul
De-un cuvânt al Sfintei Miercuri;*

*Ca să iasă chipu-n față,
Trandafiri aruncă tineri,
Căci vrăjiți sunt trandafirii
De-un cuvânt al Sfintei Vineri.*

*Ea se uită... Păru-i galben,
Fața ei lucesc în lună,
Iar în ochii ei albaștri
Toate basmele s-adună.*

Să folosești pentru iubita prezentă imagini care aduc aminte de iubirea dintâi nu este o noutate în poezia lui Eminescu. Deși Perpessicius așează poezia aceasta (pe bună dreptate) în ciclul veronian, motivul poetic al *Crăieșei din povești* este unul mai vechi formulat la Berlin (1873?), dar „retopit” în atmosfera perioadei veroniene din Iași. Afirmția este susținută de aceleași caracteristici tehnice privind hârtia, cerneala violet folosită și textele incluse perioadei care păstrează același metru și același ritm.

Referitor la *Crăiasa din povești*, un cercetător ca I. D. Marin, ocupându-se îndeaproape de subiect, localizează povestea Crăieșei adâncindu-i rădăcinile în pământul natal și spunând că încă din primele versuri, închinată Casandrei, ea avea părul blond, ochii mari, albaștri, și rochie albastră, iar când amândoi se plimbau pe câmp, poetul îi pune pe cap cunună de flori albastre. *Aceasta a fost și a rămas, pentru poet, «Floarea albastră», o floare între femei, o femeie între flori, model pentru poet, când a zugrăvit portretele fetelor din: «Strigoii», «Crăiasa din povești», «Frumoasa fără corp», «Diana», «Călin – file din poveste», «Luceafărul»¹.*

Remarcabil cum știe Eminescu să topească în imagini noi o poezie mai veche și s-o rescrie cu gândul la iubita prezentă; este chiar cazul acestei creații. Perpessicius are perfectă dreptate când spune că *Ce e sigur, e că forma aceasta nu e un tribut veronian. Dar va deveni în manuscrisul următor, la Iași, când toate manuscriptele sunt înțesate cu motive veroniene*². Or noi doar la acesta ne referim întrucât el privește direct tema abordată. Este vorba de manuscrisul 2276 bis (f. 32, 31v., 33v., 34) pe care-l vom lua în discuție ceva mai jos.

Ideea micului poem pornește în fapt de la o alta (din manuscrisul 2262, f. 157v.) care aparținea lui *Călin Nebunul*:

*Pânzării învăpăiete de zăpadă viorie
Luna moaie-n ape albastre și le-ntinde pe câmpie
S-adun flori în șezătoare fir de raze ca să rumpă
Și să coase-n haina nopții boabe mari de piatră scumpă
Și-n pădurea argintoasă iarba pare de omăt.*

Este ușor de desprins în aceste versuri imaginea pădurii misterioase în preajma căreia a trăit copilul Mihai în pădurea Baisei, pădure care învecina Ipotești la vremea aceea. Forma aceasta va fi reluată de poet și transformată în manuscrisul mai sus menționat și în care sunt descrise imaginile obișnuite ale colinelor ipoteștene, regăsite și în alte creații, în aceeași atmosferă nocturnă:

*Pânzării învăpăiete
De ninsoare viorie
Luna-ntinde peste dealuri
Moaie râuri și câmpie.*

Dialogul care urmează este închipuit între lună și poet, dar el va dispărea din creația finală convertită cu gândul la Veronica. În versiunea primă, fata iubită vine pe cărare, imagine care apare și în *Codru și salon*, poezia care se referă strict la iubita din Ipotești.

Întâlnirea între cei doi îndrăgostiți are loc lângă lac, în aceeași atmosferă în care se vedea cu prea tânăra Casandră: [Lângă] lac pe cari norii/ Umbra-aruncă ca urzeală.

¹ I. D. Marin, *op. cit.*, p. 157.

² M. Eminescu, *Opere*, I, ed. Perpessicius, p. 383.

Urmărindu-i mișcările, iubita este descrisă în toată frumusețea ei intimă. Or, în *textul definitiv nu mai apare nici o urmă din vraja de care a fost cuprinsă frumoasa. Lucrurile, apa lacului sunt aici cele care cad sub vrajă. [...] Această crăiasă din povești, nu mai e «fata» sau «mândra» din primele variante, nici această «ea», atât de ușor de recunoscut, din ultimul manuscris, ci o simplă alegorie, un personaj de poezie populară, creat expres dintr-o dorință de discreție*³.

Mai mult decât atât, două strofe puse în legătură cu *sfințele* din creația populară sunt suprapuse în imaginea Veronicăi, ele lipsind în versiunile de dinainte, căci sunt axate pe semne care țin de o iubire matură și de instincte sexuale: *aici nu lacul este vrăjit de un cuvânt al sfintei Miercuri, ci mintea tinerei femei (și nu fete!)*:

*Ea privește ale apei
Tremurânde albe cercuri
Căci vrăjită este mintea
De o vorbă-a sfintei Miercuri*

Nu trandafirii au fost fermecați de Sfânta Vineri, ci sânul copilei neliniștite:

*Mâinile ei amândouă
Le-apasă pe sânii tineri
Căci speriat îi este sânul
De o vorbă-a sfintei Vineri*⁴.

Așadar, avem a face aici cu două tipuri de imagini construite cu gândul la două ființe deosebite pe care le-a iubit în moduri diferite, una a fost iubirea curată, neprihănită, Casandra și alta cea a maturității poetului, când, așa cum arată și Călinescu, din poeziile dedicate Veronicăi răzbate senzualitate și inflexiuni de ființe gata să se împerecheze în natura cadru.

Calea ce desparte aceste două atitudini este una atât de lungă, încât ele vor merge de-a pururi în paralel, neavând a face una cu cealaltă niciodată. Și toate acestea pentru că, așa cum spune Eugen Simion despre Eugen Ionescu, *Există un spațiu și un timp în care universul este frumos și existența este o continuă încântare. Există o lume în care toate lucrurile sunt pure. E vorba de lumea, spațiul și timpul copilăriei. Pentru Eugène Ionesco [întocmai ca pentru Eminescu, la noi] copilăria este paradisul existenței omului. Singurul. Din nenorocire omul este izgonit prea devreme și în chip ireversibil din acest paradis*⁵.

LACUL

*Lacul codrilor albastru
Nuferi galbeni îl încarcă;
Tresărind în cercuri albe
El cutremură o barcă.*

*Și eu trec de-a lung de maluri,
Parc-ascult și parc-aștept
Ea din trestii să răsară
Și să-mi cadă lin pe piept;*

Să sărim în luntrea mică,

³ Alain Guillerrou, *op. cit.*, p. 156.

⁴ Ibidem, p. 155.

⁵ Eugen Simion, *op. cit.*, p. 323.

Îngânați de glas de ape,
Și să scap din mână cârma,
Și lopețile să-mi scape;

Să plutim cuprinși de farmec
Sub lumina blândeii lune –
Vântu-n trestii lin foșnească,
Undoioasa apă sune!

Dar nu vine... Singuratic
În zadar suspin și sufăr
Lângă lacul cel albastru
Încărcat cu flori de nufăr.

* * *

Lacul apare tipărit în revista junimistă, *Convorbiri literare* la întâi septembrie 1876. Perpessicius spune că poezia este un val din aria de valuri a lui «Călin» și se regăsește în manuscrisele: 2262, f. 108 și 2283, f. 95v.-94v.

Perfecția miraculoasă a primei strofe din „Lacul”

Lacul codrilor...

trebuie socotită așadar, dincolo de orice explicații estetice, ca un produs al acelei stări de magie a naturii, ce implică în această coagulare de «frumos» demonia care face natura frumoasă și care se răsfrânge în perfecția de forme a poeziei; polenul de vrajă cade deopotrivă pe natură și pe artă.⁶

D. Murărașu ține să facă un comentariu demn de luat în seamă: În poezia de dragoste a lui Eminescu se află adesea un element de iluzionare personală, de încântare și de reverie care-n fața realității se spulberă, lăsând loc unei suferințe abia reținute. Caracteristică pentru acest gen de poezie personală este «Lacul», în care visul de dragoste al poetului se deapănă într-un fermecător cadru de natură, dar se termină, în versuri îndurerate.⁷

Probabil că la atâtea cizelări și prefaceri ale poeziei, așa cum susține I. D. Marin, «Lacul» și «Dorința» sunt atât de strâns legate de Casandra și de Ipotești, încât nu mai găsim necesar a stăruii și repeta. Toate aceste poezii au trecut printr-un stagiul îndelungat, în atelierul eminescian, fără nici o tangență cu Veronica Micle, care, în toată viața ei, nici măcar n-a trecut pe la Ipotești.⁸

Să presupunem, totuși, că suferința este cauzată și în imagină de – să le zicem – șicanele Veronicăi, dar atmosfera lacului din pădure este cea de la Ipotești, așa cum va fi descrisă în Cezara, proza de tinerețe (1874-1876), despre care vom discuta la momentul potrivit și în care imaginile insulei lui Euthanasius, dar și a descrierii împrejurimilor acesteia corespund cu cele ale insulei din mijlocul lacului aflat în pădurea Baisei.

În realitate, lacul are, ca oricare altul înconjurat de pădure, nuanțe verzui pe margini, dar ziua, când cerul se reflectă în apele sale, este albastru, iar nufierii sunt prezenți acum ca și altădată.

Mai mult, tinerii, care sunt îndrăgostiți la vârsta când și Mihai era îndrăgostit de Casandra, abia așteaptă să se întâlnească, să fie alături, să viseze, fără calcule, fără gelozii, fără gânduri necuviincioase, cu inima curată și suflet neprihănit.

⁶ I. Negoitescu, *op. cit.*, p. 127.

⁷ M. Eminescu, *Poezii*, II, ed. Murărașu, p. 321.

⁸ I. D. Marin, *op. cit.*, p. 175.

Iubita invocată în poezie pare a fie o iluzie, iar suferința poetului este mai degrabă un vis închipuit și regretat tocmai pentru că este iluzoriu, așa cum susține Alain Guillerrou: Acest lac, unde poetul nu și-a așteptat niciodată iubita și știe bine că n-o va aștepta, trebuie așezat în rândul acelor priveliști preferate, pădure, margine de izvor, umbră deasă de tei, pe care Eminescu le leagă strâns de visele sale, – decoruri foarte încărcate de emoția iubirii și care nu sunt niciodată descrise pentru ele însele: ele nu valorează decât prin complicitatea pe care o oferă.⁹

Se poate conchide, așadar, că poezia *Lacul* nu este altceva decât traducerea unui vis de iubire imaginat într-un cadru rustic pe malul apei, vis pe care noi îl localizăm în arealul ipoteștean și pe care îl legăm indestructibil de Casandra din Ipotești.

DORINȚA

Vino-n codru la izvorul
Care tremură pe prund,
Unde prispa cea de brazde
Crengi plecate o ascund.

Și în brațele-mi întinse
Să alergi, pe piept să-mi cazi,
Să-ți desprind din creștet vâlul,
Să-l ridic de pe obraz.

Pe genunchii mei ședea-vei,
Vom fi singuri-singurei,
Iar în păr înfiorate
Or să-ți cadă flori de tei.

Fruntea albă-n părul galben
Pe-al meu braț încet s-o culci,
Lăsând pradă gurii mele
Ale tale buze dulci...

Vom visa un vis fericit,
Îngâna-ne-vor c-un cânt
Singuratece izvoare,
Blânda batere de vânt;

Adormind de armonia
Codrului bătut de gânduri,
Flori de tei de-asupra noastră
Or să cadă rânduri-rânduri.

* * *

Pusă în relație cu celelalte poezii, deja citate în notele anterioare referitoare la ciclul veronien, și poezia aceasta are două versiuni nuanțate diferit: prima în care poetul este în relații amoroase cu iubita și în care *imaginația senzuală a lui Eminescu își dă frâu liber*¹⁰ și a doua, când lucrurile se schimbă radical, aspect reținut în scrisorile din acest timp, când poetul izbucnește în mod lumesc, ajungând să spună: Știu multe de d-ta, eu,

⁹ Alain Guillerrou, *op. cit.*, p. 161.

¹⁰ Alain Guillerrou, *op. cit.*, p. 162.

care până a veni în această țară afurisită, aveam inimă curată și minte deșteaptă...¹¹

Cu alte cuvinte, forma poeziei reprodușă de noi mai sus este transformată în așa fel, încât trimite spre Veronica. Ea a fost remaniată de mai multe ori și în cele din urmă a fost abandonată, ca și cum poetul ar ezita să asocieze în același text două teme lirice strâns unite în sufletul său, dar a căror apropiere l-ar fi mirat, deconcertat și chiar deranjat, desigur, pe cititor. Mai târziu, în «O, mamă», el va încerca să ducă până la capăt meditația începută în ciornele «Dorinței». Dominantă va fi aici moartea, iar dragostea va trece în planul al doilea. În «Dorința», visul de iubire este cel care biruie, iar obsesia morții nu este decât sugerată prin versurile finale, în care cititorul grăbit nu va vedea, poate, decât un motiv încântător: o zăpadă parfumată, mătăsoasă, căzând monoton, neîntrerupt, în afara spațiului și timpului.

Dar cunoscând prima variantă, nu mai putem neglija aspectul simbolic al acestei înmormântări, nici nostalgia de a fi metamorfozat, printr-o vrajă ca de basm, într-o efigie funerară, de a fi fixat, pietrificat, eternizat în starea de fericire supremă: «Feriți să fim în lume/ Fericiți peste măsură».¹²

Și pentru a întări ideea, Alain Guillerrou adaugă la subsolul paginii strofa care motivează și mai mult faptul că versiunea întâi este compusă cu gândul la iubita din Ipotești, moartă de mult:

Ne-o trezi vreodată' din basmul
Ce ne-a ține-ncremeniți
Unu-n brațele altuia
Și în flori întroieniți?

Spre deosebire de versiunea din 1880, cunoscând bine viața amoroasă atât a Veronicăi cât și a poetului, Perpessicius așează *Dorința* din acest an la locul cuvenit spunând că poema este de mare compoziție și lamentația pasionată, se învecinează cu madrigalul improvizat sau cu irmosul tradițional, adaptat la circumstanțe¹³.

Urmărind tema arealului ipoteștan în versiunea de început¹⁴, temă care implică în mare măsură iubita pierdută a primei tinereți, dar și expresii, situații, imagini, păienjenis de analogii și sublimări care apar recurente în poeziile la care ne-am referit și care au fost consacrate deja de critica și istoria literară, le regăsim și în această primă redactare a poeziei.

Apar și aici locurile comune: codrul, izvorul, iarba, viorelele, prisma de brazde, florile de tei, părul blond al iubitei, obsesia morții Casandrei. Toate aceste elemente îl urmăresc pe poet ca o vrajă de care nu se poate desprinde. Dinții de lapte, plânșul fetei nefericite care traduce nu nefericirea celor doi, ci pe cea a orfanei fete, sunt semne distincte că această dintâi creație se referă la Cassandra.

Relativ la comparația primei încercări, din 1874-1876, cu cea din 1880, criticul francez dezleagă încă și mai multe ascunzișuri. După ce îi trimite Veronicăi poezia, Eminescu își recuperează

manuscrisul. Îl recitește, îl corectează. Această corectare, la ceva mai bine de patru ani după publicare, nu e lipsită de interes. Ultima strofă este profund modificată: poetul redactează succesiv două noi versiuni ale acesteia. În plus, o modificare – semnificativă după Perpessicius, – afectează strofa 2. În locul versurilor: *Și în brațele-mi întinse/ Să alerg, pe piept să-mi caz,* Eminescu scrie: *Și cu brațele întinse/ Să alerg la piept să-mi caz.* Bineînțeles că, acum, brațele nu le mai întinde poetul, ci iubita... Dar trebuie oare să mergem mai departe, cum face Perpessicius, și să notăm că în 1876, El era cel ce aștepta, în timp ce în 1880: Ea trebuia arătată drept aceea care venea, nerăbdătoare, cu brațele întinse?

Această rectificare, dictată de un fel de ciudă, ar fi fost de-a dreptul inutilă, deoarece manuscrisul retușat nu mai putea ajunge în mâinile aceleia pe care trebuia s-o mortifice.

Ipotiza lui Perpessicius ni se pare cu atât mai fragilă, cu cât nu este susținută de nici o altă modificare a textului, care să fie și ea orientată și tendențioasă. Dimpotrivă, ceva mai departe, în loc de: *Fruntea albă-n părul galben/ Pe-al meu umăr tu s-o culci*, Eminescu preferă în 1880: *Fruntea albă-n părul moale/ Pe-a mea inimă-ai s-o culci*¹⁵.

Având în vedere toate aceste lucruri, iată ce spune I. D. Marin: *La 10 martie 1876, tot el i-a donat Veronicăi Micle poezia «Dorința», scrisă îngrijit, pe hârtie de epistolă. Donația prezintă un caz curios, pentru că poezia nu fusese inspirată de Veronica Micle, ci de Cassandra de la Ipotești, cu 13 ani înainte de această donație. Era dorința poetului de a se întâlni cu iubita, la izvorul din codrul Ipoteștilor, unde cunoscutul tei bătrân, cu ramurile aplecate, acoperea izvorul și prisma de brazde, de alături. Acolo dorea el să stea, toată noaptea, îmbrățișat cu iubita, în timp ce peste ei or să cadă lin florile de tei*¹⁶.

Quod erat demonstrandum.

PIERDUTĂ PENTRU MINE, ZÂMBIND PRIN LUME TRECI

Pierdută pentru mine, zâmbind prin lume treci
Și eu să-mi știu osânda... să te iubesc în veci,
În veci dup-a ta umbră eu brațele să-ntind,
De-a genelor mișcare nădejdea să-mi-o prind,
Zâmbirea gurii crude să-mi fie al meu crez –
Purtând în suflet moarte, tu vesel să mă vezi.

Fii binecuvântată și fericită tu,
Copil cu păr de aur ce mintea mi-o pierdu.
Veninu-amărăciunii și anii-mi pustiți
În cumpănă ușori-s pe lâng-al tău capriț;
Și-n a mea socotință mă simt atât de mic –
Tu ești odorul lumii și eu mă simt nimic.

Da, da... numai natura dreptate are-n veci,
Copil cu gură caldă, cu mici picioare reci,
Căci ea-n înțelepciunea-i creează-astfel de chip
Pe lângă care toate sunt pleavă și nisip.
Ironic pare-a zice: nemernici rămători,

¹¹ Vezi în acest sens volumul: *Dulcea mea Doamnă/Eminul meu iubit. Corespondență inedită Mihai Eminescu – Veronica Micle, Scrisori din arhiva familiei Graziella și Vasile Grigorcea*, Ediție îngrijită, transcriere, note și prefață de Christina Zarifopol-Illias, Iași, Editura Polirom, 2000.

¹² Alain Guillerrou, *op. cit.*, p. 164.

¹³ M. Eminescu, *Opere*, I, ed. Perpessicius, p. 389.

¹⁴ Vezi Eminescu, *Opere*, I, *Cronologii și simbioze poetice*, ed. Coșoreanu, p. 1263-1269.

¹⁵ Alain Guillerrou, *op. cit.*, p. 165-166.

¹⁶ I. D. Marin, *op. cit.*, p. 169.

Visat-ați vreodată asemenea comori?

Pe tine-apoi te-arată în dreapta ei mândrie:
Turbând de-mpătimire, murind de gelozie,
Te văd cum al tău zâmbet voioasă multor dăruie,
Că veselă și dulce vorbești apoi oricărui
Și risipești privirea-ți – când eu pentr-un cuvânt
Din gura ta cea dulce, m-aș duce în mormânt.

Atâta de frumoasă... și tot numai femeie?
Ah! am crezut o clipă ca ești poate o zeie,
Ca marmura de rece că treci pe lângă oameni,
Din ființe muritoare nici uneia nu-i sameni,
Ș-atuncea, ca în ceruri o stea, să te-ador –
O dulce chip de înger și totuși muritor!

Da muritor... blestemul al lumii acesteia:
Crezi că te-nchini la soare și-ai adorat scânteia –
Eu caut pe-nțeleptul cel mai nebun – arate-mi
O singură femeie lipsită ce-i de patemi
Și eu... eu îl voi crede, în stare tot să cred:
– Numai a ei făptură de înger dac-o văd –

Că niciodată buza n-atinse-o altă buză,
Că niciodată-urechea de-amor nu vru s-auză,
Că niciodată ochii-i n-opri c-un blând repaos
Pe-o față bărbătească... că ea nu s-a adaos
În gându-i sau cu fapta în rândul altei vieți...
Le cred, le cred pe toate... de ce nu mi-o spuneți?

Spuneți că-i ca omătul din proaspăt abia nins,
Colanu-i nici o mână, ca noi, i l-a descins,
Că gura i-i fecioară, că ochiu-i e virgin
Și mâna asta dulce, ca floarea cea de crin,
Că nu a strâns-o nimeni, că n-a răspuns cu strâns –
Că setea de iubire pe ea n-o au atins.

Dar vai! E prea frumoasă. Putut-a sta-mpotriva
– Plăcerea-ademeneste, dorința-i guralivă –
Acelor vorbe calde, șoptite cu durere
Ce aerul îl umplu și inima de miere?
Putut-a împotriva atâtor să steie
Când e așa frumoasă, când nu-i decât femeie?

Ca toți să fiu? ca dâșii să fiu viclean fățarnic?
Să cumpăr cu un zâmbet, un zâmbet iar zădarnic;
Viața adoratei și gingașii copile
Să o pătez cu umbra plăcerii unei zile
Și să iubesc ca dâșii... când partea cea mai bună
Din inima-mi și minte i-a ei pe totdeuna?

O, tu! tu Dumnezeu! și viața vieții mele,
Privește-amărăciunea-mi și spune nu ți-i jele?
Nici astăzi al tău suflet de mine nu se-ndură?
Viața-mi se nutrește din acea dulce gură,
De-un zâmbet, de o vorbă ce mi-o arunci de milă –
Să te iubesc atâta, nu e păcat copilă?

Pe maică-mea sârmana atâta n-am iubit-o,
Și totuși când pe dânsa cu țără-a coperit-o,
Părea că lumea-i neagră, că inima îmi crapă
Și aș fi vrut cu dânsa ca să mă puie-n groapă...
Când clopotul sunat-au, plângea a lui aramă
Și rătăcit la minte strigam: unde ești mamă?

Priveam în fundul gropii și lacrimi curgeau rău
Din ochii mei nevrednici pe negrul ei sicriu;
Nu știam ce-i de mine și cum pot să rămân
În lume-atât de singur și-atâta de străin,
Și inima-mi se strânse și viața-mi stă în gât –
Dar ca de-a ta iubire tot nu am plâns atât.

O, demone! viața-mi și sufletu-mi de vrei
De ce mai stai pe gânduri, de ce nu mi le cei?
De ce mă-nșală ochiu-ți cu zarea-i, cu seninu-i,
De ce cu ușurință, atât, atât mă chinui?
Ajungă-ți... mă omoară mai bine... și destul.
De vorbe și de zâmbet să nu mai fiu sătul?

A mamei amintire eu unu-n stare-am fost
Să ți-o sacrific ție și sunt atât de prost
Încât tot numai ție viața-ți mulțănesc,
În dar parcă mi-ai da-o... și parcă o primesc
Ca orbul, ca un câne, căci vezi în stare sunt
Pe praful urmei tale cu fruntea la pământ.

Și tu? Îmi zâmbești mie, cum altora zâmbești,
Cum poate-ai spus-o altor tu-mi spui că mă iubești
Și eu? eu sunt ca alții? Și tu vezi și în mine
Pe-amantul unei zile, pe-un Don Juan, pe-un câne
Ce-i dai și cu piciorul și după ce-l dezmierzi?
O râde-mă, o cască în față-mi... tu mă pierzi!

Cochetă, lunecoasă, lingușitoare, rece –
Cu viața-mi sfârâmată urâtul tău petrece;
Și să te vezi privită cu patimă, cu jind,
Să vezi că cel mai tare se face om de rând,
Cu gura numai spumă se pleacă în genunchi,
Priveliștea aceasta te bucură-n rărunchi?

Să-l vezi că la picioare-ți se târâie un vierme
Și recea-ți ironie mai mult încă să-l sferme.
O, cât de bine știi tu natura ce a vrut
Când a făcut zăpadă și diamant din lut,
Știi ce voiește dânsa cu ochi-ți străluciți –
Ea vrea prin o zâmbire să fim nefericiți.

Să văd a ta făptură să nu mai fi ajuns!
Ce demon oare-n cale-ți m-a pus ca să pătrunz...
Și de sub frunte ochii mai bine i-aș fi rupt
De cât să sorb din ochi-ți veninul ce l-am supt,
De cât să fiu un preot la un astfel de cult,
Mai bine-mi rupeam capul și-aș fi pierit de mult!...

Și totuși, totuși, scumpo... de nu te-aș fi văzut,
Au astă bogăție de-amor aș fi avut?

*Durerea-mi este dragă, căci de la tine-mi vine
Și îmi iubesc turbarea, căci te iubesc pe tine;
Urăște-mă, privește la mine cu dispreț,
Să te iubesc prin astea tu mai mult mă înveți.*

*Spuneți-mi cumcă fața o mască e de ceară
Și mai mult o să crească iubirea mea amară!
Că-n lupanar văzut-o-ați jucând, bătând din palme,
Și o să-mi par-un înger, în gândul lui cu psalme!
Spuneți de ea tot răul de vreți să-nnebunesc:
Că-i heteră, un monstru, că-i Satan – o iubesc!*

* * *

Perpessicius spune despre poemul acesta că *Textul este cu osebire important, pentru valoarea lui autobiografică și psihologică, de o redacție febrilă, proprie momentului liric din toamna anului 1876, după moartea mamei sale (15 august 1876)*¹⁷.

Poezia apare în manuscrisul 2262, f. 21-24 și 27.

Am arătat la timpul potrivit că vom cuprinde în arealul ipoteștean, nu numai locurile, dar și tot ceea ce ține de comportamentul, portretizarea părinților, fraților și surorilor poetului, cu toții trecuți mai mult sau mai puțin voalat în opera poetică.

Așadar, chipul mamei se desprinde în mod deosebit, nu numai în mult cunoscuta *O, mamă...*, dar și în două din totalul celor douăzeci și două strofe ale poemului intitulat atât de sugestiv, *Pierdută pentru mine, zâmbind prin lume treci*, strofe alcătuite fiecare din câte opt versuri lungi.

Cum poezia a fost compusă în toamna anului 1876, iar moartea mamei, la care poetul a participat, la Ipotești, în 15 august, rămâne sfâșietor de dureroasă, iar această durere apare și mai pregnant atunci când este asociată cu durerile iubirilor maturității. Nicolae Iorga, cel care ia în discuție comparația dintre cele două creații referitoare la moartea mamei, puse amândouă în contrast cu iubirea dintâi, are perfectă dreptate să numească această *măreață poezie*, cu atâtea tonuri, căci în ea *Se distinge aceeași gândire ca în poemul cunoscut* [«O, mamă...»], *închinat aceleiași ființi* [...], *când reappare «răsunetul de clopot în orele sfinte»*.¹⁸

În legătură cu *Pierdută pentru mine, zâmbind prin lume treci*, s-a vorbit ca de o scriere cu adevărat înflăcărată, poezia, în afara valorii ei artistice cu totul aparte, este și un document pe care cercetătorul trebuie să-l ia în calcul odată cu aspectul discutat și de N. Iorga în articolul, *Eminescu veșnic nou cu toate împrumuturile*, apărut în *Cuget clar* (Noul «Sămănător»), nr. 7 din august 1939. Aici, după ce face comparația cu *O, mamă...*, (vezi mai sus) Iorga finalizează articolul cu *semnalarea complexului fenomen Eminescu, care, în ciuda străduințelor, e departe de a fi epuizat*¹⁹.

Dacă ar fi să comparăm cele două poezii, se poate spune că nimeni la noi n-a îndrăznit să alăture iubirea de mamă celeilalte a fetei și să o facă în detrimentul primei măcar prin proporțiile de spațiu acordate fiecăreia.

Sentimentul sfâșietor al poetului adâncește chinul prin care trece el însuși la înhumarea celei pe care a iubit-o atât de mult: lacrimile îi curg râu, durerea e așa de mare încât își pierde firea, sentimentul că rămâne chiar singur și străin în lumea aceasta

plină de meschinării, de urât și de rău este copleșitor. Dar nici această sfâșietoare durere n-o întrece pe cealaltă: *Dar ca de-a ta iubire tot nu am plâns atât*. Mai mult, chiar *amintirea* dulcii mame, poetul o sacrifică tot iubitei: *A mamei amintire eu unu-n stare-am fost/ Să ți-o sacrific ție...*

Ocotitoare cu copii ei, mama lui Eminescu era deosebit de afectuoasă, dar și o bună povestitoare. La Ipotești, Raluca era cea care dirija și prietenii de joacă ale propriilor copii cu megieșii. Ocrotitoare cu toți, pe Mihai, însă, îl proteja mai mult, descoperindu-l mai sensibil. Șerban era închis în sine, Iorgu preocupat și serios, Harieta avea problemele ei cu sechele de la o poliomielită încă de la vârsta de șase ani, Aglaia, talentată și frumoasă, era preocupată mai mult de sine, Matei destul de dificil.

Mihai, la rândul său, numai cu Ilie, prieten mai apropiat de vârstă, hălăduia prin pădurea Baisei din apropiere, dar și pe la *balta mare* din sat, așa încât, când poetul se abătea de la regulile casei impuse de tacă-său, se știe că blânda mamă era cea care le lua apărarea.

Orice s-ar zice, Raluca a simțit că Mihai era un copil aparte, deosebit de ceilalți. Cum s-o uite Eminescu? Cum să o poată uita când amintirile poveștilor derulate iarna la gura sobei îi trezea imaginația, tresărea la fiecare basm depănat cu un glas molcom, cald și blând. Chiar mai târziu, când suferința acesteia se derula în tăcere (era bolnavă de cancer) și când copiii o protejau, fiului i-a rămas în suflet ca o rădăcină din care i-a apărut nu numai viața, ci chiar povestea însăși, *partea cea mai frumoasă a vieții*, cum însuși o definește.

În mod fizic, portretul mamei va fi zugrăvit de un anume Antoni Zigri, un pictor angajat de marele boier Balș, la Dumbrăveni, pentru a realiza portretele familiei. Profitând de ocazie, Eminovici tatăl a găsit de cuviință să-l plătească și el pe Zigri pentru a le zugrăvi chipurile, după modelul boierilor la care era angajat.

În acest portret, Raluca/Ralu/Rareșa este surprinsă într-un soi de suferință tacită, cu părul împletit în două cozi la spate și cu o *alesidă*²⁰ din aur masiv, moștenită de la Paraschiva Iurașcu (Donțu), bunica poetului, un lanț care-i înconjoară de trei ori gâtul și de care era tare mândră. Astăzi se știe că această bijuterie a fost primită de la generalul rus Alexa Potlov care trecuse la vremea aceea prin regiune cu armata rusă. Cum Paraschiva vorbea rusește, relația lor a fost una care a stârnit vorbe.

Revenind la poezie, trebuie spus că D. Murărașu în ediția sa va semna faptul că, începând cu *Versurile 67 și următoarele*, este reluat un pasaj din drama «Bogdan Dragoș», actul II, *mărturia de dragoste a lui Bogdan pentru Ana*, pasaj care este catalogat drept *Frământare psihologică, vehementă în sentiment și în expresie*²¹.

În ediția sa din 2010, D. Vatamaniuc are dreptate să susțină că acest *Text este deosebit de important sub raport biografic și psihologic, pentru cunoașterea stării de spirit a poetului...*²², stare ce relevă textul eminescian.

(Volumul a apărut la Iași, Editura Junimea,
în colecția *Memoria clepsidrei*, 2020.
Ilustrații la poezii: Mircia Dumitrescu)

¹⁷ M. Eminescu, *Opere*, V, ed. Perpessicius, p. 229.

¹⁸ *Cuget clar* (Noul „Sămănător”), nr. 7/august 1939, p. 98.

¹⁹ Apud M. Eminescu, *Opere*, V, ed. Perpessicius, p. 230

²⁰ lanț, termen provenit din limba greacă.

²¹ M. Eminescu, *Poezii*, II, ed. Murărașu, p. 324.

²² M. Eminescu, *Poezii*, I, ed. Vatamaniuc, p. 811.

Theodor CODREANU

Basarabia: „Cestiune de existență* pentru poporul român“

„A rosti numele **Basarabia** e totuna cu a protesta contra dominațiunii rusești. Numele **Basarab** și **Basarabeni** exista cu mult înaintea vremii în care acest pământ devenise românesc; acest nume singur este o istorie întreagă“.

EMINESCU, 1878

În contextul Războiului de Independență de la 1877-1878, Eminescu înțelege că dialogul diplomatic cu imperiul țarist înseamnă o imposibilitate și că soarta Basarabiei este, în acea conjunctură, pecetluită. Tocmai de aceea el consideră că problema basarabeană devine piatra de încercare pentru existența poporului român. Rostirea lui, în atare privință, se arată esențială pentru istoria noastră: „Nenorocirea cea mare ce ni se poate întâmpla nu este că vom pierde și rămășița unei prețioase provincii pierdute; putem să pierdem chiar mai mult de atâtă, *încrederea în trăinicia poporului român*“. De aceea, pentru el, e de o importanță covârșitoare „cum o vom pierde ori cum o vom păstra“.

Rostită în 1878, această profeție ne va urmări până în zilele noastre, când suntem departe de a fi rezolvat problema Basarabiei, lăsând-o, ca și atunci, la cheremul Rusiei, dar complicată înfinit cu ecuația ucraineană după destrămarea Uniunii Sovietice, căci partea de Basarabie de la 1878 e revendicată, odată cu Bucovina din nord, de naționalismul șovin al Kievului, cu mult mai încrâncenat, dacă nu mai rudimentar decât vechiul panslavism. Astăzi, se poate spune că o parte importantă a neamului nostru e pe cale de a pierde sau chiar a pierdut *încrederea în trăinicia poporului român*. Studiile acad. Alexandrina Cernov¹ de la Cernăuți arată deja că populația românească

din Bucovina este istovită psiholingvistic, lăsându-se asimilată în fața metodelor opresive ale Kievului. Ce-a mai rămas din Basarabia, în actuala Republică Moldova, deși pare mai apărută decât Bucovina, prin bruma de independență dobândită după desfacerea U.R.S.S., arată că *încrederea în trăinicia poporului român* este mai slabă în fața *doctrinei moldovenismului* decât a fost sub țarism și sovietism. Nu e de mirare, de vreme ce și elitele politice și culturale din Țară își fac un titlu de glorie din a nu mai fi românești, lovind în marile valori naționale, Eminescu fiind în prim-planul atacurilor celor vlaguiți spiritual. Un asemenea prag critic este prevăzut de însuși Eminescu: „Dacă vom câștiga de trei ori atât pământ pe cât avem și vom pierde aceste temelii, statul român, fie el oricât de întins, va deveni o creațiune trecătoare; iar dacă ne vom păstra temeliiile de existență socială, Rusia ne poate lua ce-i place și pierderile ne vor fi trecătoare.“ Datoria, cu valoare de testament, pusă de Eminescu era următoarea: „Astăzi e dar timpul ca să întărim, atât în români, cât și în popoarele mari ale Apusului, credința în trăinicia poporului român.“ (Asemenea cuvinte sunt mai actuale ca oricând, în condițiile destrămării interioare a națiunii, cum o atestă și Apelul² semnat de 101 academicieni, la 9 februarie 2017, sub genericul *Identitate, suveranitate și unitate națională*. Atacurile violente, grobiene împotriva acestui Apel arată halul deplorabil în care a ajuns o parte a națiunii, căzută la starea de *populație*, simptom al cultivării *urii de sine* de către intelighenția răătăcită în ideologia „corectitudinii politice“. Culmea, numărul nefast 28 (28 mai 1812, data raptului Basarabiei, 28 iunie 1883, ziua internă-

literară“, Focșani, ani XI-XII, nr. 119-124, noiembrie 2011-aprilie 2012.

¹ Vezi, între altele, studiul, apărut în serial, Alexandrina Cernov, *Statutul limbii române în Ucraina după 20 de ani de independență*, în „Oglinda

² *Apel. Identitate, suveranitate și unitate națională*, în „Curtea de la Argeș“, an VIII, nr. 3(76), martie 2017, p. 2.

rii lui Eminescu în „cămeșoiul de forță”, 28 iunie 1940, invazia bolșevică în Basarabia și Bucovina nordică) revine prin „contra-apelul” semnat de 28 de istorici (!) globaliști, pentru care conceptul de *națiune* trebuie scos din vocabularul contemporan, cei care se încăpățânează să mai creadă în trăinicia poporului român fiind etichetați „ceaușiști”, „antioccidentali”, „naționaliști” etc. Adică eminescieni!).

La 1918, această dublă orientare și încredere în trăinicia poporului român atinsese pragul cel mai înalt în fața propriei conștiințe naționale și a Occidentului. Rezultatul: *făurirea României Mari*. Dar următorul război mondial o va zdruncina iarăși din temelii și asta tot în legătură cu Basarabia și Bucovina, provinciile pierdute prin trădare și vânzare la 1775 și 1812.

Iar Eminescu, formulând dezideratul, trece imediat să-l pună în practică și-n teoria dreptului. Își ascute armele scrișului, documentându-se pentru abordarea unui studiu special despre istoria Basarabiei, citește presa rusească și europeană pentru a-i da replică, aprofundează teoria dreptului pentru a nu fi găsit vulnerabil în discursul său. Altminteri, propaganda rusească, de la Petersburg până în Belgia, încearcă să se facă auzită în Occident pentru a demonta și bagateliza chiar tezele eminesciene din presa bucureșteană, între principalii vizati, indirect, fiind neobositul jurnalist de la „Timpul”. Vorbind de pe poziții de forță, publicațiile panslave recurg însă la sofisme și mistificări pe care poetul le spulberă în cele patru vânturi. Altminteri, el se vede nevoit să ducă o dublă bătălie: cu publicațiile guvernamentale și cu cele străine, între care „Românul”, „Correspondența politică”, „Gazeta St. Petersburg”, „Viedomosti”, „Le Nord” (ultima, din Bruxelles, publicație finanțată de ruși) ș.a.

O dezinformare malițioasă ca aceea din „Le Nord” este ușor de distrus. Eminescu publicase în „Timpul” versiunea în românește a scrisorii de protest a locotenent-colonelului Ioan Alecsandri, adresată principelui Alexandr Gorciacov (26 ianuarie 1878), cu privire la cererea reanexării județelor sudice ale Basarabiei de către ruși. Un colaborator rus al publicației din Bruxelles trimite, la rândul-i, o scrisoare deschisă în care tratează de sus misiva lui Ioan Alecsandri, privind-o ca pe opera unui „poet” cu capul în nori, care nu cunoaște subtilitățile politicii și adevărul istoric, neștiind că Basarabia este „proprietatea” țarului³. Ioan Alecsandri aduce solide argumente istorice, răsturnând fanteziile politice ale rusului, care se sprijineau pe obsedanta *onoare* a țărilor: „Istoria Basarabiei este, credeți-mă, a României însăși, și de aceea această provincie ne este mai scumpă decât oricare alta, precum am crezut că trebuie să spui în scrisoarea mea către Principele Gorciacoff. Câțiva ani de posesiune de către Rusia, n-au făcut de loc să ne pierdem drepturile de revendicațiune, cari altminteri au fost, din mare fericire, puse din nou în vigoare prin tractatul de la Paris”. Firește, colaboratorul publicației „Le Nord” știa că România are un poet cu numele Alecsandri, confundându-l

însă, din neștiință, cu militarul de carieră, fratele poetului Vasile Alecsandri. Prin această confuzie, corespondentul sugera că un poet n-are dreptul să facă judecăți de ordin politic. Pe 2 martie 1878, Eminescu îi dă o replică pe măsură: „Cititorul rus voiește să zică că, fiind Alecsandri poet, adică mișcându-se pe un teren paralel, nu congruent cu acela al politicei, răspunsul din pana diplomatică ar fi oarecum superior adresei din pana cea de poet. / Ne permitem a releva că acest punct de plecare, pretinsul paralelism între poezie și politică, nu este exact. Poeți se găsesc foarte rar – politici cât frunză și iarbă”⁴.

„Gazeta St. Petersburg”, în numărul din 2/14 februarie, ne acuza că suntem orbiți în privința Basarabiei, incapabili a vedea în ce poziție ne aflăm comparativ cu imperiul. Orbierea ar veni din îngustimea gândirii diplomaților și jurnaliștilor de la București, care sacrifică „interesul real” al României pe altarul „mândriei naționale”. Înainte de toate – ne învăța binevoitoare gazeta petersburgheză – trebuie să relevăm că Rusiei nici prin gând nu i-a trecut de a spolia România, că nu poate fi nici vorba măcar de pierderi materiale ale Principatului. Dacă România aprețiază fruntarii naturale și rătunzite, dacă înțelege că ignorarea acestor condiții în dezavantagiul unui vecin puternic nu duce niciodată la un bun rezultat final, atunci nu trebuie să fie zgârcită cu câteva mile pătrate de pământ plin de lacuri și mlaștine. Și nouă ne trebuie o frontieră naturală ca și României și aceasta nu se poate stabili altfel decât primind noi Basarabia de sud, iar nu cedând pe cea de nord, precum cerea mai deunăzi o foaie românească⁵. Dacă pentru România e o cestiune de onoare națională și militară de-a păstra partea respectivă de țară, e și pentru noi o cestiune analogă de a restabili granițele noastre precum erau ele înainte de 1856.” Argumentul capital al oficiosului rusesc era dreptul forței: „Să admitem că de amândouă părțile e amor-propriu la mijloc: dar un amor-propriu este acela al unui popor de 80 000 000, și celălalt al unui popor de patru-cinci milioane”. În replica sa, locotenent-colonelul Ioan Alecsandri va adopta doctrina asupra dreptului elaborată de Eminescu în studiul *Basarabia*.

Ne aflăm, din partea rusă, cum deja am remarcat într-un capitol din cartea noastră *Basarabia eminesciană* (vezi ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Ideea Europeană, 2018), în fața unei tipice *gândiri cinice*⁶, manifestată aici ca *șovinism*, anticipând pe aceea a Marelui Inchizitor din romanul lui Dostoievski, *Frații Karamazov*. Coincidența face că această capodoperă a lui Dostoievski a început să fie scrisă chiar în anul 1878, când Eminescu se confrunta cu gândirea cinică a gazetei din Sankt-Petersburg. În gândirea abisală, cei doi mari scriitori se întâlneau, deși în plan ideologic, privitor la români, Dostoievski, ca și Pușkin, urma idiosincrasia panslavistă. Cu deosebirea că Eminescu avea dreptate și-n plan doctrinar, observând că Rusia se comporta în spiritul

⁴ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 56.

⁵ „Foaia românească” era chiar „Timpul”, cu pana hiperlucidă a lui Eminescu.

⁶ Istoricii contemporani încep să vorbească și ei despre gândirea cinică a Rusiei și Uniunii Sovietice nu numai despre actul de la 1812: „Procedul anexării Basarabiei prin Tratatul de la București (16/28 mai 1812) a ilustrat perfect lipsa de scrupule și cinismul diplomației țariste”. (Ion Agrigoroaiei, *Basarabia în acte diplomatice. 1711- 1947*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2012, p. 36).

cinic-politic al Marelui Inchizitor, trădând ortodoxia și alunecând pe făgașul cezaro-papismului, al Inchiziției catolice, cu apucături de papism bizantin: „Biserica ortodoxă a Răsăritului a luat la români o formă deosebită de aceea a altor biserici: ea nu e numai o comunitate religioasă, ci totodată națională. Bizanțul a avut veleități de papism, biserica rusească are veleități periculoase de cezaro-papism, de întindere a legii prin mijlocul săbiei pentru augmentarea puterii statului; la români ea a fost din capul locului o comunitate religioasă care împlânzea prin iubire inegalitățile sociale și care făcea pentru oameni o datorie din ceea ce, în lumea modernă, e un drept. Liniamintele organizării democratice a bisericii române se arată *ab antiquo* încă. Stând cu alte biserici în legături formale, nu de subordonație, ea a înlocuit la români, în timpii cei răi, organizația politică și economică. Astfel întâmpinăm în orașele mari biserici cari aparțineau fiecare la câte o breaslă, iar în Ardeal vedem că ea a devenit totul pentru români: ea organizează și întreține învățământul primar, cel secundar clasic, ba chiar și cel real al poporului. Preotul de acolo n-a învățat numai canoanele, ci și disciplinele economiei de câmp; el e învățător și sfătuitor în interesele morale și materiale, chiar în cele juridice, ale poporenilor săi. Cu toată toleranța dar care caracterizează în sute de ani biserica noastră, nu e de tăgăduit că îngăduința ei răsărea din tăria ei organică. Firele vieții religioase se țeseau în tot organismul social: în familie, în școală, în relațiile economice chiar. Mănăstirile cele mari erau ateliere de industrie: se tornau litere, se țeseau materii de lână, se lucra lemnărie de toată mâna, ba erau și fonderii de turnat metale. Pe când egumenul și cei cărturari ai soborului traduceau literatura teologică în limba română, în același timp călugării necărturari se îndeletniceau cu cele mai deosebite industrii, începând cu cele agricole, sfârșind cu manufactura de lux: adevărate comunități și de credință și de muncă”⁷.

Dar să revin la oficiosul din Petersburg. Condeierul asigura pe ziaristul de la „Timpul” că jertfele aduse de România pe teatrul de război sunt neînsemnate comparativ cu ale Rusiei: „Nu voim să relevăm întrebarea care din cele două state e datornic celuilalt; dar i-am sfătui pe confrății noștri din București să n-o reveleze nici ei”. E aici o altă amenințare, oglindită în neacceptarea României la negocieri, ca parte beligerantă, și refuzul de a i se oferi despăgubiri de război, toate cuvenindu-i-se, firește, Rusiei. Culmea ironiei e că imperiul se vede nedreptățit în fața puterilor europene, că „pretențiile” României sunt cotate drept „pără” către acestea: „Dacă România se arată implacabilă față cu noi, ea contează desigur pe sprijinul puterilor; e apoi posibil ca să-și găsească un asemenea sprijin la amicii noștri cei mai buni, cari sunt totdeauna gata de a nedreptăți pe Rusia; asemenea se poate ca Rusia să nu insiste asupra acestor pretenții, întâmpinând rezistența din partea fostului ei aliat. Frontiera noastră naturală trebuie s-o avem, acum ori mai târziu; de câțiva ani mai mult ori mai puțin nu ne pasă.” Dar nu e deloc bine ca România să întârzie dobândirea „frontierelor naturale” ale Rusiei, fiindcă s-ar putea ca, la negocieri, „Rusia insultată” să nu satisfacă „nici un fel de pretenții în favorul României”: „Anglia și Austria se vor face din proprie mărinimie procuratorii României?”, întreabă

sigur de sine gazetarul de la „Gazeta St. Petersburg”, conchizând: „Suntem departe de a amenința pe români, și amenințările nici n-ar folosi la nimic față cu un popor viteaz care a dovedit lumii întregi îndreptățirea neatârării sale. Am voi să punem numai întrebarea pe baza ei justă și s-o liberăm de complicațiunile care se creează prin presa română, ce se lasă a fi târâtă prea departe”.

Limpede. Rusia simțea că singurul *opozant* față de pretențiile ei prădătoare este presa, nicicum diplomația și guvernul din România, care, oricum, prin natura lucrurilor, trebuia să lucreze tăcut. Iar vârful de lance al presei din România era „Timpul”, mai precis pana devastatoare a lui Eminescu. *Rusia își găsea un adversar pe măsură*. Acest adversar, în loc să se astâmpere la replicile de felul celor din oficiosul petersburghez, dimpotrivă, se pregătea de un război ideatic de anvergură, cu o logică de neînvins. De aceea, el trebuia anihilat în vreun fel și presiuni s-au făcut, simultan, și dinspre guvern, dar și din tabăra conservatorilor. Cei din urmă, deși erau solidari cu Eminescu, s-au văzut nevoiți să-l îndepărteze, diplomatic, pe poet din București în vara lui 1878, trimițându-l pentru două luni la Florești, taman în timpul lucrărilor Congresului de la Berlin, iunie-iulie. I s-a oferit o ispită care a prins: traducerea, pentru o consistentă sumă de 1000 de lei (informație existentă într-o scrisoare a poetului către Theodor Rosetti, găsită în manuscrise), a primului volum dintre cele cinci ale tratatului *Beiträge zur Geschichte der Rumänen*, de Eudoxiu Hurmuzaki, traducere care se va tipări în anul 1879. Dimitrie Vatamaniuc a înțeles tâlcul expedierii poetului la moșia lui Nicolae Mandrea: „Era un mod de a nu-i stârni susceptibilitatea; traducerea o putea face și în București, nu neapărat să fie trimis la țară.”⁸

⁸ D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu*, Editura Minerva, București, 1996, p. 21. În legătură cu acest episod din viața lui Eminescu, există controverse, în care s-au implicat intelectuali gorjeni precum Liviu Poenaru sau Zenovie Cârługea, dar și alții: Șerban Cioculescu, Petre Popescu-Gogan, Victor Crăciun, Ion Mocioi, Ion Pachia Tatomirescu, Gellu Dorian, Emil Iordache, Tudor Nedelcea. Zenovie Cârługea a încercat să cuprindă întreaga bibliografie, în calitate de autor al cărții *Mihai Eminescu – Drumuri și popasuri în Gorj* (Editura Centrului Județean pentru Conservarea și promovarea Culturii Tradiționale, Tg. Jiu, 2016). Asupra ei mi-a atras atenția Nicolae Georgescu, într-un articol intitulat *Eminescu la Florești*. Evocatorii gorjeni evită a intra în miezul semnificației prezenței jurnalistului Eminescu la moșia lui Mandrea (chiar și Liviu Poenaru, la dojana lui Petre Popescu-Gogan!), optând pentru priveriștea romanțioasă a „concediului” pe care și l-a permis poetul în cele două zbuciumate luni de vară când se decidea soarta Basarabiei. Printr-o „precauție” demnă de vremurile când s-a editat vol. X din *Opere*, gorjenii văd un Eminescu „enclavizat” în euforie, rupt de ce se întâmpla în realitate. Sau cum spune N. Georgescu: „Dânșii se situează, însă, în altă paradigmă decât aceea a ziaristului preocupat de soarta Basarabiei.” Mai mult, Cârługea pare a fi atins de teama de a nu fi pus în categoria celor „incorecți politic”, în caz că ar susține ideea unui „exil” din București, precedând scoaterea din ziaristică la 28 iunie 1883! N. Georgescu însă evaluează corect că Eminescu nu putea fi „enclavizat”, izolat de ce se întâmpla la Berlin și la București, preocupându-se de aventuri erotice și terminând de tradus aproape 400 de pagini în două luni! Mai degrabă, „poetul a luat cartea lui Eudoxiu Hurmuzachi cu sine doar pentru o primă familiarizare cu lectura, eventual pentru începerea lucrului”. Estimp, Cârługea se iluziona cu inexactități și confuzii de ordin biografic, ideatic („Transcenderea filosofiei clasice în filozofie metafizică”?) și stilistic, ba dând ca autentică o fotografie a poetului de la Florești (ceea ce Șerban Cioculescu spulbera demult)!

⁷ M. Eminescu, *Opere*, XI, Editura Academiei, București, 1984, p. 325.

În context, adevărurile spuse despre ruși erau interpretate ca „rusofobie“. I.A. Cantacuzino îi scria lui Titu Maiorescu, la 31 octombrie 1878: „Tânărul acesta e atât de pătruns de ură împotriva rușilor, încât cu toate sfaturile mele, ba ce e mai mult, desconsiderând pe cele ale D-Voastre, stăruie în a face din *Timpul* organul personal al antipatiilor sale“. Eroare sau grabă de politician incapabil de a vedea mai departe de „cerul strâmt“ al fricii stărnite de momentul istoric? Eminescu nu are a se teme de amenințările „Gazetei St. Petersburg“ și reproduce articolul în „Timpul“, 14 februarie 1878, după care îl combate punct cu punct, într-o detașare olimpică, dar profund implicată ideatic. 1) Dacă pentru Rusia Basarabia este o chestiune de onoare, și încă una „rău înțeleasă“, zice poetul, pentru români este „una de existență“. „România, pierzând pământul ce dominează gurile Dunării, devine un stat indiferent, de-a cărui existență sau neexistență nu s-ar mai interesa absolut nimeni (Chiar asta și urmarea Rusiei!, n.n.). / Acest interes ar fi indiferent dacă am fi destul de puternici sau dacă cel puțin am avea noi margini naturale spre vecini cari să ne înlesnească apărarea. Dar, cu țara deschisă spre nord și față cu un vecin cu precovârșire puternic, țaria noastră nu poate consista decât în interesul economic pe care Occidentul-l are pentru drumul de apă al Dunării și Mării Negre. Deci pentru acest petic de pământ în stânga Dunării, care-a fost al nostru de la 1300 începând și pe care Rusia nu l-a posedat decât 44 ani, nu există nici un echivalent“⁹. 2) Eminescu se prefacă a nu înțelege teoria rusească a superiorității amorului-propriu la un popor de 80 de milioane în balanță cu al unuia de 4-5 milioane: „Statele, ca personalități politice, sunt egale *de jure* și deosebirea *de facto* stă numai în puterea pe care o dezvoltă într-o stare nejuridică și anormală de lucruri, adică în război, și înrăurirea pe care o exercită prin frica ce inspiră cu amenințarea puterii fizice. Dacă e vorba ca puterea fizică a statelor să domnească, atunci nu mai e vorba nici de amor-propriu, nici de neamor-propriu, ci pur și simplu de care pe care va bate. Dacă Rusia vrea să ia cu de-a sila ceea ce i se refuză de bunăvoie, vom rezista, ne va bate și va lua ceea ce e al nostru, dar cel puțin nu ni se va putea imputa că am fost atât de decăzuți încât, de bunăvoie și cunoscând limpede una din principalele noastre condițiuni de viață, am dat-o de înjosiți ce suntem în mâinile Rusiei pentru... bani sau altele“.

Arguția e fără cusur și România s-ar fi dovedit o țară de nimic dacă nu s-ar fi găsit nici o voce care să spună adevărul sub umbrela fricii unui conservator de talia lui I.A. Cantacuzino, consonantă cu a confratelui din partid Titu Maiorescu, cel care își cheltuia energia și inteligența juridică în apărarea afaceriștilor oneroși de felul lui Warszawski. 3) Eminescu rectifică și proporția cifrelor invocate de gazetarul rus privitoare la cheltuielile de război, cele românești nefiind de zece milioane, ci de 260 de milioane, „ceea ce e o mare deosebire“. 4) Poetul respinge ironic și teoria „granițelor naturale“ pretinsă de Rusia: „Granițe naturale îi trebuie unui stat slab ca România, ce are nevoie de ajutorul configurațiunii teritoriale spre a se apăra. Dar ce granițe naturale îi trebuie puternicei Rusii contra periculoasei și amenințătoarei Românii? Iar granițele naturale ale sistemului de stepe de peste Nistru sunt Carpații și Dunărea, adică România întreagă.

Dacă Rusia voiește într-adevăr să realizeze teoria granițelor naturale, atunci ar trebui să anexeze toată România, dacă cerința de granițe naturale ar fi... un drept. Noi știm că sub pretextul de-a avea granițe naturale s-ar putea cucerii universul întreg“¹⁰. De fapt, chiar asta intenționase țarul: să anexeze întreaga Românie și numai înfrângerile suferite în fața turcilor, Rusia fiind nevoită să solicite ajutorul armatei românești, în contextul grevei regale a prințului Carol I, la Calafat, au redus drastic pretențiile de cucerire. Ca la 1812!

Dar Eminescu trebuie să se confrunte, simultan, nu doar cu ostilitățile propagandei rusești, ci și cu acele dinăuntru. El observă că, la repetatele interpelări din parlament, guvernul a refuzat să răspundă. Poetul parafrazează astfel „arguția“ presei oficiale: „Calomniile de ale conservatorilor, ca să discrediteze guvernul, scorniri ca să amăgească opinia publică. Cai verzi pe păreți și invențiuni cari pun la îndoială loialitatea înaltului nostru aliat, fum care se va risipi la cea dintâi rază de soare“. (15 februarie 1878). Iar când „rază de soare“ a venit prin generalul Ignatiev, guvernatorii înșiși au putut afla că, pentru aliat, „Dumnezeu a făcut lumea la 1812 și că pentru Rusia numai aceea e drept ce s-a făcut de atunci încolo“. Guvernul – spune Eminescu – avea perfectă dreptate că nu știe nimic, deși contele P.A. Șuvalov îi comunicase intențiile, privitoare la Basarabia, lordului Edward Stanley Derby încă de la 8 iulie 1877. Și poetul citează masiv din acea notă a contelui, din care se văd planurile Rusiei la viitoarele negocieri, precizându-se că împărăția își revendică dreptul de a lua Basarabia ca pe o compensație pentru cheltuielile de război, argumentând că foloasele României vor fi cu mult mai mari comparativ cu pierderea provinciei. Petersburgul dădea mână liberă Austriei să-și revendice Bosnia și o parte a Herțegovinei. Poveste veche, care se va mai repeta, în privința României, în altă ecuație, prin Pactul Molotov-Ribbentrop și la Ialta. Istoricul ieșean Ion Agrișorogăieci ne amintește recent: „La 14/26 ianuarie 1878, cabinetul rus a cerut deschis guvernului de la București retrocedarea celor trei județe din sudul Basarabiei. În ziua încheierii armistițiului ruso-turc din 23 ianuarie/4 februarie 1878, generalul Ignatiev, în drum spre sudul Dunării, a trecut prin București și a solicitat domnitorului cedarea celor trei județe, România primind drept compensație Dobrogea“¹¹. Protestele domnitorului și ale guvernului veneau prea târziu, chiar dacă, pe 26 ianuarie/7 februarie 1877, I.C. Brătianu afirmase în Adunarea Deputaților că „niciodată națiunea română nu va consimți la cesiunea, dar nici la schimbul unei părți din teritoriul său“.

La 19 februarie, Eminescu face un prim comentariu la o corespondență trimisă de un anume X. din București la ziarul „Le Nord“, pentru a da replică afirmației că, la 1812, rușii ar fi cucerit Basarabia de la niște populații tătare sălbatice trăind în corturi, încât, la 1856, s-a făcut o mare nedreptate tătarilor, căci petecul acela de pământ n-a fost retrocedat legitimized proprietarilor, ci a fost luată fraudulos de Moldova și însușită de România, după Unire. „Atâtea cuvinte, atâtea erori istorice“, răspunde Eminescu. „Basarabia în 1812 făcea parte integrantă din Moldova, de care fusese alipită de mai bine de

⁹ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 47.

¹⁰ *Ibidem*, p. 48.

¹¹ Ion Agrișorogăieci, *op. cit.*, p. 45.

patru sute de ani¹². El respinge și falsul argument că, după Unire, România devenea un stat puternic, primejdios pentru securitatea Rusiei! Și califică raționamentele publicației ca fiind o *panglicărie dialectică*: „Țara noastră a fost călcată de vreo patru-cinci ori în acest secol de către Rusia; din această cauză comerțul și agricultura noastră au trebuit să sufere niște catastrofe aproape periodice, cari la fiecare zece-cincisprezece ani ne face a pierde tot fructul muncii noastre. Noi suntem baza de operațiuni a Rusiei în contra Imperiului turcesc. Noi îi servim de grâнар, de cazarmă, de pozițiune înaintată. I-am dat în atâtea rânduri bogăția noastră, fructul muncii noastre; de astă dată i-am dat și sângele nostru. / Dacă s-ar trage o socoteală, nu știm care ar rămâne dator, marea Rusie, sau mica Românie?”¹³. Eminescu amână pe altădată lămurirea ce e cu „sălbaticii” de sub corturile basarabene.

Pe 21 februarie, poetul comentează știrile din „Românul” și din „Corespondența politică”. Prima gazetă acuza pe conservatori că nu sunt buni români și că vor să dea mâna cu rușii, o fantezie pe care jurnalistul de la „Timpul” crede că nici măcar nu merită a fi luată în seamă. Cealaltă publicație colportează știrea că principele Carol I va abdică, în semn de protest, dacă rușii vor insista în cererea lor privind Basarabia. Mai mult, rușii aveau și un candidat la tron în persoana prințului Grigore Mihail Sturdza. Protestul lui Carol este lăudat de Eminescu și-i dă speranța că nu se va pierde Basarabia: „Noi avem credința că nu vom pierde Basarabia. Cererea Rusiei e strigătoare la cer, nemaipomenită, apoi pământul de care e vorba nu e rupt din trupul Rusiei, precum le place a susține, sub dominație rusească. Putem dovedi oricui cu documente și cu istoria în mână că n-a fost nici cucerit cu sabia de ruși. Prin influență engleză, turcii au cedat drum rușilor, pe care drum rușii, prin «mituirea» comisarilor turci l-au prefăcut într-o țară. E aceeași istorie ca și în Bucovina, numai sub alte împrejurări. Că comisarii turcești au vândut pe ruble un pământ ce *nu* era al lor nu e un motiv ca românii să-și vândă pe ruble pământul patriei lor străveche”.

Pe 22 februarie, poetul reia polemica cu „Le Nord”, polemică în care se angajează și ziarul rusesc „Viedomosti”. Citează din franceză pasaje ale scrisorii lui X., pe care le combate, cazuistic, cu documente vechi moldovenești și rusești. Propaganda rusească se crampona, în revendicarea „drepturilor”, chiar de numele *Basarabia*, care ar fi desemnat o altă țară decât Moldova care s-a unit, în 1859, cu Țara Românească. Ecouri ale acestei „teorii” au răzbătut până astăzi. „Dincolo de unele chestiuni ce rămân de discutat între specialiștii problemei, – precizează Ion Agrigoroaiei – este indubitabil că teritoriul dintre Prut, Marea Neagră și Nistru era parte integrantă a Țării Moldovei. Acest teritoriu, ce se va numi mult mai târziu, prin extensie, Basarabia, nu a fost provincie istorică distinctă, așa cum vor încerca unii să prezinte lucrurile pentru a justifica ocuparea de către Rusia în anul 1812 și, apoi, pretențiile Rusiei/Uniunii Sovietice”¹⁴.

Spre deosebire de unii istorici și oameni politici, Eminescu nu se teme deloc de numele *Basarabia*, dimpotrivă, acest nume devine, pentru el, punctul central al spulberării

tezelor rusești, valabil și astăzi pe deplin în fața *teoriei moldovenismului* care bântuie mințile panslavismului încuibat puternic în sânul partidelor și ideologilor românofobi de la Chișinău sau Tiraspol. E un semn al originalității gândirii eminesciene, superioară, la nivelul științei istoriei, contemporanilor săi (dar nu numai), așa cum a remarcat-o cel mai de seamă istoric al nostru – Nicolae Iorga. Eminescu venea înarmat cu o concepție proprie asupra *adevărului și limbii*, concepție preheideggeriană, de mare profunzime, recunoscută ca atare de eminescologi precum Rosa del Conte, Constantin Noica, Svetlana Paleologu-Matta, Mihai Cimpoi ș.a. Enunțul arheic eminescian sună astfel: „În sfârșit, adevărul e stăpânul nostru, nu noi stăpânii adevărului”¹⁵. Și corelatul cu adevărul limbii: „Nu noi suntem stăpânii limbei, ci limba e stăpâna noastră. Precum într-un sanctuar reconstruim piatră cu piatră tot ceea ce a fost înainte – după fantezia sau inspirația noastră momentană, ci după ideea, în genere și în amănunte, care-a predominat la zidirea sanctuarului – astfel trebuie să ne purtăm cu limba noastră românească. Nu orice inspirație întâmplătoare e un cuvânt de-a ne atinge de această gingașă și frumoasă zidire, în care poate că unele cuvinte aparțin unei arhitecturi exotice, dar în ideea ei generală este însăși floarea sufletului etnic al românimii”¹⁶.

În virtutea acestor ecuații ontologice, cuvântul grăiește adevărul chiar și atunci când vrea să-l ascundă. Sau mai ales atunci. Eminescu se reîntâlnește aici cu subterana dostoevskiană și cu subtilitățile inconștientului dezvăluite de Sigmund Freud, C.G. Jung sau de Jacques Lacan. Sub cuvântul *Basarabia*, rușii au vrut să ascundă adevărul asupra poftelor lor de cucerire în slujba căreia au pus trădarea și mituirea. Dar tocmai cuvântul *Basarabia* a devenit supremul capăt de acuzare, în ce-i privește. Nu întâmplător am ales drept *motto* al studiului nostru cuvintele eminesciene despre rostirea numelui de Basarabia. În revenirea asupra scrisorii din „Le Nord” (din 22 februarie 1878), Eminescu atacă tocmai argumentul numelui *Basarabia* adus de domnul X.: „«Basarabia» este numele medieval al Țării Românești și vine de la numele dinastiei Țării Românești, a Basarabilor. În secolul al patrusprezecelea Mircea cel Bătrân, vestitul domn al Țării Românești și despot al Dobrogei, domn al Silistrei și al țărilor tătarăști până la mare, cel care a luat parte la bătălia de pe șesul Kossovo, la bătălia de la Nicopole, între luptătorii creștini între cari erau conetabilul Franței, regele Ungariei și marele prior Frideric de Hohenzollern, acest Mircea și-a întins domnia până la Nistru, de unde partea aceea de loc care e în posesiunea noastră a păstrat numele Basarabia de la Mircea Basarab. Va să zică «le vrai possesseur» este Țara Românească, *Valachia magna*. / Ceea ce se numește Basarabia rusească au binevoit rușii s-o numească astfel, dar aceea, afară de părțile de sud, e Moldova curată și anume jumătatea țării Moldovei”¹⁷.

Cu această sintagmă, *Valachia magna*, echivalentul Țării Românești, Eminescu prefigurează conceptul de România Mare, numire legitimă, pe care el o vehicula și sub sintagma Dacia Mare, știind că, în contextul istoric al vremii, aceasta

¹² M. Eminescu, *op. cit.*, p. 50.

¹³ *Ibidem*, p. 51.

¹⁴ Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, pp. 26-27.

¹⁵ M. Eminescu, *Opere*, XV. *Fragmentarium. Addenda ediției*, Editura Academiei Române, București, 1993, p. 50.

¹⁶ *Ibidem*, p. 98.

¹⁷ M. Eminescu, *Opere*, X., p. 53.

nu-i posibilă decât ca Dacie Ideală¹⁸, adică unitară lingvistic și spiritual. În editorialul de pe 1 martie, replică la publicațiile „Le Nord” și „Viedomosti”, revine la numele Basarabia: „Însuși numele «Basarabia» țipă sub condeiele rusești. Căci Basarabia nu însemnează decât țara Basarabilor, precum Rusia înseamnă țara rușilor, România țara românilor”¹⁹.

Eminescu oprește, deocamdată, aici argumentul lingvistic și istoric legat de numele Basarabia, fiindcă, între timp, se documentase și elaborase substanțialul său studiu *Basarabia*, primul în ordinea importanței istorice. Aici, dimensiunea basarabeană capătă anvergura românității primordiale, confirmată, nu de mult, și de către istoricul basarabean Ion Țurcanu²⁰.

Istoricii, politicienii și oamenii de știință care vor veni după Eminescu, nu vor face decât să reconfirme geniul jurnalistului de la „Timpul” și să recunoască de ce Basarabia era și este *cestiune de existență pentru poporul român*. În clipa când Mihail Kogălniceanu se vede în fața vicleniei incalificabile a Rusiei de a nu respecta Convenția din 4 aprilie, el ajunge la concluzia lui Eminescu, cel care, la rândul-i, a condamnat aceeași Convenție înainte de a fi încălcată, dând dreptate lui Ștefan cel Mare privitoare la eroarea de a avea încredere în ruși. Kogălniceanu îi scria, indignat, la 28 ianuarie 1878, generalului Ion Ghica, aflat la Petersburg, aflând de măgăria țarului: „Cum? Ne-am vărsat sângele nostru, ne-am secăt puterile țării pentru mulți ani pe viitor și acum să ne vedem sfâșiați, iar nu răsplătiți după victorii? Să fi lăsat mai bine pe turci să bată armatele imperiale. La încheierea păcii, turcii, desigur, nu ne-ar fi luat Basarabia. Nu-ți vorbesc, deci, ca ministru, ci ca român, ca descendent al acelora care protestară, fiind sub jug otoman, în contra răpirii Bucovinei, la 1774, și în contra răpirii Basarabiei, la 1812”²¹. Eminescu nu ezitase să numească angajarea României în războiul ruso-turc drept una dintre marile erori ale politicii noastre, comparând-o cu alianța lui Dimitrie Cantemir cu Petru cel Mare, la 1711. Cu *dușmanul natural* nr. 1 (vezi celebrul articol din 1900 al lui Take Ionescu), nu te aliezi împotriva ta însuși!

Eminescu se va vedea confirmat nu numai de un Kogălniceanu, un Take Ionescu, un Petre P. Carp sau de un Constantin Stere, dar și de unul dintre marii noștri industriași,

inginerul și exploratorul Bazil Gh. Assan²² (1860-1918), primul român care a călătorit la polul nord și în jurul pământului. El va publica un studiu, de o rară pătrundere eminesciană, în ziarul „La Politique”, numind și el Basarabia *chestiune de existență* pentru România ca stat european. Argumentul lui politic, recunoscut și de universitarul francez Eduard Rossier („Gazette de Lausanne”) venea din starea economiei mondiale. Moldova lui Ștefan cel Mare a fost puternică atâta timp cât a putut păstra cetățile din sudul Basarabiei, Chilia și Cetatea Albă. Ștefan se adresa astfel senatului Veneției, în fața primejdiei de a pierde ceea ce se numea Basarabia: „Și *Înălțimea Ta te poți gândi că aceste două locuri sunt toată Moldova*”²³, subtilitate diplomatică însemnând *cestiune de existență*. În contextul Primului Război Mondial, oficiosul „Russkoe Slovo” din Petersburg, dar și politicienii ruși, militau pentru transformarea Mării Negre într-un lac rusesc, în dauna Turciei și a țărilor riverane. Deși aliată din nou cu România, Rusia cerea stăpânirea Gurilor Dunării, inclusiv Galațiul: „Marea Neagră, strâmtorile și Constantinopolul nici nu sunt o răsplată suficientă pentru atâtea sacrificii și lupte eroice ale Rusiei, ci numai o modestă și întârziată despăgubire”²⁴. Transformarea Mării Negre în una rusească, avertiza Bazil Gh. Assan, înseamnă nimicirea regatului românesc, dependența de Rusia, căci „Comerțul nostru se face aproape în întregime prin Dardanele și Dunăre. Trecătorile Carpaților în număr de cinci nu pot absorbi decât 650 de vagoane pe zi, adică un maximum de 220.000 de vagoane pe an. Cum, însă, exportul nostru întrece suma de 450 mii de vagoane anual, rezultă că abia jumătate din producția noastră poate lua drumul pe uscat”²⁵. Take Ionescu, în *Dușmanul natural*, argumenta astfel semnificația expansiunii rusești asupra Basarabiei: „Între Rusia și noi nu este vorba de o înțelegere trecătoare, nici chiar de una din acele uri necugetate pe care vremea poate să o topească tot așa precum a făurit-o. Nu. Este aici ceva mai profund. Este vorba de două vieți care se exclud reciproc sau, mai bine zis, de o existență, de aceea a neamului românesc, care nu poate rămâne în picioare decât dacă Rusia este forțată să pue un frâu ambițiunii sale”.

I.A. Cantacuzino pune avertismentele lui Eminescu pe seama rusofobiei. Take Ionescu repunea lucrurile în matca adevărului.

* Capitol revăzut și adăugit din *Basarabia eminesciană*, în vederea unei noi ediții.

¹⁸ Proiectul eminescian național Dacia Ideală va trece la generațiile următoare, la Duiliu Zamfirescu, la Nicolae Iorga și Constantin Stere. Duiliu Zamfirescu va vorbi insistent de *Dacia Traiană*, atât în articole, cât și în ultimele două romane din Cicul Comăneștenilor, *Îndreptări* și *Anna* (*Dacia lui Traian*, cum o numește tânărul Alexandru Comăneșteanu). El va fi trimis, la 20 februarie 1918, de către generalul Alexandru Averescu (premier între 29 ianuarie/11 februarie – 5/18 martie 1918), într-o misiune specială în Basarabia, fiind, pentru scurtă vreme, un fel de prim „guvernator” (Comisar General) al provinciei, pe lângă Consiliul Directorilor Generali al Republicii Democratice Moldovenești, proclamată ca atare la 2 decembrie 1917. (Vezi și Ioan Adam, studiul introductiv *Duiliu Zamfirescu, „guvernator” al Basarabiei*, în Duiliu Zamfirescu, *În Basarabia*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2012, p. 5-48).

¹⁹ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 54.

²⁰ Ion Țurcanu, *Bessarabiana: Teritoriul dintre Prut și Nistru în câteva ipostaze istorice și reflecții istoriografice*, Editura Cartdidact, Chișinău, 2012.

²¹ Cf. G.I. Ionescu-Gion, *Mihail Kogălniceanu și răpirea Basarabiei. Ianuarie 1878-iulie 1878*, Editura „Librăriei Școalelor”, București, 1894, în *Basarabia – pământ românesc*, antologie, vol. II, cuvânt-înainte, de acad. Andrei Eșanu, Editura Serebia, Chișinău, 2018, p. 227.

²² Bazil Gh. Assan a fost fiul lui Gheorghe Assan (1821-1866), constructorul primei mori cu aburi din București, declarată, azi, monument istoric, dar aflată în avansată fază de degradare.

²³ *De ce ne trebuie Basarabia*, în *Basarabia – pământ românesc*, antologie, vol. I, studiu introductiv, de Mihai Tașcă, Editura Serebria, Chișinău, 2017, p. 62.

²⁴ *Apud ibidem*, p. 56.

²⁵ *Ibidem*, p. 57-58. Și: „Această expansiune (a Rusiei, n.n.) trece prin țara noastră pentru a ajunge în Extremul Orient. Dacă nu-i împiedicăm drumul, ci-i înlesnim calea, și dacă nu ne hotărâm cu energie de a avea partea noastră în această întreprindere de expansiune prin o agricultură sistematică, prin industrie, comerț și mijloace de transport, vom fi nimiciți și aserviți” (p. 60).

Însemnări despre polemistul Eminescu

Dincolo de specificul romantic al geniului, adică, între altele, abstragere din realitatea fizică, definit astfel și la noi în perioada maioreșciană și adjudecat în acești termeni uneori de însuși Eminescu, (cel „cufundat în stele / și în nori și-n ceruri nalte”), poetul nostru emblematic s-a dovedit a fi de fapt, pe parcursul întregii sale vieți, totalmente absorbit atât de planul politic și social, cât și de zona culturii și artei. Influențat întrucâtva și de mentorul „Junimii”, și-a însușit de timpuriu ideea că monarhia și păstrarea României în cadrele nealterate ale tradiției, (în care să prevaleze, cum spunea el, „sufletul popular”, fără amestecuri alogene), ar constitui singura cale validă de urmat pentru prezentul și viitorul țării. Iar cei care din diverse motive se situau pe poziții opuse, mai cu seamă dacă aveau alte origini etnice, erau taxați ca profitori și tratați în consecință. Pornind de la aceste convingeri și exprimându-le ca ziarist în numeroase împrejurări, poetul a căutat încă din primii ani ai prestațiilor sale publice argumentele care să le confere credibilitate. Argumente de cele mai multe ori construite pe solide temeuri științifice, istorice, economice și logice, însă care astăzi trebuie evaluate, spre a pune verdicte corecte, în contextul societății românești, așa cum arăta aceasta în ultimul sfert al veacului XIX. Mai cu seamă la **Timpul**, dar și în anii precedenți, existența poetului a fost un lung și neîntrerupt șir de dispute cu unii dintre contemporani săi, în general situați în tabere ideologice contrare sau contestați, conform opiniei sale, pentru lipsa lor de valoare. Ofensiva permanentă împotriva adversarilor ideologici și nonvalorilor de orice fel i-a atras, firește, inamiciția celor atacați, manifestată adesea cu mijloace care depășesc marginile unei dispute de idei. În ipostaza de gazetar la **Timpul**, oficios al conservatorilor, era absolut normal să se certe cu publicațiile de orientare liberală și implicit cu liderii acestora, în primul rând cu C. A. Rosetti. Nu acest continuu război ne interesează aici, deși ripostele eminesciene, câteodată simple note, alteori cuprinzătoare analize, dar întotdeauna strălucind prin eleganța expresiei și mai ales prin argumentația imbatabilă, ar merita cu prisosință scoase în evidență. Așa cum nu ne vom opri nici asupra săgeților îndreptate contra unor universitari, considerați mediocri și incapabili să instruiască generațiile tinere, precum Vizanti, Leonardecsu sau V. A. Urechia. (Împotriva ultimului dintre cei trei, atitudinea contestatară a poetului a fost, și din cauze politice, exagerată). Ceea ce ne interesează acum este însă relația poetului cu câteva nume semnificative ale literaturii și vieții publice din vremea sa, o relație complexă, mai mereu tributară și ea factorului politic și doctrinar.

Dacă ar fi să cântărim obiectivitatea lui Eminescu în legătură cu subiectele și eroii disputelor sale, răspunsul nu e foarte simplu. Indiscutabil, în tot ce scrie și afirmă, poetul rămâne consecvent cu sine însuși, adică onest, asumându-și

orice risc, dar neabdicând de la principiile sale. Maxima sa sinceritate nu poate fi pusă câtuși de puțin la îndoială. Însă situarea inflexibilă pe baricada naționalistă, cu respingerea oricăror idei și forme de import, care să deschidă țării perspectiva modernizării și dezvoltării capitaliste, spre exemplu în administrație, economie și cultură, s-a dovedit a fi neproductivă. În duelurile sale polemice, indiferent de subiect și oponent, Eminescu era necruțător. La prima confruntare, într-o manieră elegantă, avea grijă ca limbajul să nu treacă granița decenței, zdrobindu-și adversarul exclusiv cu forța și infailibilitatea argumentelor. De obicei oponentul, complet destabilizat și rămas fără muniție rațională, se vedea obligat să recurgă la agresivitate verbală și să intre binișor pe terenul vulgarității, mai totdeauna prin abjecte atacuri la persoană. Atunci Eminescu răspundea cu aceeași monedă. Ilustrativă în acest sens este disputa poetului cu Nicolae Xenopol, scriitor fără statură și critic literar la principalul organ de presă liberal, **Românul**, condus de C. A. Rosetti. Într-o cronică din **Timpul** (28 martie 1882) despre volumul lui Ioan Slavici, **Novele din popor**, Eminescu își expune clar punctul de vedere cu privire la misiunea scriitorului român, etichetând ca imperativă necesitatea unei literaturi fondată pe „geniul național” și valorizând „fondul sufletesc al poporului”. Tocmai pentru că respectă aceste criterii, îl consideră pe Slavici „un autor pe deplin sănătos în concepție”, spre deosebire de alții care „sugându-și condeiul în gură, scornesc fel de fel de cai verzi, creațiuni ale fantaziei pure fără corelațiune cu realitatea”. Pledoaria eminesciană reflectă desigur nu doar convingeri proprii, ci și câte ceva din ideologia literară junimistă. Însuși Maiorescu se pronunțase în favoarea literaturii inspirate din realitatea „claselor de jos”, formulând în *Literatura română și străinătatea* teoria sa asupra „romanului poporan”. Bună ocazie pentru poet ca în mai sus menționata cronică din **Timpul** să se refere și la Alecsandri care, „în generația veche”, a știut să combine „talentul său individual cu geniul poporului”, refuzând imitarea unor Byron sau Lamartine, atât de „prizați” de autorii români ai epocii pașoptiste. Dar și mai potrivită ocazie pentru a-și pune la zid inamicii ideologici. Fără a-i rosti numele, face clare aluzii la Nicolae Xenopol, care într-o cronică din **Românul** (7 februarie 1881) remarcase lipsa umorului de calitate și stilul „prea greu” din „novelele” lui Slavici. Xenopol, perceput ca promotor al cosmopolitismului, și proaspăt liberal după ce fusese cultivat de „Junimea”, milita pentru occidentalizare literară, decretând spre exemplu superioritatea prozei de inspirație urbană, ceva în genul romanelor lui Daudet, adică fără legătură cu specificul național, cum cerea Maiorescu. În fond, aspirația criticului liberal către o literatură modernă, după model european, care să treacă dincolo de investigarea exclusivă a universului rural, nu era o idee rea. Vorbim de

două puncte de vedere diferite cu privire la direcția în care trebuie să evolueze literatura română. Eminescu, sincer convins de reaua credință a alogenilor pe scena noastră publică, neputându-se abține, adaugă textului și câteva considerații de natură etnică: tot fără referire directă la Xenopol, poetul se întreabă ironic despre caracterele care ar putea rezulta din „încrucișarea rasei oveiești cu cea neogrecescă”, rase „decepțive fizic și moralicește”. Știindu-se legătura genealogică dintre Xenopol și aceste rase, e de înțeles că aluziile eminesciene nu puteau produce destinatarului decât furie și dorință de răzbunare. Ceea ce se va întâmpla destul de repede, mai exact pe 2 aprilie 1882, într-un articol din **Telegraful** lui Ion C. Fundescu, alt denigrator liberal al poetului. Încât, de la inițiala confruntare de idei, polemica degenerază spre falsificări grosiere și injuste atacuri la persoană, având la bază cu siguranță și orientările politice divergente ale oponentilor. Acum Xenopol îi contestă poetului nu doar valoarea literară, spunând că scrierile acestuia sunt pline de aberații, inclusiv gramaticale, ci și originea română, catalogându-l drept bulgar. Calomnierea ia forme paroxistice când criticul literar al **Românului** crede că la Eminescu anumite „circumvoluțiuni cerebrale trebuie să se fi dezvoltat într-un mod cu totul anormal”, motiv suficient pentru ca un eventual specialist în materie să-i recomande poetului „o cură îndelungată în vreun stabiliment, bunăoară la Mărcuța”. La toate aceste ofense Eminescu ripostează peste doar 6 zile în *Materialuri etnologice privind în parte și pe d. Nicu Xenopulos, criticul literar de la „Pseudo-Românul”* (**Timpul**, 8 aprilie 1882). Se observă din capul locului modificarea persiflatoare a numelui din Xenopol în Xenopulos, vizând clar obârșiile criticului din alte orizonturi geografice. Referitor la desconsiderarea valorii sale literare de către oficiosul liberal, Eminescu pune în răspunsul său, aparent simplu, suficient vitriol ca să-și nimicească adversarul: „îi pot spune că singura insultă gravă ce mi-ar putea-o aduce ar fi de-a mă lăuda (...) Lauda în acel organ (...) m-ar face să mă îndoiesc de mine însumi”. Iar pentru a-și justifica aluziile la statutul etnic al oponentului, poetul se lansează într-o severă teorie cu privire la defectele străinilor, periculoși, după părerea lui, dacă acaparează poziții decizionale în viața noastră publică. Cât despre etichetarea sa ca bulgar, Eminescu ține să-și etaleze răspicat propria identitate etnică, formulând în replică o declarație memorabilă: mărturisește că se trage „dintr-o familie nu numai română, ci și nobilă neam de neamul ei” pentru că „între strămoșii din Țara de Sus a Moldovei, de care nu mi-e rușine să vorbesc, s-or fi aflând poate țărani liberi, dar jidani, greci ori păzitori de temniță măcar nici unul”. Am insistat oarecum asupra confruntării dintre Eminescu și mai puțin relevantul Nicolae Xenopol, întrucât aici găsim două teme preocupante ale poetului: atitudinea față de invazia alogenă și menirea literaturii într-un anumit context istoric.

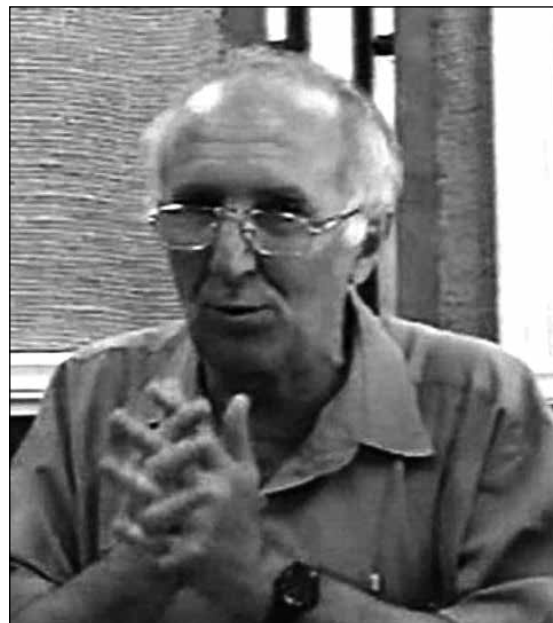
Dar poate și mai vehement este Eminescu în relația (de la distanță!) cu Alexandru Macedonski. Și aici, în declanșarea ostilităților, apartenența politică liberală a autorului *Noptilor* a fost hotărâtoare. Să ne amintim că primul atac vine din spre Eminescu, prin articolul *Un cenușar român* (**Timpul**, 8 aprilie 1879) unde se referă parabolic, dar incontestabil, la Macedonski. Căci în același număr al gazetei un corespondent

dobrogean inventariază ilegalitățile comise de Macedonski în calitate sa de director liberal al prefecturii Silistra Nouă. Înverșunarea lui Eminescu se amplifică după aproape două săptămâni, când își exprimă surprinderea că fostul angajat al prefecturii Silistra Nouă, în loc să fie pedepsit pentru „escrocherii și falsuri în acte publice”, e dimpotrivă recompensat, fiind numit „administrator al plășii Sulina din județul Tulcea” (**Timpul**, 21 aprilie 1879). Se pare că, mai mult decât adversitatea ideologică, între Eminescu și Macedonski funcționa și o acută incompatibilitate de caracter, ultimul fiind cunoscut în epocă pentru frustrările și bovarismul său literar. Era invidios pe gloria de care se bucura deja poezia eminesciană și autorul ei. Iar în orbirea sa, ros de vanitate și crezându-se nedreptățit, mai cu seamă de către junimiști, nu ezită să facă în **Literatorul** din 24 februarie 1880, aprecieri malițioase cu privire la poemul *Călin (file de poveste)*. Eminescu e atacat nu doar prin articole de presă, ci și în versuri, cum se întâmplă în *Vieața de apoi*, unde aflăm că „Greoiul Eminescu, poet din școala nouă / Era într-o ciupercă schimbat ca să nu-l plouă”. Așa că loviturile între cei doi nu încetează, devenind tot mai contondente și lunecând vădit spre diverse forme de atacuri la persoană. Astfel, apărându-l pe Slavici contra lui N. Xenopol (**Timpul**, 28 martie 1882), Eminescu folosește prilejul spre a-l discredita și pe Macedonski, unul dintre „catării intelectuali (...) împodobiți cu medalia *Bene merenti*”, dar și revista acestuia, **Literatorul**, unde „spitalul, balamucul și cârciuma sînt singurele locuri cari furnizează subiecturi artistice”. Revine în ziarul conservator pe 21 aprilie, același an, cu judecăți la fel de acide privitoare la Macedonski: „Unul abia sfârșește liceul, vine să vînză mărunchișuri și suliman la București, îi merge rău o negustorie și s-apucă de alta: de negustoria literară. Și acea fizionomie de frizor nu s-apucă doar să critice ceva de-o seamă cu el; nu, de Alecsandri se leagă”. Să amintim că Macedonski contestase vehement valoarea bardului de la Mircești, privindu-l mereu cu o ură demolatoare, așa cum va proceda și cu Ion Luca Caragiale. Însă și mai mult era preocupat de poziția hegemonică ocupată în poezia epocii de către Eminescu. Așa că, fără a se întreba de justetea argumentelor, nu prididea cu minimalizarea și insulta. Astfel Eminescu ar fi și el „unul dintre pretenșii poeți ai **Convorbirilor literare**”, „rău crescut și grosolan, care nu ar fi fost băgat fecior de casă de tatăl meu”, dar care, iată, sub umbrela politicianilor conservatori, „este însărcinat a reprezenta astăzi, prin gazetărie, partidul boierimii. Oricine cunoaște pe acest bulgar nu poate decât să-și deplângă țara în care boierii au ajuns a se reprezenta prin o asemenea lighioană” (**Literatorul**, iulie 1882). Eminescu nu e doar un „pretins” poet, ci și neromân pe deasupra, adică bulgar. Reacția lui Macedonski privind ascendența bulgară a oponentului era de fapt o replică: Eminescu afirmase de mai multe ori că rivalul său la glorie poetică are origini sârbești. Într-un text rămas în manuscris (cu nr. 2264 în ediția Perpessicius, **Opere**, vol. XIII, p. 368) la portretizarea lui Macedonski pune accente de pamflet: „Există aci în București un soi de smintit de care se păzește toată lumea – sârb de neamul lui, și anume strănepotul aceluia sârbotei trădător, Macedonski, care-a vîndut creștetul sfînt al lui Tudor (...). Acest individ – smintit în opinia oricărui om –, deși nepot

de sârb prost, se pretinde neam de boier de Țara Românească (...). Dar nu numai atât. El, în gândul lui de dobitoc, e mai mare poet decât Alecsandri și, ca s-o dovedească, înjură pe venerabilul bătrân în modul cel mai neomenos: el e mai învățat decât toată Academia la un loc“. Polemica dintre cei doi culminează, se știe, cu infama epigramă la adresa lui Eminescu bolnav, publicată de **Literatorul** în iunie 1883.

Cum se vede, recurgerea la limbajul licențios în duelurile polemice cu N. Xenopol și Al. Macedonski e determinată la Eminescu nu atât politic (cei doi au evadat de la conservatori la liberali), cât mai cu seamă etnic (ambii cu ascendenți alo-ge-ni). Așa se explică diferențele frapante de ton în privința aprecierilor față de Hașdeu, și el un adversar consecvent al „Junimii“ și mentorului acesteia, dar având rădăcini în rândul neoașii boierimi moldovene. Dincolo de provocările lui Hașdeu, exprimate cu diverse prilejuri, Eminescu a avut mereu o atitudine condescendentă față de marele cărturar, neripostând la săgețile critice ale acestuia. Chiar și atunci când enciclopedia se lansa în aprecieri profund eronate, poezia eminesciană fiind considerată, de pildă, într-un articol din 1888, intitulat *Scrisoare către Gheorghe din Moldova*, „o scormolire microscopică de greutate ritmică și de abureli mistice“. Hașdeu își arată obtuzitatea în relația cu Eminescu și după dispariția poetului. Prin 1895, polemizând cu Vlahuță, minimaliza valoarea unor rime precum „Tisa / plânsu-mi-să“, susținând că e „ușor de a construi asemenea rime cu duiumul“, iar despre *Glossă*, că „poate să fie un fel de gimnastică, dar poezie nu este“. Rezultă clar că savantului îi lipsea afinitatea poetică necesară spre a evalua corect lirica eminesciană. Chiar dacă la moartea lui Eminescu, într-un necrolog (din **Revista nouă**, 15 iunie 1889) a formulat judecăți memorabile, scriind că „meritul lui cel covârșitor, un merit de principiu, este acela de a fi voit să introducă și de a fi introdus în poezia românească adevărata cugetare ca fond și adevărata artă ca formă“ și că poetul „a izbutit a găsi frumosul fără a imita pe nimeni“. Trecând cu vederea antipatia lui Hașdeu pentru „Junimea“ și organul ei de presă, Eminescu a scris mai totdeauna elogios la adresa acestuia. Doar Alecsandri s-a bucurat de mai multă atenție din partea poetului. Încă din 1870, în *Repertoriul nostru teatral* (**Familia**, 18/30 ianuarie), laudând pe Alecsandri și pe Urechia, nu uită nici de Hașdeu: *Răzvan și Vidra* este o „dramă în cele mai multe privințe bună“. Cu altă ocazie, constatând „mizeria intelectuală“ din România, Eminescu scrie retoric: „Întrebe-se Alecsandri ce-a câștigat cu operele lui, din care multe sînt nemuritoare, și câți le-au citit? Întrebe-se Odobescu ori Hașdeu câți cititori află în România?“ (**Timpul**, 22 octombrie 1881). El însuși posesorul unei vaste culturi, întemeiată pe lecturi profunde din sfera istoriei, filosofiei și științelor, cu o incredibilă capacitate de a procesa și folosi informația, Eminescu nu putea privi decât laudativ înspre alt strălucit exemplar de *homo universalis* precum a fost Hașdeu. Vorbind despre revista **Columna lui Traian** (**Timpul**, 1 aprilie 1882), poetul recunoaște că „unul din meritele lui B. P. Hăsdău este de-a fi introdus un nou metod, pozitivist oarecum, în cercetarea istoriei naționale“ și că este „înzestrat c-o memorie imensă și c-o putere de combinație aproape egală cu această memorie, întrunind deci cele două calități ce caracterizează inteligențele geniale: memoria

și judecata“. Mai mult, revista de istorie ctitorită de Hașdeu „promite (...) a da o nouă impulsivă științei române“. Iată-l deci pe Hașdeu perceput în uriașele sale dimensiuni, așa cum se cuvenea, de către un contemporan al său. Elogii pe care Eminescu nu le-ar fi rostit niciodată despre vreun alt adversar al gândirii junimiste și **Convorbirilor literare**. Subliminal însă, și aici planează adierea unei puneri la punct a scriitorului Hașdeu: nu literatura, ci abia cercetarea istorică și filologică înseamnă adevărata lui vocație, căci „scriind romane sau drame, alteori economie politică, ba ascuțindu-și pana chiar în foi umoristice, spiritul său părea a nu se fi înțeles pre sine însuși“. Meritele, dar și minusurile cumulate de personalitatea lui Hașdeu sunt încă mai clar evidențiate atunci când comentează *Cuvente den beträni – limba română vorbită între 1550-1600* (**Timpul**, 17 septembrie 1878). După ce face mai multe observații privind diferența dintre construcțiile dialectale și „limba scrisă și vorbită de clasele culte“, nesesizate de autorul *Cuventelor...*, Eminescu rostește o laudă: „Cartea d-lui Hăsdău împlinește un gol simțit între materialele cercetărilor istorice asupra limbei și ca atare merită recunoașterea cuvenită“. Dar imediat vin și înțepăturile, vizând atât conținutul volumului cât și tarele de caracter ale lingvistului. Începe cu: „Lucrul prin care d-l Hăsdău își înstrăinează însă simpatiile cititorilor celor cunoscători e o nemărginită închipuire despre sine însuși. Deși scrierea e-n orice caz meritoasă, ea totuși nu întrece lucrarea unui simplu învățat care copiază în bună-credință texte vechi (...); o lucrare pe care un bun elev al unei facultăți de litere din străinătate ar putea-o face tot așa de bine ca și d. Hăsdău“. Și urmează: „Cât despre scăderile esențiale ale cărții, ele sînt cele comune tuturor scrierilor d-lui Hașdeu și cauzate prin o mare pripire a judecății“, referindu-se aici la generalizarea forțată a unor forme dialectale izolate. E momentul să subliniem acum și impresionantele cunoștințe filologice eminesciene, în măsură să facă opoziție unui lingvist de talia lui Hașdeu. Judecând faptele consemnate scriptic, am putea spune totuși că relația dintre Eminescu și Hașdeu a fost mai degrabă una amabilă decât polemică, situându-se mereu în limitele decenței. Și nici ura lui D. Petrino, iremediabilă, față de Eminescu n-a provocat o polemică propriu-zisă între cei doi. Întrucât încă din 1870 i s-au contestat expertiza și moralitatea (vezi *O scriere critică în Albina*, 7/19 ianuarie 1870), Petrino, fără a răspunde în scris, a așteptat răbdător momentul propice răzbunării. Ocazia s-a ivit în 1875, când Eminescu, acuzat de revanșardul bucovinean pentru imaginare ilegalități comise ca bibliotecar la Iași, va fi deferit justiției. În numele principiilor sale morale, impetuozitatea polemistului Eminescu a fost de multe ori îndulcită cu gesturi de curtoazie, atunci când poetul a văzut la oponenții săi măcar fărâme de valoare. Detestatul profesor V. A. Urechia a fost laudat ca dramaturg; romanul lui N. Xenopol, *Brazi și putregai*, e considerat la apariție (1881) drept „adevărată literatură românească“; privitor la D. Petrino, la moartea acestuia, Eminescu a scris cuvinte măgulitoare: „Talent a avut, poet era!“ (**Timpul**, 4 mai 1878); cât despre elogiile aduse lui Hașdeu, considerat „inteligență genială“, am pomenit deja. Singurul căruia nu i s-au găsit circumstanțe atenuante a fost Macedonski.

Corneliu FOTEA

Jurnalul cu Eminescu (24)

Istoria unui poem

Au venit apoi mai mulți în birou, șefi, streini, n-am mai putut rămâne acolo, am ieșit și am început să bâigui venind către casă:

**Dar soarele-asfințise mascat și numai apoi
când se stinse cu totul, cu totul lumina, și-n cer
căutându-se stelele albe tăiau pe senin
încălcitele drumuri de noapte, s-a prins,
cu mișcări de păianjen, urâtul de stâlpii pridvorului
și-un vaier stingher gâlgăia de sub pietre
iar casa gemea în urât legănându-se.**

Și tot așa până aici acasă.

Așa s-a produs poemul, deci încă un semn că... Și încă ce semn! La fel de mare și adevărat ca atunci când murmuram: **Urc Golgotha, oare până când...**

A răsărit deci poemul și el la fel de trist ca și **Exilul**, cu o găselniță: **ERIAN ȘI PLÂNSUL EI**.

Notație la 30 de ani de la aceste însemnări. Capitolul acesta, ultimul, al cărții I, cea numită **Jurnalul cu Eminescu** se poate numi **Istoria unui poem**, așa îi vom și spune.

Deci de aici înainte ne vom lua cu adevărat **adieu de la Domnul Eminescu**.

Ce-am scris arată bine; ușurința însă, cu care scriu, mă cam sperie.

De-acolo am plecat cu ea la Cântec. Binevoitor, mai ceva ca alte dăți, am discutat despre revenirea mea la ziar, eu știu că el m-ar vrea, dar tov partidu'... Ar trebui să-l abordez pe Burlacu, să vedem ce crede despre asta.

Acasă, masa și lectura poemului. Ciorna. Prea muzical ca să-l înțeleagă Țuș, să-l accepte. N-are rost să spun de pe acum ce cred. Eu însă știu că s-a rostit Cuvântul. Doar

o minune o va mai putea feri de-o cădere, doar o minune. Dar la urma urmelor ar fi asta o cădere pentru ea? De ce ar fi cădere? De ce nu o adevărată împlinire?

După amiază ea a plecat la Santa Mare. Am rămas la casa de cultură; discuții sterpe. Merg la teatru să-l caut pe Palade, s-o gălescă pe Țuș. Vasile Băietu îmi cere din partea lui Teașcă, o piesă. O să-i propun **Omul negru**.

Apoi discuții cu nea Barbu, beat dar blând și ca totdeauna măgulit de atenția care-i dau, iar eu măgulit că un om ca dânsul mă mai stimează.

După plecarea lui Radu Palade, întâlnire cu Doru Buzea și Doru M. care mă invită la o băută.

Am renunțat rămânând la părintele Bardieru până la ceasul acesta, când, voind să plec, îi întâlnesc pe Valea, care e cu Ion și Georgeta D. intrând la preot.

Să mă întorc? Să nu mă întorc? Ar putea veni Țuș până la 10. Și Vasili, fuga după ea. Prostii! Îmi pare rău că nu-l găesc pe Vasili, căci mâine iar se va feri de mine.

Am scris încâlcit că așa mi-s gândurile! Dar am găsit tonul poemului.

Adio, domnu' Eminescu, ai să vezi că scap de dumneata mai repede decât credeam. Sâc!

Marți 15. Ceață, afară și-n sânge și-n suflet. Dar în suflet sunt niște raze, sure. Discuția de aseară cu Ticuș, o împreunare ratată, visul, discuția de dimineață și prevestirile Ravecăi din ceașca de cafea.

Întrădevăr madam Fifi s-ar putea să-mi pună iar miliția pe cap, dar o rezolv eu cumva, însă o dandana ca asta n-ar fi bună. O C.P. expediată nu rezolvă; totuși voi încerca și chestia asta. O scriu chiar acum și o pun la poștă. Apoi copilul văzut de R. în cafea, pe drum și peste câteva ore spaima subită a Caterinei că a încurcat calendarul. Demonstrația mea e cam șubredă, o sarcină acum ar necăji-o tare.

Și iar discuțiile presărate cu reproșuri pentru convorbirea în trei, din ianuar.

O pregătire pentru ce va urma? Îmi interzice orice despicare de fir în patru.

Va merge la București și dacă tot nu s-a consumat aici, ce le-a venit să facă, la București se vor abține și mai greu. Oricum voi fi tare, îmi impun asta, trebuie să mă și pregătesc, să fiu cât mai rece cu puțință față de ea și de el, de ce nu? Probabil voi scrie cât mai mult posibil, chiar și mai prost, numai să nu-mi pierd capul.

Dar dacă nu va pleca? De ce mi se pare că doar plecarea, depărtarea va rezolva această mică intrigă ce riscă să se prefacă, Doamne ferește, în ură și chiar în despărțirea noastră.?

Nu i-am spus adevărul când îi ziceam că orgasmul ei l-a declanșat și pe-al meu. Altul a fost motivul. Am avut deodată senzația că ea vede pe altcineva deasupra-i. Și-a ferit privirea, a gemut cu totul și cu totul altfel decât.

Prostii, poate e doar din pricina ceții.

Dar citise a doua parte a poemului și nici măcar nu protestase. Din detașare artistică? Ori acceptase, cuminte și ca să nu mai fie alte vorbe, starea de-acolo care e de fapt. A întrebat doar ce numesc eu aici *rut*.

Dar nici după explicația destul de lămurită nu a protestat, ci doar a întrebat încă o dată ce numesc eu **plânsul lui Erian** și i-am explicat încețoșând cumva simbolul.

Plânsul e de fapt Erian cea slabă, o ipostază a ei, o altă ipostază, cea care nu mai are nevoie de el, de Raz. Erian, cea de-acum, nici măcar nu mă mai vede.

O, de ce nu pot pleca de acasă, măcar o vreme, să o rupă dorul după mine, de ce nu pot pleca stând, de fapt, aici?

Va trebui, trebuie să fac asta, să n-o mai văd în chip de prăjitură ispititoare. Doamne, ajută-mi, Doamne, să mă îndepărtiez cât de puțin, măcar cât să-mi fac o întăritură barbară, cum ziceam în copilărie, să fie ea nevoită să mă caute. Ajută-mi, Doamne, dă-mi gând bun, altfel o voi pierde pe Țuș.

În ceașca ei R, a văzut sfârșitul unui blestem. La mine, în continuare, ghinioane. Unul, de pildă, treaba cu banii pentru Viorel; doi, probabil, slujba; trei, chiar Țușca, ambiția îi cam trece, rememorând greșelile mele, interdicțiile, reproșurile, precum și o stare necunoscută la ea.

Nu sunt oare suficiente semne? Chiar dacă acum încă nu prea deslușite dintr-o ceață grea. Încă, dar mâine?

Întors acasă, după o vizită la Botezatu care era absent. Să-i scriu oare lui Burlacu, așa cum mi-a sugerat Alecu? Dacă îmi va păstra scrisoarea, ca semn de cum m-am putut compromite, va fi o mărturie pentru I.L.R.

N-o spun deloc în glumă.

Acum cred că Cel de Sus nu mi-a mai dat altceva și că voi păcătui (în sensul ortodox al talantului risipit), dacă nu voi scrie. Uitând, trecând chiar și peste moartea Ioanei, uitând durerea despărțirii de Viorel și, mai ales, îndepărtându-mă de malefica mea Țarină, detașându-mă de ea, privindu-i aventurile (așa s-or chema sau iubiri?), doar ca pe niște

pretexte de literatură. Depărtându-mă, brechtian, cât mai mult cu puțință.

Doamne, ajută-mă, Doamne!

Și de celălalt pol, așijderea malefic, să mă desprind. Da, da, de cel căruia mereu îi spun ca și Țarinei, adio.

Trebuie să încep o altă penitență, cel puțin până în aprilie, cel puțin. Da, deocamdată, ceață și raze sure.

A treia parte a poemului, apoi scrisoarea, apoi gândul de-a transforma

Sirena într-o narațiune.

E marți, dar și de marți poate începe viața. Nu-i așa, Radule?

Așa cum ești acum, așa o începi!

Și jurnalul, singurul căruia mă mai pot confesa!

17 februarie. De două luni Ioana mea hrănește viermii pământului. Am visat-o ieri dimineată, până la jumătate, o fată de vreo 13 ani, cu cozi mici și stufoase, prinse cu fundițe. Râdea. Ea a venit în vis ca să-mi confirme că e bine ce vreau să fac, ori ca să rădă de mine că sunt un prost?

Numai ea știe.

Dar n-am reușit să închei ziua a treia a poemului. I-am schimbat structura – un motiv nou, al oglindei, reluat motivul țipătului (devenit apoi șoaptă) de care chemat, alerg să apăr ce?

Și pe rând îmi vin în brațe gesturi, arme și câte altele.

Nu reușesc să termin deși am scris și la școală – chiar binișor – apoi ieri, acasă, apoi din nou la școală, azi.

Poate încheiam de nu se întorcea m-me Huminiuc să mă țină de vorbă. După asta n-am mai reușit să reiau. Cred că va rămâne în final o transpunere a orei 7 seara. Cred!

Ieri, ba nu, marți seara, Caterina a citit cu glas tare **Nyusu**. Interesantă cartea, dar numai ca atitudine. Radu X. aduce pe undeva cu mine, adesea parcă e vorba chiar de noi.

Aseară am ajuns târziu, am întârziat la o repetiție și am plecat acasă la Vali după o baie scurtă foarte.

La Tv, **Doamna cu catelul**. Insul din nuvelă, jucat de Alexei Batalov, îmi seamănă, de parcă viața mea ar fi un roman prost! De aceea cred că **AUTO-DA-FE** ar fi fost sigur o carte polemică. O voi relua când voi fi liniștit.

Când voi fi liniștit voi scrie un vers!

Cu atât mai mult cu cât mi se vor crea condiții. Dă, Doamne, și nu da! Dă Doamne, pentru că voi scrie, când Ea nu va fi acasă și, fiind pe la București, pe cine știe unde, s-ar putea să-mi fac iarăși de cap. Și ea pe-o parte, eu pe alta.

Nu, la asta n-are rost să mă gândesc!

Ce bine că nu i-am spus astea când îmi vestea bucură sau o plecare la cursuri pentru o lună, două, trei.

Oho, mi se pare tot mai des în ultima vreme că.

Dar nu mi se pare, că doar o urăsc, ci chiar o urăsc. De ce?

Că râvnesc echilibrul din ultima vreme, nici nu-mi vine a crede ca s-a mai instalat.

Nu, ea nu trebuie să știe asta. Poate e doar ceva trecător... Cui aş putea împărtăși bucuriile sau durerile mele decât ei? Poate Ioanei, dar ea, da, trebuie să stau de vorbă cu Ioana într-o zi, trebuie să fac totul ca să vorbesc cu ea.

Hașdeu cum a putut? Trebuie doar să fiu sincer cu mine, ca atunci în tren, mergând către Iași, ca atunci. Foarte sincer!

Discuții cu R. și Cati despre o plecare a noastră în satul ei, la munte, la Panaci.

Câtă temeinicie mai pune și Cati în vorbă, cum se mai înflăcărează! Ce știe ea și eu nu știu? Ce știe ea și ce se va mai întâmpla până atunci?

Așa spuneam și acum – câți ani – când ne gândeam la viitorul nostru copil și acum.

Aseară, repetiție la teatru. Nu prea mai am speranțe să fac ceva cu ei.

Dar cine știe?

Și uite, că mi-e teamă că fata asta, cu ochii mari, mari și dinții urâți, fata asta care de când eu o iau în seamă se face tot mai frumoasă. Nu cumva se îndrăgostește de mine?

Rău, băiete, rău, Radule? Până și asta vezi. Nu ți-e silă măcar oleacă de tine?

Și Caterina care îți cere ție dovezi că e ori că ar fi îndrăgostită de Vasili...

Ce dovezi?

Femeile când sunt îndrăgostite arată ori foarte urât, amețindu-se (le stă bine de-altfel!) ori frumoase cum era Ea la Todireni (i-am spus asta!) ori la Șendriceni. Dar dacă era frumoasă numai pentru că mă liniștisem eu sau dacă era așa numai pentru a-l stârni pe Vasili.

Întrebări inutile. La muncă, chiulăule!

Din prag un gând se uită lung – zice Lucian Blaga. E un gând rămas de la Eminescu. Din **Strigoii**...

Las-o baltă! Partea a treia n-are încă final și mai e mult până s-o crezi gata-gata, o prașilă sau două, grele de sudoare. Și un singur gând, să stau de vorbă cu Ioana. Ziua, seara, noaptea, nu mai contează. Poate cu ajutorul lui Bach! Da, da, poate cu domnia ta herr Johann Sebastian, poate.

A, *era să uit!* O răutate pentru Cornel.

Ce zici, hai, ce zici, va vorbi în seara asta Cati ceva despre Vasili al ei?

Dacă da, vei spune ce ai zis că-i spui?

Să te vedem.

18 februarie.

Nu!

Azi dimineată m-am trezit cântând. Cine știe ce voi fi visat. Aseară am terminat partea a treia. Țuș a venit pe la 12 și un sfert!

Nu, aseară n-a vorbit, dar dimineată.

Și eu îi tot dam cu Alecu Croitoru. Ha-ha-ha!

De fapt așa e, numai de le-ar da Popescu-Dumnezeu sarcină primilor secretari, de felul a lui nostru, ar lua măsuri să se facă filme de acest gen. Poate va fi și asta cândva.

Azi dimineată nimic, nici măcar o lectură.

După vreun ceas însă, la ea la birou, primise o scrisoare de la Vasili, dar nu era prea veselă. Nu spunea nimic. O, dar ian' s-o fi chemat la București! Vezi că mai e și încurcătura cu actul prin care ar fi recomandată drept consultant din partea județului; actul trebuie semnat și de C., să mă bucur oare că asta face imposibilă, cel puțin deocamdată,

plecarea ei la București și deci prea mult amânata explicație între ei doi și deci.?

Nu, nu mă bucur. Dar întârzierea o va face să-și verse năduful, de nu va exploda iar în reproșuri că e cumva însărcinată.

Prezumții tâmpite de bărbat gelos! Apariția pe generic e necesară, țin suficient de mult la asta. Pe de altă parte și absența ei de-acasă, ca și revederea cu Vasili, sperând că acesta își va da arama pe față, convingând- o că nu de dragoste e vorba la el, ci doar de-o noapte de f.ca lumea. Dar dacă Vasili se îndrăgostește de-a binelea de ea?

Ori poate ea își va da în petic.

Nu mă mai interesează, firea să-și urmeze crugul neștirbit, nu vreau să schimb nimic. Numai așa va fi bine. Dar și astea sunt tot gesturi de om gelos.

Visez/năzuiesc să încep azi partea a patra, a **împodobirii plânsului**. Dacă voi avea vreme. Pe drum însă n-am găsit un început bun. Mai vedem, mai vedem!

Am scris azi lui Nelu G. despre Viorel. Dacă nu-mi răspunde până la întâi, scriu la școală, dacă de la școală nu primesc răspuns voi scrie la gazetă, pe 15 martie. Acesta e un lucru pe care vreau să-l rezolv, venirea băiatului la mine, măcar pentru vacanțe.

Ce-oi mai face cu repetiția din seara asta. Și iar îi voi vedea pe băieți, dar și pe Anca. Nu cumva cu fata asta va ieși o dandana, Foteo?

Restanțe: Discuția cu Cântec despre articolele date, cu Doru să mă pună în legătură cu meșterul care să facă o cruce pentru mormântul Ioanei, să aduc televizorul.

20 febr. Clopotele, clopotele! Primul capitol din Nopțile fără Caterina. Oare când voi găsi răgazul să încep, când se va face oare și locul acela? Toate amânările sunt eșecuri.

Dimineată, acu' câteva ore. Ea voia să știe telefonul lui Vasili, cel de la slujbă, să-l sune în legătură cu consultanța științifică.

Sună-l, fetele, sună-l! Și totuși fata mea pare devotată, chiar îndrăgostită.

Aseară? Nu, alaltăseară, lectură din Cehov, **Zvăpăiata**. Discuții, glume; gluma mea de ieri cu **Nyusu** și azi, na, **Zvăpăiata**. Ce semn să mai fie și acesta? Protestele ei ușoare s-au spulberat. E de-acord că a rătăcit nițel drumul. Acum arată a fi din nou îndrăgostită de mine. Dar dacă nu știe nici ea asupra cui să-și reverse dorul?

Văd că vizita ei la București, acum, e aproape interzisă, căci C. nu știe dacă să semneze hârtia care ar denumi-o pe ea consultant.

Aș vrea să meargă totuși la București. De ce oare? Încă e necăjită de posibilitatea unei sarcini. De n-ar fi mai bolnavă decât pare!

Am încheiat partea a treia ieri seara.

E bine așa. Am pus-o pe ea să citească, vrea s-o dactilografieze. Îi place. De ce?

Am stat ieri numai două ore la școală, voiam să văd **Moartea lui Ipu**. Frumos, prea frumos filmul! Discuții cu ea despre film, începe să-mi semene tot mai mult, e și firesc, după niște ani buni împreună.

Dar ca să continu aceste gânduri: Ea seamănă cu mine în multe privințe, poate mai puțin în îndrăznelile sexuale, aici e tot o țărăncuță de la Șușița, nu cred că m-ar lăsa să mă joc cu gura pe la pășărică, cât despre altceva, mai îndrăzneț, câștig orice prinsoare, nici să-i propun așa ceva nu cred că m-ar lăsa. Ar crede că m-am prostit di tăt.

Nu suntem atât de bătrâni, zice când îi fac aluzii la astea, să ne jucăm și așa. Ori nu ți se mai stârnește altfel?

Și cu asta încheiem. Mă întorc la **Erian**.

Deja spune că e încălțată. Dar cine spune că trebuie să scriu clar? Doar Eminescu poate așa ceva, deși, chiar și sub vorbele lui, puțin văd exact ce vrea El să spună.

Oare eu văd?

Eu spun că adesea, când sunt beat de el {eram, mai bine zis) văd, pricep, că mi se adresează direct.

Dar de ce spui, Fotescule, că erai?

Ce făceai ieri în cancelaria școlii la Tocileni, cu biata Anicuța? Ai? Cum îi suceai gândurile cu vorbiri și rostiri din Eminescu? A naibi treabă, fata asta poartă chiar numele celălalt al Veronicăi! Nu cumva o să mă... dau la ea?

De ce n-o spui pe șleau, Cadelcule? Tu vorbești de Cati, o suspectezi, spui chiar că îți seamănă, dar oare fătuca asta, Nicuța cum ai început să-i zici deja în gând, ce face din ziua în care i-ai arătat că e frumoasă? Cum te joci cu suflul ei, ticălosule?

Cealaltă Ană te-a cules, te-a vânat și te-a luat. Acum te răzbuni pe fata asta atât de fragilă sufletește și de.

Ești un ticălos, Fotescule, un satyr pervers, ai să. Altceva.

Moartea lui Ipu mi-a dat un gând, să schimb finalul piesei cu arhitectul. Abia după ce acesta moare cineva descoperă că el nu era singurul care putea ocupa cel de-al doisprezecilea soclu, chiar din proiect, al doisprezecilea nemuritor, ci altcineva, cineva mult mai îndreptățit a fi și se descoperă cât de zadarnică a fost persuasiunea asupra lui Mihai Tudor Avram ca să ajungă mai curând pe soclu și cât de inutilă moartea lui.

Dar nu seamănă a furt treaba asta?

Și pentru **Sirena**, în biografia lui Sălceanu, de activist de rang mare, o greșeală, de pe vremea dislocărilor, Aprotosoia, un om mult prea crunt lovit. Fruștiuc, cele povestite de Gozob cu doctorița și doctorul din Greci.

Și visul, o săptămână cu Viorel, la Vorona, în vacanța de primăvară și cu mormântul Ioanei vizitat în fiecare dimineață.

Crezi poate că acolo și astfel ai putea, în fine, scrie **Abecedarul**?

Da, cred că acolo aș putea scrie. Iar seara lecturi pentru Viorel. De ce nu pot oare să-mi iau un concediu și să scriu, să scriu.

Da, dar azi trebuie să fac planificarea, trebuie să scriu partea a IV-a din **Erian**, să spăl vase, să-mi spăl părul.

Ea este pesemne la birou. Azi rămîne acolo, de nu s-ar certa cu tipii. Poate dactilografiază cele trei bucăți pentru ziar, poate-i telefonează lui V. Oare sunt doar răutăcios când mă gândesc la plecarea ei la studio? Sau vreau doar un examen al iubirii ei?

Dar nu cumva mă prea joc cu focul?

Am pus în mășuță scrisoarea de anul trecut a lui Vasili, vreau să-i văd reacția.

Am primit scrisoare de la mama ei în legătură cu vâlnicul. Sfaturi către mine să am grijă de Titica. Să-i fi spus ea ceva sau mama, ca orice mamă, va fi intuit zbaterile noastre din ultima vreme, le va fi simțit chiar?

Să fi vorbit cu Bucureștii de era așa de.

Avea așa o bucurie și un alean necunoscut altădată. Îi era dor, dar nu de mine.

Se gândea la plecarea către București, de asta sunt sigur. Avea lacrimi în ochi și a început să-mi vorbească despre o altă înfățișare a băii.

Draga mea, eu știu foarte bine ce e cu tine, mai mult decât chiar știi tu.

De 2 aprilie, când va termina *Dialogurile* ar trebui să meargă la București pentru o documentare.

Tot la București? Dacă nu pleacă acum înainte de... Dar are oare certitudinea că Vasili nu va accepta pe altcineva la montajul filmului?

Doamne, cât se mai chinuie, săraca de ea!

Ajută-i, Doamne, să aleagă odată, să știe, să afle mai ales ce e cu ea!

Știi că o apasă doar cuvântul dat mie cândva și pe undeva sentimentul că a greșit, ar vrea să se dezlege de mine și-i este greu. Mai e îndrăgostită de Vasili. Poate numai de ea însăși văzută de el. E trist.

Și durerea mea de inimă, poate o neliniște abia simțită, bănuită.

Am visat o răpă sfărâmându-se, ruinându-se, și un cal legat de zgarda unui dulău negru, apoi alt cal.

Și un alt vis: Mama ei intra urmată de șase bătrâni, trei bărbați și trei femei – așezându-se toți prin casă; în casă R. lângă Ticuș. Ea cu ciorapi violeți, frumoși. Vizavi, Vasili și Valeria. Unul dintre bătrâni îi cerea lui Vasili s-aducă vin. Iar el zicea că e târziu și voiam să plec eu după vin. Apoi mama ei le-a spus bătrânilor că ar trebui să mă spele, să mă pieptene, să mă îmbrace și să mă ia.

M-am trezit înspăimântat. Am chemat-o pe ea. A râs, m-a și certat puțin, apoi a căzut în starea ei de visare. Cu capul pe mâna mea. Dar întrebata la ce visa atunci în fotoliu, de ce avea lacrimi în ochi n-a spus nimic, s-a adâncit în brațul meu și a tăcut până a venit Nelu N.

I-am spus și lui ce am visat și au râs amândoi de mine. Ce-i asta? Am o stare tâmpită, ultratâmpită.

Ea a adormit. O voi trezi după un timp și-i voi spune adevărul, vreau să vorbim deschis. N-ar trebui oare? Dar nu e mai bine oare să las totul doar scris aici?

Ba da, e mai bine!. Bucurii: se înseninează.

Am început ziua a 4-a, am găsit o metaforă frumoasă pentru începutul celeilalte părți, drumul acela prin ierburi în mai spre munte...

Azi am imaginat iar în fotoliu, vacanța cu Viorel la Vorona, cu Viorel și cu Ioana. Pentru astăseară îndoilei: Poate e luna la jumătate, acum se alege de primăvară au ba.

Ce e cu Vasili?

Dacă Ea merge la București.

Nu știu de ce mă voi apuca dacă, după ce termin poemul; poate sâmbătă, poate duminică.

De piesă ori de altăceva? **Manike** nu va începe încă. Nu e totul copt, totul e doar ceva posibil!

Dacă Țuș merge la București voi scrie măcar o bucată din Acasă.

Dacă stă măcar o săptămână.

Voi avea niște bani din cei o sută de i-a luat directorul în numele meu? Va accepta dna Zoe A.S. piesa mea?

Dar mai întâi, va reuși Ticuș s-o dactilografieze, partea cea rămasă ne.? Dacă va avea timp. Cine știe cât timp va mai avea ea și pentru mine?

Restanțe: crucea Ioanei, articolele de la ziar, ultima formă a lucrării despre Emin., adeverințele de la Universitate, planificarea.

Spaime: Că ar putea fi un alt copil și eu nu sunt încă pregătit pentru asta, Ioana a șters totul. Că R. a văzut ceva rău în ceașca de cafea. Apoi cu fotografiile ce le făceam astănoapte în vis. Acasă la Voinești, în odaia cea mare, parcă erau acolo nana și Marița, dada, mama și tata (?). Apoi am văzut-o, pe prispă, pe Ioana, murdară ori bronzată. Ședea în fund mândră, așa cum fusese înainte de boală.

Am mângâiat-o și parcă-mi zicea că mâna mea e prea rece, că-i este frig. Poate chiar plângea.

Altele: Până unde va ajunge Ticuș în drumul ei la București? Ce va face Vasili? O fi înțeles că totul e doar o mare încercată cu degetul? Se va retrage? Va intra în flux ori în reflux?

Dar eu? Eu ce voi mai face? Ce să însemne drumul definitiv și reușit al Caterinei de care tot bâiguie R.?

Certitudini: Caterina știe să se apere.

22. Azi se va întâmpla ceva, ceva aparte! N-are importanță de este de bine pentru mine ori ba. Mă conduce la presimțirea asta visul pe care nu-l mai țin minte, visele Ei cu femeii, cu boii, cu lăut și dialogurile din ziuă. Iar dialoguri?

Dacă aș putea intra în **ziua a 5-a** nu mă va mai deranja nimic. Dar oare am să pot? E ora 8.

23. Da, am reușit să încep. Cred că va fi partea cea mai lin scrisă și cel mai ușor. Dar n-am isprăvit! Am dormit vreun ceas, am mai bâiguit vreo jumătate la partea a 5-a. Și într-un târziu mă apucaii de scris. A mers bine, niciuna nu mi-a mers așa, dar la un moment dat mi-a strigat ceasul că e 10,30. Panică. Ceva de mâncare. Cartofi fierți cu sare și usturoi, cafeaua, dar țigări? Nu-s! Fuga la chioșc; e trecut de 11.

A, dar e joi, pot pleca la 1. Bun! Cojesc cartofii, îi moi în sare; pâine n- am, dar cartofii merg și așa. Cafeaua. Și scriu în grabă. Uit o parte interesantă *Cocoșii strigându-mă rău-lui...* și rămân undeva la trecerea prin anotimpuri.

E ora 12,15. Fuga! Să trec pe la ea, să fug la autobuz.

Trec pe la ea. A bătut încă 5 pagini (Azi va termina, am găsit hârtie). La școală ajung ud learcă de transpirație. Fac trei ore, pe juma', bune. Apoi un consiliu profesoral unde, se putea altfel?, iau cuvântul.

Când ajung în târg, ea e la Vivi; văd la ei două filmulețe cu Charlot, apoi o cafea, un pahar de vin. Vorbim până pe la 12,30.

Acasă mâncăm, fumăm câte o țigară, două.

O durere de cap vrea să-mi taie somnul dar să scriu nu pot. Adormim pe la două. La 5, trezit după un vis cu Filipina și cu Țuș. Cred că-l țin minte dar nu-l transcriu.

Și ea a avut coșmaruri. Ieri gonea pe o coastă cu sârmă ghimpată. Brădescu în urmă, cineva o apăra. Vasili? sau doar spunea că o apăra. Și mai era și-un militar. Vrea fata mea o veste? Poate de la El? Poate.

Cafeaua, vorbe, tutun. Plecăm amândoi, am să iau țigări. Îi întâlnesc pe Georgică Damian și Ion Beldeanu, vorbim despre planurile noastre de-a pleca la Panaci, din toamnă.

Apare Nelu N., apoi Mircea.

Revin la domiciliu, voi să mai scriu, vine Țuș. S-a înțepat iar cu directorul și e necăjită.

Acum pot scrie. Ea a plecat din nou cu niște acte. Vreau să scriu la partea a cincea, s-o transcriu până la zece. La zece voi face o cafea, apoi merg la Ea la birou și la 11 plec la Tocileni.

Să iau o trusă de geometrie și trusa pentru naturale. În seara asta am și repetiție. Poemul e aproape de final. Partea a VI-a, **căutarea pe mare a plânsului**, partea a VII-a, **întruparea de soare**. Dar când voi termina poemul? Se vor dezlega oare măcar atunci apele noastre? Voi avea măcar atunci certitudini privitoare la trecerea ei sub o altă zodie, poate mai bună pentru ea?

Poemul a fost început sub acest semn, în ziua în care. De aici și spaima mea că. (În **Manike**, să nu uit teama de rotund)

Și după ce închei poemul ce va urma? Voi reuși să continui lucrul? Cu ce? La piesă? La care dintre ele? Voi cizela **Farsa**, voi scrie **Sirena**, voi scrie poate, în sfârșit, **Abecedarul** pentru Viorel? Voi ataca, cel puțin o parte, din **Noaptea fără Caterina**? Cine știe? Că cine scrie nu știe.

Prea multe întrebări. La treabă, Radule, la treabă!

24. Trezit la 6 fără ceva, după un vis, prilej de resuscitare a geloziei. Vasili și ea dispăreau undeva, cei din jur vorbeau deja despre asta. Nici nu i-am spus ei. Ar fi fost iar o discuție păcătoasă.

Așa că.am trecut la cafea, două trei vorbe despre folclor, despre interviul ei. Vorbea cam mult de radio-reporterul care. Să mă facă gelos? Poate.

Dar eu știu de ce, de cine s-o apăr (numai că nu știu cum).

La amiază am încheiat partea a 5-a. Cred că-i cea mai bună. O transcriam când a venit R.

Am mâncat, am băut cafea. Eu tocmai scriam. Am primit două scrisori, una de la mama și cealaltă de la madam Fifi, răspuns la scrisoarea mea către Nelu Ghilerdea. Le scriu și eu acum să-i usture, o Cp, ca să vadă toată lumea ce le spun.

N-am mai trecut pe la Ea, pe la birou. Fuga la autobuz și fericit că l-am prins. Taradaciuc senior, țigară și vorbe.

Iar la școală. Iese soarele. Dar cum am luat-o pe sus m-am băgat într-un noroi, grozav, cum numai eu știu. Pe

vale era mult mai zvântat, dar dacă eu nu mor în ultima zi de război, cine să mai moară?

La școală, ore scurte, am cam ciocănit pe câțiva. Jocuri nevinovate cu Nicuța și Xenia. Repetiția ceva mai bună: băieții chiar prind câte ceva, au poftă de joacă, mie mi-a cam trecut.

Drum spre casă, de data asta pe vale, pe lângă iaz. Acasă ajung înaintea ei. Cartofi prăjiți, cafea, țigări. Lectura părții a V-a.

Țuș mi-a dactilografiat **Farsa**. Am să scriu și pagina 27. Este echilibrată.

După ce închei poemul am să fac corecturile de rigoare.

Aseară s-a încheiat interdicția așa că ne-am făcut de cap pe deșelate. Somnul repede, scurt. Încercam să citesc poemul. Are deja 716 versuri. N-o fi prea lung? E cât o carte. Iar celelalte două zile vor mai avea cel puțin 200 de versuri, nu am scris încă **Ziua tăgădei, pe mare, a șasea și Ziua întrupării de soare – a șaptea**.

Nu, nu știu multe despre aceste părți, iar dicteul automat e o gogoriță.

Chiar când ai metafora primă și cadrul și forma aleasă, totuși.

Poate dormitez nițel în fotoliu și-apoi...

Nelu N, mi-a promis o vizită. Azi dimineața. Poate va veni. Dar și Țuș dacă pleacă la Roma, pe la 2 tot va fi acasă.

Îngrijorat am întrebat-o despre film, de ce nu mai sunt vești. Spunea că deocamdată ar mai fi de dezvoltat. De unde știe? Or fi vorbit la telefon. Dacă nici azi nu-i dă o veste. Comitetul n-a trimis toate actele necesare.

Și totuși primăvara mea dă vești și e cel mai important test. Să luăm aminte!

Iar îmi fac probleme. Mai bine m-aș îngriji de procurarea unei alte sume de. Ne mai trebuie, mie 50 de lei, iar de mâncare cel puțin 25; mai sunt trei zile până la leafă. Ziua de azi e rezolvată, avem fasole, dar mai trebuie și pâine, mâine, luni, marți?

Directore, te ucid de nu-mi dai 25 de lei.

Sticlele, cele bune de vânzare, fac abia 10 lei. Luni am putea lua ceva de la Mircea, dar abia luni. Să ne invităm duminică la părintele Bardieru? La amiază, dar seara? S-o tapez pe Raveca de vreo 10 lei?

Vedem noi. Iau oricum niște cartofi, acuşica. Dar n-avem oloi. Ei, nu-i nimic, facem o zeamă.

Abia acu simt că-s scriitor român. Poeme, gelozie și problema mâncării.

Atât. Esențiale și primordiale.

Haz de necaz! Oricum am chibzui nu-i simplu. O țigară și să visăm partea a VI-a.

A, da, o presimțire: ori Țuș a vorbit la telefon cu V., ori a primit de la el o scrisoare. Asta pentru că am dormit între 10 și 11.

28 februarie. Nu, n-a venit nici o veste ori la ceasul acesta încă n-a aflat-o, nu i-a fost transmisă. Dar ieri spune că l-a visat.

Numai ieri? Dar abia pe cel de ieri l-a povestit. Corect? De unde să știu? Și ce importanță mai are?

Îmi fac însă prea devreme sânge rău, că dacă ceva e să se întâmple se va întâmpla, oricât m-oi da eu peste cap, oricât m-oi pune eu în poară.

O sâmbătă fără baie. Ce dracu i-a găsit și pe ăștia? N-am mai văzut apă caldă de trei săptămâni.

La Tv la familia Caldare, discuții prelungite, un pahar de vin.

Dimineața plimbare cu ei prin piață, o vizită la talcioc; ne-au dat ei bani de-am luat ouă și pâine. Apoi, de pe niște sticle vândute, și cu sprijinul binevoitor al lui Vasile Băietu am luat o jumătate de pachet de unt. Acu' mânca-re-a s-a încropit.

Apoi somnuri – nu găseam formula pentru partea a VI-a.

Povestirea viselor (aici visul cu Vasili, cu doamna Secoșan și niște inși care-i pândeau – al ei)

Și un vis care e grozav, tot de-al ei, pentru continuarea poemului meu. Un vis în care se făcea că era în pădure la ei, prindeam o ciocârlie cu aripa ruptă. Ioana? Oricum ciocârlia îl va însoți pe mare, în sus, pe Raz cel adesea mâhnit.

Simt însă nevoia introducerii unor intermezzo-uri, nopțile dintre a V-a și a VI-a și dintre a VI-a și a VII-a. Primei nopți îi știu deja mișcarea. Poate o voi încropi azi. De la șase, vizită la părintele Bardieru. Primiți ca niște copii la părinți sau la rude. Vin, colaci, cafele, vorbe, vorbe.

Plecând de la ei după zece am trecut pe la teatru să-l vedem pe Hașu, pensionar la 56 de ani, om fără probleme. Dar n-o să poată sta locului, și-mi pare bine că nu va putea.

De la teatru, acasă. Masa, vorbiri, țigări, lecturi, dragoste. Mic sau mare incident între un act și altul. O intervenție a ei mă inhibă și preluând ea controlul, inhibiția e tot mai grea. Îi spun și curm jocul nereușit. Dar ea se necăjește, că nu mă cunoaște încă ș.c.l. Eu îi spun că nu mă poate stârni în vreme ce eu pot (orgoliu, lăudăroșenie?).

Apoi iar somn, iar vise. Cu trenuri (cu cine să mă mai cert?).

După 9 îl voi căuta pe Mircea J., acum vecin cu noi, să reluăm amiciția și să-l tapez de vreo 10 lei. Că azi n-am bani decât de dus și risc să nu dau peste M. care poate fugă de mine, de când i-am zis că n-am bani și i-am cerut anume.

Mi-e rușine de rușinea lui. Ei, trece și asta!

Iar o răutate {gratuită!}: Va primi ea vești de la București? Cred că de nu primește nici azi va fi foc de nervoasă. Să anticipăm? Nu!

Încă o țigară.

Mă tem că poemul se tot amână tocmai de asta. Acum finalul e optimist. Roata de foc a lui Erian se amestecă cu cea a lui Raz. Dacă însă va interveni acel neprevăzut, acel fapt care a făcut și amarul finalului din **Luceafărul**.

Dar cui îi mai trebuie acum un **Luceafăr**?

Băiete, băiete, acum abia îți dai seama că modelul tău e tot Eminescu? Îți dai seama abia acum că acesta este Luceafărul tău? S-o crezi tu sau unul la fel de fraier ca tine, că-i poți zice **Adio lui Eminescu!**

Osânda, biet Grivei ce ești tu, Radule, nu se schimbă, e pe viață!

(Va urma)

Din poezia franceză, în traducerea lui Leo Butnaru

Pierre Jean Jouve, (1887 – 1976)

S-a născut la Paris. Înainte de 1914 era scriitorul și cetățeanul care pleda pentru unanimitate, apoi a devenit membru activ al mișcării pacifiste din ajunul primului război mondial. În primele decenii ale secolului publică volumele de poeme „Noptile” (1925-1931), „Sânge” (1933-1935), „Materie cerească” (1937) și câteva romane. Tot în această perioadă recitește, creator, opera lui Baudelaire, de asemenea descoperind fascinația misterelor, de care s-au preocupat în creația lor Thérèse d’Avila, Jean de la Croix, François d’Assise, Catherine de Sienne, traduce poemele dementului Hölderlin, toate acestea având repercusiuni fertile în propria operă.

I s-a acordat Marele Premiu Național pentru Literatură al Ministerului Culturii (1962), Marele Premiu pentru Poezie al Academiei (1966), Marea Cruce a Legiunii de Onoare.

Din cărțile sale de poeme mai amintim: *Sunteți oameni* (1915), *Dansul morților* (1917), *Tragice* (1922), *Sudoare sângerie* (1934), *Mormântul lui Baudelaire* (1942), *Tenebre* (1965).

Pierre JEAN JOUVE

Cerul pe pământ

Splendidă grădină monastică

Nu e

Nimic mai eclatant decât dementa-ți plantă

Nimic mai îndrăgostit decât ziua la sânul tău

Nimic mai cast decât sudoarea ta limpede

Tăcerea meditațiilor și păsările verzi.

V-om vedea

Merii sunt în floare

Trupul și dimineața

Fac din alee o cale pentru Maria

Însă nu e nimeni; aer curat

Pământul cheamă, însă nu vine nimeni.

Gelozie

Hornurile tale vechi primăvara

Tinerii tăi ciorapi albi în iarbă

Pânzele ți s-au pliat, dinții tăi

Renunțările tale sunt tainice

Fără vârstă, invidiate de Magistrul.

Sexul soției

Fiica cea mare a religiei

Vine prin căldura păstrată

Din pământ, din reflexie, din zid și

Pentru a nu trăi doar pentru Dumnezeu

Ea divizează lumina

Și supranaturala eleganță

A trupului său suprimat.

Grădinărit

Prin iubire și nu prin multă frică
Astfel muncim în pereche
Pe potecile abia trasate
Și separăm lumina
Umbra noastră ne urmează mâinile
Aceste ultime mâini ale noastre.

Dragoste

Purtând clopotele de sticlă pentru
Plante, ele nu au văzut nicicând somn
Libertate și nici dorința
Nici norul nu le iubește,
O mângâiere a corpului lor
E afundată în vechituri.

Rană

Ele nu își rănesc trupul
Dar calea simțurilor e sub lemn verde;
Dumnezeu a făcut un martiriu al dragostei
Prin care trec aceste tinere
Moarte zilnică
Viață moartă
Nu le vedem că ar sângera pe această cale.

Și noaptea
Ușoare, ele mai fac încă frunzele
Aurii, găurind lemnul întunecat
Al serii, când trece ochiul umed,
Ele gândesc la tulpina fără frunze
Meditând trei lacrimi de sânge
Ce nu sunt pe cer nici în cupa de aur.

Valea plângerii

Trei crini galbeni
Au ieșit din pământ între mai multe fundaluri întunecate
De ploaie abominabilă,
Imaginea
Satisfacției pe care o simte Dumnezeu.
Iar unii iriși albaștri vor apărea într-o altă zi
Și drumurile ca niște șerpi uscați
Îi vor înconjura. Împiedică-i să fugă
Deoarece dimineața nu e nici rece nici caldă
nici senină nici umbroasă
Este folositoare
Iar această lume e cu adevărat locul ispitei.

Fantomele

Duminica e aproape verde
Vedem azilul cu grilaj al grădinăritului.
De la începutul pajiștii furia e prea violentă,
În timpul morții fetelor, un grup de invizibili
Se prezintă pământului
Făcând dragoste fără să fi deranjat nici chiar păsările.

Ceva mai departe trec inimile rănite, fantomele
Nefavorabil
Gingașe și plângăcioase
Se mișcă, se duc, nefiindu-le nicicând rușine.

Spirit tânăr

Când sunt mășurați arborii devin albaștri de bucurie
Când e urmat pământul devine roșu pasional
Când e privit cerul devine roz sau chiar liliachiu;
Ierburile se învâluie ca marea
Forță ce ne apasă
Spiritele din partea vântului își spun rugăciunile
Coșurile fumegă în adorație;
Muzica contemplației cuprinde păsările
Pentru că sufletul e răspândit mai sus decât spațiul
Și mai înalt decât concepțiile și iubirea.

Catastrofa

Fie ca doi ochi uimitori să se cufunde în spațiu
Fie ca izvoarele lacrimilor să fie proaspete
Lasă tunetul să vină râzând cântând
Aceasta e ora când omul e gol când puterile mor
Auziți aceste lovituri de arme sângeroase
Auziți această muncă sumbră a țărânei
Acele mâini puternice de femeie cu unghii albe
Le vedeți cum sfâșie pielea cerului?

* * *

Consolează-mă oh dragă libertate
Imaginați-vă inima mea ca forță străpungătoare
O amantă a destinului îndrăgostită de nopți
Un cald bârlog al puterii coapselor

Sărută-mă! amprenta ta neagră
Întreaga viața va fi sângele și armonia
Tot ce am pierdut din cauza trupului adormit
Tot la ce am renunțat în istorie.

* * *

O, muzică, ești mama adevăratelor plăceri,
În tine voi recurge la vârsta chinului
Să mai fac între razele și rănile tale
Un ultim pas! pentru a fi din nou în poezia
Celui care posedă prin imagine inefabilă
În memoria absorbită de cele mai pure clipe ale tale
Afundându-mă în instrumentele barocului imens
Ce plânge cu dragoste peste abisul timpului,
Gândind: și că eu încă mai vorbesc mai spun
Asemănător Puterii divine.

Femeie dormind

Într-un timp umil și profund erai mai frumoasă
Într-o ploaie disperată erai mai caldă
Într-o zi de pustie mi-ai părut mai umedă
Când copacii se află în acvariul timpului
Când mânia rea a lumii e în inimi
Când nenorocirea e obosită de tunete peste frunziș
Ai fost tandră
Duiosă ca dinții de fildeş ai morților
Și pură ca un cheag de sânge
Apărut pe zâmbetul buzelor sufletului tău

Elena

Ce frumoasă ești acum când nu mai ești
Pulberea morții te-a dezbrăcat chiar și de suflet
Tu cea adorată mult după ce noi am dispărut
Valurile valurile umplu inima deșertului
Cea mai palidă dintre femei
Vremea e frumoasă pe crestele de apă ale acestui pământ
Din peisajul foametei
Care îngrădește orașul de ieri cu nedumeriri
E timp frumos circurile verzi neașteptat
Transformate în biserici
E timp frumos peste șesul dezastruos gol și răsturnat
Pentru că ești atât de moartă
Răspândind soare pe urmele ochilor tăi
Și umbrele înalților arbori înrădăcinați
În teribila Coafură ce m-a făcut să delirez.

Vorbește Elena

Du-mă pe acest coridor al nopții
Iubitule curat iubitule sumbru
Aproape de palate afundate în nostalgie
Sub păduri de carne-aromitoare și suavă
Intersectate de marmură de ape
Din cele mai teribile din câte le-am
văzut! Dar cine ești tu

Fiu de-nespus și plăcere pură
Ce tăinuiești membrul roșu sub mantie
Ce ai vrea să iei din pieptu-mi ce a fost viu
Dinaintea spectrului meu încărcat de umbrele morții
De ce-ai venit în pustiu al văilor mele pietroase?

Orfeu agonizând

Lumina zilei e abia-abia voalată
De dinții tăi monștri blonzi cu pleoape funebre
Corpurile voastre împreunate au încercat unitatea
Imaginea mea bărbătească
Materia buzele tale și a părului răsfirat
Și plăcerile tale goale pe mal lugubru
Au atins comoara neagră a josniciei
Inimii mele, dar datorită cerului dinții tăi
Au remediat injuriile
Respirând imortal
Lumina zilei este abia-abia plesnită.

Lisbe

În copilărie asemănările ne făceau să rătăcim
Pe când eram de același sânge
S-au întâmplat minuni ce ne-au speriat
Alături de plapuma de lacrimi și de sânge
Eram de același sânge când ți-am întâlnit blondețea
În cuști am vărsat aceleași lacrimi
Și ce atacuri în camerele secrete
Ne făcuseră la fel de goi ca gândurile noastre?
Ah moarte îmi revin sunetele ciudate
Ah tu vioaie și cam roșie cu coapsa relaxată
Cu ochii de animal spunându-mi (catifea roșie)
Ceea ce niciun geniu n-ar îndrăzni să-și imagineze.

* * *

Accident glorios, moarte admirabilă și tandră
Mi se pare că chiar tu m-ai încoronat poet;
Pe munții incinerați ai Libanului
Vor rezista cititorii mei ciudați și profunzi

În frunzișul mereu foșnitor al vreunui stejar
Din pădurea răspândită spre orizonturi depărtate
Vor fi ochi îngândurați plini de lumină

Lichidarea nedreptății suferite mult timp
Va fertiliza stepa vieții mele
În păduri în râuri radiante și vorbitoare.

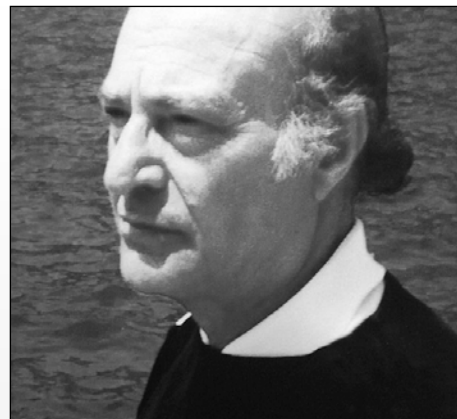
Odisseas Elytis

Poezia întotdeauna este una, așa cum unul este cerul. Problema este de unde îl privește fiecare. Eu l-am văzut din adâncurile mării

Numele său real a fost Odysseas Alepoudelis și s-a născut în 1911 în Heraklion, Creta, rădăcinile familiei sale erau însă din Lesbos. În 1914, familia Alepoudelis s-a stabilit în Atena. Acolo, tânărul Odysseas și-a făcut studiile secundare, iar apoi a început studiile universitare la Facultatea de Drept, studii pe care le-a abandonat în 1936 pentru a-și face stagiul la Școala de ofițeri de rezervă din Corfu.

Elytis a debutat în domeniul literelor în 1935, publicându-și poemele în revista „Literele noi”, revistă care reunea majoritatea scriitorilor din așa-numita „Generație a anilor treizeci”. În același an îl cunoaște pe Andreas Empeirikos, întâlnire care i-a întărit viziunile suprarealiste revoluționare. În 1940, în timpul atacului italian asupra Greciei, s-a înrolat în armată și a luptat pe frontul albanez. În Atena ocupată a scris „Primul soare” și primele sale lucrări importante de proză. Între 1948 și 1951 a făcut mai multe călătorii în Europa Occidentală, începând cu Paris, unde și-a consolidat propriile convingeri, cele care sunt expuse în „Axion Esti”, culegere de versuri care a circulat în 1959. În 1969 s-a stabilit la Paris, unde ca urmare a nemulțumirii sale față de dictatura din aprilie din Grecia, a scris poemele „Luceafărul”, „Monograma” și „Romanța iubirii”. S-a întors în Atena în 1971. În această perioadă și până la acordarea Premiului Nobel de către Academia Suedeză în 1979, a scris mai multe texte în proză. Înainte și după premiul internațional, a fost distins cu doctorate de diferite universități, printre care Salonic (1975), Paris (Sorbona, 1980) și Londra (1981).

Poeziile sale au fost puse pe muzică de M. Hadjidakis, M. Theodorakis, G. Markopoulos etc. Operele sale au fost traduse în franceză, engleză, italiană, germană, spaniolă și alte limbi. A murit în 1996, la vârsta de 85 de ani.

Discursul lui Odysseas Elytis la decernarea premiului Nobel, Stockholm, 1979

Domnilor academicieni, doamnelor și domnilor,

Vă rog să-mi permiteți să vorbesc în mod clar și transparent. Pentru că aceste calități sunt cele care au definit spațiul în care mi-a fost dat să cresc și să trăiesc. Și acestea sunt cele pe care le-am simțit, încetul cu încetul, identificându-se în mine cu nevoia de a mă exprima. Este firesc ca o persoană să ofere în artă ceea ce îi dictează experiența personală și virtuțile limbajului său. Cu atât mai mult atunci când vremurile sunt întunecate și se impune o cât mai mare claritate. Nu mă refer la capacitatea fizică a cuiva de a înțelege obiectele în totalitatea detaliilor lor, ci la cea metaforică, aceea de a reține esența și de a o reda într-o modalitate pură care să sugereze în același timp semantica lor metafizică. Modul în care au tratat materia sculptorii din perioada cicladică, care nu au încercat s-o modifice substanțial, arată clar acest lucru. De asemenea, iconografiile bizantine au reușit ca prin culori pure să prezinte „divinul”.

O astfel de intervenție generală de transformatoare a fost, cred, încercată dintotdeauna de toată poezia la nivel înalt. Aceea de a nu se mulțumi cu „acum este”, ci să se extindă la „posibilul de a fi”. Acest fapt, este adevărat, nu a fost întotdeauna apreciat. Poate pentru că nevrozele de grup nu o permiteau. Poate pentru că conceptul despre ce

este util nu a permis oamenilor să deschidă suficient ochii. Astfel, s-a întâmplat ca frumusețea și lumina să fie percepute intempestiv sau fără durere. Și totuși, procesul necesar pentru a ajunge cineva la forma Îngerului este, cred eu, mult mai dureros decât procesul care evocă prin toate filozofiile tot felul de Demoni.

Vremurile, din păcate, au fost mereu favorabile pentru omul dŭrftiger [= meschin]. Dar și poezia a rezistat întotdeauna. Două fenomene menite să însoțească destinul nostru pământesc și în care unul îl compensează pe celălalt. Cum altfel, din moment ce atât noaptea, cât și stelele, dacă sunt percepute de noi, asta se datorează soarelui. Cu diferența că soarele, după zicerea înțeleptului antic, dacă depășește măsurile, devine periculos. Trebuie să ne aflăm la distanța potrivită față de soarele moral, așa cum planeta noastră se află față de soarele natural, pentru ca viața să fie permisă.

Odinioară, de vină era ignoranța. Astăzi, de vină este cunoașterea. Nu vin cu ceea ce spun pentru a mă alătura lungului șir de critici ai civilizației noastre tehnice. O înțelepciune la fel de veche ca țara care m-a crescut m-a învățat să accept evoluția, progresul cu toate efectele sale secundare, oricât de neplăcute ar fi ele.

Și totuși, Poezia? Ce reprezintă ea într-o astfel de societate? Răspund: singurul loc în care numerele nu mai au nicio putere. Și tocmai decizia dumneavoastră de a onora în acest an, în persoana mea, poezia unei țări mici arată cât de armonioasă este corespondența pe care o aveți cu concepția carismatica a artei, concepția potrivit căreia arta este singurul adversar rămas în fața puterii pe care a ajuns să o aibă în zilele noastre evaluarea cantitativă a valorilor.

Știu că este nepotrivit să se refere cineva la situații personale. Și cu atât mai nepotrivit este să se laude cu locul său. Dar, uneori, este necesar, în măsura în care asta ne ajută să vedem mai clar o anumită stare de lucruri. Și acesta este cazul de astăzi.

Mi-a fost dat, dragi prieteni, să scriu într-o limbă vorbită de doar câteva milioane de oameni. Totuși, o limbă care este vorbită de două mii și jumătate de ani, fără întrerupere și cu foarte mici diferențe. Această realitate, aparent absurdă, corespunde, de asemenea, entității materiale și spirituale a țării mele care este mică în spațiu și vastă în timp. Și nu menționez acest lucru nicidecum pentru a mă lăuda, ci pentru a arăta dificultățile cu care se confruntă un poet atunci când folosește pentru lucrurile cele mai dragi aceleași cuvinte pe care le foloseau, de exemplu, Sappho sau Pindar – fără a avea însă impactul pe care aceștia l-au avut asupra întinderii umanității civilizate de atunci.

Dacă limba ar fi fost doar un mijloc de comunicare, nu ar fi existat nicio problemă. Dar se întâmplă să fie, de asemenea, un instrument magic și un purtător de valori morale. De-a lungul secolelor, limba a proiectat un anumit ethos. Iar acest ethos dă naștere la obligații. Să nu uităm că, în decursul a douăzeci și cinci de secole, nu a fost niciun poet, repet, niciun poet, care să nu fi scris poezie în limba greacă.. Aceasta este marea povară a tradiției pe care o poartă acest instrument și pe care o reliefează noua poezie greacă.

Spunem, și realizăm în fiecare zi, că trăim într-un haos moral. Asta în condițiile în care niciodată până acum distribuirea elementelor existenței noastre materiale nu a fost realizată cu un asemenea sistem, cu o asemenea ordine, așa spune militară, așa spune, cu un asemenea control implacabil. Contradicția este instructivă. Când dintre două firi una este dominată, cealaltă se atrofiază. O tendință lăudabilă de a uni popoarele Europei într-o singură unitate se poticnește astăzi în imposibilitatea de a face să coincidă filonul atrofie și cel hipertrofie al civilizației noastre. Nici măcar valorile noastre nu mai constituie un limbaj comun.

Pentru poet – oricât ar părea de ciudat, dar este adevărat – singurul limbaj comun pe care simte că îl mai are este cel al simțurilor. De mii de ani, modul în care se ating două corpuri nu s-a schimbat. Și nici nu a dus la vreun conflict precum cei douăzeci de ani de ideologii care au însângerat societățile noastre și ne-au lăsat cu mâinile goale.

Când vorbesc despre simțuri, nu mă refer la primul sau al doilea nivel accesibil. Mă refer la cel suprem. Mă refer la „proporțiile simțurilor” în spirit. Toate artele vorbesc prin

analogii. Un miros poate reprezenta murdăria sau puritatea. O linie dreaptă sau o curbă, un sunet ascuțit sau adânc, sunt traduceri ale unui contact vizual sau auditiv. Cu toții scriem poezii bune sau rele în măsura în care trăim și gândim în sensul bun sau rău al termenului. O imagine a mării din Homer ajunge intactă până în zilele noastre. Rimbaud se referă la ea ca măr melée au soleil și o identifică cu eternitatea. O fată care ține în mână un fir de mirt din Archilochus supraviețuiește într-un tablou de Matisse și face mai tangibil pentru noi sensul, mediteranean, al purității.

Să ne gândim că nici măcar o Fecioară din iconografia bizantină nu este foarte diferită. În ciuda a ceva minimalist, adesea, lumina luminează devine transcendentală și eternă. Un sentiment dat nouă de antici și altul de medievali ajung să dea naștere unui al treilea, care seamănă cu ei așa cum un copil seamănă cu părinții săi.

Poate Poezia să urmeze o astfel de cale? Pot simțurile, prin purificarea lor neîncetată, să ajungă la sfințenie? Atunci analogia lor se va răsfrânge asupra lumii materiale și o va afecta.

Nu este suficient să visezi cu ochii deschiși la versuri. Este prea puțin. Nu este suficient să politizezi. Este prea mult. În adâncul sufletului, lumea materială este doar o grămadă de materii. Depinde de noi dacă suntem arhitecți buni sau răi pentru rezultatul final: Raiul sau Iadul pe care îl construim. Dacă Poezia oferă o garanție, mai ales în aceste vremuri dürrtiger (meschine, lipsite de suflet) este tocmai aceasta: că soarta noastră este, totuși, în mâinile noastre!

Odysseas ELYTIS

Orientări

Mi-amintesc, era Aprilie
când am simțit prima oară greutatea trupului tău.
Corpul tău: lut și păcat.

La fel ca în prima noastră zi pe pământ,
era sărbătoarea orhideelor.
Îmi amintesc, însă, durerea ta.
A fost o adâncă mușcătură pe buze,
o unghie înfiptă adânc în piele,
acolo unde este gravat, întotdeauna, timpul.

Monograma

Motto: Întotdeauna voi plânge – mă auzi? – după tine, singur în Paradis.

Pentru că te iubesc și în iubire știu
să merg, ca luna plină, pretutindeni,
presar iasomie peste piciorul tău mic
din așternuturile transparente
și am puterea să suflu ca să te port, adormită,
pe cărări luminoase, prin arcadele ascunse ale mării,
prin arbori vrăjiți cu păianjeni argintii.
Te-au auzit valurile
cum mângâi, cum săruți,

cum rostești în șoaptă „ce” și „e”.
Mereu noi doi, de-a lungul și de-a latul golfului,
lumina și umbra.

Întotdeauna, tu, steaua, și eu, nava întunecată,
întotdeauna, tu, portul, și eu, farul din dreapta,
faleza umedă și strălucirea deasupra văselor,
deasupra casei cu gardenii,
trandafiri legați,
apa răcoroasă,
întotdeauna, tu, statuie de piatră, și mereu
eu, umbra care acoperă totul,
tu, oblonul de alături, și eu, vântul care îl deschide.

Pentru că te iubesc și te iubesc.

Tu, întotdeauna, moneda, iar eu, cul-
tul care o răscumpără:
atât – noaptea, atât – murmurul vântului,
picătura din aer, tăcerea,
despotica mare din jur, depozitul cerului cu stele,
atât – respirația ta ușoară,
încât nu îmi mai rămâne nimic altceva
între cei patru pereți, tavan, podea,
decât să strig după tine și să mă lovească vocea mea,
să miros a tine și să se înfurie oamenii
pentru că tot ce este neîncercat și adus din altă parte
nu poate fi suportat de ei și este devreme, mă auzi,
este încă devreme, în această lume, iubita mea,
să vorbesc de tine și de mine.

(Prezentare și traducere: **Adina Velcea**)

Patrick Kavanagh (1904 – 1967)

Este considerat de mulți cel mai mare poet irlandez după Yeats, un reprezentant foarte semnificativ al unei realități singulare, cea irlandeză, mică geografic, dar uriașă din punct de vedere creativ. Literatura și cele patru premii Nobel câștigate (Shaw, Yeats, Beckett, Heaney) definesc Irlanda drept țara poezilor. Kavanagh este un poet excentric de la țară, cu origini umile, cu studii gimnaziale.

Prima realitate care mișcă intuiția poetică a lui Kavanagh este conștientizarea faptului că fâșia de pământ, chiar și cea mai banală, unde se consumă viața unui om, este un material demn pentru imaginație și pentru creația poetică. „Nimeni nu este mediocru dacă este el însuși, Dumnezeu nu creează decât genii.” este o frază care îl identifică foarte bine pe Patrick Kavanagh,

Cuvintele poetului vor spune, așadar, povestea pământului, au gust de turbă, emană umezeală, cântă despre trudă și oboseală, despre locul nașterii – Inniskeen în Mucker -, despre peisajul cețos din Monaghan, despre feeria creației, fiind o relatare poetică a vieții de zi cu zi. O poezie imediată și esențială, unde toate cele trăitoare în ea, norii, apa, pământul, împărtășesc unul și același destin. Nu o atitudine panteistă, ci înțelnirea extraordinară de bogată și prolifică dintre celtism și creștinism.

Dealuri din Monaghan,

Voi m-ați făcut acel om care sunt,...

...o, dealuri din Monaghan,

când va fi scrisă povestea voastră,

o copie pe cărbune îmi va dezvălui ființa.

Nevoia sa de a vorbi despre misterul existenței se ciocnește de conștientizarea unui mediu indiferent când – ajuns la Dublin – încearcă să se impună în cercurile literare importante, dar este simțit iremediabil „altfel”. Nevoia sa de a spune despre misterul existenței se ciocnește de conștientizarea unui mediu indiferent.

Au râs de singurul lucru pe care l-am iubit

De acel deal în formă de triunghi care atârna

Pe Big Forth. Au spus că-s înălțuit de gardul viu

Al fermei, pe care nu le cunoșteam.

Dar eu știam că poarta pe care iubirea o dă

Vieții e peste tot aceeași...

Kavanagh este unul dintre cei mai mari poeți ai secolului 20 ai Irlandei. Cele mai cunoscute lucrări ale sale includ romanul *Tarry Flynn* și volumele de poezie *On Raglan Road* și *The Great Hunger*.

Patrick KAVANAGH

Strânge acele bucăți de drum care-au fost

Strânge acele bucăți de drum care-au fost
Nu pietriș pentru călător,
Ci căile veșnice ale bucuriei
Pe care nici un om care umblă
Nu ar putea muri.
Adu arborii deosebiți
Care te-au prins în misterele lor,
Iubește din nou buruienile acele
Ce undeva au crescut pentru tine.
Strânge pârâul și râul
Ce-au scânteiat pe-un motiv gânditor,
Și au făcut o lume mai bună, o lume
Pe care să n-o putem nicicând zgudui...

Adevărul

Lumina de dinapoia cuvântului scris,
Tăcerea păsării cântătoare,
Liniștea din rădăcina necazului,
Și nu iubirea, ci al iubirii dublu extaz,
Copilul ce adoarme rugându-se,
Căutătura din ochii ce nu privesc,
Mirajul stranieții din neplăcutele lucruri –
Acele-s semnele viului adevăr.

Pe Raglan Road

Pe Raglan Road într-o zi de toamnă am
văzut-o întâia oară și am știut
Că din părul ei negru cândva aş putea împleti un laț;
Primejdia am văzut-o, și totuși eu m-am
plimbat pe acel drum fermecat,
Și mi-am spus de-ar fi supăra-
rea o frunză ce cade în zorii de zi.
Pe Grafton Street, în noiembrie, de
pe un mal ușor am alunecat
Intr-o genune adâncă, unde-am văzut
ce înseamnă promisiunea iubirii,
Regina inimii încă tot face tarte, eu încă nu strâng fân –
O! Am iubit-o atât și, de prea mult, am aruncat fericirea.

Amintirea tatălui meu

Oricare bătrân pe care îl văd
Mi-amintește de tatăl meu
Îndrăgostit de moarte
Pe vremea seceratului.

Pe Gardiner Street am văzut un om
Poticnindu-se de bordură,
Mi-a aruncat o privire scurtă,
Puteam să fi fost fiul lui.
Și-mi aduc aminte de lăutarul
Care-n Bayswater, Londra
Tremurând pe lăuta lui,
Mi-a dezlegat o enigmă.
Oricare bătrân pe care îl văd
În lumina unui octombrie
Pare că vrea a-mi spune:
„Cândva eu eram tatăl tău.“

În memoria mamei mele

Nu mă gândesc la tine zăcând în lutul umed
În cimitirul din Monaghan; pe tine te văd
Mergând printre șiruri de plopi
Către drumul spre gară ori bucuroasă
La Liturghia a doua, duminica, vara -
Mă întâlnești și-mi spui: -Să nu uiți să vezi de vite-
Până și îngerii se rătăcesc
Prin pământestile tale cuvinte.
Și mă gândesc la tine pășind la hotarul
Unui lan verde de-ovăz în iunie,
Așa plină de viață, așa de-împăcată -
Și te văd întâlnindu-ne din întâmplare
La marginea unui oraș după ce într-o zi frumoasă,
Se închiseseră toate tarabele și noi puteam să umblăm
Împreună prin magazine și piețe și târguri,
Și liberi – pe strălunatele căi ale gândului.
Nu, tu n-ai cum să zaci în lutul acela umed,
Deoarece acum e seara culesului și noi
Îngrămădim clăile spre lumina lunii
Iar tu – în vecie – surâzi către noi.

Naivitate

Râdeau de singurul lucru pe care eu l-am iubit –
De dealul ca un triumfi
Atârnând sub Big Forth. Spuneau
Că eram mărginit de măcăcinii de păducel
Ai gardului viu de la mica mea fermă
Că nu știam cum e lumea
Dar eu știam că iubirea intră în viață
Pe-aceeași ușă oriunde.
Rușinat de ce mi-a plăcut
Am aruncat-o din mine și-am disprețuit-o,
Cu toate că ea îmi zâmbise cu violete.
Acum mă întorc în brațele ei spinoase.
Roua din vara târzie își află acum odihna
Pe vrejii albiți de cartof.
Ce vârstă am eu?
Ce vârstă am nu știu,

Nu sunt la vârsta la care se moare;
Nici despre femeie nu știu nimic
Nimic despre-orașe,
Nu pot muri
Decât de trec dincolo de mărăcinii gardului viu.

Campanulele dragostei

Vor crește campanule pe sub copacii mari
Și tu vei fi acolo, voi fi și eu acolo în mai;
Din alt motiv, am amânat amândoi
Seara în Dunshaughlin – ca să putem fi pe plac
Unei relații imaginare,
Așa c-am venit amândoi să ne plimbăm prin livada aceea.
Alte iubiri vom avea – ori cel puțin așa au să creadă;
Și primulele și ferigile și măceșii,
Și chiar și firele ruginite și palide,
Și toporașii pe malul umbrit de măcriș.
Doar campanulele din livadă
Avea-vor a spune ceva privirilor noastre întunecate.
Și pas cu pas, și privire după privire, noi vom cunoaște iubirea.
Dar, vai, ce întunecat ne e lutul sub rădăcine!
Ceva din rai vom fura cât Dumnezeu s-o afla în oraș...
Din întâmplare am surprins surâsul unui înger
Privind la noi printre arborii din livadă,
În timp ce tu și eu ne îndreptam încet către gară.

Marea foamete

Sănătate, bogăție și dragoste visase și el în mai
Pe când se afla pe șina de cale ferată privind la copiii locului
Culegând de ici o primulă, o margaretă de colo -
Adevărul vieții și l-au strâns singuri.

Dar el visa să adune buchetul cel mai de preț -
Nimic ori tot. Și a fost nimic. Căci Dumnezeu nu e tot
Într-un singur loc, la un loc,
Până când vine Speranța și-l ia pe umăr -
Hristoase, o, iată ce ai făcut pentru noi:
Într-un miez de pâine-i întregul mister.
El a citit prea abrupt Simbolul și s-a întors
De la cele cinci simple uși ale sensului
La încuietoearea ușii unde rămân derutați
Și filosoful și preotul și omul de rând.
Oamenii cerul și-l construiesc ca pe cercul lor
De prieteni. Domnul e zi de zi în fărâme și în bucăți -
Un mic sărut aici și din nou un surâs, și lacrimi uneori,
Un șir de perle în jurul gâtului sărăciei.

Mărturisise

Mărturisise că simte
C-ar trebui să cadă-n genunchi, implorând
Iertare pentru mândria lui, deoarece
Îndrăznise-a-și privi sufletul din afară.
Să stăm în miezul emoției, timpul
Are propria lui lucrare. Să nu fim nerăbdători
Să ne trezim pentru-o clipă. Domnul nu poate-a ne prinde
Decât de rămânem în camera inconștientă
A inimii noastre. Să nu fim nimic,
Nimic din ce Domnul nu ne-a făcut să fim.
Din ce nu putea să facă. Să nu atingem materia nemuritoare
Să nu visăm cu ochii deschiși la judecata de mâine -
Să-i îngăduim lui Dumnezeu să ne surprindă.
Am păcătuit, ca Lucifer, am păcătuit
Prin nerăbdare. Să ne așezăm din nou
Neștiut, adânc în smerenie, iar Dumnezeu
Să ne afle, în mâna Lui, materie demnă.
(Prezentare și traduceri de Cătălina Frâncu)

Vianu MUREȘAN

Supralegitimare, valoarea literară ca marfă

„Operele culturale, fie ele teorii, metode sau concepte sînt întotdeauna și strategii urmărind să instaureze, să restaureze, să întărească, să salveze sau să răstoarne o structură determinată de raporturi de dominație simbolică sau, altfel spus, să cucerească sau să apere monopolul exercițiului legitim al unei activități artistice, literare sau științifice.”

Pierre Bourdieu, *Economia bunurilor simbolice*, 1986.

Piața bunurilor simbolice, unde circulă „produsele” culturale, este concurențială ca orice piață. Dar, mai departe de atât, a crede că este și liberă ar fi o naivitate. Ca orice piață și aceasta este pusă în mișcare de dorința profitului, respectiv succesului, care înseamnă *profit simbolic*. Tendința firească a jucătorilor de pe piață este să sporească profitul/succesul cât mai mult posibil. Dar cum se face asta în condițiile în care bunurile – operele culturale – sunt limitate? Fie se lucrează la preț, fie crește numărul cumpărătorilor. Treaba nu este întotdeauna simplă, căci uneori piața nu suportă prețuri prea mari, și atunci intră în discuție creșterea numărului cumpărătorilor. Simplu, direct spus, acest lucru cade în sarcina reclamei, industriei de promovare și legitimare.

Ce face reclama? Prelucează produsul printr-un mesaj, care de regulă îi scoate în evidență calitățile, după care îl repune în circuit. Din acel moment produsul nu mai este simplu produs, ci unul *încărcat cu acel mesaj*, deci capătă *substanță narativă*, valoare simbolică. În valoarea de piață a acelui produs, pe lângă conținutul lui propriu-zis, intră

și conținutul simbolic acordat de reclamă. În mod previzibil, prețul va crește, pentru că trebuie plătită și acea *„aură” narativă adăugată, ambalajul psihologic*. Practic, atunci când se achiziționează un astfel de produs, *se cumpără și un mesaj*, nu doar o marfă, iar uneori s-ar putea ca procentele cele mai mari din preț să fie datorate mesajului. Simplificând ideea, *cumpărăm un produs și în același timp ceea ce „se spune” despre el*. Cumpărăm vorbe, opinii, dar în același timp interese, căci ceea ce „se spune” despre un produs cultural este întotdeauna ghidat de intențiile și interesele celor care compun și livrează mesajul. Întrebarea legitimă e acesta: este adevărat ceea ce „se spune” despre un produs cultural? Cine verifică, cu ce măsură, pe ce criterii? Există cu adevărat instanțe infailibile și incorruptibile care să autorizeze valoarea bunurilor simbolice? Sunt tentat să cred că nu, dar desigur, opinia mea nu schimbă nimic.

Să dau un singur exemplu din viața literară, unul care a făcut multă vogă vreme de decenii. Îndată ce a apărut romanul *Un veac de singurătate*, în 1967, pe când autorul avea 40 de ani, anumiți ziariști foarte influenți și prieteni de-ai lui Márquez, scriitori cu notorietate precoce în America Latină, între care mexicanul Carlos Fuentes și peruanul Vargas Llosa – colegi de „Boom”, ca să zic așa – au pus repede în circulație o asociere de nume și opere: Márquez – Cervantes, *Un veac de singurătate* – *Don Quijote*. Această simplă alăturare de nume constituie o inginerie cu efecte fantastice – schimbarea raporturilor de *dominație simbolică*, în termenii lui Bourdieu, sau impunerea unui *monopol simbolic*. Prestigiul unic, istoric al lui Cervantes și operei sale, neegalate vreme de trei secole și jumătate a fost atras

asupra lui Márquez, iar din acel moment el va figura ca un *nou Cervantes*. Este ca și cum s-ar fi petrecut o minune, a revenit la viață marele Cervantes și a dat o nouă operă magnifică, însă pe teritoriul fostelor colonii, nu în Spania. Vasăzică a venit rândul coloniilor ca, la scurtă vreme după eliberarea de coroana spaniolă, să arate ce pot, și anume că pot da în literatură ceva la fel de valoros precum a dat Spania, fostul stăpân. Ingenios, încântător, admirabil, o splendidă răbufnire de orgoliu. Geniul limbii spaniole, frământat și fertilizat de idiomurile vernaculare ale unui întreg continent timp de patru secole, a renăscut mult mai viguros și mai frumos în gura metișilor. Acest fapt a declanșat o explozie psihologică pur și simplu, ceea ce chiar constituie scopul reclamei. Nu intră aici în discuție valoarea literară propriu-zisă a cărții lui Márquez, pe care nimeni n-a îndrăznit s-o conteste vreodată, ci efectul acesteia prin perspectiva asocierii cu *Don Quijote*.

Este vorba de *operațiunea de supralegitimare*. Asta înseamnă a atribui operei noi, abia scrise, un prestigiu, o valoare și importanță pe care cea a lui Cervantes și le-a câștigat în câteva secole. Prin această operațiune se forțează o percepție *aprioric superlativă*. În termenii de azi, este o operație de marketizare, tip de ritual pe care mass-media l-a oficiat dintotdeauna, dar care s-a rafinat treptat pe măsura dezvoltării audio-vizualului și, mai nou, internetului. Ioan Petru Culianu a explicat acest mecanism în *Eros și magie în Renaștere*, pentru că este evident de natură magică. În opinia lui, magia înseamnă *manipulare a fantasmelor*, adică să induci în mintea cuiva anumite reprezentări, de care apoi se leagă anumite dorințe, aspirații, așteptări, pentru a-l duce unde vrei tu. Teza rezistă, deoarece omul este posedat și împins prin viață de fantasme – pe care unii mai puțin sofisticați le numesc visuri, idealuri, aspirații, motivații etc. Deci, dacă acceptăm ideea aceasta, s-a creat o fantasmă mediatică – *Márquez noul Cervantes* – care, prin ample, spectaculoase, constante campanii mediatice a inflammat rapid mințile literaților și cititorilor, s-a rostogolit frenetic prin ele până în ziua de azi. În jurul autorului s-a ținut o mitologie mediatică prolixă, pe care el însuși o alimenta cu voluptate indecentă de *trickster*, iar *această mitologie a devenit mai apoi marfă*. Marfă scumpă, foarte bine vândută, ceea ce pare ironic vizavi de un personaj cu viziuni comuniste ferme. Tirajele, drepturile de autor, tarifele interviurilor etc., vor fi reglate extrem de profitabil și prin prisma mitului, nu doar a valorii literare. *Mitul este scump și totuși se vinde foarte bine*.

Un veac de singurătate a ajuns în scurt timp între cele mai traduse și bine vândute cărți scrise în limba spaniolă din toate timpurile. Asta înseamnă următorul lucru – ceea ce „s-a spus” despre *Un veac de singurătate* se vinde alături de carte ca un bun simbolic, ca o legitimație de prestigiu. Cine cumpără cartea, *cumpără totodată și opiniile despre ea*, deci *achiziționează setul mesajelor de prestigiu*. Din acel moment pentru Márquez, ca autor, jocurile erau făcute. La următoarele romane – *Toamna patriarhului* (1975), *Cronica unei morți anunțate* (1981) – editurile mari din Spania

și America Latină s-au bătut în tiraje, care și acum dau frisoane oricărui scriitor. Ceva de neimaginat înainte. Dacă media tirajelor la ediții princeps era cam 10.000 de exemplare în cazul autorilor buni, ei bine, *Cronica unei morți anunțate* s-a scos din start în 2.000.000 de exemplare. A fost nevoie de 38 de avioane Boeing de transport ca să difuzeze cartea pe întreg teritoriul Americii Latine în timpul cel mai scurt, căci era așteptată. Se crease o adevărată isterie în jurul acestui autor.

Era această manie publică rezultatul lecturilor din opera lui Márquez? În mică, foarte mică măsură. Restul era marketing curat, care se ocupă atât de succesul literar, cât și de vandabilitatea cărților. Nu știu câte studii sau cărți serioase au ieșit din acele milioane de cititori ahțiați, care să confirme că într-adevăr au priceput de ce prozatorul columbian este un al doilea Cervantes, însă până una-alta editurile s-au îmbogățit, scriitorul a căpătat faimă globală, iar tot ce îi va mai rămâne de făcut va fi să-și gestioneze imaginea, să o exploateze cât mai profitabil cu putință. Și a reușit – pentru că avea și spontaneitatea histrionică ce-l făcea simpatic în ochii presei, breaslă căreia îi aparținea în fond, și exuberanța teatrală, iresponsabilitatea mitomană a celui care se poate contrazice în declarații și poziționări publice fără muștrări de conștiință – în pofida faptului că era prietenul intim al lui Fidel Castro și altor dictatori pe care lumea occidentală îi detesta. El a reușit să spargă orice prejudecată, desigur, prin geniul lui literar, încât comunismul lui militant, spiritul lui revoluționar castristo-guevarist cu care spera să contamineze întregul continent latino-american nu l-au împiedicat să ajungă prietenul lui Mitterrand, Bill Clinton sau Juan Carlos I, regele Spaniei. Premiul Nobel era doar o chestiune de timp, iar atunci când îl va primi, își va permite să se dea în spectacol în modul cel mai excentric cu trupele de cântăreți și dansatori caraibieni care-l însoțeau la festivitatea solemnă, pentru că avea lumea la picioare – atât liderii politici, cât și publicul larg. Era întâmpinat de mulțimi și ovaționat pe străzi ca un superstar de mulțimile îmbătate de admirație. Pur și simplu oamenii nu se săturau să-l admire, iar el exploata acest lucru. Pășea țănoș la brațul consoartei pe bulevarde largi împănate cu studenți în aplauze... și radia grandoare. Blițuri de pretutindeni, aparate de fotografiat nerăbdătoare să-i immortalizeze acel zâmbet divin întipărit pe față, îi transformau universul într-o feerie publicitară.

Repet, Márquez e între autorii mei preferați, îl citesc și recitesc de peste 30 de ani, însă vreau să observ altceva. Diferența dintre faima lui și efectul propriu-zis asupra istoriei literare este uluitor de inegal față de alți scriitori, unii dintre ei obscuri, anonimi în timpul vieții, precum Kafka de pildă – datorită căruia, declara columbianul, s-a și apucat de scris. Una e valoarea operei, cu totul alta valoarea de piață a acesteia, iar ceea ce face diferența este industria reclamei, publicitatea. În termenii de azi, am putea spune că Márquez a fost unul dintre cei mai mari influenceri din literatura modernă. Poate că în timpul vieții doar Tolstoi, Allen Ginsberg dintre cei ce-mi vin în minte acum, au

mai avut acel impact asupra lumii. Impactul postum asupra istoriei literare e altceva, dar și acela depinde de prestigiul și puterea culturii căreia îi aparții, limbii în care scrii. În fond influența la nivelul marilor idei și nume este o confruntare a marilor limbi și culturi. Geniul unei culturi periferice, deși are o operă genială, nu intră niciodată în marile jocuri, deci nu va schimba mare lucru la nivelul paradigmatelor. Valoarea lui artistică poate fi mult peste nivelul celor influenți din marile culturi, însă valoarea de piață – e vorba acum de piața bunurilor simbolice globale – este infimă sau nu există. Ar trebui să vedem acest lucru cu luciditate și împăcare. Cei care fac politicile culturale la nivel global decid și vor decide mereu ce idei, ce opere, ce personalități, ce modele culturale sunt importante. Altfel spus, profitabile în jocurile de dominație simbolică.

Desigur că este acum un loc comun faptul că marketingul cultural – specific acestei perioade recente a capitalismului în care mesajul devine marfă, pentru că informația și comunicarea acționează ca forțe motrice ale pieței – a modificat și chiar a distorsionat sensul și valoarea produselor culturale. Așa se face că tablourile lui van Gogh, pe care el nu reușise să le vândă în timpul vieții, au ajuns între cele mai scumpe opere de artă la nivel mondial în acest moment, cu prețuri la care autorul nu ar fi visat niciodată și care nu au nimic de-a face cu arta ca atare. Cum și-ar fi imaginat vreodată că un tablou de-al lui – reprezentând poate un lan de grâu sau floarea-soarelui, o moară dărăpănată, vreun obiect vechi găsit, o pereche de bocanci rablașiți sau niște mâini ciolănoase de țărancă – este ceva care merită 150 milioane de dolari? Un tablou de 70/60 cm aproximativ, altfel spus o pânză pictată de artist în câteva ore sau zile, în care costul materialelor este infim, iar singurele lucruri unice sunt intuiția, ideea, conceptul și stilul pictorului costă atât? Cum, pentru ce, prin ce mecanism? Să fie clar, prețul materialelor este neglijabil. Ce se plătește acum în plus? Oricum, prețul nu reprezintă o valoare estetică. Se plătește ideea, originalitatea, geniul? Cui, de vreme ce artistul a murit, iar cel care vinde tabloul nu este el? Cine ia acești bani pentru ceva care nu e al lui, ceva care nu s-a adăugat la tablou între timp, ceva care era conținut în el încă din momentul creației? Acest fapt arată infernala industrie a distorsiunii creată de economia bunurilor simbolice.

Misterul și unicitatea operei de artă, ca și a unei opere literare nu pot fi evaluate, cuantificate sau licitate. Valoarea operei de artă nu se poate plăti pentru că pur și simplu nu este obiect al pieței. Marea confuzie se produce din momentul în care creația devine obiect al pieței, adică marfă. Ceea ce nu poate fi reprodus este supralicitat – cum e cazul operelor de artă – iar ceea ce se poate reproduce este multiplicat la infinit și pus în vânzare cu scopul profitului maxim posibil. Cartea poate fi reprodusă, transformată în best-seller, însă un tablou original rămâne unic, iar singura modalitate de a obține profit de pe urma lui este să-i crești prețul incredibil, aberant și într-un fel imposibil de

justificat. Se face licitație și se va găsi întotdeauna cineva care să dea și mai mult. Fie că este un muzeu, o instituție sau o persoană privată, ce face cu un tablou de 150 milioane mai mult decât făcea posesorul lui în vremea în care nu costa nimic? Ca raport cu o operă de artă, dincolo de faptul de a-l contempla și a-i realiza valoarea estetică, nu poate face absolut nimic, lucru pe care îl făcea probabil orice observator priceput înainte ca acel tablou să ajungă pe mâna galeriștilor și colecționarilor. Aici se produce orbierea, subversiunea, aberația.

Pentru a înțelege cum valoarea estetică se transformă în marfă trebuie să urmărim mecanismele pieței. Promovarea produsului este elementul de bază de la care pornește întregul proces. A promova înseamnă a oferi o valoare simbolică, a gira, a legitima sau supralegitima, în ultimă instanță a garanta ceva. Însă toate aceste elemente nu se adaugă produsului ca atare, ci se constituie într-o aură de prestigiu care-l înfășoară și transportă către ochii „consumatorului” cultural. Încărcat cu autoritate, prestigiu, asigurat de certificate de calitate și garanție, produsul capătă *mana* – în înțelesul religios al gândirii arhaice – anume forță, valoare, sacralitate. Această *mana* este o substanță mistică, indicibilă, rezultată din păreri, opiniile, judecățile celor care s-au pronunțat asupra acelui produs, altfel spus o *substanță psihică*. Aici este secretul – *valoarea simbolică este în realitate un joc mental, un consens social*. Transformarea acestui joc mental în valoare de piață, exploatarea lui sub forma prețului, a valorii financiare a produsului este un mare act de „magie”. Prețul produselor simbolice este în esență un *joc mental*, piața acestora funcționează prin *manipulare fantasmatică*. Fantasma este ceea ce se plătește/cumpără, altfel spus o dispoziție psihologică personală.

Trebuie să identificăm precis diferența dintre registrele cultural-estetic, pe de o parte, și piață-marketing, pe de alta, pentru că criteriile lor sunt fundamental diferite și, adesea conflictuale. Când o carte devine best-seller, de pildă, ea capătă valoare de piață, se vinde bine și funcționează într-o economie a profitului, însă când o carte sau un autor este influent, chiar dacă nu are valoare de piață, înseamnă că forța și valoarea estetică sunt cele care decid. Uneori lucrurile se amestecă, precum în cazul lui Marquez, dar în cele mai multe situații ele rămân despărțite. Să vedem în primul rând acest lucru esențial, care este diferența dintre *scriitor* și *promotorul* cultural, agentul de promovare al unui „produs”. Scriitorul realizează și oferă un obiect cu valoare estetică pe care piața urmează să o valideze și să o instrumenteze după regulile ei. Valoarea pur estetică realizată de scriitor nu are nicio legătură directă cu interesele pieței.

Printr-o inversare perversă, dictată de marketing, produsul vândut nu mai este cartea, opera, ci faima autorului, deci o „marfă” simbolică, ceva care capătă substanță în ochii și prin dorința cumpărătorilor. Aceștia nu achiziționează doar cartea, ci și faima autorului ei, deci o ecuație publicitară, și se măgulesc cu faptul că pot să cumpere

succesul însuși. *Cel mai scump produs* pe piața de carte, dar și în general este valabil, *este succesul*, iar nu conținutul cărții. *Se cumpără o convenție publică*, un element de psihologie colectivă, aura cărții, respectiv autorului acesteia. Numai că în acest moment dispăre orice legătură dintre preț și conținutul mărții ca atare. Marfa propriu-zisă se estompează, devine ea însăși simbolică, în timp ce *aura psihologică țesută în jurul ei capătă substanță, o înlocuiește*. Adevărul este că pe piața „bunurilor simbolice”, *produsul este simbolul însuși. Nu se vând/cumpără obiecte, ci convenții sociale*. Dacă, de pildă, cele mai scumpe și valoroase opere de artă occidentale, din cele mai mari muzee sau colecții particulare, ar fi expuse unor populații primitive, acestea nu ar avea nicio valoare culturală. Pentru că nu au nicio legătură cu mintea, cultura, sufletul lor, nu ar însemna nimic nici ca opere de artă, nici în plan economic, valoarea lor ar fi anulată. Deci, *valoarea simbolică nu este o valoare în sine, ci valoarea unei tradiții, a unei convenții culturale asumate*.

Simplul fapt că unul dintre cei mai mari, recunoscuți, confirmați scriitori face referire sau scrie despre un altul, îi conferă acestuia din urmă ceva din prestigiul simbolic al

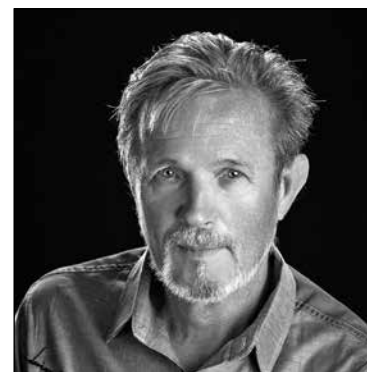
primului. Există o societate invizibilă a confirmărilor mutuale, care doar în anumite situații devin și explicite. Faptul că un critic influent, incontestabil, validează opera cuiva, face ca aceasta să evolueze o vreme în siajul prestigiului acelui critic, iar cititorii să o abordeze deja cuprinsă în acea aură. Când citesc acea carte, acel autor, *citesc totodată formula de autorizare care o însoțește*, iar dacă nu au destul discernământ și maturitate lectorală, vor rămâne pentru totdeauna paraziții acelei formule. Vor crede și vor susține ceea ce a susținut anume acel critic, fără niciun argument în plus, fără nicio intuiție sau îndoială care să se abată de la judecățile lui deja formate.

Formulele de autorizare foarte frecvente, de fapt nelipsite în spațiul literar și artistic peste tot în lumea modernă, reprezintă în fond tot atâtea procese magice de manipulare fantasmatică. Revenind la Bourdieu și încheind cu el, instanțele și instituțiile de autorizare sunt cele care *manipulează constant raporturile de dominație simbolică*. Din păcate această inginerie distorsionează realitatea, pentru că în lumea bunurilor culturale se percep doar figurile dominante simbolice, nu și cele relevante valorice. Nu întotdeauna cele două coincid.

Dan PERȘA

Față în față cu Eugen Barbu

(POSTFAȚĂ LA O BIOGRAFIE ROMANȚATĂ – FRAGMENT)

Pentru că Barbu și-a considerat romanele „opere lirice” și „basme” și ca scriitor a excelat în roman, mi-am spus că ar fi potrivit ca biografia sa romanțată să fie un poem. Dar Barbu a fost și pamfletar.

Pe de altă parte, de obicei biografii romanțate scriu mai degrabă criticii literari, cu menirea lor de a informa cititorii. Cred că e de dorit ca, măcar din când în când, să se implice și câte-un prozator, ca să aducă specificul literaturii, care începe cu versul: „Cântă zeiță mânia” – adică literatura e o cântare a sentimentelor.

Dar aceste lucruri le-am pus și într-o postfață, justificabilă și ea de faptul că Barbu, pe lângă un roman ca „Princepele”, a scris „Caietele” însoțitoare.

(un ditiramb care îi scoate la iveală firea și personalitate). Acum rămâne de văzut dacă vă place și îl includeți în colecție. Știu că va enerva pe mulți.

Să scriu despre Eugen Barbu e un mod de a-mi aprinde paie în cap. „Personajul” și-a atacat confrății și e urât și hulit și astăzi. Aș putea fi blamat pentru resuscitare. Pe de altă parte, s-ar putea să simt vrăjmășie și din partea fanilor lui Barbu, pentru nenorocirea de-a fi căzut pe mâna unui scriitor de

multe ori stârnit de un demon sarcastic. Nu am folosit sarcasmul vădit. El există, uneori, în substrat. Renunțam să scriu romanul, dar n-am avut încotro. Când mă obsedează ceva, nu mă pot liniști până nu depășesc obsesia și asta e posibil doar dacă scriu. Altfel, „subiectul” e ofertant. În deschideri stilistice, prin personajul shakespearian, dar și în conturarea unei epoci și-a oamenilor ei. Am ales să scriu un poem, dar cu forță de dramă (după măsura puterilor mele de a-l realiza).

În profunzime însă s-a întâmplat altceva. Rezonam așa bine cu romanele lui, încât am fost multă vreme descumpănit și abătut la gândul că aș putea avea asemănări cu un astfel de „personaj”.

Când m-am apucat de lucru am fost chitit, dintr-un impuls irepresibil, să scriu o biografie a omului interior, nu una gen „tabel cronologic”. Am avertizat cititorul de la bun început: un Barbu întors pe dos. Ceea ce mai are o conotație. Căci diatribele fiind puse în gura sa, chiar dacă își recunoaște, ca personaj, unele eșecuri și ticăloșii, caută mereu să se disculpe și își găsește justificări pentru fapte... Omul interior, Meister Eckhart. Cum așa mi-a venit să scriu, n-am făcut nazuri. Eram nevoit să-l „imit” pe Barbu, să-i ascult vocea creată în mine și s-o redau. Ce-ar fi gândit în cutare și cutare situație, ce-ar

fi spus? Se crede despre el că a fost un mare polemist și pamfletar (eu mă îndoiesc, de vreme ce pamfletele lui erau dezvoltări de dosare venite de la securiști și colportări – un polemist autentic nu procedează așa, există și aici o deontologie).

„Pamfletar“ în spațiul realității publice, ca om exterior, dar ce se întâmplă cu gândurile sale în interior? Mi-am spus că „pamfletul“ exterior (cu atacuri la persoană) vine dintr-un ditiramb interior. Așa încât „biografia romanțată“ de față este un ditiramb în mare parte. Unul condus de un spiritul vindicativ, burdușit de toate ereziile ce-i pot da prin cap unui om. Diatribele sale, așa cum mi le-am putut imagina eu, sunt un delir ticsit de blasfemii pizmașe. N-am rămas neafectat. Să porți în tine un astfel de „personaj“ e traumatic. Dar tensiunea psihică s-a extins în tensiune fizică și-am avut, în perioada în care am scris cartea și mai ales când am cules textul (deoarece scriu cu stiloul și apoi culeg), o hipertensiune de 18-20. Îmi aminteam de Al Pacino. După ce a jucat rolul Nașului, a rămas cu sechele pentru toată viața. Eu am noroc că nu mai am mult de trăit. Lăsând gluma, compensatoriu față de „încălcătura“ aceasta psihică zbuciumată, a fost încântarea jocului literar. Însă nu doar ea. Biografia are un substrat foarte serios. Omul interior, dar de fapt am vrut să ofer un Eugen Barbu care să fie mai mult decât Barbu-scriitorul. L-am vrut pe Barbu-omul. Și când dorești așa ceva, nu ai încotro și nu-l mai privești din afară, ci ești obligat la empatie. Empatie cu diavolul? Cum poți reuși așa ceva? Pe scurt, ca om am un sine superior real, iar ca scriitor mi-am generat un sine superior fictiv, în care am transportat tot ce am putut din sinele superior real. Doar că sinele superior fictiv e tărâmul controlat de mine, eu fac regulile jocului. Diavolul nu are nici o putere asupra mea aici. (Terminologia cu „sinele superior“ este luată din Reiki, înainte s-o cunosc spuneam: am pătruns în ficțiune). Să scriu romanul a fost un joc cu tot felul de nuanțe și frământări (dar aceste se vor înțelege când îmi voi publica jurnalul, dacă voi avea norocul să-l public).

Sper ca oricine va citi biografia romanțată, să aibă în vedere că în roman sunt ceea ce am crezut eu că sunt gândurile lui Barbu, că am transcris ceea ce am crezut că ar fi părerile lui despre evenimente și persoane și-am transcris disculpările sale. Pe parcursul romanului se disculpă permanent. Și am scris ce am crezut că ar fi adevărul său subiectiv în urma căruia a fost urât și hulit. Căci eu am fost nevoit să-l recompun din acest efect cunoscut tuturor: urât și hulit, ocolit și proscris. Însă chiar dacă aș fi avut acces la adevărul său subiectiv, nici acesta nu ar fi fost în concordanță cu adevărul pur. Și nici cu adevărul nostru subiectiv.

Atunci de ce Eugen Barbu? De ce l-am ales ca personaj? Datorită unor asemănări cu mine. Un răspuns la întrebarea: unde se află asemănarea mea cu el, încât să fiu obsedat să-l scriu pe Barbu am schițat în postfață. Am reușit să răspund la întrebare după descoperirea mea uluitoare. Despre asta ceva mai târziu.

Dar ce găseam în omul exterior, ca să-i ghicesc launtru? Barbu își numește „Princepele“ „operă lirică“ și „basm“. Dorește ca romanele lui să fie poeme. Deci în launtru lui stă atracția spre lirism. Se consideră un important polemist și pamfletar, deci în el se află violență, agresivitate. Avea talent?

Cu siguranță. A trădat literatura? Cu certitudine. S-a „inspirat“, a copiat (plagiat dovedit), a angajat „scriitori fantomă“, a semnat traduceri ce nu-i aparțineau. Și-a atacat confrății? O știe toată lumea. A fost bulldogul lui Nicolae Ceaușescu? Da, și-a asumat acest rol. Iată câteva dintre reperele ce m-au ajutat în reconstituirea biografiei interioare.

Din toate acestea reiese faptul că pornisem la drum cu intenții nobile față de Barbu, dar l-am descoperit cu totul altfel decât l-am crezut.

Ei bine, tot cercetând, Barbu mi-a apărut ca un Darth Vader dâmbovițean. Țăia și spânzura după plac, strica destine și ducea la ruină tot ce nu-i convenea. Ruină? Nu-i prea mult? Să nu spun decât despre una din ipoteze. A vrut să distrugă Cenaclul de Luni. Știm că a fost desființat. Deci? A fost cauza Barbu? Prin atacuri susținute în „Săptămâna“ și prin alte căi, mai puternice, care-i stăteau la îndemână? Barbu își alegea o țintă și nu se lăsa până n-o doboră. Așa încât, după vreo șapte-opt ani de cercetări, când m-am apucat să scriu biografia romanțată, imaginea lui Barbu în mintea mea era cu totul alta decât prima imagine. Poate este exagerat să-i spui „monstru“, dar o biografie romanțată cere exagerări, cere imagini puternice. M-am gândit la un moment dat la romanele science-fiction din categoria: ce s-ar fi întâmplat dacă... Dacă Eugen Barbu nu ar fi existat? Optzeciștii și-ar fi publicat cărțile în anii 80, nu ar mai fi existat optzeciști „întârziați“, destinele multor oameni (despre care nici nu știm și poate nici nu vom afla) ar fi fost cu totul altele. Cei de la Europa Liberă, foștii deținuți politici, gânditorii din Școala de la Pălniniș nu ar fi suferit injurii și atacuri ce, fără îndoială, i-au măcinat. Dar efectele în societate? A fost o pornire de a distruge elitele intelectuale românești, printre care supraviețuitorii închisorilor comuniste. Climatul creat de el a blocat formarea unei inteligenții românești eficiente. Și, în glumă, poate mi-aș fi publicat prima carte în anii 80. Oricum, a reușit să creeze un deceniu întunecat pentru cultura românească și pentru scriitori. Dar, se va spune, nu ar fi existat nici „Groapa“, nici „Princepele“, nici „Săptămâna nebunilor“ și nici... filmele cu Mărgelatu. Ei bine, entuziasmul meu literar inițial a scăzut treptat pe măsură ce m-am adâncit mai bine în aceste romane. Le lipsește fluiditatea. Spontaneitatea creatoare a fost extirpată, ceea ce e alt fel de a spune că au fost lipsite de sevă. Despre „Groapa“ Alex Ștefănescu afirmă că nu vede în roman o explozie de viață, ca alții, ci o literaturizare a vieții. Îi dau dreptate.

În ce mă privește sunt păreri personale, poate greșesc. „Princepele“, admirat de mine inițial, e un roman în care Barbu nu doar a copiat, ci s-a și „inspirat“. Adică a luat de alții „imagini“. Și le-a însușit și a căutat să le dezvolte. Dar dezvoltarea sa nu e suficient de inspirată imaginativ și nici măcar lexical și stilistic la nivelul dorit de el. E de nivel mediu, nu de mare prozator, cum se dorea. Iar după ce și-a luat „negrișori“, intră o perioadă despre care nu mai comentez. Începe un concubinaj sinistru. Dar până să conștientizez toate aceste lucruri, scrisesem deja biografia. Interesant este că, deși nu conștientizasem, adică reflexul moral nu era declanșat, imaginea lui Barbu din biografie nu diferă de cea de după. Probabil aici e taina prozatorului: să reușească un personaj care, deși ficționat, tinde, probabil că intuitiv, să fie identic personalității de la care a pornit. Să-l exprime. Terminasem romanul și

am vrut să renunț să-l mai public. Mai bună tăcerea. Însă nu vom putea să-l facem pe Brbu să dispară prin tăcere. Noile generații vor crede ca și mine la început: că Barbu e ostracizat deoarece îi poartă răcă „dușmanii” lui. Cred că e mai bine ca viitorii literați să știe cu cine au de-a face. Dacă îl îngropăm acum în tăcere (cum a propus Ștefan Colceriu: *Damnatio memoriae*) și-i sigilăm mormântul, va fi crezut că-i vreo comoară și va fi iarăși deshumat în viitor.

Ajungând să-l cunosc pe Barbu, aș subscrie la *Damnatio memoriae* dacă aș crede că este posibil. Dar iată că la circa 30 de ani de la dispariția sa mulți nu știu cine a fost Barbu cu adevărat, nu-l cunosc, sunt indulgenți cu el, iar calificative ca „ticălos”, „abject” mi-au părut pur formale, despre ceva de trecut cu vederea. Așadar i se acordă indulgență ca om și, în contra-balansul nelegiuirilor sale, opera sa este, în acest moment, enorm supraevaluată. Există critici care l-au situat corect (între ei Nicolae Manolescu), dar nu sunt crezuți. Se pot analiza motivele pentru care Barbu reușește încă să înșele. Una aș zice că stă în faptul că prin colaje a reușit să genereze câteva romane la prima vedere seducătoare. Alta este exterioară, ține de lumea de azi, tinerii critici vor să-și asume o imagine critică nouă asupra literaturii, iar un Barbu re-evaluat ca mare prozator, ar diminua din prestigiul anterioarei generații de critici literari care l-au „respins”. Până când nu va fi evaluată obiectiv valoarea operei literare a lui Barbu, s-ar putea să fie decenii în șir resuscitat de noi și noi generații. Iar aici e în rol critica literară. Constat că la circa 30 de ani de la moartea lui Barbu asupra criticilor din „generația următoare” este exercitată încă o puternică presiune. Imaginea lui Barbu creată de criticii ce au interacționat cu el este încă prea puternică și inhibă. Iar în ce privește opiniile, cei din noua generație sunt departe de a ajunge la un consens. Încă ne aflăm într-un teatru de război.

Așadar, „biografia” de față este o reconstituire a personalității și firii lui Eugen Barbu.

A scrie o biografie romanțată înseamnă a transforma o personalitate în personaj. Astfel biografia devine proză, iar cartea roman.

De ce oare l-am ales pe Barbu, de ce m-am legat la cap fără să mă doară, de vreme ce alt scriitor mai dușmănit mocnit decât el nu există? Primele încercări de lectură, de la vremea juneții, m-au îndepărtat de el. Nu mi-a plăcut. Așa că l-am citit târziu, când eram deja matur și constatarea că avem atâtea asemănări, m-a bulversat. N-aș fi vrut să am asemănări cu Barbu de nici un fel.

Dar înțelegeam perfect ce gândește asupra artei romanului. Asupra a ceea este romanul. Asupra mijloacelor romanului. E drept, eu am scris romane și doar asta am făcut, el s-a risipit în mii de pagini de note, critică, teatru, pamflet, polemică, scenarii de film. A evoluat la fel ca mine, până la un moment dat. Dar irosindu-se pe scena literară, n-a continuat meditația asupra Romanului și n-a avut vreme de alte descoperiri. Mă nedumerea însă plagiatul. De ce să plagiezi? Proza e jocul tău, e lumea ta, dacă faci „împrumuturi” îți impurifici imaginația și nu-ți mai exprimi ființa. Iar în ce privește prestația sa în societatea românească a timpului, era odioasă. Atunci? De ce să scriu despre el?

„Dacă dreptatea ar fi o sârmă, aș îndrepta-o”, spune Barbu. Trebuie să intuiești gândurile ce au generat această idee finală și astfel să completezi spațiile goale. E un exercițiu? Dacă este, nu e deloc unul intelectual. Dacă nu poți pătrunde lăuntrul omului, nu-ți poți da seama ce ar fi spus în diferite situații, cum ar fi reacționat, ce a simțit. Trebuie să te faci una cu omul, păstrând totuși distanța. Nu e permis cuiva să cadă în plasa nălucirilor altcuiva, cum li se întâmplă uneori actorilor. Pentru asta, e nevoie să fii mai puternic decât personajul tău, altfel el este gata să te posed. Mai ales când are un dram de demonism în el. Noroc că Barbu a fost un om slab. N-am avut de luptat cu el din greu. Nu m-a contaminat. Poate că unii cititori cred că a fost un om puternic. Însă doar oamenii slabi, înfricoșați sunt puși pe harță. Nu sunt stăpâni pe ei și pe situațiile ivite în viața lor. Și atunci caută să rezolve problemele prin violență.

De aceea a și fost folosit de securiști. Toate rapoartele secrete către Ceușescu cred că se trăgeau din manipulări ale Securității. E vorba aceea: fitil și trotil. Securitatea era fitilul, Barbu era trotilul. Era slab și din pricina asta îi plăcea să se dea mare. Să aibă sentimentul că este puternic. Rapoartele secrete îl făceau să se creadă puternic. N-am avut cum include în roman astfel de situații, pentru că narațiunea e una ce aparține vocii lui lăuntrice și n-ar fi recunoscut aceste lucruri. Nu știu dacă și-a spus vreodată că e slab și nu știu dacă a fost conștient că e slab. Dacă devenea conștient că e slab, asta n-ar mai fi fost în așa mare măsură o slăbiciune. S-ar fi atenuat cumva. Ar fi intrat în sistemul de administrare al conștiinței. Dar el i-a atacat continuu pe ceilalți până la sfârșitul vieții. Așa că am conchis că nu a vrut să recunoască faptul că e un om slab și atunci n-am putut să deleg vocii sale lăuntrice această recunoaștere. Fac în postfață astfel de precizări, deoarece nu vor citi cartea doar cei care l-au cunoscut și care înțeleg dublul joc, în roman, al scrisului meu. Pe de o parte am pus în carte ce cred că ar fi spus Barbu, pe de altă parte eram conștient că tot ce spune el despre sine nu corespunde nici măcar adevărului său subiectiv, pe care nu l-ar da la iveală, darmită adevărului obiectiv. Însă poate vor citi cartea și oameni care nu știu nimic de Barbu. Ei ar putea lua de bună în totalitate vocea sa lăuntrică. Ar putea să creadă că el spune un adevăr obiectiv și că toate întâmplările vieții sale sunt așa cum le „povestește”, cum le prezintă el.

N-aș fi vrut să-l „aleg” ca subiect. Dar, ca prozator, n-am rezistat tentației de a crea, pe seama lui, un personaj. Tentația a fost mai puternică. Pe măsură ce mă documentam și scriam, mi se deschideau posibilități nebănuite de explorare a naturii umane și-a ambianței vieților noastre. A cangrenei lumii ce-a fost. A suferinței îndurate de oameni ieri și azi. Și-am înțeles cum trăim dincolo de orice sistem politic, e o luptă continuă între oameni, fiecare vrea să apuce ceva.

În ce privește documentarea, când am început să mă interez de Eugen Barbu altfel decât la școală, unde capeți un tabel cronologic, să mă interez, adică, de viața lui așa cum a trăit-o, am constatat că sunt descurajant de puține informații. Jurnalul său, destul de inefficient pentru un biograf. Câteva interviuri, în care își dădea aere de superioritate și oferea, cu generozitate reținută, lecții. Unele mărturii ce apar pe ici, pe

colo de la unii dintre scriitori (ca Zaharia Stancu de exemplu). Câte-un interviu în care-l pomeniște Marga Barbu. Câte-un paragraf sau capitol din vreo carte despre comunism și despre oamenii ce dețineau pe atunci puterea. Cum „romanului” meu despre Barbu i-am ales altă desfășurare decât cea narativă, adică nu relatez fapte, ci îl las pe protagonistul meu fictiv să povestească într-un fux al unei conștiințe ușor scăldată de boală și denaturată de-o gândire ce își pune amprenta subiectivă pe evaluări, mă gândesc că este necesar (o pretinde) să adun câteva dintre aceste informații aici și acum, pentru a-i reaminti cititorului faptele mai importante.

Pe cât de alterată e conștiința lui Barbu fictiv (și sper că ea corespunde omului real), pe atât de distorsionată e conștiința celor care, urându-l, au scris despre el. Ion Cristoiu își arogă meritul, la ani buni după moartea lui Barbu, că în 1990 a făcut o faptă bărbătească și a scris sub pseudonimul Ion Sireteanu un articol denigrator. Spune că singurul lui roman viabil a fost „Groapa”. E drept, în mai toate celelalte există părți plagiate, mă rog, o tehnică a colajului dusă mult prea departe. E furt procentual mic față de întreg, după cum l-au disculpat unii și, din păcate, acest „procedeu tehnic” se regăsește la mulți alți scriitori români din acea epocă. Doar că ei n-au fost taxați.

Când această practică poate fi dovedită, e vorba de o culpă. Revenind, criticii literari de azi sunt de acord că Eugen Barbu are cel puțin trei romane de top literar: „Groapa”, „Princepele” și „Săptămâna nebunilor”.

Un alt comentator, RPC (?), spunea că în „Ianus” e ușor de depistat ca autor un moș libidinos incapabil de erecție și de aceea poftitor să maculeze femeile. E o înjosire deloc onorabilă pentru autorul ei. La Barbu, în „Ianus”, și bărații sunt mizerabili, nu doar femeile văzute ca „orduri”. Nu cred că e vorba de o viziune a sa asupra existenței și semenilor, ci de o viziune estetică. „Mizerabilitatea” e o miză estetică, așa cum atrocele poate fi o miză estetică. Trebuie că succesul lui Céline cu acea lume catalogată drept mizerabilistă trebuie că l-a influențat. Deși adevărul este că la Céline nu mizeria este nucleul, ci lupta sensibilității cu in Justițiile de toată mâna. E un strigăt în pustie împotriva prostiei omenești, a rapacității, a curajului idiot ce duce la moarte, a războiului. O sensibilitate grav rănită. La Barbu nu descoperi o sensibilitate rănită. Scrierile sale, atunci când adună ceva bun, este dragostea sa pentru cuvinte și imagini frumoase. În așa măsură le adora, încât deseori le-a luat de la alții pentru a le face ale sale. Ceea ce nu ne permite câtuși de puțin să-i anihilăm reușitele, mai ales în părțile operei lui unde sunt evidente. Dar se pare că treptat, cu vârsta, n-a mai simțit mare lucru și a devenit cabotin. Scriitorii fantomă îi scriau cărțile, iar el și-a rezervat singura plăcere ce i-a rămas: să stilizeze. Ciudat, în epocă regăsești acest deziderat chiar și la cine te aștepti mai puțin. Marin Preda își dorea să fie „profesionist” al scrisului, adică să scrie fără simțăminte. De aceea, deși nu sunt critic literar, am lăudat acele scrieri ale colegilor contemporani când am aflat în ele sensibilitate. Fără sensibilitate, fără simțăminte, literatura, oricât ar vâna „subiecte grase”, rațional (și uneori cu talent) tratate stilistic, nu e de calitate. Captează mai degrabă o valoare documentară. Azi, ce să zic, sensibilitatea a clacat, vezi tot soiul de scrieri „captivante”, fie prin efortul de a șoca, fie de a seduce.

Rezumând ultimul paragraf, informațiile despre Barbu sunt aruncate cu furca, și multe dintre ele sunt tendențioase. Cum să măresc acuratețea imaginii ce mi-o formam despre „personaj”, ca să nu produc un fals? Am folosit cele mai diverse surse, analizate cu grijă. La un moment dat, am văzut că le pot pune cap la cap, pentru a-i restitui personalitatea cât mai aproape de adevărul ei. Cu cât scriam, îmi dădeam seama că „personajul” meu e unul coerent, nu pentru că i-aș fi dat eu o coerență ficțională, așa cum se întâmplă cu personajele din romane, ci pentru că așa rezulta din materialul documentar adunat, oricât ar fi fost el de sărac. Probabil că logica și intuiția coagulau „scene” ce altfel păreau dispartate. Să dau exemple? Am aflat că Barbu i-a cerut lui Nicolae Ceaușescu să facă o anchetă în Teatru și cinematografie. M-am mirat, deoarece pe atunci îl credeam pe Barbu stăpân peste aceste instituții și atunci de ce să ceară o anchetă? Mult mai târziu, după ce mi-am spus că orice sursă veridică e bună, am aflat dintr-un interviu al Margăi Barbu că directorul teatrului unde lucra n-o aprecia și nu-i dădea decât roluri minore. După câteva zile am făcut, pe neașteptate, legătura. Barbu nu era pe atunci stăpân al Teatrului românesc și, pentru a stăvili, ca un mare protector, ceea ce considera a fi persecuția Margăi, a atacat ca un mistreț furibund.

Alteori însă am „înflorit” unele „scene”. Cum ar fi cea în care și-a depus carnetul de partid, insignele și diplomele, însemnele de academician – iar eu am prezentat toate acestea ca și când ar fi fost un plan bine ticluit, cu sânge rece. Nu am dovezi că a fost o cacialma bine instrumentată, totuși cred că așa au stat lucrurile. Nu cred că a făcut-o din sensibilitate rănită. Și că voia într-adevăr să renunțe la toate onorurile adunate și să plece în Spania... unde să devină un disident mai teribil ca... Goma, cum ar fi amenințat.

Așadar, documentarea oferind atât de puțin în ce-l privește pe Barbu, nu am adunat multe lucruri concrete. Am generat, în schimb, ipoteze. Reconstitui personalitatea cu mijloacele prozatorului, adică în modul în care creionez personaje, deci Barbu al meu devine ficțiune, dar cu o bază biografică. Ce pot spune acum despre el? Romane ca „Groapa” și „Princepele” le-a conceput și le-a scris el, inspirat de numeroase surse literare, din care a mai și plagiat (chiar și „Groapa” a fost pusă sub semnul întrebării, pare să fie inspirată de „Hotel Maidan”, roman scris de un anume Stoian Gh. Tudor).

Cum îi reconstitui personalitatea? Iau ceva ce a spus. Și-o înghit. O bag în mine și urmăresc apoi. Să iau un exemplu dintre cele banale, așa fiind cel mai de folos pentru înțelegerea mecanismului. Să zicem că luăm: „La femei, credința e mai scurtă decât coada câinelui”. „Credință” are aici sensul de „fidelitate”. E o cugetare ușor de digerat, de aceea am ales-o ca exemplu. O cugetare mai profundă ar fi complicat lucrurilor. Ei bine, iau această cugetare și o înghit. O las să dospească în mine. Sunt două lucruri de urmărit. Pe de o parte, ce împrejurări l-a dus la un astfel de gând? Care sunt întâmplările din viața lui reală care l-au generat? Scotocesc biografia lui, jurnalul și cauți să-ți dai seama din contexte. Cum n-a lăsat mărturisiri intime neafectate de rețineri despre el, cauți prin mărturiile altora. Nici aici nu găsești mare lucru. Și atunci

doar presupui și te îndrepti spre ficțiune. Pe de altă parte, lași aserțiunea adusă în tine să genereze reflecții. Ce alte reflecții însoțitoare poate genera ea? Aici e mai ușor. Când cineva generalizează despre femei și sugerează că toate sunt ușuratic, ai dovada misoginismului. Știi cam ce alte gânduri i-ar trece „personajului” prin cap.

Astfel de extrapolări duc către un foarte probabil adevăr și-l poți înfățișa pe Barbu cu o mai bună acuratețe.

În altă ordine de idei, cum spuneam, Barbu e un anemic reflexiv. Un cugetător mediocru. Suferă de această suficiență. Ai prea puțin de înghițit de la el încât să-l poți genera dinlăuntru-ți ca personaj. Ești nevoit să coroborezi informații. Multe dintre ele sunt corecte, dar în jurul lui ca scriitor s-au țesut adevărate mreje de „minciuni”. Care fac bine post-erității lui, pentru că îl înfățișează controversat, iar controversele, ca și scandalurile, pun o persoană în atenția publicului. „Minciuni”, adică false informații, presupuneri, cum sunt toate acelea despre furturi de manuscrise („Groapa” furată de la Crevedia), despre „negri” ce i-au scris cărțile, între care și „Incognito”, unde doar în volumul III e un plagiat dovedit,

clar, de Uniunea Scriitorilor, chiar dacă el l-a pus pe seama unui „colaborator” ce i-a jucat o festă. Dar el semnează cartea și e răspunzător de 30-40 de pagini furate. Conștiința sa nu s-a simțit jenată de furt. Dacă ar fi avut mustări de conștiință, ar fi dat norocul peste mine, puteam să fac din el un Macbeth. Pentru el, plagiatul a fost colaj, așa că e împăcat. Da, colaje se fac, intertextualitatea și interferențele literare au dus la asta prin anii 80, el este precursor. A văzut literatura într-un fel cum va fi văzută o generație mai târziu. Ar fi trebuit să fie antecesorul generației '80, nu detractorul ei, iar literatura lui, împreună cu literatura scrisă, poate, de Mircea Horia Simionescu și, poate, de Dumitru Tsepeneag, ar fi fost normal să aibă o influență asupra optzeciștilor. Dar n-a avut. La noi experiențele predecesorilor sunt răzuite cu rașcheta. În loc de-o creștere organică, literatura noastră crește prin împrumuturi. Nu ne înțelegem valorile, nu le urmăm, nu le respectăm, nu le folosim ca ferment. Cauze? Orgolii de întemeietori la fiecare nouă promoție de scriitori și multe altele ce nu-și au locul aici.

Ioan HOLBAN

Gheorghe Vodă – 90 de ani de la naștere

O antologie foarte selectivă din opt volume – **Zborul semintelor** (1962), **Focuri de toamnă** (1965), **Ploaie fierbinte** (1967), **Aripi pentru Manole** (1969), **Pomii dulci** (1972), **Valurile** (1974), **Rămii** (1977), **Viața pe nemîncate** (1999) – face criticul (și poetul) Nicolae Leahu din lirica lui Gheorghe Vodă; spune Nicolae Leahu în prefața la antologia **La capătul vederii** (2014): „Deschis, aparent, către toate zărilor lirismului, poetul se arată, la o nouă lectură, vizibil despovărat de balastul tematic al epocii, piesele cu relief profilind imaginea unui autor care, deși fusese între primii verslibriști basarabeni, își supraviețuiește mai ales prin poemele care vădesc profunda legătură cu lumea satului și cu tot ceea ce – orfic – o întemeiază: casa părintească, mama și tata, frații și surorile, pomii și vietățile locului, Vălenii fremătînd lingă freamătul gurilor Prutului și, desigur, gestul sacrificial al artistului, avîntîndu-se să creeze, ca arhetipalul Manole, pînă și în cădere, în căderea care desfundă izvoarele ațipite în somnul materiei”.

În adevăr, una din temele majore ale poeziilor basarabeni rămîne legătura cu baștina, cu matricea, cu mărgi-oara, cum îi spune Dumitru Matcovschi; satul lui Gheorghe Vodă, Grigore Vieru, Matcovschi, Nicolae Dabija, Liviu Damian, Nicolae Esinencu, Valeriu Matei, Maria Șleahțișchi nu e cel (neo)sămănătorist din poezia proletcultistă de dincoace de Prut: „La hanul «Șapte butoaie»/ Țărării veneau pe soare și pe ploaie./ Veneau să-și vîndă grîul, vinul,/ Să se-mbrace,/ Să-i dezbrace,/ Să-i umple veninul./

Aici viorile nu-ncetau din cîntec./ Le-ascultau pîn' și vitele,/ Rumegînd ogrinji,/ Lăsînd în jos urechile frînte.../ Aveau și ele, ca omul, griji./ Odată, vara, pe la strînsul pîinii/ În curte rămăseseră numai cîinii./ Iar în casa unde cîntau viorile/ Se adunaseră toate florile:/ Stăpînul, geambașii, pun-gășii./ Mai la o parte,/ La masa de jgheaburi,/ Stătea Ion a Sașei/ Mîhnit, cu fața numai șanțuri./ Venise de la Slo-bodca./ Acum își rîșnea dinții nervos/ Și privea la ei cum linchesc vodca./ – Trăiască!/ Din cînd în cînd deschidea gura:/ – Bre. Cine?/ – Taci, mă, gură cască!/ Se ridică de la masă./ – Mi-am cumpărat, bre, o coasă/ Și trebuie cercată./ – Mă, bestie, taci odată!/ – Bre, vedeți, s-o mîniat cerul a ploaie.../ – Țst, mă oaie!/ Afară s-a auzit cutremur de pași./ Ion coborî pumnul între pahare/ Și-l săgetă cu privrea pe fiecare./ – Mă boule, arși!/ N-a voit să se întoarne./ – Bre, au venit boii să vă ia în coarne./ Uitați-vă cum aburcă.../ În ușă sclipise/ Pădurea rece a dinților de furcă” (**Amintire**).

Cu acest poem din 1962 sîntem departe de spațiul bucolic și de cel (neo)sămănătorist, cu stahanoviștii ogoarelor depășind norme peste norme, în felul poeziilor lui Dan Deșliu, de exemplu, din aceeași vreme: „Ce popor muncitor/ ce ogor roditor/ opt recolte pe an/ depășire de plan/ în Azerbaidjan”. Cum se vede, în contextul epocii, nimic asemănător între „pădurea rece a dinților de furcă” din poemul lui Gheorghe Vodă și cele opt recolte pe an din poezia lui Dan Deșliu – retorica unde s-a deformat, aproape definitiv, atît literatura pe această temă, cît și „referentul”

care era perceput în „cheia“ lui George Coșbuc silit, și el, peste ani, să vorbească în difuzoarele de prin satele colectivizate: ceea ce se întâmpla cu Dan Deșliu și cu atîția alții, în epocă, dincoace de Prut era versificarea unor lozinci, transpunerea într-un discurs așa-zis „literar“ a unei ideologii de tot rîsu' plînsu'. În fond, satul – baștina, matricea, mîrgioara – e spațiul (de) reconstruit: acolo e fința, dincoace de retorica găunoasă a activiștilor care țipau/ cîntau în coruri recoltele din Azerbaidjan. Pe scurt, satul e, la Gheorghe Vodă, o temă poetică, un topos: „Mă prinse noaptea la mijloc de cale/ Și-am vrut să mîn în cîmp ca-n timpul verii/ Dar am zărit luminile din vale./ Întinse, precum via pe șpalere./ Din deal spre vale vîntul de la crame/ Venea cu plosca grea de mirodenii/ Și îi cîntea cu iz de must și poame/ Pe toți acei ce-mi vizitau Vălenii./ Și iată el, sătucul din răstoace,/ Cu geamurile albe de lumină./ Intra în el ca într-un cuib de pace,/ Cu sănătate multă și hodină./ Pe uliți largi aliniați salcîmii/ Cercu cu ramul ploaia s-o cuprîndă./ În case noi, cîstind din căni, stăpînii/ Își înălțau copleşii pîn' la grindă./ Ploua... Și noaptea se lăsa tîrzie,/ Iar glia la un loc cu podgoreanul,/ Ntovărășiți din vechea strămășie,/ Cîsteau în doi – mănós să fie anul“ (**Toamnă tîrzie**).

Gheorghe Vodă, fără a fi un poet al unei paradigme literare anume, a rămas, din epocă, o figură pitorească, un revoltat în orizontul idealului unionist și un formator, alături de Petru Cărare, Mihail Ion Ciubotaru ori Dumitru Matcovschi, al mediilor culturale, astfel într-un portret al aceluiași Nicolae Leahu: „Cu o mustață proaspăt tușinată, arătînd ca o streășină deasă, bine bătută, cu pleata-i rărită, căzîndu-i pe umeri și răsfrîndu-se în adierile toamnei, consultantul secției de poezie se înscria «patret» în rama legendei. Avea pasul moale, ușor clătinat, care-i purta cu un fel de demnitate neostentativă surîzătoare-a-i bască sau cochetele-i fulare“. Satul lui Gheorghe Vodă seamănă cu acela al lui Nicolae Esinencu și, „la noi“, cu satul oltenesc al lui Marin Sorescu: întîmplări, unele „bizare“, s-ar spune, personaje pitorești, vocea poetului raisonneur, cel care privește și comentează ceea ce se vede sau, altfel, ceea ce vede Moș Pasăre, unul dintre protagoniștii liricii lui Gheorghe Vodă: „- Moș Pasăre, ce faci aici?/ – Păzesc pădurea de furnici,/ lupii îi păzesc de miei,/ soarele de vînatăi./ – Moș Pasăre,/ Ce faci în cîmp de dimineață?/ – Păzesc umbra./ – De ce?/ – Să nu se lătească./ – Moș Pasăre,/ Pîn-astăzi ce-ai făcut?/ – Am crescut.../ – Ce?/ – Oameni./ – Și cît o să mai crești?/ – Cît este soare, apă și pămînt./ – Moș Pasăre, unde-i Păcală?/ – E plecat la cursuri/ de păcăleală./ – Moș Pasăre, unde-ai fost?/ – De altă parte a lumii./ – Ai găsit acolo vreun rost?/ – Am găsit... niște glume./ – Moș Pasăre, cîți ani ai?/ – Da tu mie cîți îmi dai?/ – Eu îți dărui nouăzeci./ – Mulțumesc,/ nu-mi dați mult, că-i cheltuiesc./ – Moș Pasăre, ce zici cînd vezi/ cum pleacă frunza din cireși?/ – Aud în urma mea un glas/ de nou-născut/ și bun-rămas“ (**Șapte întîmplări cu Moș Pasăre**). Gheorghe Vodă caută în spațiul său de identificare capătul vederii; între privare și vedere face deosebire – și pune termenii în dicotomie

– primul, în literatura noastră, Mihai Eminescu: privirea e a ochiului, dar ceea ce caută poetul e dincolo de pragul acesteia, unde se poate trece doar cu vederea se- cundă, cu ochiul care „înlăuntru se deșteaptă“, cum spune Poetul din alt veac. Gheorghe Vodă trece acest prag cu imagini care străfulgeră, ca un blitz, explorînd vîrsta de aur unde, iată, se simte timpul care „ca un hoț se furișează“: calea e aproape obligatorie spre Prut, în orizontul liniștii și erosului: „Spre apa Prutului cărări multe duc./ Ele vin de prin inima satelor/ Și-n amurguri fete frumoase aduc./ Să ieie în cofe cîntecul apelor./ Spre apa Prutului cărări multe trec./ Una taie pe lîngă casa noastră./ M-am pornit și eu odată să încerc/ Să văd noaptea în oglinda lui albastră./ Pe drumul plopilor întîlnii o fată./ Ea purta în ochi noaptea cu stelele./ Mi-a dat apă din cofa prea curată/ În care ceru-și răcorea mărgelele./ De-atunci întruna vin seara și ascult/ Cum plopii cîntă în vibrări încete./ C-am îndrăgit din toate cel mai mult/ Noaptea cu stelele din ochii fetei“ (**Spre apa Prutului**).

Altfel, cărțile lui Gheorghe Vodă se rețin printr-o sensibilă poezie a cuplului, în romanță („Femeia sta pe mal culcată/ Aburînd ca focul proaspăt stins,/ Și pieptul ei, nisip curat de mare,/ Zvîcnea-n bătaia soarelui, descins./ În zare afundat, bărbatul singur,/ Se îndoia ca pomul palmuit de vînt/ Și valurile din necuprînsul apei/ Cu ură-n el loveau gemînd“ – **Reflux**), prin fiorul metafizic al percepției departelui, a trecutului care nu mai poate fi descifrat, repede îndepărtat, ca un coșmar, dînd la o parte „ceața vremii“ (**Descoperiri, Răpire**), prin cîteva ode pictorilor (**Odă pictorilor**) sau actorilor (**Actorii**). Planul imagistic al liricii lui Gheorghe Vodă, risipit în oralitate și poză, rezistă prin metafora obsedantă a Meșterului Manole, nu, însă, a zidirii, ci a zborului frînt: „Să nu ne facem aripi pentru zbor/ Înălțimea se ia cu altă putere./ Ne e sortit să coborîm./ Să inventăm aripi pentru cădere“, „Focul umblă nebun după lemnul meu:/ place,/ arde cîstit pînă la cenușă./ Aveam aripi la început,/ dar cum am ieșit la lumină,/ focul m-a îmbrățișat./ Am rămas pasăre de lut,/ cu zborul tîrît./ Mă dor mîinile cînd văd aripi“ și „Ar avea, desigur, un rost/ să se ridice lucrurile/ de la vîrf în jos./...meșterul urca spre soare/ în fiecare zi/ punîndu-și cîte-o cărămidă/ sub picioare/ și între ele/ dragostea de viață lungă. Era la capăt să ajungă/ (după ce legase pereții la sfîrșit cu nod),/ dar și-a amintit/ că mai are de făcut o fîntînă.../ Luînd două scînduri în mînă,/ s-a pornit în jos.../ Iată că ar fi avut rost/ să se ridice lucrurile/ de la vîrf înapoi.../ Că de fiecare dată noi/ uităm să mai facem cîte ceva/ pe pămînt.../ Și atunci sîntem nevoiți/ să ne coborîm înapoi“, scrie poetul în **Capcane, Pasiune ori Aripi pentru coborîre**; cercul e al nuntirii/ morții, într-un ciclu acceptat fără contorsionări și retorică înaltă: simplu, ca în filosofia omului din satul Văleni, lîngă Prut, acolo unde Ana zidită lunecă din pereți: „Mi se surpau pereții în vis,/ amicii care îmi veghează clipele,/ și îi vedeam cum se desfac învinși,/ lăsînd în jos aripile./ La încheieturi trosneau dureri/ și noaptea-mi da năvală în orbite./ Vai, Ana luneca dintre pereți/ prin crăpătura

unei vechi ispite./ O vis, neadevăr smintit/ fără temei, ca o birfeală./ Prin somn, ba nici atunci nu-mi permit/ să pun iubirea Anei la-ndoială” (**Vis**). Tot astfel, în aceeași perspectivă, dar fără anvergura unei constelații simbolice, poezia lui Gheorghe Vodă caută simboluri din orizontul mito-poetic românesc, precum platanul, plopul, cireșul, tăiat la moartea tatălui, altădată, simbol al vieții reluate cu suma intactă a virtualităților sale sau pomii copilăriei, ca niște imagini de identificare a vieții și repere de susținere a imaginarului liric: „O, nucule, bătrînule,/ acoperișul nostru dintîi,/ Pe aceste smerite dealuri/ părinte – rămii./ O, zarzărul, înfloritorule,/ aproape, la căpătîi,/ cînd ne despărțim de lapte,/ pom dulce – rămii./ O, cireșule, uncheșule,/

bucuria cea mai întîi,/ cu poamele cerului/ veșnice – rămii./ O, dudule, mărunțule,/ prînzule, ce nu-ntîrzii,/ pe cînd părinții sînt la muncă,/ iar joaca e lungă – rămii./ O, salcie, legănătoare,/ surioară care ne ții/ în leagănul ramurilor tale,/ lingă izvoare – rămii./ O, socule, săracule,/ cu inima mare, ce plină ți-i/ pentru toate florile/ sufletului – rămii” (**Pomii copilăriei**): nucul, simbol al fecundității și fertilității, zarzărul, cireșul și dudul, în explozie florală, salcia, simbol al regenerării, al Floriilor și, la urmă, socul care rămîne „al sufletului”, integrat cultului strămoșilor, circumscriu matricea, baștina, mărgioara, satul lui Gheorghe Vodă, amprenta sa lirică inconfundabilă.

Jean DUMITRAȘCU

Geneza criticismului

300 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI KANT

La 22 aprilie a.c. se împlinesc 300 de ani de la nașterea filosofului Immanuel Kant. Un bun prilej de a analiza dacă, astăzi, Kant poate fi socotit, cu o formulă consacrată, „contemporanul nostru”. Integrarea lui în cultura noastră continuă, dovadă și traducerea, în acest an, de către acad. Mircea Flonta, a scrierilor ultime, de bătrînețe, ale lui Kant, aproape ininteligibile.

Trebuie să ai încredere nobilă în propriile tale forțe, scria Kant la 22 de ani, în „*Ideile despre adevărata evaluare a forțelor vieții...*”. Numai această „încredere” l-a putut conduce, până la urmă, la construirea unui sistem propriu de gândire, numai această „încredere” este „constantă” activității sale. Întrucât, cum s-a stabilit de mult, cele circa 60 de lucrări pe care le-a conceput (broșuri, eseuri, disertații, tratate) de-a lungul a 50 de ani se împart în scrieri „pre-criticiste” și „criticiste”. Mai mult, la bătrînețe, Kant s-a dezis categoric de unele scrieri de tinerețe (cu caracter metafizic, nu științific). Împotriva împărțirii clasice a acestei opere (pre-critice și critice) a luat atitudine un filosof român, uitat în prezent, Marin Ștefănescu, acesta căutând să demonstreze continuitatea kantianismului (el a publicat în Franța, în 1915, fără ecoul scontat, lucrarea „*Le Theisme de Kant*”, Paris, Alcan).

Dar și în perioada de pre-criticism pot fi distinse diferențe de abordare (de la încredere în posibilitățile de cunoaștere ale metafizicii până la contestarea acestei posibilități). Cert este că perioada criticistă nu poate fi înțeleasă fără drumul anterior al gândirii kantiene. Karl Jaspers, în cartea sa despre „*Marii filosofi*”, apărută în 1963, este de părere, în schimb, că însuși Kant „a apreciat că diferența între scrierile sale pre-critice și cele critice era atât de mare încât primele pierduseră toată valoarea în ochii săi. Această lucrare (<*Critica rațiunii pure*>) a redus la nimic valoarea scrierilor sale anterioare. Schițând planul unei reeditări a operelor sale complete, el voia ca să se înceapă cu textul intitulat <*Despre forma și principiile lumii sensibile și ale celei inteligibile*> (1770)“/1. Cum nu putem lăsa deoparte 23 de lucrări kantiene, mai ales sub acuzația lipsei

lor de valoare, să încercăm atunci să vedem care au fost pașii făcuți în direcția sistemului original de mai târziu.

Primit cu ironii. Kant nu a fost un filosof precoc. Nu a ajuns nici doctor în filosofie la 19 ani, precum Leibniz, nu și-a visat metoda la 24 de ani, pe vreun câmp de război, precum Descartes, nici nu a putut concepe încă de la 30 de ani o lucrare care să înfrunte veacurile, precum, mai târziu, Schopenhauer. Longevitatea a fost de partea sa, longevitate pentru care a sacrificat, de altfel, tot ceea ce ține de micile bucurii ale vieții. Și-a apărât, într-un fel, bruma de sănătate și a căutat să nu-și riște viața nici măcar în vreo călătorie. Moartea fulgerătoare și de tînăr a profesorului său cel mai îndrăgit, Martin Knutzen, cunoașterea faptului că Descartes și Spinoza au trăit puțin, l-au făcut pe filosoful din Königsberg să fie foarte precaut. În cunoștință de cauză, la 70 de ani, își putea permite să dea sfaturi de dietă în lucrări cu caracter filosofic.

Pe de altă parte, Kant a fost funciarmente un om timid. Îndrăzneala gândirii nu și-a impus-o și-n viața de toate zilele. Așa se explică de ce ezită în fața puternicilor clipei, de ce are nevoie de protectori, de ce caută să se justifice atunci când e criticat, să-și expliceze gândul propriu, scriind „*Prolegomenele*”, de pildă. Avea de apărât o operă atunci, dar, în tinerețe, o simplă „înțepătură” a fost suficientă pentru a-l face să nu mai publice nimic timp de 8 ani. Astfel, la destăinuirile sale orgolioase din prima-i carte, Lessing îi dedică tînărului Kant o epigramă usturătoare („Kant se apucă de o treabă grea,/ pentru luminarea lumii:/ el măsoară forțele vieții,/ numai pe ale sale proprii nu le măsoară”/2). Poate așa se explică și interesul acordat problemelor științifice vreme îndelungată. Dar și când scrie despre cutremure, despre vulcani și bătaia

vântului, Kant o face de pe poziția filosofului. Probabil, fusese solicitat să-și expună părerea într-o chestiune sau alta, sau a făcut-o din rațiuni strict didactice. Important este că lucrurile exterioare nu îl lăsau indiferent (de la cutremurul din Lisabona până la revoluția din Franța).

Prefață la un destin. Am menționat deja încrederea în destinul propriu. În aceeași prefață la prima sa carte („*Gedanken von der wahren Schätzung der lebendigen Kräfte und Beurtheilung der Beweise deren sich Herr von Leibniz und andere Mechaniker in dieser Streitsache bedient haben*” – „Idei despre adevărata evaluare a forțelor vii și judecarea dovezilor de către domnul von Leibniz și alți mecaniciști s-au servit în această controversă”), Kant își anunță, cu superbie, locul pe care îl va ocupa în filozofie, făcând „*tabula rasa*” tot ceea ce fusese înainte: „E desigur multă îndrăzneală în cuvintele: adevărul, pe care cei mai mari maestri ai cugetării omenesti s-au străduit în zadar să-l găsească, s-a dezvăluit pentru prima oară minții mele. Nu citez să justific acest gând, dar nici n-aș putea renunța ușor la el”/3. El presimțea adevărul, dar încă nu găsisese „cuvântul” care să-l exprime. Știe că poate greși, dar, mai important, arată el, nu este posibilă căutarea adevărului fără avântul pe care ți-l dă numai încrederea în puterea propriei judecăți. Nu trebuie ignorat că, în acea vreme, în mediile academice germane, prestigiul lui Leibniz era la apogeu, impus de profesorul von Wolff. Dar până și Leibniz poate greși, avertizează Kant. Și, decât să perpetuăm în greșală, mai bine îți asumi riscul de a o denunța, dacă ai argumente, și de a fi criticat de alții. Mai scrie Kant în acea prefață: „Când se poate convinge cineva pe sine însuși... că îi stă în putință să prindă pe un Leibniz cu greșeli, își dă toate silințele ca să-și adevărească bănuiala. Și chiar dacă se înșală de o mie de ori, în întreprinderea sa, câștigul, pentru cunoașterea adevărului, rămâne totuși mai mare decât dacă ar fi urmat calea bătută de toți. Pe aceasta mă întemeiez. Mi-am croit drumul pe care vreau să merg. O să-mi iau avântul, și nimic nu mă va împiedica să-l continuu”/4.

Ei bine, în această prefață stă tot ceea ce gândit ulterior filosoful. N-a pornit pe cărări bătătorite, s-a înșelat și el de mai multe ori, dar nu a renunțat să caute adevărul. *Primul pas*, oricum, făcuse făcut. Spre sine.

Cucerirea Cerului. Al doilea pas făcut de Kant a fost spre cercetarea Universului. Cu ochii ațintiți spre Cer, precum odinioară Thales din Milet, cu bucuria pe care stelele i-o puteau hărăzi, Kant se întreabă, inevitabil, cum se sunt cu putință toate cele ce sunt. Ce se întâmplă cu Pământul în rotația sa dublă, în jurul axei proprii și în jurul Soarelui? Teoriile cunoscute i se păreau nesatisfăcătoare, așa că se gândește la un răspuns. În anul 1754 publică două eseuri: „*Ob die Erde in ihrer Umdrehung um die Achse, wodurch sie die Abwechsellung des*

Tages und der Nacht hervorbringt, einige Veränderung seit der Tages und der Nacht hervorbringt, einige Veränderung seit der ersten Zeiten ihres Ursprungs erlitten habe?” („Dacă Pământul a suferit oarecare schimbări prin rotația în jurul axei lui din primele timpuri ale originii lui, prin care produce alternarea dintre zi și noapte”) și „*Die Frage, ob die Erde veralte, physikalisch erwagen*” („Întrebarea, dacă Pământul îmbătrânește, cercetată din punct de vedere fizic”). Dar înțelege că nu poți spune nimic semnificativ despre Pământ dacă nu știi cum a luat naștere întregul sistem solar. De aceea, anul următor

publică o lucrare în care îl interpretează pe Newton, dar căruia îi aduce completări semnificative: „*Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels. Versuch von der Verfassung und dem mechanischen Ursprunge des ganzen Weltgebäudes, nach Newtonschen Grundsätzen abgehandelt*” („Istoria universală a naturii și teoria cerului. Încercare asupra constituției și originii mecanice a universului după principiile lui Newton”). Este vorba de lucrarea în care Kant își expune teoria cosmogonică revoluționară. Probabil pentru a nu mai fi ironizat de vreun Lessing, Kant nu-și semnează această lucrare (dedicată regelui prusac Friedrich cel Mare). Titlul lucrării poate deruta. Kant îl urmează pe Newton, dar îl și depășește. Savantul englez explicase de ce, în sistemul solar, planetele se roteau, în orbite eliptice, în jurul Soarelui, dar nu mersese mai departe, socotind că este nevoie de intervenția lui Dumnezeu de a pune

lumea în mișcare. Kant denunță renunțarea la spiritul științific prin apelul la Divinitate, mai ales că aceasta nu ar fi creat o ordine imperfectă (totuși, nici Kant nu renunță la rolul lui Dumnezeu). El are cunoștință și de teoria „vârtejurilor” cosmice a lui Descartes, ce i se pare nesatisfăcătoare, dar și de distincția lui Leibniz dintre forță și întindere. Mai multe amănunte asupra teoriei cosmogonice kantiene pot fi găsite în altă parte/5, aici interesându-se doar mersul gândirii sale spre criticism. Cert este că, deși rămasă necunoscută la timpul său (editorul a dat faliment, tirajul a fost confiscat), cosmogonia kantiană a fost validată de savantul francez Laplace după patru decenii (în „*Exposition du système du monde*”, 1796), teoria purtând numele amândorura.

Tentația metafizicii. Încă de la început, Kant a practicat criticismul fără s-o știe, la modul intuitiv, cu rezultate remarcabile în spațiul științific, cum am văzut, lipsindu-i deocamdată metoda adecvată. Un „*al treilea pas*” făcut de Kant a fost în direcția împăcării noului spirit științific cu metafizica. Știința poate da seama de Cer, de ce n-ar face-o și metafizica? S-a bazat pe Newton în explicarea nașterii Universului, dar, oare, nu s-ar putea afla lucruri noi atunci când faci apel la metafizică? Kant îl prețuia pe Leibniz, chiar dacă îl mai „prindea” cu câte o eroare. Deopotrivă, îl prețuia și pe Newton. Cine avea însă dreptate? În parte, Leibniz. Tot în parte, și Newton.

Dar împreună? „Împăcați”? După „*Principiorum primorum cognitionis metaphysicae nova dilucidatio*” („Noua explicare a primelor principii ale cunoștinței metafizice”), prin care se abilitază privat-docent, Kant încearcă această „ipoteză de lucru” în 1756, publicând „*Metaphysicae cum geometria junctae usus in philosophia naturali, cuius specimen I continet monadologiam physicam*” („Despre unirea metafizicii și geometriei în aplicarea lor la filosofia naturală, a cărei probă I conține monadologia fizică”). Kant se folosește de sistemul planurilor diferite pentru a concilia poziția lui Leibniz cu cea a lui Newton: „cele două concepții au amândouă dreptate, fiecare la alt nivel și din alt punct de vedere”/6. Deosebirile vizau, de pildă, proprietățile spațiului și timpului, chestiuni cu mare rezonanță la Kant, în timp ce metoda folosită de fizica lui Newton era inducția, în vreme ce metoda metafizicii leibniziene era deducția. Leibniz, spre deosebire de Newton, trecea de la una la alta, dintr-un plan într-altul și, de aici, confuziile ce apar. Soluția ar fi o circumscriere precisă a domeniului pe care metafizica lui Leibniz îl analizează după ce se epuizează argumentele fizicii newtoniene. De aceea va și preciza Kant, în prefața dizertației prin care va ajunge să predea studenților, că „metafizica este în pragul unor mari descoperiri, cu condiția de a nu depăși granițele propriului teritoriu”/7.

Iată de ce primele lucrări filosofice kantiene (într-un fel, de istorie a filosofiei) sunt importante în economia devenirii spirituale întru criticismul ulterior, Kant supunând „tribunalului rațiunii” sale cele mai semnificative concepții din vremea sa, ajungând, totodată, la idei ce vor rodi mai târziu. Una dintre acestea va fi prezentă încă din prima sa lucrare metafizică, „*Principiorum primorum cognitionis metaphysicae nova dilucidatio*” („Noua explicare a primelor principii ale cunoștinței metafizice”), prin care Kant demonstrează că nu există un principiu „unic”, absolut și universal al tuturor adevărilor. Ca demonstrație, filosoful „va invoca faptul că întotdeauna gândirea noastră operează cu două tipuri de judecăți – afirmative și negative –, ceea ce impune ca fiecare dintre ele să-și aibă propriul principiu”/8. În plus, Kant distinge în această lucrare o „*rațiune reală*”, de care e legată cauzalitatea.

Una peste alta, concilierea realizată de Kant între fizica geometrizară a lui Newton și metafizica leibniziană a monadelor pare forțată. Se va și spune, de altfel, că: „a pune de acord fizica și metafizica este la fel de dificil ca a înhăma laolaltă cai și ogari”/9.

Intermezzo de lectură. Kant înțelege că nu poți aduna rațe cu găște pentru a rezulta... iepuri (mai târziu, Thomas Samuel Kuhn, în „*Structura revoluțiilor științifice*”, va arăta că tocmai „ceea ce, înainte de revoluție, era, pentru omul de știință, o rață, devine un iepure”). Cunoașterea trebuia să aibă o finalitate concretă, practică. De aceea, nu trebuie să ni-l imaginăm pe filosof retras în turnul său de fildeș, ferit de zgomotele lumii, cufundat în contemplație. De pildă, în timpul războiului de 7 ani, va ține cursuri până și de teoria fortificațiilor și de pirotehnie! Alte cercetări au avut rațiuni pur didactice: cum să explice mai bine, spre a fi înțelese de către studenții săi, noțiuni precum mișcarea și repaosul, scriind în 1758 lucrarea „*Neuer Lehrbegriff der Bewegung und Ruhe und der damit verknüpften Folgerungen in den ersten Gründen der Naturwissenschaft*” („Un nou sistem despre mișcare

și repaus și despre consecințele unite cu ele în fundamentele prime ale fizicii”).

Aflat în impas, se întâmplă ca, la începutul anilor '60, Kant să ia cunoștință cu lucrările filosofice a doi gânditori scoțieni, Hutcheson și Hume, și cu scrierile francezului J.-J. Rousseau. Ținând cont de genealogia sa, pare inevitabil ca filosoful din Königsberg să nu ia în calcul ce spuneau scoțienii! Primul, Francis Hutcheson, în al său „*Sistem de filosofie morală*”, „vorbea de existența la toți oamenii a unui <simț moral>, care are nevoie, pe de o parte, de conducerea rațiunii, pe de altă parte, de criteriile experienței”/10. Al doilea, David Hume, prin „*Cercetarea asupra intelectului omenesc*”, oferă nu numai o soluție sceptică la problema cunoașterii, dar impune un mod nou de a gândi cauzalitatea. Kant îl apreciază chiar și atunci când îl... critică, în „*Critica rațiunii pure*” vorbind cu înțelegere despre „erorile unui om atât de pătrunzător și atât de demn de stimă, erori care n-au luat naștere decât pe urmele adevărului”/11. În „*Prolegomene*” va mărturisi mai mult: „amintirea lui Hume a fost cea care m-a trezit mai întâi, cu mulți ani în urmă, din somnul dogmatic și a dat cercetărilor mele în câmpul filosofiei speculative o cu totul altă direcție” (subl. ns.)/12. La ce trezire se referă, oare, „dușul scoțian”? La cea din „visurile metafizicii”? Dar Kant constatare de la bun început că filosofia era un război al tuturor contra tuturor. Ori la certitudinile pe care credea că le deține știința? Mai degrabă, pentru că Hume, în scepticismul său, acreditase teza imposibilității științei, nu numai a metafizicii, de a obține adevăruri certe, imuabile.

În fine, cel de-al treilea, Jean-Jacques Rousseau, îl determină (termen mai potrivit decât cel de „influențează”) să aprofundeze și problema libertății. Se pare că Immanuel Kant a fost „atât de entuziasmat de lucrările fundamentale ale lui J.J. Rousseau, <Contractul social> și <Émile>, care tocmai apăruseră, încât citirea lui <Émile> îl făcu să renunțe pentru câteva zile la plimbările sale cotidiene foarte regulate”/13.

Lecturile acestea sunt decisive. Kant face, astfel, *un nou pas* spre sine însuși, spre întemeierea propriei filosofii. Hume îl pune pe gânduri, dar, nu-i așa, în buna tradiție a spiritului kantian, scepticismul său nu poate fi depășit cumva?

Respingerea metafizicii. Deocamdată, în următoarele lucrări, din 1762 – „*Die falsche Spitzfindigkeit der vier syllogistischen Figuren erwiesen*” („Falsa subtilitate a celor patru figuri silogistice”) și din 1763 – „*Der einzig mögliche Beweisgrund zu einer Demonstration des Daseins Gottes*” („Unica fundamentare posibilă a unei demonstrații a existenței lui Dumnezeu”), Kant denunță posibilitățile metafizicii de a demonstra adevărul. Este chiar foarte categoric: „Metafizica este fără îndoială cea mai grea dintre toate îndeletnicirile intelectuale omenești; dar nici nu s-a scris, încă, nici una”/14. Vechea logică fusese și ea pusă la zid, prin aceea că „judecata presupune o cunoaștere pe care se mărginește s-o elucideze; ea nu se exercită decât în interiorul lumii conceptelor”/15. Pentru prima oară, în lucrarea „*Unica fundamentare posibilă...*”, Kant se opune fățiș lui Wolff în definirea existenței în genere, și a existenței lui Dumnezeu în particular. Deși este sceptic în privința metafizicii, deși pune un preț tot mai mare pe empirism, el are nevoie de raționalism pentru a putea demonstra existența lui Dumnezeu, cu toate că metafizica nu poate oferi certitudini de tăria celor din matematică sau din fizica

newtoniană. El se vede nevoit să concluzioneze amar: „Este absolut necesar să te convingi de existența lui Dumnezeu; dar nu este la fel de necesar să o și demonstrezi”/16. Dar nu numai existența lui Dumnezeu nu o poți explica strict rațional, ci și alte lucruri, mult mai simple. În prefața la această lucrare, Kant mărturisea că se îndoiește „că cineva a putut vreodată să-și explice cu adevărat ce este spațiul”/17. Practic, cunoașterea umană, precizează Kant în „*Falsa subtilitate a celor patru figuri silogistice*”, „este plină de astfel de judecăți indemonstrabile”/18.

La ce bun cunoașterea logică, dacă nu poți demonstra ceva? Problemă gravă, la care Kant nu are încă un răspuns potrivit. În 1763, prin „*Versuch, den Begriff der negativen Grössen in die Weltweisheit einzuführen*” („Încercare de a introduce în filosofie conceptul de mărimi negative”), testează legitimitatea trecerii de la logic la real, punând în discuție valoarea principiului cauzalității, asupra căruia va insista în „*Critica rațiunii pure*”. Până atunci, în semestrul de iarnă 1765-1766 își va preveni auditorii că „își propunea nu să-i învețe filosofia, ci să-i deprindă să filosofeze. Căci o filosofie gata făcută nu exista. Filosofia era încă de făcut și era indispensabil ca fiecare să ajungă a înțelege cum trebuia să lucreze la întemeierea ei”/19. Kant apelează acum, după trezirea datorată lui Hume, la o metodă de lucru nouă. O metodă nouă, una ce va fi „zetetică, adică investigatoare”, și nu „dogmatică, adică autoritativă”/20.

Antidogmatismul său reiese pregnant din ampla lucrare din anul 1766 – „*Träume eines Geistersehers erläutert durch die Träume der Metaphysik*” („Visurile unui vizionar explicate prin visurile metafizicii”). În vreme ce el se preocupa să descopere metoda adecvată, analizând și denunțând doctrine diverse, în jurul lui lumea cea bună vorbea de unul, suedez, Swedenborg pe nume, care nu numai că ar fi scris o operă monumentală, necitită, firește, de zvonaci, dar care ar fi avut și darul telepatiei, putând stabili contacte până și cu spiritele celor morți. Ne aflăm în plină mitologie nordică, dar faima lui Swedenborg întemeiase comunități religioase. Probabil, ca prima reacție, Kant a ridicat din umeri, necrezând în povești, dar întrebat ce părere are de către o distinsă domnișoară (Charlotte von Knobloch), ca și de alți prieteni, se hotărăște să studieze „*Tainele cerești*” ale suedezului. Își comandă, pe bani grei, la Londra, cele 8 volume ale operei lui Swedenborg și le citește prin „grila” gândirii sale obișnuite cu toate subtilitățile. A rezultat o operă captivantă, în care critica se împletește cu satira necruțătoare/21. Fiindcă tratează despre paranormal (ceva nesperios pentru Kant, motiv pentru care nici nu-și semnează cartea), demersul său e de mare actualitate. Dar să vedem ce loc ocupă această scriere în viitoarea arhitectonică a cugetului kantian.

Deși critică metafizica (religioasă) a lui Swedenborg, una ce „se originează în idealismul lui Leibniz”/22, Kant era preocupat de multe dintre problemele reale abordate de vizionarul suedez, pentru că îl interesa tot ceea ce ține de condiția umană și de posibilitățile acesteia de cunoaștere. Kant admite că omul are capacitatea de a comunica la distanță, de la suflet la suflet, închipuind o comunitate spirituală, asemenea unei „republici bine organizate”, dar nu acceptă exagerările fără fundament logic sau real. Există o limită în toate, mai ales când se face caz de „experiența trăită”, una fantastă în situația presupusă

de Swedenborg. Oricum, metafizica nu putea fi posibilă nici pe calea vreunei „filosofii secrete, ce explică comuniunea cu lumea spiritelor”, cu toate că „ar fi frumos dacă o astfel de constituție sistematică a lumii spirituale, după cum ne-o reprezentăm noi, ar putea (subl. mele) fi conchisă sau presupusă verosimil”/23. Dar Kant nu merge mai departe în această direcție, una sterilă. Trebuia să spargă cercul vicios.

Spațiul și renașterea speculației. Dacă metafizica se poate lipsi și de visările fantastice, ce-i mai rămâne de făcut unui filosof hotărât să ajungă la adevăr în orice chip? Kant „curățise de coajă” toate sistemele, toate conceptele, nimic nerezistând analizei sale. Singurele certitudini veneau doar dinspre matematică, lucru stabilit de el de multă vreme. În 1763, în „*Versuch, den Begriff der negativen Grössen in die Weltweisheit einzuführen*” („Încercare de a introduce în filosofie conceptul de mărimi negative”), Kant își trasează o nouă „ipoteză de lucru”: utilizarea matematica poate fi aplicată în filosofie nu numai prin imitarea metodei sale, ci și prin aplicarea reală a propozițiilor sale la obiectele filosofiei. Ipoteză asupra căreia va insista peste cinci ani, în lucrarea „*Von dem ersten Grunde des Unterschiedes der Gegenden im Raume*” („Despre primul fundament al diferenței dintre regiunile spațiului”). Un asemenea „obiect” comun era spațiul. Și acesta era văzut fie ca un lucru vid absolut (Newton), fie ca un sistem de raporturi între substanțe (Leibniz). Personal, se îndoia că ar putea, cu adevărat, să explice ceea ce este spațiul, așa cum am arătat mai sus. Dar, oare, nu are spațiul nici o realitate proprie, dincolo de orice substanță materială sau raport? N-are el însuși sensibile, nu are mărime și nici formă, dar, atunci, de unde avem cunoștința de el? Kant răspunde la aceste întrebări chinuitoare printr-un experiment simplu, mai la... îndemână: și-a privit mâinile care trudeau printre pagini. De exemplu, „deși ambele mâini ale unuia și aceluiași om aveau aceeași mărime și aceeași formă, cu toate acestea mâna dreaptă nu putea intra în mânășă de la mâna stângă, și invers... Să considerăm mai de aproape mâna noastră dreaptă și mâna noastră stângă. Ele sunt, ca obiecte materiale, identice. Ele sunt identice, mai întâi, din punctul de vedere al sentimentului nostru subiectiv, întrucât sunt amândouă ale noastre. Ele sunt identice, apoi, din punctul de vedere al caracterelor lor obiective, întrucât au aceeași mărime, aceeași formă, aceeași culoare etc. Cum le deosebim, atunci, una de alta? Le deosebim prin poziția diferită (s.m.) pe care o ocupă în spațiu, în raport cu corpul nostru, – una fiind situată la dreapta, alta la stânga lui. Ceea ce înseamnă că le raportăm la un spațiu ce există în afară de ele...”/24. Și mai convingător se vedește a fi privitul în oglindă. Imaginea din oglindă reproduce aidoma imaginea noastră. Par a fi identice, dar, atunci, cum de putem să le deosebim? Le deosebim pentru că, explică filosoful, imaginea noastră din oglindă și propria noastră ființă ocupă locuri diferite în spațiu. Totul pare clar, dar, totuși, își continuă Kant dialogul cu sine, ce este spațiul ca atare? Răspunzând și la această întrebare, filosoful a ajuns, în sfârșit, la un pas de... „*Critica rațiunii pure*”. Percepem numai porțiuni limitate de spațiu, diverse regiuni din cadrul spațiului pe care-l gândim nelimitat. Dar pentru că această percepție era cu puțință însemna că, deja, în mintea noastră exista intuiția spațiului. Cu alte cuvinte, spațiul nu mai viza un obiect

exterior, ci o formă interioară a cunoașterii umane. Mai rămănea ca filosoful să conceptualizeze spațiul ca atare.

O mare lumină. Pe o foaie volantă, una dintre cele pe care Kant își nota idei fulgurante, stă scris: „Am încercat serios de a dovedi anumite poziții la fel de bine ca și contrariul lor, nu pentru a stabili o doctrină sceptică, ci pentru că eu bănuiam aici o iluzie a intelectului. Anul 69 mi-a adus o mare lumină”/25. În sfârșit, în lumina rațiunii, înțelege că spațiul este o formă a cunoașterii. Meditațiile din acest an sunt scoase la lumină în 1770, imediat după (fapt semnificativ) ce este numit profesor „ordinarius”, prin disertația „*De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis*” („Despre forma și principiile lumii sensibile și ale celei inteligibile”).

Este lucrarea considerată a fi temelia criticismului de către majoritatea istoricilor filosofiei. Alții, precum Hans Vaihinger și Alois Riehl, opinează că, dimpotrivă, Kant s-ar întoarce pe poziții dogmatice. Pe de altă parte, W. Windelband și R. Zimmermann vor căuta să sublinieze o nouă influență pe care gândirea kantiană a suferit-o, venită dinspre lucrările lui G.F. Leibniz (cel din „*Noi Eseuri asupra intelectului uman*”, 1765) și a lui J.H. Lambert („*Neues Organon*”, 1764). Cert este că Immanuel Kant a găsit calea cea sigură pe care trebuia să pășească pe viitor. Nu mai avea nevoie, pentru întemeierea criticismului, „decât” să demonstreze soluțiile pe care le sugerează la problemele spațiului și timpului (ca forme a priori ale intuiției sensibile), a celor legate de distincția dintre intelect și sensibilitate, cea a antinomiilor rațiunii, alături de cea a causalității. Și, esențial, să-și conceptualizeze mai bine propriile idei. O operațiune mentală ce-i ocupă următorii 11 ani, ce-i mai puțin rodnică dacă judecăm după numărul cărților publicate, în care gândește și răs-gândește totul. Pentru că încă se mai face eroarea „de a se confunda sensul unor concepte din *Disertație* cu sensul conceptelor pe care le vom întâlni mai târziu în *Critică*”. Astfel, se identifică în mod nepermis lumea inteligibilă (noumenul) din *Disertația* inaugurală cu <<lucrul în sine>>, noțiune cu care Kant va opera în 1781, sau conceptul de <<lume sensibilă>>, din aceeași lucrare, cu cel de <<fenomen>> din *Critica rațiunii pure*”/26.

În fine, și la 1770, marota lui Kant rămâne aceea de a demonstra cum este posibilă metafizica, în timp ce în „*Critica rațiunii pure*” scopul filosofului este, simplificând la maximum, mult mai „modest”: cum sunt posibile judecățile sintetice a priori, și, în același timp, matematica și fizica pure. „Modest” – spun unii istorici ai filosofiei, uitând ceea ce Kant scria în *Disertație*: „maximul perfecțiunii se numește astăzi ideal”/27.

Idealul, pentru autorul acestor rânduri, este acela de a fi încercat să mă prind în „dansul” gândirii kantiene, pre-criticiste, până în acest punct.

Note:

- 1) Karl Jaspers [1963] (2001). *Marii filosofi*, p. 378, traducere de Viorel Cernica, Editura Paideia, București
- 2) P.P. Negulescu [1941] (1997). *Istoria filosofiei contemporane. Criticismul kantian*, volumul I, p. 94, Editura Moldova, Iași.
- 3) Immanuel Kant [1746] (1997). *Idei despre adevărata evaluare a forțelor vii și judecarea dovezilor de către domnul von Leibniz și alți mecaniciști s-au servit în această controversă*, citat după P.P. Negulescu – *Criticismul kantian*, vol. I, p. 93-94
- 4) *Ibidem*, p. 95

- 5) P.P. Negulescu (1977). *Scrieri inedite*, IV. *Problema cosmologică*, ediție îngrijită, cu studiu introductiv și note de Nicolae Gogoneață, Editura Academiei R.S.R., București
- 6) Ion Petrovici [1946] (1994). *Douăsprezece prelegeri universitare despre Immanuel Kant*, p. 55, ediție îngrijită și prefatăată de Nicolae Râmbu, Editura Agora, Iași
- 7) N.N. Bobică (1992). *Apriorismul kantian*, p. 31, Editura Academiei, București
- 8) *Ibidem*, p. 33
- 9) Jean Beaufret [1998] (1999). *Lecții de filozofie*, volumul II, *Idealismul german și filosofia contemporană*, p.12, ediție stabilită de Philippe Foucheron, traducere de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik, Editura Amarcord, Timișoara
- 10) N. Bagdasar (1969). *Viața și personalitatea lui Kant*, p. XLVI, studiu introductiv la Immanuel Kant – *Critica rațiunii pure*, Editura Științifică, București
- 11) Immanuel Kant [1781] (1969). *Critica rațiunii pure*, p. 577, traducere de N. Bagdasar și Elena Moisuc, Editura Științifică, București
- 12) Immanuel Kant [1783] (1987). *Prolegomene la orice metafizică viitoare care se va putea înfățișa drept știință*, p. 51, traducere de Mircea Flonta și Thomas Kleininger, studiu introductiv și note de Mircea Flonta, Editura Științifică și Enciclopedică, București
- 13) N. Bagdasar (1969). *Viața și personalitatea lui Kant*, p. XLVI, op. cit.
- 14) Immanuel Kant (1763). *Unica fundamentare posibilă a unei demonstrații a existenței lui Dumnezeu*, apud: P.P. Negulescu, [1941] (1997). *Istoria filosofiei contemporane. Criticismul kantian*, volumul I, p. 107, Editura Moldova, Iași
- 15) Jean Beaufret [1998] (1999). *Lecții de filozofie*, volumul II, *Idealismul german și filosofia contemporană*, p.13, ed. cit.
- 16) Immanuel Kant (1763). *Unica fundamentare posibilă a unei demonstrații a existenței lui Dumnezeu*, apud: N.N. Bobică – *Apriorismul kantian*, p. 45, Editura Academiei, București
- 17) Immanuel Kant (1763). *Unica fundamentare posibilă a unei demonstrații a existenței lui Dumnezeu*, apud: P.P. Negulescu, op. cit., p. 151
- 18) Immanuel Kant (1762). *Falsa subtilitate a celor patru figuri silogistice*, apud: N.N. Bobică, op. cit., p. 47
- 19) P.P. Negulescu [1941] (1997). *Istoria filosofiei contemporane. Criticismul kantian*, volumul I, p. 108, Editura Moldova, Iași
- 20) N. Bagdasar (1969). *Viața și personalitatea lui Kant*, p. LIII, op. cit.
- 21) *Ibidem*, p. LIV
- 22) Immanuel Kant [1766] (2003). *Visurile unui vizionar interpretate prin visurile metafizicii*, p. 31, traducere, notă asupra ediției, studiu introductiv de Rodica Croitoru, Editura IRI, București
- 23) Idem, p. 56, 60
- 24) P.P. Negulescu [1941] (1997). *Istoria filosofiei contemporane. Criticismul kantian*, volumul I, p. 145, ed. cit.
- 25) Immanuel Kant (1769). *Reflecția nr. 5037*, apud: N.N. Bobică, op. cit., p. 59
- 26) N.N. Bobică (1992). *Apriorismul kantian*, p. 61-62, Editura Academiei, București
- 27) Immanuel Kant [1770] (1936). *Despre forma și principiile lumii sensibile și ale celei inteligibile*, p. 89, traducere de Constantin Noica, Tipografia „Bucovina”, București

Marius CHELARU

Legendele tătarilor din Crimeea până-n Dobrogea

Cu ani în urmă, după ce (și) anterior călătorisem în Crimeea¹, apoi în Anatolia și în alte locuri unde trăiesc popoare turce, am colaborat cu Güner Akmolla la aducerea în limba română a unei cărți monumentale, *Istoria literaturii tătare*, scrisă de Riza Fazil (1929-2016) și Safter Nogaev (1941-2009?), apărută în 2001 la Aqmescit² (azi Simferopol³). Cele văzute și înțelese în aceste călătorii, discuțiile, întâi cu doamnele Güner Akmolla, Emin Emel, autoare ale unor cărți despre literatura popoarelor turce⁴, apoi crimee-

nii Riza Fazil și mai mulți alți scriitori de acolo, dintre care l-aș aminti acum pe Șevket Yunus⁵, autorul unei cărți despre literatura tătară în secolul al XX-lea⁶, ori, din Turcia, pe anatolianul Halil Ibrahim Ozdemir, poeta alevită din Hozat și Istanbul Sevgi Vural⁷ ș.a., ș.a., m-au ajutat să mă apropii și din alte perspective de lumea popoarelor turce, de tătari și turci în special, să înțeleg mai bine cultura, felul lor de a fi, mentalitatea și modalitatea în care s-au raportat ei la noi, românii, odinioară și cum se raportează acum.

¹ O formă mai scurtă a acestui text a apărut în „Convorbiri literare”, „Cartea străină”, iulie 2023.

² Aqmescit, „Moscheea Albă”, sau, cum i se spune azi în limba ucraineană, Simferopol. Istoriografia rusă consemnează altfel: orașul a fost întemeiat în 1784 (baronul Iosif Igelström scria că în 1783 în Crimeea existau cca. 1.600 de moschei și medrese) de către țarina Ecaterina „cea Mare”, dar și că acolo a existat, în vechime, probabil de prin secolele XIII sau mai curând XIV, o așezare a tătarilor, numită *Aqmescit*.

³ Riza Fazil, Safter Nogaev, *Istoria literaturii tătare crimeene*, cuvânt de deschidere: Feuzi Yakubov, Simferopol, Republica Autonomă Crimeea, Ucraina, 2001, 640 p. – semnalată în „Convorbiri literare”, Cartea străină, iunie 2017. Ediția în limba română: Riza Fazil și Safter Nogaev, *Istoria literaturii tătare crimeene*, îngrijire ediție, cuvânt de introducere și note: Marius Chelaru, versiunea română: Güner Akmolla, Editura StudIs, Iași, 2017, 660 p.

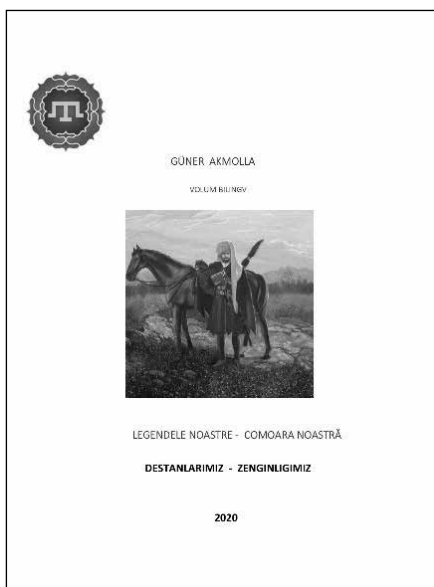
⁴ Emin Emel, *Literatura turcă de la începuturi până la al II-lea război mondial*, ediție bilingvă: română – turcă, prefață: Marius Chelaru, Editura Ex Ponto, Constanța, 2013, 556 p. – semnalată în Hyperion, Botoșani, noiembrie

2013; Emin Emel, *Literatura turcă populară*, ediție bilingvă română – turcă, cuvânt înainte de Marius Chelaru, Editura Ex Ponto, Constanța, 2016, 208 p. – semnalată în „Hyperion”, Botoșani, 4-5-6, 2017.

⁵ Convorbirile cu ei au apărut astfel: în revista „Convorbiri literare”: R. Fazil: octombrie 2011, Y. Șevket: aprilie 2012; și în *Din România, prin Porțile Orientului, convorbiri despre viață și literatură* – cu 7 autori turci și tătari de la noi și din Orient, ediție bilingvă română-tătară, traducere în tătară: G. Akmolla, Editura Fundației Culturale Poezia, Iași, 2012, în care sunt și alte convorbiri pe care le-am avut, în timp, cu scriitori tătari din Crimeea.

⁶ Semnalată în „Convorbiri literare”, oct. 2011 – *Despre poezia tătarilor crimeeni din anii 20 ai secolului trecut* (Ș. Yunus (Ш. Э. ЮНУСОВ), КРЫМСКОТАТАРСКАЯ ПОЭЗИЯ. 20-х ГОДОВ, XX ВЕКА, ТРАДИЦИОННОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ И МЕНЯЮЩИЙСЯ МИР (Poezia tătarilor crimeeni, din anii 20 ai secolului XX), Simferopol, Editura ДОЛЯ, 2004, 166 p.

⁷ O amplă convorbire cu ea a apărut în revista „Poezia”.

Astfel, an după an, am semnalat cititorilor „revistei „Convorbiri literare“, „Poezia“, „Hyperion“ un număr consistent de cărți despre cultura/ civilizația, literatura popoarelor turce, ale tătarilor de la noi, din Crimeea și din alte părți. Acum, după proverbele și zicătorile lumii turce/ tătare⁸, semnalăm o altă carte realizată de Güner Akmolla (autoarea, între altele, și a unei cărți despre istoria literaturii tătare dobrogene⁹), o ediție bilingvă română-tătară, *Legendele noastre – comoara noastră/ Destanlarımız – Zenginliğimiz*.

Cei doi autori ai *Istoriei literaturii tătare*, în special în capitolul despre *Perioada veche*, amintesc începuturile literaturii tătarilor, și despre legenda *Yusuf și Zuleyha*, apărută, chiar înaintea ocupației mongole, în scris în 1232. Este anul pe care ei îl consideră a fi primul al literaturii tătare scrise, menționând, însă, și „inscripțiile Orhonice“, de prin secolele VI-VIII, sau faptul că în 1069 *Yusuf și Zuleyha* era deja menționată de Yusuf Has Hacib în *Qutadku Bilik*. Apoi însă, scrie G. Akmolla în cartea la care facem referire acum, despre legende neamului tătar, odată cu ocupația bolșevică, istoria și viața/ cultura tătarilor au cunoscut schimbări dramatice. Astfel, multe din comorile acestei literaturi s-au pierdut în vălmășagul vremurilor, unele au fost arse de ruși, fie ei comuniști ori țariști (trebuie amintit că, după cum mi-au zis intelectualii crimeeni, unele au fost salvate de literați ruși și înapoiate celor în drept), altele nu pot fi citite/ cunoscute de tinerii tătari de azi în principal din cauza schimbării alfabetului arab, de către bolșevici, cu cel rusesc, care are la bază pe cel chirilic¹⁰. A fost interesant, în măsura în care am găsit documente sau am putut afla din discuții, inclusiv cu Riza Fazıl, să descopăr „povestea“ felului în care s-a petrecut această schimbare, opiniile literaților/ politicienilor vremii ș.a.¹¹)

Nu o dată Riza Fazıl, și, la noi, G. Akmolla, au arătat ce impact a avut schimbarea alfabetului pentru tătari, prin pierderea de către noile generații a contactului cu tot corpul literaturii tătare. Cu toate acestea, legende populare

⁸ Mustețep Ulkusal, *Proverbele și zicătorile tătarilor crimeeni din Dobrogea*, ediție trilingvă română, turcă, tătară, versiunea română: Güner Akmolla, Editura Studis, Iași, 2021 – semnalată în „Convorbiri literare“ în rubricile autori moldavi, edituri moldave – martie 2023, și „Cartea străină“, aprilie 2023.

⁹ Güner Akmolla, *Tarih ve edebiyat tarihî Romanya'da yaşğan qiritmtatarların*. Compendiu, ediție în limba tătară, Ad soz (prefață): Halil Ibrahim Ozdemir, Editura StudIS, 2014, 90 p; *Istoria și Istoria literaturii tătarilor crimeeni din România*. Compendiu, prefață: Marius Chelaru, cuvânt de deschidere: Halil Ibrahim Ozdemir, Editura StudIS, 2014, 236 p. – am semnalat-o în „Convorbiri literare“, în rubrica „Autori moldavi, edituri moldave“, august 2014, și în „Hyperion“, din Botoșani, în iunie 2014.

¹⁰ În fapt, și alfabetul rus a trecut, în timp, printr-o serie de schimbări, între care cele din vremea lui Petru cel Mare, apoi în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, pe urmă cea de după 1917, de către un colectiv sub conducerea unui cunoscut filolog, Aleksei Șahmatov (1864-1920) ș.a.

¹¹ Pe scurt: în anul 1928 – alfabetul arab înlocuit cu alfabetul latin; 1938 – alfabetul latin cu cel rusesc, așa cum era după reformele de după revoluție. În 1991, s-a acceptat la cel de al II-lea Qurultay/ Congres, ideea de reintroducere a alfabetului latin. „Aplicarea hotărârii [...] a avut loc în zilele de 17-20 iunie 1992, la Aqmescit în cadrul unui referendum/ conferință deschisă cu public“.

ale Orientului și ale lumii tătare au circulat pe mai departe și în lumea tătară. Și asta pentru că „acolo unde poporul a trăit, legende și-au continuat destinul“¹². G.A. amintește unele ca: *Noi, vitejii, Leyla și Meginun* – care cunoaște versiuni diverse în Orient, *Tahir și Zuhra*, *Yusuf cel scurtat*, *Seyfulmuluk*, *Şahsenem și Garb*, *Hurlug și Hemra*, *Maktım Selu*, *Tâlek* (Ruga), *Kır Oğlu*, *Legenda lui Edighey*, *Viteazul Katil* ș.a. Și asta s-a petrecut și la noi în țară, în Dobrogea, scrie G. Akmolla, căci, întrebând oameni mai bătrâni, i-au spus că, înainte de al doilea război mondial, mai circula basmul „Şora Batır“ în satul Azaplar (azi Tătaru), din jud. Constanța.

Nu au existat mulți autori dobrogeni, etnici turci sau tătari, care să se aplece asupra acestui fond cultural aparte. G. Akmolla scrie că „la tătarii crimeeni din Dobrogea, la sfârșitul secolului al XX-lea, nu mai existau cărți de școală“, Mustețep Ulkusal fiind „singurul care a lăsat scrieri valoroase urmașilor“. Este unul dintre motivele care au îndemnat-o pe traducătoarea și autoarea G. Akmolla să lucreze la acest volum, pentru a perpetua în scris, în limbile tătară și română, aceste legende, dar și să popularizeze vestigiile civilizației din care provin strămoșii săi. În ultima vreme, menționează, cercetările sale au fost înlesnite de faptul că (și) la Centrul Cultural Turc „Yunus Emre“ din Constanța a găsit și cărți de/ despre folclorul tătarilor.

Astfel, dintre autorii/ lucrările care i-au fost de folos menționează pe Orhan Şayk Ghiokay, ale cărui studii încep cu secolele IX-X, până în zilele noastre, scriind despre temele/ motivele („șamanismul și Islamul se confruntă, apar motive specifice precum motivul mamei, al maternității sau al mamei războinice“ și „motivul fiului cunoaște aplicații precum ar fi sabia și schimburile de arme“, „fierul alimentelor este un motiv aparte“) din literatura unor popoare pe un areal vast (cu grafia din carte: Akkoyunlar¹³, Azerbaygean, Georgia, Oguzii, Caucaz, Turkistan, Anatolia ș.a.), cu legende despre „orașe și sate, munți și păduri, ape curgătoare, lacuri, mări, oameni, bei oguzi, doamnele oguze, limbă și metode, cuvinte, silabe, băuturi răcoritoare, animale, cai și multe alte asemenea preferințe“.

G. Akmolla amintește și „primele opere ale literaturii turce“, ajunge la „*Kutadgu Bilig*, adică *Știința Bucuriei* din Uzbekistan“¹⁴, la *Divani Lugati't Turk* al lui Mahmud Kaşgarlı din 1071¹⁵ ș.a.

¹² Güner Akmolla, *Legendele noastre – comoara noastră*, p. 11.

¹³ Sau Aq Qoyunlu/ Ağqoyunlu – un stat (mai degrabă o uniune de triburi) fondată de Kara Yülük Osman Bey (1356 – 1435), la Diarbakır, din Turcia de azi, care a dominat regiunea între anii 1378 – 1503.

¹⁴ Yusuf Hâs Hâcib (Uluğ Hâs Hâcib – Marele Hâs Hâcib), a scris una din cele mai cunoscute opere din perioada statului karahanizilor (cuprindea inițial regiunea din jurul orașului Kaşgar; ulterior, locuitorii au emigrat în Maverânnehir – între Amu-Daria și Sir-Daria. Jean-Paul Roux în cartea sa *Asia Centrală*, la p. 241, scrie „au fost numiți karakhanizi pentru că, nu se știe de ce, suveranul lor purta titlul de Kara Khan, hanul negru...“), (Q) *Kutadgu Bilig* (Știința fericirii/ Înțelepciunea Gloriei Regale), în 1069-1070. A fost începută în Balasagun, completată în Kaşgar și oferită hanului karahanid Ali Hasan bin Süleyman Arslan. S-au păstrat trei exemplare la bibliotecile din Viena (în alfabetul uigur), Cairo și Fergana – în alfabet arab.

¹⁵ Înțelept turc (din mamă arabă), lexicograf al limbii/ dialectelor turce de loc din Kaşgar, trăitor în secolul al XI-lea, cunoscut în lumea

Apoi îi amintește pe Saim Sakaoğlu și Ali Duymaz, cu *Legendele Turcilor dinaintea Islamului*, 2002, asupra cărora insistă vorbind despre faptul că regăsim aici pagini despre „legende naționale turce, cosmogonia turcă, o privire generală asupra legendelor vitejești din sec. 7-6 î.e.n. până în sec. 1 e.n.“, între care „Korkut¹⁶, Manas, Köroğlu, Kırk Yıghıt.“ Iar Köroğlu/ Chioroğlu (Köroğlihan la uzbeki), una din cele mai cunoscute legende, cu toate cele patru capitole ale sale, începe „cu șamanii, continuă cu individualizarea vitejilor în versurile următoare, întinzându-se până în Balcani pentru a prezenta neamurile turce, multe și dispersate“. Întâlnim și alți și alți eroi ai lumii turco-tătare de pretutideni, între care și „Dadaloglu“ și „Şenlikin (Veselul)“, care, de mici, înving, știu a mănui armele: „Dorul viteazului e al calului/... Sabia tăioasă și calul înseamnă focul/ Formează forța ce stăpânește omul.“¹⁷ (Calul este prezent în mai toate, ca sprijin, îndrumător/ ajutor al eroilor.)

Un alt nume amintit de Guner Akmolla, care a scris despre legende neamurilor turce/ tătarilor, este Rustem Sul-teev. Acesta a evidențiat formele ale acestora după neam și zonă, în *Tătarii de pe Idil, Volga, Folclorul național*, 2014. Unele dintre legende studiate de acesta, scrie traducătoarea, au circulat în/ sau s-a auzit de ele în trecut și în Dobrogea; între acestea *Erghenekon, Manas, Bozğıhit, Adel Sultan, Qoplandı Batır, Edighe Batır, Alpamiş Batır*.

Acestea fiind spuse, G. Akmolla conchide că legende turco-tătare pot fi împărțite în două: cu teme vitejești și cu tema dragostei; la toate, „formulele populare se aseamănă, se repetă formulele de început, mediane și finale“ și „cuprind trăsături specifice traiului secular, de ce nu milenar, precum: abundența cailor, prezența lupilor, a turmelor de oi și a ciobanilor, descrieri de lacuri, pietre, idei de pietrificare“, și „oricât de largă este lumea noastră, ele sunt cunoscute pretutindeni“ (p. 17).

Ne vom opri, succint, la câteva dintre legende din această carte. Prima (tradusă din Saim Sakaoğlu, *101 de legende turcești*¹⁸, Ankara 2009) este *Fata Arzî/ Fata dorită (arzî, scrie traducătoarea, ar însemna dorință, vrere; în turcă,*

islamică fie ca Mahmud ibn Hussayn ibn Muhammad al-Kashgari, fie ca (la uiguri) *Mehmud Qeshqiri*, la turci *Kaşgarlı Mahmut*, în lumea arabă *Mahmūd ibnu l-Hussayn ibn Muhammad al-Kāshgārī* sau *Mahmūd Qaşqārī*. Cunosător al dialectelor turce, a alcătuit primul dicționar al limbilor turce, în arabă: *Diwānu l-Luğat al-Turk*, în turcă *Divanü Lügat-it-Türk (Dicționar/ Compendiu al limbilor/ dialectelor turcilor)*, în 1072. (am prezentat cartea cititorilor revistei „Convorbiri literare“, în octombrie anul trecut, ediția Mehmet Ölmez, apărută la Vakıf (Fundatia) Bank Kültür Yayınları, Istanbul, 2023). Se pare că era menit în folosul califilor din Bagdad. Conține, în afară de o hartă a zonelor locuite de popoarele turce, cca. 200 de leacuri, proverbe, zicători, exemple de poezie turcă/ uzitate în zonele de limbă turcă (Asia Centrală, Turkestan, zona dintre Ural și Volga ș.a.), de la rubaiate (în turcă – *dörtlük*) la mai toate genurile/ formele principale. A murit în 1102, la 97 de ani, într-un mic orașel de lângă Kashgar, Upal.

¹⁶ *Cartea lui Dede Korkut*: faimoasă nu doar printre turcii oguzi, și considerată „parte“ din comorile turcilor, azerilor (cu o limbă din familia limbilor oguze, a limbilor turcice) – care îi spun Dede Qorqud, sau kazahilor, kirghizilor ș.a.

¹⁷ *Köroğlu*, Metin Ekici, 2004, p. 185, cf. Güner Akmolla, *Legende noastre*, p. 16.

¹⁸ Saim Sakaoğlu, Qırım Destanı, *101 Türk Efsanesi*, Ankara, 2009.

forma este: „arzu“), și vine dintr-un sat crimeean, Mishor, în care există o statuie, „Mama Apei“, reprezentându-i pe Arzî și micuțul ei. Este o foarte cunoscută și apreciată poveste de dragoste (Bekir Ciobanzade, un mare nume al tătarilor, a scris poezia *Mama apei*), între frumoasa Arzî Qız, fiica lui Bekir și Yusuf. Dar intervine Ahmet Aga, negustor mai vârstnic, care își propune să o răpească; în legendă apare în sat și un aşik¹⁹. În timp ce toată lumea îl asculta cum cânta, Ahmet Aga a răpit-o pe Arzî, s-a cununat cu ea, iar Yusuf s-a sinucis. Arzî a avut un copilăș, dar, cum nu-l uitase pe Yusuf, s-a aruncat cu copilul în mare. Atât ea, cât și copilul au pierit în adâncimile marine.

A doua legendă intitulată *Luceafărul* sau *Steaua Ciolpan/ Steaua Ciobanilor*, tradusă tot din cartea lui Saim Sakaoğlu, *101 de legende turcești*, are un titlu care, scrie G.A., ar veni din Asia Centrală, anume Uzbekistan („având sensul de *çoban yıldızı/ steaua ciobanului sau luceafăr*“. Ciolpan era, spune-se, numele unei fete care, urgisită fiind de mama vitregă, s-a rugat de Lună să o ia lângă ea. Aceasta i-a îndeplinit dorința, dar s-a speriat de lumina zorilor și a fugit, așa că steaua/ fata a rămas mereu doar în apropierea Lunii, fiind numită „Steaua Ciolpan“, Luceafărul care strălucește până răsare Soarele.

Precizând că, înainte de a traduce această legendă, a tradus, în 1992, *Luceafărul* lui Mihai Eminescu, cu titlul *Tan Yıldızı*, adică *Steaua zorilor*²⁰, G. Akmolla scrie că mereu, și în ce îi privește pe tătari, pe autorii populari, cerul este „o galerie a legendelor“, având multe legende despre stele/ grupări de stele.

O a treia legendă, tot din volumul lui Saim Sakaoğlu, este despre numele Anatoliei/ Anadolu, despre care sunt diverse variante, una „oferită“ de Mehmet Önder, despre un sultan și oastea lui, rămași fără apă, și o bătrână care a vărsat ayran în canal. Cum bătrâna îi tot îndemna să își umple cânilile, ei răspundeau „E plin, mamă...“ (Ana Dolu), astfel, un vas de ayran a potolit setea unei întregi armate; fiind locuri cu „origini grecești“, de atunci se numesc Anadolu/ Anatolia. O altă poveste (tot de la Saim Sakaoğlu) este tot despre o bătrână, care dorind să-l ospăteze pe Hagi Bektaş, și neavând nimic, și-a trimis fata în casă să caute ceva de mâncare și aceasta, intrând, a găsit toată casă plină de mâncare, strigând: „Este destuuuul! (Ana doluuuu!)“ Și așa, zice „povestea“, din ziua aceea, aceste ținuturi au primit denumirea de Anadolu/ Anatolia.

Cel mai mare spațiu îl oferă G. Almolla legendei *Şora (Şora Batır)* – pronunțat și Ciora Batır (Viteazul Şora), care, scrie ea, are cele mai multe variante. Și explicațiile oferite de Guner Akmolla pleacă de la diverse surse și tătare/ turce, dar și care scriu despre felul cum au „judecat-o“ sovieticii, așa dar și ruse/ sovietice. A fost o preocupare pentru sovietici, arată G. Akmolla, pentru că legenda ar avea în vedere evenimente petrecute între cele două hanate, Kazan/ Tataristan

¹⁹ Aşık (din arabă – asheq, îndrăgostit) (armeană – ashugh, georgiană – ashughi) – poet/ recitator rătăcitor, întâlnit în Turcia, Azerbaidjan, Georgia, Turkmenistan, Armenia, Iran ș.a.

²⁰ Publicată în revista „Poezia“, la Iași.

și Qırım/ Hanatul Crimeii: „Această epopee militară (a ocupației ruse în Kazan) relatează și despre deplasarea rușilor spre est, răspândirea lor și încercarea slavilor de a deveni stăpâni pe noile cuceriri.“ De aceea, atât istoricii sovietici, cât și occidentali consideră că „este prima creație ce urmărește relația dintre Kazan și Moscova, analizând-o pe baza, aproape numai, a documentelor ruse din izvoare ruse“. Iar rușii „le folosesc din punct de vedere politic“, doar „pentru înalta lor politică“. (p. 57.) Astfel, sunt unii istorici care au ajuns la concluzia că, în acest sens, *Șora Batır* acoperă aceste „lipsuri“, dar nu este vorba de un document, ci, „o cronică vorbită care dezbată problemele speciale ale Asiei Centrale“, „parte din istoria tătarilor și a tradiției lor literare.“

Dar, pentru că legenda, ca și alte texte literare tătare, premerge documentele scrise folosite de ruși, scrie G. Akmolla, „*Șora Batır* rămâne un pericol“ pentru aceștia, „de aceea, ei s-au luptat pentru a-l desființa“. Problema este mai amplă, scrie G.A., căci „istoria rușilor și a sovieticilor urmărește documentarea cerințelor care îi aranjează, de aceea nu admit această legendă“, această istorie este „plină de minciuni“ despre „originile naționale“, „prietenii istorice“, „unirea voluntară cu statul sovietic, dorind argumentarea într-o singură direcție: „crearea omului nou sovietic“. De aceea, scrie G. Akmolla, *Șora Batır* este o „comoară“, fiind, între altele, „unica legendă clasică și care îi definește ca dușmani pe ruși în Asia Centrală.“

Guner Akmolla citează aici poate cea mai vastă documentare dintre toate legendele din carte, vorbind despre autori care susțin necesitatea cunoașterii legendelor popoarelor turce, fără de care (Gazi Alim, 1923) „nu vom avea nicio idee despre lupta popoarelor turce“, reflectată în toate legendele lor turce: „la kıpcegi: Koplandi Batır, la nohay: Edighe Batır, la kongrați: Alpamış Batır, la naimani: Ciora Batır, la kirghizi, Manas Batır“ (p. 59 – 60, *Legendele...*). Acestui „adevăr istoric“, sovieticii i-au adus drept „contraargument“ *Povestirile lui Igor/ Cântecul oastei lui Igor*, „deturând adevărul, neputând distruge/ interzice legenda tătara. Interesant este că, după cum arată G. Akmolla, controlul, apoi cenzura acestei legende, *Șora Batır*, a început încă din perioada lui Petru I, apoi din timpul guvernului condus de Alexandru I, iar între anii 1826-1828, sub Nicolae I, au fost cele mai drastice legi. Într-una din variante, *Șora Batır* a primit o sabie aparte, „Bagheta cerului“, cu care i-a învins pe ruși, al căror general a jurat pe sabie că nu se vor întoarce acolo. Dar rușii caută o cale să cucerească Kazanul, o găsesc, aflând de la ghicitoare că o rusoaică va face cu *Șora Batır* un băiat care îl va omorî. Și rușii fac ce fac și asta se și întâmplă. Dar, pe de altă parte, din legendă se desprind multe aspecte, de la felul în care erau relațiile tătarilor cu rușii, statutul diferit al hanatelor Crimeii și Kazanului, care intră în conflict, fiind atinse și cauzele acestuia, atacarea Kazanului de către ruși, etapizat, apoi aspecte despre lupta dintre ruși și Crimeea. În ce privește pe *Șora*: caracterul acestuia, deciziile greșite, sfârșitul său, care a însemnat și cucerirea de către ruși a Kazanului. Finalul este diferit de al celorlalte legende, care vorbesc despre libertatea

eroilor/ a popoarelor. Astfel, doar aici, în această legendă, regăsim „învingătorul“. „Explicația pentru o asemenea excepție este una causală, se datorează vremurilor ce vor veni... explicațiilor datorate de strămoși pentru tinerele generații precum învățarea experimentală. Legende sunt în același timp *testamentul și cartea testamentară* a creatorilor lor în fața urmașilor, finalul încearcă a explica umbrind și înspăimântând așa-zisa unitate“, scrie G.A. (p. 72). Dar există și variante cu final incert, sau în care eroul rămâne în viață dar „nu se mai știe nimic despre următoarele fapte ale lui *Șora Batır*“, deși sunt „izvoare“ care „relatează întoarcerea sa la Kazan“. În alte variante se observă influența/ intervenția cenzurii ruse/ sovietice: „Prin anii 1930 a avut loc *curățirea* culturală și națională. Din cauza mesajului puternic al legendei, regimul sovietic a decis desființarea ei“. „Sovieticii au reușit să facă dispărute toate legendele“. *Șora Batır* a supraviețuit pe cale orală, dar și prin faptul, deloc întâmplător, că „multe opere contemporane tătare și din alte literaturi ale Asiei Centrale au caractere ce amintesc de legenda *Șora Batır*“, deși rușii au înțeles mereu forța degajată de literaturile locale și în special de legendele Asiei Centrale“, „inspectori școlari“ scoțându-le din manuale, deși „bolșevicii, aflați sub influența tezelor de stat ale lui Lenin, dorind o ușurare a piedicilor puse cunoașterii legendelor, nu s-au opus în anii 1920 editării lor“, iar, „mai târziu, sovieticii au elogiat aceste opere prin volume drept „Cântecele libertății celor din Asia Centrală“. În anii 1930 câteva dintre ele au fost traduse în forme originale în limba rusă și „editate“. Apoi, prin anii 1950-1952, a fost din nou o „criză“ a legendelor, acestea fiind interzise, blamate chiar de către scriitori, scoase din biblioteci ș.a. Dar au fost păstrate pe cale orală de către poezii cântăreți, scrie G.A.. Atunci sovieticii au trecut la „îngăduință“, promițând tipărirea lor, dar după „verificare“ pentru a beneficia de „încredere“ și, astfel, au ajuns „să fie falsificate“ ș.a. Pe de altă parte, în aceste cazuri rușii au folosit termenul „folclor“, căci „scopul lor este de a coborî la nivel folcloric cultura locuitorilor din Asia Centrală“, „ultima variantă de legendă“, adică cea falsificată, este permisă, poate fi găsită în biblioteci ș.a., „metodă nouă“ mai distructivă, căci „tinerii din Asia Centrală vor citi texte folclorice fără să bănuiască transformările aduse. „Bătrânii care cunosc bine operele vor muri și nu vor putea spune tinerilor adevărul“. Dar locuitorii băștinași ai Asiei Centrale, înțelegând „jocul“ au contraccarat, au scris noi „povestiri istorice“, „romane“ ca „opere oficiale“ (p. 76-77), notează traducătoarea, care a scris și ea nuvele și romane istorice despre viața tătarilor de aici și din Crimeea.

Mai sunt și alte legende în carte, de pildă cele ale oguzilor. Güner Akmolla traduce din *Cartea-Oguzilor*, în care citim despre „strămoșii omenirii“. „Atotputernicului creator să-i fie dar/ Căci a creat din nimic o lume fără hotar/ Este firesc să omagiem pe trimisul Creatorului/ Strălucind în casa aceea precum luna cerului?/ Cu tata Adam și cu mama Eva el a creat pentru noi/ Întreaga bogăție din pământ și din nevoi,/ Al zecelea fiu al lui este Noe, profet și legendă/ Care s-a rănit ocrotind universul de furtună./

De atunci urmașii lui au umplut pământul...“ (p. 126). Sau legenda tătarilor crimeeni despre Hanatul Oastei de Aur – *Hanatul Oastei de Aur*²¹ și viteazul Edighe Mîrza Bahadır, cu variante (cf. grafiei din carte) în Kazahistan, Kirghistan, Crimeea, Nogay, Turkmen, Kara Kalpak, Başkurt.

După legendă, când imperiul Oastei de Aur era condus de Toktamîș Han, a apărut viteazul Edighe, iar în luptele dintre aceștia triburile de nogay (de unde era originar cel din urmă), au suferit pe nedrept. În cele din urmă Edighe ajunge în fruntea nogailor, devenind Han. „Triburile turce numite fie nogay, fie kîpceac, au dat naștere unor texte variate, folosind termeni precum *bahşi, cîrav, jirav, yomacci, cio-macgi, olenggi, îrgî*“, scrie G. Akmolla. Apoi, după secolul al XV-lea, faptele de vitejie ale Hanului Edighe au dus la o altă legendă, a lui „Edighe Nogay“.

În finalul cărții, Güner Akmolla se întoarce, bazându-se mult și pe *Istoria* lui Riza Fazîl și Safer Nogaev, la literatura tătară crimeeană din perioada veche, de până la invazia mongolă, începând cu inscripțiile Orhon – Enisei, din secolele VI–VIII, apoi Mahmud Qaşgar, „Divan-i lugati-turc“, secolul al XI-lea, în care sunt notate mai toate limbile triburilor turce din epoca autorului, cu sensurile termenilor, caracterele fonetice și morfologice care le diferențiază ș.a. În aceeași perioadă (1072–1077), secolul al XI-lea, pe fondul evoluției și culturale „care s-a simțit puternic și în formarea și definirea limbii“, a fost scrisă (în a doua jumătate a anului 1069) și *Arta de a cunoaște fericirea*, de către poetul Yusuf Has Hacib, cuprinzând aspecte din istorie, dar și diverse alte științe, dar și referiri la toate popoarele turce, inclusiv la tătarii crimeeni. Apoi Mahmud Qîrîmlî, autorul legendei *Yusuf și Zuleyha*²², cea mai veche scriere a literaturii tătare crimeene (secolul XIII). În pofida prigoanei din URSS, mulți intelectuali tătari au studiat legendele poporului lor, între aceștia Eşref Şemi-zade²³, Riza Fazîl ș.a., demonstrând, scrie G. Akmolla, că „perioada veche a literaturii tătare crimeene“ a fost înaintea invaziei mongole. Riza Fazîl a arătat, reiterează G. Akmolla, că „povestirea relatată în sura *Yusuf* a Coranului a fost sursă de inspirație pentru mulți poeți ai epocii vechi; așa cum a apărut pentru prima dată în limba persană sub titlul *Yusuf și Zuleyha* în opera marelui poet Firdousi (940–1030?), ea a fost scrisă pentru prima dată într-una din limbile turce de către Mahmud

Qîrîmlî.“ Deși originalul scris de Mahmud Qîrîmlî nu s-a păstrat, există varianta *Yusuf și Zuleyha* tradusă în turcă de către poetul Halil Oğlu (fiul lui) Ali.²⁴

În legendă, Profetul Yaqub a avut un fiu, Yusuf, foarte frumos, dar care a avut parte de multe suferințe, multe provocate chiar de frații vitregi (lucruri pe care le știu și creștinii, în forma din *Biblie*). Güner Akmolla traduce *Yusuf și Zuleyha* după Riza Fazîl.

Conform legendei, frații mai mari ai lui Yusuf, invidioși, au gândit să-l ucidă, l-au păcălit, l-au aruncat pe Yusuf în fântână, i-au mînjit cămașa cu sânge și au arătat-o tatălui lor, spunând că l-au mâncat lupii. Profetul, plângând fără oprire, a orbit. Dar, scrie și în versiunea tradusă după Riza Fazîl, soarta lui Yusuf a fost cu totul alta, fiind ocrotit de Allah.

Ultima legendă din acest volum este scrisă de G. Akmolla, despre Negip Hagi Fazîl (1906 – 1948), eroul tătar ucis de comuniști²⁵. Este despre perioada anilor mai apropiați, când, în 1948, de acum, „Puterea rusului toate stăpânește/ Plânge tătarul, norul tristeții/ Lovește istoria, e moartea speranței,/ Siberia e plină de tătarii mei!“²⁶

Negip Hacı Fazîl a ales să nu fugă, ci să moară, după interogatorii, torturi, asasinat pentru libertatea neamului său: „Eu granița s-o trec nu vreau,/ Iubirile de-aici le vreau./ Părinți, copii, soție dragă,/ Aici sunt toți tătarii mei!/ Aici sunt crimeenii mei,/ O moarte are orice om!“ (p. 189)

Autoarea scrie și despre soarta tătarilor din Dobrogea, inclusiv a tatălui său arestat, fapt care i-a marcat copilăria, întreaga viață: „Că în o mie nouă sute cincizeci și doi/ Vor crea o noapte pentru noi,/ O noapte de eroi!.../ Fără bărbați ne-a rămas neamul!.../ De frică nici nu mai plîngeau,/ Copiii toți orfani erau,/ De frică nici nu mai plîngeau!“

Popoare ca al tătarilor crimeeni proverbele, legende, folclorul lor au însemnat și o formă de rezistență, de conservarea a identității. Acea „istorie“ a poporului, conservată/ transmisă prin oralitate, dacă altfel nu s-a putut, a trecut din generație în generație, reușind să lupte împotriva „ștergerii“ memoriei individuale/ colective pentru cei care vor să „schimbe“ adevărul, pentru „omul nou“, indiferent de ce factură ar fi el.

Volumul bilingv *Legende noastre – comoara noastră*, apărut în anul pandemic 2020, cu traduceri și creații originale a doamnei Güner Akmolla este o contribuție pentru păstrarea patrimoniului cultural al tătarilor.

Güner Akmolla, *Legende noastre – comoara noastră/ Destanlarımız – Zenginliğimiz*, ediție bilingvă română – tătară, Editura Studis, Iași, 2020.

²¹ În multe convorbiri cu istorici, scriitori tătari, aceștia mi-au subliniat că termenul „ordu“ a fost tradus greșit „hoardă“, în loc ce „oaste“, cum ar fi corect.

²² Prezentată cititorilor în revista ieșeană „Poezia“.

²³ Despre a cărei viață și operă am scris în „Convorbiri literare“, plecând de la volumul Eşref Şemi-zade, *Kozaş Divar/ Zidul lacrimelor*, poem, cuvânt înainte în limba tătară: Şakir Selim, Crimeea, traducere din tătară și cuvânt înainte în limba română: Güner Akmolla, Editura Boldaş, 2005, 144 p. Riza Fazîl îl încadra pe Eşref Şemi-zade între autorii (ca: Asan Cergheev, Memet Nuzet, Abdulla Latif-zade, Umer İpci, Bekir Cioban-zade, Yaqub Şakir-Ali, Abdureim Altanli, Ziyadin Geavtobeli, Geafer Gafar, İlyas Tarhan, İrgat Qadir, Mamut Nedim, Eşref Şemi-zade, Gafar Bulganaqli, Kerim Geamanaqli ș.a.) care „au pus bazele literaturii sovietice încă din perioada de dinaintea revoluției“. R. Fazîl scrie: „În operele lor, în proză ca și în poezie, a început să apară ca un centru vital ideea creării unei vieți noi, editurile fiind deschise pentru autorii care abordează teme socialiste“.

²⁴ Notă de subsol din *Istoria literaturii tătare*: Mahmud Qîrîmlî, *Legenda „Yusuf și Zuliha“*, Istanbul, 1961, p. 161, introducere. [nota R.F. și S.N.], citată în *Legende noastre – comoara noastră*, p. 167.

²⁵ *Legenda* a fost publicată bilingv (*Tatar şehitinin destanı/ Legenda eroului tătar*) în 2003, la Editura Metafora, Constanța, și am semnalat-o la vremea respectivă.

²⁶ *Ibidem*, p. 186.

Simona-Grazia DIMA

O pedagogie a iubirii

A nu trăda cuvintele. Dintotdeauna, cuvintele mi s-au părut înzestrate cu o mare putere, preponderent ascunsă. Ele o puteau invoca și, în orice caz, o reprezentau cu noblețe. O atât de copleșitoare putere, încât consideram o impietate, poate exagerând, chiar jocurile de cuvinte, de-a dreptul o târâre a acestei forțe în derizoriu, în jocuri pedestre de legături aleatorii, unde era uitată, nesocotită. Deși doar ea conta. Dar meritul cuvintelor consta în simplitate și transparență, în corespondența exactă cu faptele. O anumită sobrietate, o ființare austeră le garanta eficiența. De aceea, mă îngrozeau jocurile de cuvinte, semnal, în fond, al instituirii bunului plac, al deșănțării. Zăream răsfântă în ele setea de dominație a oamenilor, preocupați să distorsioneze cuvintele, în așa fel încât să-și împlinească prin ele pofta, interesele mărunte, omeneste, mult prea omeneste...

Ideea de forță a cuvintelor, sclipirea din miezul lor m-a urmărit necurmat, ele erau agenții forței magnifice, superioare, abia bănuite, subterană, însă reală, hiperreală.

De aici se naștea un paradox. Tocmai acei virtuozii manipulatori ai cuvintelor, care-și clădiseră pe seama lor imperii ale seducției, mesmerizând săli întregi, comunități întregi, le foloseau asiduă, micșorându-le, însă, mereu distanți, nicio dată captivați. Nu înțelegeam de ce. Cred acum că o făceau ca să iasă ei bine, prin contrast. Să acopere adevărul, să fie ei singurii evidențiați, fără a da forței ce-i al ei. Și, astfel, îi vedeam cu nesfârșită uimire, chiar pe ei, pe maeștrii despuierii cuvintelor, cei care, cu sânge rece, tocmai prin ele reușiseră în societate (să farmece, printr-un joc nemilos, glacial), negându-le orice putere, plasându-le într-un fundal sărăcăcios. Puneau în relief doar cuvinte mici, pretinzând că omul trebuie să fie insignifiant, fiindcă prin natură e numai așa, supus unor infinite condiționări care-l lasă perpetuu descoperit în fața încercărilor de îngenunchere venite dinspre cei versați.

Destui vituperau, așadar, în legătură cu așa-zisele cuvinte mari, mânați de propriile meschine limitări. Îi contemplam cu stupefacție. În realitate, ei, cei ce izbândiseră prin cuvinte, se

temeau de ele și de adevărata forță din temeliiile lor, susținătoare, le criticau și le negau posibilitatea de a se arăta în toată măreția lor, afirmând ritos că nu există cuvinte importante, mari, că acestea sunt sortite, iremediabil, ridicolului. I-am urmărit prin viață, în gesturile și faptele lor și i-am văzut. Nu reușeau să întrecă în anvergură cuvintele puse de ei la pământ. Ai fi zis că promiteau ceva grandios prin care să umilească, în sfârșit, cuvintele cu miez, demascate statornic. Pentru a demonstra, în sfârșit, un altceva, cu mult mai important și revelatoriu, ce ne-ar fi potolit tuturor setea, așteptarea seacă. Dar nu reușeau. Convingătoarea demonstrație nu se coagula, era amânată pentru vecie. Tot ce emanau ei era pipernicit din fașă. I-am văzut, așa cum erau, oameni mici, lipsiți de anvergură, deși aparent împliniți prin statut lumesc. Dar niciuna din reușitele lor nu egala frumusețea pură, inatacabilă, a cuvintelor pe nedrept numite de ei, cu dispreț, mari. Nu voi spune care sunt, le știm. Așa-numitele (spre a le coborî!) cuvinte mari, înțelegeam, luaseră naștere demult, pentru a numi sentimente intense, ardente, convingeri puternice, dar fuseseră trădate pe parcurs. Ele au fost însă întotdeauna necesare și sunt și acum, pentru că arată și conțin angajamentul nostru existențial. În lumea creată binele și răul sunt complementare, marele și micul, la fel, nu se pot șterge, după cum nici nuanțele sau opozițiile, dimensiunile diferite nu se pot aplatiza.

Acelora crescuți în cultul meandrelor, în idolatria vicleniei, în religia manevrelor de culise și a grimaselor, a clipirilor complice din ochi, tot ce e nobil, sacru, le repugnă, le provoacă anxietate, oroare. Fiindcă nu cred în nimic, decât într-o fundamentală mizerie promiscuă. Sunt de fapt convingși că numai ea poate să triumfe. Au inversat binele și răul, au luat falsul drept etalon, i se închină, precum vițelului de aur. Iar forța lor distructivă se exercită, ținută, asupra cuvintelor. De parcă ar ști din instinct că a le spolia de noblețea lor originală e parte obligatorie a planului lor mai larg. Dar există mereu, prin veacuri, cineva sau mai mulți care apără cuvintele și le duc curăția mai departe.

Metafizică și critică literară. Pedagogia iubirii. Esența lumii, metafizică, depășind nivelul obiect-subiect, este, prin urmare, de neformat. Nu aparține minții, ci, dimpotrivă, o înglobează (și o generează). Este ceea ce au spus dintotdeauna sfinții tuturor religiilor. Sunt de meditat, în acest sens, citate fabuloase din Pseudo Dionisie Areopagitul ori Maxim Mărturisitorul, de pildă. Ea poate fi doar intim cunoscută, nu și definită, întrucât sacralul diferă de categoriile omenești. Inclusiv termenii subiectiv-obiectiv, în sacru își dizolvă diferența: acolo există cu adevărat doar „unul fără al doilea”, cum formulează o veche *Upanișadă*.

Din răspunsul dat de Ramana Maharishi unui călugăr rătăcitor (*sannyasi*), reiese limpede că nu există o percepție obiectivă a lumii: „dacă perspectiva ta devine aceea a înțelepciunii, lumea ți se va revela drept Dumnezeu. Fără a cunoaște însă prin trăirea ta directă Spiritul Suprem (Brahman), cum să te poți crede în stare să descoperi caracterul atotpătrunzător al Divinului?” (*Convorbirea nr. 1*, în volumul *Talks*, Sri Ramana-sramam, Tiruvannamalai, S. India). Cu alte cuvinte, privitorul vede ceea ce este el însuși, distinge numai atât cât îi permite propriul nivel mental. Înțelegem că Înțeleptul (*jnani*), cel ce își cunoaște Sinele prin revelație directă, este singurul aflat în armonie cu Sinele tuturor, unicul apt să-i înțeleagă cu adevărat pe toți acești falși „alții”, falși întrucât nu există de fapt altăritate – după cum reiese din *Convorbirea nr. 2*, unde Înțeleptul continuă să explice: „În orice stare [mentală, sufletească etc.] ar fi cineva, percepțiile sale poartă amprenta acesteia”.

Reală diferență dintre oameni, lasă mereu să se înțeleagă Maharishi, constă în maturitatea lor spirituală (nu în culoarea pielii, în limba vorbită, nici chiar în stadiul lor intelectual distinctiv). Este dificil să o definești, fiindcă nu e subsumată intelectului, ci ține mai degrabă de caracter și presupune, între altele, seriozitate, perseverență, smerenie, diminuarea interesului absorbant pentru lume și valorile ei.

Aceste considerente îmi par extrem de importante în explicarea demersului critic. Veritabilul critic este cel ce reușește să realizeze o racordare empatică la universul și, deci, la mentalul creatorului de care se ocupă. Nu este critic genuin tiranul sau simplul om care se așază la birou și poruncește (plin de sine sau numai prea sigur de el, hrănit cu poncife, precum „vocea străzii”, „insul de pe stradă”, mult lăudați, ajunși până și să facă și să desfacă itele puterii politice) să scrie, suprapunându-și ori gravându-și gustul și așteptările pe trupul inocent al operei din fața lui, până la a-l împistri și îngreuna cu prejudecățile din aria strictă a experienței lui de viață, convins că deține toate cheile percepției și ale valorii. Dimpotrivă, activitatea critică presupune o dezmărginire, o lărgire a orizontului cunoașterii, abandonul mistic, cedarea îndrăgostită, renunțarea la atotputernicia conturului propriu, la dictatura gustului personal, la drumurile bătătorite, însă, atenție!, nu în cazul unui text banal, ci doar atunci când o creație puternică, semnificativă își impune realitatea, ființarea, solicitând urgența descifrării. (Să facem această precizare importantă, chestiune de discernământ.) Criticul este hărăzit cu talentul rar de a se lăsa cucerit, sedus – dar numai de lucrurile majore. Demersul critic nu constituie de fel rodul orgoliului. Într-o bună măsură, el constă în renunțare și spiritualitate.

Se aseamănă, în registrul exoteric, cu alpinismul pe culmi de abrupt, pe Fisura Albastră a cuvântului, oferind experiențe

proaspete, fascinante, puțină de a cunoaște culmi și reliefuri noi, mereu altele, de neimaginat cândva pentru un trăitor la câmpie.

Racordul perfect între opera cercetată și critic se realizează prin rezonanță și iubire, prin traiul îndrăgostit lângă operă, în constanța ei vecinătate, chiar în incinta ei, în neîntreruptul devotament nutrit față de ea, în nesilita apropiere de spațiul ei subtil. Este ceea ce formulează pregnant, deși doar indirect, dar atât de adevărat sub masca unor formulări seci, științifice, Fernando Pessoa, în ampla povestire *Cazul Vargas*, din culegerea de texte cu caracter polițist, *Quaresma, descifrator* (selecție, traducere din portugheză, prefață și note de Dinu Flămând, Editura Humanitas Fiction, 2015). Într-o pledoarie eseistică pasionată, Quaresma afirmă, în fața unui judecător, pornind de la explicația dată de el mecanismelor criminogene, că există *intelligență care înțelege, intelligență critică și intelligența creatoare propriu-zisă*, spre a conchide cu necruțare că „intelligența critică nu transcende ceea ce înțelege. Iată de ce criticii, și chiar marii critici literari și artistici, au dat amarnic probe nedescoperind sau neînțelegându-i pe oamenii de geniu în literatură sau în arte. Criticul compară între ele lucrurile ce există; însă geniul, el aduce ceea ce nu există. Criticul nu îl poate compara decât cu ceea ce există; iar produsul geniului fie se apropie de ceea ce există, așadar poate fi cu el comparat, cu mai multă sau mai puțină ușurință, fie se îndepărtează de ceea ce există. În cel dintâi caz, un critic superior și lipsit de pasiune poate în fapt să descopere geniul – fiindcă în acest caz, geniul este, la drept vorbind, talentul cel mai înalt, adică un geniu la rândul său critic până la un anumit punct, și nu cu totul un creator. În cel de-al doilea caz, criticul trece alături de valoarea operei, care lui i se înfățișează doar ca fiind ceva în afara normelor, produs așadar de una din cele două tipuri de anormalitate mai des întâlnite – de inferioritate sau de nebunie. De obicei, criticii i-au considerat pe oamenii de geniu inferiori sau nebuni, cel puțin la începutul carierei lor, înainte ca stilul sau maniera lor să se fixeze ca un lucru cunoscut și obișnuit; adică să se fixeze ca un <lucru ce există>”.

Urmându-și pledoaria în sala de judecată, Quaresma declară că „intelligența critică se întemeiază pe intelligența comprehensivă, întrucât ca să poți critica trebuie mai întâi să poți înțelege” și aduce un omagiu supremei forme a intelligenței creatoare în calitatea ei de intelligență imaginativă. Ajunge astfel la obârșiile actului artistic, în regatul imaginației, elogiată drept „elementul din spirit esențialmente al nostru – căci numai în imaginație și în visurile noastre suntem la modul profund noi înșine”. Iar din faptul că prin imaginație suntem cel mai mult noi înșine, „rezultă că intelligența creatoare este legată de individualitatea noastră cea mai profundă (*subl. în orig.*). Caracterul ei vocațional este așadar deviat, nu provine de la o vocație externă, ci de la o vocație internă – nu de la o vocație parțială, ci de la o vocație ce constituie chiar fondul ființei noastre.”

Ni-l putem imagina pe criticul comprehensiv, lăudat de descifrator, ca pe un ins plin de iubire, apropiat până la fuziune de textul ales. Orice talent comprehensiv bine exersat, așa cum îl atribuie Quaresma criticului adevărat, reprezintă, în ultimă instanță, o formă de iubire.

Cât despre ipostaza ineditului, proprie creației de geniu, Nisargadatta Maharaj vorbește în termeni straniu de asemănători despre spirit ca fiind necunoscutul însuși, generator

al cunoscutului. „Din punctul de vedere al sinelui, lumea este cunoscutul, iar Supremul este Necunoscutul. Necunoscutul dă naștere cunoscutului, rămânând totuși Necunoscutul. Cunoscutul este infinit, însă Necunoscutul este o infinitate de infinituri. Așa cum o rază de lumină nu e văzută dacă nu este interceptată de firele de praf, tot astfel Supremul face cunoscute toate lucrurile, el însuși rămânând Necunoscut.“ (Nisargadatta Maharaj, *Eu sunt Acela*, Editura Herald, 2011).

Magda URSACHE

Dreptul de a fi reacționar

Eminescu e greu de iubit, repeta cu un zâmbet amar Cezar Ivănescu. E greu de iubit pentru că e departe, e foarte sus, e peste vremi. Așa și cărțile de iubit despre Eminescu, semnate de Theodor Codreanu, cărți de urât pentru detractori, cea mai recentă fiind *Fragmentarium eminescologic*, Ed. Junimea, Iași, 2024. Multe dintre notații sunt extrase din caietele în număr de 76, intitulate *Numere în labirint*, patru volume apărute, alte 8, în așteptare. Iar în *Fragmentarium*, autorul a stat între 2006 și 2016, în minte și-n inimă cu Eminescu, chiar în vremuri strâmbe și strâmte, când să hulești e voie și să-l declari pe Eminescu „valoare congelată“, irelevantă pentru străini.

Ei, dar „zică toți ce vor să zică“, „de hulesc să taci din gură!“. Sunt zilnicării, zădărnicii de care nu trebuie să ții seamă. Mie a ajuns să-mi fie milă de legiunile de versificatori, băgați în ochi de critici pe tarif. De ce asta? Tot Eminescu are răspunsul: „pentru o minte mare totu-i *problem*; iar pentru 75 de dramuri de creier totu-i *sigur*.“ Ca, de pildă, faptul că „Steaua lui Eminescu a apus“ (anunț la 150 de ani de la nașterea lui Eminescu). Azi o vedem și nu e! Prin astfel de dioptrii, Eminescu se vede „învechit“. Argumentația îmi scapă.

Un nobelizabil pre-fabricat, ajuns prim autor canonic, în viață fiind, constată că statuia lui Eminescu sună a gol. Și ce propui? vorba lui Mihai Ursachi. Înlocuitori, ce altceva? Mi-e milă și de dilematicii care-i caută înlocuitori, ca I.P. Culianu în Macedonsky, deplângând „ostracizarea“ lui din pricina epigramei „bunsimțiste“. Știți care: „pretins poet“, plecat „pe cel mai jalnic drum“, tocmai când trebuia dus la balamuc, „căci până ieri a fost năuc/și nu e azi decât nebun...“ Urât mai sună *căci* în epigrama asta!

Hermeneutul ne atrage atenția că admirația pentru poetul național e otrăvicioasă (*Otrăvurile admirației*, Polirom, 2009), fiind „un Eminescu foarte mic, un om grosolan și impulsiv, pasional, libidinos“. Admirația pentru Mircea Eliade și-o stinseze alimentând acuzații inepte de legionarism, discipolul transformându-și modelul, care i-a făcut intrarea în lumea universitară ameiană, în *bouc émissaire*. Gabriel Liiceanu a mers și mai departe, în „22“, nr.10, 6-12, martie, 1996: George Pruteanu e „arheul poporului român“, nu Eminescu. O fi fost ironic filosoful? De multe ori, prost formulată, ironia e la un lat de palmă față cu lipsa de inteligență. Iar publiciștii sperjuri au găsit cauza fascismului, a legionarismului, a ceașismului în Eminescu, prototip fascist, legionaroid, ba chiar ceașist. Un „habilitat“ de prin Craiova îi descoperă „capilarele xenofobe“ și câți ca el, câți ca el. Probitate? Calitate desuetă pentru Boia,

Întrebat în continuare dacă Necunoscutul este inaccesibil, Înțeleptul răspunde: „A, nu. Supremul este lucrul cel mai ușor de atins, căci el este propria ta ființă. Este de ajuns să încetezi a mai gândi sau a mai dori altceva în afară de Suprem“. Nu astfel se exprimă Pessoa despre virtuțile imaginarului, facultatea prin care ne apropiem de maximă noastră profunzime. Opera artistică genială, îmbrățișată de criticul iubitor, aduce în lume, materializează, „ceea ce încă nu există“.

„fabulistul“ istoriei, fără știință și conștiință, cerând ritos „Să terminăm cu mitizarea lui Eminescu!“, alergic la sintagma poet național. Cât despre tehnica luării locului, ea vine din proletcult-ură, când A.Toma, cu *Piuici și frații lui mai mici*, se voia Eminescu. Pentru stalinizanți ca Iosif Chișinevschi „naș Ieminescu“ era Deșliu, ceea ce își dorea și Beniuc cel mic, dar cu coate mari.

După ce citești o notație ca: „mândria cruntă de a spune adevărul, chiar dacă prin el lumea s-aprinde“, trebuie să ai putere să-l iubești pe Eminescu.Th. Codreanu o are cu priosință. Și nu se teme să întrebe ce-ar zice Eminescu dacă ar vedea ce ni se întâmplă. Spun și eu ca Basarab Nicolescu: Eminescu a văzut. E contemporan cu noi, e contemporanul nostru. O spune și Theodor Codreanu, în „Ante scriptum“: cu gândiri și cu imagini, Eminescu „e contemporan deopotrivă cu Dante și Shakespeare, cu Schelling și Cioran, cu Bacovia și Mircea Eliade“.

Păcăleala și paguba Strousberg se cheamă, acum, Bechtel. Dar ce-ar scrie Eminescu dacă ar afla că pierdem 3 hectare de pădure pe oră? (asta în 2013, după Th.Codreanu). Azi? Ikea exportă în 13 state europene mobilă făcută din lemnul obținut prin tăierea pădurilor noastre. „Codrule, codruțule...“ sună a doină de jale. Realitatea e mai imprevizibilă decât ficțiunea. Austria, fostă imperială, care are control asupra petrolului și gazului nostru, vrea să ne controleze, cu poliția proprie, și granițele. Iar Iohannis e nepăsător și rece față de obligațiile de președinte, mereu dezinteresat de interesele etniei noastre. Patrioti nu în vorbe, ci-n fapte, a cerut Eminescu. Și cum ar fi fost în acord cu patriotismul emfatic al lui Bogdan Rareș, un fel de Cațavencu de secol XXI?

De ce l-o fi ocărât atâta P.P.Carp, dând ordinul: „Mai potoliți-l pe Eminescu“? Pentru că Eminescu *prea* lua totul în serios. Era *prea* inflexibil, *prea* exigent, *prea* necruțător, *prea* sincer. Și de ce își etala cu sinceritate convingerile în probleme atât de delicate, cum ar fi *suveranitatea* în politica externă? Dacă Societatea Carpații îi deranja pe austrieci, Eminescu trebuia pedepsit. Și de ce să fi scris *Doina* dacă îi deranja pe ruși? A riscat și când și-a exprimat dorința ca regele Carol I să treacă la ortodocși.

E „inactual“, cum opinează H.R. Patapievici? Ba *prea* actual. Eminescu voia diamantele lipsă ale Coroanei: Transilvania, Bucovina, Basarabia. Și nu accepta dualismul la care visează

vecinul Orban, primit de preș.Iohannis. N-a voit acordarea cetățeniei evreilor în massă, la schimb cu independența țării, ci individual, așa cum e normal. Dar noi ne obișnuim cu anormalitatea. Avem la hurtă pakistanezi-români, nepalezi-români, vietnamezi –români, chinezi-români... Nu-i vrem, suntem pedepsiți de la Bruxelles, unde nu dă bine să uzăm de interesul național. Las' să emigreze românii, de sărăcie, ca să se ofere migranților cazare, slujbă și asigurare medicală gratuită.

Am fost de față la Putna când un publicist a tăbărit pe Eminescu, așa-zisul ateu, făcând o regretabilă confuzie cu proletarul ateu din *Împărat și proletar*, care credea că „morți sunt cei muriți”. Și aici trebuie să citez o subtilă demonstrație a lui Th.Codreanu: „La Eminescu, *chinul adevărului* anulează certitudinea adevărului. Adevărul lui este de aceea creștin. Pe cap „îți cade cerul”, așa cum i-a căzut lui Iisus pe Golgota, când, într-adevăr, cerul s-a întunecat cu stihii cu tot.” (*Fragmentarium eminescologic*, pag.109). Tot Th. Codreanu, în *Criza morală a criticii*, vorbea de un „hipercriticism” ca maladie. Prezentându-l pe Eminescu ateu, ești cu siguranță malad. La fel, când încerci să-l re-desenezi în negru.

După ce luptase cu „progresul” liberal calp, putea accepta publicistul torențial ca junimiștii săi, Maiorescu și Carp, să se alieze cu Brătianu? Eminescu voia țară fără *pătură superpusă parazită*. Voia *buna gospodărire țărănească*, nu corupție liberală, plantă carnivoră perenă până-n zilele noastre. Ideile lui Eminescu sunt, evident, mai bune decât ale guvernaților actuali. Pe cale de consecință, este acuzat ca anti-progresist, cum spun political- think-eri, „gaizi”, nu ghizi, în democrație. Care democrație n-ar avea nimic în comun, după noii lampadofori, cu dragostea de țară, anacronică și mioapă a lui Eminescu, întrevăzând încă din 1882 („*Timpu*”, 27 noiembrie) pericolul disoluției sociale în clase cu alte unghiuri de vedere și alte interese proprii, contrare identității. Și n-a fost așa? Acum, chiar de Ziua Unirii se pledează pe față nu pentru unire, ci pentru desfacerea țării. Harta cu râurile prescurtate nu mai doare. Corifeii Unirii au fost scoși din manuale, iar Boia spune că latinismul e doar „o construcție” (un fake), menită să oblojească orgoliul de neam.

„Forțele dezagregante”, cum le numește Th.Codreanu, par greu de oprit. Asediul lobotomic de ștergere a memoriei e în dinamică. Iliescu l-a impus conștiinței publice pe Brucan, care cerea în „Scînteia” stalinistă condamnarea la moarte a lui Iuliu Maniu, iar Iohannis pe Bruckenthal, meșter în trăsul românilor pe roată.

Doctorul C.D. Zeletin -și-l citez iarăși și iarăși- notează: „omul de cultură nu poate să nu aibă apetit pentru cultură”. Și nu poate fi decât drastic cu „micimea sufletească” și cu declinul de caracter. Adică să nu murim înainte de a muri, dimpotrivă, să ne redăm sinelui: „ca să pot muri liniștit pe mine/ Mie redă-mă!” Clar de Eminescu. O adăugire complementară, venită de la Carl Gustav Jung: „Cine privește în exterior visează; cine privește în interior se trezește.”

Theodor Codreanu scrie, cum spuneam, cărți mari și grele, pentru că despre fiecare dintre poemele lui Eminescu se poate scrie carte mare și grea. În acest *Fragmentarium* și nu numai, profesorul în Eminescu poate (și vrea) să deschidă calea „cătrelor” un Eminescu ontologic și abisal”. Voi reveni.

Th.Codreanu are darul și harul comparativismului, ca și Petru Ursache, care l-a dorit, după ce cabala mediocrilor l-a ucis

pe Mihai Drăgan, în Catedra de literatură română, să predea clasicii, însă a câștigat chef Scărlătescu, sforarul și cățărătorul.

Citatul inițial, datat 2006, este: „Dacă Aristotel a adus *transparenta imaginii*, Pitagora o intuiește pe cea a *numerelor* care stau la temelia *armoniei sonore*, înfăptuită, în absolut, în trecut, de traciul Orfeu. Geniul lui Eminescu le-a unit pe amândouă.”

Deosebire și concordanțele dintre Eminescu și Nietzsche sunt de necontrazis: „Entropia neagă eterna reîntoarcere? Eminescu spune că o slujește. Pentru poetul nostru, eterna reîntoarcere este o întoarcere a identicului, pentru Nietzsche –a diferenței. Deși aici par adversari, amândoi se leapadă de repetiția goală. Cum spuneam, Noica îi dă dreptate lui Eminescu, nu lui Nietzsche.” Și încă:

„Estetica lui Nietzsche se vrea a lui Pygmalion, cel care dă viață, stimulează voința de putere. Ecuția artă-viață consoanează cu a lui Eminescu:

Nu e carte să înveți
Ce viața s-aibă preț-
Ci trăiește, chinuiește
Și de toate pătimește
Ș-ai s-auzi cum iarba crește

Cu deosebirea că rămâne profund ancorată în creștinism, „tragismul” manifestându-se ca *imitatio Christi*.”

Găsesc în *Fragmentarium eminescologic*, într-o notă din 31 decembrie 2007, că Institutul Cultural Român și-a retras invitația făcută lui Th.Codreanu de a conferenția la Madrid (14-16 ianuarie) despre Eminescu. Nu m-a mirat deloc. Codreanu nu l-ar fi prezentat pe Eminescu în conformitate cu noile cerințe, ca fiind anti-progresist, anti-democrat, autor-pericol, încurajând extremismul, ci dimpotrivă, „aruncător de semințe (arhei)”. Eminescologul de elită și-a tăiat singur șansa susținând incorectitudinea politică a poetului național. Mă întreb cine o fi plecat la Madrid în locul lui.

Cum să-l citim și să-l cităm când este antieuropean?, se întreabă „cei cu dizabilități în ale spiritului”, cum notează Th.Codreanu. Corecții politic au aversiune față de națiune și național, n-au neam, n-au granițe, n-au datină, n-au biserică, n-au ortodoxie. Conform neomarxismului frankfurtian, Eminescu e reacționar. Or, Th. Codreanu, care nu respectă tabu-urile literare, scrisese în volumul din 2002, *Polemici incorecte politic*, un text care „se abătea”, cum formulau proletcultiști ca O.S.Crohmălniceanu, Paul Cornea et eiusdem farinae, de la direcția dată. Pesemne pe cei de la ICR îi șocase titlul: *Șansa de a fi reacționar*, dar mai ales fraza: „Așadar avem nevoie de reacționari ca Eminescu așa cum avem nevoie de aer.” Și-mi amintesc de Petru Ursache, comentând cu ironie acoperită:

„Ce-i rău să fii puțin reacționar? Nu sunt Dante, Shakespeare, Cervantes, Goethe reacționari? Nu e Iorga reacționar? Nu e Vintilă Horia reacționar? Nu e Crainic reacționar?”

Și Petru mi-a mai zis: „eu nu cred că o capodoperă se naște din *nihil*. A, da, Im.Kant a afirmat că opera de geniu (capodopera) își este propriul model și că-i greu s-o imiți, numai că blasfemiatorii lui Eminescu nu sunt creatori”.

„Om înfăptuitor”, spre a-i spune ca Motru, Th.Codreanu îi ridică lui Eminescu, la Huși, prin cărțile sale, statuia care lipsește din orașul său.

Închei aceste rânduri cu convingerea că dorita „dezeminesciarizare” a poeziei române nu va reuși.

I.E. Torouțiu, un Hurmuzachi al timpului modern

Deși îndeobște nu a fost recunoscut ca o personalitate de prim rang în istoria literară, I. E. Torouțiu interesează însă istoriografia literară națională prin devotamentul și tenacitatea prin care a conservat prin editare un material documentar imens, devenit de atâta timp indispensabil pentru studiul unei epoci și cunoașterea spiritului acesteia. Născut la 17 iunie 1888, într-o familie săracă de țărani din Solca, la acea vreme parte din Bucovina, Ilie Torouțiu urmează cursurile școlii primare în localitatea natală, reușind ca la numai 14 ani, remarcat pentru hărnicia și calitățile sale intelectuale, să meargă la Suceava pentru a studia meseria de tipograf. Om cumsecade, patronul îi apreciază hărnicia și interesul față de această nouă îndeletnicire, propunându-l pentru o bursă din partea Societății meseriașilor din Suceava. În toamna anului 1902 tânărul I. E. Torouțiu este admis elev la fostul „*Gymnasiums in Suczawa*”, Colegiul Național „Ștefan cel Mare”, unde încă din prima clasă de liceu se remarcă drept un adolescent preocupat de studiu, muncitor și disciplinat, obișnuit ca în zilele și orele libere să lucreze în tipografie pentru a-și păstra bursa. Promovează în clasa a II-a română, formată din 60 de elevi din ținuturile sucevene, își continuă studiile în clasele următoare ca unul dintre premianții clasei, cu rezultate deosebite la limba și literatura germană, ajungând ca în iunie 1910 să promoveze examenul de bacalaureat cu calificativul „Foarte bine”. În toamna aceluiași an îl găsim student la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității Germane din Cernăuți, unde, pentru meritele sale deosebite în timpul studiilor, este descoperit de rectorul universității, cunoscutul filolog german Mathias Friedwagner, care îi asigură

o bursă de studii la Academia de Studii Sociale și Comerciale din Frankfurt pe Main. Încă din perioada studiilor universitare de la Cernăuți, I.E. Torouțiu se dovedește un cercetător cu mari perspective, ajungând ca, după absolvirea acesteia, în 1913, la recomandarea lui Sextil Pușcariu, să funcționeze pentru puțin timp ca lector de limba română pe lângă Catedra de limbi romanice de la universitatea din Germania. În primii ani de război, stabilit definitiv în București, I. E. Torouțiu își continuă activitatea literară, publicând o colecție de povești și cântece populare, studii despre viața economică din Bucovina, dimpreună cu pagini meritorii de critică literară și istorică, printre revistele care i-au publicat lucrările numărându-se „Convorbiri literare”, „Sămănătorul”, „Ramuri”, „Făt-Frumos”, „Floarea-soarelui” și altele. La sfârșitul anului 1916, când Bucureștiul a fost ocupat de Puterile Centrale, Ilie Torouțiu s-a retras la Iași, unde rămâne până după război, când, întors în capitală, înființează Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, o primă realizare concretă a pasiunii sale pentru munca de tipograf, conduce revista „Convorbiri literare” (1939-1944), publică alte numeroase lucrări de istorie literară, cea mai valoroasă inițiativă care l-a consacrat în cultura română rămânând însă apariția celor treisprezece volume masive din memorabila colecție de Studii și documente literare, ale căror aproximativ 8000 de pagini l-au făcut pe Perpessicius să-l numească pe istoricul literar bucovinean „Hurmuzachi al istoriei literare”.

Apărute pe mai bine de un deceniu, între între 1931 și 1946, cele 13 volume masive, primul întocmit în colaborare cu criticul și istoricul literar Gheorghe Cardaș, cuprind un

impresionant material de scrisori, documente și alte piese de arhivă, corespondență literară și culturală. Din seria acestor volume, cel de al XIII-lea (1946) oferă în ordine alfabetică și cronologică *Cuprinsul sinoptic* al autorilor documentelor cuprinse, poeți, prozatori și oameni de știință, chiar dacă prin interferențe și natura creației unii dintre ei se pot orândui tot atât de întemeiat în curente literare diferite. După cum I. E. Torouțiu însuși mărturisea în deschiderea primului volum al colecției, „textele propriu-zise, inedite“, recuperate de prin diverse sertare și colecții particulare, și retipărite după norme științifice, „în original și traducere românească“, dimpreună cu cele „răvășite prin reviste și ziare“, „se bucură pretutindeni de o deosebită atenție din partea literaților și a marelui public. Când răsfoiești, bunăoară, coloanele celor mai cunoscute reviste literare, din țările cu o cultură mai veche, te convingi de acest lucru. Corespondența – mai mult decât studiul istoric sau critic, care de multe ori își are nota părtinitoare determinată de motive prietenești, condescendență sau complezență –, păstrează acel timbru al verității sufletești și acea oglindire a faptelor contemporane, pe care nu le putem întâlni aiurea. Corespondența literară, prin valoarea ei documentară, prin datele și aspectele sufletești ale scriitorului, prin geneza unei opere literare, deschide drum nou cercetărilor. Ea, aduce contribuții pentru studierea unei monografii sau pentru aprofundarea unei întregi epoci literare.“¹

De un interes biografic copleșitor, scrisorile și documentele din primele patru volume se referă la „Junimea“ și „Convorbiri literare.“ Explicabil prin însemnătatea pe care Societatea literară „Junimea“ o deține în cultura română, I. E. Torouțiu cuprinde cu precădere în primele volume documentele referitoare la această mișcare literară, corespondența deosebit de bogată a membrilor ei, cu deosebire scrisorile primite de Iacob Negruzzi (Jaques, pentru cei apropiați) începând cu 1863 până la moartea acestuia la o vârstă de patriarh, survenită în ianuarie 1932. Prin acestea, I. E. Torouțiu aduce în prim-plan personalitatea lui Titu Maiorescu, evidențiind rolul marelui critic și îndrumător cultural în dezvoltarea limbii și a literaturii române moderne. Cât de puțin receptat era Eminescu, chiar prin poeme ca *Epigonii*, programatice și limpezi cel puțin în litera lor, se vede și din reacțiile auditorilor unei conferințe a lui Slavici, completată de lecturi din scriitori contemporani, publicate de Torouțiu în volumul al II-lea al colecției sale. Enumerăm în acest context scrisorile lui Slavici către Negruzzi și scrisoarea prin care Eminescu se oferea să-i trimită lui Iacob Negruzzi poemul *Mureșanu*, document plin de subtilități și semnificativ pentru felul poetului de a nu-și crea inutil iluzii. Pe 15 ianuarie 1899, de ziua poetului Mihai Eminescu și la 10 ani de la moartea acestuia, revista „Convorbiri literare“ publica, la rugămintea lui Iacob Negruzzi, fostul director al revistei, mai multe scrisori

trimise de Eminescu jurnalistului și bunului său prieten, de la versuri și studii până la propriile texte cuprinzând fostele sale angoase de pe vremea când studia la Viena și la Berlin. Astfel că primele pagini din „Convorbirile“ de pe 15 ianuarie 1899 cuprindeau câteva scrisori redactate și trimise de Mihai Eminescu lui Iacob Negruzzi pe vremea când acesta era colaborator al revistei. „Am găsit printre hîrțile mele mai multe scrisori ale lui Eminescu. Tot ce-a ieșit din pana acestui poet este interesant și poate contribui la înțelegerea sau studierea inteligenței sale extraordinare. Vă trimit dar scrisoriile cu rugămintea să le publicați“, scria într-o scrisoare adresată comitetului de redacție al revistei „Convorbiri literare“ Iacob Negruzzi, cel care fondase și condusese publicația lunară vreme de 28 de ani. Venite „la pachet“ cu poezii, poeme și studii datând din perioada când poetul studia la Viena (1869-1872) și la Berlin (1872 și 1874) sau din anii în care acesta a început colaborarea la revista „Convorbiri literare“, dar și din ultimii săi ani de viață, când era internat la ospiciul de lângă localitatea Mănăstirea Neamț. Ar mai fi de semnalat în acest context și scrisoarea lui Maiorescu către Ștefan Vîrgolici, datată 7 octombrie 1875, unde se face un veritabil rechizitoriu la adresa presupusei „lenevii“ a unor junimiști.

Neoperând o selecție prealabilă, multe dintre scrisorile particulare publicate de Torouțiu nu cuprind aspecte din punct de vedere beletristic față de ceea ce exprimaseră autorii lor în opera propriu-zisă, meritul istoricului literar constând însă în harul de a intui valoarea acestora ca documente omenești de un tulburător farmec și interes biografic. Identificăm în acest al doilea volum texte și alte felurite scrisori dintre anii 1863-1915, unde editorul nu a ezitat să surprindă aspectele ce „oglesc evocativ figurile lor caracteristice“ și acele „amănunte biografice necunoscute până acum“. Bunăoară, paginile de „sarcasm și umor“ din scrierile „mucalitului V. Pogor“ alternează cu „atmosfera de sobră și înaltă intelectualitate a lui A. D. Xenopol“ și cu „optimismul robust, rustic“ din cele 140 de scrisori ale lui Ioan Slavici, esențiale „nu atât prin dimensiune și număr“, cât și prin „valoarea lor literară și bogăția informațiilor de interes general“. În volumul al III-lea, I. E. Torouțiu explorează alte arhive. „După terminarea autografelor lui Iacob C. Negruzzi de la Academia Română, se explică acesta, am evadat dintre zidurile depozitului oficial, urmărind după logica lucrurilor, răspunsurile la scrisorile care au fost publicate. Pretutindeni, familiile cu renume în istoria țării și literaturii noastre ne-au întâmpinat cu cea mai mare bunăvoință și desăvârșită înțelegere pentru reînvierea și scoaterea la lumină a tot ce a fost gând înalt, sentiment adânc și frumos, suferință și zăbucium, în năzuința înaintașilor spre apogeul de glorie al poporului românesc“. Cu un rol semnificativ în întregirea zestrei epistolare, de reținut aici corespondența lui Al. Cihac cu Iacob Negruzzi, „scrisorile protocolare ale lui Ion Ghica, de altfel neîntrecut meșter în literatura epistolară cu V. Alecsandri“, dimpreună cu prețioasele „indicațiuni“ din corespondența scriitorului și lexicografului Theodor

¹ I. E. Torouțiu, Gh. Cardaș, *Gândul nostru*, în vol. *Studii și documente literare*, I, *Junimea*, Institutul de Arte Grafice, „Bucovina“, București, 1931, p. VII.

Alexi cu privire la „idila lui Iacob C. Negruzzi, «Miron și Florica» în versiune germană”. De asemenea, dăm aici și peste o serie de amănunte „precise din anii de școală ai lui Eminescu la Cernăuți, precum și motivele plecării sale de acolo împreună cu trupa lui Fani Tardini”, în varianta în care acestea sunt comunicate lui Titu Maiorescu la 3 iulie 1889 într-o scrisoare trimisă din Cernăuți de folcloristul și istoricul literar Ion G. Sbiera, fostul profesor al lui Eminescu, urmaș la catedra lui Aron Pumnul. „Cât a fost în gimnaziu, consemnează acesta, Eminescu a fost învățăcelul meu de limba românească și ne înțelegeam foarte bine împreună, era foarte bun și blând băiat, dar n-avea gust la studii serioase și sistematice, lua toate mai ușurel, căuta să culegă floricele, dar nu-i plăcea să-și înghimpe degețelele.” Datate 20 iunie 1884 și 27 decembrie 1884, scrisorile lui Al. Vlahuță și ale bucovineanului A. Chibici-Revneanu, adresate lui Ioan Slavici în primăvara anului 1886, cuprind informații „sfâșietoare pentru soarta omului Eminescu în declin”. „Am văzut pe Eminescu și am stat cu el o zi, scrie Al. Vlahuță. Mi-a fost cu neputință să-l înduplec a veni cu mine la țară. La ce – zicea el să mai porți prin lume un om mort! – Doarme puțin, vorbește puțin și sunt zile în care uită să mănânce [...]. Grozav îl tulbură și îl demoralizează lipsa de ocupație hrănitoare. El o spune adesea. De aici, poate, în mare parte vădita umilință – sfieala copilărească din vorba și mișcărilor lui... E nespun de sfâșietor.”

Alcătuite „în obișnuitul său ton de sarcasm și umor”, scrisorile lui I. L. Caragiale îl descoperă „pe scriitorul îngrijit și corect, pe stilistul unic al scrisului românesc”, după cum din corespondența lui Duliu Zamfirescu reținem scrisorile adresate de autorul *Vieții la țară* prietenilor săi scriitori, pagini de un mare interes prin diversele „aprecieri asupra literaturii noastre, din epoca junimistă” și, în egală măsură, prin aptitudinea „de caustic și încercat critic literar” al „aristocratului și finului romancier”. De aceeași valoare documentară se bucură și scrisorile semnate de alți poeți, prozatori, filologi, folcloriști, istorici sau geografi, „mai mult sau mai puțin statornici junimiști, atât în concepțiile literare cât și în cele politice”. Tot în volumul al III-lea au fost explorate arhive aparținând scriitorilor Ioan Slavici A.D. Xenopol, Nicu Gane, Miron Pompeiliu, Dimitrie Petrino, V. Burlă, Al. Vlahuță, Anton Naum, G. Vârgolici, I. Urban-Jarnik și Artur Gorovei, scormonirea minuțioasă a fondurilor care ascundeau aceste informații meritându-și răsplata cuvenită, din moment ce, cu puține excepții, multe din scrisorile particulare publicate de I.E. Torouțiu surprind prin nobilele avânturi spirituale ale unora dintre cele mai înzestrate spirite pentru trăirea intelectuală a secolului al XIX-lea. E ușor să deducem că personalitatea lui Eminescu a exercitat asupra multor cercetători o înrăurire statornică. Prin eforturile perseverente ale istoricilor literari în direcția popularizării imediate a operei și a unor perioade din viața poetului nostru național s-au strâns încă de la începutul secolului al XX-lea puzderie de tomuri, studii și documente, broșuri, materiale ce dovedeau cât de vie și complexă era de-a lungul anilor

prezența lui Eminescu în cultura românească. Numai că multe dintre piese rămăneau încă disperate sau valorificate artificial și cu tendințe de exagerare sau de vulgarizări inutile, după cum, în același mod păgubitor, s-a mai întâmplat ca multe referiri biografice să fie confuze și discutabile. De-abia mai târziu, meritul imens de a fi distrus tot ce era fabulos și convențional în biografia poetului i-a revenit lui G. Călinescu, în 1932, o dată cu apariția *Vieții lui M. Eminescu*, operă de talent și de artist prin maniera cu totul originală prin care criticul literar a reușit să interpreteze aceste documente, articole și însemnări, amintiri și colecții de reviste, pentru a le conferi forța unor părți ale unei expresii umane superioare.

Publicat în 1933 la Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, volumul al IV-lea din *Studii și documente* (capitolul „Junimea”) deschide alte posibile căi de investigație și de apropiere de viața lui Mihai Eminescu, menite să lumineze astfel tot mai multe probleme și întrebări care se ridicau în legătură cu biografia geniului românesc, ajungându-se ca, în acest mod, să se confirme ideea că opera eminesciană a fost un „teren de întâlnire” pentru mulți cercetători, fie editori de texte, cunoscute sau inedite, fie autori de sinteze critice sau creatori de „viață romanțată”. De exemplu, propunându-și să romanțeze iubirea poetului pentru Mite Kremnitz, E. Lovinescu va prelua un document prea puțin răspândit, tipărit însă de Torouțiu în forma sa originală în colecția de *Documente* din 1933, volumul al IV-lea, la doar un an după ce fusese dat publicității în revista „Convorbiri literare”, cu o scurtă precizare aparținându-i lui Al. Tzigara-Samurcaș și cu introducerea lui Paul Zarifopol. Este vorba de *Amintiri fugare despre M. Eminescu*, memoriul redactat de Mite Kremnitz la București în octombrie 1893 și rămas inedit, important pentru argumentele în măsură să susțină ideea că „poezia lui Eminescu *Atât de fragedă...* este dedicată Mitei Kremnitz”. Publicat de E. Lovinescu în 1934, romanul *Mite* este imaginea unei invenții românești capabile să pună în mișcare câteva tipuri contemporane poetului, cu o viziune exactă și cu multă verosimilitate, plecând de la o dată de certă istorie literară. Deosebit de interesantă se arată și scrisoarea lui Titu Maiorescu către Eminescu, aflat în coalescență încă din februarie 1884 la Sanatoriul Oberdöbling, de lângă Viena, cu toate semnalele iscate de publicarea volumului de *Poesii* de la Socec, doritor să limpezească în public imaginea celui mai înzestrat poet al nostru, numit „cea mai înaltă încorporare a inteligenței române”.²

² „Domnului Eminescu // WIEN, Ober-Döbling /in der Heilanstalt Leidesdorf-Obersteiner /Iubite domnule Eminescu, /Și scrisoarea D-tale către mine și scrisoarea de mai nainte către Chibici le-am cetit eu cu familia mea și cu toți amicii D-tale cu nespusă bucurie. Căci ne-au fost dovada sigură despre deplina D-tale însănătoșire. Nu te mira că-ți vorbesc mai întâi de bucurie, deși amândouă scrisorile sunt triste și concepute sub un fe! de „deprimare a moralului”, cum ar zice galomanii noștri. Căci eu cred că tristețea D-tale trecătoare și desigur neîntemeiată, pentru noi rămâne dar bucurie curată. Vezi, D-le Eminescu, diagnoza stării D-tale trecute este astăzi cu puțință și este absolut favorabilă. Se vede că din cauza căldurilor mari, ce erau pe la noi în iunie 1883, D-ta ai început să suferi de o meningită sau inflamație a pielii creierilor, mai întâi acută, apoi cronică, din care

Grija criticului pentru sănătatea lui Eminescu o intuim și în *Scrisoarea* către sora sa, Emilia Humpel, datată Iași, 6 decembrie 1883, publicată în volumul al V-lea din *Studii și documente literare*. Alte referințe de acest gen sunt la fel de vizibile și în scrisorile Henrietei Eminovici către Cornelia Emilian, publicate în volumul al IV-lea. Din același volum descoperim și scrisoarea în versuri trimisă în 1881 de Gheorghe Eminovici către cel pe care îl nesocotise dintotdeauna pentru „mania” de a fi poet, o dovadă, prin excelență, simbolică, un demers cu totul neobișnuit, de o delicatețe rămasă neexplicată la acest om de o atât de reputată asprime. Adăugăm aici și scrisoarea de la 3 iulie 1889 a Aglaei către Maiorescu, legat de locul de naștere al poetului. Detalii privind ce anume a citit Eminescu, precum și observațiile critice ale lui Maiorescu, descoperim și în

cauza ai avut un delir continuu de peste 5 luni, până când s-a terminat procesul inflamației. În tot timpul acestui vis îndelungat ai fost de o veselie exuberantă, încât e păcat că nu ai păstrat nici o aducere aminte a trecutului imediat. Ei, acum ai ieșit din vis, precum trebuiai să ieși, și ți-ai recâștigat conștiința. De-acu nu poți lua motiv pentru atâta greutate sufletească, cu tot pesimismul D-tale. Nici griji materiale nu trebuie să ai. În privința aceasta iată cum stau lucrurile. Chibici pleacă poimăine duminică la Viena și va fi dar luni la 4 ore la D-ta la Ober-Döbling, precum ți-am telegrafiat alaltăieri. El vine pentru ca, în înțelegere cu dr. Obersteiner și după sfatul lui, să te scoată din Institut și să facă împreună cu D-ta o excursiune de vreo 6 săptămâni spre sudul Alpilor, poate până la Veneția, Padua sau Florența. Are mijloace bănești pentru aceasta precum și — se-nțelege — pentru împrospătarea garderobei D-tale, care va fi stat și ea ca-n vis în aceste 7 luni. După aceasta, dacă nu va fi indicată vreo cură de băi, la Hall de exemplu, vă veți întoarce împreună în țară unde trebuie să te mai odihnești câteva luni, pentru a te întreina fizicește deplin. Teodor Rosetti te invită să petreci aceste luni la moșia lui Soleștii, unde îți va pregăti primirea în modul cum vei dori D-ta. După aceasta, așadar pe la august, în urma intervenirii Reginei (Carmen Sylva), care îți poartă cel mai sincer interes, vei fi numit în vreo funcție care să-ți convină; de exemplu bibliotecar al Universității. De aici înțelegi că despre vreo îngrijire pentru existența D-tale materială, în viitor, nu poate fi vorba. De vrei să știi cu ce mijloace ești susținut deocamdată? Bine, Domnule Eminescu, suntem noi așa de străini unii cu alții? Nu știi D-ta iubirea și (dacă-mi dai voie să întrebuițez acest cuvânt exact, deși este mai tare) admirația adeseori entuziastă ce o am și eu și tot cercul nostru literar pentru D-ta, pentru poeziile D-tale, pentru toată lucrarea D-tale literară și politică? Dar a fost o adevărată exploziune de iubire cu cari noi toți prieteni D-tale și nu numai aceștia am contribuit pentru puținele trebuințe materiale ce le reclamă situația. Și n-ai fi făcut și D-ta tot așa din mult puținul ce l-ai fi avut când ar fi fost vorba de orice amic, necum de un amic de valoare D-tale?

Acum trebuie să știi că volumul de poezii ce ți l-a publicat Socec, după îndemnul meu, în Dechemyrie anul trecut, a avut cel mai mare succes, așa încât Socec stă înca uimit. În aceste 7 săptămâni de la aparițiunea lui, s-au vândut 700 de exemplare; o mie este toată ediția și de pe acum trebuie să te gândești la ediția a doua, care va fi reclamată pe la toamnă și în care vei putea face tu toate îndreptările ce le crezi de trebuință. Poeziile D-tale sunt azi cetite de toate cucoanele, de la Palat până la mahalaua Tîrchilești, și la întoarcerea în țară te vei trezi cel mai popular scriitor al României. Așa cam este, dar tot nu este rău, când te simți primit cu atâtă iubire de compatrioții tăi. Așadar, fii fără grijă, redobândește-ți acea filozofie impresională ce o aveai întotdeauna, adaugă-i ceva veselie și petrece prin excursia în frumoasa Italie și, la întoarcere, mai încălzește-ne mintea cu o rază din geniul D-tale poetic, care este și va rămâne cea mai înaltă incorporare a inteligenței române. La revedere cu bine și o caldă strângere de mână de la toți prietenii și mai ales de la /al D-tale /devotat T. Maiorescu.

procesele-verbale ale „Junimii” reproduse în volumul IV al *Studiilor* editate de I.E. Torouțiu. În toată această amplă și îndrăzneță întreprindere, I. E. Torouțiu surprinde prin exigența față de îndreptarea unor lacune ale istoriografiei românești moderne, vizând cel puțin epoca junimistă. „Pentru studierea unei opere literare, se explică Torouțiu în deschiderea colecției, alături de documentul estetic trebuie să intervină și cel istoric. Pusă la îndemâna cercetătorilor, colecția de studii și documente va ajuta la elucidarea unor probleme, verificări de prezumții în lucrările viitoare. Față de studiile tipărite însă, materialul documentar intervine și impune categoric numeroase rectificări de date greșite, modificări în opinii acreditate și completări de fapte noi.” Continuând și trecând el însuși pe la școala unor zeloși arhiviști, dar profitând și de experiența pe care i-a dat-o elaborarea unor lucrări de erudiție și curiozitate culturală, I. E. Torouțiu unește în acest domeniu al istoriei literare documentarea epuizantă și studiul migălos al cărturarilor cu rafinamentul celui impresionat de individualitatea și frumusețea unică a unei scrisori ce ne aduce și pentru o clipă în tovărășia geniului eminescian.

Proiectată la un număr de douăzeci și cinci de volume, continuare la cele publicate, din care cel puțin patru ar „cuprinde materialul inedit maiorescian,” în celelalte urmând a fi incluse, în general, documente privitoare la „Junimea.” seria de *Studii și documente literare* (I-XIII) surprinde prin exigența prin care I. E. Torouțiu stăruie asupra unor lacune ale istoriografiei românești moderne privitoare cel puțin la epoca junimistă, cu o strictă orientare față de diverse tipuri de lucrări auxiliare, bibliografii, ediții critice de opere complete, corpusuri de documente în toată varietatea acestora: acte, scrisori, procese-verbale etc., „păstrând acel timbru al veracității sufletești și acea oglindire a faptelor contemporane, pe care nu le putem întâlni aiurea.” În martie 1947, la aproape 60 de ani, într-o scrisoare către G.T. Kirileanu, I. E. Torouțiu mărturisea entuziasmul prilejuit de achiziționarea „unui pachet respectabil de scrisori ale lui Vasile Conta, unele cunoscute, altele necunoscute”, pe care le va preda Academiei Române. Își amintea de asemenea de „un sac de scrisori primite de T. Maiorescu”, lucrări „de interes copleșitor – și manuscrise inedite, piese de teatru, amintiri, Epistolarium, 4 masive manuscrise, care se credeau pierdute”. Scrisoarea trădează proiecte gigantice care, deși în bună parte nedefinite, sunt în măsură să-l plaseze pe I. E. Torouțiu în seria marilor cărturari prin excelență romantici, predispuși spre o activitate tumultuoasă, frenetică. „În economia viitoare a volumelor 14-25, scria cercetătorul bucovinean, cel puțin patru ar cuprinde materialul inedit maiorescian. În celelalte vor intra tot numai documente privitoare la Junimea; perioada Sămănătorului sunt nevoit s-o părăsesc din cauza certurilor dintre moștenitorii lui N. Iorga.” În iulie 1952, cu un an înainte de dispariția sa din viață, I. E. Torouțiu lucra tot la *Studii și documente*, cu care ajunsese la finalizarea celui de al XIX-lea volum, extinzându-și în acest fel vastul proiect la 24 de volume. „Acum lucrez la

o încercare de Sinonimică românească. Am terminat exegeza eminesciană în vreo 800 de pagini; la Studii vreau să ajung până la volumul XXIV texte, iar XXV să cuprindă un tablou sinoptic al tuturor documentelor și un indice general, cu un capitol final la addenda et corrigenda, eu știind singur că mult am lucrat, mult am greșit, și alții vor fi știind, de bună seamă, și mai mult pe unde am greșit³. Chinuit de o boală incurabilă, Ilie E. Torouțiu se stinge din viață în ziua de 23 noiembrie, anul 1953, în locuința sa de pe str. Argentina, ca soția, Elvira, să își ia zilele a doua zi, tragicul eveniment făcând multă vâlvă în tot Bucureștiul.

Comparabilă cu efortul lui N. Iorga în strângerea, selecția și coordonarea izvoarelor istorice, *Acte și fragmente cu privire la Istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului*, I-III, 1895-1897, sau cu preocupările de mai înainte ale lui Euxodiu Hurmuzacki, cu

³ G. Kirileanu, *Correspondență*, ediție îngrijită de M. Handoca, Minerva, București, 1977, p.618-619.

ale sale *Documente privitoare la Istoria Românilor*; I-XI, 1876-1899, volumele tipărite de I. E. Torouțiu se definesc în mod special prin metoda de lucru și prin extraordinara viziune a ideilor deprinse din comentarea acestora. Până în 1937, despre colecția *Studii și documente literare* s-au scris peste 300 de articole și dări de seamă, din care cele semnate, printre atâția alții, de Perpessicius, G. Călinescu, P. Constantinescu, Leca Morariu și Ion Breazu, care recunoștea imensul serviciu adus istoriografiei noastre literare, „iar marea jertfă materială făcută de acesta prin editarea pe proprie cheltuială a atâtor materiale, merită recunoștința națională.”⁴ Dacă vestea alegerii lui I. E. Torouțiu la Academia Română a bucurat pe cele mai înzestrate spirite ale timpului. „Dacă trăia Maiorescu – afirma I. Al. Brătescu-Voinești – Torouțiu ar fi fost membru activ de la al II-lea volum din *Studii și documente literare*.”

⁴ Ion Breazu, *Studii de literatură română și comparată*, II, ediție îngrijită și prefată, bibliografie și indice de nume de Mircea Curticeanu, Dacia, Cluj, 1973, p.406.

Doru SCĂRLĂTESCU

Despre lumina sacră a cărții

II. Zăbava cetitului se deprinde în Sfânta Familie

Când n-au găsit suport în textele canonice consacrate pentru a-și exprima dragostea pentru carte, prin apel la modelul paradigmatic al familiei extinse a lui Iisus, artiștii Evului Mediu au recurs la apocrife, *Protoevanghelia lui Iacob*, bunăoară, cea mai veche (secolul al II-lea d. Chr.) și cea mai prestigioasă dintre ele, sau, inspirată probabil din ea, *Evanghelia după Pseudo-Matei*, din care au desprins imaginea luminoasă a acesteia, unde, într-o interpretare proprie, învățătura ocupa un loc de excepție. *Noul Testament* (cele patru *Evangelii*, epistolele pauline) sunt foarte zgârcite în relatări despre viața Mariei (venerată ca Maică a Domnului – *Theotokos* abia după al treilea sinod ecumenic de la Efes, din 431), cu atât mai puțin despre părinții acesteia, Ana și Ioachim. Ca să nu mai vorbim de străbunica dinspre mamă a lui Iisus, Emerentia, o descoperire târzie (finele secolului al XV-lea) a hagiografiei creștine.

Atelierul lui Gérard David, *Linia Sfintei Ana*, c. 1500, Musée des Beaux-Arts, Lyon.

Într-o substanțială lucrare dedicată iconografiei medievale religioase franceze, publicată în 1898 (susținută peste

un an ca teză de doctorat), istoricul de artă Emile Mâle, viitor academician, va stăruie într-un capitol special asupra tradițiilor legendare alăturate cărților canonice din Vechiul și Noul Testament, devenite sursă de inspirație indispensabilă pentru literatură și artă: „Apocrifele au fost în Evul Mediu un izvor viu de poezie și de artă. Fără ajutorul lor întreaga viață a Fecioarei precum și o bună parte din aceea a lui Isus Christos, așa cum o povesteau artiștii secolului al XIII-lea, n-ar putea fi înțelese. Avem dreptul să afirmăm încă o dată în finalul capitolului că, fără Apocrife, cel puțin jumătate din operele de artă ale Evului Mediu ar deveni pentru noi literă sigilată”¹. Prețuirea rămâne constantă în rândul specialiștilor, în termeni aproape identici. „Fără ele, o parte a iconografiei creștine ar fi de neînțeles”, scrie poetul și romancierul Frédérick Tristan, profesor de artă creștină timpurie și renescentistă la ICART din Paris, în tratatul său din 1996². Iată, trecând pe versantul răsăritean al creștinismului, și păreriile unui filolog și folclorist junimist, prieten al lui Eminescu, rabinul Moses Gaster, susținută într-o conferință din februarie 1884 la Ateneul Român; mai întâi, definirea pentru publicul larg a genului: „Aceste povestiri legendare, în care se întrunește observațiunea naturei și tendința de a regăsi și lămuri toate în Biblie, mai împodobite și dezvoltate și apoi atribuite unei persoane biblice, constituie ceea ce se numește: *apocrif*”, apoi, importanța lor culturală, „căci ele conțin o parte a din avuția poetică a omenirii; ele ne arată mișcarea cea mare a spiritelor în curs de atâția secolii, și începutul literaturilor europene”³. De asemenea, argumentele unui traducător și comentator român recent al acestora: „Dacă am considerat necesară traducerea și publicare câtorva apocrife a fost nu doar pentru a reînvia, o clipă, atmosfera clocotitoare a primelor veacuri creștine, cât mai ales pentru a descoperi un orizont inedit asupra unei Tradiții care s-a prelins, din fâgașul ortho-doxiei spre cultul liturgic, spre literatură și spre iconografie. Multe scene reprezentate pe iconostasele bisericilor noastre ar rămâne fără înțeles viu privite din afara apocrifelor. Tot astfel multe sărbători

incluse în anul liturgic creștin se văd înviorate de lectura acestor texte pe nedrept oropsite”⁴.

Autor anonim, Sf. Ana și Fecioara Maria, vitraliu, secolul XIII, Catedrala din Mans.

Concret, prin apocrife se deslușesc de exemplu imaginile de pe fresca de la Catedrala „Sf. Sofia” din Kiev, de la mijlocul secolului al XI-lea, unde, alături de Iosif și Maria, îi putem astfel identifica pe părinții ei, Ana și Ioachim, cum, de asemenea, cele șapte scene din viața acestora de pe unul din spectaculoasele vitralii gotice, în albastru major, datând din secolul al XIII-lea, de la Catedrala din Mans; o scenă inaugurează un veritabil leitmotiv în arta religioasă a Evului Mediu occidental, *Sf. Ana învățând-o pe Maria să citească*, asupra căruia vom stăruie pe larg în numărul viitor al revistei. Ajunsă, prin mijlocirea Sfintei Ana, în mâinile Mariei, cartea va deveni un semn distinctiv al acesteia, întâlnit frecvent în reprezentările plastice ale Evului Mediu, ca simbol al înțelepciunii și al cunoașterii, pe care îl vom regăsi mai departe la Iisus – Logosul. Acesta este înțelesul pe care îl transmite credincioșilor, din amănunțimea ei simfonie de imagini săpate în piatră, statuia Anei cu Maria în brațe din portalul de Nord al celebrei Catedrale Notre-Dame de Chartres, din jur de 1205-1210. Statuia, din păcate deteriorată, celebrează, împreună cu

¹ Emile Mâle, *L'art religieux du XIIIe siècle en France. Etude sur l'iconographie du moyen âge et sur ses sources d'inspiration*, Paris, Ernest Leroux, 1898, p. 338.

² Frédérick Tristan, *Primele imagini creștine. De la simbol la icoană, secolele II-VI*, București, Meridiane, 2002, p. 236.

³ Doctor M. Gaster, *Apocrifele în literatura română. Conferință ținută la Atheneu în 5 februarie 1884*, extras, pp. 221; 259-260. V. și, idem, *Literatura populară română*, București, Editura Minerva, 1983. În prelungirea tezelor lui Gaster, rămânând în mediul academic, amintim contribuțiile lui Ion Bianu, Ioan Bogdan, Ovid Densusianu, Nicolae Iorga, Nicolae Cartoian. În zilele noastre, vezi Sabina Ispas, *Preminte Solomon. Legenda populară românească între canonic și apocrif*, București, Editura Saeculum I. O. 2006, și teza coordonată de domnia-sa la Institutul de literatură română și folclor, în 2016, *Reflexe ale literaturii apocrife în cultura populară românească*, de Marius Ciprian Pop.

⁴ *Evanghelii apocrife*. Traducere, studiu introductiv, note și comentarii de Cristian Bădiliță, București, Humanitas, 1996, p. 8. Reacții negative la apocrife, cu ecoul lor în artă, apar nu doar din direcția bisericii, consemnate ca atare de teologul François Boespflug. (v. F. Boespflug et Françoise Bayle, *Sainte Anne. Histoire et Représentations*, Paris, Reunion Des Musees Nationaux, 2012), dar și din cea a mediilor academice. Doamna Annie Cloulas-Brousseau, profesor de Istoria artei la Universitatea din Lille, într-un excepțional studiu postat recent pe internet, rod al unei „anchete” începută cu cincizeci de ani în urmă, *Sainte Anne Trinitaire. Grand-Mère (Mater Matris) ou Grande Mère (Magna Mater)?*, de un ajutor prețios în propria-ne investigație, povestește că la susținerea tezei sale de doctorat, pregătită la Ecole du Louvre, pe o temă de sculptură medievală, utilizarea termenului de „Ana trinitariană” l-a surprins pe unul din membrii eminenți ai juriului: „Deși m-am adăpostit în spațiile erudiției lui Emile Mâle și Louis Réau, mi s-a cerut să nu mai folosesc acest termen care mirosea a erezie”.

vitraliul cu aceeași temă, din lanseta centrală de sub Roza din Transeptul de Nord, oferit de regele Ludovic al IX-lea și mama sa, Blanche de Castille, în 1230, relicvele salvate în 1204 de la jefuirea Constantinopolului de către contele Ludovic de Chartres și donate de soția sa catedralei franceze, între care, cum se consemnează în documentele timpului, „capul mamei primit cu mare bucurie în biserica fiicei”⁵.

Autori anonimi, Sfânta Ana cu fecioara Maria, statuie, c. 1205-1210, și vitraliu, c. 1230, Catedrala Notre-Dame, Chartres.

În cadrul hagiografiei creștine, Ana ocupă un loc de excepție. În special în Occident, mama Mariei face obiectul unui adevărat cult, mai pregnant din secolul al XIV-lea, când, pe lângă mediile monastice, sensibilizează lumea literară, pe mari poeți, precum, în primele lui decenii, italianul Dante Alighieri, care-i dedică o terțină în *Cântul XXXII* al *Paradisului*: „Cu Petru-n față vezi șezând pe Ana:/ fiind ferice-atât să-și vadă fia/ nu-ntoarce ochii spre-a cânta Osana...”⁶, ori, peste mări și țări, către finele secolului, englezul Geoffrey Chaucer, cu vestitele *Canterbury Tales*, unde Sf. Anna e invocată în două rânduri (*Povestea omului legii* și *Povestea celei de-a doua călugărițe*) ca instanță salvatoare, alături de Maria și Iisus. Avem aici, susține doamna Ann W. Astell, profesor de teo-estetică medievală la Purdue University, echivalentul poetic al așa-numitei „Sfânta Ana trinitariană” – grupare triadică deosebit de familiară în pictura și sculptura medievală și renascentistă⁷. Bunică, fiică și nepot, așezați adesea, cum vom vedea, sub nobila oblăduire a Cărții. Revenind pe continent, concomitent, în Heidelberg, savantul profesor, scriitor, pictor și

muzician Rudolf Agricola (alias RoelfHuysman), deschizător de drumuri, după model italian, pentru umanismul timpuriu nord-european, admirat ca atare de Erasmus din Rotterdam („Rodolphus Agricola primus omnium aulam quandam melioris litteraturae nobis invexit ex Italia”), scrie și publică în penultimul său an de viață, 1484, un lung poem în 165 de distihuri latine intitulat *Anna mater*, cunoscut mai ales prin ediții tipărite postum, cum e cea cuprinzând versuri și proză din 1518 de la Basel, *Rodolphi Agricolae Phrisii, viri utriusque literaturae peritissimi, nonnulla opuscula: quorum catalogum proxima pagella reperies*. Adresându-se pentru început „părintelui celui mai venerabil părinte” (*Anna parens summae genetrix veneranda parentis*), poetul mimează retoric neputința de a o celebra cum se cuvine pe aceea a cărei fiică l-a adus pe Dumnezeu în mijlocul nostru, ea însăși având parte (conform apocrifelor) de o naștere miraculoasă, din părinți sterpi ajunși la bătrânețe, prin intervenția divină. Seria de laude adresate Anei, printre altele, pentru eliberarea celor ce i se adresează de boală, frică, durere, autorul fiind și el unul din beneficiarii intervenției ei salvatoare, se încheie cu promisiunea de a-i glorifica pe sfinți, cât timp îl vor ține puterile, vocea, mintea, respirația, lira...: quantum voce queam, quantum contendere lingua,/ quantum animo, quantum flatibus, ore, cheli.

Jean Bellegambe, Sf. Ana însărcinată (Immaculata Conceptio), detaliu, finele secolului XV, Muzeul din Chartreuse, Douai.

⁵ Emil Emile Măle, *op.cit.*, p.321.

⁶ Dante, *Paradisul*, în *Divine Comedie* (traducere G. Coșbuc), Iași, Polirom, 2000, p. 722.

⁷ Ann W. Astell, *Chaucer's „St. Anne Trinity”: Devotion, Dynasty, Dogma, and Debate*, „Studies in Philology”, Vol. 94, No. 4 (Autumn, 1997), pp. 395-416.

Exemplul lui Agricola este stimulat și pentru alți versificatori contemporani, precum fostul său coleg de la Deventer, sau canonicul Rudolph von Langen, fostul său student din Heidelberg, „arhumanistul“ latinist Conrad Celtis, urmat de prietenii acestuia, Adam Werner von Themar și Theodoricus Gresemundus dem Jüngerer, în fine, Johannes Herbst, Rutgerus Sycamber, Jodocus Badius Ascensius, Johannes Trithemius, ultimul, stareț benedictin la abația din Sponheim, întemeietor al celebrei biblioteci de aici, devenită focar al umanismului timpuriu german, autor al unui florilegiu de poezii ale tuturor, *De laudibus sanctissimae matris Anne*, Mainz, 1494, cu o prezentare în care susține teza alegerii ei de către divinitate pentru a zămisi și a naște fără păcat pe Fecioara Maria (*Anna concepit per osculum Joachimi*), meritând ca și aceasta laudele noastre: „Ce onoare nu merită acest sân care a purtat chivotul lui Dumnezeu, regina cerului!“ Germanilor trebuie neapărat să le alăturăm un italian, profesorul de retorică la școala din San Marco și, totodată, poetul, Marcantonio Coccio, cunoscut sub numele de Marco Antonio Sabellico, cu ale sale treisprezece elegii dedicate Mariei (*De laudibus Dei-parae Virginiselegiae XIII*, 1502), din care tânărul Erasmus va împrumuta versuri pentru poemul său *În lauda Sfintei Ana*, tipărit la Basel în 1519: „Haec est illa tui sacri lux consciapartus/ Anna parenstanta virginis, Anna parens...“.

În ceea ce privește imnologia liturgică latină, cărțile dedicate Sfintei Ana de un împătimit admirator al acesteia, Paul-Victor Charland, ne oferă numeroase exemple, valoroase, nu doar ca documente istorice și mărturii de devotament, dar și ca modele de artă poetică. Reproducăm, pentru frumusețea lor, două secvențe, din patrimoniul monahal benedictin, cu savanta lor distribuție prozodică, lexicală și fonetică, cu jocul de rime, duble și alternante, care le produc întreaga savoare: „O quam felix, quam beata,/ De qua prodit illibata/ Virgo et puerpera./ Per quam vita mundo redit,/ Per quam puisa mors recedit,/ Per quam patent aethera// Anna dulcis, Anna pia./ Cum dulci nata Maria;/ Nos foveto jugiter;/ Jesu, fili dulcis harum/ Fac nos meritis ambarum/ Te frui perenniter!“; „Ave, veri Salomonis/ Matris Mater quae coronis/ Miris fulges, altis thronis/ In coelesti patria! // Ave, prolem genuisti/ Per quam mundo luxit tristi/ Verus sol, quo dispandisti/ Coeli nobis atria“. Nu le mai traducem, căci gândim și noi, împreună cu autorul canadian: „Pentru cuvinte, poate, am putea găsi echivalente, dar muzica cuvintelor, rima, ritmul, cum le putem traduce fără a le distruge?“. Să păstrăm în auz, întreagă, această muzică a limbii latine, „atât de bine făcută de Dumnezeu ca să fie limba Bisericii lui Dumnezeu“⁸.

⁸ Paul-Victor Charland *Le Culte de sainte Anne en Occident. Seconde période: De 1400 (environ) à nos jours*, Québec, Imprimerie franciscaine missionnaire, 1921, p. 12. De același autor, vezi și *Le culte de Sainte Anne en Amérique ou Sainte-Anne de Beauré et sa filiation dans le nouveau monde*, 1898; *Lest trois légendes de madame Sainte Anne*, Pruneau & Kirouac, 1898;

În occident, Ana e celebrată în hagiografii și encomioane, multe latinești (uneori, împreună cu soțul ei, Ioachim), precum, ca să mai dăm câteva exemple, *Officium de sancta Anna, de sancto Joachim et de sancto Joseph...* Basel, 1430; *Historia Nova Pulchra Devota et Aute[n]tica de Sancta Anna Matre Dei Genitricis Marie...* Augsburg, c. 1480; *Hec est queda[m] rara et ideo cara lege[n]da de s[an]cta Anna...*, Strasbourg, 1501; *Beatae Annae, Christi servatoris nostri aviae maternae...*, Antwerp, 1591; *Gloriorum magnorum patriarcharum Joachim et Annae Vita...* Antwerp, 1634; *Historia Sanctorum Joachim et Annae Geneseos...*, Würzburg, 1652... Informațiile se transmit de la un autor la altul, cum constatăm în „biografii“ aureolate de legendă, în proză sau versuri, provenite din zona monastică, dar cu impact în cele mai diverse medii, religioase și laice, ale lumii medievale. *Historia perpulchra de Anne sanctissima*, a cartusianului Peter van Diest, pe numele său latinesc, Petrus Dorlandus, scoasă la Anvers pe la 1487, include și poemul amintit al lui Rudolf Agricola. Majoritatea detaliilor de aici privind viața părinților Sfintei Fecioare le vom regăsi în povestea scrisă de clericul din Utrecht, Jan van Denemarken, inițial în latină, răspândită apoi prin traduceri olandeze de după 1491, din Anvers, *Die historie, die ghetidenende die exempelenvander heylighervrouwensintAnnen*, ori în lucrarea, de mare ecou în Germania, *Legenda sanctissima matronae Annae*, apărută la Louvain în 1496, cu nouă ediții până în 1510, a unui călugăr franciscan anonim⁹.

Dar, de departe, opera cu cea mai mare răspândire, ecou și influență, responsabilă de imaginea pregnantă, victorioasă, a Anei, rămâne *Legenda aurea*, redactată în jurul lui 1260 de Jacobus de Voragine, călugăr italian dominican ajuns către sfârșitul vieții arhiepiscop de Genova, adevărat

La bonne sainte, ou, L'histoire de la dévotion à Sainte Anne, 1904; *Madame Sainte Anne et son culte au moyen âge*, 2 vol., Paris, A. Picard. 1911, 1913; *Le patronage de Sainte Anne dans les beaux-arts*, Québec, Librairie Pruneau, 1923.

⁹ Din bibliografia deosebit de bogată, pe lângă autorii citați, v. E. Schaumkell, *Der Kultus der heiligen Anna am Ausgange des Mittelalters. Ein Beitrag zur Geschichte des religiösen Lebens am Vorabend der Reformation*, Freiburg im Breisgau/ Leipzig, 1893. Abordări recente, ambițios exhaustive, ale subiectului, le găsim la profesoarele canadiene Virginia Nixon, *Mary's Mother: Saint Anne in Late Medieval Europe*, Pennsylvania State University Press, 2004, în special cap. 9, final, *The Images*, pp. 133-164, și Jennifer Welsh, *The Cult of St. Anne in Medieval and Early Modern Europe*, New York, Routledge, 2016, cap. 1, *Constructing of Anne*, pp. 21-50, și 2, *Relics, images, and miracles*, pp. 51-66. Mai aproape de noi, din spațiul germanic, teza de doctorat din 1990 de Angelika Dörfler-Dierken, *Die Verehrung der heiligen Anna in Spätmittelalter und früher Neuzeit*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1992. Strâns pe urmele acesteia, altă teză, susținută de Emőke Nagy, la Universitatea budapestană Eötvös Loránd, în co-tutelă cu Babeș-Bolyai din Cluj, *Narrative and Visual Sources of Saint Anne's Cult in Late Medieval Hungary (14th-16th centuries) in a Comparative Perspective*, în special primele două capitole, *Saint Anne's Devotion in Late Medieval Europe și Origins and Changes of the Cult of Saint Anne*.

bestseller al epocii medievale, cu cele peste 900 de manuscrise înfrumusețate de miniaturi și caligrafii deosebite, păstrate în bibliotecile și muzeele lumii, și cu numeroasele ediții de după revoluționara descoperire a lui Gutenberg. A fost, s-a spus, cea mai tipărită carte din Europa, câteva sute de ediții, doar între 1470 și 1530, cea mai tradusă, cea mai îmbogățită cu legende locale și cea mai citită, probabil, după Biblie. Prin adaos substanțial la tradiția canonică, *Legenda aurea* contribuie la fixarea în imaginarul popular medieval european a ascendenței christice directe, lărgite, cu nume precum *Sfânta Familie*, *Sfântul Neam*, *Sfântul Clan*, *Sfânta Rudenie*, *Sfinții Părinți*, *Sfinții Frați*. Sfânta Ana este deschizătoarea de serie, *matriarha*, aducând în familie, prin trei căsătorii succesive (de aici atributul de *Trinubium Annae*), trei soți, de la aceștia, trei fiice (toate numite Maria), prin întemeierea de noi familii, trei gineri și șapte nepoți, între care, cel mai de prestigiu, Iisus. Iată-i pe toți șaptesprezece înșirați cu numele lor întreg, în strălucita limbă latină, de ilustrul prelat și cronicar genovez, beatificat în 1816 de catolici: „Anna solet dici tres concepisse Marias,/ Quas genuere viri Joachim, Cleophas, Salomeque./ Are duxere viri Joseph, Alpheus, Zebedeus./ Prima parit Christum, Jacobum secundaminorem,/ Et Joseph justum peperit cum Simone Judam,/ Tertia majorem Jacobum volucremque Johannem“.

Maestrul Sfintei Rudenii cel Bătrân, *Sfânta Rudenie*, c. 1420, Wallraf-Richartz Museum, Köln.

Suntem aduși astfel în zona de graniță, productivă și fascinantă, nu ferită de discuții și controverse, dintre religie și mitologie, fundamentată, dincolo de orice justificare textuală canonică, pe o memorie arhaică a tradițiilor, superstițiilor și legendelor – o „mitologie creștină“, susține profesorul medievalist din Grenoble, Philippe Walter, „construită pe credințe păgâne pe care creștinismul a fost nevoit să le asimileze pentru a le putea controla“¹⁰. Artiștii plastici în primul rând au fost atrași de această mitologie, și aici, din

¹⁰ Philippe Walter, *Mythologie chrétienne. Fêtes, rites et mythes du Moyen Âge*, éd. Imago, 2003, p. 9.

categoria „sfinților ciudați și foarte necatolici“, proiectați de *Legenda de aur*, de Sfânta Ana cu cele trei căsătorii ale ei, din debut de secol XIV-lea și până pe la mijloc de secol XVI, când Conciliul din Trent, ostil apocrifelor, consideră că trei soți înseamnă, totuși, prea mult, afectându-i statutul sfințeniei. Până atunci, însă, în epoca ei de glorie amintită, o temă recurentă în arta europeană occidentală, cu piese de altar, vitralii, tablouri, ilustrații de carte, desene, gravuri, tapiserii, atingând treptat un nivel din ce în ce mai ridicat de frecvență, în care cartea ocupă fie un loc manifest central, fie unul periferic accidental, este aceea a *Sfintei Familii*, aducând în scenă, de la câteva, la un număr impresionant de personaje. Căci artiștii nu se limitează la șaptesprezece, cât a numărat inițial Jacobus de Voragine, adăugându-le, în special în mediul germanic, unde cultul Sfintei Ana este precumpănitor, încă șase, din ramura colaterală a surorii sale, Hismeria, conducând către un sfânt local, Servatius, din Maastricht, Țările de Jos, despre care se spune că era, și el, un urmaș din stirpea lui Iisus. Printre primele imagini, de altfel, cu componenți ai neamului după trup al Mântuitorului, le găsim săpate în piatră pe timpanul de sud al Bazilicii Sf. Servatius, Maastricht, datat 1180, anterior deci *Legendei de aur*, înșirând în interiorul arhivoltei opt membrii ai Sfintei Familii, începând cu Servatius, continuând cu Iosif, Iisus, Maria, Ana, Hismeria, al doilea copil al ei, Eliud, fratele Elisabetei, în fine, fiul acestuia, Eminen, tatăl lui

Servatius¹¹.

Să mai menționăm că în renumitul Muzeu – „Tezaur“ al aceleiași Bazilici (Schatkamer van de Sint-Servaasbasiliek), este expus tabloul unui artist westfalian anonim din jur de 1480, cu întreaga familie a Anei, așa-numita „Societate sacră“, așezată pe o pantă înflorită și dispusă vizibil, pe două nivele, în funcție de generații, a Anei, cu cei trei soți, și a Mariei, cu surorile, soții și copiii lor, în care cărțile, numeroase, în diverse formate, joacă un rol esențial, cele sub formă de sul trimițând la *Vechiul Testament*, cele sub formă de codex (incunabule) la *Noul Testament*. Relația dintre ele e prezentată simbolic de Ioachim, tatăl Mariei, care ține într-o mână un sul înfășurat, iar cu cealaltă arată către o carte deschisă, așezată între el și Ana. Deosebit de interesantă ni se pare secțiunea din tablou prezentând familia Mariei Cleofa, cu cei doi fii mai mari, viitori apostoli ai lui Iisus, Simon Zelotul și Iacob cel Tânăr, primul, cu o călimară în mâna stângă și gesticulând cu dreapta,

¹¹ Legendeale privindu-l pe acest presupus „nepot“ al lui Iisus și Ioan Botezătorul au fost folosite în secolele XI-XII ca argument pentru obținerea canonizării papale. Vezi Pierre Ubachs și Ingrid Evers, *Historische Encyclopedie Maastricht*. Zutphen, Walburg Pers, 2005, p. 147. Pentru descurcarea complicatelor probleme de ordin genealogic, cu apel la poeme medievale dedicate Sf. Anna, recomandăm Max Forster, *Die Legende vom Trinubium der hl. Anna*, în *Probleme der englischen Sprache und Kultur*, Heidelberg, ed. Wolfgang Keller, 1925, p. 105-130, și declarat pe urmele acestuia, Greti Dinkova-Bruun, *The Thre-Marriages of St. Anne: Poems from Engelberg*, *Stiftsbibliothek 117*, în *Mediaeval Studies* vol. 81, 2019 p. 1-27.

părând astfel să-i dicteze celui de al doilea un text pe care îl notează pe un sul de pergament. Nu lipsesc descendenții Hismeriei, încheind cu Servatius, viitorul patron spiritual al orașului în care este expus tabloul, Maastricht. În același Muzeu, nu gratuit numit Tezaur, mai putem vedea un grup statuar cu Ana ținând pe genunchi o carte, al unui autor anonim de pe la 1500.

Anonim, Sfânta Rudenie, detaliu, c. 1480, Biserica Sf. Servatius în Maastricht, Olanda.

Mutându-ne în Germania, ne oprim la somptuoasa Catedrală Sf. Petru din Regensburg, cu cele aproximativ o mie și o sută de ferestre viu colorate create de-a lungul câtorva secole. Cele mai vechi și mai semnificative din punctul de vedere al temei analizate de noi par să provină de la o dispărută catedrală în stil romanic, din debut de secol XIII, de unde au fost transferate, în jurul lui 1325, la noua catedrală¹². Împărțit în 16 panouri, acest vechi vitraliu prezintă, disparat, diverse personaje ale Familiei sfinte, începând cu David și Solomon, presupuși strămoși ai Mariei și ai lui Iosif. Dar imagini de grup, coerent, după modelul *Arborelui lui Iesei*, de mai veche tradiție și popular în epocă¹³, ale marii familii a lui Iisus, având-o cap de afiș pe bunica sa, Ana, le datorăm renumitei școli de pictură, încădrabilă în goticul târziu, din Köln, opulentul oraș comercial din nordul european, cu un cartier special al atelierelor

¹² Gabriela Fritzsche, *Die mittelalterlichen Glasmalereien im Regensburger Dom*, 2 vol., Berlin, Deutscher Verlag für Kunstwissenschaft, 1987.

¹³ Vezi în această privință, miniatura lui Jacques de Besançon la o ediție franceză a *Legendei de aur*, 1485, cu cele 43 de generații inaugurate de Iesei, tatăl lui David, până la ultimul cuplu reprezentat de părinții Mariei, Ana și Ioachim. O secvență o prezintă pe Ana, împreună cu trei fiice și șapte copii ai acestora. (J. Durrieu, *Un grandenlumineur parisien au XV^{esi}cle Jacques de Besançon et son oeuvre*, Paris, 1892). Un splendid tablou de aceeași inspirație biblică, atribuit pictorului olandez Gérard David, de pe la 1485-1500, intitulat *Linia Sfintei Ana*, e conservat la Musée des Beaux-Arts din Lyon. Despre saltul de la direcția patrilineară a genealogiei lui Iisus, reprezentată de *Arborele lui Iesei*, la aceea matrilineară din reprezentările plastice ale *Sfintei Rudenii*, vezi Ann Marie Rasmussen, *Babies and Books. The Holy Kinship as a Way of Thinking about Women's Power in Late Medieval Northern Europe*, în volumul Laine E. Doggett and Daniel E., eds., *Founding Feminisms in Medieval Studies. Essays in Honor of E. Jane Burns*, Cambridge, D. S. Brewer, 2016.

și maștrilor de pictură, majoritatea rămași anonimi, căci un principiu de bază al puternicei bresle a acestora a fost ca ei să nu-și semneze lucrările¹⁴. Dintre aceștia, la început de secol XV (c. 1420), cel cunoscut ca Älterer Meister der Heiligen Sippe, după opera sa principală, un altar destinat capelei spitalului Sf. Heribert din localitate, acum la Wallraf-Richartz Museum, ne prezintă în piesa lui centrală nu mai puțin de 23 de membri ai „Sfântului Clan”, cu cei de sex feminin în prim plan, într-o grădină cu zid, amintind de *hortus conclusus* din *Cântarea cântărilor*, între care, la loc de cinste, Sfânta Ana, cu o carte deschisă în mâini, carte care devine tot mai evident, judecând după un mare număr de opere pe aceeași temă, un semn distinctiv al acesteia. O regăsim, tot în mâinile Anei, pe panoul central al altarului din Ortenberg, de pe Rinul Mijlociu, comandat probabil pentru o comunitate de călugărițe, realizat în aceeași epocă, c. 1425, de un alt artist anonim, numit și el după opera lui principală, Meister Ortenberger Altars, expus la Muzeul de Stat din Hesse, Darmstadt, adevărat manifest feminist, susține doamna Annie Cloulas-Brousseau, căci din el membrii bărbați ai familiei sunt excluși, cu excepția lui Iosif, acceptat doar ca garant al fecioriei Mariei (*custos virginitalis Mariae*).

Motivul cărții apare de asemenea în puzderia de opere plastice cu aceeași temă, majoritatea piese religioase, de la finele secolului al XV-lea, fie semnate, bunăoară, de olandezul Gerten tot Sin Jans, de la Rijkmuseum din Anvers, ori de germanul Derick Baegert, pentru o aripă de triptic de la Propsteikirche St. Johannes Baptist din Dortmund, fie, cele mai multe, de artiști anonimi, precum perdeaua de altar brodată (antependium), bogat decorată, originară din Strasbourg, expusă acum la Muzeul de Arte Aplicate din Frankfurt, ori tripticul lucrat de Maestrul familiei Sfintei Ana (specializat aproape exclusiv în această temă) pentru un altar din Gent, aflat la Muzeul de Arte Frumoase din orașul flamand. Rămânând în aceeași epocă, să menționăm versiunea mai restrânsă a Sfintei Rudenii, cu accent pe linia feminină a acesteia, ilustrată pe o Carte de ore publicată la Paris, aflată în colecția de rarități a Bibliotecii Pierpont Morgan din New York, cu interesul orientat către carte, deopotrivă, al Anei și al fiicei sale Maria. Acest interes este extins de așa numitul Maestru al legendei Sfintei Ana și la celelalte două fiice, numite după tații lor, Maria Cleofa și Maria Salomee, și la cei șase băieți ai lor, într-un tablou german de la 1475, expus la Muzeul de Artă din Philadelphia.

¹⁴ Unul dintre ei, poate cel mai important, a fost identificat abia în secolul al XIX-lea drept Șefan Lochner, pornindu-se de la o trimitere la „maestrul Ștefan”, din jurnalul călătoriei la Köln al lui Albrecht Dürer (Stephanie Hauschild, *Stefan Lochner, Erster deutscher Meister*: Greven Verlag, Köln, 2021, p. 28). Am reprodus și noi, în numărul trecut al revistei, piesa centrală, *Fecioara Maria în Grădina Paradisului*, din tripticul său, expus la Wallraf-Richartz Museum din orașul german.

Maestru al legendei Sfintei Ana, Sfântul neam, 1475, Muzeul de Artă, Philadelphia.

Odată cu secolul XVI, în plină Renaștere, ne întoarcem la impozantul Muzeu Wallraf-Richartz din Köln, unde regăsim subiectul nostru pictat pe la 1505 de un alt misterios Meister der Heiligen Sippe, cu atributul, pentru a-l deosebi de cel anterior, de Jüngerer, pe un altar pentru fosta biserică Sf. Achatius. Cartea nu lipsește nici ea, de data aceasta în mâinile Sfintei Barbara, care e integrată, alături de Sf. Ecaterina din Alexandria, logodnica sacră a copilului divin, în familia acestuia. Germanii par într-adevăr să acapareze în acest secol subiectul, cel mai prestigios, Lucas Cranach Bătrânul, cu un rol, în Nord „comparabil cu acela jucat de Rafael în Renașterea italiană” (Viorica Guy Marica), făcând o adevărată obsesie pentru el, materializată în piese de altar, tablouri, desene, expuse la AkademiederbildendenKünste din Viena, StädelMuseum din Frankfurt, Metropolitan Museum din New York. Interesul lui Cranach pentru Sfânta Familie se împletește cu propria-i biografie și are legătură cu istoria literaturii germane, la început, în popasul virnez, cu patronul său, umanistul renescentist Johannes Cuspinian, medic, profesor, diplomat și istoric austriac, poet laureat, fruntaș al asociației literare numite „Sodalitas Litterarum Danubiana”, de la curtea împăratului Maximilian I, un constant devotat al Sfintei Ana. Trecând în Saxonia, la Wittemberg, din 1504 ca pictor al curții prințului elector Frederic cel Înțelept, caracterizat printr-un devotament similar pentru mama Fecioarei Maria, Cranach execută peste cinci ani la comanda acestuia, pentru orașul lui natal, Torgau, un triptic cu tema *Die Heilige Sippe*,

avându-i în panoul central pe Sf. Ana, în brațe cu copilul Iisus, alături de Maria și Iosif, într-un plan mai îndepărtat, pe cei trei soți ai săi, iar în aripile laterale, pe cele două surori vitrege ale Mariei, împreună cu copiii lor. O altă secțiune a altarului o înfățișează din nou pe Sf. Ana, separat, în picioare, în ipostaza de cititoare. Pe fiecare panou din *Torgauer Altar* apare câte o carte, menită să sublinieze, dincolo de atmosfera destinsă, am zice banal-burgheză, de familie, caracterul elevat al tabloului general. Căci suntem atrași printr-un deghizament subtil în societatea înaltă a vremii; în centru, cei doi soți mai tineri ai Anei, Cleofa și Salomeu capătă fizionomiile și costumele de ceremonie ale lui Maximilian I și ale capelanului său, Wolfgang von Maen (cu haine mai modeste, Ioachim devine și el prilej pentru un autoportret al pictorului), în timp ce, lateral, ginerii Anei, Alfeu și Zebedeu sunt întruchipați de frații electori, Frederic cel Înțelept și Ioan cel Statornic¹⁵. „Includerea figurilor laice în scena sacră, scrie Viorica Guy Marica, suspendă distanțele inhibitive, făcând să cadă barierele ce le separau de sfinți. Aduse la numitor comun, personajele nu se mai ierarhizează distinct, ci trec printr-un proces de egalizare. Depășind goticul reminiscent și pledând pentru hegemonia umanului transformarea aceasta nu este străină de ideologia novatoare a Renașterii”¹⁶.

Lucas Cranach cel Bătrân, Torgauer Altarpiece, 1509, StädelMuseum, Frankfurt.

Altarul Torgau din 1509, numit și *Altarul principilor*, se află în prezent la StädelMuseum din Frankfurt. AkademiederbildendenKünste din Viena posedă de asemenea o versiune a Sfintei Familii, la fel de interesantă, realizată de pictor cu scopul celebrării căsătoriei sale, prin 1510-1512, în care el, soția, Barbara, și socrii, Jobst și Ursula Brenzbier, apar în ipostazele unor membri ai acesteia (de aceea tabloul e numit uneori și *Familia pictorului*). În pielea lui Alfeu, decriptează doamna Annie Cloulas-Brousseau în magistralul studiu citat, Cranach se închipuie pe sine, soția sa apare ca Mara Salomeu, socrul ca Zebedeu, soacra, ca Maria Cleofa. O gravură din aceeași epocă este centrată mai puternic pe carte și pe învățătură. În timp ce surorile Fecioarei Maria se ocupă de cei mici, soții lor, Alfeu și

¹⁵ Max Friedländer, J. Rosenberg, *Die Gemälde von Lucas Cranach*, Bâle, 1989.

¹⁶ Viorica Guy Marica, *Cranach*, București, Ed. Meridiane, 1987, p. 14.

Zebedeu, îi învață pe cei mari să citească (nu lipsesc nuielele dintre metodele de convingere), ori îi conduc către școală. După 1518, scrie medievalista de la University of Wisconsin-Madison, Pamela Sheingorn, adepții reformei au folosit, ca argument al importanței scrisului și cititului în viața creștină, gravura lui Cranach, însoțită de versuri compuse de prietenul lui Luther, Philipp Melanchthon, umanistul din Wittenberg, supranumit *Praeceptor Germaniae*, cântate de copii în prima zi de școală¹⁷. Aplecarea spre carte a diversilor membri ai Sfintei Familii este evidentă și-n alte opere ale lui Lucas Cranach cel Bătrân, piese de altar, bunăoară, păstrate la Muzeul Național de Artă din Barcelona (Sfânta Elisabeta), Muzeul pentru Artă și Cultură din Münster (frații apostoli Iuda Tadeu și Simon Zilotul), Biserica evanghelică din Neustadt an der Orla, Turingia (Sfântul Ioan Botezătorul).

Lucas Cranach cel Bătrân, Sfânta Rudenie, 1510-1512, Metropolitan Museum, New York.

S-a vorbit de influența lui Cranach asupra contemporanului său, chiar dacă cu zece ani mai în vârstă, Bernard Strigel, personalitate de marcă din Memmingen, Șvabia bavareză, strâns legat și el de Casa de Austria, cu câteva popasuri la Viena, unde devine pictor de curte al împăratului Maximilian I de Habsburg. Ca și Cranach, el execută tablouri în care membrii familiei imperiale împrumută trăsăturile lor unor personaje apocrife: Maximilian este, conform inscripției atașate de artist, Cleophafrater carnalis Iosephi, soția sa, Maria de Burgundia, e Maria Cleofa, Filip cel Frumos, Iacob cel Tânăr, Carol al V-lea, Simon Zelotul, iar Ferdinand, Iosif cel Drept. Într-un alt tablou, al familiei lui Iohannis Cuspinian, umanistul austriac, care este de altfel inspiratorul tuturor acestor echivalări, îl întruchițează pe Zebedeu, alături de soție și de cei doi fii ai săi¹⁸. Dar Strigel merită atenția noastră sporită pentru modul

¹⁷ V. mai pe larg, analiza lucrărilor lui Cranach citate de noi la Pamela Sheingorn, *Appropriating the Holy Kinship: Gender and Family History*, în Kathleen Ashley and Pamela Sheingorn, eds., *Interpreting Cultural Symbols: Saint Anne in Late Medieval Society*, University of Georgia Press, 1990, pp. 169-198.

¹⁸ Wolfgang Prohaska, *Le Kunsthistorisches Museum de Vienne. La collection de peinture*, C.H. Beck/Scala Books, 2001.

cu totul original în care este tratat subiectul familiei lărgite a lui Iisus în polipticul comandat de soția lui Ulrich von Frundsberg, Barbara, în 1505, cu un an înainte de moartea ei, la 84 de ani, pentru capela dedicată Sfintei Ana, de la biserica Sf. Ștefan din Mindelheim. *Mindelheimer Sippenaltar* este conceput de artist în 14 panouri, dezmembrate ulterior și risipite prin diverse muzee, din care șase, păstrate la Germanische Nationalmuseum din Nurenberg, sunt rezervate celor trei ramuri, tratate independent, ale familiei Anei, la care se adaugă încă una provenită de la sora Anei, Hismeria, cu un accent deosebit, cum observă profesoara Annie Cloulas-Brousseau, pus pe educația creștină a copiilor, pe scris și citit.

Familia apare ca instituție centrală a creșterii și educației, iar retablul lui Strigel vine să anticipe astfel idei ale umanismului și ale Reformei. Idei ce pot fi urmărite și-n alte piese de altar ale acestuia expuse la Viena, Rottenburg, Washington. De asemenea, în operele altor artiști contemporani, unii din Germania și Țările de Jos, cunoscuți după nume, Daniel Mauch, Jörg Breuer Altere, Quentin Massys, ori rămași anonimi, Maestru al Rinului Superior, Maestru al Adorării Magilor din Erfurt, Maestru din Frankfurt. Un splendid panou central din retablul Sfintei Ana, al acestuia din urmă, expus la Muzeul de istorie din Frankfurt, ne atrage privirea cu toate cele trei Sfinte Marii orientându-și către carte copiii. Scena este uimitor de asemănătoare cu cea dintr-o piesă de altar lucrată de un pictor anonim cracovian, ajunsă la un moment dat la biserica din Olpin, din Voievodatul Poloniei Mici, de unde și titulatura acesteia, *Familia Mariei din Olpin* (în prezent la Muzeul Național din Cracovia).

Maestru din Frankfurt, Retablul Sf. Ana, panoul central, circa 1505, Muzeul de istorie, Frankfurt.

Fără a avea anvergura din nordul european, reprezentarea plastică a genealogiei lui Iisus pe linie maternă, apare sporadic și-n alte zone geografice, la sud de Alpi bunăoară, unde un reprezentant de seamă al Renașterii piemonteze, **Gandolfo da Roreto**, este literalmente sedus de subiect,

transpunându-l pe mai multe piese de altar din care s-au păstrat cinci, la Catedrala Santa Maria Assunta din orașul natal, Asti, la Muzeul Civic de Artă Antică din Torino și în Muzeul Eparhial al aceluiași oraș, la Biserica Sant'Antonio din Casale Monferrato și la Biserica parohială Santa Maria Assunta, din Grignasco, Novara. Cel mai interesant, din punctul nostru de vedere, este marele poliptic comandat în 1501 de solida familie de comercianți, Pelletta, din Asti, pentru o capelă de la Catedrala amintită, în care sursele de inspirație, *Evangheliile apocrife* și *Legenda aurea*, sunt evidente, conducând, în problema amplu dezbătută în epocă a fraților după trup ai lui Iisus, către o poziție proprie, în răspăr cu cea canonică, a existenței lor reale, ca urmași ai unor ramuri distincte provenite din căsătoriile succesive ale Anei; membri întregii familii sunt nominalizați pe pergamentele pe care le țin, fiecare, în mână, și din nou enumerați în inscripția clară de la baza tabloului, care reia textul lui Voragine: „Se obișnuiește să se spună că Anna a avut trei Marii și acestea au fost concepute cu bărbații Ioachim, Cleofa și Salomeu. Bărbații Iosif, Alfeu și Zebedeu s-au căsătorit cu ele. Prima l-a născut pe Hristos, a doua i-a născut pe Iacov cel Mic, Iosif cel drept, cu Simon și Iuda. A treia i-a născut pe Iacov cel Mare și pe Ioan cel Înăripat (evangelistul)”. Poate fi și o intenție polemică aici. Profesorul torinez Simone Baiocco plasează prezența neobișnuită a temei Sfintei Rudenii aproape exclusiv în Piemontul Inferior, la Gandolfino Roreto, și în Liguria, la Lorenzo Fasolo, de aprinsa controversă dintre dominicani și franciscani în jurul complicatei probleme teologice a Imaculatei Zămislirii a Fecioarei Maria și de promovarea de către Papa Sixtus al IV-lea, franciscan, originar din regiune, a devotamentului pentru mama acesteia, Sfânta Ana¹⁹. În opoziție cu acesta, doamna Valerie Butera, doctor în Arheologie și Istoria Artei la Universitatea din Bologna, interesată de destinul cărții în Europa modernă timpurie, pune acest aspect mai degrabă pe seama influenței artei nord-europene, în special flamande, asupra artiștilor respectivi, facilitată de experiențe livrești, călătorii, schimburi comerciale²⁰. În capitala Liguriei, Savona, Lorenzo Fasolo, al doilea artist italian interesat de subiect, pictează în 1513 pentru capela Multedo de la complexul mănăstiresc San Giacomo, un altar cu *Genealogia Fecioarei*, uluitor de asemănătoare cu aceea de pe polipticul lui Roreto, cu aceeași Sfântă Ana îmbrățișându-și fiica și ținând o carte deschisă pe genunchi, trădând fără dubiu o influență directă. Piesa a stat la Savona până în 1812, când soldații lui Napoleon au „împrumutat-o” pentru Lovre, unde se află și astăzi.

Anonim, *Sfânta Rudenie*, Germania de Sud, c.1480-90, National Gallery of Art, Washington.

Dar cea mai spectaculoasă promovare a familiei lărgite a lui Iisus o realizează arta sculpturală. Și în acest caz, germanii par să preia inițiativa. Subiectul apare în această variantă, către finele secolului XV (c. 1480-90), în opera unui artist șvab sau franconian, un grup statuar policrom, cu personaje expuse pe trei nivele, bărbații, femeile (din care unele cu cărți deschise sau închise pe genunchi) și copiii, aflat la National Gallery of Art din Washington. Sunt toți, aduși printr-o licență artistică din epoci diferite, laolaltă, cum îi indică apocrifele și legendele, într-o scenă viu colorată, plină de mișcare: la nivelul superior, bărbații par angajați, cu un termen născocit în secolul al XIX-lea pentru renașcențiști italieni, într-o *sacra conversazione*²¹, la nivelul inferior, copiii, verii lui Iisus, viitori ucenici și apostoli ai Mântuitorului, mănâncă struguri și se joacă fără grija zilei de mâine. Stabilitatea familiei o asigură Ana și Mariile sale, cum vedem și-n retablul tot de proveniență germanică, rămas de la o bisericuță din Rodsted, Iutlanda, lăcaș dispărut în timpul Reformei odată satul, operă ajunsă la Muzeul Național din Copenhaga.

Tema apare cu destulă frecvență și-n sculpturi din secolul al XVI-lea. Lărgind aria geografică de investigației, o

¹⁹ Simone Baiocco, *Tra Liguria e Lombardia: l'orizzonte di Gandolfino da Roreto*, în *Primitivi piemontesi nei musei di Torino*, Torino, Ed. Giovanni Romano, 1996, p. 293.

²⁰ Valeria Butera, *Più unica che rara: la genealogia della Vergine a sud delle Alpi. Tradizioni, committenze e canali di circolazione di un'insolita iconografia*, în „Intreccid'arte”, nr.4, 2015, p. 63-66.

²¹ Lucrările cu tema *Sacra conversazione* adună împreună, în jurul Fecioarei cu pruncul, în afara membrilor familiei sale, sfinți din locații și generații diferite. Din zecile de opere ce abordează această temă putem cita, ca reprezentativă și pentru motivul cărții urmărit de noi, fresca lui Fra Angelico de la Mănăstirea venețiană San Marco, numită, pentru efectele de umbră și lumină datorate amplasării tabloului la capătul coridorului de la primul etaj al clădirii, *Madona umbrelor*. Același accent apăsător pe carte îl regăsim, ca să mai dăm un exemplu, în secolul următor, c. 1510, într-un tablou al lui Luca Signorelli de la Muzeul eparhial din Cortona.

găsim ilustrată în Franța de un grup statuar, la biserica parohială Saint-Jean-Baptiste, din Chavanat, Nouvelle-Aquitaine, cu o Sf. Ana ținând o carte deschisă în mână, dominându-le protector pe cele trei fiice însoțite de fiii lor, la care interesul pentru carte este evident. Dar astfel de sculpturi sunt mai frecvent întâlnite în lăcașurile de cult germane, cum sunt, ca să mai dăm două exemple, aceea a unui autor anonim, de la Biserica orășenească din Langenzenn, Bavaria, datată 1508, ori cea realizată de Martin Schaffner în 1521 pentru altarul Catedralei din Ulm.

Autor necunoscut, Sfânta Ana și linia sa descendentă, sec. XVI, Biserica Saint-Jean-Baptiste, Chavanat, Franța.

Tot un german, supranumit Maestrul Urban din Hildesheim, autor al unui splendid grup sculptural policrom, lucrat în lemn de tei, de la început de secol XVI, expus la Metropolitan Museum of Art, o plasează ca personaj central, sub semnul dominant al cărții, de data asta pe mama Anei, Emerentia (identificată cu ajutorul inscripției de la baza sculpturii).

Art. Străbunica dinspre mamă a lui Iisus, cu aceeași dragoste pentru carte caracteristică întregii familii, merită un capitol aparte în expunerea noastră. Părinții Anei apar în *Legenda aurea* sub numele de Susanna și Isaschar, și așa sunt prezentați, împreună cu cele două fiice ale lor, de Bernhard

Strigel, pe un panou din Mindelheimer Sippenaltar: *Ysachar und Susanna mit Hismeria und Anna*²². Dar ei devin mai cunoscuți, în același început de secol XVI, ca Emerentia și Stollanus. O frumoasă legendă despre Emerentia este cuprinsă în *Vita gloriosissimae matris Annea* călugărului cartusian Petrus Dorlandus, inclusă la rândul ei în compilația *Vita Iesu Christi* a lui Ludolph de Saxonia, tradusă din latină în 1502 de umanistul tipograf flamand Jodocus Badius: „Cu șaptezeci și șapte de ani înainte de nașterea lui Hristos, o fată evlavioasă, destul de înstărită și remarcabil de frumoasă, avea obiceiul de a vizita, cu permisiunea părinților ei, pe fiii profeților de pe Muntele Carmel. Ea nu a fost înclinată să se căsătorească, până când unul dintre carmeliți a avut un vis profetic în care a văzut o rădăcină din care creșteau doi copaci, unul cu trei ramuri, toate purtând flori, dar o floare fiind mai curată și mai parfumată decât toate celelalte. Apoi un glas s-a auzit: «Această rădăcină este Emerentia noastră, destinată să aibă urmași mari»²³. Cei doi copaci sunt, desigur, unul, Ana *trinitium*, mama celor trei Marii, și celălalt, Hismeria (Esmeria), mama Elisabetei, care l-a dat pe Ioan Botezătorul.

Maestrul Urban din Hildesheim, Grup statuar cu St. Emerentia. 1515-1530, Metropolitan Museum of Art.

²² Sursa acestei filiații pare a fi apocrifa *Evangelie a lui pseudo-Matei* care ne informează că, la vârsta de douăzeci de ani, Ioachim, din seminția lui Iuda, „a luat de soție pe Ana, fiica lui Isahar din seminția și sângele lui David“.

²³ *Vita Iesu Christi... ex evangelio et approbata collectica ab seculo doctor ecclesie per Ludolphum per Saxonia*, Paris, 1502. Cf. Ann Moss, *Saint Ann in crisis*, în Alasdair A. MacDonald and Michael W. Twomey (eds.), *Schooling and Society: the Ordering and Reordering of Knowledge in the Western Middle Ages*, Leuven, Peeters, 2004, p. 188.

Străbunica lui Iisus mai apare în Germania, în câteva grupuri statuare cioplite în lemn în primele decenii ale secolului al XVI-lea, cum sunt cele de la Diözesanmuseum, Padernborn, Niedersächsische Landesmuseum, Hanovra, ori de la Catedrala din Minden-Lübbecke, Renania de Nord. În aceeași epocă, doi renașcențiști flamanzi o pictează pe Emerentia ca cititoare, Adriaen van Overbeke pe piesă de altar pentru Biserica Sf. Petru din Dormund, Westfalia, și Jan Provost pe un panou de poliptic, aflat în prezent la Louvre.

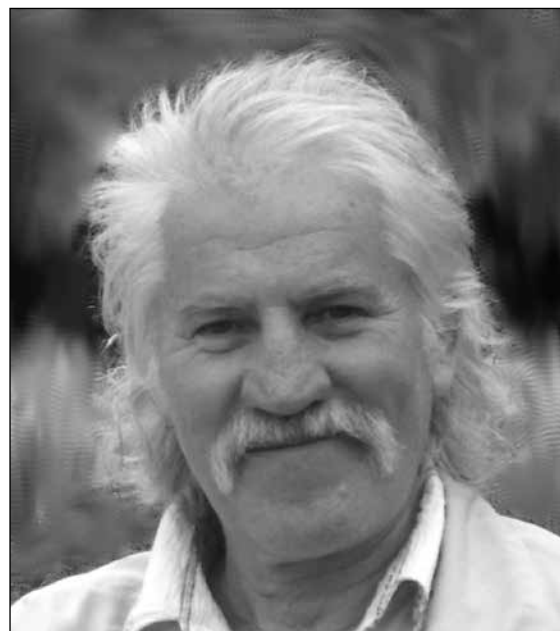

Jan Provost, *Sfânta Emerentia*, 1510, Louvre.

În ceea ce o privește pe Sfânta Ana, cele trei căsătorii ale ei, cu suport legendar, devin prilej de dispute între catolici și protestanți. Dacă în 1523, Heinrich de Kettenbach, un franciscan demisionar convertit la luteranism, credea că „Dumnezeu a stabilit căsătoria în așa fel încât o persoană evlavioasă căsătorită, chiar dacă a fost căsătorită de trei ori, este mai de apreciat decât un călugăr sau o călugăriță care a rămas castă treizeci de ani”²⁴, peste un sfert de veac, Conciliul din Trent, 1545-1563, ostil apocrifelor (și deopotrivă lui Luther), respinge ideea, limitând descendența Anei doar la Fecioara Maria. Cu număr redus de personaje, tema Sfintei Rudenii mai apare și după Trent în compozițiile unor flamanzi, Martin de Vos, Hendrick de Clercq, Jacob Jordaens, dar, în mod substanțial, Ana rămâne legată în artele plastice de Maria și de copilul Iisus, cărora le apare ca îndrumătoare în activitatea cu cartea.

²⁴ Cf. Pamela Sheingorn, *Interpreting Cultural Symbols: Saint Anne in Late Medieval Society*, ed. cit., p.185.

Victor TEIȘANU

Un rural care nu poate deveni altceva: Ion Păun-Pincio

Se știe cât de procustiene au fost critica și istoria literară aproape două decenii după 1945. Atât viața cât și opera scriitorilor erau evaluate prin prisma „realismului socialist”, orice nuanță deviantă fiind sancționată și expusă oprobriului. Formalismul fanatic și eliminarea din schemă a oricăror tendințe de libertate și trăire interioară deveniseră unități de măsură axiologică. Sentințele în acest sens erau puse de „profesioniști” precum Ion Vitner sau Nicolae Moraru. Etichetele apăreau după analize dogmatice, fără prea multă considerație pentru logică și adevăr. Aberațiile proletcultiste au produs in Justiții greu de cuantificat, total anihilante pentru mulți scriitori importanți, unii deja clasi- cizați, alții aflați printre liderii literaturii interbelice. Expo- nentul celor care au avut de câștigat, pentru câteva decenii, în urma așa-ziselor „revizui” critice, poate fi socotit Al. Toma, astăzi acoperit complet de cenușa uitării, ca și emu- lii săi mai tineri, cu toții înregimentați sub stindardul ide- ologiei roșii. Falsificarea biografiei și operei, ca și plasarea scriitorului în centrul atenției publice, dacă se considera că îndeplinește criteriile noii critici, au adus, ce-i drept, în rare cazuri, și avantaje pe termen lung. Un asemenea caz e poe- tul Ion Păun-Pincio. Pe el denaturarea biografică și așeza- rea scrierilor în tiparul procustian al realismului socialist l-au ajutat, cumva, să supraviețuiască literar și după „dez- ghețul” cultural produs în anii imediat următori morții lui Gheorghiu-Dej, inclusiv astăzi. Dacă nu era ridicat în slăvi începând cu 1948, exagerându-se până la caricatură militan- tismul său de stânga, Ion Păun-Pincio ar fi dispărut probabil din memoria colectivă românească, nu atât din considerente de valoare literară, cât mai ales pentru faptul că, murind la

doar 26 de ani, după o existență complicată social, moște- nirea sa literară este extrem de redusă cantitativ. Se poate deci afirma că fixarea sa în inventarele realismului socialist i-au favorizat dăinuirea. Cei de astăzi, luând act de prezența nefericitului poet pe scena literară a epocii, lecturându-l în deplină cunoștință de cauză și înlăturând contrafacerele cri- ticii proletcultiste, pot să-i alcătuiască un portret mai con- form cu realitatea. S-ar vedea cât de sărace sunt argumen- tele care să probeze atașamentul conceptual al poetului la esența ideologiei stângiste. Nici pe departe marxist, ci de fapt un iremediabil rural, inadap- tat la rigorile și duri- tățile vieții publice de tip citadin. Nu întâmplător unul din exegeții săi importanți, G. C. Nicolescu, descoperă confuzii și defecțiuni în statutul său de poet militant. De altfel nici datele biogra- fice nu oferă dovezi serioase, de natură doctrinară, privind afinitățile sale socialiste. Să nu uităm că se născuse totuși în familia unui subprefect, și nu într-un bordei țărănesc, nici în cocioaba vreunui proletar al vremii. E de presupus că în casa subprefectului se trăia, din punct de vedere material, cel puțin decent, iar copiii nu erau hrăniți cu idei socialiste. Cât despre mama lui Ion Păun-Pincio, se știe că, publicând câte ceva prin Bucovina, cochetase de tânăra cu literatura și nicidecum cu ideologia socialistă. Știa multe despre litera- tura germană, din cărți preluate și de fiul studios. De altfel doi dintre prietenii săi importanți, Dimitrie Anghel și Ște- fan Octavian Iosif, nu pot fi suspectați cătuși de puțin că s-ar fi topit după utopiile comunismului. Anghel era fiu de moșier modern din zona Miroslavei (jud. Iași), iubind libertatea de gândire și de mișcare, ferit de presiunea sără- ciei și obișnuit cu traiul îndestulat. Încât simpatiile sale față

de social-democrație sunt pur și simplu de formă, atitudini care cu siguranță s-au transmis și amicului Pincio. Iar Șt. O. Iosif, fiu de reputat profesor brașovean, se apropie de cercurile socialiste mai mult datorită sensibilității sale de tip rural și idilic, de asemeni fără vreo legătură doctrinară cu acestea. Cu astfel de antecedente biografice, putem afirma că doar temperamentul său rustic, confratern cu simplitatea și natura, și total neconsonant cu rigorile citadinismului, a produs în demersul poetului acele puține și nesemnificative reverberații dinspre propaganda roșie, fără a afecta structural profilul întregului.

În fond, poezia lui Ion Păun-Pincio, cu amprente ei presămănătoriste, conține extrem de puține accente mai acute social, și acestea taxabile forțat ca provenind dinspre socialiști. Într-un text faimos și aproape popular, intitulat *Vântule*, se referă la ravagiile agresivului fenomen natural care, între altele, smulge „ușa din țâțâni / Bietului bordei sărac, / Unde sufletele zac“. Dar aspecte de suferință și precaritate materială în rândul celor de la baza societății abundă la mulți alți poeți români, între care Coșbuc și O. Goga, fără ca aceștia să fie revendicați și adjudecați de socialiști. Proletcultiștii au făcut un mare caz din poezia *Te-afunzi mereu...*, unde Ion Păun-Pincio își reproșează atitudinea pasiv-egoistă față de suferința truditorilor de pe ogoare: „Pe tine te răpește al trestiiilor cânt, / Îți farmecă auzul bătaile de vânt / Și nu te doare chinul de rob, bătut de ploi, / De mâna celui tare... El moare pentru noi / Și tu zâmbești la stele...“ Vine și finalul, când locul contemplării visătoare este ocupat, într-un elan cu totul necaracteristic pașnicului poet, de îndemnul „La luptă“, împins fiind, cum mărturișește, de „mila de-al tău frate, și sfânta datorie“. Și iarăși gândul ne poartă spre Coșbuc și Goga, unde, pe tărâmul liricii sociale, întâlnim formulări mult mai contondente. În fine, cea care a inflammat de-a binelea entuziasmul proletcultist a fost poezia *Întâi Mai*. Pentru că aici se pomenește de „oastea proletară“, cea care poartă „pe flamurile roșii, lumina unui vis“. Numai că defilarea n-are nimic revoluționar, în sensul consacrat de bolșevism, adică „zângănit de arme“ și violență. E mai degrabă o manifestare creștină, fiindcă „în mintea tuturor / E-o dulce-nflăcărare de gând mântuitor. / Și tot mai blând răsună cântări molcomitoare: / Un vis ce își revarsă iubirea în popoare“. De altfel cei care l-au cunoscut remarcă la Ion Păun-Pincio tocmai aerul său pacifist și o blândețe funciară. Până și un ateu, precum medicul Panait Zosin, la înhumarea poetului (3 ianuarie 1895), îi închină versuri care vorbesc despre bonomia acestuia: „Poet blajin, te odihnești acum / Că de ne-am strâns, nu ți-om cânta prohodul, / Ci te-om slăvi, căci ai iubit norodul“. Un portret versificat și mai edificator, subliniind esența creștină a militantismului politic la Ion Păun-Pincio, aparține lui Șt. O. Iosif: „Căci inima ta nobilă și mare / Și sufletu-ți profetic de artist / Crezuse-n noua lumii îndrumare / Și-n înfrățirea ce-a visat-o Christ!...“ Ei bine, cântările molcomitoare, gândul mântuitor și iubirea cristică etalate în poezia *Întâi Mai*, nu se prea armonizează cu discursul făcătorilor de revoluții socialiste. Motiv pentru care, de pildă, G. C.

Nicolescu o și consideră „nelipsită de confuzii“, chiar dacă fusese „atât de bine intenționată“ (**Curentul literar de la Contemporanul**, Ed. Tineretului, 1966, p. 324). Iar alte versuri precum „Întinerită-i firea sub cer de primăvară“, sau „primăvara cerne un colb mărunt de floare“, fără conotație politică, trimit mai degrabă către tonicul cântec dedicat de Ciprian Porumbescu, la 1880, zilei de Arminden, ca sărbătoare populară a începutului de Mai. Să adăugăm că tot de factură socială sunt și terținele din poezia *Pe stradă*, socotită de proletcultiști ca antimonarhică, întrucât ar opune luxul anchilozat al vieții bogaților cu modestele realități de la sate. Tonul este însă unul de umor și înțelepciune populară, departe de aciditatea textelor care denigrau tronul și dinastia, semnate, să zicem, de Macedonski sau Vlahuță. E mai degrabă expresia calmă a unei stări de pace și blajinitate, specifică insului împăcat cu vremurile. Personajul, un sătean hâtru și fără gânduri belicoase, glumește pe seama doamnelor din înalta societate, acestea având „obrazul uns“, mijlocul gătit în corset și „albe mâinile și mititele“. Eroul nostru o preferă pe Ileana lui, căci „Părlită, bre, de soare-așa cum este, / Eu nu o dau pe zece ca aceste“. Din micul univers domestic sunt inspirate și două excelente poeme pentru copii. Primul, *Păsărica* e un text despre meandrele psihologiei infantile, împletind emoția cu spiritul iscoditor specific vârstei și gata să pună în practică idei justițiar proprii. Când află că păsărica „într-un bold înfiptă“ e moartă și servește doar ca ornament, personajul copil răbufnește cuprins de milă: „Dacă-i moartă, ce-o pun la pălărie? / Hai s-o-ngropăm, Mălină, că nime n-o să știe!“ Celălalt poem, *Fricoșii...*, are ca punct de plecare tot psihologia copilului, mai exact sentimentul obsesiv de teamă și efortul ingenuu de a-l contracara. Rămas acasă doar cu Grivei, copilul devine tot mai panicat, iar odată cu lăsarea serii, încearcă să-și stăpânească emoțiile, autoîncurajându-se: „Dar ce te uiți spre ușă, ți-i frică, măi Grivei? / Se sgâțână fereastra, de ger pocnește ușa, / Și tu ciulești urechea, te sperii de nimica... / E vântul... Uite-n vatră, cum svântură cenușa / Și pentru-atâta lucru să te cuprindă frica? / Iar dacă tot ți-i teamă, vin ici sub ochii mei...“ Regăsim în acest al doilea text modulări de ton coșbuciene, dar și prevestiri, ca și în *Păsărica*, de gingășii lirice marca Elena Farago. Poeziile cu adieri erotice stau sub semnul efeminației, fiind copleșite de sfială și indecizie. Sentimentul este atât de puternic încât poate avea efecte paralizante: „Mi-i teamă-n clipa revederii, / Mănuța când mi-o da să-i strâng, / Să nu-mi pot stăpâni iubirea / Și-n văzul tuturor să plâng“ (*Acasă*). În altă parte poetul evocă ipostaza sa de școlar îndrăgostit și toropit de fiorii iubirii, când devenea contemplativ și incapabil de acțiune: „În van pe-o carte ochii-mi port, / E grea povara slovei, când / Tot sufletul ți l-a pătruns / Ispita dulce-a unui gând... // Ceaslov, ești bun de căpătâi, / Să stau un ceas cu fața-n sus, / Cetind de dragoste, în vis, / Pe-albastra pagină de sus...“ Vedem limpede și în aceste declarații mai mult labilitate sufletească decât virilitate de revoluționar. Și deloc interes pentru concepte marxiste. Poetul pare mult mai atras de cosmicitatea naturii și de măreția

misterioasă a codrului, generând trăiri imaginare: „trunchiurile albe sclipesc în rama umbrei / Și parcă ard la raza cea galbenă de sară. // Mirezme dulci de ierburi pornesc spre cuiburi calde / De unde-ușor coboară un vis de mii de șoapte, / Urzind un basm albastru... iar farmecul lui umple / Singurătatea-adâncă a codrului în noapte...” (În primăvară). O stare melancolică, ducând uneori spre pierderea speranței, revine constant. Iată veritabili fiori bacovieni: „Se lasă toamna tristă de parcă-i cea din urmă... / Și-n galbenă lumină, ca-n jurul unui mort, / Pustiu-i înflorește... O, toamnă, tu mă mângâi! / Singurătăți deșerte și eu în suflet port. //(...) Apoi, ca după plâns înfiorat rămâi; / Ce întuneric orb și-n urmă și-nainte! / Stai părăsit și de nimic nu ți-i aminte...” (*Toamna*). Sunt și pecetei eminesciene: „Ah, gândul dragostei mă-mbete, / Să-mi pară că-mi sărută ochii, / Că-i mângâi galbenele-i plete, / C-adorm în poala caldei rochii!” (*Visez*). Așa cum întâlnim și accente din Coșbuc.

Așadar, fie că vorbim de factura lor socială, de cufundarea până la contopire în tabloul naturii, ori de simțăminte difuze ale îndrăgostitului, versurile lui Ion Păun-Pincio stau sub semnul intimismului, marcate de o tristețe incurabilă. Timiditatea autorului, observată de către toți comentatorii săi, îl împingea mai mult înspre confesiune și interiorizare decât spre dialog și confruntare directă. Poate și dintr-un astfel de motiv lipsește o ediție antumă din versurile sale. În aceste condiții sunt cu atât mai evidente elucubrațiile din evaluările critice proletcultiste asupra poetului, încercând să-l transforme într-un fel de stegar al luptei de clasă. Să cităm câte ceva din *Prefața* culegerii de **Poezii** (Ed. Tineretului, 1952), nesemnată, dar aparținând aproape sigur lui Ion Vitner. O ediție pentru școlarii țării, în vederea „educării” acestora. Mai întâi, desigur, „părinții lui, Alexandru și Maria Păun, duceau o viață grea, plină de nevoi”. Apoi, după decesul tatălui, subprefect de Dorohoi, familia trebuie să trăiască dintr-o „biată pensie”. Peregrinând prin țară, ca telegrafist, tânărul Ion Păun-Pincio „duce o viață și mai grea și mai împovărată”, „imagina vie a greutăților în care se zbăteau în orânduirea capitalistă artiștii ridicați din mijlocul poporului”. Drept consecință „poetul, fiu al poporului, se apropie de cei ce înălțau steagul roșu al luptei împotriva exploatarei”. De aceea „vestea morții poetului s-a răspândit repede în rândul muncitorilor care îi prețuiau versurile”. Citind astăzi aceste aprecieri, se vede cu ochiul liber distanța ce separă afirmațiile prefăcătorului proletcultist de realitatea intrinsecă a poeziei la care se referă. Lucrurile nu se schimbă prea mult nici în prefața ediției din 1955 (**Versuri. Proză. Scrisori**, E.S.P.L.A.), semnată de același Ion Vitner, cu toate că din cele 62 de poezii ale cărții, doar trei, patru ar conține aluzii sociale critice. Aflăm, de pildă, că până și „pastelul lui Pincio este un colț de natură văzut din perspectiva cenușie a exploatatului”, în care poetul „întreazărește o lume năruindu-se sub povara nedreptății sociale”, toate constituind „semnele alăturării lui de mișcarea muncitorească”. Dar chiar dacă poetul, „prin fondu-i umanist era din aceeași substanță cu a maselor muncitoare”, criticul proletcultist

sintetizează totuși, într-o frază, esența autentică a personalității comentate: „Imaginea globală pe care o lasă lirica lui Ion Păun-Pincio este aceea a unei remarcabile sensibilități poetice, exprimată prin glasul unei conștiințe nefericite, legată strâns încă de sensibilitatea și mentalitatea romantică”. Comentându-i poezia, G. C. Nicolescu scrie că aceasta „respiră incontestabile tendințe decepționiste, de izolare și intimism”, iar pastelul său preferă „tablourile fugare de toamnă, de amurg și noapte, imagini întunecate, apăsătoare, cu susurul trist al nesfârșitelor ploi, cu frunzele ce cad, cu copaci goi” (**op. cit.**, p. 324) și că, în contact cu mișcarea socialistă, poetul trece „de la vechea lui poezie meditativă, individualist-sentimentală către una militantă, cetățenească”, noua orientare fiind „un adevărat examen de conștiință” (**op. cit.**, p. 325). Mai mult, analizându-i versurile, exegeții săi obiectivi de mai târziu, cu argumente din textele poetului, cred că Ion Păun-Pincio trebuie numărat între precursorii unor rodnice direcții din lirica românească a începutului de secol XX. Cât de profundă a fost metamorfoza lui Ion Păun-Pincio, dincolo de exagerările criticii literare proletcultiste, s-a văzut deja. Că nu e pe linia răstălmăcitorilor săi ideologici observă și Ion Rotaru, care crede că poetul „e tipic între socialiștii posteminescieni”, că „tehnica lui rămâne aceea a lui Vlahuță”, că sunt elemente de formă și conținut care „fac trecerea spre Bacovia” și că sigur ar fi devenit simbolist dacă nu murea. (**Istoria literaturii române**, vol. I, București, Ed. Minerva, p. 560-561). Iată și o altă exegeză care ne oferă judecăți corecte despre poet, făcând uitare ineptiile criticii proletcultiste: „Poezia lui Ion Păun-Pincio aduce în lirica epocii un spor de sensibilitate și de reflecție, o manifestare a purității gândului și a aspirației spre înălțimi (...) intuind certitudinea veșniciei și a liniștii” (**Istoria literaturii române**, vol. 3, București, Ed. Academiei R.S.R., p. 576). Alexandru Hanță, autorul paginilor care, în lucrarea mai sus menționată, se referă la Pincio, conchide și el că „Meditația este amară, descurajantă, prefigurând prin atmosferă, tristeți bacoviene”. În același timp, prin atitudinea sa romantică de scriitor și jurnalist, preamărind natura și văzând satul, dincolo de aspectul pauper, ca pe un spațiu idilic al armoniei și moralității, în contrast cu orașul degenerat, poetul a produs „germenii ereziilor sămănătoriste și poporaniste” viitoare. (**op. cit.**, p. 578). Un alt comentator, Florin Faifer, reiterând bacovianismul lui Păun-Pincio, îi definește poezia ca pe o „spovedanie discretă și sinceră”, versurile impresionând prin „prospețimea inspirației, prin melodicitatea lor, ca și prin sunetul pur al ingenuității” (**Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900**, București, Ed. Academiei R.S.R., p. 669). Iată deci că despre Ion Păun-Pincio, acest rural inadapabil, se poate discuta și în cu totul alți termeni decât au făcut-o criticii realismului socialist, cei care ne-au lăsat, prin jenantele lor „revizuirii”, o imagine complet mutilată a poetului. Însă cum se vede și din aceste rânduri, prin necesare „re-revizuirii” critice, această imagine a dobândit valențele care s-o apropie treptat de adevărata sa esență. Și vorbim de un proces încă neîncheiat.

Participarea noastră în Biserică la Învierea Domnului

*Ieri m-am îngropat împreună cu Tine
Astăzi mă scol împreună cu Tine
înviind Tu.
(Canonul Învierii)*

Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, anticipând învierea noastră, face legătura între immanent și transcendent, între cele de aici și cele de dincolo, între locul în care suntem și cel în care suntem chemați a fi, potrivit chiar cuvintelor Mântuitorului: „Veniți binecuvântații Părintelui Meu și moșteniți Împărăția care v-a fost gătită vouă de la facerea lumii” (Matei 25, 34).

Chemarea spre dincolo implică transfigurarea, recrearea naturii umane după modelul dintâi când Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul Său și cu posibilitatea dobândirii asemănării cu El.

Această transfigurare este în mod explicit semnalată de Sf. Ap. Pavel când le scrie corintenilor despre învierea trupurilor că „se seamănă trup firesc și înviază trup duhovnicesc” (I Cor. 15, 44), iar aceasta prin Duhul lui Dumnezeu care locuiește în noi și care L-a înviat și pe Iisus din morți (Rom. 8, 11).

Se înțelege că Învierea Domnului reprezintă dovada biruinței vieții viitoare asupra celei de acum, deci temelia nădejzii noastre mântuitoare.

Prin credința în Înviere suntem astfel înscriși și angajați într-un eveniment care ne copleșește și ne depășește și care este darul expres al lui Dumnezeu pentru noi.

Cu alte cuvinte ca semn al unei alte vieți, al unui alt fel de existență de care însă suntem capabili (*homo capax infiniti*) dar numai în și prin Hristos Domnul, Învierea Sa ne face să conștientizăm această capacitate și să ne aprindem în suflet dorul de Dumnezeu, Cel care dă viață morților, cu speranța arzătoare în împlinirea lui finală, sau cum spune Sf. Ap. Pavel, speranța de a vedea ceea ce încă nu se vede (Rom. 8, 24-25).

Această speranță se trăiește însă în mod plener în Biserică, trupul Domnului, casa lui Hristos. Noi aparținem acestei case, acestei familii. Aici deci se plămădește, se întreține și se celebrează speranța noastră mântuitoare.

Biserica înseamnă legătura între timp și eternitate dar și tranziția de la o dimensiune existențială la cealaltă. altfel spus, în Biserică, prin Învierea lui Hristos, viața viitoare își face simțită prezența în viața de aici.

Biserica adună trupuri separate și le așează într-un singur trup, al Domnului Hristos celui înviat din morți pentru noi și pentru a noastră mântuire. Ca trupuri separate suntem fiecare ca o piesă dintr-un puzzle sau dintr-un motor și existăm, desigur, dar nu în plinătatea capacităților noastre și mai ales a menirii noastre. Dar adunați împreună de Duhul Sfânt în Biserică, și nu la întâmplare, ci după vocația fiecăruia, așa cum spune Sf. Ap. Pavel (Efeseni 4, 11-12), după darul pe care fiecare l-a primit de la Dumnezeu, abia atunci existența noastră capătă sens deplin reprezentând în mod autentic și adecvat avant-gustul Împărăției lui Dumnezeu.

Așadar precum Duhul Sfânt s-a coborât peste Sfinții Apostoli la Cincizecime în mod individual dar pe când erau ei împreună,

la fel și în Biserică unde împreună formăm trupul Domnului Hristos și unde putem anticipa și pregusta Împărăția lui Dumnezeu. Și așa cum Domnul Hristos a venit pentru toți oamenii și toți cei ce cred în El formează o unitate, la fel, Învierea Sa deschide perspectiva învierii pentru fiecare în parte dar atâta vreme cât fiecare rămâne în unitatea întru El, așa cum Însuși s-a rugat Tatălui „ca toți să fie una” (Ioan 17, 21).

Învierea Domnului implică două aspecte fundamentale ale vieții noastre creștine: *anticipare* și *participare* iar acestea se pot trăi plener numai în Biserică Sa. Aceasta, fiind trupul comun al credincioșilor formați și re-formați ca trup al lui Hristos, este singura formă existențială în care în mod permanent se anticipează Împărăția, iar anticiparea se împlinește și se concretizează în și prin participare.

Această participare la viața în Hristos și mai ales la Învierea Sa se înfăptuiește în Biserică prin Sf. Taine încununate de sânta și dumnezeiasca Liturghie unde ne împărtășim în mod concret și real, fizic și spiritual cu trupul și sângele Domnului nostru înviat din morți.

De aceea Biserica este duminica sufletului, duminica fiind ziua Învierii lui Hristos, tocmai pentru faptul că în această zi se recapitulează Învierea Sa, aceasta fiind adusă în mod concret la îndemâna credincioșilor pentru ca prin participare, prin împărtășire, aceștia să se confirme iară și iară ca fiind parte din trupul unic al Mântuitorului nostru.

Dar dacă Biserica este duminica sufletului, ea este totodată și sufletul duminicii în sensul că orice am face noi în această zi de sărbătoare, de odihnă, rămâne marginal și nesemnificativ dacă nu este centrat pe rugăciunea liturgică, pe ceea ce Biserica oferă și înfăptuiește, prin harul Sf. Duh în cadrul Sf. Liturghii, chiar în ziua Învierii Domnului: împărtășirea cu trupul și sângele Său.

Participarea noastră la viața Bisericii implică și o tensiune între bucuria de a fi primit, prin Învierea Domnului, posibilitatea dobândirii Împărăției și frica de a nu pierde acest dar dumnezeiesc. De aceea participarea trebuie să fie activă și constantă, să fie o stare, un mod de a fi, și nu un act ocazional.

Participarea la Învierea lui Hristos cere și participarea noastră la viața, dar și la moartea Lui, așa cum cântăm într-un tropar din Canonul Învierii: „Ieri m-am îngropat împreună cu Tine, astăzi mă scol împreună cu Tine, înviind Tu.”

Iisus a murit pentru păcatele noastre iar acest lucru trebuie asumat personal de către credincios căci mântuirea este sinergie, conlucrare, iar asumarea se face atunci când credinciosul „moare păcatului” cum zice Sf. Ap. Pavel (Romani, cap. 6) și astfel devine pregătit pentru înviere.

Așadar trăind în Biserică învățăm să trăim cu fața spre înviere înțelegând că Învierea Domnului reprezintă dovada biruinței vieții viitoare asupra celei de acum, deci temelia nădejzii noastre mântuitoare. De aceea nu încetăm a cânta și a propovădui că „Hristos a înviat din morți

Cu moartea pe moarte călcând

Și celor din morminte viață dăruindu-le”.

Raluca FARAON

Cine-House

„Dr. House“, serialul TV produs de David Shore și Brian Singer (2004-2012), cel mai urmărit din toate timpurile, multipremiat și difuzat în continuare, în diverse rețele de televiziune, reprezintă un fenomen cultural, în aceeași măsură în care este perceput ca un succes de public. Motivele sunt evidente: distribuția de excepție, performanța lui Hugh Laurie (este remarcabil accentul american desăvârșit pe care îl adoptă actorul britanic, printre altele), scenariul inteligent la care au contribuit 30 de scenariști (cinci episoade sunt create de unul dintre nepoții lui Mankiewicz), aluziile culturale (la muzică, literatură, arte plastice, televiziune, cultură pop și cinematografie). Se poate vorbi de intertextualitate, în aceeași măsură, de hipertextualitate, ceea ce face ca serialul să devină un soi de moștenire culturală, postmodernist, prin excelență, spectatorul fiind în permanență stimulat, provocat să descopere atât sursa citată, cât și intenția ce se ascunde în spatele fenomenului intertextual: omagială, parodică, ludică etc.

„Dr. House“ este un personaj cinematografic, prin excelență, creat ca o sumă de contrarii, de paradoxuri, memorabil prin comportament și replici, prin imprezibilitate și inteligență ieșite din comun. Seducător și detestabil, în egală măsură, amintește atât de eroii filmelor, cât și de personajele negative, carismatice, în felul lor. Numai în cinematografie este posibil să fii fascinat de gangsterii seducători ai lui Howard Hawks, John Huston, Jean-Pierre Melville, Brian de Palma, Martin Scorsese, Francis Ford Coppola, Ridley Scott, Tarantino, ai fraților Coen, spre exemplu. Îi accepți ca personaje emblematice, carismatice, tocmai în măsura în care îi recunoști cinematograful cu precădere factorul estetic, nu neapărat virtutea imitației vieții.

Fascinația pe care o transmite medicul excentric House nu are nicio legătură cu modelul real (deși or fi existând medici excepționali, salvatori de vieți, excentrici și bizari în viața reală, dar nu asta are importanță). Seducția se configurează, episod cu episod, pe măsură ce realizezi cât de artificial este, de fapt, din punct de vedere psihologic, uman, și cât de admirabil este construit ca tipar cinematografic. Geniul cinematografic ar fi deci extrem de inteligent, excepțional în ceea ce face, dar ar comite frecvent erori, științifice și în relațiile cu cei apropiați, sfidează morala și legile, în general, urăște autoritatea de orice fel, dar își impune propriile legi și propria autoritate cu vehemență. House își bate joc de locul comun, de prejudecăți, de conveniențele sociale, de politica corectă, este indiscret cu viața și secretele celorlalți, dar, în același timp, este perfect lucid, știe să spună lucrurilor pe nume și să intervină salvator în viața celorlalți atunci când oamenii obișnuiți se tem să ia decizii. Nu-și face iluzii cu privire la condiția umană, nu se implică afectiv în relația cu pacienții, cu câteva excepții: este impresionat vizibil când fătul îi prinde degetul în timpul unei operații transuterine (secvență inspirată dintr-un caz real), când o minoră emancipată îi mărturisește că nu mai comunică cu părinții pentru că le-a omorât fiul și o determină să îi cheme ca să nu piardă, prin decizia ei, încă un copil și când fetița bolnavă de cancer (al cărei curaj în fața morții iminente era pentru el un simptom al bolii) se lipește de el într-un soi de îmbrățișare, lăsându-l fără replică. Deși evită cât de mult poate contactul cu pacienții, ca să nu fie influențat în algoritmul său de gândire, în raționamentele detectivistice, de multe ori, într-un episod, zăbovește îndelung alături de un preot care pare că și-a pierdut credința, iar în altul, se dedică unei paciente violate și îi redă încrederea în oameni.

De ce este atât de fascinant Dr. House? Pentru că este un doctor genial? Medicii care au urmărit serialul spun că nu din pricina asta, deși toate cazurile prezentate au suport real ca documentare și credibilitate științifică (de fapt, pe HouseWiki s-au dat note pentru fiecare episod din punctul de vedere al verosimilității medicale). Nu, ci pentru că este un personaj cinematografic (atenție, nu personaj de serial TV) fascinant. Să vedem de ce.

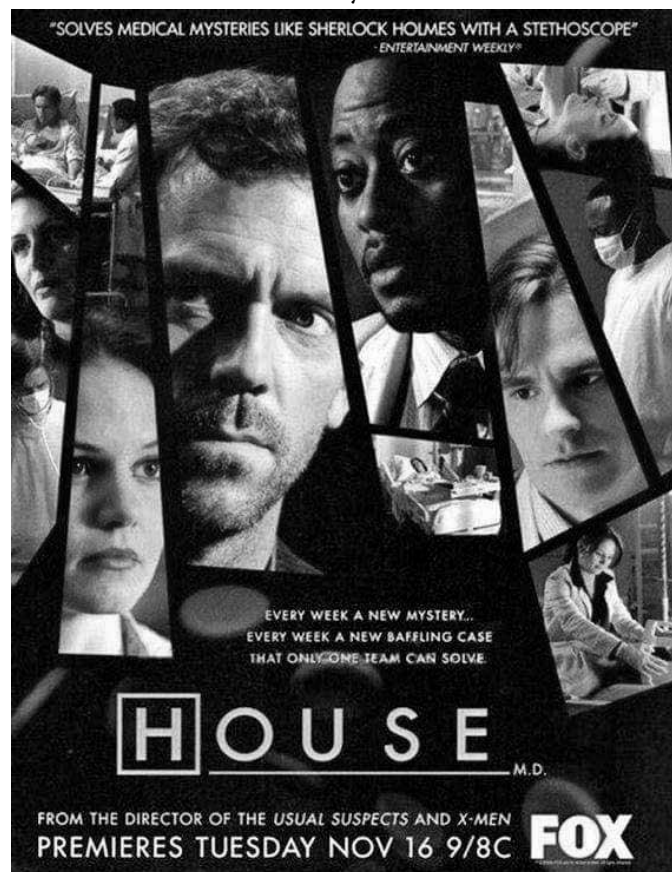
În primul rând, viața și comportamentul medicului nasc o serie de întrebări buimăcitoare. Iată câteva, alese la întâmplare. Cum este posibil ca Gregory House, infirm și leneș, care nu călătorește decât nevoit, pe care nu-l vedem citind decât arareori, să fie poliglot? Dovedește, în discuțiile cu echipa sau cu pacienții, că știe bine mandarina, portugheza, spaniola, rusa, în afara de limba maternă, apoi, are habar de greacă și latină, idiș sau franceză. Incredibil! Un coleg de facultate își aduce aminte că era un student oarecare, prea puțin studios, că a fost prins copiind, ceea ce l-a făcut să fie dat afară de la Universitatea „Johns Hopkins” și să piardă oportunitatea de a lucra la Clinica „Mayo”. E de-a dreptul năucitor faptul că are cunoștințe vaste de medicină internă, biologie, chimie, fizică, de practică medicală și farmacologie, ceea ce îl face un diagnostician renumit, dar trecutul său nu îl recomandă, ca să spunem așa, în plus, telespectatorul nu îl vede nicio dată studiind, ci pierzând vremea: doarme prin spital prin cele mai neașteptate locuri, mănâncă la morgă sau lângă pacienți în comă, se uită în neștire la un serial cu medici, lacrimogen, face șotii colegilor de echipă, lui Cuddy sau lui Wilson, cântă la pian sau la chitară, se joacă obsesiv cu o minge de origine necunoscută (personaj în sine) sau cu bastonul. S-ar putea spune că e un geniu excentric, dar modalitatea de a identifica o boală (de multe ori banală, în ciuda gravității simptomatice) nu are nicio legătură cu practica medicală, ci cu cea detectivistică. Echipa lucrează efectiv, iar soluțiile se vădesc după greșeli succesive, soluția salvatoare pe care o găsește House fiind rodul unor revelații întâmplătoare în cadrul unor discuții banale cu Wilson sau cu Cuddy, jucându-se cu mingea, cu bastonul sau făcând te miri ce. Aici se vede cel mai bine legătura culturală cu Sherlock Holmes, detectiv genial și excentric. Boala, de fiecare dată, reprezintă crima. Motivele care au dus la declanșarea ei sunt criminalul, pe care House le deconspiră după un consum considerabil de Vicodin, câteodată,

metadonă (corespondentul cocainei lui Holmes, amândoi, ocazional, consumând și morfină) și după discuțiile cu bunul prieten, Wilson (corespondentul lui Watson, la fel de afemeiat), amândoi locuind în același apartament, la un moment dat. Există și alte aluzii culturale la cartea lui Sir Arthur Conan Doyle: House cântă la pian, chitară acustică/ electrică și muzicuță (Holmes, la vioară), stă la aceeași adresă ca Holmes, prima pacientă a lui House are același nume de familie ca femeia investigată de Holmes (Irene Adler) etc. Replica des folosită de House („There is only one truth”) este a lui Sherlock Holmes. Într-un episod, House își pune ostentativ o pipă în gură și pozează spre cameră, primește de Crăciun o carte a lui Sir Arthur Conan Doyle, Wilson pomenește de Irene Adler, înscenarea morții din finalul serialului trimite clar la opera sursă. Seamănă, oarecum, și cu Philip Marlowe, detectivul lui Raymond Chandler, prin dezinvoltură și răbdare, cu Hercule Poirot prin deducțiile care se bazează pe buna observare a comportamentului suspectilor (pe care îl imită ca accent, într-un episod, când își adună echipa ca pe niște suspecti pentru a afla care le sunt alibiurile din seara în care un oposum a pătruns în apartamentul lui Wilson, în care locuia și House, și care spărsese cada).

Așadar, House se vădește un personaj livresc și cinematografic prin aluziile clare la detectivii amintiți, având în vedere nu numai faptul că romanele lui Doyle, Agatha Christie și Raymond Chandler au fost deseori ecranizate, ci și prin prisma faptului că personajul detectivului/ polițistului rămâne un reper incontestabil al cinematografiei din toate timpurile. Ceea ce e original în cazul lui House este că el rezolvă cazul cu geniul unui detectiv neconvențional, dar că viața și comportamentul îl apropie, mai degrabă, de infractorul seducător, nu lipsit, de multe ori, de umor și imprevizibilitate (va sta, de altfel, o vreme, la închisoare). Există și alte aluzii literare: la Henry James, chiar zece referiri la „Prăbușirea casei Usher” de Edgar Allan Poe. La cartea lui William Styron, „Alegerea Sophiei” (ecranizată impecabil de Alan Pakula), se face referire explicit prin două situații asemănătoare cu dilema protagonistei de a alege absurd între cei doi copii ai săi, jertfind fițița pentru a fi ucisă, doar că părinții care trebuie să aleagă (medical, de data aceasta), între ce copil să fie salvat și care nu, nu au parte de drama Sophiei, le vor trăi ambii copii.

În al doilea rând, percepția geniului lui House ține de magia artei cinematografice, serialul devine, cu această ocazie, o platformă de aluzii culturale specifice, de hipertext și hipertext, de omagiu și parodie, mai mult sau mai puțin explicite. Trei filme devin hipotexte pentru episoade cu tematică medicală. Serialul pune problema funcționării narrative care e relativă tocmai prin modalitatea de interacțiune între episoadele propriu-zise și filmele citate, prin relații care iau forma comentariului, omagiului sau parodiei. Episodul *Ugly* (sezonul 4, episodul 7) reconstituie, în mare, ideea din „Elephant Man” al lui David Lynch: un băiat are o tumoră craniană care îl face să semene

cu John Merrick (House se referă la el cu acest apelativ, „băiatul-elefant”). Despre filmul lui Lynch s-a spus că a fost realizat ca un documentar, ceea ce și vedem în episodul din „Dr. House”: o echipă de televiziune realizează un documentar în timpul diagnosticării bolii Lyme și operației tumorii. Asemănările se opresc aici, nimic din complexitatea personajului principal, nimic din drama pe care o trăiește, respins de societate, considerat un animal și tratat ca atare. Omagiul e evident la nivel tehnic (inserțiile de secvențe alb-negru) și la personajul care arată, oarecum, precum cel din „Elephant Man”. Episodul dublu, *Broken*, cu care debutează sezonul cinci, reprezintă, la vedere, un omagiu adus filmului multipremiat, „Zbor deasupra unui cuib de cuci”, al lui Milos Forman. Salonul pare rupt de acolo, House are pe cap o căciuliță care aduce aminte de cea a lui Jack Nicholson, fumează pe ascuns, în curte, joacă baschet cu alienații mintal, încinge pe țigări o partidă de cărți, ca în filmul sursă, evadează cu un tânăr care se crede supererou din azil. Lipsește sora medicală torționară și finalul este senin, dar omagiul e evident. În plus, episodul face trimitere la relația afectuoasă dintre pacient și psihiatru ca în „Good Will Hunting” al lui Gus Van Sant. Al treilea hipertext este episodul 9 din sezonul 5, care reconstituie „Dog Day Afternoon” al lui Sidney Lumet, doar că luarea ostaticilor este cauzată de un bărbat care vrea să îi fie dat un diagnostic precis. Ca să se prindă toată lumea despre ce este vorba, House pronunță inocent numele filmului omagiat. De altfel, și în sezonul 3, episodul 4, House îl imită pe Al Pacino, în biroul lui Cuddy: „Attica, Attica, Attica...”.

Există reconstituiri fidele ale unor secvențe, replici, decoruri din filme de artă, comerciale, ba chiar și din

desene animate, o întreagă cultură pop stilizată (cum face, de altfel, și Tarantino în filmele sale). House îl imită pe Rocky, sunt numite Salma Hayek și Carmen Electra ca ideal de femeie, o sumedenie de actori vedetă sau de staruri de televiziune sunt înșirați cu o naturalețe dezarmantă. Orice se discută în diagnosticele diferențiale sau în discuțiile amicale presupune, firesc, comparații cu această cultură a spectacolului de divertisment sau cu arta, în general, asimilată la fel de natural ca temeinicele cunoștințe medicale. Evident, e o găselniță incredibilă, dar cu un farmec nebun! Și asta încă din episodul pilot, când House face referire, în derâdere față de Cuddy, la „filosoful Jagger” (numele solistului de la „The Rolling Stones” seamănă cu al filosofului Jaspers), care a zis o banalitate: „Nu poți să ai tot timpul ce vrei”.

De-a lungul timpului, Hugh Laurie se înfățișează fie îmbrăcat la fel ca actorii din filmele sursă, fie are aceleași gesturi, mimică, aceeași tonalitate, ori rostește, punctual, aceleași replici (uneori, adaptate, la situația sa). Spre exemplu: reluarea replicii „We're going to need a bigger boat” din „Jaws” (Spielberg) în sezonul 3, episodul 2; în sezonul 4, episodul 3 și în sezonul 7, episodul 13, dă replici fidele din „The Simpsons”, respectiv, din „Scooby Doo”; ceva din „Finding Nemo” se regăsește în episodul 16, sezonul 2.

În sezonul 3, episodul 7, rostește replica lui Hannibal Lecter din „Silence of the Lambs” (J. Demme): „Quid pro quo, Clarice”; în sezonul 8, episodul 3 (*Charity Case*): „We're putting the band back together” din „The Blues Brothers” (John Landis); în sezonul 3, episodul 4, dar și în episodul 19, spectatorul recunoaște replici întregi din „Casablanca” (M. Curtiz); în sezonul 5, episodul 10, House dă replica lui Sean Connery din „Untouchables” (Brian de Palma): „He sends one of yours to the hospital, you send one of his to the morgue” (de altfel, Sean Connery este fie numit explicit, ca actor, fie se face aluzie la personajul său celebru, James Bond, în sezonul 5, episodul 18). Există și alte filme citate prin replici sau ca titlu: „Trainspotting” (Danny Boyle), „Field of Dreams” (Phil Alden Robinson), „Apocalypse Now” (Coppola), „Dr. No” (Terence Young), „Dr. Who” (serialul TV), „Lord of the Rings” (Peter Jackson), seria „Harry Potter”, seria „Star Wars” (George Lucas). În sezonul 6, episodul 15, Wilson îi zice lui House: „You're an unseen presence, like the Wizard of Oz”, iar House răspunde: „He was a fraud. She couldn't have gone with Keyser Soze?”. De altfel, aluziile la filmul celebru al regizorului producător Bryan Singer, „The Usual Suspects”, sunt vizibile de mai multe ori. În sezonul 3, episodul 3: „pay no attention to the man behind the curtain” („Vrăjitorul din Oz”). În episodul *Wilson*: Wilson: „I'm not here for an argument.” House: „No. Right. That's room 12 A”, adică o aluzie la camera 12 A care se numește „Argument Clinic Room” din „Monty Python's Flying Circus”. „Dead Poets Society” (Peter Weir) este omagiat prin replica *Carpe Diem*, din sezonul 8, episodul 22, iar în alt episod, House întreabă explicit: „Nu ați auzit de «Dead Poets Society»? Asta și pentru că actorul care îl interpretează pe James Wilson

(Robert Sean Leonard) a avut acolo un rol important, alături de Robin Williams. Alte referiri explicite: la „Charlie și fabrica de ciocolată”, în episodul *Last Temptation*; în sezonul 4, episodul 2, aluzie la „2001: A Space Odyssey” (Stanley Kubrick); în sezonul 7, face aluzie la Superman, prin replica: „Awesome! What colour is my underwear?”; „Sunetul muzicii” este omagiat în *Darn it if you do*; în episodul *Public Enemy*, aluzie la „Do the right thing” (Spike Lee), când House aduce o boxă uriașă din care se aude melodia „Fight the Power”; aluzie la „Sleepers”, în *Son of a coma guy*. În sezonul 7, episodul *Unwritten*, spectatorul poate să facă legătura cu „Misery” (Rob Reiner), prin replica „Don't you say that, you dirty birdie” și prin faptul că House (fan înrăit al unei scriitoare care publică literatură pentru adolescente) încearcă să o convingă să nu-și „ucidă” personajul principal al cărților sale de succes.

Episodul *Two Stories* este intertextualitate pură, de la un capăt la altul: sunt pomenite (de către un puști cinefil maniacal) „Ghostbusters” și „Thunderbolt and Lightfoot”, se realizează reconstituirea secvenței în care personajele jucate de John Travolta și Samuel L. Jackson intră peste tinerii dealeri de droguri din „Pulp Fiction” (recunoscută lejer din povestire de același puști neverosimil), de asemenea, se remarcă reconstituirea finalului din „Butch Cassidy și Sundance Kid” (cu House și Cuddy în locul lui Paul Newman și Robert Redford). Hugh Laurie este îmbrăcat și are aceeași postură ca Steve Mc Queen în „The Thomas Crown Affair”, urlă ca personajul jucat de Jack Nicholson în „A Few Good Men”, spunând: „You can't handle the truth”.

Până și visele sau coșmarurile lui House se prezintă ca secvențe adaptate situației din filme: un vis muzical grandios se desfășoară pe melodia interpretată de Judy Garland în „Summer Stock”, iar un coșmar aduce aminte de „Army of Darkness”. Ca să nu mai vorbim de faptul că, în esență, serialul, în ansamblul său, devine un carusel de evocări nostalgice ale cinematografului, începând cu filmul mut (sunt admirabile scenele în care House face pe mimul), trecând prin toate genurile cinematografice posibile (thriller, horror, film polițist, comedie romantică, comedie, fantasy etc.). Nu sunt lăsate deoparte nici zonele

minore ale divertismentului: serialele de televiziune, tele-novela, emisiunile TV și chiar genul ingrat al filmului pornografic. Chiar și tehnica realizării unui film documentar sau al unui serial este evocată prin *mise en abîme*: sezonul 4, episodul 7 și episodul 14 (se explică, astfel, de ce echipa este filmată când merge pe holuri la diferențiale, pentru a oferi spectatorului senzația de dinamism).

Woody Allen, alături de Brian Singer, pare regizorul preferat în evocări tandre și explicite. În sezonul 6, în episodul dublu *Broken*, Alvie spune: „Toată lumea îmi spune Alvie aici, ca în Woody Allen, în „Annie Hall”, dar versiunea portorică, mai puțin nevrozată.” La concursul de prostituate, o probă grea, eliminatorie, pentru aspirante, constă în numirea și argumentarea alegerii filmului preferat din filmografia lui Woody Allen. „Annie Hall” este numit deseori, dar dr. Adams intră în joc și își arată preferința pentru „Melinda și Melinda”, spre dezamăgirea lui House (un film mai puțin marcant). Episodul 10 din sezonul 2 și 17 din sezonul 8 fac referiri, de asemenea, la „Annie Hall”.

Cu toate acestea, îți pui întrebarea cum este posibil ca House să știe atât de multe despre filme, să aibă o înclinație clară spre valoare artistică (nu oricine poate fi fan „Annie Hall”), dar să nu îl vedem uitându-se (ca un idiot) decât la un serial cretin cu medici sau la producții porno pe casete video (râde, la un moment dat, că împrumută și variantele extinse, cu comentariile regizorului). Mai degrabă, Wilson pare un mai bun cinefil (și devotat) întrucât deține în biroul său de oncolog afișe înrămate cu „The Touch of Evil” și „Vertigo”. Încă o dată, aura de personaj excentric, artificială, se confirmă, iar neverosimilitatea îl face și mai atrăgător. Pentru că întreg serialul, cu scenariul sclipitor, cu situațiile surprinzătoare, cu tot cu House și cu restul cinefililor, cu filmele și regizorii evocați, este, în esență, un omagiu adus cinematografului, farmecului ei molipsitor, seducției pe care încă o generează până la adicție.

Constantin Bojescu – 75

Constantin BOJESCU

FOCUL PE CARE L-AM PURTAT

Am vrut să-ți spun: de se sfârșește,
Nimic în urmă n-a lăsat –
Și-mi pare rău că am visat
Atâtea lucruri, nebunește.

Ca aerul captiv în pneu,
Mă umple zilnic disperarea
Și strig, dar parcă tac mereu
Și-mi cer prin țipăt condamnarea.

De-acum copiii mei să spună
Câtă iubire le-am lăsat;
Doar ei mai pot să recompună
Focul pe care l-am purtat.

PENTRU MINE, SIMPLU MURITOR

Dintre toate câte sunt pe lume,
Numai tu-mi ești candelă și crin,
Ești un loc crucificat pe-o culme
Unde zilnic urc să mă închin

Tu apari din boarea dimineții
Și dispari în nopțile târzii,
Îmbrăcată-n rochiile ceții
De la balul mării insomnii

Uneori îmi ești atât de-aproape,
Alteori mi-e frică de apel,
Parc-aș înota în negre ape

Sau aș alerga printr-un tunel

Trece peste mine Carul Mare
Și-mi zdrobește oasele ușor –
POESIA e nemuritoare
Pentru mine, simplu muritor!

DESTINAȚIE STRĂINĂ

Ast' noapte am urcat în cer
Lovind cu palma stele de zăpadă,
Le împușcam apoi c-un revolver
Și stranii fulgi au început să cadă.

M-am întâlnit apoi cu Dumnezeu –
Era mărunț, cu fruntea încrețită
Și semăna leit cu tatăl meu
Și cu privirea lui încremenită.

Când l-am atins, a tresărit ca-n vis,
M-a întrebat ce este pe acasă,
Că multă vreme nimeni nu i-a scris
Și lucrurile lumii îl apasă.

Nu i-am răspuns. Nu știu
Ce poți răspunde unui zeu-de-seară,
Noapte de noapte îl visez pustiu
Și din pustiu începe să apară.

Urcam în frunzele de plopi fiori,
Singurătatea lui era de-aramă
Și-am înțeles abia târziu, în zori,
Că marginile lumii se destramă.

Dar m-am trezit. Treceau
Pe cer mari păsări de lumină
Și-n pliscurile lor duceau
Scrisori c-o destinație străină.

DURERE

Când sunt bolnav, mă internez
La mine-n suflet, nu-n spital.
Aici, de toate mă tratez –
De vis, ca și de visceral.

Atâta doar că n-am ieșiri,
Îngrijorare și stipendii
Și nu-mi vin zilnic musafiri
Să mă păzească de incendii...

Strâng maxilarul – să scrâșnească
Toată cuprinderea sonoră –
Moartea din mine vrea să crească,
Durerea sufletu-mi devoră!

RADIOGRAFIE PARODICĂ

Înalt și demn, mărinimos,
vorbind frumos cu fiecare
și înțelept, și costumos,
el îți răspunde c-o-ntrebare...

când furios, când calm din fire,
trăind adesea mai vârtos,
dar nerăvnind la nemurire
cum o fac alții, scandalos

precipitat, stăpân pe sine,
făcând o diferență netă
între ce-i rău și ce e bine,
ca dintre-o blondă și-o brunetă

de ziua lui, mereu concretă,
pe douăzeci și două mai,
dă o petrecere discretă
cu votcă, vinuri, cartofi pai,

neîntrecut în bancuri bune,
știe să bea un vin de seamă
sau țuica, dacă e din prune,
el nu bea tot ce e în crămă!

pe cei deștepți îi ia în seamă,
pe nătărăi i-nțeapă ritmic,
el știe ce înseamnă-o ramă
la un tablou apocaliptic

cuceritor plin de candoare,
conducător e din rărunchi,
ca nimeni altul stă-n picioare,
pe când ceilalți stau în genunchi

neînfricat, prevăzător,
văzând că lumea e absurdă,
trăiește, pe când alții mor,
pe dealuri gândurile-i zburdă

mai evadează câteodată
în zorii zilei, pe-nserat,
și-atunci când arma-i inspirată,
o ia și pleacă la vânat!

l-am auzit întâmplător
prin noapte cum descarcă arma,
cum se cutremură sonor
sau cum se clatină cazarma!

mistreții spiritului negru
cum trec prin puncte cardinale
sau cum vuieste depărtarea
sub țeava puștii dumisale

cum cerbii părăsesc pădurea
și iepurii dau buzna-n casă,
pe când copacii simt securea
și cade frunza ruginoasă...

acum pe culmi se zbate veacul,
el simte vremea cum se scurge,
osia lumii e cât acul
când umbra ei prin suflet curge

un timp va trece peste lume
și va rămâne neschimbat,
cum neschimbat e valu-n spume
sau uniforma de soldat!

Ciprian Manolache – 50

Ciprian MANOLACHE

Invitație nocturnă

Teaștept cu îndoieli răskoapte,
Vei fi cel din urmă musafir,
Vino lângă mine când e noapte
Și la cârciumi și la cimitir.

Inimiis ă nu-i pui nici un lacăt,
Ești venustă între suferinți,
O să ne iubim până la capăt
Așa tragici și ieșiți din minți.

Numai să-ți dezbraci orice orgoliu
Când te voi întinde-ncet în pat,
Pe-un cearșaf lucios ca un ivoriu,
De făclii stelare luminat.

Nici prin crengi de toamnă plumburie,
Nici în cărți cu vers erotic, nu –
Nu găsesc atâta poezie
Câtă îmi aduci din neguri tu.

Parcă-s transportat pe jumătate,
Așteptând aici de săptămâni,
Vino cât de repede se poate,
Cu corsetul vântului pe sâni

Și cu întuneric scris pe glezne
De mătasea negrului ciorap,
Ultim musafir acestor bezne
De urgia cărora nu scap.

Muza

Străinule trecându-mă prin șoapte
Și aruncând ocheade tânjitor,
Chiar dacă vin aici noapte de noapte
Și-mi dezgolesc etericul picior,

Privește, doar. Nu vei putea atinge,
Decât cu ochii minții uneori,
Nici coapsa cea rotundă ca o minge,
Nici sâni mei săltând seducători.

Căci eu nu-s o amantă oarecare,
De ars sub mângâieri și de-ndrăgit,
Ci sunt o vale-a plângerii, din care
Ai să te-ntorci cu visul zdrențuit.

Apar când nu gândești pe lângă tine,
Să te înlănțui fără de rușini
Cu brațele enigmei feminine,
Căreia prosternat i te închini.

Oricât mă străduiesc să capăt formă,
Mult așteptatul trup nu-l voi avea
Și-n lipsă, mă deschid ca o enormă
Priveliște solară-n fața ta.

Te-ncredințez de dragostea mea toată,
Străine cu elanuri tinerești,
Dar nu pot fi femeie-adevărată,
Oricâtă întrupare-mi dăruiești.

Se-ntâmplă să-mi ridic arar sprânceană
Ori să tresar precum un muritor
Și-atuncea uit că eu, fata morgana,
N-am voie să iubesc și nici să mor.

Cerneala și hârtia mi-s temeiul
Prin care ființez în mod discret -
Trăiesc numai atât cât porți condeiul
Pe fila-ngălbenitului caiet.

Ușa

Preapocaliptici cumsecade,
Locuim cu drag o lume دید,
Orizontul nostru: baricade –
Zări de plumb și zid de cărămidă.

Stăm în fața ușii ferecate,
Parc-am dat de poarta închisorii –
Nu avem căderea, din păcate,
Să îi fim chiar noi deschizătorii.

În posesia altora e cheia,
Alții sunt stăpâni peste zăvoare,
Noi rămânem numai cu ideea
De-a pătrunde lesne fiecare,

Înăuntru-a ce, nici nu contează,
Ivărul din locul lui să sară! -

Cel ce stă acestei uși de pază
Și ne lasă triști pe dinafară.

Nu importă, dincolo de ușă,
Dacă vreo odaie îmbăcsită
Ori vreun hău cu gura de cenușă
Lacom ar putea să ne înghită.

Și ne îmbulzim mereu cu sete,
Unii vin ca la război, cu steagul,
Toți vrem ușa dată de perete,
Toți visăm măcar să-i trecem pragul.

Însă ușa încuiată zace,
Străjuind posacă șandramaua,
Încercăm – cu barde și tesace –
Să răzbim, să-i frângem balamaua.

În zadar...Nu s-a găsit unealtă
Să sfărâme crâncena lăcată –
Cei ajunși deja partea cealaltă
Nu s-au mai întors pe-aici vreodată.

Poema Pamelei

Pamela, ce ravagiu mirabil faci cu sânii,
Dând binecuvântare când răzi și când te mânii.

Puțina mângâiere, prelunga disperare
Mi le oferi – trofee cum nimenea nu are.

Efluvii și pasteluri, curg înserări haotic,
Iar coapsa ta devine un splendid fruct exotic.

Oh, ochii verzi cum cântă gavote medievale...
Ia foc melancolia pe note muzicale.

O forfotă de friguri mă frige ca o flamă
Când susură mătăsuri pe pulpa ta infamă.

De te întinzi, Pamela, pe-un baldachin, alene,
Mă simt atunci tâlharul de jupe și sutiene.

Întruchipezi adesea, cu ștaif de mare-artistă,
Tristețea feminină, feminitatea tristă.

Tot burgul îți desfide surâsul, aroganța.
Da, Saint-Amant e-un liric baroc. Trăia în Franța.

Ba înger, ba metresă cu nimb de nimfomană,
Tu ești un pic, se pare, cam baudelairiană.

Pe Jeanne Duval, sărmana mulătră de la tropic,
N-o pot desprinde, totuși, de visul meu utopic.

Asemeni ei – altminteri funestă curtezană –
Pamela, umple-mi viața strălucitor de vană!

Bând, înălțamurale: „Drum fin iubirii fie-i!”
Turnat-ai vin încupe – otravareveriei.

Boemaliterară, tavernelealbastre
Dau farmecdesfătăriiamorurilornoastre.

Amiciiceifățarnici, întorși din căirebele,
Conchidcădusă-ivremea de-a îndrăgiPamele.

Dacă-țicuprindînpalmăgenunchii goi, fierbinții,
Alunecăneștirea pe miriștileminții.

Alintul e ofrandadepusăpesteglezne,
Iarrăsultău sardonice strălumineazăbezne.

Adulmecasemnoapteamirozna de caise
A pletelorvisânde, a dragosteiproscrise.

Un romantism preastraniu, Pamela, încunună
Toțianii-aceștia-n care ai fostnumaiminciună.

Deosebesc la tine-o vulpească-nfățisare:
Eștiscandalos de blondăși de necruțătoare!

Înamorărilascivesaupasiuniînalte
Totuna-s pentru tine. Șipentrucelelalte.

Gorgonă, midinetă, ondină, nereidă –
Din toatepoțîmiraje de existențăvidă.

Dincolo de cuvinte, săruturilenoastr
Sunt însășipoezianocturnelordezastre.

Pamela, ar fi bine săprînzi din zborideea:
Oriunde-apar abisuri, apareșifemeia!

Prezenteledistihuriți le strecorînșoaptă.
Eu sunt împătimitul, tu – patimarăscoaptă.

Întregultraîmisunăparcăjucat la zaruri,
Am istovit, Pamela, de-atâteaavataruri...

O pasăretrufașăînlivreșticontururi –
Alegoriamorții tot fâlfaie-mprejururi.

Am viziunibizare, sunt acuprins de patos,
Iartrupultăudeliră – când eros, cândthanatos.

Căcimăucidespleenul, măzdruncinăflorii,
Din tot ce-ai fostrămâneparaginasplendorii.

O intimădilemă, de-o vreme, nu-mi dă pace:
Pamela măiubește? Dar dacă se preface?

Neluând la vulgaminte, aș fi crezut, Pamela,
Căpoțișăfiamanta, dar nu șiinfidela.

Șerpoaică-n văgăunamisteruluiipită,
Se-mbolnăvescărbații, pe rând, de pamelită!

Aproapeșideparte, a mea, a tuturor,
Pamela-ideopotrivă Sodoma și Gomora.

Al. CISTELCAN

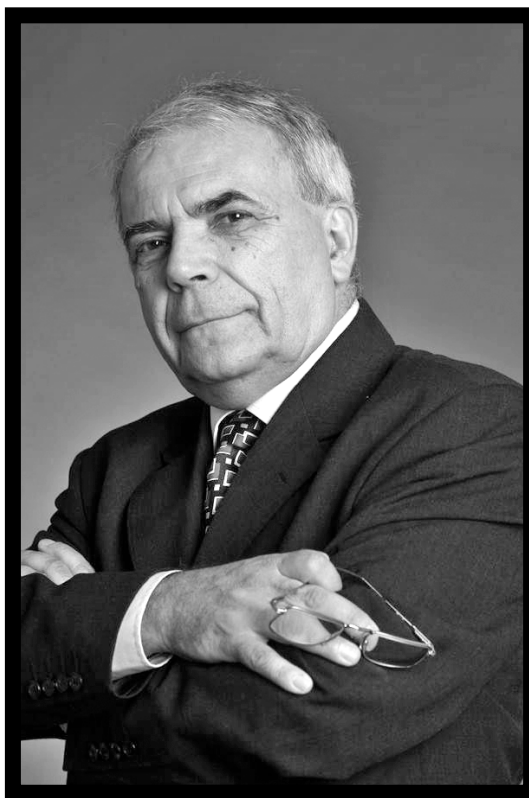
Post-manolescianismul

Tocmai mă pregăteam de o ședință frivolă de facebook, dar primul lucru pe care l-am văzut a fost anunțul lui Mihăieș despre moartea lui Nicolae Manolescu. Am simțit vestea ca și cum aș fi auzit, la modul cât se poate de concret, un capac căzînd peste o epocă. Nu cred că încapă multă emfază și nici multă exagerare în denumirea perioadei de după 1965 și pînă azi cu numele de „epoca Manolescu”. În tot acest timp a fost reperul literar (nu doar critic) central, la care s-au raportat deopotrivă idolatrii, admiratorii, cititorii simpli, nemulțumiții, detractorii, dușmanii – de va fi avut. Dacă mă uit la nomenclatorul tinerilor critici, pare sigur că epocile „escu” ale criticii noastre s-au încheiat. E poate un semn pus pe destinul literaturii noastre că acestea au fost patru (Maiorescu, Lovinescu, Călinescu, Manolescu) și că s-au încheiat cu cea mai lungă dominație dintre cele patru. Poate și faptul că primul și ultimul au trebuit să-și ia alte nume decît cele originare va însemna ceva. Vom (vor) vedea (alții).

Post-manolescianismul începe, desigur, cu o perioadă de doliu și smerenie, chiar dacă unii dintre cei care au strîns multe resentimente față de Manolescu nu s-au putut abține nici măcar cîteva zile. Sînt, firește, psihologii care nu pot fi controlate nici chiar de posesorii lor. Dar cred că moartea lui Manolescu a fost un șoc seismic pentru toți cei

implicați în literatură, cultură, învățămînt, chiar și pentru cei care, acum, se simt eliberați de timorarea în fața lui. Se vor schimba multe de-acum – și-n primul rînd va dispărea instituția criticului cu autoritate transcendentă (transcendentă și cînd îi era contestată). Poate se pregătesc mulți să-i ia locul, dar nu sînt deloc șanse să corespundă vreunul. Cu siguranță va urma o bătălie „pro-contra Manolescu”. Au rămas mulți discipoli, dar au rămas și mai mulți contestatari și răniți. Unii din pricini de ideologie critică, alții – mai ranchiunoși – din credința că au fost victimele unui tiran. Iar victimă manolesciană puteai deveni foarte ușor, ajungea un verdict în doi peri din partea lui sau, mai dureros, ignorarea. Admiratorii poate vor obosi, dar frustrații nicidecum.

N-am fost studentul lui Manolescu, dar – în sinea mea, cel puțin – m-am considerat studentul lui la ff – și poate chiar mai mult decît un student. În liceu îi citeam aproape cu patimă și religiozitate cronicile săptămînale și a fost cel care m-a convins că și critica literară e o treabă care merită făcută. (Ar fi fost bine s-o poți face ca el, dar chiar și dacă nu...). Poate tot datorită lui am și dat la filologie, măcar că mi-ar fi plăcut mai mult să devin arheolog. Dar, pe cît mi-aduc aminte, pe vremea aceea pentru admiterea la drept, filosofie și istorie aveai nevoie și de o recomandare

de la UTC sau de la partid, iar eu terminasem liceul cu o notă destul de mică la purtare și am crezut că asta va conta. Manolescu a făcut din critică o activitate de farmec – și l-am crezut, cu toate că mai târziu mi-am dat seama că e o corvoadă. Dar era prea târziu... Oricum, critica era ce scria el și era evident ceva seducător și convingător. N-am fost niciodată prea apropiați, dar a contat decisiv în unele opțiuni pe care le-am făcut. Și-n primul rînd în opțiunea pentru critica literară.

De cunoscut personal, l-am cunoscut târziu, abia prin anii '80, cînd, foarte amabil, a acceptat invitația la așa-numitul „club literar” de care mă ocupam în cadrul Casei municipale orădene de cultură. M-am dus să-l iau de la gară cu cele mai intense emoții avute vreodată la o întîlnire. Dar între peron și taxi distanța dintre noi dispăruse de parcă nici n-ar fi existat vreodată. Manolescu avea acest dar, de a șterge imediat, de la prima vorbă, orice eventuală distanță și orice timorare. Am văzut că asta s-a întîmplat nu numai cu mine, ci cu toți scriitorii orădeni pe care i-a întîlnit cu prilejul venirilor sale la Oradea. Nici urmă de ifose, de protocol, de răceală. Absolut spontan te făcea egalul lui. De aici, cu siguranță, atîția oameni care-i spun Nicky, numărîndu-se printre „intimii” lui. Eu unul, deși invitat, n-am putut niciodată să accept un asemenea familiarism. Oricît de apropiat de el m-am simțit, am lăsat locul cuvenit respectului. Îl voi lăsa și de acum încolo.

După '90, cînd am fost băgați cu bulucul în Uniunea Scriitorilor, ne-am întîlnit ceva mai des, deși în întîlniri accidentale și superficiale. Alexandru Mușina își înființase în acei ani editura „Aula” și voia să iasă cu editura mai în față. Multă lume aștepta – și aștepta de mult – să vadă cronicile lui Manolescu adunate în volume, dar principiul lui a fost să le lase pierdute în reviste. I-am propus lui Mușina, prin 1999, să încercăm să-l convingem să renunțe la această reticență și să-i propunem o ediție integrală a cronicilor. Am discutat proiectul ediției la Manolescu acasă, în fața unor pahare de whisky (nu și Mușina, bolnav grav deja), argumentîndu-i că tinerii habar n-aveau de ele și că opiniile lui din cronicile circulau cu aerul de noutăți în comentariile zilei. Au fost argumente de succes, dar n-a vrut o ediție integrală – cineva va trebui s-o facă, totuși -, ci doar o selecție. Mușina a xeroxat toate cronicile și i-a dus un portbagaj

arhiplin de copii din care Manolescu a făcut selecția, pe genuri. N-a vrut – cum i-a propus Mușina – ca titlul general să fie „Lista lui Manolescu”, dar a acceptat încîntat ca acesta să fie subtitlul la toate cele trei volume din „Literatura română postbelică”. N-au fost puțini nemulțumiții în urma selecției (Manolescu eliminase cronicile chiar elogi-oase, așa că stupoarea unor autori avea motiv), dar, cu umorul lui nelipsit de un fel de cinism nonlașant, Manolescu a zis, cu prilejul unor lansări ale cărții, că el habar n-are ce cuprind cele trei volume, pentru că selecția a fost făcută de Mușina și de mine. Au fost oameni care s-au prefăcut că nu observă zîmbetul lui Manolescu atunci cînd pasa vina ca să poată trece peste asemenea scene dizgrațioase, dar îi pot asigura că Manolescu n-a lăsat pe nimeni să decidă în locul lui și că nu era în nici un caz omul care putea fi manipulat. Mai ales că – și-a dat seama și el – era vorba de una din cărțile foarte importante pe care le publica. Aceleași nemulțumiri – dar mai învîrtoșate – vor reizbucni după apariția „Istoriei critice...”.

Prin 2007 izbutisem, la Universitatea „Petru Maior” din Tîrgu Mureș, să punem pe picioare Școala doctorală de litere și să avem, astfel, dreptul de a conferi titluri de „doctor honoris causa”. Spre surprinderea noastră, nimeni nu-i conferise lui Manolescu un asemenea titlu pînă atunci. L-am rugat să accepte titlul din partea noastră – și astfel am fost prima Universitate care i-a acordat titlul DCH, în 2008 (era și primul titlu decernat de noi). L-am avut apoi oaspete la Universitate de mai multe ori, cu conferințe la care nici n-aveam sală destul de încăpătoare pentru toți cei care participau. La fel s-a întîmplat și cînd și-a lansat „Istoria...” și cînd a dat autografe aproape două ore.

Ultima dată l-am văzut cu prilejul campaniei de la ultimele alegeri. Nu părea să se pregătească de nici o plecare.

Acum e ca și cum punctul central al literaturii noastre, punctul ei decisiv de referință ar fi dispărut. Vom vedea ce asalturi se vor da asupra acestui loc gol – și cred că gol pentru totdeauna. Avem cîțiva – nu mulți – critici care constituie nomenclatorul ei mitic. Manolescu e ultimul dintre ei. Așa cum l-au părăsit pe Antonius, zeii au părăsit și literatura română. De aceea am spus – și nu din motive de cutumă creștină – că post-manolescianismul începe cu o perioadă de doliu. Lungă perioadă, cred.

Gellu DORIAN

Amintirile mele cu Nicolae Manolescu

Ultima dată când am vorbit la telefon cu Domnul Nicolae Manolescu, acum aproape două luni în urmă, când am stabilit împreună componența juriului de acordare a Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu”, părea foarte optimist și cu speranța că va veni la Botoșani în iunie. Prima oară când am vorbit față-n față, tot după o convorbire telefonică, pe la finalul lunii noiembrie 2000, a fost în apartamentul Domniei Sale din Ghencea. Întrevederea a fost pentru a accepta să facă parte din juriul premiului de la Botoșani, aflat la ediția a X-a, după dispariția regretatului Laurențiu Ulici, președinte pe atunci al Uniunii Scriitorilor din România. Foarte amabil, jovial, plin de glume, cum nu mi-l închipuisem, m-a întrebat dacă ceilalți membri ai juriului sunt de acord. Vorbisem în prealabil cu ceilalți membri ai juriului, care, fără nici o reținere, au fost de acord să vină în juriu un reputat critic literar de autoritatea lui Nicolae Manolescu. Și astfel, cum jurizarea pentru ediția din ianuarie 2001 nu era făcută, a intrat în piine, cum se spune, fiind ales și președinte al acelei ediții. Din nu știu ce motive, nu a putut fi prezent la Botoșani, încât a apărut o alternanță la președinția juriului între Nicolae Manolescu și Mircea Martin. Și astfel, de la acea ediție, a X-a, și pînă la aceasta, a XXXIII-a, în pregătire, Nicolae Manolescu a fost legat de acest rîvnit premiu, care a adus satisfacții poetilor laureați, satisfacții și juriului, dar, cum se întîmplă de regulă cînd e vorba de o miză așa de mare, cum o are încă acest important premiu literar de la noi, cele mai multe oale s-au spart, pe lîngă cel al organizatorilor, în capul unuia singur dintre jurați, Nicolae Manolescu, care devenise între timp și președinte al Uniunii Scriitorilor din România. Am fost mereu în dialog cu Domnia Sa, de fiecare dată, cînd pregăteam o ediție și pînă cînd o defini-tivam. Nu s-a arătat niciodată ofuscat de insultele contestatarilor, unele dintre ele virulente și cu atac la persoană, ci dimpotrivă chiar și peste aceste atitudini ale adversarilor trecea cu ușurință și se gîndea numai la continuitatea acestui proiect la care ținea foarte mult. Pentru a-l susține, în 2018, cînd au apărut reacții de demolare a acestui premiu din partea unor consilieri locali ai primăriei botoșănene în colaborare cu un grup de contesta-tari nu numai ai premiului ci și ai conducerii Uniunii, s-a deplasat la Botoșani și a avut discuții cu primarul de atunci, dar a și

participat la o ședință a Comisiei de Cultură a Consiliului Local, unde lucrurile s-au clarificat, și totul părea că va continua așa cum a fost de la bun început acest premiu. Făcea, ceea ce nu au știut niciodată adversarii lui, și acest efort de susținere și consolidare a unor proiecte culturale, deplasîndu-se la fața locului, personal, pentru a se convinge de realitatea din teren. Totuși, legat tot de acest premiu, la care, la fel ca și predecesorul său, Laurențiu Ulici, cu care am inițiat premiul de la Botoșani, ținea foarte mult, ultimele trei ediții, cele din perioada pandemiei de Covid 19 și cele de pînă în prezent au picat într-un derizorat, din care spera să-l scoată. Și de aceea dorea să mai revină la Botoșani. N-a fost să fie.

Între timp, din 2000, de cînd l-am cunoscut din apropiere pe Nicolae Manolescu, am fost împreună cu el la New York să-i lansăm prima carte de poezie a regretatului poet Liviu Georgescu, fost membru al Cenuclului de Luni. L-am văzut atunci plin de vervă, fără complexe de superioritate, jovial, plin de un entuziasm caracteristic numai tinerilor incurabili. Intra foarte repede în dialog cu inși pe care abia atunci îi cunoștea, nu promitea nimic, dar dacă era ceva de rezolvat și ținea de competențele lui să o facă rezolva totul fără alte căi de atac.

L-am cunoscut și intransigent, dar, paradoxal, și foarte generos în aprecieri, mai ales în ultima vreme, pentru cei care insistau să li se acorde girul unui critic literar de dimenisiunea sa. Astfel, întru îmblînzirea unor situații, renunțase, în relațiile sociale, nu și în ce privea literatura, la criteriile care l-au făcut renumit și recunoscut ca autoritate maximă. Poate că și de aici i s-au tras și cele mai multe neazuri legate de breasla scriitorilor, pe care a dorit să o conducă, nu numai pentru că nu ar fi avut atceva de făcut, ci pentru că a văzut-o amenințată din interior, dar și din afară, de inși care confundau o instituție de peste o sută de ani cu un ONG oarecare. Dar, apărînd breasla, și-a vulnerabilizat sănătatea, în care avea mare încredere, bazîndu-se pe o ereditate de familie confirmată de longevici.

Acum ce rămîne de făcut este de a-i reda, din partea tuturor, lui Nicolae Manolescu, ceea ce i-a fost recunoscut de toată lumea – valoarea și autoritatea incontestabile în ceea ce privește activitatea de critic literar în linia celor mai mari critici literari pe care i-a avut literatura română pînă în prezent.

Nicolae Manolescu și *România Literară*

Deschid de câteva săptămâni revista *România literară* și văd numele lui Nicolae Manolescu încă respirând în paginile ei. Nu sunt mulți cei care-l fac să respire. Așa cum el făcea să predomine în paginile revistei acel aer care-i sufoca pe cei ce doreau ca ei să respire în locul lui, dar nu acolo, în paginile pline de tuș și trudă, ci în imaginația lor, ce se cățara ca o iederă păguboasă pe zidurile de piatră durabilă ale unei curți în care ei nu aveau acces. Nu pentru că el ar fi dorit acest lucru, ci pentru că ei au vrut ca el să fie în locul lor și ei în locul lui.

Nu știu cum vor arăta mâine paginile revistei pe care o voi căuta în continuare la chioșcurile de ziare. Nici dacă numele lui Nicolae Manolescu va mai fi atât de viu ca acum, chiar dacă peste el se va așterne tăcerea, acea tăcere care mă înfioară și mă duce cu gândul la ceea ce e mai rău. Nici nu știu dacă e atât de important ca revista pe care el a condus-o de peste treizeci de ani, la care a colaborat peste cincizeci de ani de zile să-i respire numele în fiecare număr de aici înainte. Însă sunt convins că, de acolo, de unde el, acum alături de fostul student și coleg de redacție, Alex. Ștefănescu, dar și de Dan Cristea, și el plecat să se alăture cenaclului din cer, gândește alte și alte numere ale *României literare*, privește și nu se miră de ceea ce vede, fiind convins atâta timp cât a fost printre cei vii că posteritatea nu este o lume mai bună, mai atentă decât cea în care ai trăit. Ci dimpotrivă!

Nu a fost un om religios, dar a crezut în ceea ce poți lăsa în urmă, și mai ales în ceea ce faci cu adevărat din tot sufletul. Sufletul lui a fost cel care a crezut în el și mai puțin el în sufletul lui ca parte a lui Dumnezeu. Dumnezeu era acolo, în fapta bine făcută, bine gândită, lăsată ca o parte a nemuririi. Și poate că asta a fost în credința lui chiar mai mult decât ostentația cu care cei mai mulți dintre fățarnicii credincioși își expun credința ca pe o medalie oferită de însuși Dumnezeu. Nu a fost nici ateu. Pentru că, citind atâta literatură, în care Dumnezeu dădea vieți și

lua vieți, nu avea cum să nege existența spirituală a acestuia. Poate chiar că a crezut, nu într-o întâlnire fizică în altă lume mai bună cu Dumnezeu, ci într-o întâlnire spirituală cu acesta, așa cum cel care a știut să-și înmulțească talanții a fost și cel care a dăinuit ca exemplu pozitiv peste timp. El și-a înmulțit talanții, oferind celui ce i-a dat în schimb mulțumirea de care are nevoie cel ce oferă ceva și merită să primească în schimb mulțumirea demnă a celui astfel mulțumit. Însă a și fost înfierat de cei care n-au înțeles că pentru a fi într-o lume în care ai cerut să fii pentru meritele tale, lume care te onorează, trebuie să și onorezi. Dar atunci când semeni vânt culegi furtună. Unii seamănă vânt în continuare, deși nu și-au arat cum trebuie pământul, descoperindu-l înțelenit, chiar piatră seacă, fără roade. Chiar și acestora, cu generozitatea unui bun coleg, le-a întins mâna, mână de pe care aceștia au încercat să scoată inelele de aur imitate de ei. Dar și așa, era mereu pregătit să ierte. Și asta însemna că era un bun creștin. Și un bun creștin se întoarce totdeauna la ai săi, acolo unde aceștia își dorm somnul, de multe ori deranjat de pomenirea în răspăr a numelui lor de care fiul lor a fost totdeauna mândru. Dacă ar fi fost orgolios, vanitos, cum nu a fost, ar fi lăsat cu limbă de moarte să i se facă loc printre cei mai mulți semeni adunați la Bellu, să fie văzut de lumea aleasă ce trece pe acolo. Ori liniștea lui sufletească nu s-ar fi putut împlini în altă parte decât alături de părinții săi.

Cei care nu au știut să-i citească gândurile, intențiile, bunătatea sufletească sunt și cei care nu i-au citit cărțile, dar i le-au desființat, așa cum, necitind de ani buni revista pe care el o făcea, au trecut-o în rândurile faptelor rele ale acestuia. Însă cum poți numi un om rău, când în urma lui poți vedea ceea ce puțini oameni au știut să facă, sacrificând timp, sănătate, punându-și în balanță autoritatea, profesionalismul și talentul? Pe cei mai mulți i-a luat de mână și le-a arătat pe unde trebuie să meargă pentru a ajunge acolo unde au ajuns și cele mai mari nume ale literaturii române. Tocmai aceia, mulți dintre ei, fie au înjurat și au strâns din dinți când trupul neînsuflețit al profesorului lor era pe catafalc, fie nu au spus nicio vorbă, trecând

indiferenți pe lângă o despărțire pe care, din păcate, parcă au așteptat-o. Nu pot să înțeleg o astfel de atitudine a acestora față de cel de la care au învățat carte, față de cel de la care, chiar așa, au primit un blid de mâncare. Dar ce mai poate fi înțeles în astfel de situații decât ceea ce este foarte evident.

Nu i-am fost mereu aproape, însă atunci când a fost să-i fiu alături, l-am simțit alături. Nu am fost un scriitor despre care să-și fi făcut timp să scrie mai mult decât câteva fraze pe coperta unei cărți. Am trăit și trăiesc departe de lumea în care se fac și se desfac gloriile, se împart nemuririle. Nu-i plăceau lingușelile, nu-i plăceau milogii, nici ipocriții, îi detesta pe lași și mai ales îi simțea de la o poștă pe cei fără talent, pe cei cu mai multe fețe. El nu ignora pe nimeni, dar era mult mai dureros pentru cei care credeau că marele critic trebuie să scrie despre ei și nu a scris, era mult mai sufocant să afle că deși îi sunt cunoscuți, nici măcar nu-i pomenște. Aici era, în fond, puterea lui de selecție, punerea pe masă a cărților, etalarea gustului, a afinităților pe care, ca orice om, le avea. Atunci, însă, când era de dus un proiect până la capăt, găsea timp și nu se lăsa până nu-l ducea la bun sfârșit. Iar atunci când abandona ceva, o făcea pentru că alte proiecte i se păreau mai importante și de folos pentru toți.

În ce privește președintele de breaslă, aici lucrurile s-au lăsat încurcate de păinjenișul oferit de legislația românească, pe care o știa, om politic fiind, o făcuse un timp, dar la care nu apela decât în situații extreme, obligat de poziția în care se afla. Miza conducerii breslei nu a fost mare decât pentru cei care au crezut și cred că acolo se află butoiul cu miere și lapte, nu și pentru el, care a înțeles că, în jungla aceasta umană, aceasta, breasla, trebuie menținută în viață cu orice risc. Și a fost un exemplu de asumare a riscurilor, la care ar fi putut renunța pentru liniștea care l-ar mai fi ținut în viață. Dar s-a lăsat antrenat într-o continuă luptă, erodantă, de uzură, care l-a scos pe scut, cum se spune, în afara lumii.

Acum, aștept să deschid iarăși paginile revistei *România literară*, să-i văd numele respirând în pagină, așa cum îl vedeam semnând deasupra editorialului care deschidea fiecare număr, dar și în celelalte pagini ale revistei, cu

inițiale, dovedind o distributivitate uimitoare și o prezență de-a dreptul de invidiat în tot ce însemna viața socială a țării, de la cea culturală, în care era implicat cu trup și suflet, la ceea ce ținea de educație, educație pentru care a tras chiar grave semnale de alarmă, iar în numărul ultim al existenței lui a adresat și o scrisoare deschisă ministrului educației, din păcate ultima din multele la care nu a primit nici un răspuns. Sunt convins că multe numere de aici înainte ale revistei *România literară* vor respira și prin numele lui Nicolae Manolescu, plecat să se odihnească un pic, ca apoi să se trezească și să pună la treabă posteritatea comodă și ignorantă. (G.D.)

După plecarea lui Nicolae Manolescu

Când scriu aceste note, trupul neînsuflit al criticului Nicolae Manolescu a fost așezat în pământul în care îl așteptau părinții lui. Câteva zile, peste tot, prin rețelele de socializare, dar și prin presă au apărut tot felul de reacții, din toate părțile, de la cei mai apropiați până la cei mai învederați contestatari ai săi. Unele dintre ele m-au întristat peste măsură. Probabil, dacă le-ar fi auzit, Nicolae Manolescu nu le-ar fi luat în serios, așa cum l-am văzut nu de puține ori când primea în față lăturile unor inși care-și făcuseră din asta o obișnuință. Nu suferea pe față, însă, cu siguranță, în profunzimea sufletului său se îndurera și-și cumpanea poziția, reacțiile, în așa fel să pară că nu-i pasă. Știa că toate aceste reacții se vor întâmpla din momentul când a candidat, chiar din 2001, la funcția de președinte al breslei, care mai fusese în pericol prin 1992, fiind salvată atunci din mâinile nesăbuite al unor confrăți de abilitățile lui Laurențiu Ulici – atunci nu a fost ales –, dar mai cu seamă în 2005, când a devenit președintele Uniunii Scriitorilor din România.

Și aceste reacții au venit cu asupra de măsură mai ales după 2013, când s-a schimbat statutul și și-a asumat această greșeală ca pe o unică formă de salvare a breslei, intrată în programul de reformare al grupului de scriitori uzurpatori, care au format nucleul unei uniuni paralele,

scoțînd-o pe aceasta, pasămite, în afara legii, găsind căi și înțelegeri în justiția sălbatică de la noi. Cînd s-a luat decizia de modificare a statutului, aceasta nu s-a făcut peste noapte, ci în urma consultării generale a scriitorilor, care, pînă la urmă, așa cum a spus comisia de redactare a noului statut, au adoptat noile reguli, reguli care, într-un fel, nu făceau decît să reformeze uniunea de pînă atunci într-o uniune nouă. Greșeala a constat în nelimitarea legislaturilor. Dar și acestea au fost impuse de atacurile din ce în ce mai dese ale celor care spuneau că Uniunea Scriitorilor din România a fost desființată, însă, în schimb, doreau să o conducă ei. Din comisia de redactare a noului statut făcea parte și principalul contestatar, care apoi, deși era în Consiliul UR, a atras și alți reformatori, care doreau să facă o altă uniune. Ca în orice asociație, încălcarea statutului duce la excluderea celor care îl încalcă. Pașii care au urmat, într-o oarecare măsură, Nicolae Manolescu nu i-a făcut singur, ci de comun acord cu ceea ce se discuta în consiliu sau se analiza în adunările generale ale scriitorilor, în formele acceptate de filialele UR din țară, conform statutului votat și de reformatorul dizident. Prin urmare, reacțiile au fost dure, procesele au fost declanșate, iar nervii au rămas încordați tot timpul. Timpul oricum a curs. Legal chestiunile s-au tranșat în instanță. Vocile celor care spuneau că UR nu există (30 împotriva a 2.600) au încetat, ca acum, la moartea președintelui să se reaprindă cu și mai mare forță de pirjolare a numelui Nicolae Manolescu.

Astfel, primele două mandate ale lui Nicolae Manolescu în fruntea UR au fost conform vechiului statut. Celelate, din 2013 și pînă în prezent, sunt la fel de legale, conform noului statut. Faptul că acestea au fost asumate, cu aprobarea întregii bresle, ca o formă de luptă pentru apărarea Uniunii Scriitorilor ca instituție națională s-a impus de revolta celor care au pus existența breslei scriitorilor în pericol. Că această formă de apărare este considerată de unii abuz este la fel de adevărat cu abuzul celor care au ajuns la acte ilegale dovedite, cum sunt cele de uzurpare a unor drepturi, cum au stabilit sentințele de judecată date în instanță. Încît, dacă, după plecarea lui Nicolae Manolescu la cele veșnice, se va pune problema unei reconcilierii, aceste acuze trebuie să dispară. Revenirea la vechiul statut ar putea împăca de aici înainte taberele și s-ar elimina dihonía. Însă ceea ce trebuie să se înțeleagă de către toți cei care s-au dat afară singuri din UR este să accepte toate regulile statutare, așa cum, probabil, vor fi puse în discuție de aici înainte și aprobate de adunarea generală a scriitorilor, de va fi să se întîmple cum ar fi bine. Deformările existente de pînă acum au survenit în urma atitudinilor celor care s-au manifestat în afara statutelor împotriva celor care au adus instituția Uniunea Scriitorilor din România pînă în zilele noastre.

Revenind la reacțiile celor care nu au ținut cont de simplele reguli creștine, cît timp trupul neînsuflețit al lui Nicolae Manolescu se afla pe catafalc, aducînd injurii, insinuetăți, deformări ale adevărului despre omul în cauză și

funcțiile deținute de el, de prestanța acestuia, recunoscută de majoritatea celor care l-au cunoscut cu adevărat, nu văd în ce mod ar putea avea loc o reasezare a situației create într-o dorită normalitate. Există reguli, scrise și nescrise, care te mențin într-o societate, dacă le respecti, așa cum aceleași reguli te scot dintr-o societate dacă nu le respecti. Adevărurile, atîtea cîte sunt, se vor spune de cei care le cunosc. Pînă atunci, dar sunt convins că și după aceea, trebuie să-i dăm lui Nicolae Manolescu ceea ce i-a aparținut și îi va aparține, să-i respectăm memoria ca unuia dintre cei mai mari oameni de cultură din a doua jumătate a secolului trecut și începutul acestuia. Cel puțin în ceea ce a însemnat și va însemna autoritatea sa în materie de literatură, lucrurile trebuie să fie clare pentru toți. De existența Uniunii Scriitorilor din România, adusă pînă aici și de Nicolae Manolescu, asumîndu-și toate riscurile, se vor bucura toți scriitorii români. A o lua de la zero acum, în acest context social și politic, înseamnă a desființa o instituție creată de scriitori pentru scriitori, instituție care onorează, dar trebuie și onorată. (G.D.)

Gellu DORIAN

Dumnezeu iartă

la plecarea lui Nicolae Manolescu

E foarte trist cînd moare un om, dar e și mai trist cînd moare omul din cei rămași să-l înjure ca la ușa cortului.

Dumnezeu atunci dispare și nu mai privește în urmă, se apropie de cel plecat să-i oblojească rănile pe care cei cu venin de sulită-n limbă i le fac, așa cum coioții jupesc pielea leșului pentru a simți sîngele rece și închegat pe limba lor ca un arici.

Închide poarta Raiului după el și așteaptă să bată la ea cei care speră să vină acolo să poată mușca din mărul pe care-l ține-n mînă cel vindecat de rănile făcute de cei a căror rană nu o vor vindeca nici flăcările Iadului.

E trist să simți cum nici moartea nu le închide gura celor care doar asta au făcut de cînd se știu, să latre și să muște chiar și atunci cînd cel mușcat nu mai simte nimic.

Dumnezeu iartă, dar pune pe fiecare la locul lui, și asta face ca omul să rîvnească mereu la locul celui alt, uitînd de cele zece porunci.

Dumnezeu e trist cînd astfel de oameni sunt fericiți atunci cînd plecarea unui semen este prilej de ură și satisfacție.

Dumnezeu iartă, dar pune pe fiecare la locul lui.

23 martie 2024,
Botoșani

„Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu“ este o instituție!”

GELLU DORIAN ÎN DIALOG CU NICOLAE MANOLESCU

Gellu Dorian: Domnule Nicolae Manolescu, mai întâi aș dori să vorbim despre importanța premiului literar în România. Sunt tot felul de premii peste tot în țară, ale unor reviste, ale unor ONG-uri, ale unor instituții, edituri sau grupuri, premii care, acordate fie pe merit, fie pe mângâierea unor vanități sau orgolii, de la opera omnia la apariția unor titluri de carte, dau impresia că existența acestora argumentează însăși existența vie a scriitorilor astfel onorați și recunoscute: unii pe drept, cei mai mulți pe nedrept. Ce este important: premiul în sine sau cine îl acordă și cine-l validează, în speță un juriu?

Nicolae Manolescu: Sunt, după părerea mea, prea multe premii literare astăzi în România. Cel dintâi lucru pe care l-am făcut când am fost ales președintele USR a fost să propun Consiliului să reducem numărul de premii, ale USR, ca și ale Asociațiilor din țară. Multe premii devin seră derizorii, și nu numai ca bani. E perfect adevărat, pe de altă parte, că valoarea unui premiu e dată de cei care îl acordă. E motivul pentru care, odată cu propunerea de a reduce premiile, despre care am amintit, am făcut-o și pe aceea de a avea juriu alcătuit exclusiv din critici literari. Nu numai că un critic este din principiu mai obiectiv decât un scriitor, Maioreșcu avea dreptate, dar citește cu siguranță mai mult, prin meseria lui, care asta este, de cititor, nu de scriitor. Am observat demult că scriitorii nu se prea citesc între ei, așa cum regizorii nu se duc la spectacolele altor regizori. Patru ani, cât a funcționat ca juriu de critici, juriul USR nu s-a făcut de râs. În noua legislatură, după 2009, Consiliul a dorit să revenim la juriu format și din scriitori. Am o presimțire: premiile nu vor mai fi la fel de incontestabile. Să așteptăm luna aprilie a anului viitor.

G.D.: Știu dintr-un articol al Dumneavoastră din „România literară” că nu agreeți instituția premiului național, să o numesc așa, având în vedere ceea ce aș dori să vă întreb mai la vale. Ce ar strica o astfel de instituție? Premiul Cervantes în Spania sau Goethe în Germania, Goncourt în Franța sunt adevărate instituții de zeci de ani, ca să nu mai vorbim de Nobel, care are în vedere întreaga viață literară a lumii.

N.M.: Nu-mi amintesc să fi spus așa ceva. Dar cine știe, voi fi spus-o într-un context oarecare. Ce aș putea să am contra unui Premiu Național, precum cel înființat de guvernul Tăriceanu și desființat din cauza crizei? Dacă e acordat de critici, e foarte bine.

G.D.: Și, în acest context, la cei douăzeci de ani pe care-i va împlini în ianuarie 2011, Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu”, pentru Opera Omnia, la care se adaugă și secțiunea de Opera Prima, și ea ajunsă la ediția a XIII-a,

prin ceea ce a devenit, cel mai râvnit premiu literar în rândul poezilor contemporani, prin faptul că de-a lungul anilor juriul a reprezentat greutatea acestui premiu, poate el deveni o instituție în sine? Nu neapărat o instituție cu acte în regulă, bugetivoră, cu angajați, și nici măcar una care să-și adauge pe frontispiciu sigle guvernamentale, prezidențiale, instituții care ar putea totuși sprijini real acest premiu. Pentru că doar cea a unei instituții ca Primăria Botoșani ar putea-o arunca într-un interes zonal, cum s-a și spus de altfel, deși nu este deloc așa.

N.M.: Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” este o instituție! Serioasă și respectată. E mare lucru că juriul n-a greșit niciodată în douăzeci de ani. Iar dacă Primăria Botoșani n-a aruncat-o până acum într-un interes regional (ce dacă au spus unii?), iată un motiv în plus de a o lăsa

în răspunderea ei, pe care a onorat-o în tot acest timp. Nu e deloc sigur că guvernul ar onora-o mai bine. Vezi ce s-a întâmplat cu Premiul Național înființat de guvernul Tăriceanu! Un avantaj al Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” este că e acordat în cadrul unor manifestări devenite ele înseși tradiționale. Durata în timp este o condiție sine qua non a respectabilității unor manifestări culturale, oricare ar fi ele. În clipa de față, sunt în țară câteva asemenea manifestări, la Satu Mare, de exemplu, dar și în alte orașe, și care nu mai au demult un caracter regional, începând cu cea mai veche dintre toate, „Zilele culturii călărescilor” de la Onești, aflate la cea de a patruzeci și doua ediție, dacă n-am pierdut socoteala, și care a fost inițiativa și efortul câtorva intelectuali entuziaști, în frunte cu poetul și profesorul C.Th. Ciobanu, un om admirabil, un fel de Don Quijote, dacă vreți, care s-a bătut cu toate morile de vânt din deceniile de comunism, ca să țină în viață o manifestare care a strâns, an de an, toată floarea cea vestită a scriitorimii române. Botoșani și Ipotești trebuie să meargă pe astfel de urme și sunt semne că o fac. Primarii de care atârână Premiul și manifestările din fiecare mijloc de ianuarie ar trebui să-și facă un titlu de glorie din a le sprijini, dacă vor să lase ceva durabil în urma lor. Nu știu dacă, de exemplu, se mai acordă bursa de studii eminesciene propusă de mine cu ani în urmă, dar vreau să spun, ca să știe toată lumea, că prima bursă acordată a revenit unui tânăr eminescolog, Iulian Costache, autor al unui studiu excepțional despre receptarea lui Eminescu, premiat și răsplătit după apariția în volum.

G.D.: Poeții care au primit până acum acest premiu legitimează, atât prin opera lor cât și prin faptul opiniei critice unanime, faptul de necontestat al importanței premiului. Mihai Ursachi, Gellu Naum, Cezar Blatag, Petre

Stoica, Ileana Mălăncioiu, Ana Blandiana, Ștefan Augustin Doinaș, Mircea Ivănescu, Cezar Ivănescu, Constanța Buzea, Emil Brumaru, Ilie Constantin, Angela Marinescu, ȘerbanFoarță, Gabriela Melinescu, Adrian Popescu, Mircea Dinescu, Cristian Simionescu și Dorin Tudoran sunt poeți care au primit laurii acestui prestigios premiu. Ei în sine sunt o istorie vie a poeziei românești. Credeți că s-a făcut vreun compromis, având în vedere modalitatea strict secretă de votare după nominalizările primite, din juriu făcând parte de-a lungul anilor critici literari, profesori universitari din importantele centre cultural-universitare ale României: Laurențiu Ulici, Mircea Martin, Cornel Ungureanu, Al. Călinescu, Daniel Dimitriu, Florin Manolescu, Marian Papahagi, Petru Poantă, Ion Pop și, de la ultimile zece ediții încoace și Dumneavoastră?

N.M.: Am răspuns deja: nu cred că s-a făcut nici un compromis. Numele de membri ai juriului pe care îi citați reprezentau din capul locului o garanție.

G.D.: Așa cum a prevăzut de la început proiectul acestui premiu, la cea de a XX-a ediție, care va avea loc pe 15 ianuarie 2011, va fi editată colecția **Poeți laureați ai Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu”-Opera Omnia**, colecție care îi va include pe primii nouăsprezece poeți laureați cu câte o carte care va cuprinde o selecție din opera fiecăruia, o fișă bio-bibliografică la zi și o postfață, colecție ce va continua cu fiecare ediție. Cărțile sunt subvenționate de Primăria Municipiului Botoșani, cea care acordă și premiul, și vor ieși la Editura Paralela 45. Colecția va fi lansată pe 15 ianuarie 2011 la Botoșani, când va debuta și Ziua Culturii Naționale, zi de naștere a poetului Mihai Eminescu. Considerați acest fapt un eveniment și un motiv în plus ca premiul să atragă atenția mai mult și celor care ar putea da și mai multă greutate acestuia?

N.M.: Evident! Iată că Primăria Botoșani este, încă o dată, la înălțime.

G.D.: Poate constitui acest premiu și un punct de relansare a poeziei românești în sfera de interes a cititorului român, fie cel de rând, fie cel pentru care poezia chiar reprezintă o preocupare de educație, sau chiar în școli, care ar trebui astfel să-și regândească programa după un nou canon?

N.M.: Ar fi bine dacă s-ar întâmpla acest lucru. Să nu ne facem totuși iluzii. Poezia nu e citită decât de puțini. E firesc, până la un punct. Așa e peste tot, nu doar la noi. E o artă de elită și pentru elite. Nici n-ar fi bine să încapă pe mâna publicului larg. Ar deveni ceea ce erau odinioară romanțele sau ce sunt astăzi manelele. Manelizarea culturii, cum a spus cineva, nu înseamnă altceva decât transformarea poeziei dintr-o artă pentru elite într-una populară.

G.D.: Istoria critică a literaturii române, pe care nu de mult ați publicat-o și care a stârnit reale admirații în rândul celor care o așteptau dar și suficient de multe controverse, într-o viitoare ediție ar putea include, ca model de viață literară, și parcursul acestui premiu care marchează două decenii de existență datorită operelor unor poeți care nu pot fi evițați de nici o istorie literară de aici încolo?

N.M.: Istoria critică nu este una de instituții, ci una de valori. Premiul „Mihai Eminescu” este o instituție. Așa că răspunsul este, îmi pare rău, nu. Vă rog să observați, pe de altă parte, că, din cei 19 laureați, doar trei nu sunt prezenți

în cartea mea. Poeți adevărați ei, dar trebuie să-mi dați și mie dreptul să am preferințe, dacă tot sunt obligat să fac, toți istoricii literari o fac, o anumită selecție. Desfid pe oricine mi-ar spune că a scris sau are de gând să scrie o istorie a literaturii în care preferința sau, cum am recunoscut nu o dată, capriciul nu joacă nici un rol.

G.D.: Considerați că poezia care se scrie acum în România, prin acum înțelegând poezia ultimelor decenii ale secolului trecut și cea a primului deceniu din secolul în care trăim, merită un tratament egal cu poezia care se scrie în lume, poezie pe care într-un fel sau altul o cunoaștem prin existența unor premii naționale și internaționale, cum, probabil, și poezia noastră este cunoscută tot prin existența unor astfel de distincții?

N.M.: Da, cu siguranță, nu se scrie poezie neapărat mai bună în alte părți. Problema este că, dacă ne referim la generația 2000, poezia pe care o scriu poeții ei nu e grozavă. Există câțiva poeți foarte buni în această generație, dar nu mulți, și, în orice caz, nici pe departe atâția câți putem număra în generațiile precedente, aceea optzecistă sau aceea șaicistă. Sunt, poate, mai dezinhibăți în expresie, ceea ce nu constituie neapărat un avantaj, scăpați de chingile cenzurii, dar greșind profund când cred că adevărata poezie e aceea care nu cunoaște nici un fel de cenzură. Poezia e, prin natură, o formă de autocenzură. Cultura, în întregul ei, e o formă de autocenzură. Cu alte cuvinte, o formă de rigoare ideatică și expresivă. Destui dintre poeții din urmă miști au scăpat hăturile. În scrisul lor, ca și în comportamentul lor social. Ați uitat de incidentul de acum câțiva ani de la Ipotești?

G.D.: Uniunea Scriitorilor din România, pe care o conduceți acum la al doilea mandat, organizează de ani buni un premiu internațional care s-a impus într-o sferă de interese ale unor literaturi care deja au primit acest premiu și al altora ce urmează să-l primească. Ce feedback real ați simțit de pe urma unui astfel de gest de atragare a atenției internaționale asupra culturii noastre, în cadrul căreia breasla pe care o conduceți reprezintă un real ferment.

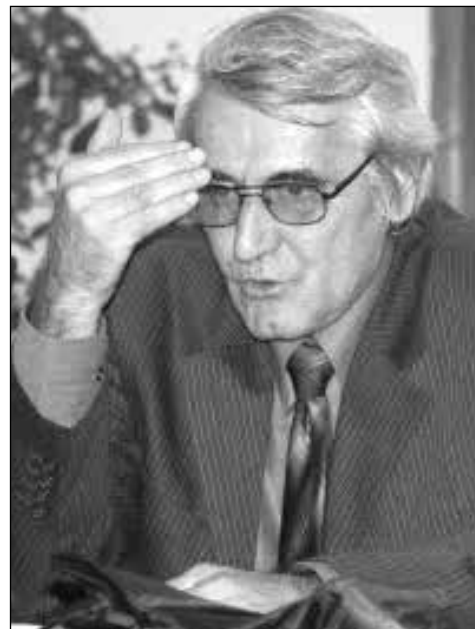
N.M.: Nu USR a inițiat acest premiu, ci Uniunea Europeană. Anul acesta, printre laureați, este și un român. USR a furnizat juriul. Din păcate, deși am prezidat acest juriu, n-am fost de acord cu principiul de acordare a premiului care are în vedere un scriitor emergent. E o noțiune greu cuantificabilă. Am avut mari probleme cu inițiatorii. Și, dacă ne-am conformat în cele din urmă proiectului lor, a fost fiindcă n-am vrut să pierdem ocazia de a avea un român printre laureați.

G.D.: Dacă ar fi să numiți pe următorii cinci poeți români care ar urma să primească de la ediția a XX-a încolo Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu”, care ar fi aceștia?

N.M.: Nu mi se pare normal să mă antepun. E un principiu de drept care se aplică și în judecățile literare de tipul premiilor. Dacă însă îmi promiteți că nu mă mai propuneți în juriu, sunt gata să vă răspund la întrebare.

G.D.: Juriul pe următorii 10 ani se va decide la ediția din ianuarie 2011 la Botoșani, iar dumneavoastră negreșit veți fi cel care-i va nominaliza pe ceilalți membri. Vă mulțumesc de pe acum pentru acest lucru.

(„Hyperion”, 10-11-12, 2010)

Nicolae OPREA

Începuturile lui Alex. Ștefănescu

În mai puțin de trei luni, critica literară contemporană a fost zguduită, la vârful valoric, de drama trecerii în neființă a trei critici, istorici literari și esești deopotrivă. Începând cu Alex. Ștefănescu, decedat în 25 februarie 2024 (n. 1947). Fiind urmat Dincolo de ființă în ziua de 23 martie de președintele Uniunii Scriitorilor Nicolae Manolescu (n. 1939) și de directorul revistei *Luceafărul de dimineață* Dan Cristea în 12 aprilie (n. 1942). Printr-un paradox al destinului, tustrei s-au născut în luna pre-hibernală, noiembrie, doar vârsta îi desparte. Îi apropie, însă, faptul că s-au format inițial în critica de întâmpinare, iar doi dintre ei au elaborat *Istории ale literaturii române*, despărțite prin durata perioadei investigate: Ștefănescu (*Istoria literaturii române contemporane*) și Manolescu (*Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*).

Cel mai tânăr, apropiat prin anul nașterii de optzeciști (fără să nutrească sentimentul generației), este Alex. Ștefănescu, care debutează editorial în 1977 cu o sinteză fragmentară despre literatura contemporană, *Preludiu*. A doua carte, definitorie pentru stilul său dezinvolt de receptor al actualității literare, apare, însă, peste câțiva ani. Lecturile diverse, de cronicar literar consecvent, indiferent de genuri și generații ale autorilor, mărturisesc ambiția cuprinderii cât mai largi a fenomenului literar din contemporaneitate. Nicolae Manolescu a distins exact calitățile cronicarului: „este cel mai departe de didacticismul (oricât de bine ascuns) al cronicii tradiționale, și cel mai avansat pe drumul unei

întâmpinări de tip jurnalistic.“ Tânărul critic nu putea fi închipuit în afara actualității, căci jurnalul său profesional intitulat *Jurnal de critic* (1980) presupune tocmai existența unor permanente însemnări zilnice. „Opera unui critic este formată din comentariile sale plus promptitudinea acestor comentarii“ – afirmă el, indicându-ne astfel convingerea diriguitoare. Este un critic care, dacă nu ar fi existat revista sau ziarul (ca să mă exprim în spiritul ipotezelor proprii), le-ar inventa el însuși pentru a simți și accelera pulsul literaturii. Astfel, *Jurnalul* constituie un substitut al foiletonului critic, răspunzând nevoii imperioase de a se exprima permanent pe teme stringente. Este aceasta o manieră personală de a evita intermitența oficiului de cronicar. Pe lângă analize pertinente, încap în jurnal parabole și observații conjuncturale, statistici și enumerații de obsesii lexicale, fișe tipologice și portrete propriu-zise, articole tematice sau ipoteze surprinzătoare (de genul: „Să ne închipuim că poemul *Luceafărul* n-ar exista“). Alex. Ștefănescu a găsit calea

care îi permite să fie prompt și concis, fără să devină concisiv. Bine intenționat, lărgeste corsetul foiletonului, descoperind lejeritatea jurnalului ca formă de escamotare a riscurilor curente. De aceea, nu întâmplător deplânge dispariția spiritului polemic: „Lipsesc nervul critic și spiritul polemic care se manifestă, în mod reflex, în context cu operele de-o originalitate tranșantă, sfidătoare.“ Atare situație ar indica, din unghiul său, „o gravă diminuare a interesului și devotamentului față de literatură“. Este simptomatică

îngrijorarea manifestată în acest sens de un critic spiritual și plastic în formulare, care se vrea și reușește să fie, mai totdeauna, tranșant în opinii. Chiar dacă devine realmente caustic numai atunci când se aplică unor producțiuni submediocre, fermitatea sa nu poate fi pusă la îndoială, precum ilustrează pamfletele *Umor involuntar*, *Teorii melodramatice*, *Psihologie de elev*, *Idei bizare* ș.a.

Justificând fragmentarismul foiletonului critic, Alex. Ștefănescu îl definește ca formă modernă de consecvență, de sustragere permanentă a gândirii libere, evanescente din schelele atât de asemănătoare cu grațiile așa-numitei construcții critice. Se enunță aici, în mod voalat, refuzul *metodelor*, constrângătoare în raport cu varietatea operei originale comentate. Dar inadecvarea metodologică este vizată doar în cazul criticii științiste cu inflexiuni didactice. Acuzând „stilul artificial și greoi al multor comentarii critice”, autorul *Jurnalului* revendică, în fapt, respingerea recepției critice convenționale. Pe acest temei își exercită Alex. Ștefănescu profesiunea, cu franchețe și luciditate, într-un stil direct, incisiv adesea, folosind un limbaj cât se poate de colocvial pentru uzul cititorului comun. Nici nu putea proceda altfel un critic preocupat constant de raporturile literaturii cu publicul cititor. Verosimilitatea constituie criteriul operativ, invocat cu obstinație. Acesta este, de fapt, principiul unificator al *Jurnalului de critic*, care se deschide cu o parabolă despre minciuna credibilă. Iar tableta finală, *Dacă aș fi foarte bătrân*, accentuează rostul operei literare, chemată să provoace în sufletul cititorului „furtuni de simțire”. Licitarea acestei funcții tradiționale este în spiritul unui critic care se angajează ca mediator al artei adevărate în folosul cititorilor (totuși) instruiți și apti de trăiri profunde. Și ca să înlesnească popularizarea acesteia, inițiază în perimetrul criticii o acțiune curativă, demistificatoare, aruncând peste bord lestul clișeelelor formale și al ideilor preconcepute. Va recuza, în consecință, trucurile stilistice, ticurile lexicale uniformizatoare, dihotomiile la modă, expresiile „de specialitate”, termenii în vogă sau cuvintele mari din cauza cărora Textul critic își pierde capacitatea de a defini, de a stabili ierarhii, de a civiliza. Va reclama, de asemenea, felurile prejudecăți ale literatului, impregnate de evazionism și atemporalitate.

În fond *Jurnalul* lui Alex. Ștefănescu este un seismograf al devenirii criticului care se delimitează de confrăți, își clarifică principiile pe măsură ce ia în posesie literatura. El citește fără preget (și fără program) orice carte aflată la îndemână spre a acoperi o porțiune cât mai întinsă, înregistrând astfel relieful variat al acesteia. Suma considerațiilor sale ar putea constitui un *jurnal al experienței intelectuale* dacă autorul nu și-ar declina, în genul caracteristic, statutul de cititor elevat, epurând textul critic de orice referințe culturale. Este și acesta un fel de prețiozitate *à rebours*, căci mi se pare imposibil să-i lipsească sentimentul relativității opiniei. Faptul se explică, însă, citindu-i următoarea frază: „Originalitatea nu înseamnă unicitate absolută, ci capacitatea de a reconsidera, la un moment dat și într-un anumit loc, enunțuri stereotipe.” Cu alte cuvinte, metoda criticului

se întemeiază pe înlocuirea asociațiilor livresci cu analogii plastice surprinse în realitatea înconjurătoare. Este o predispoziție organică ce statuează un gen de realism al criticii, în consens cu cerința „impresiei de realitate” pe care trebuie să o satisfacă opera comentată. Exemplific cu *O altă situație care reproduce raportul dintre scriitor și critic*, dar textul e presărat cu multe asemenea reprezentări analogice: „Copilul povestește, înecându-se de entuziasm, ce descoperirii nemaipomenite a făcut în curte, în timp ce mama, cu un zâmbet pe buze, îl urmărește *cum* povestește.” Cum se vede, criticul uzează cu dezinvoltură de parabolă și, mai cu seamă, de comparație în manieră călinesciană. El își îngăduie, astfel, o reconfortantă *punere în scenă* a ideilor. O face inspirat și degajat, creând impresia spontaneității.

Jurnal de critic reprezintă cartea maturizării unui critic atent, iscoditor și nonconformist. Falsa dilemă – critică impresionistă/științistă – se rezolvă în cursul exercițiului critic, astfel că asemenea portrete față în față, din exemplul următor, sugerează însemnele vocației: „Dumitru Micu, scund, cu figura rotundă și cu ochelarii săi de petit Bezuhoș este un timid gata să izbucnească, înecându-se și înroșindu-se de indignare, în tirade aprige împotriva contemporanilor frivoli care au uitat buna deprindere de a studia sistematic și cu râvnă, în timp ce Nicolae Manolescu, elegant, chiar cochet, are în ochi o sclipire jucăușă, prin care încurajează discret – cel puțin așa simt studenții – orice tentativă de adoptare a unei atitudini nonconformiste.”

Aspirația către sinteză a *jurnalistului*, întemeiată pe exercițiul permanent, este ilustrată în bibliografia lui Alex. Ștefănescu din anii următori prin câteva studii introductive din colecții editoriale de popularizare: *Tudor Arghezi interpretat de...* (1981) – asimilat în literatura contemporană (în *Istoria proprie*) prin creația postbelică; *Introducere în opera lui Nichita Stănescu* (1986), vizând exponentul de frunte al generației șaizeciste. Și, mai cu seamă, prin volumul *Prim plan* (1987), indicând în subtitlu *35 de profiluri de scriitori români contemporani*. Proiectul unei istorii literare despre perioada contemporană datează, de fapt, din anii 1971-1974, când tânărul critic era redactor la *Tomis*. În paginile revistei din Constanța, el publică fragmente din *Istoria exactă a literaturii române contemporane*, reliefând, cum spune, „modul meu tranșant de a mă pronunța în diverse probleme (în opoziție cu stilul evaziv al altora)”. Punctul final al elaborării este marcat în 2005 prin voluminoasa (deși cu omisiuni (in)explicabile) *Istorie a literaturii române contemporane// 1941-2000*. În *Precizări preliminare*, criticul literar dublat de istoric subliniază crezul moral cu altoi estetic al scriitorului român sub comunism: „Imaginea ultimă care îmi persistă în minte după toată această experiență a mea de peste zece ani (a recitirii literaturii române din a doua jumătate a secolului douăzeci) este aceea a unei lespezi mari și grele de sub care plantele au reușit totuși să iasă cu timpul la lumină. N-au izbutit să o clintescă din loc, dar, cu o impetuozitate lentă, inepuizabilă și cu ingeni-ozitate proprie vieții au găsit tot felul de căi de ocolire sau chiar de străpungere (...) Și-au împlinit menirea.”

Scrisoare soțului meu iubit

„MICA BIJUTERIE A VEȘNICIEI MELE,
SĂ SUPRAVIEȚUIEȘTI PENTRU ANDREI“

21 septembrie 2023, ziua căsătoriei! După mai mult de 40 de ani, nu mai pot să spun „La mulți ani!“ Ce să spun? Tu stai la cimitir, eu stau ca la pușcărie într-un apartament, unde nici nu pot să ies afară de căldura din Florida, un altfel de coșciug; totuși, ești cu mine. Tu ai spus mamei mele la cimitir că o să ai grijă de mine, și ai avut pînă acum. Mai ai? Ai spus să fii mireasa veșniciei tale. Te caut în sarea care ți-a lipsit niște ani, te caut în floarea de cireș a lui Van Gogh, în lumina lui El Greco, în dublul de Bach, în orice tablou pe care l-ai pictat și care are povestea lui, în firul ierbii, cu bucuria copiilor cînd caută ouăle de Paște, în toate poeziile tale care, pentru mine, sunt o singură operă, în norii din Florida, pe care voiai să-i pictezi, în pozele pe care eu ți le-am făcut, în oceanul pe care l-ai iubit. Merg pe urmele pașilor tăi, ating urmele mîinilor tale cu care te sprijineai să te ridici, pe tot ce e în casă, totul e o icoană pentru mine. În decembrie anul trecut, am fost la un doctor. Eu aveam mască și te-a întrebat dacă eu sunt fata ta, că aveam aceeași privire, și știi bine că au spus-o și alții în decursul anilor. Te văd dimineața în oglinda ochilor mei, te văd în copilul nostru, care seamănă din ce în ce mai mult cu tine, parcă te-ai reîncarnat în el. Mă simt îngropată cu vioara ta, cu cărți, picturi, poezii, bijuteriile tale care au semnificație numai pentru noi doi. Dacă aș putea să dau timpul înapoi, să pot să-ți spun ce nu am apucat, pentru că nu am avut timpul necesar, tu știi asta. Ai murit în etape acum doi ani, cînd ai făcut sincopa și îți țineam capul pe spate să respiri, am simțit și ți-am spus asta, am simțit cum pleacă ceva din mine, un sentiment ciudat, foarte, foarte dureros, m-ai întrebat dacă o să mă mai vezi vreodată, asta cînd erai în salvare. Cînd ai fost în spital, în ultima zi, și ai oftat – bunica ar spune că ți-ai dat sufletul lui Andrei –, el l-a întrebat pe doctor: „Ce e asta?“, și el a răspuns: „Sunt enzimele care se elimină“, dar te-a declarat mort. Ai murit demn alături de copilul și soția ta, alături de tine pînă la ultima suflare. Atunci am simțit o durere cumplită în ceafă, în tot capul, era voalul veșniciei, durere de care nu voi scăpa niciodată. Andrei spune că l-ai sunat la unu noaptea, cu cîteva zile înainte de a muri, cu o voce de copil, din gang, cu ecou care s-a stins ușor. O altă formă a morții.

Azi e 21 septembrie. Am vrut să vin la cimitir, dar ploua foarte tare, nu am avut norocul ăsta, dar voi veni cîrînd. Am o durere cumplită, care nu trece, nu se ameliorează, ba, din contra, crește zi de zi, parcă un măcelar mi-a tăiat tot corpul în fișii, și sunt plină de răni pe care mi le adîncești în fiecare zi. În ziua de 21 septembrie, în Florida a fulgerat îngrozitor, cum nu am mai văzut niciodată, a spus și Andrei, și, la un moment dat, s-a luminat cerul, parcă era ziua. M-am uitat să te văd, dar a fost foarte scurt.

Ai lăsat vioara. O privesc în fiecare seară ca pe o icoană. Știi că m-ai cucerit cu ea. Te ascult cu mintea; muzica ta e în venele mele, în răsufierea din aer, oriunde, cu sufletul tău. Te caut în aroma viselor, te simt cînd mă culc, ca atunci

cînd mă priveai ca altădată și mă acopereai. Cel mai fericit moment al zilei este cînd mă culc, în speranța că te visez, te visez și ziua, cu ochii deschiși, dar noaptea poate îmi spui ceva. Speranța îmi alină spinii din toată carne, calc pe ei, sunt în flăcări, nu am respirație. Mă scol dezamăgită, cu speranța nopții viitoare. Te caut în apus, în răsărit de soare, în nori, în spatele lunii, în flacăra luminării care pîlpie azi ca inima mea. Pisioul, care ști că te iubea și te controla în fiecare noapte cînd erai bolnav, plînge în fiecare zi, dar nu plînge, face ca un tigrul în junglă, mă scoală de două ori pe noapte. Andrei a chemat o grămadă de veterinari. Organic, nu are nimic. Ei spun că e stresat din pricina ta, urlă îngrozitor, ca mine fără sonor.

Am fost la cimitir pe 22. Tu ai vrut Florida. Eu nu pot să duc flori naturale, că le mănîncă iguanele, și fac mizerie, și nu se poate tunde iarba. Un copil de 5 ani, pe care îl iubeai, mi-a dat într-o zi un balon și m-a învățat cum să-i dau drumul afară. A dat și el drumul la 3 baloane și mi-a spus că balonul meu o să vină în rai, la tine. Balonul meu avea desenat o față fericită și s-a oprit pe bloc. Mi-a umplut sufletul cînd l-am văzut cum zîmbește, și copilul mi-a spus: „Vezi, a ajuns la Liviu cu fața fericită, nu cu fața ta tristă“. Același copil mi-a adus într-o zi flori artificiale să le aduc la tine, la cimitir, *fake flowers for fake live*. Azi ai 6 luni de cînd ai plecat. Cine știe unde ești? Dacă știi, dacă simți, dacă ne vezi, eu te simt.

Viața noastră s-a dus cu tine. La spital, cînd mi-ai spus că o să mori, ai zis că o parte din tine rămîne aici, pentru Andrei, iar o altă parte din tine pleacă cu mine. Eu te-am întrebat: „Și eu ce să fac?“ Mi-ai răspuns: „Încearcă să supraviețuiești.“ E groaznic. Am tălpile umflate de spinii pe care calc, am un vulcan în mine care emană foc și lavă pe carnea mea tăiată, am capul înțepat de spini. Sunt un robot cu o durere de care nu s-a vorbit în medicină. Am o singură bucurie: cînd îți văd copilul, parcă revin la viață! Dar mă doare sufletul cînd îl văd cît suferă.

Pe 7 octombrie – ziua în care aprindeam amîndoi o luminare pentru mama mea, ziua cînd a murit –, s-a îmbolnăvit Andrei. Și pe 8 l-am dus la spital – cînd am văzut salvarea iarăși în casă, am înnebunit; cred că știi. În religia evreiască se spune că părinții își ajută copiii, iar noi doi avem experiența mamei mele, cînd ne ajuta pe amîndoi. Pentru mine, copilul la spital acum: cînd am cea mai mare nevoie de tine ca doctor, nu ești aici. Am o durere cum nu-și imaginează cineva, noroc că mai am prieteni. Capul meu plin de spini, cu lacrimile ca o ploaie de toamnă, care nu se termină, a culminat cu o durere de cap înfiorătoare: am covid? Anul trecut, cînd am avut covid, m-ai îngrijit tu, așa cum ai putut, că erai bolnav. Acum îți simt mîna care mi-o puneai pe cap, ca o mamă care își dojeneste copilul timp de 40 de ani.

A fost *Thanksgiving*, sărbătoarea pe care o iubeam și invitam zeci de prieteni. Nu regret! Am făcut-o cu mult drag, deși după ce nu am mai putut să fac, s-au supărat și ne-au părăsit, ca niște lași. La *Thanksgiving*, am primit multe felicitări cu *Happy Thanksgiving*, alții au știut să spună altfel. Așa

îi selectezi pe oameni și le vezi egoismul, răutatea conștiință sau inconștiință. Nu se gîndesc că o să li se întîmple și lor. Am fost de *Thanksgiving* cu doi prieteni la restaurantul de la noi din bloc. Dar Andrei are covid și este în pat. Cînd e și el, mă simt mai bine. Prietenii noștri mă acoperă cu iubirea lor, însă golul nu-l poate umple nimeni, mai ales că nu am avut norocul ca Andrei să fie cu mine. Toată lumea spune: viața merge înainte! Urăsc asta! Care viață? Viața noastră s-a stins odată cu tine. E o viață de supraviețuire. Și bucuria copilului nostru? E cumplit ce trăiesc. Această jale cu dor, cu iubire este ceva ce nu poți să descrii în cuvinte.

Mi-am pierdut părinții. A fost îngrozitor, și este încă! Dar, statistic, cînd îți pierzi partenerul este cea mai mare durere, iar la noi este dublă, după viața pe care am avut-o. Așa cum te-am ajutat toată viața, și îi mulțumesc lui Dumnezeu că am putut, și ți-am făcut o viață frumoasă, încerc să continui. După religia noastră, am făcut parastase la 3 zile, la 3 luni, la șase luni, la 9 luni. Un frate al prietenei noastre face parastas în aceleași zile. La Oradea, la o mănăstire. Alți prieteni au dat bani să te pomenescă la mănăstiri în Moldova. În New York, alții se duc în vacanță și pun lumînări, și fac pomeniri pentru tine, dau de pomană. Foarte mulți aprind lumînări. M-au impresionat pînă la lacrimi. Știu că ție îți era milă de bătrîni. Am făcut pomană, cu preot, la un azil de bătrîni în România. Cînd le-am văzut fețele, pe film, m-am hrănit cu ei.

Andrei publică poeziile tale. Au apărut într-o grămadă de reviste, pînă se tipăresc cărțile... Tablourile tale erau copiii tăi. Vreau să le dau la oameni, să le pună pe pereți și să se bucure. Acolo ești tu și chiar și noi. Știu că nu o să fie mulți oameni care să-ți admire opera, dar nu ai nevoie de mulți. O să fac tot ce pot, pe urmele tale, ca tu să transmiți iubirea ta pe pămînt.

La cimitirul ăsta nu sunt alei între morminte. Nu pot să pun cruce. Și atunci, am comandat o piatră cu cruce, pe care Andrei a ales-o să-ți delimiteze spațiul și să nu-mi mai spună: „Vezi să nu calci pe tata.“ Piatra este grea, dar eu te acopăr cu voalul veșniciei și te protejez. Aprind lumînare pentru tine în fiecare zi, să-ți dea lumină pe calea ta și să ne poți vedea de acolo.

Stau într-un bol înghețat. Îmi este frig. Am frisoane, în Florida. Simt oasele rupte, respirația întreruptă, parcă nu merg. Sunt un robot care merge pe urmele tale la ocean, unde îți aud vocea și simt că am făcut ceva pentru tine. Anul trecut, cînd am fost cu tine la ocean, cum am ajuns, ai căzut; te-au ridicat doi bărbați. Tremurai tot. A trebuit să ne întoarcem, să trecem strada. Am oprit circulația, să nu te grăbești cînd îți spune semaforul secunde. Mi-ai spus că sunt nebună. Apoi mi-ai spus „nebună după mine“.

Azi e Sfîntul Andrei. E prima oară cînd el nu mai aude „La mulți ani, Andriaș!“, dar știu că îi spui! Oare tu gîndești, vezi, auzi, sau ai alte simțuri acum? Am făcut slujba, să sfințim placa. E frumoasă, dacă se poate spune așa. Apoi, la casa funerară, a fost o ceremonie, unde trebuia să pun un îngheraș în pomul de Crăciun, unde trebuia să scrii numele celui dispărut și să-i scrii ceva. Am scris că te iubim. Nu știu ce a scris Andrei. Eu am scris la plural, pentru că tu nu ne separeai. Au vorbit foarte frumos, a fost o lecție și pentru alții ca mine, și pentru cei cărora nu li s-a întîmplat încă. Am fost fericită că ei gîndeau ca mine. Nu poți să spui „Sărbători

fericite!“, ca să nu creadă lumea că m-am tăcănît. Toți erau creștini. Ce bine ar fi dacă și biserica noastră ar face așa ceva.

Azi e Sfîntul Nicolae. Te caut în gheata lui Van Gogh, în violoncelul lui Jacqueline du Pre, în vioara lui Menuhin, în Tarkovski, în muzica lui Andrei, din care îți inspirai poeziile, în vioara care cînta pentru mine în suflet ca un ecou al existenței. Am făcut pomul de Crăciun. Știi că noi făceam tot timpul pomul din brad natural, dar cînd ai venit în America ne-a dat o prietenă brad artificial, iar anul trecut, cînd erai bolnav, am cumpărat unul de plastic, aproape că nu aveam loc în casă pentru el. Am cumpărat unul și pentru Andrei, și te-ai bucurat cînd l-ai văzut în martie la el în apartament. Pomul l-am ornat cu globuri vechi, pe care erau amprente tale. Cadourile lui Andrei, de anul trecut, care ți-au plăcut foarte mult, globul acela cu un canar înconjurat de fulgi de zăpadă. Acest pom o să-l păstrez cît mai trăiesc: e ultimul nostru pom de iarnă. Ce fericită eram cînd făceam pomul și tu stăteai pe un scaun, cu un caiet și un creion, și Andrei îți cerea: „Tata, ajută, pune globuri!“, iar tu răspundeai: „Vă privesc, Andrei!“ Iar el îți răspundea: „Noi nu suntem pomi și nu avem lumini!“ Iar tu spuneai: „Ba da.“ Asta cînd era mai mărișor. Cînd era mic, cumpărai bradul împreună cu el și puneai globurile cu el în brad. Un alt pom mic, pe care l-ai cumpărat tu, l-am pus lîngă poza ta, cu luminare, lîngă icoana doctorilor sfinți. Și tu ești sfînt pentru mine! De asemenea, cu doi Moși Crăciun pe care i-ai cumpărat lui Andrei cînd era mic. Pentru mine, totul e o icoană la care mă rog. Primul nostru pom și primul tău pom a fost un legămînt, și nu am să uit niciodată fericirea din ochii tăi... Acum doi ani, cînd stăteam într-o casă mare, cu multe geamuri, și am făcut pom, și am ornat camerele cu lumini, reflecția luminii făcea ca luminile mele să pară că dansau. Am pus muzică și l-am invitat în casă la noi pe un negru foarte cumsecade care avea grijă de grădină. Am vrut să-i dau un cadou. El avea numai un ochi. Nu am să uit niciodată cum a rămas înmărmurit. I-a curs o lacrimă din singurul lui ochi și a spus: „Asta e fericirea!“ L-am întrebat dacă serbează Crăciunul. Și a spus: „O să-l serbez.“ El este din Haiti.

Nu pot să fac nimic din ceea ce am făcut. Nu pot să merg la muzeu, la film, la concert. Nu pot să dansez, nu pot să mă plimb, nu pot să dorm, să mănînc, să gătesc, pentru că îmi trebuiesc cuvinte și ecou. Iubeam oamenii. Îi iubesc și acum, dar mai puțin! Urăsc răutatea, invidia, prostia, trăiesc în altă lume, mă tîrăsc ca un bondar rănit. Am vorbit de curînd cu un domn la telefon, care te admira, și mi-a spus: „Doina, în memoria lui Liviu nu trebuie să te lași rănită, să le răspunzi.“ Nu prea pot, dar o să încerc. Am totuși oameni care sunt alături de mine și care mă ajută enorm, și care mi-au creat soclul supraviețuirii mele. Îi mulțumesc lui Dumnezeu că i-am cunoscut.

Azi e ziua mea de naștere. Ziua noastră de logodnă. M-am trezit la trei dimineața și am găsit pe telefon urarea „La mulți ani!“ M-am bucurat că nu sunt singură, dar speram să te visez. Te visez cu ochii deschiși, că îmi spui „La mulți ani! Să trăiești cît mai mult cu mama!“ Eram așa de fericită și, pînă la sfîrșitul zilei, primeam și cadoul: de abia așteptam să-mi cînți la vioară. Era cel mai minunat cadou, și știi foarte bine că era și ziua noastră și de aceea eu nu îmi serbam ziua, decît foarte rar. A venit Andrei și mi-a adus

un cadou. Eram numai noi doi. Am suflat în lumînări. Am fost fericită că a fost cu mine.

Mai mare durere ca azi nu am simțit niciodată. Trăiesc în timpul de altă dată, cu o rană nevindecabilă, și mă scald în ochii copilului nostru. Este minunat, ca tine. Ieri mi-a spus: „Mama, dacă cineva îți omoară câinele, să nu te superi, că nu poți să faci nimic.“

Anul trecut, mi-ai cumpărat 75 de trandafiri, să fie pînă la sfîrșitul vieții mele. Te-am întrebat: „Ești nebun, de ce așa mulți?“ Și mi-ai spus: „Nu știu, am simțit că așa e bine.“ Și tu știai că o să mori. Nu voiam să accept. Și nici acum nu vreau.

Într-o zi mi-a spus un doctor: „Ești văduvă!“ Mi-a băgat un cuțit în inimă. Eu nu sunt văduvă! Sunt cu tine într-un cazan de durere, unde se vede o lumină – Andrei.

Am primit de la o prietenă un tort de flori, un aranjament de fructe, alte cadouri. Nu cadourile în sine mă bucură, dar îmi dau energie să supraviețuiesc pentru Andrei. Eu sunt convinsă că moartea ta nu ne desparte. Așa cum m-ai cerut de nevastă, mi-ai spus să fiu mireasa veșniciei tale, iar la spital în ultimele zile, cînd îmi spuneai că o să mori, mi-ai zis: „Mica bijuterie a veșniciei mele, să supraviețuiești pentru Andrei!“ Sună ca un titlu de scrisoare. Am primit urări de la adevărații prieteni. Știi că unii de cînd am plecat din New York au spus: „Un capitol încheiat!“ După 31 de ani de prietenie, alții ne-au părăsit, că nu mai eram interesați, alții, după ce ai murit tu, dar mai sînt oameni care mă ajută cu o vorbă bună, împart cu ei durerea mea. Andrei, știi bine, îmi spunea: „Mama, tu nu ai viața ta, trăiești prin tata“; i-am răspuns: „Asta e viața mea!“

La sfîrșitul zilei, azi, am primit flori de la o prietenă. Parcă erau de la tine. Ea mi-a spus că te-a visat. Andrei mi-a scris în felicitare: „Mama, trăiește-ți viața, tata ar vrea să te vadă bine.“ Acum stau cu rănilile mele, ca la inchiziție, cu vremea care te sperie: este aproape uragan sinistru, se întreprinde lumina. Îmi e frică de tot, parcă sunt într-un clopot de smoală, unde aud arcușul tău plecînd din mine, barieră care mi-a oprit viitorul nostru, mi-a îngropat picioarele în piatra ta. Dar îi mulțumesc lui Dumnezeu că am avut o viață specială, cum au spus unii, poate că atît a fost să fie.

Vine Crăciunul, toți vrem să fim copii. Odată m-a întrebat o prietenă la New York: „Ce să-i cumpăr lui Liviu, că are de toate?“ Oribil. Eu i-am răspuns să-i cumpere ce-i place. Eu îi cumpăram îmbrăcăminte, ce avea nevoie. Iar el îmi spunea: „Tu ești cadoul, și te pun în pom.“ M-a întrebat de curînd o cunoștință dacă noi ne-am iubit, că nu ne-a văzut pupîndu-ne. Noi nu ne pupam, nu ne făceam declarații în public. Iubirea nu se exprimă, se simte. Într-un an, de Crăciun, am invitat mai mulți prieteni la noi. Fiecare avea cadou în pom. M-am uitat la Liviu. Cînd își auzea numele, tremura ca un copil.

Andrei ți-a trimis într-un an un aranjament floral, cu floarea soarelui, care ți-a plăcut la nebunie. Erai în spital. Și cînd ai venit acasă, ai pictat floarea soarelui. De ce ai nevoie acum, ce îți place, ce să cumpăr, ce să-ți ofer? În fiecare an, o să-ți ofer viața noastră, lacrimile mele să te încălzească, florile să te iubescă, zăpada să te înveselească, oceanul să te mîngie, îți trimit un glob plin cu jucăriile noastre și te așez în bradul zvelt și nemuritor.

În ziua de Crăciun, ne-au invitat niște prieteni și-am promis că ne ducem, eu și Andrei. Am primit o felicitare de la

un prieten de-al nostru, care mi-a luat o parte din durere. Îmi vine să cred că ei nici nu realizează cît m-au ajutat. Felicitarea sună așa: „Crăciun liniștit cu lumină și speranță, alături de o icoană cu Maica Domnului și Isus.“ Ce poate fi mai adecvat pentru mine acum? Crăciunul să fie fericit, că e ziua cînd s-a născut Isus, care să-mi lumineze calea supraviețuirii, să-mi dea liniște și speranță în copilul nostru. E foarte greu, dar am credință și vreau să cred că ești lângă Isus, că ai fost om bun, așa spun și alții.

Liviu, cred că nu ai știut cît te-au iubit unii prieteni. Unul acum mi-a trimis poza cu el, cu un buchet de flori pe care mi-l oferă. M-a impresionat pînă la lacrimi. El nu prea poate să vorbească cu mine la telefon, că începe să plîngă, și nu e singurul. Americanii, spaniolii, negrii și unii români m-au ajutat enorm. Alți români m-au rănit. Într-una din zile, m-a oprit aici, la noi în bloc, un negru pe care nu-l văzusem niciodată înainte. Este din Haiti și a trăit în jungla din Jamaica, pe care am vizitat-o și noi, și mi-a spus că a auzit de tine și așa de frumos mi-a urât, că m-a impresionat: era urare pentru mine, nu robotism, pe care nici tu nu-l suportai, dar nu te rănea atunci. Mă doare că unii români sunt așa. Mă doare de două ori, pentru că și eu sunt româncă.

Capul a început să mă doară atît de tare, încît nu am mai putut să mergem nicăieri în ziua de Crăciun, așa că eu și Andrei, îmbrăcați frumos, am mîncat sarmale, alături de poza și lumînarea ta. O orhidee, care anul trecut a înflorit de ziua lui Andrei, anul ăsta a înflorit în ziua de Crăciun. M-am bucurat.

Azi ai 8 luni de cînd te-ai mutat de acasă, cu corpul te-ai dus la cimitir. Azi am fost acolo. E ireal, numai lacrimile mele sunt reale. Mîngîi piatra, care nici măcar nu e rece. Pun flori artificiale și mă sufoc. Tu nu ești acolo. Ești acasă la tine.

De revelion – știi că noi nu prea serbăm, așa cum se serbează în România –, m-am dus cu o prietenă și Andrei la restaurantul de jos, să ies din chilie. Și m-am simțit într-un fel bine, că eram acasă, cu tine, ne despărțeau cîteva etaje. La restaurant aici nu prea ne plăcea. Am petrecut de cîteva ori acasă cu prietenii, sau la alți prieteni, dar de cele mai multe ori ne spuneam noi trei „La mulți ani!“, la 12 noaptea, și fiecare se ruga în legea lui. Fiecare își dorește un an mai bun. Cel care a trecut a fost cel mai greu an al vieții mele. M-am rugat la Dumnezeu să-mi dea mai puțină durere în viitor, să pot supraviețui pentru Andrei.

În ianuarie o să fac parastas. Mă bucur că fac ceva pentru tine. Dar emoțional, e crîncen... O să-ți trimit scrisoarea, dar cu ce? Cu poșta, cu UPS? Dar mai bine ți-o înmînez în visul nostru. Adresa cred că o știu: ești în rai, lângă Dumnezeu, că ai fost om bun, așa cum spun și alții. Vino să visăm împreună, să prindem picăturile de ploaie cu mîna, să dansăm pe arcușul viorii tale, să zburăm ca niște vulturi în spațiile lunii, în veșnicia cuvintelor.

We never stop loving you,

Doina, Andrei și Mîțu, pisoiul.

PS: Liviu, o să scriu o carte despre viața noastră. Numai adevărul. Poate cineva are de învățat. Poate nu o să o scriu pentru noi doi... Așa simt, că mai fac ceva pentru tine.

Liviu Georgescu - Inedit

Unele se - vor scrie tu poezii și pe un trunchi altfel
un - în una totuși. 20 III PP scrie a 14a

Drept Răco, În lătar mică-bijuterie-
a vopscăriei mele.

Clarin asa furi cu ulei și pe ulei a mea? Orice
C-a intru în la și furi cu toate fura cota? De mult
C-a intru în la și furi cu toate fura cota? De mult

Horațiu Ioan Lașcu - 60 de ani de la naștere

Horațiu Ioan Lașcu s-a născut la data de 8 mai 1964 în orașul Iași. A studiat la școala primară din satul Stîncești, județul Botoșani, gimnaziul la Liceul Mihai Eminescu din Botoșani. Copilaria i-a fost marcată de bunicul său, eminescologul I.D. Marin. A urmat cursurile Liceului Pedagogic Botoșani în perioada 1980-1982, pe care le-a absolvit la Liceul Mihai Eminescu din Iași, în 1984. În același an a devenit studentul Facultății de Filologie (secția română-franceză) a Universității „A.I. Cuza” din Iași, pe care a absolvit-o după patru ani. După terminarea facultății a fost profesor la Școala generală Todireni, județul Botoșani, iar din 1990 redactor la Gazeta de Botoșani, profesor la Liceul de Artă din Botoșani în anul 1991, pentru scurt timp, a urmat o perioadă de boemă pînă în 1994, cînd a fost angajat ca referent la Centrul Județean de Conservare și Valorificare a Creației Populare Botoșani, unde a lucrat pînă în octombrie 1997, cînd s-a stins din viață (23 octombrie 1997). A debutat în revista Amfitrion din Botoșani în 1980. Au urmat colaborări la revistele studențești din Iași, precum și la Convorbiri literare și Cronica. A fost redactor al revistei Hyperion – Caiete botoșănene în perioada 1991-1997 și la revista Agora a tinerilor poeți botoșăneni, în perioada 1992 -1994. A publicat poezii, proză, articole și eseuri în revistele literare din România și Republica Moldova. 130 A publicat cărțile: *Înălțarea*, Ed. Padal-Elcom, 1995 (antum) – Premiul Filialei Iași a USR, 1996; *Lacrima neagră*, Ed. Axa, 1998, *Cartea învierii*, Ed. Axa, 2004 (postume), *Poezii* (ediție definitivă), Editura Axa, 2005 și 2012, *N-am fost nicio-dată al vostru* (antologie), Editura Junimea, 2017. A fost membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Horațiu Ioan LAȘCU **noaptea de sînzien**

sylviei plath

singurătatea cu mîna mea mi-am făcut-o
tu cea din cîmpurile cu maci ale memoriei
un cîntec abrupt îmi spune noaptea o dorință
de încetare a ostilităților

în numele tău mă împac cu iarba și
orăcăitul broaștelor
în numele tău
înflorește noaptea
în numele tău cea neuitată de moarte
se prelinge pe tulpina mea și mă află

copil fiind îmi plăcea să dorm cu fereastra deschisă
ca să fiu mai aproape de stele
acum în numele tău mă gudur de cerul negru

tristețea își face mendrele
își face de cap și neliniștea (o insectă pe care n-o
cunosc abia se descurcă strecurîndu-se
printre literele unei pagini din dreapta mea – acum
a luat-o repede la vale – a dat de alb)

în numele tău noaptea acceptă contuzia
pe care o port în privire

și umila noastră disperare

înălțarea

poate pentru că varul se scorojise
închipuind conturul unei insule din pacific
visa o călătorie spre o țară necunoscută
într-un anotimp suprem fără margini
așa cum privea peretele întins în pat
și-l zgîria cu unghia optsprezece noiembrie
una mie nouă sute optzeci și cinci
data unei orgii după care s-a
trezit și a rîs singur în miez de noapte
douăzeci și trei martie o dată mai veche
și care-l făcea să se gîndească la
unica pată de sînge rămasă în urma unui măcel
șapte februarie din anul următor ultima oară
cînd ea fusese aici
sub acest giulgiu alb

dar de fiecare dată cînd plecase și ea continua să-l aștepte
nu ajunsese mai departe de primul oraș de provincie
și de acolo dintr-o cameră de hotel îi scria iubito
pămînturi halucinante păduri aiurînd de o febră ciudată
și ape violete găsit-am prin mesageri exotici
vei primi aceste vești de la mine

îi aștepta întoarcerile cuminte tăcută
fața ei boteza negrii ochi negrul păr căzîndu-i pe umeri
și-ntunericul truda ei neclintită
într-o zi n-a mai găsit-o
(el se-ntorcea ostenit de pe mări
și călca nesigur pămîntul)
tocmai atunci cînd ar fi vrut să-i spună iubito
voi pleca în cer și mă voi întoarce gîndea
„cînd se-ntorcea din cer intra de-a dreptul
în cîmpuri ținîndu-și de mîna femeia
ierburile i se încolăceau pe glezne umede reci

(primit-am vești de la tine iubitele te-așteptam)
obosea uneori de atîta cutreier și forfota lumii ametoitoare
îmbrățișînd-o-i spunea
uneori mi-e atît de greu pe pămînt încît
cred că mă voi înălța la cerurile de unde-am venit
tu mă iartă“
dar în ziua aceea n-a mai găsit-o și de atunci
noaptea și ziua intrau și ieșeau din oraș liniștite întruna
un anotimp gol o toamnă fără adjective
se-nstăpînise copleșind învîlmășeala de zile
zgîriate cu unghia în varul peretelui

„A think of beauty is a joy for ever“
Jolin Keats

de neatins de frumoasă umbra ta
se întinde pe trepte
întotdeauna alături de drumurile umblate
se tînguie-n ceața unui apus de cuvinte (din
ce în ce mai personal)
nefiresc de adîncă înlăuntrul ochiului
umbra ta
atotștiutoarea ființei ce mă urmărește
și-mi taie somnul în două

numai de bine

despre poeți – mai puțin în ziua de azi
(absolvenții triști ai iluziei despre care se vorbește cu pioșenie
la ora cînd se-nchid cimitirele)
numai atît cît să poți afla ceva compromițător
numai atît cît să te poți îndrăgosti de o legendă sau
să înveți disprețul suveran („O, rîsul satisfăcut al proștilor!“)
numai atît cît în oglindă să-ți
batjocorești chipul cu o imagine

bat clopotele aici în singurătatea morții
mi-e a pelin și a sunete deșuchete
pe aceste pămînturi tîrzii peste care noaptea fluieră
a pagubă

mai e puțin și va bate o altă înviere a simțurilor
(lămurește-ți unghiul adult al nașterii tale!)

în rest numai de bine

octombrie

mi-e dragă moartea care te-a ascuns
zilei și nopții lunii și arborilor
seara aceasta blîndă care coboară peste dealuri și pietre
apusul care îmbălsămează totul
și vîntul a tăcut asemeni ție
în marginea pădurii

și nici într-o limbă uitată barbară
oricît de sălbatică oricît de curată și tînără
nu-ți pot vorbi și nu-mi poți răspunde

tu vei veni de dincolo de dealurile unde

focurile mi-au mistuit nopți de-a rîndul
toate sărbătorile

de aceea mi-e dragă moartea aceasta
care vine pe urmele mele plîngînd

Horațiu Ioan Lașcu – poet al zidirii în sine însuși

Ar fi făcut 60. Pe 8 mai. Ați fi știut și voi, comentatori ieftini de facebook, cine a fost HIL, „poet născut, iar nu făcut“, cum îi plăcea să spună. Dar a fost chemat la 33 de ani și nu a avut de ales. Tatăl Poeziei avea nevoie de el acolo, în Cerul Poeziei. Știa că va pleca, era pregătit de plecare. Făcuse cruce în lanul de grâu auriu, lângă Cetatea geto-dacă de deasupra casei părintești de la Stăncestii ipoteșteni, de la marginea moșiei lui Gheorghe Eminovici. Însuși bunicul său a săpat la memoria acestei moșii, descoperind documente, demonstrând autenticitatea și nu minciuna ca-n zilele noastre în care false acte de moștenire au pus în posesie pe unul ce n-a avut nicio legătură cu acea moșie. Horațiu s-a zidit pe sine, într-o dimineață, la răsăritul soarelui, în formă de cruce, în mijlocul lanului de grâu copt, cu ghețele atârinate de brațe, ca de brațele unei spânzurători. Imaginea este una terifiantă, de film tarkovskian. Așa trăia din plin poezia autentică, pe care o zidea apoi în cuvinte care ne-au fost lăsate nouă să le ducem mai departe prin lumea aceasta care l-a refuzat.

A copilărit la Stăncestii. Învățător i-a fost chiar bunicul său, I.D. Marin, eminescologul, i-a pus cartea și condeiul în mână. Acum împart amîndoi aceeași cameră – fosta bibliotecă I.D. Marin – devenită muzeu prin grija părinților.

La Iași, în timpul facultății, i-a cunoscut pe trubadurii ieșeni, cu unii a făcut boemă prin cele locuri pe unde umblaseră odinioară Bădița Mihai, Creangă, la braț cu muzele închipuite, sau cu umbrele unor mari înaintași; a scris, a citit, atunci a ajuns să citească operele unor mari poeți ai lumii, poezii moderni care au lăsat urme importante în poezia sa. Peste ani, deși puțin tradusă în limba română, Horațiu ne recita din poemele unei mari poete, plecată și ea de tînră pe tărîmurile veșniciei, Sylvia Plath. Sensibilitatea cu care se apropia de marea poezie semăna cu intrarea în templu, cum templu era și iubita de care se apropia cu smerenie.

HIL desena cu un baton de cărbune negru chipul regelui României, așa cum și-l închipuia el, pe pereții albi ai apartamentului din Botoșani, desena scene din viața monarhului, era un monarhist convins. Când a venit Mihai de Hohenzollern la Ipotești, a căzut în genunchi în fața lui, i-a sărutat mîna. Printre imaginile regale, scria direct pe pereți poeme. Noaptea cînd nu avea somn își desăvârșea opera murală ca un Domn autentic medieval. Chipul său era unul coborât din icoane, blînd, blajin, cu privirea senină.

Poetul, ca și pictorul, adeptul marilor suferinți, ar fi împlinit 60 de ani, dar, în ritm cezaro-ivănescian, și-a dus viața fără teama, fără obsesia plecării. Deși făcuse tratamente o vară întreagă înaintea morții, n-a rezistat ispitei de a-și face singur rău, de a consuma ce îi era interzis, într-o zi în care nu a găsit pe nimeni să-i fie alături, poate n-a găsit omul căruia să-i mărturisească ce avea pe suflet.

Horațiu Ioan Lașcu, un poet al zidirii în sine însuși, ne vorbește încă de dincolo de nemurirea sa, prin poezia, prin imaginile sale lăsate în memoria prietenilor, în pietre, în pămîntul peste care a călcat fără umbră, pentru că, nu-i așa? poetul nu are umbră, el trece nestingherit prin umbra icoanei la care se-nchină încă sfinții acestui neam omenesc lăsat mărturie sfârșitului lumii.

N. Corlat

Nicolae SAVA

Vasile Morar: „De mult n-am pus metaforă lângă metaforă înspre urechea celor dragi“

PRIETENII MEI, SCRITORII (XII)

Prin toamna anului 2023, răsfoind prin teancul de pluri primite de la scriitori și păstrate într-un seif improvizat, am recitat o parte dintre cele primite de la un prieten drag, poetul Vasile Morar din Ulmeni, Maramureș. „Ce frumoase sunt, păcat că nu le pot publica acum, cât sunt încă în viață. Cine știe dacă peste ani se mai apleca cineva asupra lor și le va trimite într-o pagină de revistă sau carte“ – îmi ziceam. Se știe, în seria asta de texte public doar inedite ale celor plecați.

Vasile Morar mă sunase cu câteva luni în urmă, prin vara lui 2023, să mă certe că nu mai dau nici un semn de viață. I-am promis atunci solemn că nu va trece toamna până nu mă voi urca în mașina mea și poposi pentru câteva zile la el. Vara a trecut repede, toamna și mai iute iar eu nu m-am ținut de cuvânt. A câta oară față de el?

Ne-am cunoscut pe la SLAST (Suplimentul literar al Scânteii tineretului) în primii ani de ucenicie în literatură. Poetul Emil Brumaru era prietenul nostru comun. Ne-a publicat în SLAST, ne-a lăudat și ne-a scos, pe rând, în lume (lumea literară, desigur). Am petrecut cu Vasile Morar câteva veri pe la Valea Vaserului, în taberele organizate aici de scriitorii maramureșeni, ne-am mai întâlnit pe la diverse festivaluri în țară, pe la București, pe la Iași, pe la Sighet. Întâlnirile cu el erau de fiecare dată pline cu lumină și caldura sufletească, aproape miraculoase. Inimă lângă inimă. De fiecare dată mă ruga să îl vizitez în Ulmeniul lui drag unde își întemeiasă o familie. Evident, tot de

fiecare dată îi promiteam că voi poposi acolo și că voi sta mai mult decât câteva zile. N-a fost să fie...

Poetul Vasile Morar s-a născut pe 2 noiembrie 1949 în satul Chelița, jud. Maramureș. A urmat cursurile liceale la Cehu Silvaniei și Școala postliceală de poștă și telecomunicații din Bacău. Pentru o perioadă a fost diriginte de poștă la Ulmeni, jurnalist la „Graiul Maramureșului“ și „Glasul Maramureșului“. A semnat articole de opinie în ziarele „Nord magazin“, „Jurnalul de vineri“, „(H)ora locală a Maramureșului“, „Necenzurat“ și a mai colaborat la revistele „Ramuri“, „Tribuna“, „Orizont“, „Familia“. A debutat în anul 1981 în „Suplimentul literar și artistic al Scânteii Tineretului“ (SLAST). A fost membru marcant al Cenaclului literar „Petre Dulfu“ din Satulung și membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Sibiu. A publicat peste 30 de volume de versuri, între care amintim câteva cu titluri foarte frumoase: *Versuri de spus în fața oglinzii*, *Naturi moarte*, *Biblioteca din Chelița*, *Sonete imperfecte*, *Balconul care latră*, *Duminici samaritene*, *Va veni îngerul*, *Evangelhia după Ioan*, *Zodia scorpionului tandru*, *Armata de teracotă*, *Sub podul calicilor*, *Vremea fariseiului*, *Dumnezeu câte-un pic*, *Nu vă temeți*, *Bucurați-vă!*, *Fiți buni*, *Cronici inutile*, *Povara poeziei mele*, *Cartea arderii de tot*, *Poezele de amor*, *Cântece de mahala*. Creația sa a fost răsplătită cu numeroase premii literare în țară și peste hotare. A trecut în eternitate la data de 17 octombrie 2023.

Dintre scrisorile rămase de la poetul și prietenul meu voi publica în revista „Hyperion” doar câteva mai semnificative.

Carte poștală ilustrată din București, 17 noiembrie 1981

„Dragă prietene

Îți scriu din București. Am avut probleme la TV pentru o emisiune la „Ora tineretului”, poezie militantă pentru pace. Nu pot să rămân pentru „Confluente”. (Pe 26 noiembrie 1981 urma să citesc la Cenaclul „Confluente” din București, împreună cu Matei Vișniec, prezența de Emil Brumaru și respectiv Mihai Șora; n.n.)

Succes! Îți țin pumnii.

V. Morar“

Carte poștală ilustrată din Baia Mare, 7 iunie 1981

„Felicitări pentru apariția din „Luceafărul”!

Cu cele mai alese sentimente.

V. Morar“

Carte poștală ilustrată din Baia Mare, 18 septembrie 1981

„În această toamnă se ține la Sighetul Marmăției Concursul de creație literar-artistică „Laudă-se omul și țara”. Dacă vrei, adă câteva poeme să le trimitem. Ultima dată, 5 octombrie 1981.

Te aștept. Telegrafiază-mi sau dă-mi un telefon, Ulmeni 288.

Cu drag,

V. Morar“

Felicitare de Anul Nou, din Ulmeni, 18 decembrie 1981

„Fericire, sănătate, un nou volum în anul 1982!

La mulți ani!

Vasile Morar“

Scrisoare din Ulmeni, 5 mai 1985

„Frate al meu

În scorbura lacrimelor lovită de fulger stă ghemuită crucea norocului meu. Are un umăr căzut și în rănile cuierelor și-au ridicat cuiburi păsări cu glas găunos. De acolo privesc eu lumea și-aș vrea, cu bucurie limpezită în lapte de iapă, să chiuu. Pot? Spune tu, cu stânga în buricul altarului și cu dreapta pe șoldul sticlei de votcă, pot? Mi-e gura uscată și-n tălpi am mâncărici bun de lovit în bolțile beciurilor înecate în tămâioasă bătrână. Noaptea mă bate gândul să urc în covata lunii și, cu degetu-n gură, să mă leagăn până când întunericul cade-n genunchi peste frunza cucutei. A înflorit păducelul. Eu pun coronițe de aur pe fruntea domnițelor și le ferec gleznele în lanțuri de păpădie cu gând de-a le feri de păcat. Greu de ținut legate instinctele pe care fecioarele le ascund în pânza spăcelului cum ai ascunde o herghelie de mânji în cuibul hulubiței la prima ouare. Am obosit. Mi-e singele leneș și ochiul ceșos. Carnea nu se mai înegurează

când mărul țâței îmi adoarme în palmă și suveicile pulpelor mă cheamă păgân. Eram hotărât să nu-ți scriu. Am primit și suspinul tău înspre lume „Fericit precum mirele”. De mult n-am pus metaforă lângă metaforă înspre urechea celor dragi. Dar cu ce drept să tot presar cenușă de lemn cânesc pe creștetul florii de măcieș a prieteniei noastre. Of, frate al meu, frumos îmi îmbobocea mai an sufletul încrezător în steaua norocului. Am cheltuit ani buni mușcând lacom din șoldul himerei. Tânăr, nu-mi era frică să dorm cu vipera încolăcită pe cârja aortei și nici să fur din culcușul leoaicei puii de-o lună. O, timpuri! Acum feresc umbra lăstunei. Schilod, aș ajunge batjocura pruncilor. Nu mai scriu. Beau și blestem viața de vie că rodește numai o dată în an. O, de te-ai da tu înspre Ardeal cu umăr cu tot pe care să înjur necenzurat. Cu iarba fiarelor am sparge lacătul cât căpățâna de bou de pe un beci numai de mine știut. Încălecați, fără șa, pe spinarea butoaielor, am vâna berbecul căpiat. Dulce e carnea friptă la foc de prun fulgerat și vinul băut la lumânare. Poeziei i-am pus șorțuleț din frunză de brustur și ciubote cu scârț. Pa, iubito, i-am zis și n-am mai privit îndărăt. Ura! Sunt un om liber.

Vasile Morar“

Scrisoare din Ulmeni, 28 iunie 1986

„Dragă Nicule

Casa mea este casa ta, Chelița, 186, comuna Ulmeni, Maramureș.

V. Morar

Te aștept zi și noapte de foarte, foarte mulți ani.”

Scrisoare din Ulmeni, 7 mai 1989

„Dragă domnule, dragă frate

De mult plănuiesc să ung cu mir cuvintele pe frunte și să le urc înspre Neamț spre domnia ta. Din ianuarie felicitarea ta îmi stă pe colțul mesei și-o privesc zilnic și-o mângâi și lăcrimez și înjur și blestem și sunt trist și nemaiputând de tristețe zic: gata frate, la băut și plecăm amândoi făcuți și ne așezăm la masa din piață și bem și tăcem și nu ne îmbătăm și plecăm; plec singur cu joben și pardesiu de cașmir – of viață tâmpită, cretină, murdară. Încalecă, domnule, în șeaua unei locomotive cu aburi și vino! Vom petrece câteva nopți pe după gât cu sticle mărgelate și vom asculta Privighetoarea.

Cartea ta, frate, mi-a umplut sufletul de bucurie și de tristețe. Bucurie pentru că tu scrii cu penița inimii tale chinuite și asta se vede, se simte, se miroase, se pipăie. Tristețe pentru că de la pesimismul lui Bacovia la tragismul Ilenei Mălăncioiu n-am citit până la tine o carte obligator s-o citești numai și numai cu sufletul îmbrăcat în veșmânt ceruit. Carte tulburătoare, profundă, de-o falsă monotonie, de o, aș zice, monofonie vicleană care la lectură te trage încet, pe nesimțite, printre neiertătorii ei scripeți metalici, printre roțile dințate ale melancoliei. Această melancolie distrugătoare care macină tencuiala cuvintelor, scheletul lor metalic,

betonul temelie. Rămână molozul în care noi, muribunzi, mai mișcăm o mână, un ochi. Doamne, câtă tristețe!

Eu nu pot să fiu decât cum e cartea ta și de aceea te aștept cu o privighetoare arsă în colivia inimii mele.

Cu dragoste, speranță și iubire până la Nistru.

Vasile Morar“

Scrisoare din Ulmeni, 27 noiembrie 1990

„Frate, frate, frate Nicolae
N-am pix. N-am cerneală.

N-am nimic. Un creion amărât, ca mine de amărât, mi-a căzut în mână. Iartă-mi te rog impolitețea. Simt că înnebunesc. O revoltă uriașă îmi paralizează mâna și ochiul și inima. Nu mai pot să fac nimic. Nici chiar să urlu nu mai pot. Nici să înjur, nici să blestem. Și dragostea pentru prieteni mi-au ofilit-o emanații. Auzi-l pe criminal, cum că n-am avea pretenții teritoriale. Dar cine are? Cine dintre români tânjește după Belorusia sau Republica Turkmenă sau Kirkiză? Dar Basarabia și Bucovina și Ținutul Herței sunt ale noastre. Emanatul se spală pe mâini ca Pillat din Pont. S-au mai spălat comuniștii țucându-i izmenele kăcăcioase lui Stalin pentru că „au smuls din ghearele capitaliștilor români“ sfintele noastre ținuturi. Ce vierme! Când frații noștri ne cheamă

el și ai lui bat temenele la poarta Kremlinului. Nu vor să-l supere pe tătucu. E normal. Tătucul i-a pus în fotolii.

Frate, de mai treci Prutul, sărută pământul țării și pentru mine. Eu am jurat că nu voi mai trece Prutul cu pașaport. Dă adresa mea fraților de dincolo. Casa mea e casa lor. Masa mea e masa lor. Arată-le drumul încoace. Vino tu cu ei. Să plângem împreună, să ne rugăm împreună, să luptăm împreună. Singurele mele nădejdi sunt: Majestatea Sa Mihai Întâiul, Regele românilor, Frontul Popular din Moldova, P.N.Ț. – cd, P.N.L. și Dumnezeu. Iertare, Dumnezeu în față. De fapt, cei de la urmă vor fi cei dintâi.

Vă aștept, vă iubesc și mă rog să-i odihnească Dumnezu în pace pe Dan, pe Aurel (Este vorba de poezii Dan David și Aurel Dumitrașcu, ambii fiind prieteni comuni foarte apropiați; n.n.) și pe toți cei din sângele cărora gloanțele emanațiilor au mușcat în Decembrie 89.

Vasile Morar

Scrisoare din Ulmeni, 22 ianuarie 1991

„Dragă Nicolae

Iarna umblă șontic pe sub balconul inimii mele. Sunt trist. Speranța chiorăște iar gândul că și țara noastră va sta umăr lângă umăr cu țările civilizate ale Europei e o

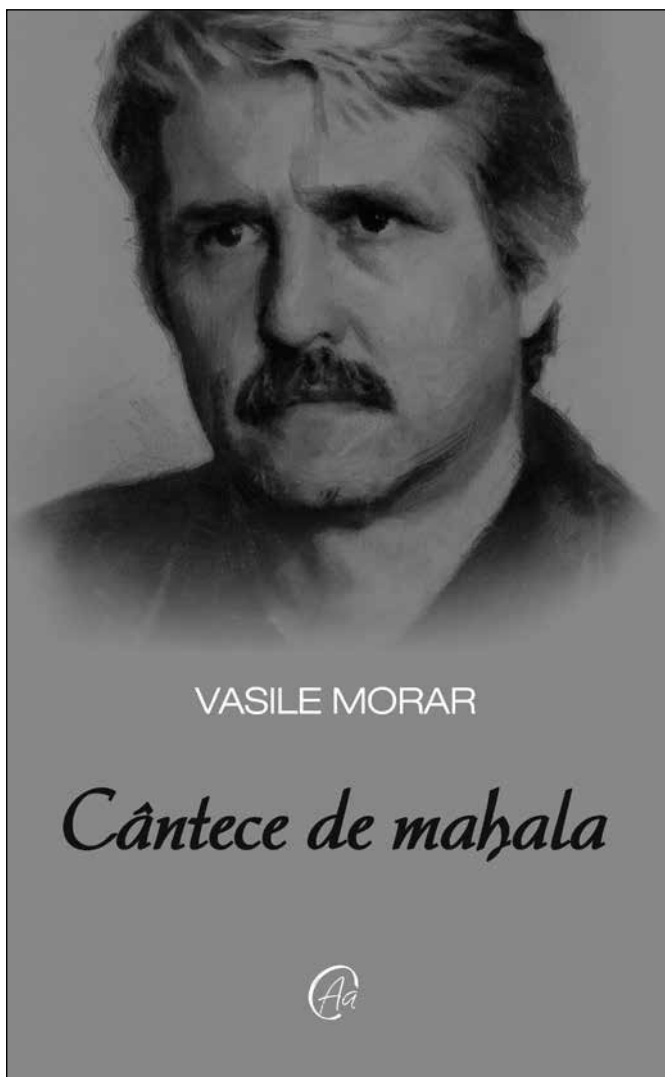
utopie pe care, vorba nevastei mele, numai poezii în stare s-o creadă. Sărman popor! Blessem? Fatalitate? Să fim noi, „cei mai viteji, cei mai deștepți, cei mai frumoși“ răsul și falitii Europei? Să ne caracterizeze atât de bine lecția blidului de linte luat în schimbul dreptului de prim născut? Nu știu care-s ideile și gândurile tale, dragă Nicolae, dar eu nu mai pot. Paharul e plin. Comunismul îmi bate tot timpul la geam. Lituania – tancuri și sânge, Estonia – tancuri și sânge, Moldova... Oare fraților noștri ce le pregătește Kremlinul? Oare albinele de se nu renunță la monarhie în schimbul republicii? Dacă ar fi să coborâm în istorie, coborâre pe care ar trebui să o facă istoricii (care, cu câteva excepții, domnul Giurăscu și încă vreo doi, fac) am vedea că noi am fost tot timpul monarhie. Sub măciuca republicanului Ceaușescu am stat câțiva ani. Eu m-am săturat până-n gât. Nu mai vreau. Nu mai pot. Nu-ți scriu cu gândul de a-ți

schimba opiniile. Trebuie să-mi descarc sufletul.

Am înțeles că lucrezi la ziarul Ceahlăul. Ca pe un frate te rog: nu uita că hârtia are o uriașă memorie. Eu lucrez tot la Poștă. Fac și agricultură. Am 25 de oi, cinci vaci, doi porci. Părinții mei au avut ceva pământ. Vreau să-l iau și să-l lucrez. E singurul lucru de care te poți sprijini, singura certitudine: să ai un Univers, un loc de care să știi că e numai al tău. E dumnezeiesc. Pădure am avut mai multă. Neocomuniștii nu prea vor s-o dea. Voi încerca, dacă se mai poate, să stăm drepti, împreună cu consătenii mei în fața vremurilor.

Sărută-i, te rog, pe toți prietenii din partea mea. Când treci pe la mormântul lui Aurel pune și din partea mea o floare. Dumnezeu să-i ierte și să-i odihnească și pe Aurel și pe Dan și pe toți. Cu tristețe și dragoste.

Vasile

Prin vis, la realitate

Cartea „Visele celor șapte nopți”, semnată de Nicolae Busuioc, rămâne unică în felul ei, fiind concepută inteligent și original ca țesătură epică; structural, amintește de romanul tradițional care se deschide cu un Prolog și se încheie cu un Epilog. Între acestea se desfășoară ceea ce în mod obișnuit și simplu se numește „acțiune”, dar care nu se conturează într-o asemenea carte. Prologul cărții este un „Cuvânt lămuritor”, aparținând autorului, iar epilogul cuprinde concluzii privitoare la vis, la iluzie, la părere, la reverie și viață. Între cele două părți sunt integrate șapte capitole, fiecare dintre acestea fiind alcătuit dintr-o „noapte” și dintr-o „carte”; astfel, „Prima noapte” e urmată de „Prima carte”, aceleași titluri regăsindu-se până la ultimul capitol „A șaptea noapte” și „A șaptea carte”. Cuvântul lămuritor se referă la cele două ipostaze ale scriitorului care, pentru a prezenta visele nopților, îmbracă haina unui personaj, prietenul Bazil, întreținând cu acesta dialoguri, avându-i ca model pe Socrate și pe Platon. A doua ipostază este aceea de comentator de cărți aparținând unor mari scriitori: poeți, romancieri, esești, filozofi, din spații și timpuri diferite (precum Omar Khayyam, Michel de Montaigne, Plotin, J.L.Borges, Mircea Eliade, David Eagleman, Simone de Beauvoir). Subtil, autorul se impune și ca observator lucid al realității contemporane.

Într-una dintre conversațiile lor, Bazil îl roagă să pună pe hârtie visele lui, deosebite, pentru a nu se pierde „totul”, mai ales semnificațiile și învățămintele desprinse din somnul nopților luminoase. Mistificarea este evidentă, dezvăluind pregătirea intelectuală, deosebită, a autorului care prezintă, prin intermediul prietenului său, probleme de literatură și de filozofie, de istorie și de pictură, de arhitectură și de muzică; practic, este un dialog al scriitorului cu Bazil, dar și cu propria conștiință, amintind de cantemirianul „Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul”. Ceea ce atrage atenția în prolog este descrierea (de altfel, mereu prezentă, ca un suflu liric, de-a lungul textului epic) care-și dezvăluie funcția de vizualizare și de re-creare a realității, prin imagini de o uimitoare forță sugestivă ce conduc cititorul spre romantism, cu elementele specifice „decorului” acestuia, cu aerul nostalgic trezit de trecerea timpului prin natură și prin viață: „Soarele coborâse mult spre asfințit, razele lui ascunzându-se ușor după linia orizontului. Se scurgea un anotimp în care amorțirea sevelor din copaci împarte melancolie

și tristețe, poate o depersonalizare la cotitura vremurilor cenușii. Umezeală, nostalgie, regrete după lumina de astă vară. Nu-i de mirare că frunzele cad serafic în drum”. De la descriere, autorul trece la evocări portretistice (ca aceea a lui Bazil, evident un alter ego al scriitorului, pe care îl „cunoscuse” într-o fabuloasă excursie în Caucaz): „Era un tip blajin și săritor la nevoie, un adevărat cavaler, pe deasupra avea și înclinația spre îndoială și interogație, semn al cordialității sale cu filozofia”, la evocarea unor călătorii ce amintesc de proza memorialistică (redând, din amintire, călătoriile și, mai ales, întâlnirile cu mari oameni ai lumii antice și feudale), dar și evocări ale unor întâmplări ciudate (cum ar fi aceea a salvării lui Bazil de la înec în Sena, de un om ciudat, sau cearta dintre două statui).

Nicolae Busuioc, prin intermediul celor două personaje, naratori- când subiectivi, când obiectivi- călătorește în timp și în spațiu, mijlocul de „transport” fiind zborul, pe care -l trăiește în vis. Dar înainte de vis, este somnul, pe care Mircea Eliade îl considera „întoarcere la unitatea organică primordială a creației, fără conștiință”, de multe ori, generator de vise. Filozofii cred că acesta își are originea într-o stare specială a activității psihice, un fel de înălțare la o stare superioară. Kant, de pildă, crede că visul vine din capacitatea omului de a plăsmui reprezentări, pe care creierul nostru le transformă în himere (...). Se spune că, prin vis, spiritul se eliberează de obstacolele naturii exterioare, iar sufletul scapă de lanțul existenței sale. Oamenii „obișnuiți” cred în capacitatea premonitorie a viselor, dar Sigmund Freud (Interpretarea viselor), precizează că oamenii „serioși” zămbesc la copilăriile celor care le acordă capacitatea de a prevedea întâmplări”. În dialogul celor doi prieteni despre vis apar argumente luate din Jung și Adler, aducând în discuție memoria și deosebirea dintre iluzie și eroare, dintre vis și zbor. În vise, apare dorința de căutare a unei armonii interioare, de a uita conflictele, de „ascensiune în planul gândului”, în ultimă instanță, de libertate; zboară păsările (des prezente în imaginarul epic), cu grație, ca săgeți prin văzduh, într-o „desăvârșită armonie cu linia plutirii în aer, o revelație a frumosului însuși”, după cum observă autorul. După modelul păsărilor, a încercat să zboare spre libertate și Icar, să se înalțe deasupra labirintului în care era captiv împreună cu tatăl său, Dedalus; aripi creșteau în cer, pentru zbor, luceafărului eminescian: „Porni luceafărul. Creșteau/ în cer a lui aripe(...)/ el zboară, gând purtat de

dor,/pân- pierde totul, totul”. Aripi cresc imaginației care poate zbura oriunde și oricând, care înflorește în visele povestite de Bazil, favorizate de un mediu prielnic și care îl poartă pe cititor spre țări în care mitul și legenda capătă aspectul unor oglinzi ale realității de atunci. Și ar mai fi de lămurit problema imaginației, care în dicționar apare sinonim cu fantezie. Așadar, în cartea lui Nicolae Busuioc vorbim despre imaginație sau despre fantezie? Francesco de Sanctis (intemeietorul criticii italiene moderne) considera fantezia superioară imaginației (Eseuri critice), fantezia fiind implicit legată de ficțiune, căci toate visele prietenului Bazil sunt ficțiuni pure, de la trezirea pe un pământ străin- până la întâlnirile cu personalități din lumea vechilor culturi europene, care îl provoacă și pe care le provoacă la dialog. Și este firesc să-l amintesc pe filozoful Petre Țuțea care, vorbind despre ficțiune, precizează că aceasta operează în „în spirit și materie, între util și înșelător, departe de real, ca lume a irealului, opusă lui”, citând-l pe Waihinger, autorul cărții „Filozofia lui <<ca și cum>>”. E un inedit amestec de realitate „vizuală” și realitate „închipuită”, pentru că și fantastul își găsește locul firesc în ficțiune, fiind de tip inițiat, oscilând între real și ireal.

Călătoriile ce urmează sunt inițiatice, urmând un itinerar turistic stabilit de autor cu minuțiozitate. Prima oprire, în vis, a lui Bazil a fost în Elada, inima Greciei antice, într-o piață unde s-a întâlnit cu Cratylus, discipolul lui Heraclitus din Efes, de care s-a apropiat cu o explicabilă emoție, mai ales că acesta a precizat că este din lumea lui Platon, că-i datorează mult lui Aristotel și lui Socrate, care l-au încurajat să analizeze cuvântul. Bazil îi spune lui Cratylus de unde este, făcând apologia latinității românilor din țara carpato-balcenică a românilor, dialogul lor având în vedere sensul cuvintelor, istoria tracilor, o presupusă întâlnire a zeiței Artemis cu zeul dacilor, Zamolxis, despre Pericle, conducătorul ferm al grecilor, despre Atena și Alcibiade, cu oarecare nedumerire din partea unuia: „O carte, ce-i asta? Nu-mi sună clar termenul”, cu flatare din partea celui alt: „Mă simt onorat că dialogul nostru macină la moara înțelepciunii tănuite gânduri de bine și frumoase rostiri!”. Curirozitatea lui Cratylus, legată de lumea lui Bazil, scoate în evidență dorința celui din urmă de a întâlni, și în timpul său, valorile antichității, constatând că istoria a schimbat popoarele, prilej de a-l aminti pe Eminescu: „În momentul în care poporul s-ar dezmetici din beția lui de cuvinte, s-ar mântui cu domnia demagogilor”.

Visul celei de a doua nopți începe cu o interesantă „lecție” de numerologie, pentru a explica alegerea numărului șapte pentru scrierile sale, acesta găsiindu-se alături de patru, nouă și treisprezece, numere ce ascund cheia cosmogoniei primordiale. Documentarea lui Nicolae Busuioc este impresionantă, căci ideile formulate sunt susținute de argumente găsite în civilizația asiro-babiloniană, a mayașilor, în opera românului Mircea Eliade, în Vechiul testament. În vis, poposește în Paris și enumeră: biserici (precum Madelaine și catedrala Notre Dame, la care observă „violenta verticală a goticului”); cartiere (Montmartre, Montparnasse, Saint Germain sau Cartierul Latin); poduri (Pont Mirabeau); saloanele literare ale vestitelor Juliette Adam și Ducesa de Rohan, dar și a celor trei românce: Elena Văcărescu, Contesa de Noailles, Martha Bibescu. Fantezia îl poartă pe Bazil, care dovedește o cunoaștere magistrală a Parisului (rod al documentării dar și al contactului direct al scriitorului cu pestrîta lume parisană), la dineurile la care participau persoane „notorii” din cultura franceză: Montesquieu, Leon, Daudet, Forain, Francois Coppee, Bergson, Heredia, Leconte de Lisle, Paul Valery, Marcel Proust, dominați de figura colosului Hugo. Dialogul între Bazil și Marta Bibescu se vrea o trecere prin România regală, fiecare dintre cei doi interlocutori, prezentând aspecte istorice, intrigi de la curtea regală, familii cu renume, precum Lahovarii, iar Bazil nu pierde ocazia să o laude pe prințesă pentru activitatea ei literară (amintindu-l pe Ghislain care a scris o monografie despre ea, tradusă în românește de către Constantin Popescu), dar și pentru grația, frumusețea și inteligența ei.

În plin fantastic fiind, după ce se anunță miezul nopții, totul dispare ca prin vrajă, iar călătorul-plimbăreț, care se simte „luat pe sus de un vânt năbădăios”, se trezește acasă, confirmând plăcerea lui Nicolae Busuioc de a apela discret la simboluri ale basmului popular, cât și la călătoriile în timp, ceea ce îi permite pendularea între prezentul evocării și trecut.

Visul straniu al celei de a treia nopți se referă tot la Paris, numai că Bazil se trezește zburând deasupra unui câmp înflorat cu maci, din care iese cu ajutorul firului legendariei Ariadna. Asistă la întâlnirea dintre Rimbaud și Baudelaire, prezentând crezul poetic al acestora, amintindu-l și pe Verlaine, prilej de a le prezenta viețile desfășurate atipic. Despărțirea lor e urmată de multe și savante chestiuni teoretice (precum raportul dintre aprehensiune și

comprehensiune, despre retorica scrisului sau despre cunoașterea de sine). Tot știutorul Nicolae Busuioc discută, în maniera-i caracteristică, trei simboluri: mistrețul, ariciul și șarpele, prezentând credințe străvechi și legende.

Călătoria din visul celei de a patra nopți îl duce pe prietenul scriitorului în Roma, spațiul italian fiind considerat orfic, o țară pe care o vede ca pe un imens muzeu, dar și ținut de basm și de poem. Urmează o înșiruire halucinantă de monumente, pe unele dintre acestea prezentându-le detaliat: Colina Palatină, Forumum Roman, Templul Vestei, Arcul lui Septimiu Severus, Via Sacra, Colosseum, Piața Navone cu admirabile fântâni arteziene, Santa Maria Maggiore. Bazil își amintește de scriitori celebri, precum Dante, asistă la dialogurile unor personaje nenumite, pe tema riturilor, a științelor oculte și a Kabbalei, considerată o „chintesență a cunoașterii umane”; de scriitori, precum Giovanni Papini, referindu-se la cartea lui „Gog”; închină pagini memorabile bibliotecarilor și bibliotecilor (vestita Ulpia Traiana) în care se păstrează cărți unice. Nu s-ar fi putut să nu amintească Florența și pe cei doi incomparabili artiști, Michelangelo și da Vinci.

Începutul nopții a cincea stă sub semnul evocării unei atmosfere favorizante toropelii și visului în care apar închipuiri onirice (acesta amintește de unul dintre sonetele eminesciene: „Pierzându-ți timpul tău cu dulci nimicuri/ n-ai vrea ca nime-n ușa ta să bată/să stai visând la foc/ de somn să picuri./ Și eu astfel mă uit din jeț pe gânduri/visez la basmul vechi al zânei Dochii/ în juru-mi ceața crește, rânduri, rânduri”). Bazil a creat un tablou romantic, cu elementele specifice: un râu aflat sub lumina lunii, copaci înalți, mirosul florilor din grădină, suspinele picăturilor de ploaie, stele ascunse după nori, cugețând asupra metempsihozei sau a reîncarnării, în timp ce rătăcea nedumerit. Toată această „mise-en scene” este urmată de un popas într-o cetate medievală, ale cărei elite se întâlneau în palate sau moșii, ca acelea ale boierilor Beldiman, Suțu, Stroici, Balș și Roznovanu, ale cărei străzi, Golia și Lăpușneanu, erau frecventate și de străini. Aceste precizări sunt suficiente cititorului care intuiește că locul în care s-a trezit Bazil este Iașiul, bătrân târg, cu statui și scrieri vechi, precum Psaltirea pre versuri tocmită” a mitropolitului Dosoftei, din care se simțea „curgerea mieroasă a limbii”, cu biserici vechi, minunății dăltuite în piatră ca „Sfinții Trei Ierarhi”, cu mănăstiri care au fost ctitorite de domnitori: Galata,

Cetățuia, Golia. Vorbind despre Iașiul patriarhal, era firesc ca povestitorul să amintească pe cei trei cronicari cunoscuți și pe cărturarul și domnitorul Dimitrie Cantemir. Sunt pagini monografice, vorbind despre obiceiuri și credințele moldovenilor. Un spațiu special este ocupat de Gheorghe Asachi, care, întors din străinătate (Italia și Vatican) își va lega numele de învățământ și de cultură, de teatru și de arhitectură, de reviste și de traduceri; aflat într-o trăsură cu înaripați cai, își continuă visul ce-l duce în 1851, pe vremea lui Kogălniceanu, apoi în Copou, simțind mireasma unui anumit tei. Abia în starea de trezie a realizat că orașul-cetate era Iașiul natal.

În a șasea noapte, Bazil se află în postura unui martor la o scenă de dragoste, care-l trimite în timp, la poveștile clasice ale iubirilor, ca-n „Romeo și Julieta” sau în „Suferințele tânărului Werther”, și care l-au ajutat să-și verifice mai bine o idee legată de intimitatea ascunsă; își explică, astfel, complexitatea sufletească: „sufletul rănit, dezamăgit, melancolic se pitește în ungherele interioare, nu vrea să apară în fața tuturor”. (Ceea ce observă martorul devine, de fapt, o devoalare a sensibilității lui Nicolae Busuioc și atitudinea romantică a acestuia în fața iubirii). Bazil visează confesiunile de taină ale lui Rousseau, meditănd asupra afecțiunii și tandreții, „la iubirea duioasă și curată”, își amintește de Don Juan, al lui Moliere, seducătorul care și-a vândut sufletul ispitelor, de Madame Bovary, eroina unuia dintre romanele lui Flaubert, de Calidassa, autorul indian al unei minunate povești de dragoste „Sakontala”, trecând cu ușurință spre Shakespeare și Lope de Vega, ajungând la Goethe; nicio ordine cronologică, fiindcă visul nu are logică și nici nu anunță spațiile și timpurile, pentru a da coerență povestirii. Dar interesante sunt corelațiile stabilite de scriitor între poeți aflați la sute de ani distanță, citând o minunată poezie de dragoste a lui Lucian Blaga, pentru a coborî, cu îndrăzneală, în lumea poveștilor de dragoste din Poemul lui Gilgamesh, ceea ce subliniază rara mobilitate a scriitorului, călător neobosit spre și în cărți. Visul lui Bazil se sfârșește odată cu „filmul unor întâmplări daneze”, amintind nume importante: poetul Ewald, prozatorii Andersen și Jacobsen, filozoful Kierkegaard.

Uneori, prezentarea nopților, începe cu minunate descrieri de natură, care sunt ca niște oaze așteptate cu nerăbdare de călători, care au avut curajul unei aventuri de alt fel, în lumea obositoare, dar strălucitoare a cărților. Amintind răsărituri și apusuri cu străfulgerări de lumini, Aurora

boreală și culorile ei vii, apa „tunătoare” a cascadei Niagara, lanțul muntos al Himalaiei, sfînxul din Carpați, și alte minuni ale lumii (mai mult de șapte), Bazil uită că este doar o ipostază a scriitorului care l-a dăruit cu atîta cunoaștere; își continuă călătoria, poposind în Irak, lângă templul zighurat din Ur, apoi în vechea capitală aztecă a Mexicului și, spre propria-i mirare, la baza Piramidelor nubiene de la Meroe ale Sudanului, construite de faraoni. Dar aventura din vis, unde totul e posibil, continuă, ducându-l în Olimpul legendar, prilej de a dovedi o cunoaștere adîncă a mitologiei, ieșite de sub controlul rațiunii, dar autorul uită de Bazil, povestind cu reală plăcere întâmplări, oferind detalii despre roadele pămîntului, prin zeița Demetra, despre cultura grăului, despre floarea Asparagus (descriere minuțioasă). Popasul în Olimp nu-i mai îngăduie împlinirea altor dorințe, pentru că a coborât în Babilon, lângă „grădinile suspendate”, intrate în legendă, vorbind despre Nabucodonosor și zeița Iștar, despre zeul Marduk, nemulțumit fiind de absența Semiramidei, și ea întemeietoare a Babilonului. Și, din nou, prietenul devine meditativ, observând că oamenii trăiesc în realitate, vis și utopie, concluzionând că „utopia este amestecul realului cu capriciile imaginației”, locul utopiei fiind neaccesibil și volatil; dar e bine ca geneza lucrurilor să fie doar parțial explicată.

Bazil, în ipostaza de călător (homo viator), devine „homo interrogator”, punându-și întrebări asupra unor probleme esențiale pentru actul creator, abordat în cele șapte cărți, cu pertinentță, care indică, fără rezerve, vocația de critic și de eseist a lui Nicolae Busuioc, ce trebuie apreciat pentru comprehensiunea textelor abordate, pe care le fixează între realitate și vis.

Indiferent de domenii abordate: literatura (poezie-Omar Khayyam și roman-Simone de Beauvoir), filozofie (Plotin) eseistică (Michel de Montaigne, J.L. Borges), istorie și origine (Mircea Eliade), știință-psihologie (David Eagleman), scriitorul dovedește o bună cunoaștere a textelor pe care le încadrează într-o durată flexibilă, atingând probleme comune, de care nu este străin, intervenind cu largi comentarii „ajutătoare”. Lucrările discutate sunt un model de aplicație critică și se referă, mai ales, la literatură, la critica literară (care are în vedere și relația dintre cititor și scriitor), la semnificația cărților și necesitatea acestora, dar și la aspecte ale vieții și ale rostului lumii, la timp, la natură, cu trimiteri la frumos (frumosul natural și artistic). Nicolae Busuioc citează sau

parafrazează din operele studiate, cu plăcere găsirii unor particularități, nesemnificate până acum, ceea ce conferă originalitate demersului său interpretativ. Astfel, literatura este o adîncă formă de trăire, ca o viață dusă între fantastic și real, proiecțiile sale narrative constituind „un univers fabulos, dar și un fel de legendă amestecată cu istorie și cu iubire, imagine a lumii imaginate” (crede Mircea Eliade), iar scrisul înseamnă o diversitate de locuri și de ființe, încercări, coabitări, renunțări, bucurii și suferințe, perseverență în căutarea fericirii; biblioteca și cărțile sunt ele însele ca niște spirite rafinate ale armoniei și ale frumuseții (după cum afirmă Borges). Eseistul -autor ajunge la concluzia că „sunt cărți cărora le presimți idealul, raționalul, frumosul, miracolul, cărți gata să te accepte și să te iubească, admirația devenind biunivocă”. Autorul mărturisește legătura lui cu diferitele cărți, ca într-un veritabil și pătimaș poem: „Citești și recitești/ subjugarea superbă și continuă/carte a ți se supune/ tu o ascuți necondiționat./ O desfătare pe care o simți/ ca pe aceea a unei plăceri mângâietoare/ ca atunci când trupul/ caută căldura dulce a celui alt trup”. Sunt multe paginile care se referă la viață, la condiția omului într-o lume care nu îi este totdeauna favorabilă. Nicolae Busuioc selectează citate inteligente, cu trimiteri la istorie și la filozofie, pe care apoi le comentează; dacă omul obține înțelepciunea, aceasta trebuie să fie „meditativ-lucidă asupra condiției umane”, pentru a o canaliza spre bine; este necesar un alt mod de percepție și de înțelegere a lumii, în care severitatea să fie compatibilă cu înțelepciunea și cu armonia, prin intuiții și studii rîvnitoare (plecând de la eseurile lui Montaigne). Pe de altă parte, viața își are cauza „în noi înșine”, în lăuntricul de la care pornesc interpretările exteriorului și ale realităților care nu pot fi tratate cu suficiență; dar pentru asta e nevoie de cunoaștere, de atmosfera lumii culturale (J.L. Borges, Cărțile și noaptea). Viața omului se desfășoară într-un timp nonistoric, al visurilor și al imaginarului, dar și într-un timp cosmic, în care experiențele de viață cosmologică asigură deschiderea spre transcendență, numai așa omul putând ajunge la înțelegerea semnificației naturii și a lucrurilor (Mircea Eliade, Nostalgia originilor). Într-un fel sau altul, toți scriitorii citați acordă timpului valențe diferite; mister sau nu, timpul rezistă, iar Omar Khayyam, pentru care clipa este esențială în trăirea omului, îl introduce în rubaietele sale „pentru a nu păli în ascensiunea duratei eternității”, comentează Nicolae

Busuioc. Timpul este un „construct mintal, un barometru precis a ceea ce se întâmplă în exterior, ca și văzul sau auzul, care sunt constructe neurale perfecte” (Eagleman, Incognito, viețile secrete ale creierului). Timpul are toane. El hrănește și usucă ființele și neființele, el mișcă enigma vieții și a morții, consideră autorul (care face aceste constatări plecând de la romanul Simonei de Beauvoir, Toți oamenii sunt muritori). Descrierile care suspendă timpul și opresc narațiunea, fie că e vorba despre natură (cu spații nelimitate) sau despre iubire, sunt rezultatul imaginației copleșitoare a comentatorului de text, care crede că acestea se întâlnesc în *frumos*, care poate fi divin, moral și sensibil, iar virtutea, sufletul și intelectul sunt suportul frumosului total (Plotin, Despre frumos). Autorul vorbește despre frumosul artistic, pe care îl și exemplifică, dovedind sensibilitate de poet; (de altfel, introduce într-unul din comentariile sale o poezie al cărei autor este): „cu voce de rouă, izvoarele îngână triluri de păsări, și muzici domoale se degajă dintre arborii pădurii fermecate”; poezii văd frumusețea cosmică, armonia universală, proiectându-și lirismul între sensibilul fir de iarbă și măreția bolții stelare”. Există și pagini (frecvente) care dovedesc luciditate și spirit de observație, când e vorba de realitatea zilelor noastre: „să recunoaștem că locul frumosului, al binelui, al caracterului, al adevărului este ocupat cu cinism de conveționalismul absurd care ignoră, pe mai departe, cumpătarea, cunoașterea, armonia, cultura”.

Dacă cititorul ar trebui să aleagă între cei doi, pe care l-ar alege? Pe Bazil, care se definește ca stăpîn al visului ce l-a purtat în timpul revolut în care s-au păstrat valori esențiale, figuri reprezentative pentru evoluția omenirii îmbogățite prin cultură, sau pe scriitorul însuși, care s-a implicat în „poveștile” adevărate din cărțile prezentate, în care cuvîntul a căpătat forță de obiectivare? Dar pentru că Bazil este un alter ego al scriitorului, cel mai probabil nu va fi nevoie de nicio alegere, căci ficțiunea, dominantă în visele celor șapte nopți, se împletește cu realitatea pertinentelor comentarii ale scriitorului, care a dezvoltat, în egală măsură, talent poetic, abilități incontestabile de critic, originalitate și gândire de eseist.

Maria Trandafir

Șerban Dinger, „Condamnați la fericire”

Observațiile noastre în legătură cu precedentul volum de eseuri al autorului

(Involuția: generația telecomenzii, 2022) sunt valabile și în privința cărții de față. Cititorul este invitat să le revadă (în revista „HYPERION”, nr. 1-2-3/2023). Una dintre aceste constatări este în mod special potrivită și se referă la postura de personaj a autorului, capabilă să-l ferească de orice critică la adresa discursului său. Unui eseu putem să-i reproșăm validitatea științifică a afirmațiilor sale, unui personaj de roman, ba.

Personajul autorului nostru este un pesimist, dezamăgit de semenii săi. Mentori, nu știm în ce măsură frecvențați, i-ar putea fi Schopenhauer, Nietzsche, moraliștii francezi, filozofii existențialiști, E. M. Cioran. Amintindu-ne de ideile acestora, personajul practică o critică a moravurilor contemporane, fără să precizeze (cu o excepție) la ce populații se referă. Ca și în cartea precedentă, marele defect al lumii de azi este considerat a fi viteza dezvoltării și abandonarea valorilor tradiționale.

Un anume paseism este datorat poate unei mentalități aduse de vârsta autorului, care pare a trăi o oarecare nostalgie a tinereții sale, a anilor când dezvoltarea tehnologiei era departe de nivelul actual.

Cel mai reușit capitol al cărții este format din fragmente aforistice, adesea memorabile. Iată un exemplu. „Dacă vom continua cu acest ritm amețitor, vom deveni cele mai neadaptate ființe de pe planetă.” O afirmație discutabilă, dar în același timp imposibil de contestat în totalitate. Scenariul unei umanități dependente până la sclavaj de tehnologie poate fi argumentat.

Idei interesante sunt cele referitoare la societatea de consum. Personajul nu merge însă până la contestarea capitalismului de liberă inițiativă, ca sistem, deși neajunsurile detectate sunt efecte ale acestuia. La fel ca în volumul anterior, pasul către marxism nu este făcut. Ar fi fost și dificilă o asemenea performanță, cunoscând faptul că autorul a trăit personal experimentul comunist din România. Deocamdată, varianta capitalismului pare a fi cea mai bună, iar bunăstarea și comoditatea par a fi scopurile ultime ale oamenilor. Ca și în alte privințe însă efectele neașteptate apar. Unul dintre acestea este „paradoxul abundenței”, amplificarea nemulțumirii sociale pe măsură ce nivelul de trai crește. Menționându-l, autorul, prin personajul său, sugerează că realitatea socială este contradictorie. Titlul volumului, oximoronic, deosebit de reușit, are aceeași semnificație.

Relativ paradoxale sunt și referirile la situația românilor de azi. După ce afirmă

că patriotismul este o atitudine depășită de vremuri, personajul se ocupă de românii lumii de azi și îi critică pentru că sunt nemulțumiți de nivelul lor de trai și doresc tot mai multă bunăstare. Are loc astfel o aliniere la o mentalitate trendy. Din nou, se manifestă ezitarea față de o atitudine tranșantă față de capitalism.

Personajul din cartea de față este o voce foarte interesantă. El invită cititorul să opereze conceptualizările, nu este apodictic, adoptând astfel o atitudine preferabilă din punct de vedere literar. Cititorul urmează să decidă dacă hedonismul și narcisismul detectabile în lumea occidentală de azi sunt neajunsuri tranzitorii sau cusururi iremediabile.

Voicu Bugariu

Editura BISCARA din București organizează

Concursul de proză scurtă POLARIS, Ediția a IV-a, 2024

*

În 2024 se împlinesc 100 de ani de la publicarea primului *Manifest al Suprarealismului*, semnat de André Breton...

*

În acest context, Editura Biscara propune participanților abordarea, **într-o manieră suprealistă, a subiectului VISUL.**

În perioada 1 aprilie – 15 iulie, sunt așteptate, la adresa de e-mail office@editurabiscara.ro, texte de proză scurtă (maxim 3 pagini A4, editate cu font 12 New Times Roman, la un rând, cu diacritice), care să trateze acest subiect. În e-mail, alături de fișierul în format Word conținând proza scurtă pentru concurs, se vor preciza numele și prenumele autorului, precum și localitatea din care provine. Nu vor fi admise în concurs lucrările care nu respectă regulile gramaticale în vigoare sau care au conținut indecent.

Până la 31 august 2024, vor fi selectate cele mai valoroase texte intrate în concurs, pentru a fi publicate într-un volum colectiv.

Succes tuturor participanților!

PARTENERI:

Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad

Biblioteca Județeană „Alexandru Odobescu” Călărași

Biblioteca Județeană „I.A. Bassarabescu” Giurgiu

Casa de Cultură a Municipiului Tecuci

Centrul de Cultură și Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeș

Revista „Actualitatea literară”

Revista „Astra”

Revista „Caligraf” din Mehedinți

Revista „Hyperion”

Revista „Mărturie Maramureșene”

Revista „Oltart”

Explorând Delta Dunării (I)

Copacul cu... cormorani

În cea de-a treia zi de Paște a anului 2023 am pornit, dis-de-dimineață, împreună cu fiul meu cel mare, Ștefan, spre Dunavățu de Jos. Ajunși pe la prânz la pensiune, am fost întâmpinați de arbori gătiți cu superbe magnolii alb-movii, ornate-n interior cu sute de puncte. Pe-un perete trona o imensă planșă care prezenta peștii din apele României, alături de una referitoare la păsările migratoare, de ample hărți ale Deltei, și de-un tablou-caricatură ce înfățișa oameni politici. La loc de cinste se hodinea, înfipt într-un panou lemnos, un cap de pește cu gura deschisă – se voia hidos, însă era cam știrb! Din restaurant se putea admira un pitoresc canal, vecin cu pensiunea, canal pe care se odihneau câteva bărci.

Începuserăm dejunul cu borș de pește, servit ca la Letea: zeama și cartofii în boluri, iar peștele, fiert, îmbrăcat în legume, ne'mbia de pe-un platou. Am continuat c-o saramură de crap cu mămăligă, minunat așezată într-o farfurie încăpătoare, farfurie-n care locuia și un recipient cu supliment de zeamă. Nea Florin, barcagiul, și-a făcut apariția înainte să terminăm de mâncat. Fața roșie, de lipovean, n-avea pilozități; avea în schimb buze subțiri, nas consistent, și fusese plantată pe-un trup solid. L-am citit imediat:

– Aduceți un păhărel să vă torn niște pălincă ardelenească de prune.

Vine cu un pahar pentru vin, îl umplu pe jumate, însă băutura n-apucă să se hodiească.

– Încă unul?

– E bună! declară în timp ce-mi întinde paharul gol.

Îi fac plinul, stabilem planul de bătaie, însă ochii, căprui, cercetători, i se lipiseră

de sticlă de 1 l plină cu lichid galben ca Soarele.

– Mai pun unu’?

– Nu, tre’ să conduc barca!

Am coborât scările pietruite spre terasa cu piscină care avea atașat un mic debarcader, ș’am urcat într-o șalupă. Doar noi.

Călătoria a început pe Canalul Satului, sub privirile mirate ale unei berze semețe care însă nu s-a sinchisit de noi. Străjuit de arbori, de debarcaderele pensiunilor și de ambarcațiuni, canalul găzduia și două bănci așezate pe-o platformă, la umbra unui copac. În scurt timp am ieșit în Lacul Barcaz, care se lăuda cu o insulă de stuf și cu câteva rațe. Cerul se lăsase dominat de nori mari, albi. Prin intermediul unui canal de legătură străbătut de-o apă muștar, mată, încadrată de arbori ce formau parcă o boltă, am ajuns în Lipoveni. O puternică senzație de junglă îți transmitea acel canal, canal în care copaci pletoși, vernil, furau din luciul apei ca muștarul. Lăstăriș aparent timid mușca hotărât din canal, când dintr-o parte când din alta, de-ți era imposibil să vezi calea de urmat. Pe-alocuri, câte-o salcie plângătoare ne făcea reverențe, ori fire răzlețe de stuf se odihneau pe fața adolescentă a apei. S-adunau mai multe câteodată, luând țăntoș fața arborilor. Unele crengi se înclinau, dându-și parcă mâna peste canal, ca într-un dans al dragostei. Altele, verzi-muștar sau de-un verde-crud, se reflectau alături de cerul alb-gri pătat uneori cu albastru, lângă stuful maroniu ce străjuia apa îngustă, creând un peisaj ireal. Soarele, atunci când își făcea apariția, se folosea de arbori pentru a-ntuneca apa canalului, canal prin care barca se strecura unduindu-se.

Pătrunși pe Canalul 8, am constatat uimiți cum copacii, înclinați, își uneau crengile vernil pe deasupra apei, construind parcă un pod al mirilor. Atunci când ramurile s-au despărțit, cerul s-a luminat și două lișițe și-au luat rapid zborul, zbătând aripile-n tandem, cu viteză. Mai încolo, o lebedă traversa agale canalul, însă la apariția noastră a început să formeze cu aripile V-uri tot mai largi, călcând apa-n care-și desenase dăra.

Ne-am varsat în Canalul Dunavăț, penetrat și el de lăstăriș și de stuf, însă tatonat pe-alocuri de stâlpi de electricitate. Cerul albastru, pătat cu nori, se oglindea leneș în canalul cu apă muștar. Am trecut pe lâng’ un hotel plutitor vecin c-o casă de vacanță păzită de doi câini, unul alb și unul negru – cum altfel?! Puțin mai în față, în dreptul superbului Complex Delta-Paradis, patru pui de gâscă ce deprindeau înotul și-au dat examenul la trecerea noastră,

scufundându-se instantaneu, cu rotiri peste cap. Complexul, străjuit de sălcii plângătoare și de-un ponton ce părea fără sfârșit, găzduia căsuțe acoperite cu stuf și o clădire impunătoare, cu acoperiș stufos, ornat cu ferestre-pleoape. Canalul părea un bulevard acvatic! Din păcate, la capătul pontonului decorat cu șalupe sălășluiau un vapor și un hotel plutitor părăsite, aflate într-o avansată stare de degradare.

Ceva mai încolo, canalul era străjuit de stuf pe-o parte și de arbori pe cealaltă – unii dintre ei își odihneau crengile pe luciul apei. Copacii au început să se rărească și să devină mai scunzi, ba chiar își făcuse apariția și unul ce părea uscat, fără frunze. Ba nu, avea frunze însă erau negre! Stai așa! Nu pot fi frunze, căci au cioc și coadă! Sunt cormorani negri, perfect camuflați! În zare, alți copaci purtători de cormorani. Mai mari, parcă! Ba nu, erau cuiburi! Cuiburi și cormorani! Zeci! Copacii ce străjuiau canalul aveau „rod bogat”! Ne-am apropiat ș’am trecut pe sub cuiburile mari, acompaniați de chirăitul păsărilor. Câte-un pescăruș stătea înfipt pe vreo creangă, așteptând momentul prielnic pentru a fura ouă. Soarele lumina rotund, scăpându-și uneori câte-o rază, ca un laser, printre crengile pline de cuiburi. Pe malul celălalt, asaltat de stuf, un arbore singular, cu crengile argintii, mai mult despuiate însă pline de cuiburi și de cormorani negri, se reflecta creșt în apa canalului. Din când în când, câte-un ciripit melodios se suprapunea, ca un *voice over*, peste chirăitul cormoranilor din acel loc mirololant. Pe fundal, un cer alb-albăstrui completa o paletă de culori de care nu te puteai pur și simplu desprinde. Pân’ la urma nea Florin a întors barca ș’am pornit domol spre altă destinație, însă sufletele noastre au rămas multă vreme acolo! (Fragmentul face parte din cartea „Prin mirifica Europă”, în curs de apariție la Editura Cristian PlusArt.)

George Dimitriu

Primă... vara pe simeze...

Muzeul Județean Botoșani a găzduit, în perioada 3 – 29 martie 2024, în spațiul **Galeriilor de Artă „Ștefan Luchian” Botoșani**, expoziția națională „Arta ... la feminin”. Evenimentul, ajuns la cea de-a V-a ediție, a fost organizat de Societatea Culturală „Expo – Art” Botoșani este dedicat doamnelor artei românești contemporane și are un dublu rol: de a aduce pe simeze cele mai recente lucrări de artă vizuală semnate de artiste din întreg arealul românesc, din diverse școli și generații, dar și de a valorifica expozițional

patrimoniul bogat și valoros deținut de instituția muzeală botoșăneană.

La nivel național, acest eveniment expozițional poate constitui un punct de reper asupra „mersului” prezent și viitor al artei vizuale românești contemporane, reflectat prin viziunea și concepția creatoarelor de artă contemporană din România, inspirate și adaptate la fenomenul artistic național, european și internațional actual.

De la debutul acestui eveniment, din 2020, fiecare ediție a fost dedicată unei artiste ale cărei lucrări se regăsesc în pinacoteca botoșăneană. Ediția din acest an este dedicată artistei ANGELA POPA BRĂDEAN, născută în 3 august 1934, la Iași. A fost fiica pictorului Nicolae Popa și soția pictorului și desenatorului Traian Brădean.

În 1959 a absolvit Institutul de Arte Frumoase „Nicolae Grigorescu” din București (clasa profesorului Alexandru Ciucurencu). A debutat expozițional la Expoziția Regională de Artă (Iași), expunând apoi la toate Expozițiile de Stat, Saloane Republicane, Saloane Bienale și Omagiale. În anul 1964 a devenit membră a U.A.P.R. Filiala București.

Artista a deschis numeroase expoziții personale: 1969 – Galeria „Simeza”, București; 1984 – Sala „Municipiul” (pictură și pastel); 1986 – Galeria de artă a Municipiului București; 1996 – Galeria Artelor, Cercul Militar Național București; 1998 – Muzeul de Artă din Oradea; 1999 – Galeria de Artă „Frezia” Dej (pictură). A participat, de asemenea, la numeroase expoziții colective, în țară și străinătate: 1971 – „Vamviteli”, Napoli (Italia); 1972 – Galeria „Apollo”, București; 1975 – Galeria „Simeza” București; 1976 – Galeria Eforie, București; 1976 – Opera Română, București; 1984 – Teatrul de Comedie, București; 1993 – Sala „Teatrul Național” București; 1994 – Galeria „Calderon” București și la Cercul Militar Național București; 1995 – Expoziție de grup în Olanda; 1996 – Cercul Militar Național București, 1998 – 1999 – Franța.

A avut expoziții în Argentina, Beirut, Tokio, Paris, U.R.S.S., Italia (Napoli, San Marino, Palermo, Ravena, Livorno, Amalfi, Urbino, Comune di Todi), Germania, Anglia, Olanda. Are lucrări în muzee și colecții particulare din: S.U.A., Italia, Olanda, Germania, Franța, Grecia, Spania, Turcia și Japonia.

Pe simeze, alături de lucrarea „Lalele”, semnată de Angela Popa Brădean, au fost expuse 106 de lucrări, realizate în diverse tehnici: pictură, grafică, tehnică mixtă, dar și artă decorativă, artă textilă și fotografie, cu o tematică ce cuprinde toate genurile, de la arta figurativă (portret, peisaj, natură statică, compoziții) la arta abstractă. Au

participat: MARIA FURNEA (*Arad*), NICOLETA CRISTINA CĂRARE, CARMEN DIMA, CARMEN VOISEI (*Bacău*), CORNELIA VASS (*Baia Mare*), LUCREȚIA MUREȘAN, ONIȚA MUREȘAN (*Bistrița-Năsăud*), DIANA SIMONA ALUPOAIE, LARISA APOSTOLIU, CLAUDIA IONELA BABII, NADIA BÎRLĂDEANU, CRISTI CARMIN, RODICA COJOCARIU, ANA COȘEREANU, MIHAELA CROITORU, FLORENTINA DĂNILĂ, MIRELA ANCA GAVRILOAIE, TALIDA GRUNZAC, ANGELA HRENIUC, LILA LUNGULESCU, CARMEN MAXIM POPOVICI, MARIA CLAUDIA MITRĂ, VERONICA MOCANU, CERASELA NEAMȚU, CARMEN NICOLAU, IOANA GINA POLEAC, GIANINA IULIANA PRALEA, ANCA SOFIAN, ȘTEFANIA-CARMEN SUCEVEANU, MIHAELA TIMOFTE, ANA ROUA VASILESCU (*Botoșani*), IOANA PIRĂU, ANDREA SZENTKIRALYI-SIS, VICTORIA ȚĂROI GALBENU (*Brașov*), TEODORA CHINSCHI, TEODORA-CRISTINA CIOCIANU, TEODORA COLTOFEAN, BIANCA ANDREEA CONSTANTIN, CORNELIA VICTORIA DEDU, RALUCA-MAGDALENA DUMITRAȘCU, MARINELLA DUMITRESCU, IOANA ENESCU TRUICĂ, IULIANA GHIȚĂ, ADALGIZA HARABAGIU, IRINEL DANIELA IACOB, LUCIA JUNCU, NATALIA LAZĂR, NICOLETA LICIU GRIBINCEA, CRISTINA MARIA LUPESCU, LUCREȚIA MAIORESCU, GABRIELA NAFTANAILĂ-LEVENȚU, MARINA NICOLAEV, CORINA PREDĂ-PERIANU, ANDA TĂNASĂ (*București*), FLOAREA BULDUȘ, MARGARETA MARIA CATRINU, ELENA FELICIA CÎMPIAN, CLARA-LIVIA TUDORAN, ZOE VIDA PORUMB (*Cluj*), IOANA CĂLINESCU, LIDIA CORLADI, CARMEN DORDEA, GABRIELA VASILIEV (*Constanța*), GABRIELA MEȘTER (*Dej*), ADRIANA CANIJA POPA (*Deva*), MIRELA ANURA (*Düsseldorf – Germania*), ALINA FLORENTINA MIHALACHE (*Focșani*), LAVINIA-ANTONIA COȘOVLIU, SIMONA PASCALE, MARINELA SIMIRAȘ (*Galați*), MIHAELA BRATU, MĂDĂLINA DOROFTE, GEORGEA GHEORGHIU, OFELIA HUȚUL, CODRINA LAURA IONIȚĂ, DANIELA ISACHE, VIORICA MURARU, GEORGETA MURGOCI VRÎNCEANU, ANGELICA MIRELA PAGU, VALENTINA PARASCHIV, MARINELA RUSU (*Iași*), MARA NAGHI NICULAE (*Ilfov*), ADINA DOGARU (*Medgidia*), CARP MONICA, CARMEN CĂRĂUȘU (*Neamț*), STELA SPĂȚAR (*Satu-Mare*), LOREDANA AXINTE, OANA CHILARIU MORUZ, EUGENIA GORAȘ, IULIANA-CRISTINA IACOB, MARIA-IONELA PĂLIMARU, CLAUDIA PRELIPCEAN (*Suceava*), MARIANA ȘERBAN (*Târgu Mureș*), CRISTINA CLAUDIA LIHAT, SARAH RALUCA MIULESCU, ELENA FELICIA SELEJAN, VALENTINA

ȘTEFĂNESCU (*Timiș*), ELENA MATEIUC (*Toplița*), MIOARA MITU și IRINA PAL (*Tulcea*).

În cadrul vernisajului din 3 martie 2024, ora 11, Andrei Pițu a susținut un minirecital de chitară clasică. Curatori eveniment: Ana Coșereanu și Liviu Șoptelea.

În perioada 20 aprilie – 7 mai 2024, expoziția „Salon de primăvară – Liviu Șoptelea și prietenii”, organizată de Societatea Culturală, EXPO-ART” Botoșani a reunit lucrări de pictură și tehnică mixtă, creații ale unor artiști botoșăneni din diverse generații: Dănuț Aconstantin, Marcel Alexa, Aurel Azamfirei, Cristian Bârzoieș, Genoveva Dolhescu, Lila Lungulescu, Ioana-Gina Poleac, Florin Prodan, Adina Strugariu, Carmen Ștefania Suceveanu și George Șpaiuc.

Libertatea alegerii temelor și a modului de rezolvare tehnică a acestora le-a permis artiștilor să-și poată exprima în maniere cât mai diferite pasiunea pentru artă. Expoziția a fost un prilej de întâlnire între artiști și admiratorii acestora, între idei și sentimente, de la sacru la profan, de la lumea văzută la cea imaginată/ imaginată, de la figurativ la abstract. Vernisajul a avut loc duminică, 21 aprilie, ora 11.30.

Primăvara anului 2024 a adus pe simezele **Colecției de Artă** două expoziții personale, respectiv *Feels Like Home* – artist Sânziana Romanescu și *George Șpaiuc – Atelier '60*.

Expoziția de artă vizuală „Feels like home” găzduită în perioada 1-31 martie 2024 a reprezentat un alt „acasă” al artistei Sânziana Romanescu.

Originară din Botoșani, artista locuiește de mulți ani în Constanța, este conferențiar universitar doctor la Facultatea de Arte a Universității „Ovidius” din Constanța, specializarea Pedagogia Artelor Plastice și Decorative și are un CV impresionant, cu numeroase expoziții în țară și în străinătate.

Referindu-se la expoziția de la Botoșani, artista declara: „Mi-am dorit foarte mult să expun un alt acasă... acasă și mulțumesc Muzeului Județean Botoșani pentru această oportunitate. Iubesc profund locul natal, cu tot ceea ce reprezintă el, cu toată încărcătura sa emoțională și mă bucur că am reușit să transfer o mică parte și la Constanța, unde este un altfel de acasă. Lucrările au apărut pur și simplu, de-a lungul câtorva luni, dintr-o nevoie de exprimare sincer-cromatică, dintr-un joc pe care nu mi l-aș fi dorit niciodată serios, din conectarea la realitățile cotidiene, la fiul meu, la tovarășii noștri necuvântători, la ideea de cămin...”. Ofițerul PR al

expoziției, conf. univ. dr. Alina Cristea, preciza că: „Artista Sânziana Romanescu propune un spațiu exhaustiv, eliberat de constrângeri, un spațiu delimitat confortabil, jucăuș și cald, care să îndemne la gând și zâmbet, în care să vă simțiți ca acasă.”

Expoziția a fost o invitație la un exercițiu de introspecție, ghidați de cromatică, de juxtapunerile creative, de interpretările deschise și de multitudinea tehnicilor folosite.

Curator: artistul Liviu Șoptelea. Prezintă: Ana Coșereanu.

Expoziția personală „George Șpaiuc – Atelier 60”, prezentată publicului în perioada 1-30 aprilie 2024, a adus pe simeze 32 de lucrări ale artistului ajuns la vârsta de 60 de ani realizate în tehnica ulei/pânză, artistul abordând tematica preferată: natura statică (flori) și peisajul (urban, rural și marin).

Născut în 1964, în comuna Hlipiceni, județul Botoșani și absolvent al Școlii Populare de Arte, „George Enescu” Botoșani, artistul George Șpaiuc a participat din 1988 la taberele de pictură organizate la: Ipotești, Agafton, Șendriceni, Câmpulung Moldovenesc, Putna, Stupca, Sucevița, Crivaia, Vatra Dornei, Balic, Sozopol, Kotegyan, Belmegyer, Albac, Moneasa, Sălcia, Sighișoara, Cetate etc.

De-a lungul vremii, a deschis numeroase expoziții personale la Botoșani, Cluj-Napoca, București, Suceava, Iași și Vatra Dornei, participând la expoziții colective în țară și străinătate, la București, Botoșani, Vatra Dornei, Suceava, Iași, Piatra-Neamț, Bacău, Pitești, Reșița, Roma (Galeriile Degli Artiști, 1999, 2000, 2001), Oakville (Canada, 2008), Hliboca, Cernăuți și Chișinău. A fost prezent cu lucrări în licitațiile organizate de casele Monavissa, Grimberg și Goldart.

Lucrările sale au ajuns în colecții private din România, Italia, Statele Unite, Ucraina, Germania, Anglia, Canada, Grecia, Belgia, Argentina, Franța, Emiratele Arabe Unite, Bulgaria etc.

Ultima expoziția personală deschisă de artist la Botoșani, cu denumirea „Drag de Botoșani”, a fost un omagiu dedicat orașului în care trăiește și a putut fi vizitată de public în perioada 1-30 iulie 2022.

Vernisajul expoziției a avut loc sâmbătă, 6 aprilie 2024, ora 11.30, artistul și lucrările sale fiind prezentate de prof. univ. dr. Corneliu Iașu.

În programul expozițional pentru anul 2024 vor urma numeroase evenimente, care să atragă un public cât mai numeros și interesat de artele vizuale.

Ana Coșereanu

Revista apare
cu sprijinul sponsorilor:

S.C. SENESE RO S.R.L.
S.C. MESERIASUL S.R.L.
Grupul de Distribuție ETA S.R.L.

căroră la mulțumim în numele cititorilor
și colaboratorilor revistei noastre.

REVISTA HYPERION

REDACTIA

Botoșani, Pietonal Transilvaniei, 3,
bl. A8, ap. 8

Telefon: 0722-243633, 0746-760418

E-mail: doriangellu@yahoo.com

nicu_corlat@yahoo.com

cipri.b78@gmail.com

Revistă membră

ISSN: 1453-7354

Editor: Fundația Culturală

„Hyperion – Caiete botoșănene“ Botoșani

Președinte: Gellu Dorian

**Responsabilitatea conținutului articolelor din revista Hyperion
aparține în exclusivitate semnatarilor.**

Redactor șef:

Gellu Dorian

Redactor șef adjunct:

Nicolae Corlat

Secretar de redacție:

Vlad Scutelnicu

Redactori:

Marius Chelaru, Raluca
Faraon, Dan Perșa, Vianu
Mureșan, Paul Gorban,
Remus Octavian Câmpean

Colegiul de redacție:

Mircea A. Diaconu, Leo
Butnaru, Al. Cistelecan,
Theodor Damian, Radu
Florescu, Mircea Oprea,
Nicolae Oprea, Luiza
Palanciuc, Antonio Patraș,
Petruț Pârvescu, Nicolae
Sava, Cassian Maria
Spiridon, Vasile Spiridon,
Victor Teișanu, Vasile
Tudor, Geo Vasile, Dumitru
Ungureanu, Matei Vișniec,
Radu Voinescu

Tehnoredactor:

Ciprian Boariu

H
Y
P
E
R
I
O
N

În acest număr semnează

Aurel Andrei
Marilena Apostu
Doru Arăzan Jr.
Paula Bârsan
Mircea Bodnariu
Constantin Bojescu
Dumitru Branc
Voicu Bugariu
Leo Butnaru
Alexandru Cazacu
Marius Chelaru
Al. Cistelecan
Theodor Codreanu
Nicolae Corlat
Ana Coșereanu
Valentin Coșereanu
Daniel Cristea Enache
Constantin Cubleșan
Theodor Damian
Ioana Diaconescu
Simona-Grazia Dima
George Dimitriu
Gellu Dorian

Marian Drăghici
Jean Dumitrașcu
Odisseas Elytis
Raluca Faraon
Radu Florescu
Vasile Fluturel
Corneliu Fotea
Cătălina Frâncu
Doina Georgescu
Gabriel N. Gherbăluță
Paul Gorban
Ana Herța
Ioan Holban
Marin Iancu
Marius Irimia
Pierre Jean Jouve
Patrick Kavanagh
Gabriela Laslău
Horațiu Ioan Lașcu
Ciprian Manolache
Nicolae Manolescu
Victoria Milescu
Ștefan Mitroi

Vianu Mureșan
Lucia Negoită
Nicolae Oprea
Dan Perșa
Savu Popa
Mirela Rusu
Nicolae Sava
Ionel Savitescu
Doru Scărlătescu
Vasile Spiridon
Liviu Ioan Stoiciu
Daniela Șontică
Ioan Ștefan
Victor Teișanu
Maria Trandafir
Dumitru Ungureanu
Magda Ursache
Petru Ursache
Adina Velcea
George Vigdorovici
Marcel Vișa
Radu Voinescu

www.revistahyperion.ro
www.cimec.ro/Biblioteca-Digitala/Biblioteca.html#Varia